ZAWARTOŚĆ INFORMACYJNA POLITYKI RACHUNKOWOŚCI

KATOLICKI UNIWERSYTET LUBELSKI JANA PAWŁA II
■
WYDZIAŁ NAUK SPOŁECZNYCH
INSTYTUT EKONOMII I ZARZĄDZANIA

WYDAWNICTWO
KUL

ZAWARTOŚĆ INFORMACYJNA POLITYKI RACHUNKOWOŚCI

WYBRANE PROBLEMY

Redakcja

Helena Żukowska

Bogna Sawicka

Wydawnictwo KUL
Lublin 2012

Recenzent
dr hab. Wiesław Janik, prof. PL

Opracowanie komputerowe
Teresa Myśliwiec

Projekt okładki i stron tytułowych
Agnieszka Gawryszuk

© Copyright by Wydawnictwo KUL, Lublin 2012

ISBN 978-83-7702-427-0

Wydawnictwo KUL, ul. Zbożowa 61, 20-827 Lublin, tel. 81 740-93-40, fax 81 740-93-50,
e-mail: wydawnictwo@kul.lublin.pl, http:// wydawnictwo.kul.lublin.pl

Druk i oprawa: elpil, ul. Artyleryjska 11, 08-110 Siedlce, e-mail: info@elpil.com.pl

SPIS TREŚCI

WPROWADZENIE (Helena Żukowska, Bogna Sawicka) 9

CZĘŚĆ I
POLITYKA RACHUNKOWOŚCI ORAZ SPRAWOZDAWCZOŚĆ FINANSOWA JAKO ŹRÓDŁA INFORMACJI W PROCESACH DECYZYJNYCH

NATALIA SZLACHETKA
Elementy polityki rachunkowości według polskiego prawa bilansowego 15

ANDRZEJ JACKIEWICZ, MONIKA SOBCZYK
Polityka rachunkowości a polityka podatkowa – dylematy spójności. 39

WOJCIECH HASIK
Wpływ polityki rachunkowości na obraz wypłacalności podmiotu gospodarczego 51

TOMASZ KONDRASZUK
CZARA tworzenia i implementacji polityki rachunkowości a projekt KSR nr 7 65

MARIA ZUBA
Związek polityki rachunkowości ze społeczną odpowiedzialnością biznesu w koncepcji zrównoważonego rozwoju gospodarczego 79

KRZYSZTOF KLIMCZAK
Opracowanie polityki rachunkowości dla uczelni wyższej z uwzględnieniem potrzeb wdrożenia rachunkowości zarządczej. 95

ANNA SPOZ
Znaczenie polityki rachunkowości w zarządzaniu małym przedsiębiorstwem 113

MAŁGORZATA SOSIŃSKA-WIT
Wpływ metody wyceny wartości produktu na ocenę opłacalności produkcji na przykładzie gospodarstwa rybackiego. 125

MAŁGORZATA WĘGRZYŃSKA
Rola polityki rachunkowości w publicznej szkole wyższej. 145

JOANNA CZAPLAK, OLGA SZOŁNO
Ocena skutków fuzji banków Pekao SA oraz BPH SA na podstawie sprawozdawczości finansowej – dylematy jakości informacji prezentowanej w sprawozdaniu finansowym. 157

KONRAD STĘPIEŃ
Polityka rachunkowości jako przedmiot badania biegłego rewidenta. 175

MACIEJ FRENDZEL
Prezentacja wyników działalności inwestycyjnej i finansowej – wybrane zagadnienia. 187

MAŁGORZATA FRAŃCZUK
Wpływ wyceny zapasów na wynik finansowy przedsiębiorstwa 201

KAROLINA GAŁĄZKA
Wybrane aspekty analizy kosztów niewykorzystanej zdolności produkcyjnej. 215

MARIA NIEWIADOMA
Wpływ zmian polityki rachunkowości na entropię sektora bankowego w warunkach kryzysu. 235

JOANNA KOCZAR
Polityka rachunkowości a rosyjskie prawo bilansowe. 259

CZĘŚĆ II
WYCENA I EWIDENCJA KSIĘGOWA W POLITYCE RACHUNKOWOŚCI I SPRAWOZDANIU FINANSOWYM JAKO NARZĘDZIA KREOWANIA OBRAZU JEDNOSTKI

ALICJA ONISZCZUK
Zawartość informacyjna zakładowego planu kont w aspekcie nadrzędnych zasad rachunkowości 279

MACIEJ FRENDZEL, JOANNA ŻURAWSKA
Wykorzystanie wartości godziwej do wyceny nieruchomości inwestycyjnych przez giełdowe spółki deweloperskie z rynku londyńskiego i warszawskiego – wyniki badań własnych. 293

EWA JASTRZĘBSKA
Sprawozdawczość finansowa dotycząca wartości firmy 305

MONIKA KRÓL-STĘPIEŃ
Wymogi polityki rachunkowości w zakresie dokumentowania systemów informatycznych rachunkowości a wymogi stawiane biegłym rewidentom w zakresie badania w środowisku zaawansowanym informatycznie – spojrzenie praktyczne 315

GRAŻYNA VOSS
Nieruchomości inwestycyjne w świetle Międzynarodowych Standardów Rachunkowości 327

KATARZYNA PIOTROWSKA
Prace badawczo-rozwojowe a polityka rachunkowości 337

BOŻENA SOWA
Ewidencja rzeczowych aktywów trwałych – różnice między polskim prawem bilansowym a MSR/MSSF 349

MAŁGORZATA ADAMIK-CITAK
Rzeczowe aktywa trwałe – nowa wartość i prezentacja w wyniku zmiany zasad rachunkowości 373

BOŻENA RUDNICKA
Uproszczenia w ewidencji materiałów i środków trwałych, ich inwentaryzacja w jednostkach budżetowych a jakość sprawozdania finansowego 385

KRZYSZTOF KLIMCZAK
Analiza polityki rachunkowości w procesie wykrywania ryzyka defraudacji i stosowania rachunkowości kreatywnej 397

PODSUMOWANIE (Helena Żukowska, Bogna Sawicka) 415

WPROWADZENIE

Świadomość ogromnej wagi polityki rachunkowości, a jednocześnie przekonanie, że polityka rachunkowości jest wciąż niedocenianą sferą rachunkowości jednostek zainicjowały powstanie niniejszej monografii. Dodatkową inspiracją wskazującą na wagę polityki rachunkowości były trwające prace nad przygotowywaniem Krajowego Standardu Rachunkowości nr 7 o zmianach w polityce rachunkowości jednostek. Publikacja niniejszego tomu stworzyła możliwość wypowiedzi teoretyków z wielu ośrodków naukowych i praktyków rachunkowości, głównie biegłych rewidentów, na tak ważny temat, jakim jest polityka rachunkowości

Określenie „polityka rachunkowości" nie jest jednoznaczne. Jest ono stosowane w anglojęzycznej literaturze rachunkowości, natomiast w literaturze niemieckojęzycznej używa się określenia „polityka bilansowa". Określenie „polityka rachunkowości" nawet w polskiej ustawie o rachunkowości funkcjonuje zamiennie z określeniem „zasady rachunkowości". W praktyce gospodarczej często funkcjonuje przekonanie, że polityka rachunkowości sprowadza się tylko do zakładowego planu kont. Tak uproszczone podejście jest nieuzasadnione.

Prawo zobowiązuje podmioty funkcjonujące w obrocie gospodarczym, a podlegające regulacjom ustawy o rachunkowości, aby w specjalnym dokumencie (polityka rachunkowości) w sposób jasny i czytelny opisały stosowane zasady rachunkowości, przyjęty sposób wyceny ujmowania i grupowania, jak też ujawniania w sprawozdaniu finansowym informacji o zdarzeniach gospodarczych zachodzących w jednostce. Zawartość merytoryczna tego dokumentu w ogólnym zakresie została określona w ustawie o rachunkowości, a także w regulacjach międzynarodowych, tj. MSR nr 8 „Zasady (polityka) rachunkowości, zmiany wartości szacunkowych i korygowanie błędów". Od niedawna dokument polityka rachunkowości jest przedmiotem weryfikacji w procesie badania sprawozdania finansowego przez biegłego rewidenta.

Polityka rachunkowości jest integralną częścią rachunkowości. Rachunkowość i ewidencje podatkowe nierozerwalnie wiążą się z działalnością każdej

jednostki gospodarczej, stanowiąc również integralną część systemu zarządzania, pełniąc różne funkcje – informacyjną, nadzorczą (kontrolną), analityczną, interpretacyjną i statystyczną – w systemie informacyjnym jednostki. System rachunkowości generuje informacje, dzięki którym możliwa jest ocena sytuacji finansowej i majątkowej danej jednostki, w tym ustalenie wyniku finansowego oraz wskazanie jego źródeł. Jest to istotne z uwagi na fakt, że dane pochodzące z rachunkowości przedsiębiorstwa wykorzystywane są przez otoczenie każdej jednostki oraz samą jednostkę dla podejmowania decyzji o charakterze strategicznym i do celów bieżącego zarządzania. Z tego względu niezwykle ważne jest, aby informacje generowane przez system rachunkowości były rzetelne, wiarygodne i dające wierny oraz jasny obraz sytuacji majątkowej i finansowej oraz realnego wyniku finansowego jednostki. Istotne jest, aby były uporządkowane i zrozumiałe – stąd ogromne znaczenie polityki rachunkowości, która może programować system rachunkowości, w tym sprawozdawczość jednostki.

Obszar polityki rachunkowości rodzi wiele problemów i dylematów. Zobowiązanie podmiotów rachunkowości regulacjami ustawy o rachunkowości do opracowywania polityki rachunkowości stwarza płaszczyznę jej podobieństw w różnych jednostkach. Równocześnie istnieje wiele czynników różnicujących polityki rachunkowości różnych jednostek, nadających im w każdym przypadku specyficzny charakter. Polityka rachunkowości każdej jednostki, oprócz zasad rachunkowości zapisanych w ustawie o rachunkowości, powinna uwzględniać szczegółowe przepisy wykonawcze do ustawy o rachunkowości, Krajowe Standardy Rachunkowości, a często także MSR. Wśród czynników różnicujących polityki rachunkowości wskazać także należy charakter jednostki, skalę i rodzaj działalności, potrzeby informacyjne, możliwość dokonywania wyborów i stosowania uproszczeń w systemie rachunkowości. Uniwersalny kształt polityki rachunkowości wynikający z prawa bilansowego, a jednocześnie specyfika polityki rachunkowości powoduje, że kształt tego dokumentu w poszczególnych jednostkach może być bardzo zróżnicowany, a zakres uregulowań zapisanych w polityce rachunkowości może być bardzo ogólny lub szczegółowy, w zależności od podejścia kierownictwa jednostki.

Polityka rachunkowości powinna być dokumentem dostosowanym ściśle do potrzeb każdego podmiotu, zawierającym rozwiązania stosowane przez jednostkę, mieszczące się w granicach określonych prawem oraz uwzględniające specyfikę działalności jednostki. Opracowując politykę rachunkowości, należy pamiętać o tym, że dokonane wybory wpływają na jej ostateczny kształt (agresywna czy konserwatywna, ogólna czy szczegółowa, szablonowa i powierzchowna lub przemyślana i uporządkowana). Tak więc polityka rachunkowości może być źródłem wielu informacji o rachunkowości konkretnej jednostki, także dobrym sposobem komunikacji z otoczeniem, pod warunkiem wszakże, że obowiązek jej opracowania i stosowania przez jednostki będzie traktowany odpowiedzialnie (a nie wyłącznie formalnie). Odpowiedzialne i rzetelne traktowanie

polityki rachunkowości może być skutecznie egzekwowane przez odpowiednie organy (np. urzędy skarbowe), gdyż jej zawartość powinna być zgodna z regulacjami prawa bilansowego w kwestii bezstronnej, jasnej i rzetelnej oraz ostrożnej wyceny aktywów i pasywów oraz ustalania wyniku finansowego.

Mnogość i złożoność problemów pojawiających się w procesie opracowywania i stosowania w praktyce polityki rachunkowości powoduje, że naukowcy podejmują analizę teoretyczną tych problemów i wspólnie z praktykami rachunkowości podejmują próby proponowania ich optymalnych rozwiązań.

Szerokie spektrum problemów łączących się z polityką rachunkowości wpłynęło na różnorodność tematyczną niniejszego opracowania. Autorzy opracowań analizują różne jej obszary i zakresy tematyczne. Jedni koncentrują się na całościowych analizach polityki rachunkowości jednostek, np. polityka rachunkowości szkoły wyższej czy polityka rachunkowości w rosyjskim prawie bilansowym, inni podejmują szczegółowe, wycinkowe kwestie polityki rachunkowości, jak np. sprawozdawczość finansowa odnosząca się do wartości firmy czy sposób uregulowań w polityce rachunkowości problematyki nieruchomości inwestycyjnych w jednostkach stosujących Międzynarodowe Standardy Rachunkowości.

W celu uporządkowania prezentowanych treści dwudziestu sześciu odrębnych fragmentów niniejszej publikacji przyporządkowano je do jednej z dwóch tematycznych części:

1) polityka rachunkowości oraz sprawozdawczość finansowa jako źródła informacji w procesach decyzyjnych;

2) wycena i ewidencja księgowa w polityce rachunkowości i sprawozdaniu finansowym jako narzędzia kreowania obrazu jednostki.

Redaktorzy publikacji i autorzy poszczególnych jej części mają nadzieję, że lektura tomu przyczyni się do rozwoju rachunkowości w jej sferze teoretycznej i praktycznej.

Helena Żukowska[1]
Bogna Sawicka[2]

[1] Dr hab. Helena Żukowska – profesor nadzwyczajny, Katolicki Uniwersytet Lubelski Jana Pawła II, Wydział Nauk Społecznych, Instytut Ekonomii i Zarządzania, Katedra Rachunkowości.

[2] Dr inż. Bogna Sawicka – adiunkt, Politechnika Lubelska, Wydział Zarządzania, Katedra Finansów i Rachunkowości, biegły rewident.

Część I

POLITYKA RACHUNKOWOŚCI ORAZ SPRAWOZDAWCZOŚĆ FINANSOWA JAKO ŹRÓDŁA INFORMACJI W PROCESACH DECYZYJNYCH

Natalia Szlachetka[1]

ELEMENTY POLITYKI RACHUNKOWOŚCI WEDŁUG POLSKIEGO PRAWA BILANSOWEGO

1. WSTĘP

O prawidłowości i efektywności prowadzenia działalności gospodarczej decyduje wiele czynników. Niewątpliwie jednym z nich jest prawidłowy system rachunkowości danej jednostki. Rachunkowość jest jedyną dziedziną działalności jednostki, która generuje dane niezbędne do oceny sytuacji finansowej i majątkowej przedsiębiorstwa. Uzyskiwane dane są odzwierciedleniem działań, które stosowane są w praktyce gospodarczej podmiotów rachunkowości.

W Polsce najważniejszym dokumentem regulującym kwestię prowadzenia rachunkowości jest ustawa o rachunkowości z dnia 29 września 1994 r., nazywana także prawem bilansowym. Ustawa o rachunkowości nakłada na podmioty rachunkowości (określone w art. 2 ust. 1) obowiązek posiadania dokumentacji nazywanej polityką (zasadami) rachunkowości. Polityka rachunkowości jest jednym z elementów rachunkowości jednostki, które zostały wymienione w art. 4 ust. 3 ustawy o rachunkowości.

Celem artykułu jest dyskusja nad celowością opracowywania zasad rachunkowości w jednostkach prowadzących księgi rachunkowe.

2. ISTOTA, CHARAKTER I CEL POLITYKI RACHUNKOWOŚCI JEDNOSTKI WEDŁUG POLSKIEGO PRAWA BILANSOWEGO

W Polsce podstawowym dokumentem regulującym zakres rachunkowości jest ustawa o rachunkowości z dnia 29 września 1994 r. (Dz.U. nr 121, poz. 591 z późn. zm.), która nazywana jest również prawem bilansowym. Zawartość usta-

[1] Natalia Szlachetka – absolwentka kierunku zarządzanie (2011), Instytut Ekonomii i Zarządzania w Katolickim Uniwersytecie Lubelskim Jana Pawła II; natalia.szlachetka@o2.pl

wy o rachunkowości była kształtowana na podstawie postanowienia znajdującego się w Dyrektywach Unii Europejskiej (szczególnie Dyrektywa IV) oraz w Międzynarodowych Standardach Rachunkowości (MSR). Tak więc w Polsce ustawa o rachunkowości stanowi podstawowe uregulowanie prawne odnośnie do zasad, jakie jednostka przyjmuje w kwestii prowadzenia rachunkowości (niezależnie od wielkości, rodzaju działalności, formy prawnej czy też charakteru własności podmiotów zobowiązanych)[2].

Termin „polityka" w rozumieniu ogólnym oznacza sztukę rządzenia państwem, sferę zorganizowanej działalności jednostki lub grupy skierowanej na osiąganie celów, które uznawane są za wspólne[3].

Przykładowe definicje polityki rachunkowości pojawiające się w literaturze z rachunkowości to:

Polityka rachunkowości – jest to zakres czynności, który reguluje sposób prowadzenia rachunkowości między teorią rachunkowości a praktyką[4].

Polityka rachunkowości – jest to zbiór opinii, reguł, standardów rachunkowości, interpretacji, przepisów, które wykorzystują jednostki do sporządzania sprawozdań finansowych[5].

Samo pojęcie „polityka rachunkowości" po raz pierwszy pojawiło się w ustawie o rachunkowości w związku z jej nowelizacją z dnia 9 listopada 2000 r. (Dz.U. nr 113, poz. 1186 ze zm.)[6]. Zasady (polityka) rachunkowości według polskiego prawa bilansowego:

„[...] to wybrane i stosowane przez jednostkę rozwiązania dopuszczone ustawą, w tym także określone w MSR, zapewniające wymagalną jakość sprawozdań finansowych"[7].

Zakres rachunkowości zgodnie z wyżej zacytowanym fragmentem ustawy obejmuje przyjęte zasady (politykę) rachunkowości. Wywiera ona niewątpliwie duży wpływ na informacje wygenerowane przez rachunkowość[8].

Dokumentację rachunkową jako politykę (zasady) rachunkowości ustawa określa w następujący sposób:

---

[2] I. Olchowicz, *Podstawy rachunkowości*, Difin, Warszawa 2001, s. 38, 39.

[3] *Popularna encyklopedia powszechna*, Grupa Wydawnicza Bertelsmann Media, Warszawa 2002.

[4] W. Brzezin, *Nauka, polityka i praktyka rachunkowości*, „Zeszyty Teoretyczne Rady Naukowej Stowarzyszenia Księgowych w Polsce" 1995, nr 32, s. 29.

[5] P. Kabalski, *Polityka rachunkowości w spółce stosującej MSSF*, Stowarzyszenie Księgowych w Polsce, Warszawa 2009, s. 11.

[6] K. Sawicki (red.), *Polityka bilansowa i analiza finansowa*, Wydawnictwo Ekspert, Wrocław 2009, s. 25.

[7] Ustawa z dnia 29 września 1994 r. o rachunkowości, art. 3, ust. 1, pkt 11, stan prawny na 1 stycznia 2010 r., tekst jedn. Dz.U. z 2009 r., nr 152, poz. 1223, nr 157, poz. 1241 i nr 165, poz. 1316.

[8] T. Kiziukiewicz (red.), *Ustawa o rachunkowości Komentarz*, LexisNexis, Warszawa 2010, s. 43.

„Jednostka powinna posiadać dokumentację opisującą w języku polskim przyjęte przez nią zasady (politykę) rachunkowości, a w szczególności dotyczące:

1) określenia roku obrotowego i wchodzących w jego skład okresów sprawozdawczych;

2) metod wyceny aktywów i pasywów oraz ustalania wyniku finansowego;

3) sposobu prowadzenia ksiąg rachunkowych, w tym co najmniej:

a) zakładowego planu kont, ustalającego wykaz kont księgi głównej, przyjęte zasady klasyfikacji zdarzeń, zasady prowadzenia kont ksiąg pomocniczych oraz ich powiązania z kontami księgi głównej,

b) wykazu ksiąg rachunkowych, a przy prowadzeniu ksiąg przy użyciu komputera – wykazu zbiorów danych tworzących księgi rachunkowe na informatycznych nośnikach danych z określeniem ich struktury, wzajemnych powiązań oraz ich funkcji w organizacji całości ksiąg rachunkowych i w procesach przetwarzania danych,

c) opisu systemu przetwarzania danych, a przy prowadzeniu ksiąg rachunkowych przy użyciu komputera – opisu systemu informatycznego, zawierającego wykaz programów, procedur lub funkcji, w zależności od struktury oprogramowania, wraz z opisem algorytmów i parametrów oraz programowych zasad ochrony danych, w tym w szczególności metod zabezpieczenia dostępu do danych i systemu ich przetwarzania, a ponadto określenie wersji oprogramowania i daty rozpoczęcia jego eksploatacji;

4) systemu służącego ochronie danych i ich zbiorów, w tym dowodów księgowych, ksiąg rachunkowych i innych dokumentów stanowiących podstawę dokonanych w nich zapisów.

1. Kierownik jednostki ustala w formie pisemnej i aktualizuje dokumentację, o której mowa w ust. 1.

2. W sprawach nieuregulowanych przepisami ustawy, przyjmując zasady (politykę) rachunkowości, jednostki mogą stosować krajowe standardy rachunkowości wydane przez Komitet Standardów Rachunkowości. W przypadku braku odpowiedniego standardu krajowego, jednostki, inne niż wymienione w art. 2 ust. 3, mogą stosować MSR”[9].

Komentując zapisy ustawy, należy stwierdzić, że zasady (polityka) rachunkowości, czyli zasady, koncepcje oraz konwencje funkcjonowania rachunkowości powinny poprzedzać wdrożenie systemu rachunkowości w jednostce. Art. 3 ust. 1 pkt 11 ustawy określa w sposób ogólny politykę rachunkowości jako wybrane i stosowane przez jednostkę, odpowiednie do jej działalności, rozwiązania dopuszczone przepisami uor, w tym także określone w Międzynarodowych Standardach Rachunkowości (MSR), zapewniające wymagalną jakość sprawozdań finansowych.

[9] Ustawa z dnia 29 września 1994 r. o rachunkowości, art. 10, ust. 1.

Sposób, w jaki polityka rachunkowości ujmowana jest w ustawie, wskazuje, iż jest ona istotnym elementem systemu rachunkowości (art. 4 ust. 3). Dokument opisujący zasady rachunkowości jednostka powinna sporządzać zgodnie z rozwiązaniami zawartymi w prawie bilansowym. Ponadto ważne jest, aby polityka rachunkowości była stosowana w sposób ciągły (art. 5 pkt 1 i 2). Zapisy normalizacyjne zawarte w ustawie mają zapewnić rzetelne, prawdziwe i wierne odwzorowanie rzeczywistości gospodarczej jednostki. Jeśli jednostka stosuje przepisy ustawy o rachunkowości, polityka rachunkowości musi być utworzona zgodnie z zawartymi w niej regulacjami. W przypadku braku odpowiednich rozwiązań w prawie bilansowym jednostki mogą skorzystać z Krajowych Standardów Rachunkowości, a w przypadku ich braku sięgnąć do regulacji zawartych w MSR[10].

Przedstawiając charakter regulacji zawartych w ustawie, przyjęte w prawie bilansowym unormowania nie regulują wszystkich kwestii dotyczących systemu rachunkowości. Unormowania ustawowe posiadają dwojaki charakter:

1) bezwzględny – regulacje ustawy muszą być przestrzegane w sposób bezwarunkowy (jednoznaczny), jest to warunek rzetelnego odzwierciedlenia sytuacji majątkowej oraz finansowej przedsiębiorstwa;

2) warunkowy – ustawa dopuszcza prawo wyboru określonego rozwiązania, czyli sposobu postępowania, z którego jednostka może skorzystać (art. 4 ust. 1, 4, 5).

Prawa wyboru odnoszą się w szczególności do:

1) metod ujęcia aktywów i pasywów (sposobu bilansowania aktywów i pasywów);

2) metod wyceny aktywów i pasywów;

3) sposobu ustalania wyniku finansowego;

4) podziału wypracowanego zysku albo wskazania źródeł pokrycia strat.

Prawa wyboru dopuszczone przez ustawę mają wpływ na przyjęte przez jednostkę zasady (politykę) rachunkowości, a w konsekwencji oddziałują na kształtowanie pożądanego wizerunku jednostki, a także na sposób, w jaki firma postrzegana jest przez otoczenie. Mają one za zadanie skłaniać adresatów, aby wykazywali oczekiwane zachowania. Kształt zasad (polityki) rachunkowości jednostki wynika także ze sposobu, w jaki postrzega się w praktyce zasady dotyczące określania informacji dodatkowej do sprawozdania finansowego (art. 48 ust. 1 pkt 1), a także respektowania (lub też jego braku) wielu zasad o charakterze merytorycznym, takich jak: kontynuacji działania (art. 5 ust. 2), współmierności kosztów i przychodów (art. 6 ust. 2), ostrożności (art. 7 ust. 1), istotności (art. 4 ust. 4), porównywalności danych (art. 8), memoriału (art. 6), zakazu kompensat (art. 7 ust. 3)[11].

Cel polityki rachunkowości w świetle ustawy o rachunkowości określany jest następująco: „Jednostki zobowiązane są stosować przyjęte zasady (politykę)

[10] T. Kiziukiewicz (red.), *Ustawa o rachunkowości. Komentarz*, LexisNexis, Warszawa 2010, s. 119-120.

[11] Tamże, s. 120.

rachunkowości, rzetelnie i jasno przedstawiając sytuację majątkową i finansową oraz wynik finansowy”[12].

Prawo bilansowe określa więc cel rachunkowości finansowej, którym jest dostarczanie informacji dotyczących sytuacji finansowej oraz majątkowej jednostki szerokiemu gronu różnych odbiorców. Regulacja ustawowa nakazuje, aby te informacje były przygotowywane zgodnie z nadrzędnymi zasadami rachunkowości: ciągłości, memoriału, kontynuacji działania, współmierności kosztów i przychodów, istotności, zakazu kompensat, periodyzacji, ostrożności, wyższości treści nad formą. Polskie prawo bilansowe uwzględnia wymienione zasady i zobowiązuje jednostki do ich przestrzegania. Nakazuje stosować je w sposób prawidłowy, zapewniający rzetelne i jasne przedstawienie sytuacji finansowej i majątkowej oraz wyniku finansowego jednostki[13].

Podsumowując, rachunkowość jest dziedziną nauk ekonomicznych i ważną częścią praktyki gospodarczej, obecną w życiu każdej jednostki gospodarczej i szerzej – w funkcjonowaniu każdego podmiotu rachunkowości. System rachunkowości gromadzi, rejestruje i przetwarza informacje dotyczące każdego procesu i zdarzenia mającego wpływ na sytuację majątkową i finansową jednostek. Polskie prawo bilansowe zobowiązuje jednostki do posiadania dokumentu porządkującego przyjęte i stosowane przez jednostkę zasady rachunkowości, nazywane polityką (zasadami) rachunkowości. Opracowanie, przyjęcie i stosowanie polityki (zasad) rachunkowości w jednostce ma na celu rzetelne i jasne przedstawienie sytuacji majątkowej i finansowej oraz wyniku finansowego w sprawozdaniu finansowym jednostki, a także zaprezentowanie rzetelnego i wiernego obrazu jednostki szerokiemu gronu odbiorców.

3. ELEMENTY SKŁADOWE POLITYKI RACHUNKOWOŚCI OKREŚLONE PRZEPISAMI USTAWY O RACHUNKOWOŚCI

3.1. ELEMENTY SKŁADOWE POLITYKI RACHUNKOWOŚCI JAKO DOKUMENTU

Dokumentacja polityki (zasad) rachunkowości powinna być sporządzona w języku polskim oraz w formie pisemnej. W przypadku spraw, które nie są uregulowane w przepisach ustawy, jednostka przyjmująca zasady (politykę) rachunkowości ma możliwość stosowania, w myśl ustawy o rachunkowości, Krajowych Standardów Rachunkowości, opracowanych przez Komitet Standardów Rachun-

[12] Ustawa z dnia 29 września 1994 r. o rachunkowości, art. 4, ust. 1.

[13] T. Kiziukiewicz (red.), *Ustawa o rachunkowości. Komentarz*, s. 100.

kowości. Jeśli zaistnieje sytuacja, gdy Krajowe Standardy nie będą zawierały odpowiednich regulacji prawnych (odpowiedniego standardu), należy zastosować Międzynarodowe Standardy Rachunkowości[14].

Elementy składowe dokumentacji polityki (zasad) rachunkowości w minimalnym zakresie określonym w ustawie o rachunkowości obejmują[15]:

1) określenie roku obrotowego, w tym także okresów sprawozdawczych, które wchodzą w jego skład;

2) opis przyjętych metod wyceny składników aktywów i pasywów oraz sposobu ustalania wyniku finansowego;

3) zakładowy plan kont (ZPK), który ustala konta księgi głównej, zasady stosowane przy klasyfikacji zdarzeń oraz zasady stosowane przy prowadzeniu kont ksiąg pomocniczych oraz zasady powiązania ich z kontami księgi głównej;

4) wykaz ksiąg rachunkowych;

5) charakterystykę systemu przetwarzania danych;

6) informacje dotyczące systemu ochrony danych oraz ich zbiorów, w tym również ksiąg rachunkowych, dowodów księgowych i innych dokumentów, będących podstawą zapisów dokonywanych w księgach rachunkowych[16].

Osobą odpowiedzialną za politykę rachunkowości jest kierownik jednostki. Ponosi on także, ze względu na pełnione funkcje zarządcze, odpowiedzialność za wypełnianie obowiązków z zakresu rachunkowości uregulowanych w ustawie. Kierownik jednostki ma obowiązek pełnienia nadzoru rachunkowego, nawet w przypadku powierzenia niektórych obowiązków – wyłączając odpowiedzialność za prowadzenie inwentaryzacji spisu z natury – innej osobie za jej zgodą. Decyzja o przejęciu określonych obowiązków rachunkowych przez inną osobę powinna być sporządzona na piśmie. W przypadku, kiedy jednostką kieruje organ wieloosobowy i nie ma wybranej osoby ponoszącej odpowiedzialność, ponoszą ją wszyscy członkowie organu zarządzającego. Kierownik jednostki ma obowiązek sporządzania dokumentu zasad (polityki) rachunkowości w formie pisemnej, a także dokonywania jej aktualizacji[17].

3.2. ROK OBROTOWY

Rok obrotowy w rozumieniu ustawy o rachunkowości (art. 3 ust. 1 pkt 9) oznacza: „Rok kalendarzowy lub inny okres trwający 12 kolejnych pełnych mie-

---

[14] Ustawa o rachunkowości z dnia 29 września 1994 r., art. 10, stan prawny na 1 stycznia 2010 r.

[15] Ustawa o rachunkowości z dnia 29 września 1994 r., art. 10, stan prawny na 1 stycznia 2010 r.

[16] M. Cellary, *Polityka rachunkowości w jednostkach finansów publicznych*, Wydawnictwo C.H. Beck, Warszawa 2009, s. 2.

[17] I. Olchowicz, A. Tłaczała, *Rachunkowość finansowa w przykładach*, Wydawnictwo Difin, Warszawa 2008, s. 25, 27.

sięcy kalendarzowych, stosowany również do celów podatkowych. Rok obrotowy lub jego zmiany określa statut lub umowa, na podstawie której utworzono jednostkę. Jeżeli jednostka rozpoczęła działalność w drugiej połowie przyjętego roku obrotowego, to można księgi rachunkowe oraz sprawozdanie finansowe za ten okres połączyć z księgami rachunkowymi i sprawozdaniem finansowym za rok następny. W przypadku zmiany roku obrotowego pierwszy po zmianie rok obrotowy powinien być dłuższy niż 12 kolejnych miesięcy"[18].

W skład roku obrotowego wchodzą tak zwane okresy sprawozdawcze definiowane przez ustawę o rachunkowości (art. 3 ust. 1 pkt 8) w następujący sposób: „okres sprawozdawczy – rozumie się przez to okres, za który sporządza się sprawozdanie finansowe w trybie przewidzianym ustawą lub inne sprawozdania sporządzone na podstawie ksiąg rachunkowych"[19].

Obok pojęć „rok obrotowy" oraz „okres sprawozdawczy" równie ważne jest pojęcie określające „dzień bilansowy": rozumie się przez to dzień, na który jednostka sporządza sprawozdanie finansowe"[20].

Okresy sprawozdawcze to okresy, za które sporządzane są sprawozdania finansowe (tryb sporządzania sprawozdań przewidziany ustawą) lub inne sprawozdania, które sporządza się na podstawie ksiąg rachunkowych (sprawozdania statystyczne, deklaracje podatkowe i inne). Okres sprawozdawczy może obejmować miesiąc lub inny okres, taki jak kwartał, półrocze czy też cały rok. Wybór okresu sprawozdawczego powinien być dostosowany do potrzeb informacyjnych kadry zarządzającej, a także innych użytkowników. W tym miejscu warto dodać, że pojęcie okresu sprawozdawczego stosowane jest w ustawie dość niekonsekwentnie, gdyż w niektórych artykułach można zauważyć zastępowanie okresem sprawozdawczym określenia miesiąca[21].

Dokumentacja zasad (polityki) rachunkowości musi zawierać zapis dotyczący ustalenia roku obrotowego, a także wchodzących w jego skład okresów sprawozdawczych. Przykład obrazujący ustalenie roku obrotowego i okresów sprawozdawczych:

Przykład 1[22].

Jednostka powstała 15 grudnia 2009 r. i przyjęła miesięczne okresy sprawozdawcze wchodzące w skład roku obrotowego równego kalendarzowemu. Zgodnie z ustaleniami jej pierwszym okresem sprawozdawczym będzie okres do końca danego miesiąca kalendarzowego, czyli od 15 do 31 grudnia 2009 r. Natomiast pierwszym rokiem obrotowym będzie okres od 15 grudnia 2009 r. do 30 listopada 2010 r., a więc okres obejmujący kolejne 12 miesięcy kalendarzowych.

---

[18] Ustawa z dnia 29 września 1994 r. o rachunkowości, art. 3, ust. 1, pkt 9.

[19] Ustawa z dnia 29 września 1994 r. o rachunkowości, art. 3, ust.1, pkt 8.

[20] Ustawa z dnia 29 września 1994 r. o rachunkowości, art. 3, ust 1, pkt 10.

[21] T. Kiziukiewicz (red.), *Ustawa o rachunkowości. Komentarz*, s. 125.

[22] Tamże, s. 124.

Ustawa o rachunkowości pozwala na jednorazowe przyjęcie przez jednostkę roku obrotowego dłuższego niż 12 kolejnych miesięcy kalendarzowych. Taka sytuacja może mieć miejsce w przypadku, gdy rozpoczęcie działalności przez jednostkę nastąpiło w drugiej połowie przyjętego roku obrotowego. W takim przypadku istnieje możliwość jednorazowego połączenia ksiąg rachunkowych oraz sprawozdań finansowych dotyczących tego okresu oraz kolejnego roku obrotowego. Decyzja o przyjęciu innego roku obrotowego niż 12 miesięcy powinna być zapisana w umowie lub statucie utworzenia jednostki. Przykład roku obrotowego dłuższego niż 12 miesięcy:

Przykład 2[23].

Jeżeli jednostka powstała 1 lipca 2009 r. i przyjęła za rok obrotowy okres od 1 lipca 2009 r. do 31 grudnia 2010 r., może połączyć księgi rachunkowe i sporządzić jedno sprawozdanie finansowe, określając za pierwszy rok obrotowy okres od 1 lipca 2009 r. do 31 grudnia 2010 r.

3.3. METODY WYCENY AKTYWÓW I PASYWÓW ORAZ USTALANIA WYNIKU FINANSOWEGO

Ustawa o rachunkowości szczegółowo reguluje kwestię wyceny poszczególnych składników aktywów i pasywów[24].

Dokumentacja zwana polityką (zasadami) rachunkowości musi wyraźnie precyzować metody wyceny aktywów i pasywów oraz ustalania wyniku finansowego, które stosowane są w jednostce. Wybór musi być dokonany spośród metod wyceny aktywów i pasywów oraz ustalania wyniku finansowego, które dopuszcza ustawa o rachunkowości[25].

Przykładowe zestawienie zaprezentowane zostało w tabeli 1.

Tabela 1. Metody wyceny aktywów i pasywów oraz ustalania wyniku finansowego dopuszczane przez ustawę o rachunkowości

Pozycja	Metoda wyceny aktywów i pasywów/ustalania wyniku finansowego
1) Środki trwałe	- Wybór metody amortyzacji (liniowa, degresywna, uproszczona) - Wybór okresu/stawki amortyzacji - Zasady stosowania uproszczonych odpisów amortyzacyjnych
2) Wartości niematerialne i prawne	- Wybór metody amortyzacji (liniowa, uproszczona) - Wybór okresu/stawki amortyzacji - Zasady stosowania uproszczonych odpisów amortyzacyjnych

[23] Tamże, s. 125.

[24] Ustawa z dnia 29 września 1994 r. o rachunkowości, art. 7.

[25] T. Kiziukiewicz, *Organizacja rachunkowości w przedsiębiorstwie,* Polskie Wydawnictwo Ekonomiczne, Warszawa 2002, s. 45.

Pozycja	Metoda wyceny aktywów i pasywów/ustalania wyniku finansowego
3) Produkty w toku produkcji (bez produkcji o przewidywanym czasie wykonania dłuższym niż 3 miesiące przeznaczonej do sprzedaży lub na rzecz środków trwałych w budowie)	- Bezpośrednie koszty wytworzenia - Materiały bezpośrednie - Rezygnacja z wyceny
4) Rzeczowe składniki aktywów obrotowych	- Wycena z zastosowaniem stałych cen ewidencyjnych - Wycena zużycia metodą: - cen przeciętnych - FIFO - LIFO - szczegółowo zidentyfikowanych cen rzeczywistych
5) Przychody z wykonania nie zakończonych usług, w tym budowlanych	Proporcjonalne do stopnia zaawansowania, mierzonego w zależności od przyjętej metody: - udziałem kosztów poniesionych od momentu zawarcia umowy do daty ustalenia przychodu w całkowitych kosztach wykonania usługi - liczbą przepracowanych godzin bezpośrednich wykonania usługi - na podstawie pomiaru wykonanych prac - w inny sposób wyrażający wiarygodnie stopień zaawansowania usługi - przychodów wykonania niezakończonej usługi: - koszty powiększone o narzut zysku, jeżeli cena za całą usługę jest ustalona według zasady: koszty plus narzut zysku - według stopnia zaawansowania wykonania usługi, jeżeli cena za całą usługę jest wyznaczona w wysokości ryczałtu. Możliwość rezygnacji z ustalania przychodów i kosztów wytwarzania niezakończonych usług, jeżeli udział przychodów z tego tytułu nie jest istotny w łącznej sumie przychodów operacyjnych okresu sprawozdawczego
6) Aktywa finansowe, inne inwestycje	- Cena nabycia - Cena zakupu, gdy koszy przeprowadzenia i rozliczenia transakcji nie są istotne
7) Inwestycje krótkoterminowe	- Cena rynkowa - Cena nabycia lub cena rynkowa, jeżeli jest niższa - Wartość godziwa, gdy dla danej inwestycji nie ma aktywnego rynku
8) Udziały w jednostkach podporządkowanych	- Cena nabycia lub wartość godziwa - Według metody praw własności, jeżeli udziały są zaliczane do aktywów trwałych
9) Składniki inwestycji	Jeżeli ceny jednakowych (uznanych za jednakowe) składników są różne, wycena ich rozchodu może się odbywać metodą: - cen przeciętnych - LIFO - FIFO
10) Wynik finansowy	- Wariant porównawczy - Wariant kalkulacyjny

Źródło: T. Kiziukiewicz, *Organizacja rachunkowości w przedsiębiorstwie*, s. 46-47.

Przy wyborze metody wyceny aktywów i pasywów oraz ustalania wyniku finansowego należy wybrać taką metodę, która będzie najodpowiedniejsza do

rodzaju prowadzonej działalności gospodarczej, ważne jest, aby wybór ten był zgodny z przepisami prawa bilansowego.

Wybór dotyczący zasad wyceny składników aktywów i pasywów, jakiego dokonuje jednostka ma wpływ na kształt polityki (zasad) rachunkowości. Wpływ ten przedstawiony został w tabeli 2.

Tabela 2. Wpływ zasad wyceny aktywów i pasywów na kształt zasad (polityki) rachunkowości

Zasady wyceny określone w ustawie o rachunkowości	Pożądane uregulowania w jednostce gospodarczej
1) Wycena powinna być dokonywana nie rzadziej niż na dzień bilansowy (art. 28 ust. 1 i art. 30).	- Określenie częstotliwości wyceny składników aktywów i pasywów.
2) Pojęcie kosztu wytworzenia produktów i usług (art. 28 ust. 3).	- Weryfikacja zasad ewidencji i rozliczania kosztów.
3) Zagadnienia do wyboru (rozwiązania alternatywne) – rozdział IV.	- Wycena materiałów i towarów. - Wycena produktów w toku. - Wycena rozrachunków (należności i zobowiązań). - Metody ustalania wartości, zużycia i stanu rzeczowych składników aktywów. - Zasady uznawania składników majątkowych za środki trwałe. - Przyjęte metody amortyzacji bilansowej i podatkowej. - Metody pomiaru stopnia zaawansowania usług niezakończonych, w tym budowlanych. - Zasady wyceny rezerw i rozliczeń międzyokresowych. - Zasady ustalania i ewidencji odpisów aktualizujących.

Źródło: T. Kiziukiewicz, *Ustawa o rachunkowości. Komentarz*, s. 121.

Ustalając sposób wyceny aktywów i pasywów, należy pamiętać, że wybrane sposoby wyceny należy zapisać w polityce (zasadach) rachunkowości. Zapis ten jest niezbędny i obowiązkowy, co wynika z minimalnej zawartości tego dokumentu, uregulowanej w art. 10 ustawy o rachunkowości.

3.4. SPOSÓB PROWADZENIA KSIĄG RACHUNKOWYCH

Prowadzenie ksiąg rachunkowych jest silnie sformalizowane w ustawie o rachunkowości. Bardzo istotną sprawą jest obowiązek prowadzenia ksiąg rachunkowych w języku polskim oraz w walucie polskiej. Kwestia ta została uregulowana prawnie w art. 9 ustawy o rachunkowości. Prawo bilansowe reguluje sposób

prowadzenia ksiąg rachunkowych następująco: „Księgi rachunkowe powinny być prowadzone rzetelnie, bezbłędnie, sprawdzalnie i na bieżąco”[26].

Wymienione w zapisie ustawy o rachunkowości (art. 24) cechy ksiąg rachunkowych charakteryzują sposób ich prowadzenia. Księgi rachunkowe uznaje się za:

– rzetelne – gdy zapisy w księgach rachunkowych są odzwierciedleniem rzeczywistego stanu dokonanych operacji, aktywów i pasywów, przychodów i kosztów, zysków i strat nadzwyczajnych;

– bezbłędne – gdy w księgach rachunkowych w sposób poprawny i kompletny zapisano wszystkie dowody księgowe zakwalifikowane do zaksięgowania w danym miesiącu; zapisy te muszą być dokonywane w sposób ciągły z zapewnieniem bezbłędności procedur obliczeniowych;

– sprawdzalne – gdy dowody księgowe, na podstawie których dokonuje się księgowań, powinny być odpowiednio oznaczone, aby można było powiązać je z właściwymi zapisami księgowymi; procedury obliczeniowe wykorzystywane w jednostce mają zapewnić możliwość uzyskania informacji jasnych i zrozumiałych na temat treści zapisów znajdujących się w księgach rachunkowych, informacje te mogą być udzielane w dowolnym czasie i mogą dotyczyć dowolnie wybranych okresów sprawozdawczych;

– prowadzone na bieżąco – gdy prowadzone są w taki sposób, że:
  – pochodzące z nich informacje pozwalają na terminowe sporządzenie obowiązkowych sprawozdań finansowych oraz innych sprawozdań, np. deklaracji podatkowych, oraz pozwalają na opracowanie rozliczeń finansowych;
  – zestawienie obrotów i sald księgi głównej opracowywane jest na koniec poszczególnych okresów sprawozdawczych, nie rzadziej niż na koniec każdego miesiąca;
  – ujmowanie w tym samym dniu, w którym zostały dokonane wpłaty i wypłaty gotówką, czekami, wekslami obcymi oraz obrotu detalicznego i gastronomicznego[27].

Sposób prowadzenia ksiąg rachunkowych jednostka określa w ramach dokumentu polityki (zasad) rachunkowości. Obejmuje on co najmniej: 1) zakładowy plan kont; 2) wykaz ksiąg rachunkowych; 3) opis systemu przetwarzania danych[28].

Poszczególne składowe scharakteryzowane zostaną w sposób szczegółowy w dalszej części artykułu.

---

[26] Ustawa z dnia 29 września 1994 r. o rachunkowości, art. 24, ust.1, stan prawny na 1 stycznia 2010.

[27] M. Sobolewska, *Instrukcja opracowania zasad (polityki) rachunkowości*, INFOR, Warszawa 2006, s. 14-15.

[28] T. Kiziukiewicz, *Organizacja rachunkowości w przedsiębiorstwie*, Polskie Wydawnictwo Ekonomiczne, Warszawa 2002, s. 45.

3.5. ZAKŁADOWY PLAN KONT

Zakładowy plan kont nazywany jest trzonem systemu rachunkowości jednostki. Jego zawartość i struktura warunkuje sposób oraz pracochłonność prowadzenia ewidencji księgowej, a także potencjał informacyjny, jaki posiada rachunkowość danej jednostki. Zakładowy plan kont ma więc wpływ na realizację funkcji informacyjnej rachunkowości. W takiej sytuacji przy opracowaniu zakładowego planu kont uwzględnia się:

– obowiązki czy też wymagania informacyjne określone ustawą o rachunkowości (art. 24, ust. 4, pkt 2);

– otoczenie, a dokładniej jego potrzeby informacyjne;

– potrzeby informacyjne zarządzania jednostką.

Szczegółowość zakładowego planu kont uzależniona jest od potrzeb jednostki wynikających z rodzaju działalności, rozmiarów i struktury organizacyjnej jednostki oraz problemów o charakterze decyzyjnym. Opracowując zakładowy plan kont, można skorzystać z pomocy w postaci wzorcowego planu kont[29]. Wzorcowy plan kont przedstawia tabela 3.

Tabela 3. Wzorcowy plan kont syntetycznych

Zespół „0" – Majątek twały 010 Środki trwałe 020 Wartości niematerialne i prawne 030 Finansowy majątek trwały 070 Umorzenie środków trwałych 072 Umorzenie wartości niematerialnych i prawnych 080 Inwestycje Konta pozabilansowe 090 Środki trwałe w likwidacji 091 Środki trwałe u leasingobiorcy 092 Środki trwałe obce	**Zespół „1" – Środki pieniężne** 100 Kasa 130 Rachunek bieżący 135 Kredyty bankowe długoterminowe 136 Kredyty n bankowe krótkoterminowe 137 Kredyty bankowe przeterminowane 139 Inne rachunki bankowe 141 Krótkoterminowe papiery wartościowe 149 Inne środki pieniężne
Zespół „2" – Rozrachunki i roszczenia 200 Rozrachunki z odbiorcami 210 Rozrachunki z dostawcami 215 Zobowiązania wekslowe 220 Rozrachunki publicznoprawne 221 Rozrachunki z budżetami 223 Rozrachunki z tytułu VAT 230 Rozrachunki z tytułu wynagrodzeń 231 Rozliczenie wynagrodzeń 235 Rozliczenie niedoborów i szkód 236 Rozliczenie nadwyżek 237 Roszczenia sporne 238 Należności z tytułu niedoborów i szkód 239 Pozostałe rozrachunki z pracownikami 240 Pozostałe rozrachunki	**Zespół „3" – Materiały i towary** 300 Rozliczenia zakupu 310 Materiały 320 Towary 330 Opakowania 340 Odchylenia od cen ewidencyjnych materiałów 350 Odchylenia od cen ewidencyjnych towarów 360 Odchylenia od cen ewidencyjnych opakowań Konto pozabilansowe 390 zapasy obce

[29] Tamże, s. 94-95.

Zespół „4" – Koszty według rodzaju i ich rozliczanie 400 Amortyzacja 401 Zużycie materiałów i energia 402 Usługi transportowe 403 Usługi remontowe 404 Usługi pozostałe 405 Wynagrodzenia 406 Świadczenia na rzecz pracowników 407 Pozostałe świadczenia na rzecz pracowników 408 Podróże służbowe 409 Podatki obciążające koszty 410 Pozostałe koszty 490 Rozliczenie kosztów	**Zespół „5" – Koszty według typów działalności i ich rozliczanie** 500 Koszty produkcji podstawowej 501 Koszty wydziałowe 502 Koszty sprzedaży 503 Koszty zakupu 510 Koszty handlowe 530 Koszty działalności pomocniczej 550 Koszty ogólne zarządu 580 Rozliczenie produkcji
Zespół „6" – Produkty 600 Produkty gotowe 610 Produkcja niezakończona 620 Odchylenia od cen ewidencyjnych produktów 640 Rozliczenia międzyokresowe kosztów	**Zespół „7" – Przychody** 700 Przychody ze sprzedaży 701 Koszt własny sprzedaży 702 Wartość sprzedaży towarów według cen zakupu 750 Przychody finansowe 751 Koszty finansowe 760 Pozostałe przychody operacyjne 761 Pozostałe koszty operacyjne 770 Zyski nadzwyczajne 771 Straty nadzwyczajne
Zespół „8" – Fundusze i kapitały 800 Fundusz założycielski 801 Fundusz przedsiębiorstwa 802 Fundusz udziałowy 803 Fundusz zasobowy 804 Kapitał akcyjny 805 Kapitał zapasowy 806 Kapitał rezerwowy 807 Kapitał zakładowy 825 Rozliczenie wyniku finansowego 840 Rezerwy i przychody przyszłych okresów 850 Zakładowy fundusz świadczeń socjalnych 852 Pozostałe fundusze specjalne 860 Wynik finansowy 870 Podatek dochodowy i inne obowiązkowe obciążenia wyniku finansowego	

Źródło: K. Duda, *Zasady powadzenia ksiąg rachunkowych,* Wszechnica Podatkowa, Kraków 2007, s. 204-206.

Wzorcowy plan kont został zaproponowany przez opiniotwórcze środowiska księgowych (np. Wydawnictwo Gofin) przede wszystkim w celu ujednolicenia rozwiązań związanych z grupowaniem operacji gospodarczych. Jest on także bardzo pomocny dla jednostek gospodarczych, gdyż jako wzorzec daje możliwość zminimalizowania nakładów pracy przy opracowywaniu zakładowego planu kont, a także przy tworzeniu programów komputerowych wspomagających system rachunkowości jednostki. Należy pamiętać, że wzorcowy plan kont nie może być stosowany jako ostateczny plan kont danego podmiotu rachunkowości, ponieważ:

– zaproponowana klasyfikacja kont księgi głównej we wzorcowym ZPK ma charakter bardzo ogólny i może być niedostosowana do potrzeb jednostki, a także

do jej specyfiki (niektóre konta zawarte we wzorcu mogą być niepotrzebne, zbędne lub mogą wymagać rozbudowania);

– wzorzec ten zawiera pewne warianty, natomiast prawo bilansowe, tj. ustawa o rachunkowości, daje możliwość wyboru, przy czy ZPK musi zawierać konkretne rozwiązania, które stosuje się w danej jednostce, przykładowo ustawa dopuszcza możliwość ewidencji materiałów w stałych cenach ewidencyjnych lub ewidencję według cen rzeczywistych i obydwa warianty znajdują się we wzorcowym planie kont. Zakładowy plan kont jednostki, która zdecydowała się stosować ewidencję według cen rzeczywistych, konto „odchylenia od cen ewidencyjnych materiałów" nie wystąpi;

– wzorzec planu kont nie zawiera kont analitycznych (kont ksiąg pomocniczych), których charakter zależy od indywidualnych potrzeb jednostki[30].

Klasyfikacja kont księgi głównej przedstawiona we wzorcowym planie kont, a także zasady, według których konta te funkcjonują, są dostosowane do obowiązków sprawozdawczych podmiotów rachunkowości. Wzorzec planu kont obejmuje dziewięć zespołów kont, które są ponumerowane cyframi od 0 do 8. Nazwy zespołów wraz z kontami syntetycznymi zostały przedstawione w tabeli 3. Konta syntetyczne zgrupowane w zespołach posiadają symbole cyfrowe, które rozpoczynają się odpowiednią cyfrą, mówiącą o przynależności do określonego zespołu. We wzorcowym planie kont stosowane są symbole dwucyfrowe z rozbudowaną w niektórych przypadkach numeracją do trzech cyfr. W zakładowych planach kont liczba cyfr składających się na symbol konta będzie uzależniona od indywidualnych zasad symbolizacji stosowanych w danej jednostce[31].

Konstrukcja ZPK powinna dać możliwość sporządzania według obowiązujących wzorców:

1) sprawozdania finansowego (bilans, rachunek zysków i start, informacja dodatkowa oraz ewentualnych zastawień zmian w stanie kapitałów, rachunku przepływów pieniężnych);

2) deklaracji oraz zeznań podatkowych;

3) finansowych sprawozdań statystycznych, które określone są w przepisach dotyczących statystyki publicznej.

Budowa planu kont jednostki powinna także zabezpieczać informacje, które są niezbędne w procesie zarządzania jednostką, a także sprzyjać wykorzystaniu systemu rachunkowości jednostki na potrzeby wypełniania zadań kontroli wewnętrznej. Dlatego tworząc wykaz kont syntetycznych oraz analitycznych, należy rozpoznać i uwzględnić potrzeby informacyjne różnych użytkowników[32].

---

[30] T. Kiziukiewicz, *Organizacja rachunkowości w przedsiębiorstwie*, s. 95, 96.

[31] Tamże, s. 96-97.

[32] T. Kiziukiewicz, *Ustawa o rachunkowości. Komentarz*, s. 126.

3.6. WYKAZ KSIĄG RACHUNKOWYCH

Wykaz ksiąg rachunkowych jest drugim, istotnym elementem dokumentacji prezentującej zasady rachunkowości przyjęte przez daną jednostkę. W księgach rachunkowych udokumentowane są operacje gospodarcze, które zostały zaewidencjonowane księgowo. Księgi rachunkowe składają się z zapisów księgowych oraz ich sum (obrotów)[33].

Ustawodawca reguluje kwestię prowadzenia ksiąg rachunkowych w ustawie o rachunkowości (art. 13, ust.1-6).

„Księgi rachunkowe obejmują zbiory zapisów księgowych, obrotów (sum zapisów) i sald, które tworzą:

1) dziennik,

2) księgę główną,

3) księgi pomocnicze,

4) zestawienia: obrotów i sald kont księgi głównej oraz sald kont ksiąg pomocniczych,

5) wykaz składników aktywów i pasywów (inwentarz)”[34].

Księgi rachunkowe określane są jako zestawy urządzeń ewidencyjnych, które stosowane są w jednostkach gospodarczych prowadzących rachunkowość. Ustawodawca definiuje je jako urządzenia obejmujące zbiory zapisów księgowych, a także zbiory obrotów i sald. Służą rejestracji operacji gospodarczych w sposób chronologiczny i systematyczny, podlegają także trwałemu przechowywaniu w określonej, uporządkowanej postaci. Księgi rachunkowe prowadzi się w celu rzetelnego i jasnego ukazania sytuacji majątkowej i finansowej oraz wyniku finansowego (przedstawiającego rentowność – gdy wynik finansowy jest dodatni jednostka jest rentowna, w sytuacji ujemnego wyniku finansowego można mówić o braku rentowności danej jednostki)[35].

Księgi rachunkowe powinny obejmować (zgodnie z zapisami ustawy o rachunkowości art. 14-19):

1) Dziennik – urządzenie księgowe, które służy do chronologicznego zapisu operacji gospodarczych, to znaczy dzień po dniu. Każdy zapis w dzienniku powinien być ponumerowany zgodnie z kolejnością jego wystąpienia, a następnie należy w sposób ciągły dokonywać zliczania obrotów, czyli sum zapisów. Dziennik może mieć dwojaki charakter. Można w nim rejestrować wszystkie operacje gospodarcze zachodzące w jednostce lub może mieć charakter złożony, kiedy poszczególne części składające się na całość dziennika służą do rejestracji określonych grup rodzajowych operacji gospodarczych.

---

[33] E. Nowak, *Rachunkowość kurs podstawowy*, Polskie Wydawnictwo Ekonomiczne, Warszawa 2007, s. 29.

[34] Ustawa z dnia 29 września 1994 r. o rachunkowości, art. 13, ust. 1.

[35] T. Kiziukiewicz, *Ustawa o rachunkowości*, s. 156.

2. Księga główna – na kontach księgi głównej prowadzi się ewidencję syntetyczną operacji gospodarczych zaistniałych w działalności podmiotu gospodarczego. Zapisy księgowe znajdujące się na kontach zakładowego planu kont dokonywane są w sposób systematyczny i chronologiczny, czyli zgodnie z uprzednią lub równoczesną rejestracją tych zdarzeń w dzienniku. Obowiązuje tu zasada podwójnego zapisu operacji gospodarczych. Zapisy na kontach syntetycznych są bardzo istotne, gdyż stanowią podstawę do zamknięcia bilansu oraz rachunku zysków i strat (zestawienia te stanowią dwa najważniejsze elementy rocznego sprawozdania finansowego).

3. Księgi pomocnicze – konta ksiąg pomocniczych nazywane są kontami analitycznymi, służą one do uzupełnienia oraz uszczegółowienia zapisów znajdujących się na kontach księgi głównej. Konta analityczne tzw. analityka mogą mieć postać:

– wyodrębnionych systemów ksiąg;

– wyodrębnionych systemów kartotek (zbiorów kont);

– komputerowych zbiorów danych.

4. Zestawienia obrotów i sald:

– kont księgi głównej – zestawień dokonuje się na podstawie zapisów na kontach syntetycznych, z częstotliwością na koniec każdego okresu sprawozdawczego, jednak nie rzadziej niż na koniec każdego miesiąca, w terminach umożliwiających opracowanie obowiązkowych sprawozdań, w tym przeprowadzenia rozliczeń finansowych oraz sporządzania deklaracji podatkowych;

– kont ksiąg pomocniczych – zestawienia dla wszystkich kont pomocniczych (analitycznych), które sporządza się co najmniej na dzień zamknięcia ksiąg rachunkowych lub na dzień inwentaryzacji dla kont analitycznych, na których znajdują się zapisy ewidencyjne inwentaryzowanych grup składników majątku.

5. Wykaz składników aktywów i pasywów (inwentarz) – ujmuje w sposób szczegółowy wykaz składników aktywów i pasywów zgodny z ich inwentaryzacją. Wykaz w postaci inwentarza sporządzają takie jednostki, które wcześniej nie prowadziły ksiąg rachunkowych zgodnie z przepisami ustawy o rachunkowości. Pozycje ujęte w inwentarzu powinny zgadzać się z pozycjami bilansu otwarcia lub być ich uszczegółowieniem. Inwentarz w jednostkach gospodarczych, które kontynuują działalność oraz prowadzenie ksiąg rachunkowych ma postać zestawienia obrotów i sald kont księgi głównej oraz kont ksiąg pomocniczych, które sporządzane są na dzień zamknięcia ksiąg rachunkowych[36].

Mając na względzie sposób ujmowania zdarzeń gospodarczych można wyróżnić kilka form prowadzenia ewidencji księgowej. Są to:

1) forma tabelaryczna – nazywana jest „amerykanką", aktualnie stosowana jest w małych jednostkach, które stosują uproszczone plany kont (np. w fundacjach, stowarzyszeniach). Forma ta wymaga prowadzenia dziennika – księgi głów-

[36] E. Nowak, *Rachunkowość kurs podstawowy*, s. 30-31.

nej (popularnie nazywanej dziennik – księga główna), dzięki której dokonywanie zapisów odbywa się w sposób chronologiczny oraz systematyczny. Księga główna obejmuje dziennik (zapisy chronologiczne) oraz zestaw kont księgi głównej, tzw. ksiąg zbiorczych (zapisy systematyczne z zachowaniem zasady podwójnego zapisu).

2) forma przebitkowa – sposób, który wymaga prowadzenia:

– dziennika (występuje samodzielnie; zapisy chronologiczne);

– kart kontowych (odrębne karty dla każdego konta księgi głównej);

– aparatu przebitkowego (służy wiązaniu zapisów chronologicznych z zapisami systematycznymi).

Technika księgowania w formie przebitkowej obejmuje następujące czynności: dziennik mocuje się w aparacie przebitkowym; na dziennik nakłada się kalkę, na dziennik z kalką nakłada się karty kontowe i dokonuje się zapisów księgowych[37].

3) Rejestrowa forma księgowości – jednostki stosujące tę formę zobligowane są do wprowadzenia: wielorubrykowych kont księgi głównej; rejestrów; analitycznych kartotek; poleceń księgowania; zestawień obrotów i sald.

W formie tej wymaga się zapisów księgowych dokonywanych na podstawie dowodów źródłowych, a także prowadzenia rejestrów dotyczących zakupów, sprzedaży, rachunków bankowych itp.

Prowadzenie ewidencji księgowej w formach przedstawionych w punktach 1-3 (w formie tabelarycznej, przebitkowej oraz rejestrowej) oparte jest na technice ręcznej (tradycyjnej), która wykorzystuje tzw. małą mechanizację, opartą na korzystaniu z kalkulatorów, ułatwiających wszelkie obliczenia. Inną techniką prowadzenia ewidencji jest technika komputerowa, umożliwiająca automatyzację wszelkich czynności związanych z prowadzeniem rachunkowości w jednostce[38].

4) Forma ewidencji wykorzystująca technikę komputerową – tzw. rachunkowość informatyczna, polega na wykorzystaniu programów finansowo-księgowych do ewidencji oraz przetwarzania danych. W pamięci komputerowej gromadzone są dane niezbędne przy opracowywaniu sprawozdań finansowych. Technika komputerowa w porównaniu z techniką ręczną eliminuje nadmierną pracochłonność. Komputer po wprowadzeniu danych dokonuje automatycznych księgowań zadekretowanych dokumentów na kontach księgi głównej oraz kontach pomocniczych. Komputer także automatycznie segreguje informacje, dokonuje obliczeń, a konta księgowe zastępuje wydrukami lub zapisami magnetycznymi. Powszechnie znane na rynku programy finansowo-księgowe to m.in.: Symfonia, Raks, Optima firmy Comarch, pakiety firmy Insert.

---

[37] A. Kuczyńska-Cesarz, *Rachunkowość część 1,* Wydawnictwo Difin, Warszawa 2011, s. 244-246.

[38] Tamże, s. 244.

Jednostki, które decydują się na zastosowanie techniki komputerowej, muszą pamiętać o przestrzeganiu regulacji zawartych w ustawie o rachunkowości[39].

Z formą prowadzenia ksiąg rachunkowych przy użyciu komputera oraz z innymi formami wiążą się odpowiednie regulacje prawa bilansowego – art. 13, ust. 2-6. Ustawa o rachunkowości ujmuje to w następujący sposób[40]:

„2. Przy prowadzeniu ksiąg rachunkowych przy użyciu komputera za równoważne z nimi uważa się odpowiednio zasoby informacyjne rachunkowości, zorganizowane w formie oddzielnych komputerowych zbiorów danych, bazy danych lub wyodrębnionych jej części, bez względu na miejsce ich powstania i przechowywania.

3. Warunkiem utrzymania zasobów informacyjnych systemu rachunkowości w formie określonej w ust. 2 jest posiadanie przez jednostkę oprogramowania umożliwiającego uzyskiwanie czytelnych informacji w odniesieniu do zapisów dokonanych w księgach rachunkowych, poprzez ich wydrukowanie lub przeniesienie na inny informatyczny nośnik danych.

4. Księgi rachunkowe, z uwzględnieniem techniki ich prowadzenia, powinny być:

1) trwale oznaczone nazwą (pełną lub skróconą) jednostki, której dotyczą (każda księga wiązana, każda luźna karta kontowa, także jeżeli mają one postać wydruku komputerowego lub zestawienia wyświetlanego na ekranie monitora komputera), nazwą danego rodzaju księgi rachunkowej oraz nazwą programu przetwarzania,

2) wyraźnie oznaczone co do roku obrotowego, okresu sprawozdawczego i daty sporządzenia,

3) przechowywane starannie w ustalonej kolejności.

5. Przy prowadzeniu ksiąg rachunkowych przy użyciu komputera należy zapewnić automatyczną kontrolę ciągłości zapisów, przenoszenia obrotów lub sald. Wydruki komputerowe ksiąg rachunkowych powinny składać się z automatycznie numerowanych stron, z oznaczeniem pierwszej i ostatniej, oraz być sumowane na kolejnych stronach w sposób ciągły w roku obrotowym.

6. Księgi rachunkowe należy wydrukować nie później niż na koniec roku obrotowego. Za równoważne z wydrukiem uznaje się przeniesienie treści ksiąg rachunkowych na inny informatyczny nośnik danych, zapewniający trwałość zapisu informacji, przez czas nie krótszy od wymaganego dla przechowywania ksiąg rachunkowych"[41].

Komentując regulacje ustawowe, należy stwierdzić, że księgi rachunkowe jednostek gospodarczych mogą być prowadzone w różnej postaci. Wyróżnia się: księgi wiązane, luźne karty kontowe, tabulogramy (wydruki komputerowe) oraz

[39] Tamże, s. 246-247.

[40] Ustawa z dnia 29 września 1994 r. o rachunkowości, art. 13, ust. 2-6.

[41] Ustawa z dnia 29 września 1994 r. o rachunkowości, art. 13, ust. 2-6.

ruchome dzienniki. Do prowadzenia ksiąg można także stosować różne techniki przetwarzania – komputerową lub ręczną (np. przebitkowa, tabelaryczna, tzw. amerykanka, rejestrowa). Wyboru techniki prowadzenia ksiąg rachunkowych dokonuje kierownik jednostki.

Za równoważne z księgami rachunkowymi prowadzonymi techniką komputerową uważa się zasoby informacyjne rachunkowości, które mają formę oddzielnych, komputerowych baz danych, zbiorów danych lub wyodrębnionych ich części bez względu na miejsce ich powstania, a także przechowywania (zgodnie z cytowanym wcześniej art. 13, ust. 2 uor). Jednak w takim przypadku jednostka musi posiadać oprogramowanie umożliwiające uzyskanie czytelnych informacji odnoszących się do prowadzonych ksiąg rachunkowych (informacje uzyskiwane w postaci wydruku lub przeniesione na inny nośnik danych) zgodnie z art. 13, ust. 3.

Zasadnicze wymagania odnoszące się do ksiąg rachunkowych można ująć w sposób następujący:

1) trwałe oznaczenia pełną lub skrótową nazwą jednostki gospodarczej, której dotyczą, to znaczy, że każda księga wiązana, a także każda luźna karta kontowa bez względu na to, czy ma postać wydruku komputerowego, czy zestawienia wygenerowanego na monitorze komputera, powinna być oznaczona nazwą jednostki;

2) trwałe oznaczenia nazwą odnoszącą się do danego rodzaju księgi oraz programu przetwarzania;

3) podanie informacji dotyczących roku obrotowego, okresu sprawozdawczego oraz daty sporządzenia;

4) przechowywanie w określonej kolejności w sposób staranny;

5) możliwość odtworzenia pełnych zapisów księgowych, czyli ksiąg rachunkowych w formie wydruku, jeśli dane przechowywane są na innym nośniku.

Jednostka gospodarcza, która zdecydowała się prowadzić księgi rachunkowe, używając techniki komputerowej, powinna uwzględnić taką informację w polityce rachunkowości i wprowadzać do niej odpowiednie dane. W dokumencie polityki (zasad) rachunkowości należy umieścić wykaz zbiorów danych tworzących księgi rachunkowe na komputerowych nośnikach, poprzez podanie ich struktury, powiązań oraz funkcji, jakie pełnią w organizacji całego systemu rachunkowości danej jednostki, a także w procesach przetwarzania danych[42].

3.7. OPIS SYSTEMU PRZETWARZANIA DANYCH

Kolejnym, bardzo ważnym elementem polityki rachunkowości jest opis systemu przetwarzania danych. W przypadku wykorzystania komputera do księgowości w jednostce jest to opis systemu informatycznego.

[42] T. Kiziukiewicz, *Organizacja rachunkowości w przedsiębiorstwie*, Warszawa 2002, s. 48.

Regulacje ustawy o rachunkowości dotyczące opisu systemu przetwarzania danych zawarte są w art. 10, ust. 1, pkt 3c:

„c) opisu systemu przetwarzania danych, a przy prowadzeniu ksiąg rachunkowych przy użyciu komputera – opisu systemu informatycznego, zawierającego wykaz programów, procedur lub funkcji, w zależności od struktury oprogramowania, wraz z opisem algorytmów i parametrów oraz programowych zasad ochrony danych, w tym w szczególności metod zabezpieczania dostępu do danych i systemu ich przetwarzania, a ponadto określenie wersji oprogramowania i daty rozpoczęcia jego eksploatacji”[43].

Komentując zamieszczony wyżej fragment ustawy, opis systemu przetwarzania danych powinien obejmować:

1) wykaz stosowanych programów, procedur lub funkcji odpowiednio do struktury oprogramowania z podaniem charakterystyki algorytmów i parametrów;

2) zawarte w oprogramowaniu zasady ochrony danych, ze szczególnym uwzględnieniem sposobów zabezpieczania przed nieuprawnionym i niepowołanym dostępem do danych oraz do systemu ich przetwarzania;

3) określenie wersji oprogramowania i daty, od której jest ona stosowana[44].

System przetwarzania danych w jednostce może być prowadzony w dwojaki sposób: techniką tradycyjną lub techniką komputerową. Przetwarzanie danych metodą tradycyjną w obecnej chwili staje się coraz mniej stosowane. Prowadzenie ksiąg i przetwarzanie danych w nich zawartych przy użyciu techniki ręcznej zajmuje bardzo dużo czasu i pochłania wiele godzin pracy osób odpowiedzialnych za prowadzenie ksiąg rachunkowych.

System przetwarzania danych przy użyciu komputera, czyli system informatyczny, pozwala na automatyzację procesu księgowości. Wprowadzanie zapisów księgowych oraz zachowanie ich w odpowiedniej formie oraz kolejności jest ułatwione dzięki odpowiednim programom komputerowym. Czas poświęcony na ręczne prowadzenie ksiąg zostaje znacznie ograniczony poprzez zastąpienie ręcznych zapisów zapisami komputerowymi, które następnie zostają archiwizowane w pamięci komputera bądź w postaci wydruków komputerowych.

3.8. OPIS SYSTEMU OCHRONY DANYCH I ICH ZBIORÓW

Zabezpieczanie danych dotyczących systemu rachunkowości jednostek gospodarczych jest wymagane przepisami prawa bilansowego (art. 10, ust. 1, pkt 4 oraz art. 71, ust. 1 i 2). Regulacje ustawowe w sprawie obowiązku ochrony danych są następujące:

[43] Ustawa z dnia 29 września 1994 r. o rachunkowości, art. 10, ust.1, pkt 3c.

[44] T. Kiziukiewicz, *Organizacja rachunkowości w przedsiębiorstwie*, s. 48.

„Art. 71. 1. Dokumentację, o której mowa w art. 10 ust. 1, księgi rachunkowe, dowody księgowe, dokumenty inwentaryzacyjne i sprawozdania finansowe, zwane dalej także »zbiorami«, należy przechowywać w należyty sposób i chronić przed niedozwolonymi zmianami, nieupoważnionym rozpowszechnianiem, uszkodzeniem lub zniszczeniem.

2. Przy prowadzeniu ksiąg rachunkowych przy użyciu komputera ochrona danych powinna polegać na stosowaniu odpornych na zagrożenia nośników danych, na doborze stosownych środków ochrony zewnętrznej, na systematycznym tworzeniu rezerwowych kopii zbiorów danych zapisanych na informatycznych nośnikach danych, pod warunkiem zapewnienia trwałości zapisu informacji systemu rachunkowości, przez czas nie krótszy od wymaganego do przechowywania ksiąg rachunkowych, oraz na zapewnieniu ochrony programów komputerowych i danych systemu informatycznego rachunkowości, poprzez stosowanie odpowiednich rozwiązań programowych i organizacyjnych, chroniących przed nieupoważnionym dostępem lub zniszczeniem”[45].

Interpretując regulacje prawa bilansowego, można stwierdzić, że jednostka gospodarcza powinna zapewnić należytą ochronę danych księgowych. Pomieszczenia, w których dokumenty księgowe poddawane są archiwizacji, powinny być zabezpieczone przez różnymi zdarzeniami, takimi jak: pożar, zacieki, kradzież, oraz przed dostępem osób nieupoważnionych do korzystania i wprowadzania wszelkich zmian w informacjach zawartych w zbiorach księgowych. W przypadku księgowości komputerowej jednostka powinna stosować nośniki informatyczne odporne na zagrożenia, takie jak: działanie pola magnetycznego, wilgotność powietrza, temperatura itp. Ważne jest, aby w sposób systematyczny tworzyć rezerwowe kopie danych, które zostały zapisane na komputerowych nośnikach, zachowując przy tym warunek trwałego zapisu informacji pochodzących z systemu rachunkowości oraz odpowiedni czas przechowywania, nie krótszy od wymaganego przepisami ustawy o rachunkowości. Nośnikami informatycznymi wykorzystywanymi do tworzenia kopii mogą być np.: dyskietka, DVD, CD-R / CD-RW, kilka dysków twardych, taśmy magnetyczne. Jednostka tworzy kopie zapasowe danych rachunkowych na różnych nośnikach, przestrzegając podawanych przez producentów warunków użytkowania konkretnych nośników[46].

4. PODSUMOWANIE

Obowiązek posiadania dokumentacji opisującej zasady (politykę) rachunkowości posiadają wszystkie firmy, które prowadzą księgi rachunkowe i podlegają

[45] Ustawa z dnia 29 września 1994 r. o rachunkowości, art. 71, ust. 1-2.

[46] M. Sobolewska, *Opracowania zasad (polityki) rachunkowości*, INFOR, Warszawa 2006, s. 124.

regulacjom prawa bilansowego[47]. Zapis dotyczący minimalnego zakresu polityki rachunkowości znajduje się w art. 10 ustawy o rachunkowości.

Osobą odpowiedzialną za posiadanie oraz sporządzanie w formie pisemnej polityki rachunkowości jest kierownik jednostki. Odpowiada on także za aktualizację dokumentu, która jest konieczna w sytuacji zmieniającego się prawa (czynniki zewnętrzne) lub na przykład w sytuacji zmiany orientacji gospodarczej jednostki (czynniki wewnętrzne).

Własna polityka rachunkowości jest podstawą prowadzenia ksiąg rachunkowych. Zawarte w niej zasady wspomagają organizacyjnie i merytorycznie czynności, które prowadzą do rzetelnego przygotowania sprawozdań finansowych i deklaracji podatkowych. Oprócz tego polityka rachunkowości umożliwia kontrolę wszelkich rozrachunków jednostki wynikających z prowadzenia działalności statutowej lub innej wynikającej z umowy, a w konsekwencji umożliwia dokonanie odpowiednich analiz i ocen sytuacji majątkowej i finansowej firmy. Posiadanie dokumentu polityki (zasad) rachunkowości jest obowiązkiem prawnym, przy czym wypełnianie tego obowiązku staje się sposobem na prawidłowo funkcjonujący system rachunkowości. Reguły stosowane w rachunkowości jednostki stają się bardziej przejrzyste i zrozumiałe. Ważne jest to, że zasady te są stosowane z roku na rok obrotowy i umożliwiają porównywanie danych, których źródłem jest system rachunkowy.

Podsumowując, głównym celem sporządzania i stosowania w jednostce zasad (polityki) rachunkowości jest odpowiednie gromadzenie i udostępnianie informacji generowanych przez system rachunkowości jednostki. Rozwiązania zawarte w polityce służą przede wszystkim usprawnieniu systemu rachunkowego poprzez wyraźne sprecyzowania odnoszące się do poszczególnych obszarów rachunkowości jednostki. System rachunkowości, który oparty jest na zasadach zapisanych w dokumencie nazywanym polityką (zasadami) rachunkowości, staje się uporządkowany, a informacje generowane przez ten system są zrozumiałe i użyteczne zarówno dla użytkowników wewnętrznych, jak i zewnętrznych.

BIBLIOGRAFIA

1. Brzezin W., *Nauka, polityka i praktyka rachunkowości*, „Zeszyty Teoretyczne Rady Naukowej Stowarzyszenia Księgowych w Polsce" 1995, nr 32.
2. Cellary M., *Polityka rachunkowości w jednostkach finansów publicznych*, Wydawnictwo C.H. Beck, Warszawa 2009.

[47] Ustawa z dnia 29 września 1994 r. o rachunkowości, art. 2, ust. 1-3.

3. Kabalski P., *Polityka rachunkowości w spółce stosującej MSSF*, Stowarzyszenie Księgowych w Polsce, Warszawa 2009.
4. Kiziukiewicz T. (red.), *Ustawa o rachunkowości. Komentarz*, LexisNexis, Warszawa 2010.
5. Kiziukiewicz T., *Organizacja rachunkowości w przedsiębiorstwie,* Polskie Wydawnictwo Ekonomiczne, Warszawa 2002, s. 45.
6. Kuczyńska-Cesarz A., *Rachunkowość część 1*, Wydawnictwo Difin, Warszawa 2011.
7. Nowak E., *Rachunkowość kurs podstawowy*, Polskie Wydawnictwo Ekonomiczne, Warszawa 2007.
8. Olchowicz I., *Podstawy rachunkowości*, Difin, Warszawa 2001.
9. Olchowicz I., Tłaczała A., *Rachunkowość finansowa w przykładach*, Wydawnictwo Difin, Warszawa 2008.
10. *Popularna encyklopedia powszechna*, Grupa Wydawnicza Bertelsmann Media, Warszawa 2002.
11. Sawicki K. (red.), *Polityka bilansowa i analiza finansowa*, Wydawnictwo Ekspert, Wrocław 2009.
12. Sobolewska M., *Instrukcja opracowania zasad (polityki) rachunkowości*, INFOR, Warszawa 2006.
13. Ustawa z dnia 29 września 1994 r. o rachunkowości, tekst jedn. Dz.U. z 2009 r., nr 152, poz. 1223, nr 157, poz. 1241 i nr 165, poz. 1316.

ELEMENTS OF ACCOUNTING POLICY ACCORDING TO POLISH BALANCE LAW

Summary

Unit's accounting policy constitutes the base to keep books. The rules which are included in this policy, support the activities organizationally and lead to reliable preparation of financial reports and tax declarations. What is more, accounting policy enables verification of all unit's settlements which emerge from statutory activity or from another agreement and as a result it enables carrying out analysis and evaluation of financial standing. Possessing documents of accounting policy is a legal duty and doing this duty becomes the method for accurately operating accountancy system.

The rules which are put into use in unit's accountancy become more clear and intelligible. What is important, the rules should be applied annually what enables comparison of data, the source of which is an accounting system of an unit.

Andrzej Jackiewicz[1] Monika Sobczyk[2]

POLITYKA RACHUNKOWOŚCI A POLITYKA PODATKOWA – DYLEMATY SPÓJNOŚCI

1. WSTĘP

Prowadzenie ksiąg rachunkowych to nie tylko uregulowania prawa bilansowego. W zależności od specyfiki podmiotu będą to również przepisy ustawy o finansach publicznych, o dochodach jednostek samorządu terytorialnego, ustawa o działalności leczniczej itp.

Należy jednak zauważyć, że Zespół 2 „Rozrachunki i roszczenia" obejmuje nie tylko rozrachunki cywilnoprawne, ale istotny, a zarazem trudny i wymagający wysokiej wiedzy obszar rozrachunków publiczno-prawnych, dotyczący m.in. rozliczeń podatkowych. W tym zakresie na uwagę zasługuje m.in. podatek dochodowy od osób prawnych (pdop) i podatek od towarów i usług (VAT). Czy zatem eksponowanie w badaniach naukowych i praktyce – polityki rachunkowości – jest w pełni zasadne, czy też należałoby wdrożyć również politykę podatkową, czy traktować ją jako element polityki rachunkowości – to istotny dylemat praktyczny.

Celem publikacji jest próba prezentacji ogólnych reguł polityki rachunkowości i jej zmian oraz postulatu budowy polityki podatkowej na tle wybranych uwarunkowań podatkowych w prowadzeniu ksiąg.

[1] Dr Andrzej Jackiewicz – Społeczna Akademia Nauk, Katedra Rachunkowości; dziekan Wydziału Zamiejscowego Społecznej Akademii Nauk i Zarządzania w Brodnicy, w 2010 r. występował jako biegły sądu okręgowego w sprawach rzetelności prowadzenia ksiąg, oceny zarzutów oskarżyciela wobec członków zarządu spółki akcyjnej, od 10 lat zajmuje się kontrolą finansową w firmie; ajackiewicz@swspiz.pl

[2] Mgr Monika Sobczyk – Społeczna Akademia Nauk, Katedra Rachunkowości, doktorantka Społecznej Akademii Nauk; msobczyk@swspiz.pl

2. POLITYKA RACHUNKOWOŚCI – UWARUNKOWANIA I PROBLEMY WYBORU

Ze względu na specyfikę wielu podmiotów trudno mówić o jednolitej polityce rachunkowości, co oznacza w praktyce różnorodną politykę rachunkowości. Wynika to z regulacji prawnych jednostek, pomimo że prowadzą one księgi rachunkowe zgodnie z prawem bilansowym, co przedstawia schemat 1.

Wybrane podmioty w praktyce rachunkowości

Jednostka samorządu terytorialnego (JST) – Gmina – Starostwo powiatowe	Jednostka oświatowa – Szkoła podstawowa – Gimnazjum – Liceum	Samodzielny publiczny zakład opieki zdrowotnej (Sp ZOZ)	Spółka kapitałowa – Sp. z o.o. – Spółka akcyjna (SA)

Źródło: opracowanie własne.

Schemat 1. Wybrane podmioty w praktyce rachunkowości

Polityka rachunkowości w urzędzie gminy wynika z określonych regulacji prawnych, do których należą: ustawa o rachunkowości[3], ustawa o finansach publicznych[4], rozporządzenie Ministra Finansów w sprawie szczególnych zasad rachunkowości oraz planów kont dla budżetu państwa, budżetów jednostek samorządu terytorialnego, jednostek budżetowych, samorządowych zakładów budżetowych, państwowych funduszy celowych oraz państwowych jednostek budżetowych mających siedzibę poza granicami Rzeczypospolitej Polskiej[5], rozporządzenie Ministra Finansów z dnia 25 października 2010 r. w sprawie zasad

[3] Ustawa z dnia 29 września 1994 r. o rachunkowości, Dz.U. z 2009 r., nr 152, poz. 1223 ze zm.

[4] Ustawa z dnia 27 sierpnia 2009 r. o finansach publicznych, Dz.U. 2009, nr 157, poz. 1240.

[5] Rozporządzenie Ministra Finansów z dnia 19 stycznia 2012 r. zmieniające rozporządzenie w sprawie szczególnych zasad rachunkowości oraz planów kont dla budżetu państwa, budżetów jednostek samorządu terytorialnego, jednostek budżetowych, samorządowych zakładów budżetowych, państwowych funduszy celowych oraz państwowych jednostek budżetowych mających siedzibę poza granicami Rzeczypospolitej Polskiej, Dz.U. 2012, poz. 121,

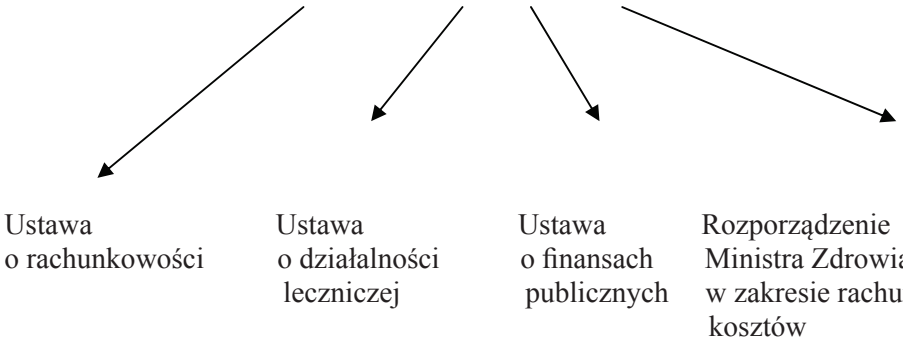
rachunkowości oraz planów kont dla organów podatkowych JST (Dz.U. z 2010 r., nr 208, poz. 1375)[6].

Należy zauważyć, że jeżeli będą zawierane umowy cywilnoprawne, wówczas gmina staje się podatnikiem podatku od towarów i usług w przypadku zawierania umów z tytułu wieczystego użytkowania gruntów czy umów najmu. A zatem powstaje dylemat obowiązku podatkowego, rozliczeń VAT, korekt VAT itp.

W praktyce uchwałą rady gminy powołuje się często zakłady gospodarki komunalnej w zakresie świadczenia dostaw wody, budowy przyłączy wodnych. Pojawia się więc konieczność opracowania odpowiedniej polityki rachunkowości, również z uwzględnieniem polityki podatkowej w obszarze VAT i pdop.

Specyfikę regulacji prawnych SP ZOZ przedstawia schemat 2.

Wpływ regulacji prawnych w SP ZOZ na politykę rachunkowości

Schemat 2. Wpływ regulacji prawnych w SP ZOZ na politykę rachunkowości

Źródło: opracowanie własne.

W analizie schematu 2 należy zwrócić uwagę m.in. na ustawę o działalności leczniczej z 2011 r., która określa zasady tworzenia funduszu założycielskiego i funduszu zakładu czy rozliczania straty. Jak wynika z krótkiego przeglądu uwarunkowań prawnych, polityka rachunkowości jako wybór określonych zasad, prawideł, czy metod przyjętych przez jednostkę to nie tylko prawo bilansowe. To duże uproszczenie nie tylko dydaktyczne, ale przede wszystkim naukowe. Wskazuje zarazem na realia procesu dydaktycznego i jego wymogi dydaktyczne. Należy bowiem postawić pytanie, jak przygotowywać studentów do praktyki gospo-

[6] Rozporządzenie Ministra Finansów z dnia 25 października 2010 r. w sprawie zasad rachunkowości oraz planów kont dla organów podatkowych jednostek samorządu terytorialnego (Dz.U. z 2010 r., nr 208, poz. 1375).

darczej, do zakresu wiedzy niezbędnej w przygotowaniu polityki rachunkowości w wielu podmiotach. Ale przecież można też uprawiać minimalizm dydaktyczny, ze szkodliwością dla dydaktyki i przygotowania służb finansowo-księgowych.

Ustawa o rachunkowości nakłada obowiązek opracowania polityki rachunkowości. Stosowne zapisy zawiera pkt 7 wprowadzenia do sprawozdania finansowego, które obejmuje m.in.: „omówienie przyjętych zasad (polityki) rachunkowości, w tym metod wyceny aktywów i pasywów (także amortyzacji), pomiaru wyniku finansowego oraz sposobu sporządzenia sprawozdania finansowego w zakresie, w jakim ustawa pozostawia jednostce prawo wyboru”[7]. Jak wynika z treści tego punktu, ustawodawca wyraźnie wskazuje m.in. znaczenie metod amortyzacji w polityce rachunkowości, a zatem także ich zmiany będą miały wpływ na wynik finansowy, a co za tym idzie, na ocenę dokonań, w tym również dla banków (ocena zdolności kredytowej) oraz użytkowników wewnętrznych.

W tradycyjnej postaci przykładowe rozwiązania polityki rachunkowości, tj.: określenie roku obrotowego, metody wyceny aktywów i pasywów (w tym także metod amortyzacji), sposób prowadzenia ksiąg rachunkowych, rozwiązania rachunku kosztów, zasady rozliczania kosztów pośrednich (klucze doliczeniowe), zasady rozliczania kosztów w czasie, warianty ustalania wyniku finansowego, itp., są istotne, ale niewystarczające do realnego, specyficznego dla danej jednostki określenia polityki rachunkowości. Wyzwania praktyczne są o wiele wyższe. Powstaje zatem poszukiwanie odpowiedzi na pytanie, czy przyjęta zarządzeniem wewnętrznym kierownika jednostki – polityka rachunkowości – rozstrzyga o jakości sprawozdania finansowego. Odpowiedź zostanie udzielona w dalszej części rozważań.

3. ZMIANA POLITYKI RACHUNKOWOŚCI A JAKOŚĆ SPRAWOZDANIA FINANSOWEGO

Ustawa o rachunkowości przewiduje możliwość zmian polityki rachunkowości. Zgodnie z art. 8, ust. 2 ustawy jednostka może zmienić przyjętą politykę rachunkowości od następnego roku obrotowego, pod warunkiem prezentacji w informacji dodatkowej wpływu tych zmian na wynik finansowy.

Na uwagę zasługuje podejście podatkowe w prowadzeniu ksiąg, bowiem od 1 stycznia 2003 r. ustawa o pdop w art. 16 i ust. 5 wprowadziła możliwość obniżenia stawek podatkowych, zgodnie z interpretacją części urzędów skarbowych, nawet do poziomu zerowego[8]. Wynika to z kilku przesłanek. Jedną z nich jest

[7] Załącznik nr 1 do ustawy o rachunkowości Wprowadzenie do sprawozdania finansowego, pkt 7.

[8] Ustawa z dnia 15 lutego 1992 r. o podatku dochodowym od osób prawnych z późn. zm., Dz.U. 1992, nr 21, poz. 86.

fakt, że w warunkach spowolnienia gospodarczego czy kryzysu zdolności produkcyjne mogą być ograniczone, a tym samym nie ma obiektywnej przesłanki do amortyzacji majątku, opierając się na przyjętych pierwotnie stawkach i tym samym znacznego obciążania kosztów działalności operacyjnej. Istotny jest również aspekt fiskalny, obniżenie bowiem stawek amortyzacyjnych doprowadzi do poprawy wyniku bilansowego, a także dochodu do opodatkowania, co jest zjawiskiem korzystnym. Pozostaje jednak do rozstrzygnięcia kwestia rzetelności sprawozdania finansowego, która powinna przejawiać się w prezentacji odpowiednich zmian w informacji dodatkowej, co przedstawia przykład 1.

Przykład 1 (opracowanie własne).

Spółka z o.o. „Alfa" przyjęła w polityce rachunkowości na 2010 r. stawkę amortyzacji 20% samochodu osobowego o wartości początkowej w cenie zakupu 60 000 zł.

Amortyzacja roczna = 20% od 60 000 zł = 12 000 zł.

Oznacza to, że koszty działalności operacyjnej co miesiąc obciążają wynik finansowy kwotą 1 000 zł, rocznie 12 000 zł.

Spółka postanowiła zmienić politykę rachunkowości od 1 stycznia 2011 r. i ustaliła stawkę 10%, co jest zgodne z ustawą o podatku dochodowym od osób prawnych[9].

Oznacza to, że amortyzacja obciążająca koszty działalności operacyjnej w 2011 r. wyniesie 6 000 zł (10% od 60 000 zł). Taka zmiana polityki rachunkowości jako forma optymalizacji podatkowej jest zgodna z prawem bilansowym i podatkowym (updop), ale dla zapewnienia jakości sprawozdania finansowego niezbędne jest określenie wpływu tych zmian na wynik finansowy w informacji dodatkowej. Jak wynika z rozliczeń, spadek kosztów amortyzacji rocznej z 12 000 zł do 6 000 zł wpłynie na poprawę wyniku bilansowego.

Podobne przykłady można mnożyć, problem jednak tkwi w tym, czy główna księgowa rzetelnie sporządzi informację dodatkową, a to jest dylemat etyki w biznesie i odpowiedniego przygotowania studentów i przyszłych pracowników księgowości. Polityka rachunkowości to określony dokument, jej realizacja to sfera praktyki. Mając to na uwadze i zapis art. 77 ustawy o rachunkowości, ustawodawca wprowadził odpowiedzialność karną w sytuacji, gdy w księgach będą podawane dane nierzetelne lub w sprawozdaniu finansowym zostaną przedstawione nierzetelne dane, za co grozi grzywna, kara pozbawienia wolności do lat dwóch albo obie kary łącznie. Jeśli ustawa zobowiązuje kierownika jednostki do przygotowania polityki rachunkowości i prezentacji w sprawozdaniu finansowym rzetelnych danych, to nie można mieć żadnych wątpliwości, jakie są obowiązki kierownika jednostki i głównej księgowej.

[9] Art. 16 i ust. 5 updop.

4. POLITYKA RACHUNKOWOŚCI JAKO DOKUMENT BIEGŁEGO REWIDENTA I DOWÓD W POSTĘPOWANIU PODATKOWYM I KARNYM

Przystępując do badania sprawozdania finansowego, biegły rewident powinien m.in. zażądać przedstawienia odpowiednich unormowań wewnętrznych, w tym dotyczących: polityki rachunkowości; instrukcji obiegu i kontroli dokumentów i dowodów księgowych; instrukcji inwentaryzacyjnej; instrukcji użytkowania programu finansowo-księgowego (F-k) oraz innych.

Dlaczego tak istotną rolę odgrywa polityka rachunkowości? Wynika to z faktu, że jest ona wyborem zasad, prawideł przyjętych przez kierownika jednostki w prowadzeniu ksiąg. To na tej podstawie biegły powinien stwierdzić, czy księgi prowadzone są na podstawie założeń polityki rachunkowości lub czy też jest ona niedopracowana i nie spełnia swoich wymogów. To bardzo istotne w zakresie m.in. rozliczania projektów unijnych, ale pozostaje drugi, pomijany w zasadzie aspekt sprawy. Zgodnie z ordynacją podatkową „jako dowód należy dopuścić wszystko, co może przyczynić się do wyjaśnienia sprawy [...]”[10]. Oznacza to, że w przypadku kontroli podatkowej lub też sprawy karnej polityka rachunkowości może stanowić istotny dowód m.in. w postępowaniu podatkowym. Należy jednak zauważyć, że duża część sporów i wątpliwości dotyczy spraw podatkowych, a zatem czy polityka podatkowa ma być czymś nowym, odmiennym od tradycyjnej polityki rachunkowości, czy też powinna uzupełniać politykę rachunkowości. Zdaniem autorów należy wdrożyć odrębną politykę podatkową jako uzupełnienie polityki rachunkowości.

5. POLITYKA PODATKOWA – POSTULAT CZY KONIECZNOŚĆ? DYLEMATY SPÓJNOŚCI Z POLITYKĄ RACHUNKOWOŚCI

Od 1 stycznia 2007 r. w ustawie o podatku dochodowym od osób prawnych wprowadzono pojęcie kosztów bezpośrednio i pośrednio związanych z przychodami.

W art. 15 ust. 4d zapisano, że jeżeli koszty pośrednio związane z przychodami przekraczają rok podatkowy, a nie jest możliwe określenie, jaka ich część dotyczy danego roku podatkowego, należy rozliczyć je proporcjonalnie do długości okresu, którego dotyczą.

[10] Ordynacja podatkowa, art. 180 § 1.

Przykład 2 (opracowanie własne).

Spółka z o.o. „Alfa" nabyła maszynę w leasingu operacyjnym na okres 2 lat. Opłata wstępna wynosiła 12 000 zł.

Zgodnie z art. 15 ust. 4 updop opłatę tę należy rozliczyć odpowiednio (proporcjonalnie do okresu leasingu):

$$\frac{12.000zł}{24m-ce} = 500zł$$

Oznacza to, że w roku podatkowym opłata wstępna jako koszt uzyskania przychodu wyniesie 12 x 500 zł = 6 000 zł. I takie jest stanowisko organów podatkowych wydawane w interpretacji przepisów prawa podatkowego. Jak ma zatem postąpić podatnik (przedsiębiorca), jeżeli orzecznictwo wojewódzkich sądów administracyjnych (WSA) jest jednoznaczne: nie ma leasingu bez opłaty wstępnej, a zatem podatnik ma prawo rozliczyć ją jednorazowo w koszty działalności operacyjnej.

Określając zatem politykę podatkową, podatnik może przyjąć, że opłaty wstępne będzie rozliczał jednorazowo w koszty, przyjmując za podstawę wykładnię orzecznictwa WSA. Oznacza to jednak w kontroli podatkowej spór z organami kontrolnymi, który znajdzie swój finał w sądzie. Jakie rozwiązania przyjmują podmioty gospodarcze? W praktyce jedno i drugie, gdyż nie chcąc narażać się fiskusowi, przyjmują zasadę rozliczania opłaty wstępnej w czasie. Pozostali decydują się na inne. Wybór należy do kierownika jednostki, w praktyce to główna księgowa powinna przygotować odpowiedni wariant i konsekwentnie go realizować.

Przykład 3 (opracowanie własne).

Spółka z o.o. „Alfa" w działalności statutowej zapisała, że zajmuje się produkcją części samochodowych (działalność opodatkowana) i produkcją rolną (chów tuczników – wyłączoną podatkowo z art. 2 updop).

Spółka nie jest w stanie przypisać kosztów podatkowych do danego źródła przychodów, a zatem zgodnie z art. 15 ust. 2 updop powinna dokonać ich rozliczenia proporcjonalnie:

– P_1 = 120 000 zł (przychody z produkcji części)
– P_2 = 80 000 zł (przychody z produkcji rolnej)
– Koszty uzyskania przychodu (KUP) = 110 000 zł
– Obliczenie przychodów ogółem: $P_1 + P_2$ = 200 000 zł
– Udział przychodów P_1 w przychodach ogółem:

$$\frac{P_1}{P_1 + P_2} x100 = \frac{120.000zł}{200.000zł} x100 = 60\%$$

– Przypisanie kosztów uzyskania przychodów do P_1 (danego źródła przychodów):

KUP_1 = 60% x 110 000 zł = 66 000 zł

– Ustalenie dochodu z produkcji części:

$P_1 – KUP_1$ = 120 000 zł – 66 000 zł = 54 000 zł

– Dochód ten podlega opodatkowaniu stawką 19% podatku dochodowego od osób prawnych na podstawie art. 2 updp.

– Ustalenie dochodu z produkcji rolnej:

$P_2 – KUP_2$ = 80 000 zł – 44 000 zł = 36 000 zł

– Dochód ten jest wolny od podatku dochodowego od osób prawnych.

Ustawodawca nie określił jednak, kiedy ustalać proporcję – co miesiąc, kwartał itd. To powinien określić kierownik jednostki w polityce rachunkowości. Na tym tle można mnożyć liczne przykłady. Podobne problemy występują w spółdzielniach mieszkaniowych, z których część zasobów jest zwolniona z podatku (zasoby wykorzystywane wyłącznie na cele mieszkalne), ale występują również umowy najmu, dzierżawy, z których dochód podlega opodatkowaniu. Oznacza to, że należy poddać rzetelnej analizie, jaka część zasobów (np. procentowo) korzysta ze zwolnienia podatkowego, a jaka jest obciążona pdop, i odpowiednio przypisać koszty uzyskania przychodu oraz ustalić dochód z danego źródła przychodu. W tym zakresie sytuacja może być zmienna, ale główna księgowa powinna wykazać się dobrą znajomością realiów podatkowych i przyjąć odpowiednie rozwiązania w polityce podatkowej.

W tym zakresie organy kontrolne (US, UKS) dość często wskazują na nierzetelne rozliczenia podatkowe. A przecież przykładów z praktyki jest o wiele więcej.

Jak zatem wynika z analizy przykładów 2 i 3, należy rozstrzygnąć w polityce podatkowej zasady rozliczania kosztów pośrednio związanych z przychodami, nie wykluczając sporów sądowych z organami podatkowymi czy też ustalania proporcji w polityce podatkowej, np. co kwartał (przykład 3) i dokonywania korekty w kolejnym miesiącu.

Podobne przykłady można mnożyć również w podatku od towarów i usług. W podatku od towarów i usług powstaje również wiele dylematów polityki podatkowej, co wynikało, i nadal wynika, zarówno z niedostosowania polskiej ustawy do dyrektyw UE, ale też z linii orzecznictwa ETS, zarówno wcześniejszej, jak i obecnej.

Rozpatrzymy to na przykładzie transakcji wewnątrzwspólnotowej dostawy towarów (WDT), czyli sprzedaży podmiotom z innych krajów Unii Europejskiej. Podstawowy dylemat sprowadza się do tego, jak dokumentować wewnątrzwspólnotową dostawę towarów, opierając się na przepisach ustawy o VAT i liberalnej linii orzecznictwa sądowego. Czy zatem zastosowanie stawki 0% w WDT i odzyskanie podatku naliczonego przy zakupie wpływa, czy nie wpływa na płynność finansową firmy? To pytanie retoryczne, a więc jak realizować politykę podatkową w obrocie wewnątrzwspólnotowym? Nie można rozumieć wąsko polityki rachunkowości, gdy tymczasem polityka podatkowa w prowadzeniu ksiąg jest

czynnikiem niezwykle istotnym w rozliczeniach finansowych podatkowych i ma wpływ na płynność firmy.

Przykład 4 (opracowanie własne).

W celu zastosowania stawki VAT 0% w WDT należy:

1) dokonać weryfikacji kontrahenta, np. z Niemiec czy Holandii, i rozpoznać, czy jest podatnikiem VAT UE;

2) zastosować stawkę VAT 0% (po weryfikacji podatnika VAT UE);

3) pomniejszyć podatek należny o podatek naliczony;

4) naliczyć podatek VAT należny i naliczony w państwie, w którym następuje konsumpcja,

5) aby zastosować stawkę VAT 0%, przedsiębiorca musi udowodnić, że dane towary zostały wywiezione z kraju i dostarczone nabywcy (dowody).

Zgodnie z art. 42 ust. 3 ustawy o podatku od towarów i usług dowodami są: dokumenty przewozowe otrzymane od przewoźnika (spedytora) – w praktyce np. list przewozowy CMR, kopia faktury, specyfikacja poszczególnych sztuk ładunku.

Takie są wymogi prawne ustawy o podatku od towarów i usług. Co to oznacza w praktyce? Oczekiwanie na list przewozowy oznacza, że nie możemy zastosować „zerowej stawki VAT" za dany miesiąc. Wówczas rozliczenie nastąpi w kolejnym miesiącu, po otrzymaniu listu przewozowego. Takie podejście utrudnia rozliczenia i pogarsza płynność finansową firm, co w warunkach spowolnienia gospodarczego jest bardzo istotne.

Należy zauważyć, że ustawa o VAT nie precyzuje, w jakiej formie powinien być przekazywany dokument potwierdzający wywóz towarów.

Organy podatkowe stoją na stanowisku, że może to być wyłącznie oryginał listu przewozowego i podatnik musi zastosować się do tej wykładni. Jeżeli zatem główna księgowa będzie skrupulatnie przestrzegać stanowiska organów skarbowych, będzie działać na niekorzyść firmy, gdyż pogorszy jej płynność finansową.

Czy wobec tego w polityce podatkowej jesteśmy skazani na stanowisko, wykładnię fiskusa? Należy stwierdzić, że nie, studiując bowiem linię orzecznictwa WSA, NSA, główna księgowa może przyjąć inną linię w polityce podatkowej aniżeli ścisły, restrykcyjny zapis art. 42 ust. 3 ustawy o VAT.

Jak kształtowała się linia orzecznictwa? Przykładowo WSA w Warszawie (sygn. III S.A./W-wa 1909/08) stwierdził, iż „z przepisów nie wynika, że dokumenty potwierdzające WDT muszą mieć formę papierową. Dopuszczalna będzie każda forma, pod warunkiem uprawdopodobnienia autentyczności tych dokumentów, np. faks, e-mail".

Znamienne, wysoce realistyczne jest stanowisko Naczelnego Sądu Administracyjnego. W uchwale NSA z 11 października 2010 r. stwierdzono:

– stosowanie „zerowej stawki VAT" jest możliwe nawet bez listu przewozowego;

– na podstawie art. 42 ust 1, 3 i 11 ustawy wystarczające jest, aby podatnik posiadał jedynie niektóre dowody w art. 42 ust. 3 ustawy, uzupełnione dokumentami według art. 42 ust. 11 ustawy lub inne (art. 180 § 1 ordynacji podatkowej), ale warunek: łącznie muszą potwierdzać wywiezienie i dostarczenie towarów.

Jak w tej sytuacji ma postępować główna księgowa, jakie rozwiązania przyjąć w rozliczaniu VAT, a więc jak ma kształtować politykę podatkową? To pytanie z zakresu znajomości prawa podatkowego, rozliczeń VAT, a przede wszystkim bogatej linii orzecznictwa sądów administracyjnych, NSA czy Europejskiego Trybunału Sprawiedliwości (ETS). Jak zatem wyjść poza tradycyjne reguły nauczania: czym mają być dowody księgowe, czy oderwane od realiów rzeczywistości? Jak przygotować studentów i czy tylko możemy mówić o polityce rachunkowości?

Jak zatem należy rozumieć politykę podatkową? Również jako metody, prawidła, sposoby postępowania, ale na gruncie prawa podatkowego. Nie trzeba w tym miejscu uzasadniać faktu istoty i rzetelności rozliczeń podatkowych, ale polityka podatkowa – co trzeba wyraźnie podkreślić – wymaga wysokiej praktycznej wiedzy. To również wyzwanie programowe i dydaktyczne w kształceniu studentów w ramach specjalizacji z rachunkowości.

Tyle słyszymy o nauczaniu praktycznym, to nie może być tylko postulat – to obiektywna konieczność. W Społecznej Akademii Nauk kładziemy akcent na nauczanie wyraźnie praktyczne, z dużym zakresem wiedzy w obszarze rozrachunków z tytułu podatku dochodowego od osób prawnych, podatku od towarów i usług (VAT), podatku dochodowego osób fizycznych.

6. POLITYKA RACHUNKOWOŚCI A REALIA PRAWNO-KARNE

To, czy dana osoba posiada prawo jazdy, nie oznacza, że będzie przestrzegać przepisów ruchu drogowego. Podobnie jest w praktyce gospodarczej. Ponieważ zarząd spółki akcyjnej nie zgłosił upadłości w terminie 14 dni od dnia, w którym wystąpiła podstawa zgłoszenia upadłości[11], prokurator postawił zarzuty działania na szkodę spółki, łącząc artykuły Kodeksu karnego, Kodeksu spółek handlowych i Prawa upadłościowego i naprawczego.

Ważne są jednak problemy, które biegły sądowy musiał ocenić, przykładowo: Czy sprawozdanie finansowe rzetelnie i jasno przedstawia sytuację majątkową i finansową? Jak ocenić innych biegłych? Jak wyceniano zobowiązania, czy okazywano noty odsetkowe kontrahentów? Czy firma poprawnie rozliczała koszty w czasie? W jakim stopniu wnioski kredytowe były sfałszowane (i dane dotyczące sytuacji finansowej)? Które działania miały charakter kreatywnej księgowości?

[11] Prawo upadłościowe i naprawcze, art. 21 w powiązaniu z art. 10, 11 i 12.

To tylko niektóre przykłady z katalogu wątpliwości i zarzutów. Istotne jest jednak to, że w badanym przedsiębiorstwie brak było rzetelnej polityki rachunkowości i polityki podatkowej. Ale było to również skutkiem braku etyki w biznesie, w tym i głównych księgowych i kadr menedżerskich, wobec których prowadzono postępowanie karne.

7. PODSUMOWANIE

Z powyższych rozważań wynika, że polityka rachunkowości nie może być traktowana instrumentalnie i wyłącznie w kategoriach formalnych. To dużo więcej, gdyż jest to ważny dokument stanowiący o istocie prowadzenia ksiąg. Na tle rozważań autorzy wyprowadzają następujące wnioski:

1) Polityka rachunkowości opracowana bardzo rzetelnie ma istotny wpływ na jakość sprawozdania finansowego. To jednak warunek konieczny, ale niewystarczający.

2) Przyjęcie polityki podatkowej jest niezbędne, gdyż ogranicza ryzyko podatkowe w działalności gospodarczej (dotyczy podatku dochodowego od osób prawnych, podatku od towarów i usług, podatku dochodowego od osób fizycznych).

3. Wpływ na jakość sprawozdania finansowego ma nie tylko polityka rachunkowości czy polityka podatkowa, opracowane „fachowo" i modyfikowane na kolejne lata. Duży wpływ na jakość sprawozdania finansowego mają wysokie kwalifikacje głównego księgowego i kadr zarządczych, a także w dużej mierze zachowania etyczne tych kadr w biznesie. Według autorów są to najistotniejsze cechy decydujące o jakości sprawozdania finansowego.

BIBLIOGRAFIA

1. Międzynarodowy Standard Rachunkowości nr 8 „Zasady (polityka) rachunkowości, zmiany wartości szacunkowych i korygowanie błędów", [w:] Międzynarodowe Standardy Sprawozdawczości Finansowej (MSSF) obejmujące Międzynarodowe Standardy Rachunkowości (MSR) oraz Interpretacje według stanu na dzień 1 stycznia 2007 r., t. 1, SKwP, IASB, Warszawa 2007.
2. Rozporządzenie Komisji (WE) nr 1126/2008 z dnia 3 listopada 2008 r. przyjmujące określone międzynarodowe standardy rachunkowości zgodnie z rozporządzeniem (WE) nr 1606/2002 Parlamentu Europejskiego i Rady, Międzynarodowy Standard

Rachunkowości nr 8 „Polityka (zasady) rachunkowości, zmiany wartości szacunkowych i błędy", Dz.Urz. Unii Europejskiej z 29 XI 2008 r., nr L. 320/1.
3. Opinia biegłego sądowego (dr A. Jackiewicz).
4. Rozporządzenie Ministra Finansów z dnia 25 października 2010 r. w sprawie zasad rachunkowości oraz planów kont dla organów podatkowych jednostek samorządu terytorialnego, Dz.U. z 2010 r., nr 208, poz. 1375.
5. Rozporządzenie Ministra Finansów z dnia 19 stycznia 2012 r. zmieniające rozporządzenie w sprawie szczególnych zasad rachunkowości oraz planów kont dla budżetu państwa, budżetów jednostek samorządu terytorialnego, jednostek budżetowych, samorządowych zakładów budżetowych, państwowych funduszy celowych oraz państwowych jednostek budżetowych mających siedzibę poza granicami Rzeczypospolitej Polskiej, Dz.U. z 2012 r., poz. 121.
6. Ustawa z dnia 15 lutego 1992 r. o podatku dochodowym od osób prawnych z późn. zm., Dz.U. 1992, nr 21, poz. 86.
7. Ustawa z dnia 27 sierpnia 2009 r. o finansach publicznych, Dz.U. 2009, nr 157, poz. 1240.
8. Ustawa z dnia 28 lutego 2003 r. – Prawo upadłościowe i naprawcze, Dz.U. 2003, nr 60, poz. 535, stan prawny na 1 czerwca 2011 r.
9. Ustawa z dnia 29 sierpnia 1997 r. – Ordynacja podatkowa, Dz.U. 1997, nr 137, poz. 926.
10. Ustawa z dnia 29 września 1994 r. o rachunkowości, Dz.U. z 2009 r., nr 152, poz. 1223 ze zm.

ACCOUNTING POLICY AND TAX POLICY – COHESION DILEMMAS

Summary

The aim of this article is to present general rules of accounting policy, changes in accounting policy and the need for tax policy. The authors also discuss the dilemmas of cohesion (divergence) in accounting policy and tax policy. The basic thesis:

– accounting policy has a significant influence but not determine the quality of financial statement,

– quality of financial and accounting staff, and business ethics are very important factors affecting the reliability of bookkeeping and financial statement quality,

– tax policy should be an internal regulation affecting the quality of financial statement.

Wojciech Hasik[1]

WPŁYW POLITYKI RACHUNKOWOŚCI NA OBRAZ WYPŁACALNOŚCI PODMIOTU GOSPODARCZEGO

1. WSTĘP

Od kilku lat globalna gospodarka funkcjonuje w warunkach kryzysu, choć nie wszyscy ekonomiści są zgodni co do tego, czy słowo „kryzys" jest użyte w tym kontekście w sposób uprawniony. W tych warunkach ujawnia się spadek zaufania uczestników rynków[2] – we wszystkich aspektach. Z tym większą ostrożnością należy w tej sytuacji odnosić się do analizy finansowej sprawozdań finansowych publikowanych przez przedsiębiorstwa dla interesariuszy. Tym większy nacisk kładziony jest na analizę sytuacji finansowej przedsiębiorstwa w możliwej sytuacji kryzysowej (*stress scenario*), której głównym elementem jest analiza wypłacalności. Asumptem do podjęcia problemu awizowanego tytułem artykułu jest kilkuletnia praktyka autora przy analizie kredytowej przedsiębiorstw sektora korporacyjnego zdobyta w banku komercyjnym, która w zderzeniu z doświadczeniami naukowymi z obszaru rachunkowości i analizy finansowej stworzyła grunt dla wielu pytań.

Głównym celem artykułu jest wskazanie zakresu i znaczenia wpływu polityki rachunkowości kształtowanej przez suwerenne decyzje kierownictwa jednostki gospodarczej na obraz wypłacalności podmiotu gospodarczego. Dla realizacji celu autor odnosi się również do problemu definicji samego pojęcia „wypłacalność". Jest to zagadnienie o znaczeniu podstawowym z punktu widzenia celu ar-

[1] Dr Wojciech Hasik – Uniwersytet Ekonomiczny we Wrocławiu, Katedra Teorii Rachunkowości i Analizy Finansowej, adiunkt; wociech.hasik@bgz.pl

[2] Choć można spotkać pogląd, że to właśnie spadek zaufania jest przyczyną kryzysu, a nie odwrotnie: zob. G.A. Akerlof, R.J. Shiller, *Zwierzęce instynkty – czy ludzka psychika napędza globalną gospodarkę i jaki to ma wpływ na przemiany światowego kapitalizmu?*, Deloitte, Wyd. Studio Emka, Warszawa 2010, s. 30 i n.

tykułu, ponieważ ani w literaturze przedmiotu, ani w regulacjach prawnych, ani w praktyce gospodarczej nie wykształciło się spójne i jednoznaczne podejście do definiowania terminu „wypłacalność". Dla celów artykułu jako wypłacalność przyjęto jedną z cech podmiotu gospodarczego wchodzącą w zakres szerszego pojęcia: kondycja (sytuacja) finansowa, określająca możliwość (potencjał) spłaty jego zadłużenia. Przy czym możliwość tę wyznacza się dla przypadku szczególnego, jakim jest groźba utraty możliwości kontynuowania działalności (swoisty *stress test*).

Autor stawia tezę, że przyjęta przez podmiot gospodarczy polityka rachunkowości w sposób istotny wpływa na obraz wypłacalności przedstawiany w sprawozdaniu finansowym. Autor podkreśla dodatkowo, że możliwość instrumentalnego wykorzystywania polityki rachunkowości (w szczególności jej zmian) wypływająca ze stosowania rachunkowości kreatywnej dodatkowo wzmacnia wagę wpływu polityki rachunkowości na obraz wypłacalności. Z tego powodu elementem analizy wypłacalności podmiotu gospodarczego powinna być analiza stosowanej polityki rachunkowości.

2. CZYM JEST WYPŁACALNOŚĆ

Pojęcie wypłacalności nie znajduje w opinii autora właściwego wyjaśnienia na gruncie rachunkowości i analizy finansowej. Funkcjonuje ono powszechnie zarówno w języku potocznym, ekonomicznym, jak i prawniczym. Jednak nie ma wśród praktyków i teoretyków przedmiotu jednolitego podejścia do jego definiowania, a tym bardziej rozumienia. Spotykamy różne, często sprzeczne, niekiedy błędne odnoszenie się do tego terminu. Pytanie zaawizowane w tytule rozdziału jest więc w pełni uzasadnione.

2.1. WYPŁACALNOŚĆ JAKO CECHA KONDYCJI FINANSOWEJ

Celem sprawozdania finansowego wg MSR 1[3] jest dostarczenie użytecznych informacji finansowych, które będą stanowiły podstawę decyzji podejmowanych przez interesariuszy. Niewątpliwie elementem procesu związanego z po-

[3] Rozporządzenie Komisji (WE) nr 1274/2008 z dnia 17 grudnia 2008 r. zmieniające rozporządzenie (WE) nr 1126/2008 przyjmujące określone międzynarodowe standardy rachunkowości zgodnie z rozporządzeniem (WE) nr 1606/2002 Parlamentu Europejskiego i Rady w odniesieniu do Międzynarodowego Standardu Rachunkowości (MSR) 1, Dz.Urz. UE PL L 339/3 z 1 XII 2008 r. z późn. zm., MSR 1, par. 9.

dejmowaniem decyzji jest analiza sytuacji obecnej oraz możliwych przyszłych scenariuszy w zakresie ogólnie rozumianej kondycji finansowej przedsiębiorstwa. Kondycja finansowa jest pojęciem dość ogólnym i złożonym zarazem. W praktyce analizy finansowej najczęściej dokonuje się jego dezagregacji na kilka elementów składowych, czego wyrazem jest, na przykład, wyróżnienie najważniejszych grup wskaźników finansowych: rentowności, płynności oraz wypłacalności (czasem zastępowanej lub utożsamianej z zadłużeniem). Taką systematykę możemy znaleźć również w literaturze przedmiotu. R. Kowalak przytacza rozwinięcie pojęcia „kondycja finansowa" jako: „zdolność przedsiębiorstwa do zachowania wypłacalności (spłaty zadłużenia), przynoszenia zysków oraz powiększania majątku i kapitału własnego"[4]. Kondycja ma zatem dwa wymiary: statyczny, do opisu którego służy cecha wypłacalność, oraz dynamiczny, do opisu którego używamy cechy, jaką jest rentowność lub szerzej, zdolność do powiększania aktywów netto.

Podobne spojrzenie obserwujemy w Założeniach koncepcyjnych do MSSF[5], w których przyjmuje się swoisty podział zadań pomiędzy elementy sprawozdania finansowego. Otóż aktywa, zobowiązania oraz kapitały mają służyć określeniu sytuacji finansowej przedsiębiorstwa (*financial position*) – a więc odnosić się do jego atrybutu o charakterze statycznym. Wyrazem tego jest na pewno wprowadzona ostatnią nowelizacją MSR 1 zmiana nazewnictwa komponentów sprawozdania finansowego i zastąpienie fundamentalnej z punktu widzenia rachunkowości nazwy „bilans" nazwą „sprawozdanie z sytuacji finansowej". Natomiast przychody i koszty mają służyć określeniu sprawności jego działania (*performance*[6]), co niewątpliwie odnosi się do cechy o charakterze dynamicznym. Podział ten wprowadza pewien porządek w klasyfikację cech będących przedmiotem zainteresowania analizy finansowej, co jest szczególnie istotne właśnie z punktu widzenia wypłacalności. Mimo że Założenia koncepcyjne MSSF nie stały się częścią MSSF zaakceptowanych przez UE i nie stanowią prawa w krajach członkowskich, moim zdaniem nie można abstrahować od nich przy implementacji i analizie poszczególnych MSSF i MSR. W wielu aspektach stanowią one dobry punkt odniesienia dla interpretacji standardów.

Bardzo dobrym uzupełnieniem powyższych przykładów, z punktu widzenia dążenia do zaproponowania spójnej definicji wypłacalności, jest obrazowe ukazanie celów sprawozdania finansowego przedstawione przez G.A. Akerlofa

---

[4] R. Kowalak, *Ocena kondycji finansowej przedsiębiorstwa*, ODDK, Gdańsk 2003, s. 11.

[5] *Założenia koncepcyjne sporządzania i prezentacji sprawozdań finansowych*, [w]*: Międzynarodowe Standardy Sprawozdawczości Finansowej (MSSF) obejmujące Międzynarodowe Standardy Rachunkowości (MSR) oraz Interpretacje wg stanu na dzień 1 stycznia 2007 r.*, t. 1, SKwP i IASB, Warszawa 2007, s. 59.

[6] Polskie tłumaczenie MSR 1 posługuje się terminem: „efektywność". Zob. MSR 1, § 9.

i R.J. Shillera[7]. Choć użyta przez nich terminologia jest niepoprawna[8] i nie jest zbieżna z precyzyjnym nazewnictwem przytoczonym powyżej, ten punkt widzenia bardzo trafnie i syntetycznie przedstawia podstawowy sens sprawozdania finansowego i analizy finansowej. Według nich sprawozdanie finansowe dostarcza informacji o tym, jak daleko przedsiębiorstwo znajduje się od bankructwa oraz jak szybko i w którym kierunku to przedsiębiorstwo zmienia swoją odległość od bankructwa (oddalając lub zbliżając jego perspektywę). Miarą położenia (statyki) przedsiębiorstwa są aktywa netto, zgodnie z zasadą: im większe aktywa netto, tym dalsze ryzyko bankructwa (większa wypłacalność). Natomiast miarą dynamiki przedsiębiorstwa, tj. kierunku (choć właściwsze byłoby odniesienie się do terminu „zwrot") i tempa jego przesuwania się w kierunku do (od) punktu oznaczającego bankructwo (brak wypłacalności) jest efektywność jednostki (najczęściej wyznaczana przez rachunek zysków i strat).

2.2. WYPŁACALNOŚĆ W LITERATURZE PRZEDMIOTU RACHUNKOWOŚCI I ANALIZY FINANSOWEJ

Termin „wypłacalność" pojawia się bardzo rzadko w polskiej literaturze rachunkowości i analizy finansowej jako cecha kondycji finansowej lub obszar analizy finansowej. Znacznie częściej autorzy przedmiotu ograniczają się w kontekście analizy finansowej do dość ogólnych odwołań do analiz struktury pasywów, zadłużenia lub do tzw. złotych reguł (bilansowej, bankowej i/lub finansowania). Pewne odniesienie do wypłacalności znajdujemy w pracy R. Kowalaka[9], który ograniczył się jednak do ogólnego utożsamienia jej ze zdolnością do spłaty zadłużenia. Dodatkowo wskazał na istniejące dwa kryteria (wymiary) wypłacalności: długo- i krótkoterminową wypłacalność. Może to rodzić pytania o związek wypłacalności i płynności przedsiębiorstwa. Zdarza się, że pojęcia te używane są zamiennie, lub też wypłacalności przypisuje się wymiar długoterminowy, a płynności krótkoterminowy[10].

Znacznie częściej w literaturze przedmiotu mówi się o niewypłacalności, zwykle w kontekście modeli jej prognozowania. W tym kontekście wypłacalność określić można (pośrednio) jako zdolność przedsiębiorstwa do wywiązywania się z obowiązku regulowania swoich zobowiązań[11].

---

[7] G.A. Akerlof, R.J. Shiller, *Zwierzęce instynkty*, s. 49.

[8] Użyta terminologia nie jest poprawna z punktu widzenia nauki rachunkowości. Być może jest to rezultatem nieprecyzyjnego tłumaczenia.

[9] R. Kowalak, *Ocena kondycji finansowej przedsiębiorstwa*, s 11 i n.

[10] Zob. np. K. Sawicki, *Polityka bilansowa i sprawozdawczość finansowa w zarządzaniu firmą*, Ekspert, Wrocław 1996, s. 23.

[11] Zob. np. B. Prusak, *Ograniczenia i kierunki rozwoju modeli prognozowania zagrożenia przedsiębiorstw niewypłacalnością*, [w:] *Współczesne problemy analizy ekonomicznej przedsiębior-*

Konkludując, w chwili obecnej polska literatura przedmiotu nie dostarcza precyzyjnej i jednoznacznej odpowiedzi na pytanie, czym jest wypłacalność przedsiębiorstwa.

2.3. WYPŁACALNOŚĆ W PRZEPISACH PRAWA

Regulacje prawne odnoszą się w Polsce do problemu wypłacalności w dwóch głównych aspektach – ustanawiania wymogów kapitałowych w bankach i instytucjach ubezpieczeniowych oraz w przypadku prawa upadłościowego. W pierwszym przypadku mamy do czynienia z próbą zapobieżenia upadłości jednostek sektora finansowego, które mają za zadanie przede wszystkim ochronę interesów depozytariuszy i ubezpieczonych z jednej strony, z drugiej – zapewnić bezpieczeństwo całego systemu finansowego. W obu przypadkach regulacje sprowadzają się do wprowadzenia standardu minimalnego poziomu kapitału[12]. Wymóg kapitałowy kontrolowany jest właśnie poprzez wskaźnik wypłacalności (wskaźnik kapitałowy), wyrażający udział procentowy kapitału do sumy aktywów[13]. Nadaje to wypłacalności bardzo praktycznego wymiaru i wiąże ją bezpośrednio z wartością kapitału własnego. Wynika z tego jej statyczny obraz oraz podstawowa miara, jaką jest wskaźnik badający relację kapitału własnego do sumy aktywów.

W podobnym duchu kształtują się regulacje prawa upadłościowego. Przy czym ma tu miejsce precyzyjne zdefiniowanie stanu niewypłacalności. Zgodnie z art. 11 prawa upadłościowego i naprawczego[14] podmiot uznaje się za niewypłacalny w dwóch przypadkach:

1) gdy nie wykonuje swoich wymagalnych zobowiązań pieniężnych, co w zasadzie jest zbieżne ze stanem utraty płynności finansowej i jest nawiązaniem do dynamicznej cechy przedsiębiorstwa;

---

stwa, pod red. S. Wrzosek, „Prace Naukowe Uniwersytetu Ekonomicznego we Wrocławiu" 2008, t. 9 (1209), s. 209; lub P. Dec, *Modele wczesnego ostrzegania przed upadłością przedsiębiorstw i badania nad ich skutecznością w Polsce*, [w:] *Bankructwa przedsiębiorstw. Wybrane aspekty instytucjonalne*, pod red. E. Mączyńskiej, SGH w Warszawie, Warszawa 2008, s. 225.

[12] Zob. P. Wdowiński, *Makroekonomiczne skutki wyższych standardów kapitałowych: analiza symulacyjna dla Polski (29-09-2011)*, http://www.knf.gov.pl/opracowania/sektor_bankowy/raporty_i_opracowania/analizy_opracowania/index.html [dostęp: 20 X 2011], s. 12; Komisja Nadzoru Finansowego, *Historia i założenia projektu Wypłacalność II*, http://www.knf.gov.pl/o_nas/wspolpraca_miedzynarodowa/unia/regulacje_i_dokumenty_powiazane/historia_zalozenia_projektu.html [dostęp: 20 X 2011].

[13] W przypadku wymogów kapitałowych banków ma miejsce oczywiście ważenie aktywów ryzykiem. Podobnie w przypadku projektu standardu wypłacalności dla ubezpieczycieli. Nie zmienia to jednak istoty wypłacalności.

[14] Ustawa z dnia 28 lutego 2003 r. – Prawo upadłościowe i naprawcze, tekst jedn. Dz.U. 2011, nr 199, poz. 1175.

2) gdy jego zobowiązania przekroczą wartość jego majątku (aktywów), co ma związek wprost z wartością kapitału własnego i jest cechą statyczną przedsiębiorstwa.

Tak więc regulacje prawne przeważnie traktują wypłacalność jako statyczną cechę przedsiębiorstwa i wiążą ją z wartością kapitału własnego. Konieczność precyzyjnej kontroli wypłacalności w regulacjach bankowych spowodowała odnoszenie się do współczynnika wypłacalności wyliczanego jako udział kapitału własnego do aktywów.

Powyższe rozważania pozwalają przyjąć wypłacalność jako jedną z cech przedsiębiorstwa, składającą się na jego kondycję finansową. Jest ona cechą statyczną i określa potencjał przedsiębiorstwa do akumulacji przyszłych strat, a przez to swego rodzaju odporność na sytuacje kryzysowe. Jej podstawowym wymiarem jest wartość kapitału własnego w odniesieniu do wartości aktywów. Określa zatem stopień samofinansowania.

3. POLITYKA RACHUNKOWOŚCI I WYCENA A WYPŁACALNOŚĆ

3.1. ZNACZENIE WYCENY DLA KSZTAŁTOWANIA WYPŁACALNOŚCI

Przyjmując powyższe rozumienie wypłacalności, relacje pomiędzy nią a wyceną aktywów i zobowiązań ilustrowane są podstawowym równaniem bilansowym:

$$\text{Kapitał Własny} = \text{Aktywa} - \text{Zobowiązania}.$$

Związek jest zatem oczywisty: metody wyceny sprzyjające zwiększeniu wartości aktywów (zmniejszeniu w przypadku zobowiązań) oraz minimalizacji kosztów (maksymalizacja rozpoznawanych przychodów) będą wpływać na poprawę wypłacalności przedsiębiorstwa na koniec okresu sprawozdawczego.

W niniejszym artykule ograniczymy się do wskazania najważniejszych obszarów, czy też wyborów, które mają bezpośrednie przełożenie na wycenę aktywów –> kapitału. Wymienić w tym miejscu trzeba:

1) zasady kapitalizacji kosztów (koszty niewykorzystanych mocy produkcyjnych, koszty transakcji zakupu aktywów, koszty finansowania aktywów, koszty przynależne przyszłym okresom, koszty prac rozwojowych itd);

2) wybór wyceny aktywów według wartości rynkowych (środki trwałe, instrumenty finansowe);

3) politykę amortyzacji oraz zasady dokonywania okresowych korekt aktualizacyjnych aktywów (w tym odpisy impairmentowe);

4) zasady wyceny kosztu rozchodu zapasów,

5) przyjęte zasady rozliczania umów długoterminowych;

6) politykę (rachunkowość) zabezpieczeń (wycena i rozliczanie instrumentów zabezpieczających) – jej stosowanie lub nie oraz jej elementy;

7) zasady i źródła danych dla przeprowadzania wyceny według wartości godziwej.

Są to w moim przekonaniu najważniejsze, ale oczywiście nie wszystkie obszary wpływu polityki rachunkowości na wartość kapitału, a przez to na wypłacalność jednostki. Wiele z tych decyzji w sposób długoterminowy wpływa na wypłacalność. Należy mieć jednak na uwadze, że istniejąca swoboda w zakresie zmian polityki rachunkowości może być potencjalnie wykorzystywana przez kierownictwo jednostki instrumentalnie. Mamy wówczas do czynienia z rachunkowością kreatywną.

3.2. POLITYKA RACHUNKOWOŚCI A RACHUNKOWOŚĆ KREATYWNA

Wiele decyzji mających bezpośredni wpływ na wycenę aktywów podejmowanych jest przez kierownictwo jednostki instrumentalnie, tzn. decyzje te obliczone są na wywołanie określonego efektu u adresatów sprawozdania finansowego. Takie decyzje określamy mianem rachunkowości kreatywnej. Jednym z narzędzi prowadzenia rachunkowości kreatywnej może być instrumentalne kształtowanie polityki rachunkowości. Pojawia się pytanie o relacje pomiędzy tymi pojęciami.

Od momentu pojawienia się w rachunkowości polskiej terminu „polityka rachunkowości" pojawiły się wątpliwości terminologiczne dotyczące relacji tego pojęcia z pojęciami: „polityka bilansowa", „rachunkowość kreatywna". Mimo upływu dekady od nowelizacji ustawy o rachunkowości z 2000 r., która wprowadziła termin „polityka rachunkowości" na określenie zakładowych, wewnętrznie stanowionych zasad rachunkowości, wątpliwości nie zostały rozwiane. Szczegółową analizę tych pojęć i ich wzajemnych relacji podejmowałem we wcześniejszych publikacjach[15]. W tym artykule ograniczę się do stwierdzenia, że rachunkowość kreatywna i polityka rachunkowości prezentują odmienne znaczenia, natomiast nie są niezależne. Związki pomiędzy rachunkowością kreatywną – czyli instrumentalnym traktowaniem obowiązków sprawozdawczych, a polityką rachunkowości – czyli zespołem wewnętrznie przyjętych (zakładowych) zasad rachunkowości – polega na tym, że jednym ze sposobów kształtowania sprawozdań finansowych (zatem jednym z narzędzi rachunkowości kreatywnej) jest instrumentalne kształtowanie polityki rachunkowości. Zależność tą ilustruje rysunek 1.

---

[15] W. Hasik, *Rachunkowość kreatywna w warunkach kryzysu*, [w:] *Wyzwania restrukturyzacyjne w obliczu globalnego kryzysu gospodarczego*, red. R. Borowiecki, A. Jaki, Uniwersytet Ekonomiczny w Krakowie i Fundacja Uniwersytetu Ekonomicznego w Krakowie, Kraków 2009, cz. II, s. 191-200.

Rysunek 1. Relacje pomiędzy rachunkowością kreatywną a zasadami (polityką) rachunkowości

Źródło: W. Hasik, *Rachunkowość kreatywna w warunkach kryzysu*, [w:] *Wyzwania restrukturyzacyjne w obliczu globalnego kryzysu gospodarczego*, cz. II, s. 191-200.

Wynika stąd, że jednym ze sposobów (lecz nie jedynym) instrumentalnego kształtowania sprawozdania finansowego (rachunkowości kreatywnej) jest kształtowanie polityki rachunkowości (czyli wewnętrznych, zakładowych zasad rachunkowości). Lub inaczej rzecz ujmując, jednym z narzędzi rachunkowości kreatywnej jest manipulowanie (lub mniej pejoratywnie: instrumentalne kształtowanie) zakładowymi zasadami rachunkowości.

Rachunkowość kreatywna ma znacznie szersze oddziaływanie na wypłacalność jednostki. Poza zmianami „systemowymi", jakimi są zmiany polityki rachunkowości, w jej ramach podejmowane są decyzje w trakcie roku dotyczące pojedynczych transakcji oraz wycen i szacunków pozycji aktywów i zobowiązań przy zamknięciu rocznym. Analiza możliwości kształtowania wypłacalności za pomocą rachunkowości kreatywnej nie jest przedmiotem niniejszej publikacji, dlatego ograniczymy się w tym miejscu do stwierdzenia, że wiele z tych decyzji ma jednorazowy (najczęściej), ale nierzadko istotny wpływ na kształtowanie wartości kapitału własnego.

4. MIARY WYPŁACALNOŚCI I ICH WYZNACZANIE W PRAKTYCE A POLITYKA RACHUNKOWOŚCI

Ze względu na ograniczone ramy niniejszego artykułu nasze rozważania ograniczone są do podstawowych miar wypłacalności: wskaźnika kapitałowego oraz stosunkowo od niedawna stosowanego w praktyce wskaźnika Net Debt/ EBITDA.

4.1. WSKAŹNIK KAPITAŁOWY JAKO MIARA WYPŁACALNOŚCI

Najczęściej spotykaną, syntetyczną miarą wypłacalności jest po prostu wartość kapitału własnego. Zwykle wskaźnik wypłacalności (kapitałowy) określony jest jako procentowy udział kapitału własnego w całości pasywów przedsiębiorstwa.

Wartość kapitału własnego stała się w istotnym stopniu zależna od suwerennej polityki rachunkowości przedsiębiorstwa. Z sytuacją taką mamy do czynienia od momentu zmiany orientacji rachunkowości: polskiej poprzez dużą nowelizację ustawy o rachunkowości w 2000 r., a w szerszej perspektywie UE od momentu rewolucji rachunkowości we wszystkich krajach członkowskich poprzez przyjęcie MSSF jako podstawy sprawozdawczości spółek publicznych (z uwzględnieniem różnego zakresu stosowania MSSF w poszczególnych krajach i ich wpływu na krajowe prawo bilansowe).

Wpływ polityki rachunkowości na wartość kapitału własnego dotyczy przede wszystkim jego dwóch pozycji: wyniku finansowego okresu bieżącego oraz kapitału z aktualizacji wyceny. W obu przypadkach wpływ ten związany jest w pierwszej mierze z przyjętymi zasadami identyfikacji i wyceny aktywów wedle zasady: im większa wartość aktywów, tym większa wartość kapitału. Podstawowe obszary wpływu polityki rachunkowości w tym zakresie przedstawione zostały ogólnie wyżej. Wartość tego wskaźnika zależna jest również od mianownika, tj. wartości pasywów razem. W tym zakresie polityka rachunkowości w sposób oczywisty najsilniej wpływać będzie na kształtowanie się pozycji rezerw. Temat kształtowania rezerw przez politykę rachunkowości jest na tyle szeroki, że wykracza poza ramy niniejszego artykułu. Ograniczymy się do stwierdzenia, że dotyczy zarówno ich identyfikacji, jak i wyceny. W ograniczonym zakresie polityka rachunkowości wpływać będzie na wartość pozostałych zobowiązań.

4.2. ZNACZENIE WSKAŹNIKA (NET) DEBT/EBITDA JAKO OGÓLNEJ MIARY KONDYCJI FINANSOWEJ

W obecnej praktyce bankowej, jako bardzo syntetyczna miara wyrażająca kondycję finansową przedsiębiorstwa, bardzo często stosowany jest wskaźnik Debt/EBITDA. Jest on wyrażany formułą, w której w liczniku występuje wartość zadłużenia finansowego[16] (a więc ogranicza się do zobowiązań dostarczonych przez instytucje finansowe), choć zdarza się, że do licznika włącza się całość zobowiązań z wyłączeniem rezerw i rozliczeń międzyokresowych. Bardzo często tak

[16] Zawężenie licznika do zobowiązań finansowych wynika z samej definicji angielskiego pojęcia „debt" w analizie finansowej. Chociaż i w tym przypadku można spotkać się z różnymi definicjami.

wyznaczone zadłużenie jest zmniejszane o wartość gotówki i płynnych aktywów finansowych posiadanych przez jednostkę. Mówimy wówczas o długu „unettowionym", co znajduje wyraz w uzupełnieniu nazwy wskaźnika o przedrostek „net" (ang. *netto*). W mianowniku występuje EBITDA[17]. Wskaźnik ten jest bardzo ogólną miarą właśnie kondycji finansowej, wyrażając stosunek wartości zadłużenia do zdolności zarobkowych przedsiębiorstwa. Błędem jest jednak interpretowanie jego wartości jako wyznacznika okresu, przez jaki przedsiębiorstwo jest w stanie w całości spłacić swoje zadłużenie finansowe z nadwyżek uzyskiwanych z działalności operacyjnej – choć to wydaje się najprostszym sposobem rozumienia tego wskaźnika. Jako jego pożądany poziom z punktu widzenia praktyki przyjmuje się wartości poniżej 3,0. Wśród praktyków nie ma jednoznacznego stanowiska, czy wskaźnik ten opisuje bardziej zadłużenie, czy wypłacalność jednostki. Z pewnością jego pojemność informacyjna istotnie wykracza poza statyczny obraz, jaki zapewniają oparte wyłącznie na wartościach bilansowych wskaźniki zadłużenia lub lewarowania[18]. Z pewnością również nie informuje on wprost o wypłacalności w rozumieniu, jakie zostało przyjęte w niniejszym artykule, tzn. nie wskazuje potencjału spłaty zadłużenia generowanego w sytuacji kryzysowej przez same aktywa jednostki. Ma on szerszy sens, informując właśnie o całościowej kondycji finansowej, na którą składa się miraż wypłacalności oraz efektywności jednostki. W pewnym zatem sensie opisuje również wypłacalność i z tego względu został włączony do naszych rozważań. Istnieje również drugi powód, dla którego warto odnieść się do niego przy rozważaniach na temat wypłacalności. Jest to powód praktyczny. Wskaźnik ten coraz częściej wykorzystywany jest w praktyce bankowej jako kowenant umowny, za pomocą którego banki kontrolują ryzyko swoich ekspozycji kredytowych wobec dużych przedsiębiorstw. Dzięki temu, że wskaźnik ten łączy kwestię zadłużenia i rentowności, często w praktyce wypiera tradycyjne wskaźniki zadłużenia i wypłacalności (kapitałowe).

Z punktu widzenia celu niniejszego artykułu można zaryzykować twierdzenie, że wskaźnik (Net) Debt/EBITDA jest znacznie mniej podatny na wpływ polityki rachunkowości jednostki gospodarczej, a tym samym jej zmiany. Identyfikacja i wycena zadłużenia w bardzo ograniczony sposób może być kształtowana zakładowymi zasadami rachunkowości. Podobnie na wielkość EBITDA zasady te wpływają znacznie słabiej niż choćby na wynik finansowy netto. Większy potencjał wpływu na wartość tego wskaźnika można przypisać rachunkowości kreatywnej. Możemy wskazać w tym miejscu przede wszystkim na kwestie do-

[17] Nie ma jednoznacznego sposobu definiowania EBITDA w warunkach polskich. Najczęściej jednak stosuje się podejście, w którym EBITDA określana jest jako wynik operacyjny powiększony o amortyzację. Jest to podejście najlepiej oddające istotę tej wielkości.

[18] Wskaźniki lewarowania występują rzadziej w praktyce polskiej i również rzadziej znajdziemy odwołanie do nich w polskiej literaturze przedmiotu. Są one alternatywą dla wskaźników zadłużenia. Najczęściej występują jako stosunek długu (finansowego) do kapitału, niosąc w zasadzie te same informacje, co wskaźniki zadłużenia.

tyczące identyfikacji i klasyfikacji zobowiązań oraz w pewnym zakresie ich wyceny. W zakresie identyfikacji i klasyfikacji zobowiązań wybory jednostki, które w pewnym zakresie mogą stać się elementem jej polityki rachunkowości, wyrażone są pytaniami: zobowiązanie czy rezerwa?[19] zobowiązanie bilansowe czy poza bilansowe?[20] jak (kiedy) rozpoznajemy przychody?

4.3. WYZNACZANIE WYPŁACALNOŚCI JEDNOSTKI Z UWZGLĘDNIENIEM JEJ ZASAD (POLITYKI) RACHUNKOWOŚCI Z PERSPEKTYWY ANALIZY RYZYKA KREDYTOWEGO W BANKU

W aktualnej praktyce bankowej wyznaczania zdolności kredytowej obok metod ilościowych (*scoring, rating*) coraz większą wagę przywiązuje się do oceny jakościowej. Wypłacalność przedsiębiorstwa ma w tym miejscu dwojakie znaczenie. Z jednej strony, wyznaczona na podstawie retrospektywnych danych sprawozdawczych, staje się wsadem do ilościowej oceny ryzyka kredytowego. Z drugiej, na podstawie specyfiki jednostki oraz jej zakładowych zasad rachunkowości dokonywana jest swego rodzaju statyczna analiza scenariusza negatywnego, to znaczy, że następuje ocena wypłacalności przedsiębiorstwa przy założeniu realizacji wszystkich istotnych ryzyk, które w sposób istotny mogą wpłynąć na jego wypłacalność. W ten sposób uzyskiwane jest spojrzenie na wypłacalność jako na określenie zdolności do spełnienia zobowiązań finansowych z majątku zbywalnego. Wspomniane korekty dokonywane są dwutorowo:

1) eliminuje się z analizy wypłacalności niezbywalne aktywa, które są kapitalizowane zgodnie z prowadzoną polityką rachunkowości; ich zakres jest wypadkową specyfiki jednostki, a najczęściej korekta ta dotyczy wartości niematerialnych i prawnych i rozliczanych w czasie kosztów – z uwzględnieniem specyfiki działalności jednostki;

2) uwzględnia się wpływ zobowiązań pozabilansowych, które najczęściej wynikają z polityki finansowej przedsiębiorstwa, a realizacja negatywnego scenariusza może spowodować ich przekształcenie się w zobowiązania bezwarunkowe.

Powyższe korekty wymagają oczywiście profesjonalnego osądu analityka i nie dzieją się automatycznie. Jednak stanowią istotną wartość dodaną w określaniu ryzyka kredytowego i zdolności kredytowej przedsiębiorstwa.

---

[19] W sensie definicyjnym rezerwa oczywiście jest istniejącym zobowiązaniem. Natomiast rezerwy jako takie nie są uwzględniane przy wyliczaniu tego wskaźnika.

[20] W przypadku niektórych jednostek gospodarczych kodyfikacja zasad identyfikacji zobowiązań bilansowych i pozabilansowych będzie elementem polityki rachunkowości. Najczęściej jednak decyzje w tym zakresie podejmowane są *ad hoc*, wchodząc zatem w zakres rachunkowości kreatywnej, nie w zakres polityki rachunkowości. Decyzje te dotyczą takiego kształtowania umów leasingu lub factoringu, które zapewniając oczekiwany efekt ekonomiczny, pozwalają na klasyfikację zobowiązań zgodnie z oczekiwaniami zarządu.

5. PODSUMOWANIE

Wypłacalność jest bardzo prostą i syntetyczną miarą bezpieczeństwa finansowego przedsiębiorstwa. Stanowi ona podstawową jego cechę, co znajduje wyraz w wielu modelach dyskryminacyjnych analizujących ryzyko niewypłacalności (bankructwa)[21]. Świadczy o zdolności jednostki do absorpcji negatywnych skutków ryzyk, przy czym może również być wykorzystana w analizie prospektywnej realizacji scenariusza negatywnego. Ta cecha wypłacalności jest często wykorzystywana pomocniczo przy analizie zdolności kredytowej przedsiębiorstw dokonywanej przez banki. Jednocześnie podstawowa miara wypłacalności (wskaźnik wypłacalności lub kapitałowy) w stosunkowo łatwy sposób podlegają wpływowi stosowanej przez przedsiębiorstwo polityki rachunkowości. Wpływ ten jest nierzadko istotny. Instrumentalne zmienianie polityki rachunkowości jest elementem rachunkowości kreatywnej, która dysponuje kolejnymi narzędziami potencjalnie zmieniającymi obraz wypłacalności przedsiębiorstwa. Dlatego też przy analizie wypłacalności należy zapoznać się z stosowanymi przez przedsiębiorstwo zakładowymi zasadami rachunkowości i w niektórych przypadkach dokonać korekty wypłacalności o wpływ tych zasad.

BIBLIOGRAFIA

1. Akerlof G.A., Shiller R.J., *Zwierzęce instynkty – czy ludzka psychika napędza globalną gospodarkę i jaki to ma wpływ na przemiany światowego kapitalizmu?*, Deloitte, Wyd. Studio Emka, Warszawa 2010.
2. Antonowicz P., *Ocena skuteczności badania polskich przedsiębiorstw przy wykorzystaniu wybranych modeli dyskryminacyjnych*, [w:] *Bankructwa przedsiębiorstw. Wybrane aspekty instytucjonalne*, pod red. E. Mączyńskiej, SGH w Warszawie, Warszawa 2008.
3. Dec P., *Modele wczesnego ostrzegania przed upadłością przedsiębiorstw i badania nad ich skutecznością w Polsce*, [w:] *Bankructwa przedsiębiorstw. Wybrane aspekty instytucjonalne*, pod red. E. Mączyńskiej, SGH w Warszawie, Warszawa 2008.
4. Hasik W., *Rachunkowość kreatywna w warunkach kryzysu*, [w:] *Wyzwania restrukturyzacyjne w obliczu globalnego kryzysu gospodarczego*, red. R. Borowiecki, A. Jaki,

[21] W wielu modelach występuje wskaźnik wypłacalności (kapitałowy), mimo że nie pojawia się taka nazwa. Zob. np. R. Kowalak, *Ocena kondycji finansowej przedsiębiorstwa*, s. 148, 150 i n.; P. Antonowicz, *Ocena skuteczności badania polskich przedsiębiorstw przy wykorzystaniu wybranych modeli dyskryminacyjnych*, [w:] *Bankructwa przedsiębiorstw. Wybrane aspekty instytucjonalne*, s. 228 i n.

Uniwersytet Ekonomiczny w Krakowie i Fundacja Uniwersytetu Ekonomicznego w Krakowie, Kraków 2009, cz. II, s. 191-200.
5. Kowalak R., *Ocena kondycji finansowej przedsiębiorstwa*, ODDK, Gdańsk 2003.
6. Prusak B., *Ograniczenia i kierunki rozwoju modeli prognozowania zagrożenia przedsiębiorstw niewypłacalnością*, [w:] *Współczesne problemy analizy ekonomicznej przedsiębiorstwa*, pod red. S. Wrzosek, „Prace Naukowe Uniwersytetu Ekonomicznego we Wrocławiu" 2008, t. 9 (1209).
7. Sawicki K., *Polityka bilansowa i sprawozdawczość finansowa w zarządzaniu firmą*, Ekspert, Wrocław 1996.
8. Wdowiński P., *Makroekonomiczne skutki wyższych standardów kapitałowych: analiza symulacyjna dla Polski (29-09-2011)*, http://www.knf.gov.pl/opracowania/sektor_bankowy/raporty_i_opracowania/analizy_opracowania/index.html [dostęp: październik 2011].
9. Komisja Nadzoru Finansowego, *Historia i założenia projektu Wypłacalność II*, http://www.knf.gov.pl/o_nas/wspolpraca_miedzynarodowa/unia/regulacje_i_dokumenty_powiazane/historia_zalozenia_projektu.html [dostęp: październik 2011].
10. Rozporządzenie Komisji (WE) nr 1274/2008 z dnia 17 grudnia 2008 r. zmieniające rozporządzenie (WE) nr 1126/2008 przyjmujące określone międzynarodowe standardy rachunkowości zgodnie z rozporządzeniem (WE) nr 1606/2002 Parlamentu Europejskiego i Rady w odniesieniu do Międzynarodowego Standardu Rachunkowości (MSR) 1, Dz.Urz. UE PL L 339/3 z 1 XII 2008 r. z późn. zm.
11. Ustawa z dnia 28 lutego 2003 r. – Prawo upadłościowe i naprawcze, tekst jedn. Dz.U. 2011, nr 199, poz. 1175.
12. *Założenia koncepcyjne sporządzania i prezentacji sprawozdań finansowych*, [w:] *Międzynarodowe Standardy Sprawozdawczości Finansowej (MSSF) obejmujące Międzynarodowe Standardy Rachunkowości (MSR) oraz Interpretacje wg stanu na dzień 1 stycznia 2007 r.*, t. 1, SKwP i IASB, Warszawa 2007.

THE IMPACT OF ACCOUNTING POLICIES OVER THE SOLVENCY OF BUSINESS ENTITY

Summary

The main purpose of the paper is to discuss and determine the impact of entity's accounting policies over the entity's solvency perceived in financial statement. In order to realize above purpose Author discusses the solvency itself (a side purpose). It is necessary as the phenomena of solvency is not defined consistently either in Polish literature on accounting/ financial analysis nor in legal regulations regarding both solvency requirements and insolvency (bankruptcy) nor in business praxis. Author adopts the following definition of solvency in the paper: next to performance, solvency is entity's feature describing

its general financial condition (health); solvency is a static characteristic showing entity's potential to repay its debts with reference to a crisis situation (stress scenario).

Author formulates a thesis, that adopted accounting policies have a major impact over entity's solvency. It is stressed that instrumental use of accounting policies, as one of creative accounting tools, increases significantly that impact. Thus the analysis of entity's solvency must consider accounting policies adopted by entity's management. Author discusses the most important accounting policies impacting the solvency.

Tomasz Kondraszuk[1]

CZARA[2] TWORZENIA I IMPLEMENTACJI POLITYKI RACHUNKOWOŚCI A PROJEKT KSR NR 7

1. WSTĘP

Polityka rachunkowości jest kluczowym zagadnieniem dla określenia roli i zadań samej rachunkowości we wszystkich organizacjach i podmiotach gospodarczych. Każda jednostka gospodarcza uczestniczy w tworzeniu ostatecznego kształtu prowadzonej polityki rachunkowości poprzez wybór zasad i przepisów dopuszczonych uor. Za jej przyjęcie odpowiedzialny jest kierownik (zarząd) jednostki. To on dokonuje wyboru alternatywnych rozwiązań przewidzianych ustawą, jeżeli nie zostały już określone w szczegółowych przepisach. Kierownik może także w ramach polityki stosować uproszczenia, jeżeli nie wywierają one ujemnego wpływu na realizację obowiązku rzetelnego i jasnego przedstawienia sytuacji majątkowej i finansowej oraz wyniku finansowego. Tworząc politykę rachunkowości jednostka może w sprawach nieuregulowanych przepisami ustawy stosować krajowe standardy rachunkowości wydane przez Komitet Standardów Rachunkowości. W przypadku braku odpowiedniego standardu krajowego jednostki mogą stosować Międzynarodowe Standardy Sprawozdawczości Finansowej i wchodzące w ich skład Międzynarodowe Standardy Rachunkowości.

W tym kontekście bardzo ważnym wydarzeniem było posiedzenie członków komitetu Krajowych Standardów Rachunkowości w dniu 31 sierpnia 2011 r., na którym podjęto uchwałę nr 9/11 w sprawie przekazania do konsultacji roboczego projektu nowego standardu KSR nr 7 „Zmiany zasad (polityki) rachunkowości, wartości szacunkowych, poprawianie błędów, zdarzenia następujące po dniu bilansowym – ujęcie i prezentacja". Standard określa między innymi przesłan-

[1] Dr inż. Tomasz Kondraszuk – Szkoła Główna Gospodarstwa Wiejskiego, Katedra Ekonomiki i Organizacji Przedsiębiorstw, adiunkt; tomasz_kondraszuk@sggw.pl

[2] Akronim słów: cele, zasady, akceptacja, realizacja, analiza.

ki zmian przyjętych przez jednostkę zasad (polityki) rachunkowości oraz zakres ujawnianych w sprawozdaniu finansowym informacji o zmianach przyjętych zasad (polityki) rachunkowości. Jest on kierowany do jednostek sporządzających sprawozdania zgodnie z uor. Podmioty sporządzające sprawozdania zgodnie z MSSF i MSR regulacje w tym zakresie znajdują odpowiednio w MSR 8 „Zasady (polityka) rachunkowości, zmiany wartości szacunkowych i korygowanie błędów" oraz MSR 10 „Zdarzenia następujące po dniu bilansowym".

Według projektu zmiany przyjętych zasad (polityki) rachunkowości mogą nastąpić z przyczyn zewnętrznych, na przykład w wyniku zmiany przepisów uor, uzyskania lub utraty prawa do stosowania uproszczeń przewidzianych w przepisach o rachunkowości, zaleceń kontroli lub rewizji finansowej. Zmiany mogą być dokonane również z przyczyn wewnętrznych, na przykład decyzją o zastosowaniu lub rezygnacji ze stosowania MSSF/MSR, zmianą przedmiotu działalności, zwiększaniem lub zmniejszaniem jej zakresu, potrzebą dostosowania się do rozwiązań w grupie kapitałowej, do której jednostka weszła, lub w branży, w której jednostka podjęła działalność. Jednostki mogą również w uzasadnionych przypadkach odstąpić od ciągłości stosowania polityki rachunkowości, jeżeli uznają, iż jest to konieczne dla rzetelnego i jasnego przedstawienia jej sytuacji majątkowej i finansowej oraz wyniku finansowego.

Pomimo uwzględnienia w proponowanych przepisach wielu przypadków mogących powodować zmiany zasad (polityki) rachunkowości w omawianym standardzie pojęcie samej polityki rachunkowości jest bardzo zawężone i pomija konieczność ukierunkowywania uzyskiwanej w wyniku jej stosowania sprawozdawczości na potrzeby użytkowników. Sprowadzanie pojęcia polityki do stosowania możliwych zasad nie uwzględnia najważniejszego jej elementu, a mianowicie celów stawianych przed systemem rachunkowości przez kierownictwo jednostek gospodarczych. Nie ukazuje całej złożoności występujących problemów i uwarunkowań, koniecznych do wprowadzania zmian polityki rachunkowości i jej implementacji w związku z realizacją przyjętych strategii[3] rozwoju jednostek.

Brakuje również odniesienia do zachowania fundamentalnej zasady ciągłości działalności, która wydaje się kluczowa dla kierunków zmian polityki rachunkowości[4].

W rozdz. VII projektu KSR nr 7 mowa jest o użyteczności danych sprawozdawczych w kontekście ich porównywalności z rokiem poprzednim. Jest to jednocześnie warunek uzyskania korzyści ze sporządzanych sprawozdań. W przypadku zakłócenia porównywalności danych sprawozdawczych z rokiem poprzednim

[3] Strategia organizacji jest przyjętą przez jej kierownictwo spójną koncepcją działania, której wdrożenie ma zapewnić osiągnięcie fundamentalnych celów długookresowych w ramach wybranej domeny działania.

[4] T. Kondraszuk, *Polityka rachunkowości a zasada kontynuacji działalności*, „Zeszyty Teoretyczne Rachunkowości" 2011, t. 60 (116), s. 192.

w wyniku zmian przyjętych zasad (polityki) rachunkowości wprowadza się dla zapewnienia porównywalności retrospektywne przekształcanie danych porównawczych. Wykazuje się je uzupełniająco w odrębnej kolumnie bilansu – i jeżeli to praktycznie wykonalne – w rachunku zysków i strat oraz rachunku przepływów pieniężnych.

Jest to słuszne, porządkujące ustalenie, jednak w dalszym ciągu brakuje w tych rozważaniach powiązania użyteczności i ewentualnych korzyści użytkowników sprawozdań z realizowanymi przez nich celami.

Dążąc do rozwiązania tego problemu, w referacie przedstawiono kompleksowe podejście do określania polityki rachunkowości opierające się na zasadzie kontynuacji działalności zintegrowanej z elementami przyjętej przez jednostkę strategii funkcjonowania. Potraktowano kształtowanie polityki rachunkowości jako wieloetapowy proces zarządczy (kierowniczy), nazwany CZARA, mający na celu adaptację i implementację obowiązującego prawa i regulacji w zakresie rachunkowości finansowej dla potrzeb jednostki gospodarczej[5].

W opracowaniu oparto się na założeniach normatywnej i pozytywnej teorii rachunkowości. Normatywne podejście dominuje w pracach instytucji ustanawiających międzynarodowe i krajowe standardy rachunkowości, takich jak: Rada Międzynarodowych Standardów Rachunkowości (IASB), Rada Standardów Rachunkowości Finansowej (FASB) w USA oraz Rada Standardów Rachunkowości (ASB) w Wielkiej Brytanii. Jednak to podejście pozytywne nadaje właściwą treść rachunkowości, w myśl jednego z najważniejszych założeń koncepcyjnych Międzynarodowych Standardów Sprawozdawczości Finansowej[6] „przewagi treści nad formą" (ang. *substance over form*). Według Szychty[7] „obie kategorie teorii faktycznie współistnieją i wzajemnie się uzupełniają. Pozytywna teoria może pomóc zrozumieć rolę rachunkowości we współczesnej gospodarce, a to zrozumienie może z kolei tworzyć podstawę do opracowania normatywnych teorii rachunkowości w celu ulepszenia metod i procedur stosowanych w praktyce".

Na etapie badań materiałów źródłowych zastosowano jako podstawowe metody analizy i syntezy, natomiast na etapie wnioskowania wykorzystano metodę dedukcji.

---

[5] W opracowaniu nie rozważa się sytuacji, kiedy jednostka nadużywa istniejące zasady dla manipulacji zyskiem i fałszowania rzeczywistej sytuacji finansowej.

[6] Międzynarodowe Standardy Sprawozdawczości Finansowej (MSSF), SKwP, Fundacja Komitetu Międzynarodowych Standardów Rachunkowości (IASCF), t. 1-2, Warszawa 2004, s. 63.

[7] A. Szychta, *Współczesne kierunki zainteresowania teorii rachunkowości finansowej w świetle zarysu jej rozwoju*, „Zeszyty Teoretyczne Rachunkowości" 2010, t. 56 (112), s. 261.

2. ZASADA KONTYNUACJI DZIAŁALNOŚCI A SPRAWOZDANIA FINANSOWE

W przyjętych założeniach koncepcyjnych sporządzania i prezentacji sprawozdań finansowych[8] wymienia się zasadę memoriału (ang. *accrual basis assumption*) i zasadę kontynuacji działalności (ang. *going concern*) jako fundament, na którym należy przygotowywać sprawozdania finansowe. Zasada memoriału pozwala nam zapoznać się ze skutkami transakcji już z chwilą ich wystąpienia (a nie w momencie wpłaty lub wypłaty środków pieniężnych) i powszechnie uważana jest za najbardziej odpowiednią dla właściwej oceny sytuacji finansowej i podejmowania decyzji gospodarczych. Z kolei zasada kontynuacji działalności oznacza, że sprawozdania przygotowuje się przy założeniu domniemanego dalszego prowadzenia przez jednostkę gospodarczą działalności w dającej się przewidzieć przyszłości w takim samym (lub podobnym) zakresie. Wydaje się jednak, że znaczenie tej zasady wykracza poza ścisłe ramy ewidencji księgowej i każe nam interpretować całą sprawozdawczość *ex post* w świetle możliwości przyszłego funkcjonowania analizowanych podmiotów gospodarczych, czyli *ex ane*"[9]. To właśnie zasada kontynuacji działalności jest łącznikiem pomiędzy tym, co jest, a przyszłymi działaniami jednostki i wyznacza potrzeby informacyjne, które mają jak najlepiej zaspokajać szerokie grono użytkowników w kontekście podejmowania przez nich decyzji gospodarczych[10].

Celem sprawozdań finansowych jest dostarczanie informacji o sytuacji finansowej jednostki i wynikach jej działalności, które będą użyteczne przy podejmowaniu decyzji. Zakłada się, że cel ten można osiągnąć, stosując zasadę memoriału i zasadę kontynuacji działalności przy zachowaniu cech (wymogów) jakościowych i ograniczeń dotyczących przydatności i wiarygodności informacji. Cztery główne cechy jakościowe to: zrozumiałość, przydatność, wiarygodność i porównywalność[11]. Przy sporządzaniu sprawozdań finansowych bardzo ważne jest zapewnienie jak największej łatwości zrozumienia ich przez użytkowników i to bez względu na poziom wiedzy, jaki reprezentują[12]. Z kolei na przydatność generowanych w sprawozdaniach informacji wpływa ich charakter i istotność. Dane informacje są istotne, jeżeli ich pominięcie lub zniekształcenie może wpły-

---

[8] Międzynarodowe Standardy Sprawozdawczości Finansowej (MSSF), s. 61.

[9] T. Kondraszuk, *Specyficzne elementy analizy i oceny sytuacji finansowej w rolnictwie*, „Zeszyty Naukowe Uniwersytetu Szczecińskiego" 2009, nr 552, s. 2, 48, „Finanse, Rynki Finansowe, Ubezpieczenia" nr 20.

[10] Co więcej, zasada kontynuacji działania jest kluczowa dla „pozytywnej" teorii rachunkowości, której celem jest objaśnienie zagadnień polityki i praktyki rachunkowości oraz przewidywanie na tej podstawie przyszłych rozwiązań, zachowań i skutków w działalności praktyków.

[11] Międzynarodowe Standardy Sprawozdawczości Finansowej (MSSF), s. 61.

[12] Jak jest to ważne, Autor miał okazję stwierdzić przy kontaktach z rolnikami będącymi użytkownikami gospodarstw rolniczych.

nąć na podejmowane decyzje. Nieuzasadniona zwłoka w ewidencji dokumentów może sprawić, że informacje tam zawarte stracą przydatność. Bardzo ważne jest, aby potrzebne informacje do użytkowników docierały przed podejmowaniem właściwych decyzji. Wymóg wiarygodności informacji zawartych w sprawozdaniach powinien wynikać z „notarialnej" funkcji księgowości i zobowiązywać do rzetelnego przedstawienia obrazu organizacji poprzez sprawozdania na temat jej sytuacji majątkowej i finansowej. Informacje nie mogą zawierać błędów i użytkownicy muszą być pewni, że wiernie i bezstronnie odzwierciedlają to, co starają się odzwierciedlać lub czego odzwierciedlania można by się po nich spodziewać. Czasami dochodzi do konfliktu pomiędzy przydatnością i wiarygodnością informacji. Dlatego musimy pogodzić się z sytuacją, gdy aby dostarczyć informacje na czas, musimy zrezygnować z poznawania wszystkich aspektów opisywanych zdarzeń gospodarczych. Wymóg porównywalności jest naturalną konsekwencją potrzeby analizowania sprawozdań finansowych z różnych okresów działalności jednostek. Również jest to warunek konieczny analizy sprawozdań dla oceny sytuacji danej jednostki na tle innych. Ważnym aspektem wymogu porównywalności jest niezmienność zastosowanych i raz przyjętych zasad wyceny aktywów i pasywów, klasyfikacji, prezentacji oraz metod zaliczania przychodów i rozliczenia kosztów, wyboru roku obrotowego i wchodzących w jego skład okresów sprawozdawczych, ujmowania zdarzeń po dniu bilansowym, korekty błędów z poprzedniego okresu, zmiany wartości szacunkowych itd.[13] Jeżeli zdecydujemy się na konkretny wariant i go adaptujemy do warunków firmy, to wszelkie zmiany w kolejnym roku obrotowym muszą być bardzo szczegółowo opisane i ujawnione wszelkie skutki wprowadzonych zmian. Pozwala to na zachowanie porównywalności informacji finansowych za kolejne lata obrotowe.

Wszystkie te rozważania prowadzone są przy milczącym założeniu, że jednostka zachowa możliwość do kontynuacji swojej działalności. To jest kluczowe założenie nie tylko dla kierownictwa jednostki i jej właścicieli, ale również dla szerokiej grupy interesariuszy i rewizji finansowej. Standard 570 „Kontynuacja działalności" Międzynarodowych Standardów Rewizji Finansowej (MSRF)[14] stanowi, że „Biegły rewident jest odpowiedzialny za uzyskanie wystarczających i odpowiednich dowodów badania na temat zasadności przyjętego przez kierownictwo założenia kontynuacji działalności przy sporządzaniu i prezentacji sprawozdań finansowych oraz za stwierdzenie, czy istnieje istotna niepewność co do zdolności jednostki do kontynuacji działalności". Uściślenia wymaga znaczenie określenia „kontynuacja działalności". Na pewno nie chodzi o kontynuację prowadzonej działalności za wszelką cenę. Kontynuacja będzie miała sens, jeżeli pozwoli firmie i jej właścicielom na dalszą realizację własnych celów. Należa-

[13] W obecnej uor jest 48 miejsc, w których dopuszcza się różne możliwości postępowania.

[14] Międzynarodowe Standardy Rewizji Finansowej (MSRF), Krajowa Izba Biegłych Rewidentów i Stowarzyszenie Księgowych w Polsce, Warszawa 2010, s. 100.

łoby więc ściśle powiązać omawianą zasadę z celami danej jednostki i weryfikacją możliwości ich realizacji. W sposób naturalny konieczne staje się powiązanie omawianej zasady ze strategią funkcjonowania firmy. Oznacza to konieczność nastawienia ewidencji rachunkowości na pomiar i ujawnianie wielkości, które pozwolą jednoznacznie ocenić możliwość realizacji przyjętej przez jednostkę strategii działania[15]. Tak więc rachunkowość musi zagwarantować płynne przejście z funkcji „notarialnej" do „zarządczej"[16].

Takie rozumienie roli rachunkowości i sprawozdań finansowych wymusza nowe spojrzenie na proces tworzenia i zmiany zasad (polityki) rachunkowości w jednostkach gospodarczych.

3. POLITYKA RACHUNKOWOŚCI A REALIZACJA STRATEGII FIRMY

W ramach ustalania strategii dla przedsiębiorstwa jako całości podejmowane są decyzje kierownicze istotne dla jego egzystencji. Odpowiadają one właściwemu obrazowi funkcji przedsiębiorstwa, ponieważ ustalane są nadrzędne cele i podstawowe struktury, łącznie ze strukturą systemu kierowania i strukturą informacyjną służącą zaspokajaniu wciąż rosnących potrzeb zarządzania. Takie decyzje określają orientację przedsiębiorstwa w długich okresach i służą przedsiębiorstwu jako fundament dla jego przyszłych działań.

Właściwa strategia ustala drogi dojścia do założonego poziomu rozwoju przedsiębiorstwa i kończy proces określania długoterminowych celów oraz decydowanie o ogólnej koncepcji osiągnięcia celu. Rozstrzygnięciu podlegają takie cechy przedsiębiorstwa, jak: tryb prowadzenia (np. przedsiębiorstwo rodzinne lub menedżerskie), sposób wykonywania pracy (rodzina lub pracownicy najemni), forma prawna (osoba fizyczna, spółka osobowa, spółka kapitałowa), preferowana forma władania (własność, dzierżawa, leasing), sposoby finansowania (udziały, kredyt, własne środki), ale także rodzaj i zakres systemów informacyjno-decyzyjnych, w tym również rachunkowości.

Rachunkowość zrodziła się z potrzeb praktyki gospodarczej i kształtowała równolegle z rozwojem ekonomiczno-społecznym. U podstaw jej zmian legły praktyczne potrzeby kwantyfikacji zjawisk i procesów gospodarczych, przejawiające się w dążeniu do skutecznego pomiaru i oceny podejmowanych działań. Skala i tempo zmian rachunkowości przejawiały się przede wszystkim w dosto-

---

[15] Jest to w nurcie „pozytywnej teorii rachunkowości", która według A. Szychty „uznaje akcjonariuszy za najważniejszych użytkowników sprawozdań finansowych i zmierza do odpowiedzi na pytania, jakie czynniki decydują o wyborze określonej polityki rachunkowości finansowej i jakie są skutki stosowania tej polityki" (*Współczesne kierunki zainteresowania teorii rachunkowości finansowej w świetle zarysu jej rozwoju*, „Zeszyty Teoretyczne Rachunkowości" 2010, t. 56 (112), s. 252).

[16] Czy w takim razie jest uzasadnione wyróżnianie rachunkowości finansowej i zarządczej?

sowaniu do zmieniających się potrzeb i warunków działania przedsiębiorstw, ale również do aktualnej wiedzy z zakresu teorii przedsiębiorstwa, metod zarządzania, rachunku kosztów, pomiaru dokonań itd. Rachunkowość jest głównym źródłem informacji ekonomicznych umożliwiających podejmowanie decyzji w oparciu o efekty i ryzyko związane z prowadzoną działalnością gospodarczą w warunkach wolnego rynku i procesów globalizacji. Według A. Szychty „Teoria rachunkowości finansowej w XXI w. jest kształtowana na fundamencie spuścizny badawczej poprzedniego stulecia, ale jednocześnie usiłuje sprostać wyzwaniom nowych czasów, charakteryzujących się bardzo dużym zróżnicowaniem i złożonością oraz dynamizmem zmian i niepewnością działalności podmiotów gospodarczych”[17].

System rachunkowości (księgowości) finansowej wymaga budowy wspólnej platformy pojęciowej na potrzeby generowania sprawozdawczości finansowej. Jest to warunek traktowania jej jako języka biznesu. Mimo że kwestie samej ewidencji i sposobu jej organizacji pozostawione są w gestii kierownika (zarządu) jednostki, to określone wymogi sprawozdawcze powodują, że funkcjonowanie pionu głównego księgowego w każdym przedsiębiorstwie podlega wielu regulacjom ustawowym i zwyczajowym. W interesie każdego kraju, a także każdej jednostki gospodarczej i instytucji jest poddanie się pod ogólnie obowiązujące zasady. W przeciwnym przypadku zagrożona będzie komunikacja i współpraca z jednostkami oraz instytucjami zewnętrznymi. W sytuacji dynamicznie wzrastających przepływów kapitałów, towarów, usług i siły roboczej pomiędzy różnymi regionami i krajami świata należy zrobić wszystko, aby pozyskiwać właściwą, jednorodną informację uruchamiającą mechanizmy bardziej efektywnego gospodarowania. Służyć temu ma przepływ informacji i równolegle z nią czynników produkcji z przedsiębiorstw i gospodarek gorszych do lepszych, które gwarantują wysokie stopy zwrotu i szybsze od innych pomnażanie zainwestowanego kapitału. Według S.T. Surdykowskiej „postępująca globalizacja gospodarki światowej bardziej aniżeli kiedykolwiek dotąd wywołuje konieczność dostosowania do jej potrzeb podstawowego narzędzia komunikowania się ludzi w biznesie, jakim jest rachunkowość”[18].

W interesie publicznym koniecznością stało się opracowanie globalnych standardów zapewniających sporządzanie przejrzystych i porównywalnych sprawozdań finansowych. W proces ich tworzenia zaangażowane zostały, oprócz księgowych, również ośrodki akademickie, analitycy finansowi, użytkownicy sprawozdań finansowych, instytucje regulujące rynki finansowe, zainteresowane osoby prywatne i organizacje z całego świata.

Sporządzane na tej podstawie sprawozdania powinny stać się częścią procesu przygotowywania i prezentacji informacji dla zainteresowanych grup użytkowni-

---

[17] A. Sztychta, *Współczesne kierunki zainteresowania teorii rachunkowości finansowej w świetle zarysu jej rozwoju*, „Zeszyty Teoretyczne Rachunkowości” 2010, t. 56 (112), s. 260.

[18] S.T. Surdykowska, *Rachunkowość międzynarodowa*, Kantor Wydawniczy Zakamycze, Kraków 1999, s. 42.

ków, ze szczególnym uwzględnieniem inwestorów, którzy angażują w jednostkę kapitał obarczony ryzykiem.

Stworzenie polityki rachunkowości jest obowiązkiem, który wynika wprost z przepisów. Obecna ustawa o rachunkowości określa politykę rachunkowości w art. 10. Stwierdza się, że jednostka powinna posiadać dokumentację opisującą w języku polskim przyjęte przez nią zasady (politykę) rachunkowości, a w szczególności dotyczące:

– określenia roku obrotowego i wchodzących w jego skład okresów sprawozdawczych;

– metod wyceny aktywów i pasywów oraz ustalania wyniku finansowego;

– sposobu prowadzenia ksiąg rachunkowych;

– systemu służącego ochronie danych i ich zbiorów, w tym dowodów księgowych, ksiąg rachunkowych i innych dokumentów stanowiących podstawę dokonywania w nich zapisów.

Przyjętą politykę rachunkowości należy stosować w sposób ciągły, dokonując w kolejnych latach obrotowych jednakowego grupowania operacji gospodarczych zgodnie z ich treścią ekonomiczną. W razie konieczności możliwa jest zamiana przyjętych założeń, jednak każdorazowo ze skutkiem od pierwszego dnia roku obrotowego. Dokonując zmian polityki rachunkowości, należy je opisać w informacji dodatkowej do sprawozdania finansowego oraz przedstawić w sprawozdaniu finansowym skutki tych zmian w postaci liczbowej.

Jednak takie podejście do ustalania polityki rachunkowości nie ukazuje całej złożoności występujących problemów i uwarunkowań. Sprowadzanie pojęcia polityki do stosowania możliwych zasad dopuszczonych przepisami nie uwzględnia najważniejszego jej elementu, a mianowicie celów stawianych przed systemem rachunkowości w jednostkach gospodarczych.

Według Szychty „Współczesne przedsiębiorstwa są obligowane do rozszerzenia celów rachunkowości, a w konsekwencji do zmodyfikowania struktur ewidencyjnych, zasad pomiaru zdarzeń gospodarczych oraz zakresu i rodzaju informacji przekazywanych szerokiemu gronu użytkowników. Celem rachunkowości jako działalności praktycznej staje się dostarczanie finansowych i niefinansowych informacji użytecznych do podejmowania decyzji ekonomicznych, społecznych i ekologicznych, poprzez różnych interesariuszy oraz do dokonywania rozrachunku odpowiedzialności ekonomicznej i środowiskowej za działalność jednostki – dla zapewnienia dobrobytu społecznego”[19].

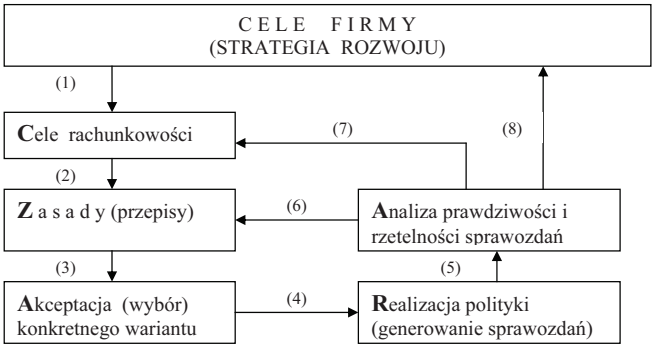
Mając na uwadze dobrze funkcjonujący system rachunkowości, należy w momencie tworzenia polityki rachunkowości przeanalizować strategię funkcjonowania przedsiębiorstwa.

[19] A. Szychta, *Cele rachunkowości jednostek gospodarczych a główne tendencje rozwoju praktyki i teorii rachunkowości,* „Zeszyty Teoretyczne Rachunkowości” 2003, t. 17 (73), s. 133.

4. KONCEPCJA **CZARY** POLITYKI RACHUNKOWOŚCI

Zbioru zasad rachunkowości wynikających z przepisów i standardów nie należy traktować jak „zło konieczne", lecz warto na niego spojrzeć jak na możliwość stworzenia w danej jednostce indywidualnego i niepowtarzalnego systemu rachunkowości. Ustawa o rachunkowości i odpowiednie przepisy określają tylko główne ramy. Natomiast polityka rachunkowości powinna być dokumentem dostosowanym ściśle do każdego podmiotu, zawierającym rozwiązania stosowane przez jednostkę, mieszczące się w granicach określonych ustawą, czyli uwzględniające specyfikę działalności organizacji. Pozwolić to powinno jednostkom na wybieranie spośród wielu możliwych rozwiązań tych, które są dla niej najwłaściwsze z punktu widzenia przyjętej strategii dalszego rozwoju. Polityka rachunkowości musi być traktowana przede wszystkim jako wyznaczenie właściwych celów dla samej rachunkowości, a więc powinna nawiązywać bezpośrednio do strategii i celów funkcjonowania całej firmy. Na tym etapie nie powinny zapadać decyzje co do wyboru konkretnych dopuszczonych prawem przepisów, lecz jedynie bardzo wyraźne sformułowanie ze strony kierownictwa firmy oczekiwań co do „rzetelnej prezentacji" sprawozdań finansowych. Prawdziwość i rzetelność ujawnianych informacji musi być rozpatrywana w kontekście przydatności ich do realizacji strategii firmy.

Na rysunku 1 przedstawiono schemat wzajemnych powiązań strategii firmy z procesem tworzenia, realizacji i zmian polityki rachunkowości w opracowanej przez autora koncepcji CZARY polityki rachunkowości.

Rysunek 1. Etapy tworzenia, realizacji i zmian polityki rachunkowości w ramach koncepcji CZARY

Źródło: T. Kondraszuk, *Polityka rachunkowości a zasada kontynuacji działalności*, s. 195.

Wyróżniono pięć etapów podstawowych (1-5) polityki rachunkowości (tworzenia i realizacji) i trzy (6-8) wprowadzania możliwych korekt (zmian).

Etap (1) – pozwala na wyartykułowanie oczekiwań jednostki i jej kierownictwa co do celów i wymagań stawianych przed systemem rachunkowości. Jest to etap bardzo ważny, a może najważniejszy dla oceny roli, jaką rachunkowość odgrywa w jednostce gospodarczej. Bez wyraźnego określenia celów, za których realizację odpowiedzialność bierze system rachunkowości, nie jesteśmy w stanie właściwie ocenić jej znaczenia i wkładu w realizację strategii firmy. A to wydaje się mieć ogromne znaczenie dla postrzegania przez kierownictwo miejsca rachunkowości w systemie zarządzania. Sformułowanie takich celów nie jest zadaniem łatwym, ale koniecznym. Wydaje się, że może to być zrobione siłami własnymi (zarząd) lub przez specjalistów z zewnątrz. To drugie rozwiązanie wydaje się lepsze, gdy po raz pierwszy opracowujemy całościową koncepcję rozwoju firmy wraz z wyznaczeniem celów i zadań dla rachunkowości.

Etap (2) – jest to przygotowanie możliwych wariantów realizacji wyznaczonych celów dla systemu rachunkowości przy zastosowaniu obowiązujących zasad i przepisów. Należy wykorzystać wszystkie możliwości stworzone w uor i przepisach szczegółowych dla sporządzania sprawozdań finansowych, które będą użyteczne dla szerokiego kręgu użytkowników przy podejmowaniu decyzji gospodarczych, a jednocześnie pozwolą na realizację celów stawianych przez kierownictwo przed rachunkowością. W szczególności należy rozpatrzeć różne możliwości polityki w zakresie:

– roku obrotowego i jego okresów sprawozdawczych;

– sposobu prowadzenia ksiąg rachunkowych (wykaz kont księgi głównej oraz ewidencji analitycznej, czyli plan kont);

– zasad amortyzacji;

– metod prowadzenia ewidencji zapasów;

– zasad wyceny aktywów i pasywów oraz ustalenia wyniku finansowego;

– dokumentowania operacji dowodami księgowymi;

– sposobu inwentaryzacji;

– opisu systemu przetwarzania danych (przy korzystaniu z systemów komputerowych) oraz systemu zabezpieczania dokumentów;

– archiwizacji dokumentów i okresu ich przechowywania; udostępniania danych i dokumentów osobom trzecim.

Należy pamiętać, że cały czas trwa proces doskonalenia obowiązujących zasad i przepisów w celu generowania rozwiązań o najwyższej jakości dla sprawozdawczości finansowej.

Etap (3) – polega na akceptacji i wyborze ostatecznej decyzji co do wariantu określonej (jednej) polityki rachunkowości obowiązującej na co najmniej najbliższy okres obrachunkowy. Jest to zadanie dla kierownika (zarządu) jednostki i musi mieć formę dokumentu pisemnego. Jakość tej decyzji i jej zgodność z celami firmy jest bezpośrednio zależna od sumienności wykonania poprzedzających

ją dwóch etapów. Sama decyzja ma charakter formalny, ale musi być podjęta przy uwzględnieniu aspektów ekonomicznych, ekologicznych, społeczno-kulturowych i etycznych, uwzględnionych w strategii rozwoju jednostki.

Etap (4) – to realizacja obowiązującej polityki i sporządzanie na jej podstawie sprawozdań finansowych. Powinny one być zgodne z treścią założeń koncepcyjnych, a także spełniać cechy jakościowe sprawozdań finansowych. Spełnienie tych wymagań w dużym stopniu może zależeć od środków technicznych, jakimi dysponuje jednostka w zakresie rejestracji danych, ich przetwarzania i komunikowania. Zwykle na etapie realizacji przyjmuje się rozwiązania najprostsze, kierując się zasadą „ekonomiki informacji".

Etap (5) – związany jest z analizą uzyskanych sprawozdań pod kątem ich zgodności z obowiązującą polityką rachunkowości i standardami sprawozdawczości finansowej przez biegłego rewidenta w celu wydania formalnej opinii. Micherda[20] zwraca uwagę, że „W świetle powyższych okoliczności należy zdecydowanie postulować modyfikację regulacji prawnych celu badania sprawozdania finansowego. Cel ten powinien wyraźnie akcentować konieczność orzekania przez biegłego rewidenta o poprawności i efektach zarządzania podmiotem, co przejawia się w możliwości kontynuacji działalności jednostki". Oczywiste jest, że nie zwalnia to kierownictwa jednostki z dokonania właściwej analizy prawdziwości i rzetelności sprawozdań pod kątem tworzenia rzetelnego i jasnego obrazu sytuacji majątkowej i finansowej oraz wyniku finansowego.

Etap (6) – zakładamy, że strategia firmy i cele wytyczone dla rachunkowości pozostaną niezmienne. Należy przeanalizować odchylenia uzyskanych efektów płynących ze sprawozdawczości z oczekiwanymi. Być może wybór zasad i przepisów był niewłaściwy i należy wprowadzić zmiany w następnym roku obrotowym. Dodatkowo należy odnieść obowiązującą politykę rachunkowości do udoskonalonych w międzyczasie zasad i przepisów w zakresie sporządzania sprawozdań finansowych. Należy przeanalizować, na ile można podnieść jakość i użyteczność sprawozdawczości finansowej dla podejmowania decyzji gospodarczych, wykorzystując wprowadzone zmiany w obowiązujących przepisach. W przypadku uzasadnionym wprowadzamy zmiany ze wszystkimi konsekwencjami.

Etap (7) – zakłada, że kierownictwo jednostki na podstawie analizy sprawozdań uznaje za konieczne zweryfikowanie celów stawianych przed rachunkowością i sprawozdawczością finansową. W tej sytuacji musimy ponownie podjąć próbę ich określenia, przy założeniu, że cele strategiczne firmy nie uległy zmianie. Najczęściej doprowadzi to również do zmiany polityki rachunkowości. Jest to bardzo ważna przesłanka wprowadzenia zmian w kontekście KSR nr 7.

Etap (8) – zakłada, że istnieje wpływ przyjętej polityki rachunkowości na zachowania jednostki poprzez generowanie właściwych informacji w sprawo-

[20] B. Micherda, *Prospektywny cel badania sprawozdania finansowego,* „Zeszyty Teoretyczne Rachunkowości" 2010, t. 56 (112), s. 155.

zdaniach finansowych, a także z tym związana możliwość weryfikacji strategii firmy. Jeżeli jednostka zrealizowała część celów strategicznych[21] i je weryfikuje lub przyjmuje nowe, to musimy ponownie dopasować cele stawiane przed rachunkowością do nowej strategii i przeanalizować potrzebę opracowania nowej polityki rachunkowości.

Omówione etapy postępowania łączą **c**ele rachunkowości, obowiązujące **z**asady, **a**kceptację (wybór), **r**ealizację i **a**nalizę. Zamiast pojedynczych decyzji o wyborze dopuszczalnych przepisów pojawia się **CZARA** polityki rachunkowości, zawierająca system wzajemnie powiązanych i uzupełniających się elementów. Powinna ona stać się podstawą sukcesu firmy w realizacji założonych celów i niewyczerpanym źródłem inspiracji dla doskonalenia funkcjonowania rachunkowości i sprawozdawczości finansowej w każdej jednostce.

5. PODSUMOWANIE

Ustawa o rachunkowości i ustawy podatkowe mówią o ogólnych zasadach ewidencji gospodarczej, polityka rachunkowości zaś to konkretne reguły i praktyki przyjęte w organizacji do jej prowadzenia. W chwili obecnej w większości firm rachunkowość zdominowana jest przez problemy podatkowe i dlatego podejście do polityki rachunkowości jest czysto formalne, w myśl zasady: „Jeżeli coś muszę wybrać, to wybieram". Najchętniej pozostawia się rozwiązanie problemu do decyzji księgowego i to on odpowiada za ostateczny kształt przyjętej polityki. Takie umiejscowienie ośrodka odpowiedzialności za politykę rachunkowości powoduje, że zbyt mało uwagi poświęca się możliwościom wykorzystania jej dla celów realizacji przyjętej strategii przedsiębiorstwa, a co za tym idzie, nie jest ona właściwie opracowywana i nie spełnia oczekiwań kierownictwa jednostki.

Ważne jest, aby wykorzystać stworzoną szansę ukierunkowania polityki rachunkowości na wspomaganie procesów podejmowania decyzji w podmiotach gospodarczych i aby współgrała z rzeczywistością gospodarczą, dostosowując się do specyficznych często warunków funkcjonowania, i gwarantowała przestrzeganie obowiązujących zasad.

W koncepcji tej szczególną rolę przywiązuje się do określenia celów wynikających z przyjętej strategii działania, a stawianych przed rachunkowością. Wyartykułowanie ich pozwala z jednej strony na właściwą ocenę dokonań rachunkowości, z drugiej zaś na ocenę poprawności stosowanych rozwiązań przez biegłego rewidenta.

Opracowana koncepcja tworzenia, realizacji i zmian polityki rachunkowości polega na określeniu systemu wzajemnie oddziaływujących i uzupełniających się

[21] Na przykład weszła na Giełdę Papierów Wartościowych w Warszawie.

elementów, które określane są jako CZARA polityki rachunkowości. Ma ona do odegrania ważną rolę, ponieważ jest ukierunkowana na uzyskiwanie niezbędnych informacji, stanowiących bazę do przygotowywania raportów służących realizacji strategii firmy i zapewniających jednocześnie realizację nadrzędnej zasady „kontynuacji działalności".

BIBLIOGRAFIA

1. Kondraszuk T., *Specyficzne elementy analizy i oceny sytuacji finansowej w rolnictwie*, „Zeszyty Naukowe Uniwersytetu Szczecińskiego" 2009, nr 552, s. 243-257, „Finanse, Rynki Finansowe, Ubezpieczenia" nr 20.
2. Kondraszuk T., *Polityka rachunkowości a zasada kontynuacji działalności*, „Zeszyty Teoretyczne Rachunkowości" 2011, t. 60 (116), s. 189-200.
3. Micherda B., *Prospektywny cel badania sprawozdania finansowego,* „Zeszyty Teoretyczne Rachunkowości" 2010, t. 56 (112), s. 149-160.
4. Surdykowska S.T., *Rachunkowość międzynarodowa*, Kantor Wydawniczy Zakamycze, Kraków 1999.
5. Szychta A., *Cele rachunkowości jednostek gospodarczych a główne tendencje rozwoju praktyki i teorii rachunkowości*, „Zeszyty Teoretyczne Rachunkowości" 2003, t. 17 (73), s. 121-143.
6. Szychta A., *Współczesne kierunki zainteresowania teorii rachunkowości finansowej w świetle zarysu jej rozwoju*, „Zeszyty Teoretyczne Rachunkowości" 2010, t. 56 (112), s. 245-265.
7. Międzynarodowe Standardy Sprawozdawczości Finansowej (MSSF), SKwP, Fundacja Komitetu Międzynarodowych Standardów Rachunkowości (IASCF), t. 1-2, Warszawa 2004.
8. Międzynarodowe Standardy Rewizji Finansowej (MSRF), Krajowa Izba Biegłych Rewidentów i Stowarzyszenie Księgowych w Polsce, Warszawa 2010.

THE GOBLET OF CREATION AND IMPLEMENTATION OF ACCOUNTING POLICIES AND THE PROJECT KSR NO7

Summary

The article presents a comprehensive approach to determining the accounting policy based on the principle of going concern and to implement the strategy adopted by the unit of development strategy.

Formation of accounting policy managing was treated as a multi-step process (managerial) in order to adapt their laws and regulations on financial accounting for the needs of the enterprise.

For this purpose has been performed attempt to integrate the key elements of accounting policy, for which were adopted: the objectives of accounting, rules (standards), their acceptance (selection), implementation (generate reports) and analysis.

It was considered that in this way, was the GOBLET of accounting policy, which will become an inexhaustible source of inspiration for improving the operation of accounting (financial reporting).

Maria Zuba[1]

ZWIĄZEK POLITYKI RACHUNKOWOŚCI ZE SPOŁECZNĄ ODPOWIEDZIALNOŚCIĄ BIZNESU W KONCEPCJI ZRÓWNOWAŻONEGO ROZWOJU GOSPODARCZEGO

1. WSTĘP

Celem sprawozdań finansowych jest przekazywanie wiarygodnych informacji o wynikach finansowych oraz o zasobach jednostki, jej działaniach użytecznych dla tych, którzy mają uzasadnione prawo do tych informacji. Aby zapewnić wiarygodną i rzeczywistą informację, sprawozdanie finansowe, według założeń koncepcyjnych MSSF, powinno spełniać określone cechy jakościowe. Problem wiarygodności informacji ekonomicznych prezentowanych przez jednostki gospodarcze w postaci sprawozdania finansowego oraz ocen i opinii z nim związanych jest zagadnieniem bardzo ważnym, w szczególności w ostatnich latach, dotkniętych ujawnionymi księgowymi malwersacjami i kryzysem finansowym. Rachunkowość powinna stymulować gospodarność i zachowania etyczne, ponieważ stwarza udokumentowaną podstawę rozrachunku z tytułu odpowiedzialności podmiotów gospodarczych za efektywność i społeczno-ekonomiczną racjonalność gospodarowania. Przedsiębiorstwo nie działa wyłącznie w obszarze ekonomicznym, ale powiązane jest także ze środowiskiem społecznym i ekologicznym, co wynika z koncepcji zrównoważonego rozwoju gospodarczego. Idea społecznej odpowiedzialności biznesu (*Corporate Social Responsibility* – CSR) jest oparta na dialogu z interesariuszami i braniu odpowiedzialności za swoje działania w sferze ekonomicznej, społecznej i ekologicznej oraz etyce w działaniu, co pozwala lepiej zarządzać ryzykiem i buduje, tak obecnie potrzebny firmom, kapitał zaufania. A najlepszymi instrumentami pokazywania odpowiedzialności firm za ich gospodarcze i społeczne działania są rachunkowość i sprawozdawczość finansowa. Celem niniejszego artykułu jest więc pokazanie związku polityki rachun-

[1] Dr Maria Zuba – Katolicki Uniwersytet Lubelski Jana Pawła II, Instytut Nauk Społecznych, Katedra Bankowości, adiunkt; maria.zuba@kul.pl

kowości ze społeczną odpowiedzialnością biznesu, który może stanowić element zrównoważonego rozwoju gospodarczego przedsiębiorstwa.

2. JAKOŚĆ SPRAWOZDANIA FINANSOWEGO

Zgodnie z art. 4 ustawy o rachunkowości na jednostce gospodarczej spoczywa obowiązek rzetelnego i jasnego przedstawienia sytuacji majątkowej i finansowej oraz wyniku finansowego przy stosowaniu określonych zasad rachunkowości. Fundamentalnym więc celem sprawozdań finansowych jest przekazywanie wiarygodnych informacji o wynikach finansowych oraz o zasobach jednostki, jej działaniach użytecznych dla tych, którzy mają uzasadnione prawo do tych informacji. Wartość informacyjna sprawozdań finansowych umożliwia nie tylko poznanie sytuacji finansowej jednostki, jaka miała miejsce w przeszłości, ale także sprawozdanie finansowe jest najodpowiedniejszą formą do przedstawienia zamierzeń jednostki w przyszłości[2].

Za sprawozdawczość społeczną przedsiębiorstwa uważa się proces informowania poszczególnych grup interesariuszy oraz ogółu społeczeństwa o społecznych i środowiskowych skutkach ekonomicznych działań organizacji gospodarczej. Wynika to z tego, że na przedsiębiorstwie ciążą jeszcze inne obowiązki niż zarabianie pieniędzy dla akcjonariuszy[3]. Chodzi tu o umiejętne włączanie społecznych i środowiskowych zagadnień do strategii działalności przedsiębiorstwa, jak np. wybór takich problemów społecznych, w których rozwiązaniu może ono faktycznie pomóc, zapewniając sobie równocześnie przewagę konkurencyjną na rynku.

Poprawność rachunku ekonomicznego opartego na rachunkowości uwarunkowana jest jej rzetelnością. Rzetelność tę można rozpatrywać na różnych płaszczyznach, lecz decydujące znaczenie ma ocena jej swoistego produktu, jakim są tworzone przez nią informacje. Aby informacje te mogły zabezpieczyć właściwą realizację wszystkich funkcji rachunkowości, muszą być prawidłowe, czyli o odpowiedniej jakości[4].

---

[2] K. Schneider, *Procedury fałszowania sprawozdań finansowych*, [w:] *Informacyjna funkcja rachunkowości w gospodarce współczesnej*, pod red. A. Dyhdalewicz, G. Klameckiej-Roszkowskiej, J. Sikorskiego, Wydawnictwo Uniwersytetu w Białymstoku, Białystok 2008, s. 156-157.

[3] M. Blowfield, A. Murray, *Corporate Responsibility. A Critical Introduction*, Oxford University Press, New York 2008, s. 200, za: J. Krasodomska, *Rachunkowość a idea społecznej odpowiedzialności przedsiębiorstw w dobie kryzysu ekonomicznego*, [w:] *Rachunkowość wobec kryzysu gospodarczego*, pod red. B. Micherdy, Wydawnictwo Difin, Warszawa 2010, s. 29.

[4] B. Micherda, *Problemy wiarygodności sprawozdania finansowego*, Wydawnictwo Difin, Warszawa 2006, s. 11.

Informacje zawarte w sprawozdaniu finansowym powinny być prezentowane, z mniejszą lub większą szczegółowością, zgodnie z zakresem i wzorami ustalonymi przepisami o rachunkowości. Według Międzynarodowych Standardów Rachunkowości celem sprawozdań finansowych jest dostarczenie informacji o sytuacji finansowej, wynikach działalności oraz o zmianach sytuacji jednostki, które będą pomocne dla szerokiego kręgu użytkowników przy podejmowaniu decyzji gospodarczych.

Aby zapewnić wiarygodną i rzeczywistą informację, sprawozdanie finansowe, według założeń koncepcyjnych MSSF, powinno spełniać określone cechy jakościowe, czyli właściwości, które sprawiają, że informacje w nim zawarte są użyteczne dla użytkowników[5]. Podstawowymi cechami są: zrozumiałość, przydatność i jej pochodna, czyli istotność, porównywalność, wiarygodność oraz jej rozwinięcie, tj. wierne odzwierciedlenie, przewaga treści nad formą, neutralność, ostrożność wyceny, kompletność[6].

Informacje przedstawione w sprawozdaniu finansowym powinny być łatwe do rozumienia przez użytkowników mających chociażby podstawową wiedzę z rachunkowości i finansów. Ich przydatność przy podejmowaniu decyzji przez interesariuszy oznacza, że są pomocne w ocenie przeszłych, teraźniejszych i przewidywanych przyszłych zdarzeń. Istotność informacji oznacza, że ich pominięcie lub zniekształcenie może wpłynąć na podejmowane na ich podstawie decyzje gospodarcze. Porównywalność informacji oznacza, że użytkownicy informacji mają możliwość porównywania sprawozdań finansowych przedsiębiorstwa z różnych okresów bądź różnych podmiotów, dzięki harmonizacji i standaryzacji rachunkowości w skali międzynarodowej. Ważne jest także informowanie użytkowników sprawozdań finansowych o stosowanej polityce rachunkowości, a także o jej zmianach i skutkach.

Informacje zawarte w sprawozdaniu finansowym są wiarygodne, gdy nie zawierają istotnych błędów i są bezstronne oraz gdy użytkownicy mogą być pewni, że wiernie odzwierciedlają to, co starają się odzwierciedlić lub czego odzwierciedlenia można by od nich zasadnie oczekiwać. W przypadku informacji finansowych istnieje pewne ryzyko, że mogą nie dość wiernie odzwierciedlać to, co starają się przedstawić. Może to wynikać z trudności ich identyfikacji i wyceny oraz zasad wyceny i prezentacji, które posłużą przekazaniu tych informacji.

Przewaga treści nad formą wskazuje, że jeśli informacje mają wiernie odzwierciedlać transakcje i zdarzenia, to należy je księgować i przedstawiać zgodnie z treścią ekonomiczną i rzeczywistością gospodarczą, a nie tylko formą prawną. Treść ekonomiczna transakcji i innych zdarzeń bowiem nie zawsze jest zgodna z tym, co wynikałoby z ich formy prawnej lub formy, którą przybrały.

---

[5] Międzynarodowe Standardy Sprawozdawczości Finansowej (MSSF), SKwP, IASB, Warszawa 2004, s. 61-66.

[6] Tamże.

Neutralność jako cecha wiarygodności informacji sprawozdawczej oznacza bezstronność, która nie będzie spełniona, jeżeli przez dobór lub sposób prezentacji informacji wywierać będzie wpływ na podejmowanie decyzji lub formułowanie ocen, w celu osiągnięcia wcześniej zaplanowanych rezultatów bądź skutków.

Stosowanie zasady ostrożnej wyceny umożliwia uwzględnienie w sprawozdaniu finansowym niepewności, która w sposób nieunikniony towarzyszy wielu zdarzeniom i okolicznościom. Ostrożna wycena polega na rozwadze przy stosowaniu subiektywnych ocen potrzebnych do dokonywania oszacowań w warunkach niepewności.

Kompletność informacji warunkuje wiarygodność, przy uwzględnieniu obostrzeń wynikających z zasady istotności i ograniczeń kosztowych. Pominięcie danych może prowadzić do tego, że informacje stają się nieprawdziwe lub wprowadzają w błąd, co oznacza, że nie są wiarygodne i tym samym są mniej przydatne.

Szczególnym przedmiotem zainteresowania jest wiarygodność sprawozdania finansowego, która sprawia, że sporządzone sprawozdanie finansowe przekazuje prawdziwy i rzetelny obraz. Problem wiarygodności sprawozdania finansowego odnosi się do trzech dziedzin, które poprzez swe cele i rozwiązania metodyczne określają w istotny sposób tę wiarygodność, tj. rachunkowości, analizy finansowej i badania sprawozdania finansowego. Rzetelna rachunkowość jest gwarantem wiarygodnego sprawozdania finansowego. Poprawna analiza finansowa na tej podstawie tworzy przydatne oceny o potencjale i dokonaniach jednostki gospodarczej. Obiektywne badanie sprawozdania finansowego jest zaś podstawą opinii o obrazie działalności gospodarczej. Dziedziny te, rozpatrywane łącznie, określić można mianem szeroko rozumianej rachunkowości, a wiarygodność sprawozdania finansowego traktować kompleksowo, tj. łącznie z systemem ocen i opinii związanych z tym sprawozdaniem[7]. Ponieważ rachunkowość jest oceniana przez pryzmat sprawozdania finansowego, a także sama kształtuje jego treść, stąd zasadnicze znaczenie w kształtowaniu wiarygodnego obrazu działalności jednostki gospodarczej mają rozwiązania systemowe rachunkowości. Wyrazem przemian w rachunkowości, polegających na uwzględnianiu celów gospodarujących podmiotów i realizowaniu nowych, aktywnych funkcji, jest kształt sprawozdania finansowego, ukształtowanego przez przyjęte zasady. Dotyczą one nie tylko kwestii sprawnego funkcjonowania systemu, jego samokontroli, lecz także wkraczają w sferę rozstrzygnięć i zaleceń merytorycznych kwantyfikacji wielkości opisywanych przez system[8].

---

[7] B. Micherda, *Współczesna rachunkowość w kreowaniu wiarygodnego obrazu działalności jednostki gospodarczej*, Wydawnictwo AE w Krakowie, Kraków 2004, s. 8.

[8] B. Micherda, *Cel i uwarunkowania badania sprawozdania finansowego w świetle sytuacji kryzysowej*, [w:] *Rachunkowość wobec kryzysu gospodarczego*, pod red. B. Micherdy, Wydawnictwo Difin, Warszawa 2010, s. 197-198.

Badanie sprawozdania finansowego przez biegłego rewidenta, spełniającego rolę fachowego i bezstronnego eksperta, jest ważnym ogniwem rozliczenia jednostki gospodarczej z jej otoczeniem społecznym. Metodyka badania sprawozdania finansowego kładzie nacisk na wydanie opinii o rzetelności tego sprawozdania, a tym samym o stanie rachunkowości i związanej z nią kontroli wewnętrznej[9]. Ocenie podlegają też wyniki oraz sytuacja majątkowa i finansowa jednostki gospodarczej, jak również możliwość kontynuowania przez nią działalności gospodarczej. Obiektywne badanie sprawozdania finansowego potwierdza wiarygodność obrazu analizowanej jednostki gospodarczej. Wysoka jakość badania sprawozdania uwiarygodnia treść zawartą w samym sprawozdaniu finansowym[10]. Zatem z wiarygodnością sprawozdania finansowego wiążą się zarówno kompetencje biegłych rewidentów, jak i zapewnienie jakości i nadzoru publicznego[11].

3. SPOŁECZNA ODPOWIEDZIALNOŚĆ BIZNESU (*CORPORATE SOCIAL RESPONSIBILITY* – CSR)

Problem wiarygodności informacji ekonomicznych prezentowanych przez jednostki gospodarcze w postaci sprawozdania finansowego oraz ocen i opinii z nim związanych jest zagadnieniem bardzo ważnym, w szczególności w ostatnich latach dotkniętych ujawnionymi księgowymi malwersacjami i kryzysem finansowym. Jako powody kryzysu wiarygodności wymienia się[12]:

– brak etyki i konflikt lojalności; uczciwości nie można kupić, ale za nieuczciwość można zapłacić;

– brak zrozumienia, dla którego rachunkowość jest tworzona; głównymi adresatami sprawozdań finansowych są właściciele spółek i inwestorzy oraz banki

[9] Przedmiot, zakres i cele badania sprawozdania finansowego oraz wymagania, jakie powinny spełniać opinia i raport o tym sprawozdaniu, a także warunki bezstronności i niezależności biegłego rewidenta reguluje prawo o rachunkowości (rozdz. 7 ustawy z dnia 29 września 1994 r. o rachunkowości, Dz.U. nr 121, poz. 591 z późn. zm.).

[10] E. Grabowska-Kaczmarczyk, *Jakość badania sprawozdania finansowego według Dyrektywy Unii Europejskiej*, [w:] *Ewolucja prawnych rozwiązań współczesnej rachunkowości*, pod red. B. Micherdy, Wydawnictwo C.H. Beck, Warszawa 2009, s. 210.

[11] O czym mówi znowelizowana dyrektywa 2006/43/WE Parlamentu Europejskiego i Rady w sprawie ustawowych badań rocznych sprawozdań finansowych i skonsolidowanych sprawozdań finansowych zob. B. Micherda, Ł. Górka, M. Szulc, *Zarządcza interpretacja sprawozdania finansowego*, Wydawnictwo Difin, Warszawa 2010, s. 67.

[12] A. Kamela-Sowińska, wywiad opublikowany w protokole nr 619/2002 z posiedzenia Zarządu Głównego Stowarzyszenia Księgowych w Polsce, za: B. Micherda, Ł. Górka, M. Szulc, *Zarządcza interpretacja sprawozdania finansowego*, s. 63.

udzielające kredytów, tymczasem często księgowość jest traktowana jako instrument zarządu;

– brak należytego nadzoru właścicielskiego;

– niedostosowanie audytu do aktualnej rzeczywistości; opóźnienie i zbyt dużo danych;

– brak publicznych instytucji nadzoru.

I chociaż wiele się zmieniło w ostatnich latach w celu poprawy jakości badania sprawozdania finansowego[13], to problem wiarygodności sprawozdania finansowego jest nadal aktualny. Podstawowym bowiem zadaniem rachunkowości, jako systemu informacyjno-kontrolnego, nie jest tylko tworzenie obrazu w postaci sprawozdania finansowego, lecz związane jest ono także z jego oceną i opinią o nim. Dlatego ważne jest wdrożenie w jednostce kultury uczciwości i etycznego postępowania[14].

Rachunkowość powinna stymulować gospodarność i zachowania etyczne, ponieważ stwarza udokumentowaną podstawę rozrachunku z tytułu odpowiedzialności podmiotów gospodarczych za efektywność i społeczno-ekonomiczną racjonalność gospodarowania. Jest zatem instrumentem kształtowania oraz utrzymania ładu ekonomicznego i finansowego[15]. Rachunkowość, podobnie jak prawo, podnosi moralność nie poprzez jej głoszenie, lecz poprzez projektowanie systemów, które czynią nieuczciwość mniej opłacalną, ogranicza zatem pokusy, które skłaniają do nieuczciwych działań[16].

Jak ważny jest aspekt etyczny w działalności gospodarczej, pokazał ostatni kryzys finansowy. Kryzys finansowy jest spowodowany przez konkretne osoby działające w instytucjach finansowych i jednostkach biznesowych, w których nie przestrzegano fundamentalnych zasad nadzoru korporacyjnego, w tym właściwego zarządzania ryzykiem[17]. Przyczyn kryzysu należy więc upatrywać w naturze ludzkiej. Nieefektywne zarządzanie ryzykiem operacyjnym, dotyczącym m.in.

---

[13] Na przykład przebudowano dyrektywę 2006/43/WE Parlamentu Europejskiego i Rady w sprawie ustawowych badań rocznych sprawozdań finansowych i skonsolidowanych sprawozdań finansowych (Dz.Urz. UE L157, 9 VI 2006). Międzynarodowa Federacja Księgowych rozszerzyła Międzynarodowy Standard Sprawozdawczości Finansowej MSRF nr 240 „Odpowiedzialność biegłego rewidenta za uwzględnienie podczas badania sprawozdania finansowego możliwości popełnienia oszustw". Powstały raporty i liczne opracowania poświęcone naturze błędów i oszust księgowych. Zob. B. Micherda, Ł. Górka, M. Szulc, *Zarządcza interpretacja sprawozdania finansowego*, s. 63.

[14] Co zostało podkreślone w Międzynarodowym Standardzie Sprawozdawczości Finansowej MSRF nr 240, za: B. Micherda, *Problemy wiarygodności sprawozdania finansowego*, s. 207.

[15] E. Burzym, *Społeczna funkcja rachunkowości*, „Zeszyty Teoretyczne Rachunkowości" 2008, t. 45 (101), s. 83.

[16] Tamże, s. 79.

[17] S. Surdykowska, *Kryzysy finansowe a wiarygodność sprawozdań finansowych*, [w:] *Problemy współczesnej rachunkowości*, pod red. pracowników Katedry Rachunkowości SGH, SGH, Warszawa 2009, s. 477.

oszustw popełnianych przez pracowników, brak efektywnych mechanizmów kontroli i przejrzystości funkcjonowania przedsiębiorstw były już krytykowane w kontekście głośnych afer finansowych[18]. K. Obłój za jedną z głównych przyczyn obecnego globalnego kryzysu uważa budowanie wartości dla akcjonariuszy. Interesy akcjonariuszy stały się kluczem do formułowania budowy wewnętrznego systemu zarządzania. Pracownicy w tym ujęciu stali się oportunistycznymi agentami, pragnącymi zmaksymalizować własne korzyści, a firma systemem nadzoru, który winien być efektywnie skonstruowany. Efektywna zaś konstrukcja w teorii kosztów transakcyjnych oznacza silne systemy bodźców i kontroli. Powstała rekomendacja, aby wiązać interes menedżerów (a także pracowników) z interesem firmy drogą programów opcji na akcje firmy, co miało rozwiązać potencjalny konflikt między akcjonariuszem a pracownikiem. Ale stworzony mechanizm był czysto instrumentalny – drogą wzrostu wartości giełdowej firmy, w której partycypują pracownicy i z czego uzyskują największe korzyści. Wartość przedsiębiorstwa miała być wspólnym mianownikiem dla wszystkich zainteresowanych, któremu podporządkowano takie tradycyjne cele, jak: udział w rynku, innowacyjność, reputacja. Zmalało znaczenie takich pojęć jak: motywacja, zaangażowanie, kooperacja oraz zaufanie[19].

Etyka i moralność powinny powrócić do praktyki każdego przedsiębiorstwa, ponieważ warunkują zaufanie, które jest podstawą jego relacji z otoczeniem. Pomocne może być w tym wdrożenie koncepcji społecznej odpowiedzialności biznesu (ang. *Corporate Social Responsibility* – CSR). Idea ta jest oparta na dialogu z interesariuszami i braniu odpowiedzialności za swoje działania w sferze ekonomicznej, społecznej i ekologicznej oraz etyce w działaniu, pozwala lepiej zarządzać ryzykiem i buduje, tak obecnie potrzebny firmom, kapitał zaufania[20]. A najlepszymi instrumentami pokazywania odpowiedzialności firm za ich gospodarcze i społeczne działania są rachunkowość i sprawozdawczość finansowa[21].

[18] Agresywni handlowcy, pozbawieni skrupułów i procedur kontrolnych, doprowadzili Enron do upadku, firma Andersen Consulting zachęcała pracowników do kreatywności, a nie do sumienności i nagradzała agresywne zdobywanie klientów. Panująca w latach 90. w firmach konsultingowych „kowbojska mentalność" przeniosła się również do sektora księgowego Arthur Andersen. Doprowadziło to do upadku obie firmy. Zob. J. Krasodomska, *Rachunkowość a idea społecznej odpowiedzialności przedsiębiorstw w dobie kryzysu ekonomicznego*, [w:] *Rachunkowość wobec kryzysu gospodarczego*, s. 11-12.

[19] K. Obłój, *Światowy kryzys*, „Managermagazin" 1 (2009), s. 58-60.

[20] T. Borkowski, *PR w kryzysie czy kryzys w PR?*, „Gazeta Bankowa" 2008, nr 43, s. 50-51.

[21] A. Kamela-Sowińska, *Rachunkowość w obecnym kryzysie finansowym*. Konferencja prasowa zorganizowana przez Zarząd Główny Stowarzyszenia Księgowych w Polsce, 18 XI 2008, http://www.skwp.pl/RACHUNKOWOSC,W,OBECNYM,KRYZYSIE,FINANSOWYM,3663.html [dostęp: 1 IX 2011].

Mimo że CSR jest różnie definiowana – a jak niektórzy twierdzą, na tyle sposobów, ile przedsiębiorstw ją stosuje[22] – to wszystkie skupiają się na tym, w jaki sposób należy uwzględniać w prowadzeniu działalności gospodarczej społeczny, ekonomiczny i środowiskowy wpływ swoich poczynań, tak by korzyści dla wszystkich zainteresowanych były jak największe przy jednoczesnej minimalizacji efektów negatywnych działalności[23].

CSR oznacza nie tylko wywiązywanie się przedsiębiorstwa z zobowiązań wobec właścicieli kapitału (*shareholders*), lecz także zaspokajanie potrzeb wszystkich interesariuszy (*stakeholders*), czyli podmiotów, które wpływają na działalność przedsiębiorstwa i na które ono oddziałuje. Są to zatem osoby i podmioty, które: wysuwają różnego rodzaju żądania wobec przedsiębiorstwa, mają możliwość wyegzekwowania tych żądań, chcą wykorzystać swoje siły wpływu na proces decyzyjny przedsiębiorstwa w celu realizacji swych żądań[24].

Do najczęściej wymienianych grup interesariuszy należą: akcjonariusze, zarząd, pracownicy, klienci, dostawcy, kredytodawcy, państwo i społeczeństwo[25]. Każdą z tych grup charakteryzują cele i odpowiednie generatory wartości. W przypadku na przykład państwa, jego celem jest m.in. wzrost gospodarczy i sprawiedliwy podział dóbr, a jednym z generatorów wartości jest przestrzeganie przepisów/norm[26].

Większość przedsiębiorstw, które starają się być odpowiedzialne wobec swoich interesariuszy, koncentruje się głównie na swoich trzech grupach: klientach, pracownikach i inwestorach. Starają się one uwzględnić w swych działaniach również potrzeby i oczekiwania innych grup, jeśli te są szczególnie związane z organizacją i dla niej ważne. Przedsiębiorstwa starają się więc traktować klientów rzetelnie i uczciwie, poprzez m.in.: respektowanie gwarancji, wywiązywanie się z uzgodnionych terminów dostaw, odpowiedzialność za jakość sprzedawanych produktów. Przedsiębiorstwa przestrzegające zasad społecznej odpowiedzialności w swych stosunkach z pracownikami traktują ich uczciwie, czynią z nich część zespołu, respektują ich godność i podstawowe potrzeby ludzkie. W stosunku zaś do inwestorów takie przedsiębiorstwo przestrzega właściwych procedur księgowych, dostarcza akcjonariuszom odpowiednich informacji na temat wyników finansowych przedsiębiorstwa, zarządza organizacją w sposób zapewniający ochronę praw i interesów akcjonariuszy[27].

Funkcje społeczne od dawna przypisywano przedsiębiorstwom. Były jednak one ograniczone do świadczeń na rzecz własnych pracowników. Rozszerzenie

---

[22] A. Kamela-Sowińska, *Sprawozdawczość społeczna. Czy to jeszcze rachunkowość?*, [w:] *Problemy współczesnej rachunkowości*, s. 216.

[23] Tamże.

[24] J. Adamczyk, *Społeczna odpowiedzialność przedsiębiorstw*, PWE, Warszawa 2009, s. 49.

[25] Tamże, s. 51.

[26] Tamże.

[27] R.W. Grifin, *Podstawy zarządzania organizacjami*, PWN, Warszawa 2006, s. 117.

odpowiedzialności przedsiębiorstw w stosunku do otoczenia powoduje, że stają się one w coraz większym stopniu uzależnione od jego oceny. Równowaga społeczna wymaga pewnego minimum społecznej akceptacji sposobu i efektów funkcjonowania organizacji zarówno przez społeczne otoczenie, jak i przez samych jej uczestników[28]. Społeczna akceptacja przedsiębiorstwa oraz przedmiotu jego działalności determinuje jego istnienie.

Istnieją jednak także przeciwnicy społecznej odpowiedzialności przedsiębiorstwa, jak chociażby guru liberalnych ekonomistów, Milton Friedman, który ponad 40 lat temu stwierdził, że oczekiwanie na odpowiedzialność społeczną od kierownictw korporacji jest fundamentalnym nieporozumieniem co do charakteru i natury wolnej gospodarki, ponieważ stwarza to niebezpieczeństwo zaniedbania właściwych zadań przedsiębiorstwa, ukierunkowanych na rynek i zysk[29]. Argumentują oni zdecydowanie, że podstawowym zadaniem przedsiębiorstwa jest przysparzanie zysku właścicielom, a nie działanie na rzecz ogółu społeczeństwa.

4. ZRÓWNOWAŻONY ROZWÓJ PRZEDSIĘBIORSTWA

Nie można jednak traktować przedsiębiorstwa jako jednowymiarowej organizacji gospodarczej, nastawionej tylko na maksymalizację zysku, gdyż to ogranicza jego odpowiedzialność. Przecież każde przedsiębiorstwo działa w otoczeniu, którego uczestnicy bezpośrednio odczuwają skutki jego działalności, dlatego podejmowanie decyzji powinno uwzględniać ich wpływ na innych. Przedsiębiorstwo powinno być odpowiedzialne wobec osób, grup lub organizacji bezpośrednio i pośrednio związanych z jego działalnością oraz zainteresowanych jego wynikami. Ma ono więc do spełnienia nie tylko cele ekonomiczne, ale także i społeczne[30].

Dlatego coraz częściej dostrzega się konieczność uwzględnienia w działalności przedsiębiorstwa także i aspektów społecznych, przedsiębiorstwo bowiem nie działa wyłącznie w obszarze ekonomicznym, ale powiązane jest także ze środowiskiem społecznym i ekologicznym, nawet jeśli warunki te tylko pośrednio wpływają na warunki ekonomiczne przedsiębiorstwa. Wynika to także z koncepcji zrównoważonego rozwoju – idei politycznej wypracowanej przez Światową

---

[28] A.K. Koźmiński, K. Obłój, *Strategie zarządzania*, [w:] *Współczesne koncepcje zarządzania*, pod red. A.K. Koźmińskiego, PWN, Warszawa 1987, s. 379.

[29] M. Friedman, *Kapitalizm i wolność*, Warszawa 1997, s. 114.

[30] J. Kortan, *Nowe koncepcje zarządzania przedsiębiorstwem – krytyczne spojrzenie,* [w:] *Nowe kierunki w zarządzaniu przedsiębiorstwem – koncepcje przekrojowe. Materiały konferencyjne*, Wydawnictwo AE we Wrocławiu, Wrocław 1998, s. 35.

Komisję do spraw Środowiska i Rozwoju, przyjętej przez większość państw[31]. Szczególny wymiar temu zagadnieniu w Polsce nadaje Konstytucja RP z 25 maja 1997 r. (art. 5), zgodnie z którą Polska kieruje się zasadą zrównoważonego rozwoju.

Spośród wielu powodów, dla których firmy w coraz większym stopniu stosują CSR, są m.in.: względy etyczne, uzyskanie statusu powszechnie szanowanego pracodawcy, uzyskanie i utrzymanie silnej pozycji na rynku, zdobycie zaufania rynków finansowych, nowoczesność produktów i usług, pełniejsza i bogatsza kultura przedsiębiorstwa. Przemyślane działania w zakresie CSR przynoszą korzyści nie tylko firmom, które je inicjują, ale także społeczeństwu, środowisku i rynkowi w skali globalnej, raportowanie bowiem pobudza konstruktywne zmiany w zarządzaniu kwestiami społecznymi i środowiskowymi[32].

Kluczowe znaczenie dla przedsiębiorstw ma informowanie interesariuszy o swoich dokonaniach w danym okresie. Informacje na ten temat będą wyczerpujące tylko wówczas, gdy będą dotyczyć trzech ważnych sfer ich funkcjonowania: ekonomicznej, społecznej i ekologicznej. Nieujawnienie informacji w którymś z tych obszarów prowadzi do powstania tzw. luki informacyjnej i stanowi utrudnienie w komunikacji biznesowej. Przedsiębiorstwa przygotowują i publikują informacje na ten temat w ramach rocznych sprawozdań finansowych, a często w szerszej wersji w formie tzw. raportów społecznych, obejmujących ekonomiczne, środowiskowe i społeczne aspekty jego działalności. Praktyka przedsiębiorstw w tym zakresie obejmuje jedynie 30 ostatnich lat, a zawartość takich raportów społecznych jest różna, ponieważ nie ma jeszcze jednych powszechnie przyjętych wytycznych w tym zakresie. Wskaźniki w nich prezentowane są różnorodne i nie podlegają obowiązkowi weryfikacji przez biegłych rewidentów. Bardzo istotną słabością CSR jest jej niemierzalność w pewnych obszarach, a co za tym idzie, niemożność porównania ze sobą różnych firm pod względem „wyniku społecznego" czy „wyniku ekologicznego". Chociaż w ostatnich latach pojawiły się liczne inicjatywy różnych organizacji, których celem jest opracowanie wspólnie z sektorem przedsiębiorstw standardów w zakresie raportowania CSR (np. wytyczne Global Reporting Initiative [GRI] – norma AA1000 Institute of Social and Ethical Account Ability, norma SA 8000 Council on Economic Priorites Acreditation Agency, a także m.in. Zielona i Biała Księga Strategii Lizbońskiej UE, manifest z Davos, normy ISO, wytyczne ONZ, OECD, Public Environ-

[31] J. Adamczyk, *Koncepcja zrównoważonego rozwoju w zarządzaniu przedsiębiorstwem*, Wydawnictwo AE w Krakowie, Kraków 2001, s. 9.

[32] A. Kamela-Sowińska, *Sprawozdawczość społeczna. Czy to jeszcze rachunkowość?*, [w:] *Problemy współczesnej rachunkowości*, s. 217-218; P. Roszkowska, *Raportowanie społecznej odpowiedzialności biznesu – moda czy konieczność*?, [w:] *Problemy współczesnej rachunkowości*, s. 439.

mental Reporting Initiative [PERI], Coalition for Environmentally Responsible Economies [CERES])[33].

System rachunkowości, jak każdy inny, nie jest wolny od różnego rodzaju manipulacji, które mogą wpływać na obraz sytuacji finansowej jednostki. Źródeł tej manipulacji należy upatrywać w ciągłym dążeniu do osiągania coraz lepszych wyników finansowych, nie bacząc przy tym na stosowane środki. Jednym z elementów realizacji społecznej odpowiedzialności jest przyjęcie właściwej polityki rachunkowości, będącej cząstką polityki przedsiębiorstwa. Międzynarodowy Standard Rachunkowości nr 8 wskazuje, że polityka rachunkowości obejmuje zasady, reguły, metody, uzgodnienia umowne i praktyki przyjęte przez jednostkę gospodarczą przy opracowywaniu i prezentacji sprawozdań finansowych[34]. W przypadku każdej polityki pojawiają się pewne dylematy. Trzeba bowiem zrównoważyć wiele przeciwstawnych interesów odbiorców sprawozdania finansowego. W polityce rachunkowości chodzi więc o nadanie sprawozdawczości finansowej jak największej wartości poznawczej. Rodzaje i układ sprawozdań finansowych powinny być praktycznie przydatne sporządzającym je przedsiębiorstwom i wielu podmiotom otoczenia. Układ i treść tych sprawozdań ma szczególne znaczenie w gospodarce rynkowej, gdyż wyrażają one cechy konkurencyjnego rynku. Jakość informacji sprawozdawczej determinuje jakość ładu korporacyjnego, który określa zasady funkcjonowania przedsiębiorstw w relacjach wewnętrznych i zewnętrznych. Jeśli dane zawarte w sprawozdaniach finansowych spełniają określone wymogi jakościowe, umożliwiają pokazanie rzeczywistego obrazu przedsiębiorstwa oraz podejmowanie optymalnych decyzji i dokonywanie właściwych ocen, to jest to jeden z etapów tworzenia w przedsiębiorstwie zasad odpowiedzialnego biznesu[35].

Zatem idea CSR pozostaje w ścisłym związku z polityką rachunkowości przedsiębiorstwa, ponieważ dotyczy jakości informacji prezentowanych w sprawozdaniach finansowych i ich zakresu. Zasada CSR jest realizowana poprzez przyjęcie takich rozwiązań, które spowodują, że sprawozdanie finansowe zostanie sporządzone w społecznie odpowiedzialny sposób – będzie przedstawiać prawdziwy i rzetelny obraz sytuacji majątkowo-finansowej przedsiębiorstwa.

Cechy jakościowe sprawozdania finansowego sprawiają, że informacje w nim zawarte są użyteczne dla interesariuszy. Aby zapewnić wiarygodną i rzeczywistą informację, sprawozdanie finansowe powinno, według MSSF, spełniać określone cechy jakościowe, o których była mowa już wcześniej.

Drugi aspekt powiązania polityki rachunkowości z CSR to zakres informacyjny sprawozdań finansowych. Celem sprawozdań finansowych jest dostarczenie

---

[33] A. Kamela-Sowińska, *Sprawozdawczość społeczna. Czy to jeszcze rachunkowość?*, [w:] *Problemy współczesnej rachunkowości*, s. 221-222.

[34] B. Gierusz, T. Martyniuk, *Rola rachunkowości w świetle społecznej odpowiedzialności przedsiębiorstw (CSR*), [w:] *Problemy współczesnej rachunkowości*, s. 126.

[35] Tamże, s. 127-129.

informacji o sytuacji finansowej, wynikach działalności oraz zmianach sytuacji finansowej jednostki, które będą użyteczne dla szerokiego kręgu odbiorców przy podejmowaniu decyzji ekonomicznych. Decyzje te nie mogą opierać się jednak wyłącznie na informacjach finansowych, bo nie uwzględniają one wszystkich aspektów funkcjonowania przedsiębiorstwa. Próba badania części bez zrozumienia całości, z której ta część się wywodzi, musi prowadzić do nieporozumień. Część może być tylko zrozumiała w odpowiednim kontekście[36]. Rachunkowość nie powinna prezentować działalności przedsiębiorstwa bez uwzględnienia jego związków z otoczeniem. Można więc wyróżnić trzy modele powiązań rachunkowości z CSR[37]:

– tworzenie informacji dotyczących CSR niezależnie od rachunkowości finansowej, jako uzupełnienie i wzbogacenie informacji zawartych w sprawozdaniu;

– ustalenie wyniku finansowego przedsiębiorstwa skorygowanego o efekt działań w zakresie CSR, w pełnej integracji z rachunkowością finansową;

– zastąpienie rachunkowości finansowej kompleksowym modelem korzyści i kosztów w zakresie CSR dla oceny wyników działalności przedsiębiorstwa z punktu widzenia wszystkich akcjonariuszy.

Aktualnie w największym stopniu realizowany jest model, w którym informacje z zakresu CSR stają się elementem rocznego raportu finansowego (np. sprawozdania zarządu z działalności, do którego sporządzania są zobligowane pewne podmioty) lub opublikowanego oddzielnie raportu społecznego. Zgodnie z ustawą sprawozdanie z działalności jednostki powinno również obejmować – o ile jest to istotne dla oceny sytuacji jednostki – wskaźniki finansowe i niefinansowe, łącznie z informacjami dotyczącymi zagadnień środowiska naturalnego i zatrudnienia, a także dodatkowe wyjaśnienia do kwot wykazanych w sprawozdaniu finansowym[38]. Międzynarodowe Standardy Rachunkowości nie regulują szczegółowo zawartości sprawozdania zarządu z działalności jednostki, zalecając jedynie omówienie głównych czynników wpływających na wyniki działalności, w tym zmian w środowisku, w którym jednostka prowadzi działalność gospodarczą, reakcji jednostki na te zmiany i ich skutków. Przedsiębiorstwa, które realizują strategię zrównoważonego rozwoju, starają się przygotowywać i publikować informacje odpowiadające idei CSR w ramach rocznych sprawozdań finansowych, a często w szerszej wersji w formie tzw. raportów społecznych, obejmujących

[36] R.H. Gray, D. Owen, C. Adams, *Accounting and Accountability: Changes and Challenges in Corporate Social and Environmental Reporting*, Prentice Hall, London 1996, s. 13, za: J. Krasodomska, *Rachunkowość a idea społecznej odpowiedzialności przedsiębiorstw w dobie kryzysu ekonomicznego*, [w:] *Rachunkowość wobec kryzysu gospodarczego*, s. 27.

[37] M. Stępień, *Wiarygodność sprawozdania finansowego w aspekcie społecznej odpowiedzialności jednostki gospodarczej*, [w:] *Sprawozdawczość i rewizja finansowa w kształtowaniu wiarygodności informacji ekonomicznej*, pod red. B. Micherdy, UE w Krakowie, Kraków 2007, s. 522.

[38] Ustawa z dnia 29 września 1994 r. o rachunkowości, Dz.U. 1994, nr 121, poz. 591 z późn. zm., art. 49, pkt 3.

ekonomiczne, środowiskowe i społeczne aspekty jego działalności. Praktyka przedsiębiorstw w tym zakresie to jedynie 30 ostatnich lat. Mimo że wskaźniki w nich prezentowane są różnorodne i nie podlegają obowiązkowi weryfikacji przez biegłych rewidentów, to wydaje się, że w osiąganiu zrównoważonego rozwoju gospodarczego koncepcja CSR w rachunkowości będzie powszechnie stosowana już w niedalekiej przyszłości.

5. PODSUMOWANIE

Ocena jakości rocznego sprawozdania finansowego powinna stać się regułą nie tylko dla przedsiębiorstw spełniających dwa z trzech warunków wymienionych przez ustawę o rachunkowości[39]. Wiarygodność sprawozdania finansowego sprawia, że przekazuje ono prawdziwy i rzetelny obraz przedsiębiorstwa. Rachunkowość powinna stymulować gospodarność i zachowania etyczne, ponieważ stwarza udokumentowaną podstawę rozrachunku z tytułu odpowiedzialności podmiotów gospodarczych za efektywność społeczno-ekonomiczną oraz ekologiczną racjonalność gospodarowania. Jest zatem instrumentem kształtowania oraz utrzymania ładu ekonomicznego, społecznego i ekologicznego. Pomocne może być w tym wdrożenie koncepcji społecznej odpowiedzialności biznesu. Idea ta jest oparta na informowaniu interesariuszy i braniu odpowiedzialności za swoje działania przez przedsiębiorstwo w sferze ekonomicznej, społecznej i ekologicznej. Pozwala lepiej zarządzać ryzykiem i buduje, tak obecnie potrzebny firmom, kapitał zaufania. Przedsiębiorstwo obecnie bowiem nie działa wyłącznie w obszarze ekonomicznym, ale powiązane jest także ze środowiskiem społecznym i ekologicznym (nawet jeśli warunki te tylko pośrednio wpływają na warunki ekonomiczne przedsiębiorstwa), co wynika z ogólnej koncepcji zrównoważonego rozwoju gospodarczego w świecie.

Idea CSR pozostaje w ścisłym związku z polityką rachunkowości przedsiębiorstwa, ponieważ dotyczy jakości informacji prezentowanych w sprawozdaniach finansowych i ich zakresu. Zasada CSR jest realizowana poprzez przyjęcie takich rozwiązań, które spowodują, że sprawozdanie finansowe zostanie sporządzone w społecznie odpowiedzialny sposób – będzie przedstawiać pełny, prawdziwy i rzetelny obraz sytuacji majątkowo-finansowej przedsiębiorstwa oraz jego działalności.

[39] Ustawa z dnia 29 września 1994 r. o rachunkowości, Dz.U. 1994, nr 121, poz. 591 z późn. zm., art. 64, pkt 1.

BIBLIOGRAFIA

1. Adamczyk J., *Koncepcja zrównoważonego rozwoju w zarządzaniu przedsiębiorstwem*, Wyd. AE w Krakowie, Kraków 2001.
2. Adamczyk J., *Społeczna odpowiedzialność przedsiębiorstw*, PWE, Warszawa 2009.
3. Borkowski T., *PR w kryzysie czy kryzys w PR?*, „Gazeta Bankowa" 2008, nr 43.
4. Burzym E., *Społeczna funkcja rachunkowości*, „Zeszyty Teoretyczne Rachunkowości" 2008, t. 45 (101).
5. Friedman M., *Kapitalizm i wolność*, Warszawa 1997.
6. Gierusz B., Martyniuk T., *Rola rachunkowości w świetle społecznej odpowiedzialności przedsiębiorstw (CSR)*, [w:] *Problemy współczesnej rachunkowości*, pod red. pracowników Katedry Rachunkowości SGH, SGH, Warszawa 2009.
7. Grabowska-Kaczmarczyk E., *Jakość badania sprawozdania finansowego według Dyrektywy Unii Europejskiej*, [w:] *Ewolucja prawnych rozwiązań współczesnej rachunkowości*, pod red. B. Micherdy, Wydawnictwo C.H. Beck, Warszawa 2009.
8. Grifin R.W., *Podstawy zarządzania organizacjami*, PWN, Warszawa 2006.
9. Kamela-Sowińska A., *Sprawozdawczość społeczna. Czy to jeszcze rachunkowość?*, [w:] *Problemy współczesnej rachunkowości*, pod red. pracowników Katedry Rachunkowości SGH, SGH, Warszawa 2009.
10. Kortan J., *Nowe koncepcje zarządzania przedsiębiorstwem – krytyczne spojrzenie*, [w:] *Nowe kierunki w zarządzaniu przedsiębiorstwem – koncepcje przekrojowe*. *Materiały konferencyjne*, Wyd. AE we Wrocławiu, Wrocław 1998.
11. Koźmiński A.K., Obłój K., *Strategie zarządzania*, [w:] *Współczesne koncepcje zarządzania*, pod red. A.K. Koźmińskiego, PWN, Warszawa 1987.
12. Krasodomska J., *Rachunkowość a idea społecznej odpowiedzialności przedsiębiorstw w dobie kryzysu ekonomicznego*, [w:] *Rachunkowość wobec kryzysu gospodarczego*, pod red. B. Micherdy, Wydawnictwo Difin, Warszawa 2010.
13. Micherda B., *Cel i uwarunkowania badania sprawozdania finansowego w świetle sytuacji kryzysowej*, [w:] *Rachunkowość wobec kryzysu gospodarczego*, pod red. B. Micherdy, Wydawnictwo Difin, Warszawa 2010.
14. Micherda B., *Problemy wiarygodności sprawozdania finansowego*, Wydawnictwo Difin, Warszawa 2006.
15. Micherda B., *Współczesna rachunkowość w kreowaniu wiarygodnego obrazu działalności jednostki gospodarczej*, Wydawnictwo AE w Krakowie, Kraków 2004.
16. Micherda B., Górka Ł., Szulc M., *Zarządcza interpretacja sprawozdania finansowego*, Wydawnictwo Difin, Warszawa 2010.
17. *Międzynarodowe Standardy Sprawozdawczości Finansowej (MSSF)*, SKwP, IASB, Warszawa 2004.
18. Obłój K., *Światowy kryzys*, „Managermagazin" 1 (2009).
19. Roszkowska P., *Raportowanie społecznej odpowiedzialności biznesu – moda czy konieczność?*, [w:] *Problemy współczesnej rachunkowości,* pod red. pracowników Katedry Rachunkowości SGH, SGH, Warszawa 2009.

20. Schneider K., *Procedury fałszowania sprawozdań finansowych*, [w:] *Informacyjna funkcja rachunkowości w gospodarce współczesnej*, pod red. A. Dyhdalewicz, G. Klameckiej-Roszkowskiej, J. Sikorskiego, Wydawnictwo Uniwersytetu w Białymstoku, Białystok 2008.
21. Stępień M., *Wiarygodność sprawozdania finansowego w aspekcie społecznej odpowiedzialności jednostki gospodarczej*, [w:] *Sprawozdawczość i rewizja finansowa w kształtowaniu wiarygodności informacji ekonomicznej*, pod red. B. Micherdy, UE w Krakowie, Kraków 2007.
22. Surdykowska S., *Kryzysy finansowe a wiarygodność sprawozdań finansowych*, [w:] *Problemy współczesnej rachunkowości*, pod red. pracowników Katedry Rachunkowości SGH, SGH, Warszawa 2009.
23. Ustawa z dnia 29 września 1994 r. o rachunkowości, Dz.U. 1994, nr 121, poz. 591 z późn. zm.

THE RELATIONSHIP OF THE ACCOUNTING POLICY WITH CORPORATE SOCIAL RESPONSIBILITY AS THE ELEMENT OF THE BALANCED ECONOMIC DEVELOPMENT

Summary

The quality rating of the annual financial report should become a rule not only for enterprises fulfilling two of three conditions mentioned by Accounting Act. The reliability of the finance statement causes that it transfers the true and reliable image of the enterprise. The accounting should stimulate the thrift and ethical behaviours, because creates the documented base of the clearing in virtue of the responsibility of economic subjects for the efficiency and the socio-economic and ecological rationality of the farming. It is therefore an instrument of the formation and the maintenance of the order economic, social and ecological. Helpful can be in this initiating of the concept of the social responsibility of the business (Corporate Social Responsibility - CSR). This idea is based on informing partners and taking upon itself actions through the enterprise in the economic sphere, social and ecological. The enterprise currently does not act exclusively in the area of economic, but is tied also with the social milieu and ecological, what gets out of the overall concept of the balanced economic development in the world. The idea CSR remains in the close union with the accounting policy of the enterprise, because concerns qualities of the information presented in finance statements and their range. The rule CSR is realized across the acceptance of such solutions which will cause that the finance statement remaining prepared in socially the responsible way - will present the full, true and reliable image of the situation property--financial of the enterprise and his activities.

Krzysztof Klimczak[1]

OPRACOWANIE POLITYKI RACHUNKOWOŚCI DLA UCZELNI WYŻSZEJ Z UWZGLĘDNIENIEM POTRZEB WDROŻENIA RACHUNKOWOŚCI ZARZĄDCZEJ

1. WSTĘP

Celem artykułu jest określenie zakresu prowadzenia rachunkowości, przedstawienie wymogów w zakresie wdrażanej polityki rachunkowości. Najważniejszą część stanowi przedstawienie potrzeb w zakresie rachunkowości zarządczej oraz zaprezentowanie praktycznych rozwiązań do zastosowania w praktyce. Stosując się do przeprowadzonych analiz (zarówno zewnętrznych regulacji w zakresie rachunkowości finansowej, jak i stosowanej praktyki) i prezentowanych rozwiązań, można przystąpić do opracowania polityki rachunkowości w uczelni wyższej, a także powiązać rachunkowość finansową z systemem rachunkowości zarządczej. W części trzeciej przedstawiona została koncepcja budowy planu kont z uwzględnieniem zarówno wymogów prawnych, np. rozliczenie kosztów prowadzenia studiów stacjonarnych z dotacji dydaktycznej, oraz potrzeb kierownictwa w zakresie rachunkowości zarządczej. Zaproponowany został sposób tworzenia kont księgowych na podstawie struktury słowników kodujących informacje o miejscu powstania kosztu, jego rodzaju itd. Bazując na przedstawionej koncepcji, użytkownik informacji zarządczej będzie mógł znać koszty poszczególnych działań, jak np. kierunku studiów, edycji tych studiów, rodzaju kosztu (płace, materiały, energia itd.).

[1] Mgr inż. Krzysztof Klimczak – MBA, Akademia Techniczno-Humanistyczna w Bielsku-Białej, Komórka Audytu Wewnętrznego; krzysztof.klimczak.bb@gmail.com

2. WYMOGI STAWIANE W ZAKRESIE STOSOWANIA POLITYKI RACHUNKOWOŚCI W JEDNOSTCE

2.1. ZAKRES I DEFINICJA RACHUNKOWOŚCI

Jednostki gospodarcze, w tym uczelnie wyższe, zobowiązane są do prowadzenia ksiąg rachunkowych zgodnie z określonymi i przyjętymi wewnętrznie zasadami rachunkowości. Jednostki obowiązane są stosować przyjęte zasady (politykę) rachunkowości, rzetelnie i jasno przedstawiając sytuację majątkową i finansową oraz wynik finansowy. Podstawowym obowiązkiem kierownika jednostki jest znajomość zakresu rachunkowości jednostki, która obejmuje[2]:

1) przyjęte zasady (politykę) rachunkowości;
2) prowadzenie, na podstawie dowodów księgowych, ksiąg rachunkowych, ujmujących zapisy zdarzeń w porządku chronologicznym i systematycznym;
3) okresowe ustalanie lub sprawdzanie drogą inwentaryzacji rzeczywistego stanu aktywów i pasywów;
4) wycenę aktywów i pasywów oraz ustalanie wyniku finansowego;
5) sporządzanie sprawozdań finansowych;
6) gromadzenie i przechowywanie dowodów księgowych oraz pozostałej dokumentacji przewidzianej ustawą;
7) poddanie badaniu i ogłoszenie sprawozdań finansowych w przypadkach przewidzianych ustawą.

Kierownik jednostki – w przypadku uczelni wyższej – rektor uczelni, ponosi odpowiedzialność za wykonywanie obowiązków w zakresie rachunkowości określonych ustawą, w tym z tytułu nadzoru, również w przypadku, gdy określone obowiązki w zakresie rachunkowości – z wyłączeniem odpowiedzialności za przeprowadzenie inwentaryzacji w formie spisu z natury – zostaną powierzone innej osobie za jej zgodą. Przyjęcie odpowiedzialności przez inną osobę – w przypadku uczelni wyższych np. przez kwestora (pełniącego funkcję głównego księgowego w uczelni) – powinno być stwierdzone w formie pisemnej. Gdy kierownikiem jednostki jest organ wieloosobowy, a nie została wskazana osoba odpowiedzialna, odpowiedzialność ponoszą wszyscy członkowie tego organu.

Często w praktyce opracowanie zasad rachunkowości zlecane jest przez kierownictwo jednostki głównemu księgowemu, jako osobie mającej największą wiedzę merytoryczną w tym zakresie. Opracowując zasady rachunkowości, główny księgowy bierze pod uwagę specyfikę i potrzeby jednostki, w tym potrzeby informacyjne najwyższego kierownictwa. Te potrzeby informacyjne wynikają z wielkości jednostki (np. jednostki wielooddziałowe, różne lokalizacje), złożo-

[2] Ustawa z dnia 29 września 1994 r. o rachunkowości, tekst jedn. Dz.U. z 2009 r., nr 152, poz. 1223 z późn. zm., art. 4.

ności i wielkości działalności (np. różne rodzaje działalności – w uczelniach może to być podział na rodzaje usług z podziałem na studia stacjonarne i niestacjonarne, badania własne, konferencje, realizowane projekty dofinansowane z funduszy Unii Europejskiej).

2.2. ZAKRES POLITYKI RACHUNKOWOŚCI

Przez zasady rachunkowości (politykę rachunkowości) rozumie się reguły postępowania w rachunkowości obejmujące podstawowe koncepcje oraz procedury rachunkowości. Zasady rachunkowości można podzielić na nadrzędne i obligatoryjne zasady rachunkowości oraz fakultatywne zasady rachunkowości (które dobierane są świadomie przez kierownictwo jednostki i dostosowywane do specyfiki działalności tej jednostki). Jednostka powinna posiadać dokumentację opisującą w języku polskim przyjęte przez nią zasady (politykę) rachunkowości, a w szczególności dotyczące[3]:

1) określenia roku obrotowego i wchodzących w jego skład okresów sprawozdawczych;
2) metod wyceny aktywów i pasywów oraz ustalania wyniku finansowego;
3) sposobu prowadzenia ksiąg rachunkowych, w tym co najmniej:
   – zakładowego planu kont,
   – wykazu ksiąg rachunkowych,
   – opisu systemu przetwarzania danych,
4) systemu służącego ochronie danych i ich zbiorów, w tym dowodów księgowych, ksiąg rachunkowych i innych dokumentów stanowiących podstawę dokonanych w nich zapisów.

Politykę rachunkowości kierownik jednostki ustala i aktualizuje w formie pisemnej. Rok obrotowy zwyczajowo pokrywa się z rokiem kalendarzowym, jednak należy pamiętać, że nie jest to obligatoryjne, a w pewnych przypadkach rok obrotowy może mieć większą liczbę miesięcy niż 12 (np. przy rozpoczynaniu działalności jednostki może zaistnieć sytuacja nawet 18 miesięcy w roku obrotowym). Przykładem do zastosowania w zakresie określenia okresów sprawozdawczych mogą być krótsze okresy sprawozdawcze:

– miesiąc – do sumowania obrotów na kontach księgi głównej oraz uzgadniania z dziennikiem i zapisami na kontach odpowiednich ksiąg pomocniczych;

– półrocze – do dokonania rozliczeń, odpisów i korekt niezbędnych dla sporządzenia sprawozdań statystycznych.

[3] Ustawa z dnia 29 września 1994 r. o rachunkowości, tekst jedn. Dz.U. z 2009 r., nr 152, poz. 1223 z późn. zm., art. 8.

2.3. PROWADZENIE KSIĄG RACHUNKOWYCH

Księgi rachunkowe obejmują zbiory zapisów księgowych, obrotów (sum zapisów) i sald, które tworzą[4]: dziennik; księgę główną; księgi pomocnicze; zestawienia: obrotów i sald kont księgi głównej oraz sald kont ksiąg pomocniczych, a także wykaz składników aktywów i pasywów (inwentarz).

2.3.1. DZIENNIK JAKO URZĄDZENIE EWIDENCYJNE

Dziennik[5] zawiera chronologiczne ujęcie zdarzeń, jakie nastąpiły w danym okresie sprawozdawczym. Bez względu na technikę prowadzenia ksiąg rachunkowych dziennik powinien umożliwiać uzgodnienie jego obrotów z obrotami zestawienia obrotów i sald kont księgi głównej. Zapisy w dzienniku muszą być kolejno numerowane, a sumy zapisów (obroty) liczone w sposób ciągły. Sposób dokonywania zapisów w dzienniku powinien umożliwiać ich jednoznaczne powiązanie ze sprawdzonymi i zatwierdzonymi dowodami księgowymi. Jeżeli stosuje się dzienniki częściowe, grupujące zdarzenia według ich rodzajów, to należy sporządzić zestawienie obrotów tych dzienników za dany okres sprawozdawczy. Przy prowadzeniu ksiąg rachunkowych przy użyciu komputera zapis księgowy powinien posiadać automatycznie nadany numer pozycji, pod którą został wprowadzony do dziennika, a także dane pozwalające na ustalenie osoby odpowiedzialnej za treść zapisu.

2.3.2. KONTA KSIĘGI GŁÓWNEJ I KSIĄG POMOCNICZYCH

Konta księgi głównej[6] zawierają zapisy o zdarzeniach w ujęciu systematycznym. Na kontach księgi głównej obowiązuje ujęcie zarejestrowanych uprzednio lub równocześnie w dzienniku zdarzeń, zgodnie z zasadą podwójnego zapisu. Zapisów na określonym koncie księgi głównej dokonuje się w kolejności chronologicznej.

W księdze głównej prowadzi się zapisy w sposób ogólny lub zbiorczy według zasad podwójnego zapisu w porządku systematycznym, w kolejności chronologicznej, powiązanej z dziennikiem. Księga główna zawiera: salda z bilansu otwarcia, obroty miesiąca, obroty narastające od początku roku, salda wynikowe na koniec okresu.

---

[4] Ustawa z dnia 29 września 1994 r. o rachunkowości, tekst jedn. Dz.U. z 2009 r., nr 152, poz. 1223 z późn. zm., art. 13.

[5] Ustawa z dnia 29 września 1994 r. o rachunkowości, tekst jedn. Dz.U. z 2009 r., nr 152, poz. 1223 z późn. zm., art. 14.

[6] Ustawa z dnia 29 września 1994 r. o rachunkowości, tekst jedn. Dz.U. z 2009 r., nr 152, poz. 1223 z późn. zm., art. 15.

Konta ksiąg pomocniczych[7] zawierają zapisy będące uszczegółowieniem i uzupełnieniem zapisów kont księgi głównej. Prowadzi się je w ujęciu systematycznym jako wyodrębniony system ksiąg, kartotek (zbiorów kont), komputerowych zbiorów danych, uzgodniony z saldami i zapisami na kontach księgi głównej. Na kontach ksiąg pomocniczych można w ciągu okresu sprawozdawczego stosować, obok lub zamiast jednostek pieniężnych, jednostki naturalne. Należy wówczas sporządzić na koniec okresu sprawozdawczego zestawienie zapisów dokonanych na kontach ksiąg pomocniczych w jednostkach naturalnych i ustalić ich wartość.

Konta ksiąg pomocniczych prowadzi się w szczególności dla[8]:

1) środków trwałych, w tym także środków trwałych w budowie, wartości niematerialnych i prawnych oraz dokonywanych od nich odpisów amortyzacyjnych lub umorzeniowych;

2) rozrachunków z kontrahentami;

3) rozrachunków z pracownikami, a w szczególności jako imienną ewidencję wynagrodzeń pracowników, zapewniającą uzyskanie informacji z całego okresu zatrudnienia;

4) operacji sprzedaży (kolejno numerowane własne faktury i inne dowody, ze szczegółowością niezbędną do celów podatkowych);

5) operacji zakupu (obce faktury i inne dowody, ze szczegółowością niezbędną do wyceny składników aktywów i do celów podatkowych);

6) kosztów i istotnych dla jednostki składników aktywów;

7) operacji gotówkowych w przypadku prowadzenia kasy.

2.3.3. ZESTAWIENIE OBROTÓW I SALD ORAZ WYKAZ SKŁADNIKÓW I PASYWÓW

Art. 18.1. Na podstawie zapisów na kontach księgi głównej sporządza się na koniec każdego okresu sprawozdawczego, nie rzadziej niż na koniec miesiąca, zestawienie obrotów i sald[9], zawierające:

1) symbole lub nazwy kont;

2) salda kont na dzień otwarcia ksiąg rachunkowych, obroty za okres sprawozdawczy i narastająco od początku roku obrotowego oraz salda na koniec okresu sprawozdawczego;

3) sumę sald na dzień otwarcia ksiąg rachunkowych, obrotów za okres sprawozdawczy i narastająco od początku roku obrotowego oraz sald na koniec okresu sprawozdawczego.

---

[7] Ustawa z dnia 29 września 1994 r. o rachunkowości, tekst jedn. Dz.U. z 2009 r., nr 152, poz. 1223 z późn. zm., art. 16.

[8] Ustawa z dnia 29 września 1994 r. o rachunkowości, tekst jedn. Dz.U. z 2009 r., nr 152, poz. 1223 z późn. zm., art. 17.

[9] Ustawa z dnia 29 września 1994 r. o rachunkowości, tekst jedn. Dz.U. z 2009 r., nr 152, poz. 1223 z późn. zm., art. 18.

Obroty tego zestawienia powinny być zgodne z obrotami dziennika lub obrotami zestawienia obrotów dzienników częściowych. Co najmniej na dzień zamknięcia ksiąg rachunkowych sporządza się zestawienia sald wszystkich kont ksiąg pomocniczych, a na dzień inwentaryzacji – zestawienia sald inwentaryzowanej grupy składników aktywów. Zestawienia obrotów i sald powinny zawierać: symbole i nazwy kont, salda kont na dzień otwarcia, obroty za okres sprawozdawczy i narastająco od początku roku obrotowego, salda na koniec okresu sprawozdawczego.

Wykaz składników aktywów i pasywów[10] (inwentarz), potwierdzony ich inwentaryzacją, sporządzają jednostki, które uprzednio nie prowadziły ksiąg rachunkowych w sposób określony ustawą. W pozostałych jednostkach rolę inwentarza spełnia zestawienie obrotów i sald kont księgi głównej oraz zestawienia sald kont ksiąg pomocniczych sporządzone na dzień zamknięcia ksiąg rachunkowych.

2.3.4. WYMOGI STAWIANE PROWADZENIU KSIĄG RACHUNKOWYCH

Księgi rachunkowe powinny być prowadzone rzetelnie, bezbłędnie, sprawdzalnie i bieżąco[11]. Księgi rachunkowe uznaje się za rzetelne, jeżeli dokonane w nich zapisy odzwierciedlają stan rzeczywisty. Księgi rachunkowe uznaje się za prowadzone bezbłędnie, jeżeli wprowadzono do nich kompletnie i poprawnie wszystkie zakwalifikowane do zaksięgowania w danym miesiącu dowody księgowe, zapewniono ciągłość zapisów oraz bezbłędność działania stosowanych procedur obliczeniowych. Zapisy w księgach mogą być dokonywane w następnym miesiącu w przypadku, gdy zdarzenie gospodarcze dotyczy miesiąca poprzedniego oraz gdy dokument wpłynął do jednostki w określonym w polityce rachunkowości terminie nowego miesiąca, np. stosowaną praktyką jest ujmowanie zdarzeń gospodarczych poprzedniego miesiąca, gdy dokument wpłynie do 10. dnia nowego miesiąca. Praktyka taka związana jest z obiegiem dokumentacji, zdarzeniami na przełomie miesięcy, np. wystawiona przez dostawcę faktura w piątek w dniu 31 lipca zostaje wysłana pocztą, po czym dociera do odbiorcy w środę 5 sierpnia, a do księgowości trafia w dniu następnym, tj. 6 dnia nowego miesiąca.

[10] Ustawa z dnia 29 września 1994 r. o rachunkowości, tekst jedn. Dz.U. z 2009 r., nr 152, poz. 1223 z późn. zm., art. 19.

[11] Ustawa z dnia 29 września 1994 r. o rachunkowości, tekst jedn. Dz.U. z 2009 r., nr 152, poz. 1223 z późn. zm., art. 24.

3. POTRZEBY INFORMACYJNE W ZAKRESIE RACHUNKOWOŚCI ZARZĄDCZEJ W UCZELNI WYŻSZEJ

System rachunkowości jednostki dzieli się na dwa podsystemy: rachunkowości finansowej i rachunkowości zarządczej, które mogą funkcjonować z różnym stopniem integracji. Budując systemy rachunkowości finansowej i rachunkowości zarządczej przedsiębiorstwa, powinniśmy odpowiedzieć na pytania: Jakie zbiory informacji powinny być tworzone? Jakie zbiory informacji można tworzyć, aby mogły być zaspokajane wszelakiego rodzaju potrzeby informacyjne zarządu jednostki? oraz związane z tym pytanie alternatywne: Jakiego rodzaju potrzeby informacyjne zarządu jednostki mogą być brane pod uwagę przy danych możliwościach organizacyjnych i technicznych zgromadzenia i odpowiedniego przetwarzania informacji dla zaspokojenia tych potrzeb?[12]

W uczelniach podstawową informacją w zakresie przychodów i kosztów działalności jest podział na działalność dydaktyczną i działalność naukowo-badawczą.

W ramach działalności dydaktycznej wydzielona powinna być ewidencja kosztów dla: studiów stacjonarnych, studiów niestacjonarnych, studiów podyplomowych, kursów dokształcających.

Rozliczanie kosztów pośrednich jest etapem rozliczania kosztów, którego zadaniem jest podział kosztów zakupu, kosztów wydziałowych, kosztów ogólnego zarządu i kosztów sprzedaży na poszczególne obiekty odniesienia kosztów (miejsca powstawania kosztów i nośniki kosztów). Ostatecznym celem rozliczania kosztów pośrednich jest transformacja kosztów ujętych w układzie kalkulacyjnym w układ nośnikowy kosztów[13].

W celu przetwarzania i następnie przedstawiania kierownictwu stosownych informacji zarządczych prowadzi się ewidencję kosztów w zakresie kosztów pośrednich i bezpośrednich. Koszty bezpośrednie obejmują koszty, które można bezpośrednio zaliczyć do określonego rodzaju działalności danej jednostki organizacyjnej. Są to w szczególności: wynagrodzenie osobowe, wynagrodzenie bezosobowe/honoraria, dodatkowe wynagrodzenie roczne, składki (ZUS, FP, ZFŚS), zużycie materiałów, zużycie niskocennego majątku trwałego (np. o wartości zakupu do 500 zł), środki trwałe jednorazowo amortyzowane (np. o wartości zakupu powyżej 500 zł i poniżej 3500 zł), pozostałe usługi, delegacje i in.

Koszty pośrednie to koszty wydziałowe i ogólnouczelniane (zarządzania uczelnią). Nie można ich wprost zaliczyć do kosztów bezpośrednich określonego rodzaju działalności danej jednostki organizacyjnej. Są to w szczególności:

[12] G.K. Świderska, *Rachunkowość zarządcza*, Poltext, Warszawa 1997, s. 291.

[13] E. Nowak, *Rachunek kosztów*, Ekspert Wydawnictwo i Doradztwo, Wrocław 1999, s. 84.

– wynagrodzenia (wraz z składką na ZUS, FP i ZFŚS) pracowników administracyjnych, obsługi i zarządu;

– utrzymanie pomieszczeń, w tym: energia elektryczna, energia cieplna, gaz, woda, odprowadzenie ścieków, wywóz nieczystości, ochrona mienia, amortyzacja;

– usługi związane z naprawą i konserwacją sprzętu;

– usługi telefoniczne, pocztowe, bankowe itp.;

– materiały biurowe, środki czystości itp.

Jak podaje M. Sierpińska w swojej książce *Ocena przedsiębiorstwa według standardów światowych,* w układzie rodzajowym najczęściej wyróżnia się: koszty zużycia materiałów, koszty zużycia paliw i energii, amortyzację, koszty usług obcych (remontowych, transportowych, obróbki obcej), inne koszty materialne, płace wraz z narzutami, odpisy na fundusze specjalne oraz inne koszty niematerialne[14].

W uczelni w celu zapewnienia informacji zarządczej zaleciłbym rozliczanie kosztów według działalności w układzie rodzajowym i kalkulacyjnym. Ewidencja kosztów prowadzona jest na kontach zespołu 4 „Koszty według rodzaju", na kontach zespołu 5 „Koszty według typu działalności" oraz na koncie 490 „Rozliczenie kosztów". W ramach kosztów rodzajowych (koszty zespołu 4) zaleciłbym podział kosztów według grup: amortyzacja, materiały i energia, aparatura specjalna, remonty i konserwacje, usługi obce, wynagrodzenia, świadczenia na rzecz pracowników, podróże służbowe, pozostałe koszty, rozliczenie kosztów.

Oczywiście podział powyższy należałoby uszczegółowić do kolejnego poziomu grupowania, jak np. dla usług obcych: konserwacje i naprawy wyposażenia i instalacji, usługi pocztowo-telekomunikacyjne, usługi komunalne (np. wywóz śmieci), usługi drukarskie i pozostałe, usługi transportowe.

Innym przykładem jest podział grupy kosztów „podróże służbowe" na: podróże krajowe, podróże zagraniczne, ryczałty za używanie samochodów prywatnych.

Mając informację o kosztach rodzajowych, koniecznie należy agregować (i analizować) koszty w podziale na typ działalności oraz miejsca powstawania tych kosztów. Analizując strukturę i działalność „przeciętnej" uczelni wyższej, zaleciłbym podział kosztów w zespole 5 na typy działalności: koszty działalności dydaktycznej, koszty konferencji, koszty projektów unijnych, koszty kursów, koszty działalności badawczej, koszty wydziałowe, koszty administracji rektorskiej i centralnej, koszty remontów, koszty reprezentacji i reklamy, koszty ogólne, koszty domów studenckich, koszty rektoratu.

Każda z wyodrębnionych w uczelni struktur kosztów ma na celu dostarczanie informacji i ich oceny. Celem analizy kosztów jest ustalenie i ocena czynników

[14] M. Sierpińska, T. Jachna, *Ocena przedsiębiorstwa według standardów światowych*, PWN, Warszawa 2003, s. 136.

mających wpływ na poziom, ich dynamikę oraz strukturę kosztów. Szczegółowa znajomość kosztów służy do wytyczenia kierunków i środków umożliwiających zwiększenie efektywności gospodarowania, poprzez racjonalne wykorzystanie zasobów uczelni oraz systematyczne zarządzanie kosztami własnymi.

Realizacja zadań oraz osiąganie zamierzonych celów w ramach koncepcji kontrolingu ma zapewnić przedsiębiorstwu przetrwanie oraz poprawę pozycji konkurencyjnej w dłuższym horyzoncie czasowym. Identyfikacja funkcji kontrolingu może nastąpić po uprzednim sprecyzowaniu zakresów i czynności realizowanych w ramach kompleksowych funkcji organizowania i kontroli. Realizuje on wiele funkcji, między innymi integruje: planowanie, organizowanie, kontrolowanie, czyli tym samym pełni podstawowe funkcje zarządzania[15].

4. PROPOZYCJE BUDOWY PLANU KONT W ZAKRESIE KOSZTÓW RODZAJOWYCH I TYPÓW DZIAŁALNOŚCI W ASPEKCIE POTRZEB INFORMACYJNYCH RACHUNKOWOŚCI ZARZĄDCZEJ

Polityka rachunkowości jest podstawowym elementem systemu finansowo-księgowego jednostki, na którym bazują pozostałe jego składniki, w tym w szczególności zakładowy plan kont. Opisany plan kont odzwierciedla techniczne aspekty prowadzenia ksiąg rachunkowych, a w odpowiedni określony sposób pozwala na zbudowanie systemu rachunkowości zarządczej. W przyjętej koncepcji podstawowym kryterium było zapewnienie zgodności z przepisami prawa, np. możliwość ewidencji kosztów funkcjonowania studiów stacjonarnych w ramach dotacji dydaktycznej oraz spełnienie potrzeb informacji zarządczej kierownictwa.

Opracowana koncepcja opiera się na budowie konta składającego się z kilku symbolów konta określającego rodzaj działalności – np. dydaktyka, konferencje. – oraz 5 modułów, słowników. Każdy ze słowników określa kolejny poziom informacji, jak np. wydział, którego dotyczy dany typ działalności, rodzaj działalności, kierunek studiów. Ostatnim elementem składowym konta jest słownik dotyczący informacji o kosztach rodzajowych. W zależności od typu działalności mogą być (w ramach struktury konta) wykorzystane różne (inne) słowniki. Inne słowniki będą wykorzystywane w przypadku ewidencji kosztów dydaktyki, a inne w przypadku ewidencji kosztów organizowanych konferencji. Zakodowane konta oraz ewidencję słowników przedstawiają poniższe tabele.

[15] S. Nowosielski, *Podstawy kontrolingu w zarządzaniu produkcją*, Akademia Ekonomiczna, Wrocław 1994, s. 245.

Tabela 1. Przyporządkowanie słowników do typów działalności

Konto	Symbol słownika	Opis
500	ABCIJ	dydaktyka
501	ABGIJ	konferencje
502	ABHIJ	projekty europejskie
503	ABFIJ	kursy
504	ABDIJ	studia podyplomowe
505	ABEIJ	granty
520	ABCIJ	koszty wydziałowe
550	ABCIJ	koszty ogólnouczelniane (w tym reklama i reprezentacja, domy studenta i asystenta itd.)

Źródło: opracowanie własne.

Tabela 2 przedstawia symbol słownika oraz informacje kodowane w danym słowniku, np. słownik A koduje informacje na temat wydziału i jednostki organizacyjnej (np. katedra, pion, komórka organizacyjna).

Tabela 2. Rodzaje słowników

Słownik	Słownik koduje dane w zakresie
Słownik A	wydział i jednostka
Słownik B	rodzaj działalności
Słownik C	kierunki studiów
Słownik D	studia podyplomowe
Słownik E	działalność badawcza
Słownik F	kursy
Słownik G	konferencje
Słownik H	programy europejskie
Słownik I	numer edycji (lub nazwa grantu)
Słownik J	koszty według rodzajów

Źródło: opracowanie własne.

Na podstawie zestawienia kont określających typ działalności oraz rodzajów słowników możemy w łatwy sposób przygotować dekret, co obrazują dwa poniższe przykłady.

Przykład 1. Kodowanie kosztów konferencji – wariant 1.

501 (symbol konta dla konferencji) – ABGIJ (rodzaje słowników wykorzystywanych dla konferencji).

Tabela 3. Wykorzystywane słowniki w wariancie 1.

Słownik A	wydział i jednostka
Słownik B	rodzaj działalności
Słownik G	konferencje
Słownik I	numer edycji (lub nazwa grantu)
Słownik R	koszty według rodzajów

Źródło: opracowanie własne.

W takim wypadku koszty konferencji będą miały poniższy kod konta i oznaczają:

501 – 4208 – 6 – 11 – 02 – 406-01

konferencja, katedra rachunkowości, konferencja, rachunkowość kreatywna, druga edycja, wynagrodzenia osobowe.

Przykład 2. Kodowanie kosztów konferencji – wariant 2.

W drugim przypadku koszty dydaktyki będą kodowane według poniższego schematu:

500 (symbol konta kosztów dydaktycznych) – ABCIJ (rodzaje słowników wykorzystywanych dla dydaktyki).

Tabela 4. Wykorzystywane słowniki w wariancie 2.

Słownik A	wydział i jednostka
Słownik B	rodzaj działalności
Słownik C	kierunki studiów
Słownik I	numer edycji (lub nazwa grantu)
Słownik J	koszty według rodzajów

Źródło: opracowanie własne.

W powyższym przykładzie koszty dydaktyki będą miały kod konta i oznaczają:

500 – 4210 – 1 – 061 – 5 – 406-03

dydaktyka, katedra zarządzania przedsiębiorstwem, studia stacjonarne, zarządzanie zasobami ludzkimi, piąta edycja, wynagrodzenia bezosobowe (umowy zlecenia).

4.1. KONCEPCJA BUDOWY STRUKTURY KONT KSIĘGOWYCH KOSZTÓW RODZAJOWYCH

Konta rodzajowe (tzw. czwórki) w badanej jednostce zostały zaprojektowane w dwóch poziomach – pierwszy ogólny oraz drugi, stanowiący uszczegółowienie. Poniżej przedstawione są konta dla pierwszego poziomu:

Symbol konta – opis

401 – amortyzacja,

402 – materiały i energia,

403 – aparatura specjalna,

404 – remonty i konserwacje,

405 – usługi obce,

406 – wynagrodzenia,

407 – narzuty na wynagrodzenia,
408 – podróże służbowe,
409 – pozostałe koszty,
490 – rozliczenie kosztów.

Tabela 5. Konta rodzajowe w badanej jednostce
– propozycja własna do wdrożenia w badanej jednostce

Konto	Analityka	Opis
	401	**amortyzacja**
401	401-01	środków trwałych
401	401-02	wartości niematerialnych i prawnych ponad 3500 zł
401	401-03	wartości niematerialnych i prawnych do 3500 zł
401	401-04	wyposażenia
401	401-05	zbiorów bibliotecznych
	402	**zużycie materiałów i energii**
402	402-01	materiały
402	402-02	czasopisma i podręczniki
402	402-03	paliwa
402	402-04	energia elektryczna i gazowa
402	402-05	energia cieplna
402	402-06	woda i kanalizacja
	403	**aparatura specjalna**
	404	**remonty i konserwacje**
404	404-01	środków trwałych gr 1-2 (budynki, obiekty)
404	404-02	środków trwałych gr 3-6 (kotły i maszyny energetyczne, maszyny, urządzenia itp., komputery, ksero)
404	404-03	środków trwałych gr 7 (środki transportu)
404	404-04	środków transportu gr 8 (narzędzia, przyrządy, ruchomości i wyposażenie)
	405	**usługi obce**
405	405-01	konserwacje i naprawy wyposażenia i instalacji
405	405-02	usługi pocztowo-telekomunikacyjne
405	405-03	usługi komunalne (np. wywóz śmieci)
405	405-04	usługi drukarskie i pozostałe
405	405-05	usługi transportowe
	406	**wynagrodzenia**
406	406-01	wynagrodzenia osobowe
406	406-02	wynagrodzenia – nagrody, trzynastka
406	406-03	wynagrodzenia bezosobowe (umowy zlecenia)
406	406-04	wynagrodzenia – honoraria (umowy o dzieło)
	407	**narzuty na wynagrodzenia**
407	407-01	ZUS
407	407-02	ZFŚS
407	407-03	świadczenia niezaliczane do płac (np. za stypendia hab. i dr)
407	407-04	świadczenia rzeczowe na rzecz pracowników (np. okulary do komputera)
407	407-05	ubezpieczenia społeczne obcokrajowców
	408	**podróże służbowe**
408	408-01	podróże krajowe
408	408-02	podróże zagraniczne
408	408-03	ryczałty za używanie samochodów prywatnych
	409	**pozostałe koszty**
409	409-01	podatek VAT
409	409-02	opłaty bankowe

409	409-03	świadczenia niezaliczane do wynagrodzeń (np. za sędziowanie)
409	409-04	utrzymanie gości zagranicznych i krajowych
409	409-05	opłaty za szkolenia i konferencje
409	409-06	świadczenia dla studentów i uczniów (np. akademik, stypendia)
409	409-07	czynsze i koszty najmu
409	409-08	podatki, ubezpieczenia i opłaty kosztowe
409	409-09	usługi dydaktyczne
409	409-10	składki członkowskie
409	409-11	usługi cateringowe
409	409-12	dozór i ochrona mienia
409	409-13	opłaty licencyjne

Źródło: opracowanie własne.

4.2. KONCEPCJA BUDOWY STRUKTURY KONT KSIĘGOWYCH KOSZTÓW WEDŁUG TYPÓW DZIAŁALNOŚCI

Koncepcja budowy kont kosztowych według typów działalności oparta jest na słownikach, w których zakodowane są informacje o jednostce organizacyjnej, rodzaju działalności, kierunku studiów itd. Słowniki nie są zbiorami zamkniętymi, co oznacza, że w przypadku np. utworzenia jednostki organizacyjnej lub utworzenia nowego kierunku studiów uzupełnia się odpowiedni słownik o tę nową informację – jednostkę organizacyjną, kierunek studiów. Poniżej przedstawione są poszczególne słowniki wraz danymi.

Tabela 6. Słownik A – wydziały i jednostki

000	Umowna jednostka rozliczeniowa
100	Wydział Prawa, Prawa Kanonicznego i Administracji
200	Wydział Filozofii
300	Wydział Nauk Humanistycznych
400	Wydział Nauk Społecznych
410	Instytut Dziennikarstwa i Komunikacji Społecznej
420	Instytut Ekonomii i Zarządzania
4201	Katedra Bankowości
4202	Katedra Finansów Publicznych
4203	Katedra Historii Gospodarczej
4204	Katedra Instytucji i Rynków Finansowych
4205	Katedra Międzynarodowych Stosunków Gospodarczych
4206	Katedra Mikroekonomii i Zarządzania
4207	Katedra Polityki Gospodarczej
4208	Katedra Rachunkowości
4209	Katedra Strategii Ekonomicznych i Marketingu
4210	Katedra Zarządzania Przedsiębiorstwem
4211	Katedra Zastosowań Matematyki
430	Instytut Pedagogiki
440	Instytut Politologii
450	Instytut Psychologii
460	Instytut Socjologii
500	Wydział Matematyczno-Przyrodniczy
600	Wydział Zamiejscowy Nauk Prawnych i Ekonomicznych w Tomaszowie Lubelskim
700	Zapraszamy na Międzywydziałowe Indywidualne Studia Humanistyczne
800	Instytut Leksykografii

Źródło: opracowanie własne na podstawie struktury organizacyjnej KUL (na stronie internetowej: www.kul.pl).

Tabela 7. Słownik B – kodowanie rodzaju działalności (propozycja własna)

0	umowna jednostka rozliczeniowa
1	studia stacjonarne
2	studia niestacjonarne
3	studia doktoranckie
4	działalność badawcza
5	kursy
6	konferencje
7	projekty europejskie
8	studia podyplomowe
9	inne wpływy (dotyczy tylko przychodów)

Źródło: opracowanie własne.

Tabela 8. Słownik C – kodowanie kierunków studiów (propozycja własna)

000	umowna jednostka rozliczeniowa
001	administracja – rejestracja stanu cywilnego
002	administracja publiczna
003	audyt wewnętrzny w sektorze finansów publicznych
004	coaching
005	diagnoza i terapia pedagogiczna i terapia wad wymowy
006	doradztwo zawodowe
007	doradztwo zawodowe i planowanie kariery edukacyjnej
…	
051	prawo pracy
052	profilaktyka społeczna i terapia uzależnień
053	programowanie aplikacji internetowych
054	prowadzenie treningów grupowych
055	przygotowanie pedagogiczne
056	przygotowanie pedagogiczne – Stalowa Wola
057	terapia zajęciowa poprzez sztukę
058	wiedza o kulturze
059	wychowanie integralne
060	zarządzanie kapitałem ludzkim i społecznym – Stalowa Wola
061	zarządzanie zasobami ludzkimi
xxx	kolejne kierunki

Źródło: opracowanie własne na podstawie struktury organizacyjnej KUL (www.kul.pl).

Tabela 9. Słownik D – kodowanie studiów podyplomowych (propozycja własna)

000	umowna jednostka rozliczeniowa
001	administracja – rejestracja stanu cywilnego
002	administracja publiczna
003	audyt wewnętrzny w sektorze finansów publicznych
004	coaching
005	diagnoza i terapia pedagogiczna i terapia wad wymowy
006	doradztwo zawodowe
007	doradztwo zawodowe i planowanie kariery edukacyjnej
…	
051	prawo pracy
052	profilaktyka społeczna i terapia uzależnień
053	programowanie aplikacji internetowych
054	prowadzenie treningów grupowych
055	przygotowanie pedagogiczne
056	przygotowanie pedagogiczne – Stalowa Wola
057	terapia zajęciowa poprzez sztukę
058	wiedza o kulturze
059	wychowanie integralne
060	zarządzanie kapitałem ludzkim i społecznym – Stalowa Wola
061	zarządzanie zasobami ludzkimi
xxx	kolejne kierunki

Źródło: opracowanie własne na podstawie struktury organizacyjnej KUL (www.kul.pl).

Tabela 10. Słownik E – kodowanie rodzaju działalności badawczej (propozycja własna)

10	utrzymanie potencjału badawczego jednostki
20	badania i prace naukowe służące rozwojowi
30	projekty badawcze własne (granty)
40	prace usługowe

Źródło: opracowanie własne.

Tabela 11. Słownik F – kodowanie kursów (propozycja własna)

01	język angielski
02	język niemiecki
03	język francuski
04	język hiszpański
05	język rosyjski
06	itensive course of Polish for Erasmus students
xxx	kolejne kursy

Źródło: opracowanie własne na podstawie struktury organizacyjnej KUL (www.kul.pl).

Tabela 12. Słownik G – kodowanie konferencji (propozycja własna)

11	rachunkowość kreatywna
12	rachunkowość finansowa
13	polityka rachunkowości
14	audyt wewnętrzny
xxx	kolejne konferencje

Źródło: opracowanie własne.

Tabela 13. Słownik H – kodowanie programów europejskich (propozycja własna)

01	budowa gmachu naukowo-dydaktycznego biotechnologii
02	budowa i wyposażenie Interdyscyplinarnego Centrum Badań Naukowych KUL
03	Centrum Transferu Wiedzy KUL
04	infrastruktura i usługi społeczeństwa informacyjnego w KUL
05	adaptacja i przebudowa budynku dawnego Gimnazjum Batorego dla potrzeb Collegium Iuridicum Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego Jana Pawła II przy ul. Spokojnej w Lublinie
06	sieć bezprzewodowa i elektroniczna obsługa spraw w KUL
xxx	kolejne programy europejskie

Źródło: opracowanie własne na podstawie struktury organizacyjnej KUL (www.kul.pl).

Tabela 14. Słownik I – kodowanie numeru edycji (lub nazwa grantu itd.)

	jeżeli dotyczy **konferencji** (początek **501**), to oznacza kolejność edycji:
01	pierwsza
02	druga
03	trzecia
04	czwarta
05	piąta
	itd.
	jeżeli dotyczy **kursu** (początek **503**), to oznacza kolejność edycji:
01	pierwsza
02	druga
03	trzecia
04	czwarta
05	piąta
	itd.
	jeżeli dotyczy **studiów podyplomowych** (początek **504**), to oznacza kolejność edycji:
01	pierwsza
02	druga
03	trzecia
04	czwarta
05	piąta
	itd.
	jeżeli dotyczy **badań naukowych** (początek **511**), to oznacza nr projektu:
01	nr projektu X
02	nr projektu Y
03	nr projektu Z
	itd.

Źródło: opracowanie własne.

5. PODSUMOWANIE

Informacje pochodzące z ksiąg rachunkowych oraz ze sprawozdań finansowych, aby były użyteczne dla ich odbiorców, powinny posiadać pewne cechy, a mianowicie: informacje powinny być czytelne bez większego trudu dla przygotowanych do tego użytkowników; informacja rachunkowa powinna być istotna; informacja powinna być wolna od błędów, tzn. wiernie odzwierciedlać rzeczywistość; oraz informacje powinny być podawane w miarę na bieżąco, bez zbędnej zwłoki, licząc się jednak z kosztami jej uzyskiwania. Efekt taki można uzyskać dzięki odpowiedniemu, przemyślanemu systemowi zorganizowania rachunkowości finansowej oraz rachunkowości zarządczej. W przypadku organizacji rachunkowości finansowej wytycznymi są wymogi ustawy o rachunkowości, w tym wzorcowe plany kont. W przypadku organizacji rachunkowości zarządczej kierownik jednostki musi odpowiedzieć sobie na pytanie, jaką informację zarządczą potrzebuje do sprawnego i efektywnego zarządzania jednostką. W tym wypadku opierać się może na dobrych praktykach lub *benchmarkingu.* Podstawowymi pytaniami w zakresie organizacji rachunkowości powinny być pytania o to, jak zmieniają się koszty na każdy ważniejszy obszar świadczonych usług (np. podział na studia stacjonarne w podziale na wydziały i katedry), jak zmieniają się koszty wraz ze zmianą liczby studentów (klientów), jakie koszty są nieuchronne w przypadku zmniejszenia rozmiarów świadczonych usług, jak kształtują się koszty stałe i zmienne w zależności od wielkości „produkcji" – wielkości i różnorodności świadczonych usług.

Rozwiązaniem powiązania i skutecznego powiązania rachunkowości finansowej i rachunkowości zarządczej jest odpowiednie zbudowanie planu kont z ujęciem kosztów w podziale na koszty rodzajowe (zespół 4) oraz ujęciem kosztów z podziałem na koszty według typów działalności (zespół 5). W ramach zespołu 5. należy zwrócić uwagę na „zakodowanie" dodatkowo miejsca powstawania kosztów – w naszym przypadku będą to wydziały, katedry, kierunek studiów itd. Biorąc pod uwagę powyższe wymagania, przedstawione zostały praktyczne przykłady podziału kosztów, zarówno kosztów rodzajowych, jak i kosztów według typów działalności.

BIBLIOGRAFIA

1. Dźwigoł H., *Kontroling w procesie zarządzania współczesnym przedsiębiorstwem*, Wydawnictwo Politechniki Śląskiej, Gliwice 2011.
2. Nowak E., *Rachunek kosztów*, Ekspert Wydawnictwo i Doradztwo, Wrocław 1999.

3. Nowosielski S., *Podstawy kontrolingu w zarządzaniu produkcją*, Akademia Ekonomiczna, Wrocław 1994.
4. Olchowicz I., *Podstawy rachunkowości*, Wydawnictwo Difin, Warszawa 1999[2].
5. Rup W., Dębska-Rup A., *Rachunkowość środków unijnych w jednostkach sektora finansów publicznych*, Ośrodek Doradztwa i Doskonalenia Kadr, Gdańsk 2007.
6. Sierpińska M., Jachna T., *Ocena przedsiębiorstwa według standardów światowych*, PWN, Warszawa 2003.
7. Świderska G.K., *Rachunkowość zarządcza*, Poltext, Warszawa 1997.
8. Ustawa z dnia 29 września 1994 r. o rachunkowości, tekst jedn. Dz.U. z 2009 r., nr 152, poz. 1223 z późn. zm.
9. Strona internetowa Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego Jana Pawła II: www.kul.pl.
10. Zysnarska A., *Dokumentacja zasad (polityki) rachunkowości w jednostkach budżetowych, w zakładach budżetowych i gospodarstwach pomocniczych jednostek budżetowych*, Ośrodek Doradztwa i Doskonalenia Kadr, Gdańsk 2006.

DEVELOPMENT OF ACCOUNTING POLICY FOR THE UNIVERSITY'S IN MIND THE NEEDS OF THE IMPLEMENTATION OF MANAGEMENT ACCOUNTING

Summary

This article aims to present the formal requirements in the development of accounting policies and needs of management accounting based on the example of university activities. Presenting the legal requirements in the development of accounting policy, practical solutions to apply in practice were presented. The way of keeping accounts and the presentation of examples including lists of records of subsidiary ledgers were discussed and presented step by step.

In the second part of the article were discussed need for information of management accounting in the University. After the analysis of university's activities I would like to propose settlement of costs by activity by nature - records of costs is carried in the accounts band 4 - and cost accounting for the costs broken down by type of activity - recorded in the accounts of the band 5. There were presented examples of cost sharing – costs by nature (eg, depreciation, wages, materials, energy, etc.) and costs by type of activity (eg, educational activities, conferences, courses, etc.).

Anna Spoz[1]

ZNACZENIE POLITYKI RACHUNKOWOŚCI W ZARZĄDZANIU MAŁYM PRZEDSIĘBIORSTWEM

1. WSTĘP

Ustawa o rachunkowości nakłada na jednostki prowadzące księgi rachunkowe obowiązek posiadania polityki rachunkowości. Nie określa wzorca tego dokument ani zawartych w nim opisów procedur i schematów księgowania, zobowiązuje natomiast, by przyjęte przez firmy zasady finansowe uwzględniały charakter i specyfikę prowadzonej działalności oraz umożliwiały sporządzenie sprawozdań finansowych o wymaganej jakości, a więc takich, które w rzetelny sposób obrazują sytuację finansową jednostki, wypracowane przez nią wyniki finansowe i przepływy środków pieniężnych. Sprostanie tym wymaganiom nie jest zadaniem łatwym, ale niezwykle istotnym w procesie tworzenia skutecznego systemu zarządzania przedsiębiorstwem. Nie jest bowiem możliwe podejmowanie właściwych decyzji o sposobie funkcjonowania firmy i kierunkach jej rozwoju bez posiadania wiarygodnych informacji na temat sytuacji majątkowo-finansowej przedsiębiorstwa i finansowych wynikach jego działalności. Zdobyte informacje są szczególnie przydatne w procesie zarządzania finansami przedsiębiorstwa, który ze względu na fakt, iż każde działanie realizowane w firmie ma bezpośrednie lub pośrednie przełożenie na finanse jednostki, staje się elementem kluczowym.

Istotność omawianego zagadnienia sprawia, iż warto się zastanowić, jak w praktyce gospodarczej osoby zarządzające firmami zapatrują się na wymóg posiadania polityki rachunkowości przez podmioty prowadzące księgi handlowe i jaki jest jej wpływ na proces zarządzania jednostką. W niniejszym artykule autorka skupiła się na przeanalizowaniu znaczenia polityki rachunkowości w procesie

[1] Dr Anna Spoz – Politechnika Lubelska, Wydział Zarządzania, Katedra Finansów i Rachunkowości, zastępca głównego księgowego POLTOR Sp. z o.o.; a.spoz@wp.pl

zarządzania małymi przedsiębiorstwami, gdyż zdaniem autorki właśnie w takich podmiotach przyjęte zasady rachunkowe mają kluczowe znaczenie.

2. POJĘCIE I ISTOTA POLITYKI RACHUNKOWOŚCI W PRZEDSIĘBIORSTWIE

Pojęcie polityki rachunkowości zostało zdefiniowane w art. 3 ust. 1 pkt 11 ustawy o rachunkowości. Zgodnie z jego zapisami pojęcie to należy rozumieć, jako „[…] wybrane i stosowane przez jednostkę rozwiązania dopuszczone ustawą, w tym także określone w MŚR, zapewniające wymaganą jakość sprawozdań finansowych”[2]. Dokument ten tworzą zatem wyselekcjonowane normy postępowania (koncepcje, konwencje, reguły) przyjęte do stosowania przez jednostkę, które konsekwentnie praktykowane, wyznaczają sposób prowadzenia księgowości i są podstawą do sporządzania dokumentów finansowych, obrazujących w rzetelny sposób sytuację finansową i majątkową przedsiębiorstwa, jego wynik finansowy oraz rachunek przepływów pieniężnych[3].

Przyjęte w przedsiębiorstwie zasady finansowe powinny być zgodne z nadrzędnymi zasadami rachunkowości, a więc z zasadą ujęcia memoriałowego, ciągłości stosowanych metod rachunkowości, kontynuacji działania, ostrożności, periodyzacji, wiernego obrazu, istotności, wyższości treści nad formą i zakazu kompensat[4].

Syntetyczne zestawienie podstawowych zasad rachunkowości wraz z ich krótką charakterystyką przedstawia tabela 1.

Tabela 1. Podstawowe zasady rachunkowości

Zasada	Charakterystyka
1) Ujęcia memoriałowego	Zobowiązuje podmioty gospodarcze do ujmowania kosztów i przychodów w okresach, których dotyczą, a nie tych, w których wystąpiły, bez względu na wpływy lub wydatki środków pieniężnych.
2) Ciągłości stosowanych metod	Przyjęte zasady rachunkowości należy stosować w sposób ciągły z okresu na okres.

[2] Ustawa z dnia 29 września 1994 r. o rachunkowości, tekst jedn. Dz.U. 1994, nr 121, poz. 591.

[3] W. Gabrusewicz, Z. Kołaczyk, *Bilans. Wartość poznawcza i analityczna*, Difin, Warszawa 2005, s. 13.

[4] *Rachunkowość finansowa przedsiębiorstw według znowelizowanej ustawy o rachunkowości*, red. K. Sawicki, Ekspert Wydawnictwo i Doradztwo, Wrocław 2002, s. 21.

3) Kontynuacji działania	Pozwala domniemywać, że przedsiębiorstwo będzie kontynuowało działalność w dającej się przewidzieć przyszłości.
4) Ostrożności	Zgodnie z tą zasadą: – elementy zysku mogą być zaliczone po ich zrealizowaniu, – koszty należy wykazywać nawet takie, które zostaną uprawdopodobnione, – składniki majątku wycenia się po cenach historycznych nie wyższych od cen rynkowych.
5) Periodyzacji	Według tej zasady operacje zachodzące w jednostce gospodarczej należy ujmować według okresów sprawozdawczych i lat obrotowych.
6) Wiernego obrazu	Informacje rachunkowe należy uzupełniać o inne rodzaje informacji, jeżeli rachunkowość nie jest w stanie zapewnić tzw. wiernego obrazu, np. w warunkach wysokiej inflacji.
7) Istotności	W sprawozdaniach muszą być wykazane wszystkie pozycje, które mają istotne znaczenie dla oceny jednostki i zdarzeń gospodarczych oraz dla podejmowania decyzji.
8) Wyższości treści nad formą	Operacje gospodarcze muszą być wykazywane zgodnie z ich treścią i prawdą materialną, nawet jeżeli forma będzie odbiegać od powszechnie przyjętych rozwiązań.
9) Zakazu kompensat	Nie można kompensować różnych co do rodzaju aktywów i pasywów przychodów i związanych w nimi kosztów.

Źródło: *Rachunkowość finansowa przedsiębiorstw według znowelizowanej ustawy o rachunkowości*, s. 21.

Zapisy ustawy o rachunkowości również nie określiły jednego wzorca dokumentu polityki rachunkowości w przedsiębiorstwie, dając w ten sposób kierownictwom firm pewną dowolność w wyborze możliwych rozwiązań. Nakazują jedynie, by przyjęte przez nich rozwiązania dostosowane były do specyfiki działalności jednostki. Politykę rachunkowości przedsiębiorstwa tworzą zatem te „[…] spośród zasad, które w ocenie zarządu spółki są najbardziej odpowiednie w danych okolicznościach do przedstawienia rzetelnego obrazu pozycji finansowej, jej zmian oraz rezultatów operacji gospodarczych, w zgodzie z ogólnie akceptowanymi zasadami rachunkowości, które zostały przyjęte do celów przygotowania sprawozdań finansowych”[5].

Wybór zasad finansowych obowiązujących w przedsiębiorstwie jest zadaniem niezwykle trudnym i odpowiedzialnym, każde bowiem przyjęte rozwiązanie ma swoje konsekwencje ekonomiczne. Wyznaczając sposób sporządzania sprawozdań finansowych, polityka rachunkowości wpływa między innymi na sposób postrzegania przedsiębiorstwa przez inne podmioty gospodarcze oraz określa jej

[5] *Accounting Principles Board*, *Opinion 22, Disclosure of Accounting Policies*, kwiecień 1972, § 6, za: M. Białas-Szymańska, *Cienka linia między kreatywną rachunkowością a oszustwem finansowym*, „Rachunkowość Finansowa” 2008, nr 1.

zobowiązania wobec budżetu państwa. Dlatego wybór obowiązujących zasad finansowych powinien być działaniem przemyślanym.

Przyjęte rozwiązania rachunkowości powinny być stosowane w sposób ciągły, co pozwoli na porównywanie sprawozdań finansowych przedsiębiorstwa za kolejne lata. Nie oznacza to jednak, iż wybranych rozwiązań nie można zmienić. Możliwość taką daje art. 8, ust. 2 ustawy o rachunkowości, który zastrzega, iż jednostka w celu bardziej rzetelnego i jasnego przedstawienia swojej sytuacji może zmienić dotychczas stosowane rozwiązania, pod warunkiem jednak, by nowo przyjęte zasady były zgodne z zapisami ustawy, a ich obowiązywanie rozpoczynało się od pierwszego dnia roku obrotowego, bez względu na datę podjęcia decyzji o ich zmianie. Do tego rodzaju przyczyn można zaliczyć między innymi: istotne zmiany struktury organizacyjnej podmiotu i zakresu jego działalności, możliwość i chęć skorzystania z uproszczeń dopuszczonych prawem, dostosowanie do zaleceń wynikających z przeprowadzonej kontroli skarbowej, rewizji finansowej biegłego rewidenta lub innego organu kontrolującego[6].

Co zatem powinna zawierać polityka rachunkowości przedsiębiorstwa? Artykuł 10 ustawy o rachunkowości zastrzega, by polityka przedsiębiorstwa prowadzona była w języku polskim, a rozwiązania w niej zawarte dotyczyły w szczególności[7]:

– określenia roku obrotowego i wchodzących w jego skład okresów sprawozdawczych;

– rodzajów działalności podstawowej i pomocniczej;

– metod wyceny aktywów obrotowych i zasad dokonywania odpisów z tytułu trwałej utraty wartości aktywów;

– metod wyceny aktywów finansowych i inwestycji;

– kryteriów kwalifikowania i rozliczania kosztów zaliczanych do czynnych rozliczeń międzyokresowych kosztów i przychodów;

– zasad i terminów amortyzacji środków trwałych, wartości niematerialnych i prawnych;

– zasad wyceny zagranicznych środków pieniężnych;

– zasad ustalania stopnia realizacji niezakończonych długoterminowych robót i usług;

– metod wyceny pasywów;

– określenia metod kalkulacji kosztów wytworzenia towarów i usług;

– określenia wersji sporządzania rachunku zysków i strat;

– określenia sposobów sporządzania rachunku przepływów pieniężnych;

– przedstawienia zakładowego planu kont i przyjętych schematów księgowań zdarzeń gospodarczych;

---

[6] *Jak ustalić własną politykę rachunkowości?*, „Dodatek do Zeszytów Metodycznych Rachunkowości" 2011, nr 7 (295).

[7] P. Rybicki, *Analiza finansowa w oparciu o informację dodatkową*, Difin, Warszawa 2004, s. 18.

– opisu systemu przetwarzania i ochrony danych;
– ustalania wyniku finansowego.

Katalog przedstawiony powyżej nie ma charakteru zamkniętego, a każda jednostka w zależności od swoich potrzeb może go rozszerzyć. Jednak już w tej postaci pokazuje, że polityka rachunkowości może mieć wpływ na sposób organizacji i funkcjonowania przedsiębiorstwa poprzez przyjęte procedury ewidencji zdarzeń gospodarczych, kwalifikacje przychodów i kosztów jednostki oraz obliczenie wartości wypracowanego przez nią zysku lub straty itd. Dlatego kolejnym i naturalnym etapem prowadzonych rozważań będzie określenie roli i znaczenia polityki rachunkowości w przedsiębiorstwie oraz odpowiedź na pytanie, czy może być ona aktywnym narzędziem wspierającym proces zarządzania jednostką.

By polityka rachunkowości mogła mieć realny wpływ na sposób i efektywność funkcjonowania przedsiębiorstwa jako całości, powinna zawierać oprócz zasad wynikających bezpośrednio z zapisów ustawy o rachunkowości także inne uregulowania istotne w procesie kierowania przedsiębiorstwem. Do tego typu rozwiązań zaliczyć należy między innymi określenie zasad sporządzania, obiegu i kontroli dowodów księgowych i sposobu ich przekazywania do komórek księgowości, ustalenie terminu i zasad inwentaryzacji oraz procedury postępowania w przypadku wystąpienia nadwyżek lub niedoborów, ustalenie zasad pozaksięgowej kontroli zużycia składników majątku obrotowego i trwałego przedsiębiorstwa, metod określenia stopnia zaawansowania niezakończonej produkcji (czyli tzw. produkcji w toku) itd.

Tak sprecyzowana i konsekwentnie stosowana polityka rachunkowości jednostki będzie dla niej wewnętrznym aktem prawnym, stymulującym i usprawniającym działanie przedsiębiorstwa w takich jego obszarach, jak: finanse, zatrudnienie, organizacja, zasoby materialne i prowadzona gospodarka materiałowa.

Przyjęte w przedsiębiorstwie zasady rachunkowości mogą w znaczący sposób usprawnić proces zarządzania finansami jednostki oraz ułatwić osiągnięcie celów przyjętych w tym zakresie. Wzbogacenie „ustawowej" treść polityki rachunkowości o wskaźniki analizy ekonomicznej przedsiębiorstwa umożliwi firmie pozyskanie wiarygodnych informacji na temat jego sytuacji ekonomicznej i finansowej i podejmowanie właściwych decyzji w zakresie polityki podatkowej i inwestycyjnej przedsiębiorstwa.

Choć prawo bilansowe tworzone poprzez zasady rachunkowości i prawo podatkowe tworzą teoretycznie dwa odrębne obszary, to jednak w praktyce gospodarczej ich połączenie jest niezbędne. Przedsiębiorca bowiem na mocy ustawy o podatku dochodowym jest zobowiązany do respektowania obowiązujących przepisów podatkowych w prowadzonej rachunkowości[8]. Wykorzystanie wiedzy

[8] Ustawa z dnia 15 lutego 1992 r. o podatku dochodowym od osób prawnych, Dz.U. z 2011 r., nr 74, poz. 397, art. 9.1.

z zakresu prawa podatkowego w tworzeniu polityki rachunkowości przedsiębiorstwa pozwoli mu na optymalizację obciążeń podatkowych.

Polityka rachunkowości odgrywa także znaczącą rolę w polityce inwestycyjnej przedsiębiorstwa. Nie jest bowiem możliwe właściwe zaplanowanie i przeprowadzenie inwestycji bez posiadania rzetelnej wiedzy na temat sytuacji finansowej jednostki i posiadanych przez nią zasobów.

Wpływ polityki rachunkowości na funkcjonowanie przedsiębiorstwa można dostrzec także w obszarze zatrudnienia. Dokument ten, zawierający wykaz przyjętych do stosowania procedur postępowania na wypadek wystąpienia określonych zdarzeń gospodarczych, określać będzie pożądane i akceptowane wzory zachowań jego pracowników. Dla osób nowo zatrudnionych stanowić będzie podstawowe źródło wiedzy o sposobie organizacji i funkcjonowania przedsiębiorstwa. Dla już pracujących – będzie stymulatorem do efektywnej pracy, gdyż jak wynika z badań, wyższą motywację do pracy, a przez to także lepsze jej wyniki osiągają osoby zatrudnione w firmach o jasno sprecyzowanych celach[9].

Polityka rachunkowości jako gwarant odpowiedniej jakość sprawozdań to także ważny instrument tworzący zewnętrzny wizerunek przedsiębiorstwa i determinujący jego kontakty z innymi podmiotami rynkowymi. W obecnych czasach, przy tak dużej liczbie podmiotów funkcjonujących na rynku i intensywności konkurencji między nimi, a jednocześnie powszechnej dostępności do dokumentów finansowych przedsiębiorstw sprawozdania finansowe są jednym z podstawowych i najczęstszych sposobów oceny wiarygodności kontrahenta.

Można zatem powiedzieć, iż szeroko pojęta polityka rachunkowości regulująca i integrująca funkcjonowanie poszczególnych obszarów przedsiębiorstwa, jest ważnym narzędziem wspomagającym proces zarządzania przedsiębiorstwem.

Czy zatem kierownictwa polskich firm, zwłaszcza tych małych, są świadome znaczenia, jakie polityka rachunkowości odgrywa w procesie zarządzania przedsiębiorstwem, czy raczej postrzegają ją jako kolejny dokument, którego obowiązek posiadania narzucają zapisy ustawy o rachunkowości?

3. ZNACZENIE POLITYKI RACHUNKOWOŚCI W ZARZĄDZANIU MAŁYM PRZEDSIĘBIORSTWEM

Na mocy ustawy o rachunkowości do posiadania polityki rachunkowości zobowiązane są jednostki prowadzące księgi rachunkowe, a więc te podmioty gospodarcze, których przychody netto ze sprzedaży towarów, produktów i opera-

[9] A. Kusiak, *Polityka rachunkowości a zarządzanie przedsiębiorstwem*, „Studia i Prace Kolegium Zarządzania i Finansów" 2007, s. 196, Zeszyty Naukowe 77.

cji finansowych za poprzedni rok obrotowy wyniosły co najmniej równowartość w walucie polskiej 1 200 000 euro[10]. Z kolei zgodnie z zapisami ustawy o swobodzie działalności gospodarczej z dnia 2 lipca 2004 r. za małe przedsiębiorstwa uznaje się jednostki, w których zatrudnienie nie przekracza 50 pracowników, a roczny obrót netto i suma aktywów bilansu są mniejsze lub równe równowartości w złotych 10 mln euro[11]. Można zatem powiedzieć, że małymi przedsiębiorstwami zobligowanymi na mocy prawa do posiadania polityki rachunkowości są podmioty zatrudniające do 50 pracowników, których suma aktywów nie przekracza równowartości 10 mln euro, a roczny obrót netto mieści się w przedziale od 1,2 do 10 mln euro. Oczywiście, nie oznacza to, że przedsiębiorstwa niespełniające tych wymogów nie mogą posiadać polityki rachunkowości, lecz że ich przyjęcie i stosowanie w takim przypadku jest indywidualnym wyborem jednostki.

By móc właściwie określić rolę i znaczenie polityki rachunkowości w małych przedsiębiorstwach, należy omówić specyfikę tych jednostek. Badania wykazały, że przedsiębiorstwa te posiadają pewne cechy wspólne. Przede wszystkim stanowią własność indywidualną lub jedynie niewielkiej liczby wspólników, będąc dla nich i ich rodzin podstawowym źródłem utrzymania. Przedsiębiorcy ci osobiście kierują przedsiębiorstwami lub wywierają duży wpływ na ich sposób funkcjonowania i kierunki rozwoju[12]. Dlatego też pozycja konkurencyjna firmy, jej struktura i sposób działania w znaczącym stopniu uzależnione są od cech osobowości właściciela. Praktyka gospodarcza pokazuje, że właściciele małych firm, które odnoszą sukcesy rynkowe, odznaczają się między innymi wytrwałością, kreatywnością, otwartością na innowacje, zdolnościami organizatorskimi i umiejętnościami przekonywania do swoich poglądów. Przedsiębiorcy ci są dobrze wykształceni, a posiadaną wiedzę teoretyczną łączą z doświadczeniem zawodowym[13].

Małe przedsiębiorstwa z reguły posiadają struktury organizacyjne proste, przejrzyste i niezbiurokratyzowane. Charakteryzują je ograniczenia zasobowe, krótkie cykle inwestycyjne, podatność na zmiany innowacyjne i szybkość dostosowywania się do zachodzących zmian[14]. Wykazują również wysoką zależność od własnego kapitału, najczęściej finansując inwestycje własnymi środkami.

---

[10] Ustawa z dnia 29 września 1994 r. o rachunkowości, Dz.U. z 2009 r., nr 152, poz. 1223, art. 2.

[11] Ustawa z dnia 2 lipca 2004 r. o swobodzie działalności gospodarczej, Dz.U. 2004, nr 173, poz. 1807, art. 104.

[12] M. Angowski, *Wpływ otoczenia na rozwój sektora małych i średnich przedsiębiorstw na obszarach wiejskich*, Wydawnictwo Akademii Rolniczej w Lublinie, Lublin 2005, s. 24.

[13] A. Sosnowska, *Czynniki kształtujące konkurencyjność i innowacyjność małych i średnich przedsiębiorstw w Polsce po roku 2004*, [w:] *Drogi do sukcesu polskich małych i średnich przedsiębiorstw,* red. A. Sosnowska, S. Łobejko, Szkoła Główna Handlowa w Warszawie, Warszawa 2008, s. 18.

[14] G. Sobczyk, *Funkcjonowanie małych firm w warunkach zmian systemowych*, Wydawnictwo UMCS, Lublin 2005, s. 18.

Miarą osiągniętego sukcesu dla tych przedsiębiorców jest wielkość wypracowanego zysku oraz poziom wskaźników finansowych dotyczących analizy ekonomicznej przedsiębiorstwa, takich jak: rentowność, płynność, poziom zadłużenia. Taki sposób postrzegania sukcesu firmy wzmacnia rolę księgowości w firmie i znaczenie przyjętych zasad rachunkowości. Księgowość w tych przedsiębiorstwach prowadzona jest za pomocą ksiąg rachunkowych, podatkowej książki przychodów i rozchodów lub ryczałtu od przychodów ewidencjonowanych. Ze względu na ograniczenia finansowe bardzo małe firmy powierzają prowadzenie księgowości biurom rachunkowym, co, niestety, utrudnia kierownictwom tych firm bieżące monitorowanie wskaźników finansowych jednostki. Koszty tych przedsiębiorstw najczęściej ewidencjonowane są w układzie rodzajowym.

Polityka rachunkowości ma szczególne znaczenie w małych przedsiębiorstwach, a dzieje się tak z kilku powodów. Po pierwsze, podmioty te ze względu na wspomniane już ograniczenia zasobowe i finansowe nie posiadają komórek controllingu, które pozyskiwałyby dane finansowe z poszczególnych obszarów działalności przedsiębiorstwa i opracowywałyby na ich podstawie kompleksowe raporty finansowe, obrazujące sytuację finansową i majątkową jednostki. Dzięki wybranym i przyjętym do stosowania zasadom rachunkowości w małych firmach zadanie to realizują działy księgowości.

Polityka rachunkowości w sposób znaczący może usprawnić proces zarządzania finansami małych przedsiębiorstw. Jednym z głównych problemów firm w tym zakresie jest słaba płynność finansowa. Dlatego przyjęte zasady weryfikacji partnerów biznesowych, ocena ich wiarygodności i wypłacalności, standardy ustalania optymalnych terminów płatności za sprzedane towary i usługi oraz procedury poprawy ściągalności należności mogą wpłynąć na poprawę płynności finansowej jednostki.

Zdolność przedsiębiorstw do terminowego spłacania swoich zobowiązań determinowana jest wielkością realizowanych inwestycji. Przyjęte zasady rachunkowości ułatwią prowadzenie przemyślanej polityki inwestycyjnej, opartej na rachunku ekonomicznym. W małych przedsiębiorstwach kwestia ta nabiera szczególnego znaczenia, jednostki te bowiem ze względu na swoje ograniczenia zasobowe i finansowe oraz rozmiary prowadzonej działalności w przypadku niepowodzenia realizowanych projektów są szczególnie narażone na bankructwo lub likwidację.

Dostosowanie zasad rachunkowości do prowadzonej działalności może pomóc rozwiązać inny problem tych przedsiębiorstw, jakim jest wysokość płaconych podatków. Dostosowanie formy opodatkowania i zasad rachunkowych do specyfiki prowadzonej działalności pozwoli na optymalizację jej zobowiązań podatkowych.

Funkcjonowanie na współczesnym wysokokonkurencyjnym rynku sprawia, że małe przedsiębiorstwa niejednokrotnie zmuszone są do rywalizacji o klienta z większymi podmiotami. Prezentacja wiarygodnych sprawozdań finansowych to

jeden z najprostszych i najtrwalszych sposobów budowania wiarygodnego wizerunku firmy i jej renomy. Sporządzenie takich sprawozdań nie jest jednak możliwe bez odpowiedniej polityki rachunkowości.

Wobec powyższego można stwierdzić, że znaczenie polityki rachunkowości w procesie zarządzania małymi przedsiębiorstwami jest ogromne. Niestety, praktyka gospodarcza pokazuje, że jej aktywne wykorzystanie nadal jest małe. Powodów tej sytuacji jest kilka. Największym problemem jest jednak zawodność czynnika ludzkiego. Ze względu na ograniczone możliwości płacowe małych przedsiębiorstw nie zawsze mogą one zatrudnić do pracy w dziale księgowości dobrze wykształconych pracowników, którzy potrafią dostosować zasady rachunkowości do specyfiki działania firmy. Nie zawsze też osoby te potrafią prawidłowo sporządzić sprawozdanie finansowe jednostki i wyciągnąć na jego podstawie właściwe wnioski.

Przyczyn należy szukać także po stronie kierownictwa firm. Mali przedsiębiorcy przytłoczeni ogromem obowiązków nie zawsze znajdują czas i chęci na wybór obowiązujących zasad rachunkowości i analizę pozyskanych na ich podstawie danych finansowych jednostki. Nie wszyscy kierownicy małych firm są świadomi znaczenia polityki rachunkowości w procesie kierowania przedsiębiorstwem. Należy jednak zaznaczyć, że właścicielami małych firm są coraz częściej świetnie wyszkoleni fachowcy, posiadający dostateczną wiedzę z zakresu finansów.

4. PODSUMOWANIE

Polityka rachunkowości w węższym znaczeniu to zbiór zasad finansowych dopuszczonych ustawą, umożliwiających sporządzenie sprawozdań finansowych o wymaganej jakości, a więc takich, które w rzetelny sposób odzwierciedlałyby kondycję finansową jednostki i jej sytuację majątkową, osiągnięte wyniki finansowe oraz przepływy pieniężne. W tym znaczeniu polityka rachunkowości spełnia jedynie wymogi nakładane na przedsiębiorstwo zapisami ustawy o rachunkowości. Uzupełniona jednak o inne uregulowania istotne w procesie kierowania przedsiębiorstwem, staje się aktywnym narzędziem wspierającym zarządzanie jednostką.

Rola polityki rachunkowości jest szczególnie ważna w małych firmach, które ze względu na ograniczenia zasobowe nie posiadają wyspecjalizowanych komórek controlingu, zbierających i opracowujących dane finansowe. Jest to także ważny dokument integrujący i regulujący działanie poszczególnych obszarów jednostki i podnoszący efektywność funkcjonowania przedsiębiorstwa jako całości.

Pomimo niewątpliwych zalet polityki rachunkowości przedsiębiorstwa praktyka gospodarcza pokazuje, że jej wykorzystanie w procesie zarządzania małymi

firmami jest nadal małe. Nadzieją napawa jednak fakt, że właścicielami-przedsiębiorcami małych firm są coraz częściej dobrze wykształceni ludzie, posiadający wiedzę z zakresu finansów przedsiębiorstw.

BIBLIOGRAFIA

1. *Accounting Principles Board*, *Opinion 22, Disclosure of Accounting Policies*, kwiecień 1972, § 6, za: M. Białas-Szymańska, *Cienka linia między kreatywną rachunkowością a oszustwem finansowym*, „Rachunkowość Finansowa" 2008, nr 1.
2. Angowski M., *Wpływ otoczenia na rozwój sektora małych i średnich przedsiębiorstw na obszarach wiejskich*, Wydawnictwo Akademii Rolniczej w Lublinie, Lublin 2005, s. 24.
3. Ustawa z dnia 2 lipca 2004 r. o swobodzie działalności gospodarczej, art. 104, tekst jedn. Dz.U. 2004, nr 173, poz. 1807.
4. Ustawa z dnia 29 września 1994 r. o rachunkowości, Dz.U. z 2009 r., nr 152, poz. 1223, art. 2.
5. Ustawa o podatku dochodowym od osób prawnych z dnia 15 lutego 1992 r., Dz.U. z 2011 r., nr 74, poz. 397, art. 9.1.
6. Gabrusewicz W., Kołaczyk Z., *Bilans. Wartość poznawcza i analityczna*, Difin, Warszawa 2005, s. 13.
7. *Jak ustalić własną politykę rachunkowości?*, „Dodatek do Zeszytów Metodycznych Rachunkowości" 2011, nr 7 (295).
8. Kusiak A., *Polityka rachunkowości a zarządzanie przedsiębiorstwem*, „Studia i Prace Kolegium Zarządzania i Finansów" 2007, s. 196, Zeszyty Naukowe 77.
9. *Rachunkowość finansowa przedsiębiorstw według znowelizowanej ustawy o rachunkowości*, red. K. Sawicki, Ekspert Wydawnictwo i Doradztwo, Wrocław 2002, s. 21.
10. Rybicki P., *Analiza finansowa w oparciu o informację dodatkową*, Difin, Warszawa 2004, s. 18.
11. Sobczyk G., *Funkcjonowanie małych firm w warunkach zmian systemowych*, Wydawnictwo UMCS, Lublin 2005, s. 18.
12. Sosnowska A., *Czynniki kształtujące konkurencyjność i innowacyjność małych i średnich przedsiębiorstw w Polsce po roku 2004,* [w:] *Drogi do sukcesu polskich małych i średnich przedsiębiorstw,* red. A. Sosnowska, S. Łobejko, Szkoła Główna Handlowa w Warszawie, Warszawa 2008, s. 18.
13. Ustawa z dnia 29 września 1994 r. o rachunkowości, Dz.U. 1994, nr 121, poz. 591.

THE SIGNIFICANCE OF ACCOUNTING POLICY IN MANAGING OF SMALL ENTERPRISES.

Summary

Accounting policy means the financial rules selected by the company. Consistently used, these rules allow drawing up financial statements of the required quality, hence such ones that in a reliable way reflect the financial standing of the company, its financial figures and its cash flow. Extended by solutions from other areas of the company, accounting policy may become an important tool for stimulating the process of managing the company. In the article the author discusses the importance of accounting policy in small enterprises, because, due to the limited resources and information of these enterprises, their accounting policy, as a document linking various areas of business, is of particular importance. The economic practice, however, shows that although each year the accounting policy in small businesses is increasingly appreciated by the management personnel, its active use in the management process is still too limited.

Małgorzata Sosińska-Wit[1]

WPŁYW METODY WYCENY WARTOŚCI PRODUKTU NA OCENĘ OPŁACALNOŚCI PRODUKCJI NA PRZYKŁADZIE GOSPODARSTWA RYBACKIEGO

1. WSTĘP

Powstawanie kosztów jest podstawową kategorią ekonomiczną, która towarzyszy prowadzeniu każdej działalności gospodarczej. Jednostki gospodarcze, realizując cele związane z wytwarzaniem produktów bądź też świadczeniem określonych usług, muszą zużywać różne zasoby, a ich zużycie generuje powstanie kosztów i związanych z nimi wydatków.

Ponoszone koszty przyczyniają się do powstania wartości produkowanego wyrobu. Ewidencja i obserwowanie ich poziomu dostarcza wielu użytecznych informacji dla przedsiębiorcy, a także pozwala na ich optymalizację. To koszty wytworzenia wywierają bezpośredni wpływ na wysokość osiąganego wyniku finansowego w przedsiębiorstwie. Dlatego koszty są istotnym elementem sprawozdawczości i oceny w działalności gospodarczej.

Informacja o wartości jednostkowego kosztu produkcji jest niezbędna do określenia efektywności sprzedaży wyrobu. Wartość ta pozwala na podejmowanie decyzji związanych z rozwojem działalności lub zaprzestaniem produkcji w obszarach nieefektywnych. Koszt jednostkowy jest wyliczany w procesie kalkulacji, dlatego też zarówno pojęcie kosztu, jak i jego kalkulacji odgrywa istotną rolę w działalności jednostek gospodarczych.

Celem artykułu jest prezentacja wpływu różnych wariantów kalkulacji kosztów na ocenę opłacalności hodowli ryb na przykładzie gospodarstwa rybackiego.

[1] Dr inż. Małgorzata Sosińska-Wit – Politechnika Lubelska, Wydział Zarządzania, Katedra Finansów i Rachunkowości, adiunkt; m.sosinska-wit@pollub.pl

2. WYZNACZANIE KOSZTU PRODUKTU

Źródłem, które dostarcza informacji o kosztach ponoszonych przez przedsiębiorstwo, jest rachunek kosztów. W literaturze można spotkać wiele różnych definicji rachunku kosztów. Jedna z definicji przedstawia rachunek kosztów jako pomiar i ewidencję, a także przedstawienie w sprawozdaniach finansowych operacji gospodarczych oraz efektów tych operacji[2]. Rachunek pozwala więc na kontrolę zużycia poszczególnych czynników produkcji.

Rachunek kosztów może być rozumiany także jako wyodrębniony podsystem badania i przetwarzania posiadanych informacji o kosztach związanych z prowadzoną działalnością gospodarczą. Informacje o kosztach wykorzystywane są do podejmowania decyzji gospodarczych[3]. Definicja ta przedstawia rachunek kosztów jako element systemu informacyjnego jednostki gospodarczej.

Kolejna definicja przedstawia rachunek kosztów jako system „obejmujący swym zakresem pomiar kosztów, ich ewidencję, rozliczenie na miejsce powstania kosztów, rodzaje produktów, sporządzenie kalkulacji kosztów jednostkowych oraz opracowanie sprawozdań o kosztach"[4].

Z przedstawionych definicji wynika, iż rachunek kosztów może być rozpatrywany jako źródło informacji o kosztach powstałych w wyniku prowadzonej działalności, zawierające ich pomiar, wycenę i grupowanie. Informacje zawarte w rachunku umożliwiają kontrolę kosztów, a także podjęcie odpowiednich decyzji gospodarczych.

Rachunek kosztów może być rozpatrywany w trzech aspektach: metodologicznym, globalnym, a także asymetrii. Aspekt metodologiczny zakłada, iż rachunek kosztów może rozwijać się wskutek ewolucji albo też rewolucji. Natomiast aspekt globalizacji tworzy nowe metody rachunku, takie jak rachunek kosztów przerobu czy też rachunek kosztów działań[5].

Efektywne zarządzanie kosztami stawia przed rachunkiem kosztów określone zadania informacyjne, które mogą być rozpatrywane z punktu widzenia dwóch odbiorców[6]:

– zewnętrznych – grupą tą są inwestorzy, wierzyciele, banki; odbiorcy ci interesują się tym, jakie wyniki w danym okresie osiągnęło przedsiębiorstwo, jaki jest poziom ryzyka inwestowania kapitału w przedsiębiorstwo;

---

[2] A. Kożuch, A.J. Kożuch, M. Wakuła, *Rachunkowość po polsku*. Wydawnictwo CeDeWu, Warszawa 2007, s. 202.

[3] T. Cebrowska (red.), *Rachunkowość finansowa i podatkowa*, PWN, Warszawa 2005, s. 529.

[4] R. Niemczyk, *Rachunkowość handlowa,* Wydawnictwo Difin, Warszawa 2010, s. 14.

[5] *Perspektywy rozwoju rachunkowości, analizy i rewizji finansowej w teorii i praktyce*, „Rachunkowość" 12 (2010), s. 10.

[6] R. Piechota, *Projektowanie rachunku kosztów działań*, Wydawnictwo Difin, Warszawa 2005, s. 17.

– wewnętrznych – kierownicy i właściciele jednostki gospodarczej, dla której rachunek kosztów jest narzędziem pozwalającym na kontrolę gospodarności przedsiębiorstwa, dostarcza także niezbędnych informacji do podjęcia decyzji gospodarczych.

Rachunek kosztów powinien spełniać również następujące zadania[7]:

– tworzenie podstaw decyzyjnych – informacje zawarte w rachunku powinny umożliwiać ocenę opłacalności wytworzenia danego produktu bądź też świadczenia usługi, wybór właściwej oferty produktów, która pozwoli osiągnąć cele, ocenę wpływu zmiany wielkości produkcji na wynik finansowy;

– kalkulację kosztów wytworzenia – rachunek kosztów powinien umożliwiać przenoszenie wartości z czynników produkcji na produkty pracy, tak aby możliwa była wycena zapasów;

– ustalenie kosztów dla potrzeb polityki cenowej – znajomość poziomu poniesionych kosztów wytworzenia stanowi podstawę do ustalenia prawidłowego poziomu cen sprzedaży;

– kontrolę przebiegu procesu produkcyjnego, a także uzyskania efektów – rachunek kosztów powinien być traktowany jako narzędzie kontroli zużycia czynników produkcji, jest to podstawowe zadanie stawiane przed rachunkiem kosztów,

Rachunek rodzajowy kosztów dokonuje klasyfikacji kosztów całkowitych według kryterium zużywania zasobów w działalności podstawowej. Celem rachunku jest dostarczenie informacji o poszczególnych rodzajach kosztów. Umożliwia on porównanie poniesionych kosztów z osiągniętymi przychodami, a także sporządzenie rachunku wyników. Natomiast rachunek kosztów podmiotowy informuje o tym, gdzie i w jakiej wysokości tworzyły się w przedsiębiorstwie koszty. Na potrzeby tego rachunku tworzona jest struktura kosztów według miejsc ich powstania. Ostatnim podsystemem rachunku kosztów jest rachunek kosztów przedmiotowy. Struktura kosztów stosowana w nim jest tworzona według kryterium produktów finalnych. W rachunku tym mogą wystąpić różne rodzaje struktur kosztów produktu: rachunek kosztów pełnych lub rachunek kosztów zmiennych. Celem przedmiotowego rachunku kosztów jest dostarczenie informacji o tym, na co zostały przeznaczone poniesione w przedsiębiorstwie koszty[8].

Stawiane przed rachunkiem kosztów zadania wymuszają realizację określonych funkcji, takich jak: funkcja informacyjna, analityczna oraz funkcja kontrolna. Funkcja informacyjna rachunku kosztów polega na dostarczeniu informacji odbiorcom podmiotu. W ramach tej funkcji można wyróżnić funkcje planistyczno-optymalizacyjną oraz funkcję motywacyjną[9].

---

[7] J. Gierusz, *Poradnik ewidencji i rozliczenia kosztów,* Wydawnictwo ODDK. Warszawa 2005, s. 12.

[8] I. Sobańska (red.), *Rachunek kosztów i rachunkowość zarządcza. Najnowsze tendencje, procedury i ich zastosowanie w przedsiębiorstwie,* Wydawnictwo C.H. Beck, Warszawa 2006, s. 81.

[9] T. Cebrowska (red.), *Rachunkowość finansowa*, s. 530-531.

Rachunek kosztów pełnych dzieli całkowite koszty poniesione przez przedsiębiorstwo na koszty bezpośrednie i koszty pośrednie. Wyprodukowane zapasy wyrobów gotowych oraz produktów w toku wyceniane są w pełnym koszcie wytworzenia. Ustawa o rachunkowości definiuje koszt wytworzenia jako „koszty bezpośrednie obejmujące wartość zużytych materiałów bezpośrednich, koszty pozyskania i przetworzenia związane bezpośrednio z produkcją i inne [...]. Do uzasadnionej, odpowiedniej do okresu wytwarzania produktu, części kosztów pośrednich zalicza się zmienne pośrednie koszty produkcji oraz tę część stałych, pośrednich kosztów produkcji, które odpowiadają poziomowi tych kosztów przy normalnym wykorzystaniu zdolności produkcyjnych”[10].

Koszt jednostkowy wytworzenia produktu składa się z kosztów bezpośrednich, ale także z kosztów wydziałowych, stanowiących część kosztów pośrednich. Koszty bezpośrednie są rozliczane na produkty na podstawie odpowiednich dokumentów źródłowych. Koszty ogólnego zarządu i koszty sprzedaży nie są rozliczane na produkty, ale obciążają wynik danego okresu. Koszty pośrednie rozliczane są na wytwarzane produkty poprzez zastosowanie kluczy podziałowych. Wynik finansowy jednostki gospodarcze ustalają jako różnicę pomiędzy osiągniętym przychodem ze sprzedaży wyrobów gotowych a kosztami wytworzenia sprzedanych produktów (wyrobów) i kosztami sprzedaży, a także kosztami ogólnego zarządu[11].

Rachunek kosztów pełnych posiada następujące wady[12]:

– proporcjonalne rozlicznie kosztów stałych, które powoduje zniekształcenie kosztu jednostkowego;

– generowanie informacji głównie dla potrzeb wyceny wyrobu;

– grupowanie kosztów według kryterium kalkulacyjnego.

Celem każdej prowadzonej działalności gospodarczej jest osiągnięcie zamierzonego efektu – produkcji wyrobów bądź też usług. Oprócz wyrobów gotowych może wystąpić także produkcja niezakończona. Dlatego na koniec okresu sprawozdawczego konieczne jest rozliczenie kosztów produktów, co jest możliwe dzięki kalkulacji.

Proces kalkulacji to całokształt obliczeń, które służą ustaleniu kwoty kosztów, jaka przypada na przedmiot kalkulacji[13]. Za przedmiot kalkulacji przyjmuje się produkty gotowe lub półprodukty. Kalkulacja kosztu wylicza jednostkowy koszt wytworzenia wyrobu gotowego poprzez rozdzielenie poniesionych przez przedsiębiorstwo kosztów na przedmiot kalkulacji.

---

[10] Ustawa z dnia 29 września 1994 r. o rachunkowości, tekst jedn. Dz.U. z 2009 r., nr152, poz.1223 z późn. zm., art. 28, pkt 3.

[11] E. Śnieżek, *Wprowadzenie do rachunkowości*, Wydawnictwo Oficyna, Kraków 2009, s. 425.

[12] W. Janik, *Rachunkowość dla menadżerów*, WSPA, Lublin 2004, s. 224.

[13] E. Nowak, *Rachunkowość kurs podstawowy,* PWN, Warszawa 2008, s. 200.

Proces kalkulacji dostarcza informacji o poziomie jednostkowego kosztu produktu. Przedsiębiorstwa wykorzystują informacje do: sporządzenia rachunku zysków i strat, obliczenia rentowności wytwarzanych wyrobów, zaplanowania poziomu produkcji i wielkości sprzedaży, ustalenia przyczyn, które miały wpływ na powstanie różnic pomiędzy kosztami zaplanowanymi a kosztami, które przedsiębiorstwo rzeczywiście poniosło[14]. Kalkulacja ma za zadanie dostarczyć informacji, które służą przedsiębiorstwu do oceny efektywności.

Do ustalenia jednostkowego kosztu wytworzenia można zastosować różne metody kalkulacji. Wybór odpowiedniej metody kalkulacji kosztów powinien zależeć od rodzaju prowadzonej działalności, sposobu organizacji produkcji czy też stosowanej technologii.

3. HODOWLA I PRZETWÓRSTWO RYB W POLSCE

Hodowla i przetwórstwo ryb to jeden z najszybciej rozwijających się sektorów branży spożywczej. Na rozwój tej branży ma wpływ przede wszystkim restrukturyzacja sektora, jak również zmiany jakościowe, jakie dokonały się w oferowanym asortymencie. W ostatnich latach w sektorze zauważyć można jego wzrost i poprawę jakości przetworów rybnych. Zwiększyła się także liczba asortymentów oferowanych przez jednostki gospodarcze branży rybnej, dzięki czemu łatwiej jest zaspokoić gusta konsumenta.

Ogromną rolę w branży rybnej odgrywa wielkość jednostki gospodarczej, ponieważ wywiera ona wpływ na wytwarzany w danym przedsiębiorstwie asortyment. Przedsiębiorstwa określane mianem małych lub też mikroprzedsiębiorstw produkują głównie ryby świeże, solone bądź wędzone, co nie wymaga zgromadzenia określonych zasobów majątkowych, umożliwiających zachowanie norm jakościowych. Ponoszone przez te jednostki nakłady finansowe są stosunkowo niewielkie. Tylko duże przedsiębiorstwa działające w tej branży produkują przetworzone produkty rybne, takie jak chociażby konserwy. Jednostki te posiadają środki finansowe, pozwalające im na inwestycje w zaawansowane technologie bądź też nabycie nowoczesnych linii technologicznych.

W latach 90. nastąpiła redukcja części zakładów związanych z przetwórstwem rybnym, a także hodowlą ryb. Zmniejszenie ilości zakładów branży rybnej związane było z koniecznością modernizacji zakładów, a także poprawą jakości produkcji.

[14] D. Maciejowa, *Koszy i ich rachunek,* Wydawnictwo Naukowe Wydziału Zarządzania UW, Warszawa 2006, s. 46.

Od 2005 r. przedsiębiorstwa zajmujące się produkcją rybną musiały podjąć działania prowadzące do dostosowania przedsiębiorstw do wymogów i standardów stawianych przez Unię Europejską. Związane to było z restrukturyzacją sektora rybołówstwa, zmianami w organizacji rynku rybnego, poprawą standardów sanitarnych, a także właściwą kontrolą weterynaryjną. Działania te miały na celu odbudowę zasobów rybnych oraz zapewnienie równowagi w morzach. W okresie tym nastąpiły zmiany, które spowodowały ograniczenie rybołówstwa, a także ograniczenie mocy połowowych. Zmiany te przyczyniły się również do zwiększenia popularności hodowli ryb.

Polska produkcja ryb ogółem w 2005 r. kształtowała się na poziomie 190,4 tys. ton rocznie. W 2006 r. połowy ryb zmalały i ukształtowały się na poziomie 179,5 tys. ton rocznie[15]. Znaczny wzrost produkcji rybnej nastąpił w 2009 r. W tabeli 1 zaprezentowano wielkość połowów ryb zarówno morskich, jak i słodkowodnych w latach 2005-2009.

Tabela 1. Połowy ryb w Polsce w latach 2005-2009

Wyszczególnienie	Połowy w tys. ton w poszczególnych latach				
	2005	2006	2007	2008	2009
Ryby morskie:	136,3	125,6	133,4	126,2	211,7
– dorszowate	15,0	21,2	20,9	13,8	13,8
– śledzie	22,9	22,2	25,2	17	22,5
– szproty	74,4	55,9	60,1	55,4	84,2
Ryby słodkowodne	54,1	53,9	51,8	52,3	53,2
Ogółem	190,4	179,5	185,2	178,5	264,9

Źródło: *Mały rocznik statystyczny Polski*, GUS 2008, s. 334; *Mały rocznik statystyczny Polski*, GUS 2010, s. 344.

Polska produkcja ryb słodkowodnych od 2005 r. kształtowała się na stabilnym poziomie. Połowy ryb słodkowodnych osiągnęły poziom ok. 50 tys. rocznie. Najwyższy poziom połowów ryb był w 2005 r. i wyniósł 54,1 tys. ton ryb. Natomiast połowy ryb morskich w latach 2005-2008 wykazywały tendencję spadkową. W 2009 r. wartość połowów ukształtowała się na poziomie 211,7 tys. ton.

Mimo niewielkiego wkładu rybołówstwa w tworzenie gospodarki narodowej zmiany zachodzące na rynku rybołówstwa związane z poprawą jakości produkcji powodują, że rynek ten jest rynkiem rozwijającym się. Rynek przetworów rybnych cechuje się rozdrobnieniem. Drobni producenci działający w tej branży zaopatrują głównie rynki lokalne.

[15] *Mały rocznik statystyczny Polski*, Główny Urząd Statystyczny, Warszawa 2008, s. 334.

Istotnym czynnikiem, który wywiera wpływ na zakup produktów tej branży jest cena. To właśnie poziom ceny wywiera znaczny wpływ na decyzje podejmowane przy dokonywaniu zakupu ryb oraz przetworów rybnych. W minionym okresie cena detaliczna ryb wykazuje tendencję wzrostową. Poziom cen detalicznych został zaprezentowany w tabeli 2.

Tabela 2. Ceny detaliczne ryb

Wyszczególnienie	Ceny detaliczne w zł				Id (%)
	2000	2005	2008	2009	2009/2000
Filety (z morszczuka)	13,72	13,14	14,93	17,37	126,60
Karp	9,2	11,15	12,58	12,67	137,72
Śledź solony	5,98	8,51	8,7	9,19	153,68

Źródło: *Mały rocznik statystyczny Polski*, GUS 2010, s. 215.

Analizując poziom cen detalicznych na rynku ryb, a także przetworów rybnych, można zauważyć jest ich wzrost. Najwyższy poziom cen ryb, a także przetworów rybnych został osiągnięty w 2009 r. Porównując ceny detaliczne ryb w 2000 i w 2009 r., widoczny jest wyraźny wzrost ich poziomu. Cena filetów w 2000 r. wynosiła 13,72 zł. Natomiast w 2009 r. była wyższa o 26% w porównaniu z 2000 r. i ukształtowała się na poziomie 17,37 zł/kg. Również cena karpia na przełomie ostatnich dziewięciu lat rosła. W 2000 r. wynosiła 9,2 zł/kg, a w 2009 r. 12,67 zł/kg, a więc wzrosła o 37,72%. Cena śledzi wzrosła o 53% w 2009 r. w porównaniu z poziomem ceny w 2000 r.

Mimo iż cena odgrywa znaczący wpływ na decyzje zakupowe konsumentów, coraz większego znaczenia zaczyna nabierać marka produktu. Na rynku przetworów rybnych producenci przestają być anonimowi. Duże przedsiębiorstwa podejmują działania, których celem jest stworzenie, a także promowanie swoich produktów. Rozwojowi promocji marek sprzyja fakt, iż polski rynek rybny jest chłonny, a także nienasycony. Dowodem mogą być silne, ale przy tym pozytywne reakcje konsumentów na przeprowadzane przez niektóre jednostki gospodarcze akcje promocyjne. Przeszkodą, z jaką mogą borykać się przedsiębiorstwa pragnące podjąć lub rozwinąć akcje promocyjne, jest brak kapitału lub też słaba organizacja dotychczasowych akcji[16].

Stabilność cen ryb, zainteresowanie klientów zdrową, ekologiczną żywnością powoduje, iż rynek ryb jest rynkiem wschodzącym i rozwijającym się poprzez zachodzące zmiany zarówno związane z poprawą jakości, jak i z poszerzaniem asortymentu oferowanego przez producentów działających w tej branży. Największą

[16] www.rsi.org.pl/dane/downnald/przetw ryby.pdf [dostęp: 2 X 2011].

szansą na rozwój jest zmiana nawyków żywnościowych, czyli większe spożycie ryb, które może wynikać ze zmiany mentalności konsumentów związanej z większą dbałością o zdrowie.

Szansą dla rozwoju jednostek gospodarczych działających w branży rybnej była także unijna pomoc strukturalna w wprowadzaniu i zastosowaniu nowych rozwiązań technologicznych. W ramach programu unijnego przedsiębiorstwa otrzymały pomoc finansową, która pozwoliła na budowę nowych, ale także modernizację istniejących już stawów.

Hodowla, a także przetwórstwo ryb jest jednym z najlepiej rozwijających się sektorów branży spożywczej. Zachodzący postęp technologiczny i postęp genetyczny w produkcji i hodowli ryb powodują, że możliwości rozwoju w branży rybnej są coraz wyższe.

4. OGÓLNA CHARAKTERYSTYKA BADANEGO PODMIOTU

Gospodarstwo rybackie przedstawione w artykule prowadzi działalność produkcyjną. Podstawą działalnością w tej jednostce gospodarczej jest hodowla ryb. Gospodarstwo zajmuje się przede wszystkim hodowlą karpia. Oprócz karpia gospodarstwo produkuje takie ryby, jak: lin, sandacz, karaś, okoń. Gospodarstwo oferuje ryby przez cały rok.

Obecnie gospodarstwo prowadzi hodowlę ryb w stawach na obszarze około 357 ha. Na obszarze tym zlokalizowane są stawy w artykule nazywane obiektami. Omawiane gospodarstwo posiada 9 obiektów stawowych.

Konkurencja jest nieodłącznym elementem występującym na każdym rynku. Branża rybna jest również obciążona jej wpływami. Na terenie gminy, w której zlokalizowane jest gospodarstwo, występują jeszcze trzy inne gospodarstwa zajmujące się hodowlą i sprzedażą ryb.

Biorąc pod uwagę to, iż rynek rybołówstwa jest rynkiem, który ciągle się rozwija, istnieje zagrożenie, że może pojawić się nowe przedsiębiorstwo działające w tej branży, szczególnie że ukształtowanie terenu i warunki środowiskowe sprzyjają prowadzeniu tego rodzaju działalności.

Największym zagrożeniem dla przedsiębiorstwa jest pojawienie się potencjalnej konkurencji oraz choroby, które mogą zdziesiątkować pogłowie ryb. Zagrożenie stanowią także ponoszone wysokie koszty związane z zapewnieniem odpowiedniej jakości produkowanego wyrobu.

Gospodarstwo rybackie posiada dobrą lokalizację. Siedziba jednostki gospodarczej mieści się w pobliżu jednej z głównych tras. Dodatkowym atutem może być kadra pracownicza, a także dobra znajomość branży rybnej.

Rynek, oferując ryby, a także przetwory rybne, jest rynkiem posiadającym wiele możliwości rozwojowych. Rozwój tej branży związany jest z zapewnieniem coraz lepszej jakości oferowanych produktów, tak aby zaspokoić gusta każdego klienta. Takim wymaganiom można sprostać tylko dzięki wykorzystaniu nowoczesnych technologii.

Dlatego też gospodarstwo, chcąc sprostać potrzebom rynku, musi w przyszłości dążyć do wprowadzania zaawansowanego technicznie wyposażenia, a także do doskonalenia jakości oferowanych produktów. Szansą rozwoju dla tej jednostki może być produkcja ryb w nowoczesnych akwakulturach. Metoda ta wykorzystywana w produkcji ryb pozwala na lepszą profilaktykę ryb, a także produkcję nowych gatunków oraz wykorzystanie do hodowli ryb nowych źródeł białka. Inwestować w tę metodę warto także dlatego, że pozwala ona na wyprodukowanie dużej ilości produktu. Dlatego też plan zastosowania nowoczesnej technologii nie jest tylko unowocześnieniem zaplecza produkcyjnego, ale jest to długotrwała polityka, która może zapewnić rozwój przedsiębiorstwa, a w przyszłości także pozwolić na przetrwanie jednostki.

W tabeli 3 przedstawiono strukturę bilansu gospodarstwa.

Tabela 3. Struktura bilansu w gospodarstwie rybackim

Aktywa		Pasywa	
Wyszczególnienie	(%)	Wyszczególnienie	(%)
Trwałe	60,72	Kapitał własny	87,16
Obrotowe	39,28	Zobowiązania	12,84

Źródło: opracowanie własne na podstawie bilansu gospodarstwa rybackiego.

Aktywa trwałe posiadane przez gospodarstwo rybackie stanowią prawie 61% aktywów ogółem. Majątek obrotowy stanowi około 39%. Głównym źródłem finansowania działalności są kapitały wniesione przez właścicieli. Właściciele przedsiębiorstwa obawiają się ryzyka związanego z zadłużeniem przedsiębiorstwa, ograniczając w znaczący sposób finansowanie z obcych źródeł, w szczególności kredytów i pożyczek. W gospodarstwie rybackim majątek trwały netto stanowią niezamortyzowane środki trwałe własne. Majątek jednostki gospodarczej został nabyty w ramach umowy sprzedaży od Agencji Nieruchomości Rolnej w Lublinie i został już całkowicie spłacony. W 2009 r. jednostka dokonała zakupu obiektu stawowego nr 8. Nastąpiła także w 2009 r. modernizacja i rozbudowa o jedno stanowisko sieci komputerowej. Zakup został sfinansowany własnymi środkami przedsiębiorstwa.

Większość majątku trwałego ruchomego posiadanego przez gospodarstwo rybackie jest już całkowicie zamortyzowana. W grupie środków, które nie zostały

całkowicie zamortyzowane, znajdują się dwa samochody, a także zakupiona nowa przyczepa, wykorzystywana do przewozu ryb. Struktura majątku podmiotu i źródła finansowania jego działalności są typowe dla podmiotów małych i średnich, działających na rynku branży rolniczej i spożywczej.

5. CHARAKTERYSTYKA KOSZTÓW PONOSZONYCH W GOSPODARSTWIE RYBACKIM

Gospodarstwo rybackie prowadzi działalność związaną z hodowlą ryb. Rachunek kosztów przedsiębiorstwa, które działa w branży rolniczej, uwzględnia specyfikację produkcji rolnej, znacznie różniącą się od chociażby produkcji przemysłowej. Ogólna specyfikacja tej produkcji charakteryzuje się następującymi elementami[17]:

– jako środek produkcji może wystąpić ziemia;

– uzależnienie poziomu i wyników produkcji od warunków, zarówno klimatycznych, jak i glebowych, a także organizacyjnych, co utrudnia planowanie poziomu kosztów produkcji;

– wysoki poziom kapitałochłonności;

– występowania rozbieżności zarówno w czasie produkcji, jak i czasie pracy, co znajduje odbicie w czasowym zróżnicowaniu kosztów, ale także i przychodów;

– ograniczona możliwość wywierania wpływu na długość cyklu produkcyjnego;

– przyrost i rozwój materiału wejściowego;

– cykliczność faz produkcji;

– wytwarzanie różnego rodzaju asortymentów z tego samego środka produkcji, co znacznie utrudnia rozliczenie kosztów na poszczególne rodzaje produktów;

– wewnętrzny obrót czynników produkcji;

– wysoki poziom ryzyka wytwórcy.

Wyżej wymienione cechy produkcji rolniczej wywierają wpływ na kształtowanie się kosztów produkcji. W przedsiębiorstwach zajmujących się produkcją rolną koszty są zróżnicowane w czasie. W gospodarstwie rybackim rozkładają się one na trzy lata, bo tyle trwa okres hodowli ryb.

W gospodarstwie rybackim dokonuje się ewidencji kosztów, wykorzystując konta zespołu 4, czyli koszty grupowane są według rodzaju. Ewidencji kosztów dokonuje się na zespole kont syntetycznych, powstałych z podziału konta „Kosz-

[17] W. Janik (red.), *Rachunek kosztów*, s. 166-167.

ty według rodzaju". Zespół ten obejmuje następujące grupy kosztów: amortyzacja, zużycie materiałów i energii, usługi obce, podatki i opłaty, wynagrodzenia, ubezpieczenia społeczne i inne świadczenia, pozostałe koszty rodzajowe. Do wymienionych kont ewidencji syntetycznej w jednostce prowadzone są konta analityczne.

Gospodarstwo rybackie sporządza rachunek zysków i strat w wersji porównawczej, w której koszty działalności operacyjnej przedstawiane są według poszczególnych rodzajów, natomiast osiągnięte przychody ze sprzedaży uwzględniają zmianę stanu zapasów, a więc stosowany jest system remanentowy wyceny.

Szczegółowy opis poszczególnych rodzajów kosztów ponoszonych w gospodarstwie rybackim zaprezentowany został poniżej. Zużycie materiałów i energii to koszty, które są związane ze zużyciem zarówno materiałów i surowców podstawowych, jak i pomocniczych. Obejmują one następujące koszty:

– zakup pasz;
– zakup materiałów do remontów i części zamiennych;
– zakup paliw, olei, smarów, nawozów, nasion i leków;
– zakup ryb hodowlanych i materiału zarybieniowego;
– zakup pozostałych materiałów.

Materiałem podstawowym, który wykorzystywany jest do produkcji, są pasza i zboże. Wzrost kosztów zużycia pasz i zboża może wynikać ze wzrostu cen, odbudowy zapasów, a także konieczności zakupu droższych pasz granulowanych. Gospodarstwo zużywa rocznie około 700 ton zboża.

Koszty zużycia paliw, olejów, smarów i części zamiennych są związane z posiadanymi przez przedsiębiorstwo środkami transportu, a także przeprowadzaniem remontów i napraw tych środków. Koszty zużycia nawozów, nasion, leków są kosztami ponoszonymi w celu zapewnienia prawidłowej hodowli i rozwoju ryb. Gospodarstwo w 2009 r. dokonało zakupu znacznych ilości wapna nawozowego. Zakup ten został dofinansowany ze środków otrzymanych od Unii Europejskiej.

Usługi obce to grupa kosztów rodzajowych obejmująca usługi wykonane dla danej jednostki przez obce przedsiębiorstwa. Do usług obcych można zaliczyć między innymi takie usługi, jak: usługi transportowe bądź też koszty usług telekomunikacyjnych.

Usługi weterynaryjne obejmują koszty związane z zapewnieniem prawidłowej hodowli ryb. W związku z wejściem Polski do Unii Europejskiej każda jednostka gospodarcza działająca w branży rybnej musi poddawać swoją hodowlę kontroli weterynaryjnej, a także każda jednostka musi posiadać dokument potwierdzający pochodzenie ryb.

Usługi remontowo-konserwacyjne są wymagane dla zapewnienia prawidłowego przebiegu procesu produkcyjnego. Gospodarstwo musi prowadzić modernizację stawów co roku. Mimo to wciąż ta pozycja kosztów ma dość wysoki poziom, co wynika z uciążliwych, ale także i wysokich nakładów pieniężnych ponoszonych na pokrycie tzw. kosztów bobrowych. Jednostka gospodarcza uzyskuje od-

szkodowania z tytułu szkód wyrządzonych przez bobry, jednak ich wysokość jest znacznie niższa, zdaniem właścicieli, w stosunku do nakładów, jakie rzeczywiście należy ponieść na usuwanie szkód wyrządzonych przez zwierzęta.

Usługi transportowe obejmują koszty związane z transportem produktów. Koszty te osiągają najwyższy poziom w okresie przedświątecznym. Wysoki poziom kosztów związanych z transportem w tym okresie jest związany z wysokim zapotrzebowaniem na ryby w miejscach znacznie oddalonych od miejsca ich produkcji. Ta grupa kosztów obejmuje także sporadycznie korzystanie z innych usług specjalistycznych.

Usługi pozostałe obejmują następujące koszty związane z świadczonymi usługami: usługi geodezyjne; pozwolenia wodno-prawne; opłaty pocztowo-telekomunikacyjne; wydatki związane z przeglądem i remontem instalacji elektrycznej.

Podatki i opłaty to koszty obejmujące wszystkie podatki i opłaty, które są związane z działalnością operacyjną jednostki gospodarczej. W prezentowanej jednostce gospodarczej są one zawiązane z następującymi kosztami: opłaty skarbowe, podatek, czynsz dzierżawny dla ANR w Lublinie.

Gospodarstwo rybackie jest płatnikiem podatku od posiadanych nieruchomości, podatku rolnego, podatku od posiadanych środków transportu, a także podatku leśnego.

Wynagrodzenie jest kosztem wynikającym z zatrudnionego personelu. W gospodarstwie rybackim zatrudnione są 22 osoby. Trzech pracowników zatrudnionych jest na niepełny etat.

Ubezpieczenia społeczne i inne świadczenia obejmują koszty wynikające z poniesionych składek na ubezpieczenia społeczne, a także inne świadczenia związane z zatrudnionymi pracownikami. A więc obejmują: składki ZUS, wydatki na BHP, odpis na zakładowy fundusz świadczeń socjalnych, szkolenia.

Pozostałe koszty rodzajowe obejmują następujące koszty: podróże służbowe, ubezpieczenia majątkowe, gdzie indziej niesklasyfikowane.

Gospodarstwo rybackie w 2009 r. osiągnęło ujemny wynik z działalności. Na powstanie straty miały wpływ straty zimowe na przełomie lat 2008 i 2009.

6. KALKULACJA KOSZTÓW W GOSPODARSTWIE RYBACKIM

Kalkulacja kosztów ma na celu wyliczenie jednostkowego kosztu wytworzenia danego produktu bądź też kosztu świadczenia usługi. Podstawą do jej sporządzenia są poniesione przez przedsiębiorstwo koszty. Dostarcza ona niezbędnych informacji do oceny efektywności działalności przedsiębiorstwa.

Metoda, jaką wykorzystuje dana jednostka do kalkulacji kosztów w swoim przedsiębiorstwie, jest w znacznym stopniu uzależniona od rodzaju prowadzonej

działalności. W gospodarstwie rybackim kalkulacja kosztów jest przeprowadzana metodą podziałową prostą. Metoda ta wylicza jednostkowy koszt produkcji poprzez podzielenie całkowitych kosztów poniesionych w danym okresie na liczbę wyprodukowanych wyrobów gotowych.

Koszty w tej jednostce ujmowane są według rodzaju. W tabeli 4 przedstawiona została struktura kosztów prowadzonej działalności operacyjnej.

Tabela 4. Struktura kosztów w gospodarstwie rybackim w 2009 r.

Lp.	Wyszczególnienie	Struktura kosztów
1.	Amortyzacja	4,15%
2.	Zużycie materiałów i energii	44,01%
3.	Usługi obce	5,40%
4.	Podatki i opłaty	3,83%
5.	Wynagrodzenia	32,83%
6.	Ubezpieczenia społeczne	8,23%
7.	Pozostałe koszty rodzajowe	1,56%
RAZEM		100%

Źródło: opracowanie własne na podstawie rachunku zysków i strat gospodarstwa rybackiego.

Liczba jednostek kalkulacyjnych jest sumą odłowionych ryb przypadających na każdy z obiektów stawowych. Jednostki kalkulacyjne stanowi tylko produkcja zakończona.

Koszt jednostkowy wytworzenia obliczono, dzieląc poniesione koszty przez wagę odłowionych ryb:

Całkowite koszty poniesione w danym okresie = 2 120 817,43 zł.

Wielkość produkcji wyrażona w jednostkach naturalnych = 294 665 kg.

Kj = 7,197 zł/kg ≈7,20 zł/kg.

Koszt jednostkowy wytworzenia 1 kg ryb skalkulowano na poziomie 7,20 zł.

7. PROJEKT KALKULACJI KOSZTÓW NA POTRZEBY OCENY OPŁACALNOŚCI

Prosta metoda kalkulacji wykorzystywana w gospodarstwie rybackim nie pozwala na ocenę opłacalności poszczególnych asortymentów produkcji i opłacalności prowadzenia poszczególnych obiektów, gdyż gospodarstwo dysponuje 9 stawami, o różnym położeniu, powierzchni i warunkach środowiskowych.

W artykule zaprezentowane zostaną dwa warianty kalkulacji kosztów, dostarczające informacji umożliwiających podjęcie decyzji o opłacalności i efektywności prowadzenia poszczególnych rodzajów produkcji i obiektów. Pierwszy wariant wykorzystuje metodę kalkulacji podziałową ze współczynnikami. Metoda ta przelicza różnego rodzaju produkty na umowne jednostki za pomocą współczynników.

W tabeli 5 przedstawione zostały poniesione koszty wytworzenia, a w tabeli 6 osiągnięta w danym okresie wielkość produkcji.

Tabela 5. Koszty gospodarstwa rybackiego w 2009 r.

Wyszczególnienie	Kwota kosztów zł	Struktura kosztów w %
Zużycie paszy	342 182,84	16,13
Pozostałe koszty	1 778 634,59	83,87
	2 120 817,43	

Źródło: opracowanie własne na podstawie rachunku zysków i strat gospodarstwa rybackiego.

Tabela 6. Ilość wyrobów wyprodukowanych

Asortyment	Ilość [kg]	Struktura produkcji w %
Karp hodowlany	269 621	91,50
Inne ryby	11 520	3,91
Materiał zarybieniowy	13 524	4,59
RAZEM	294 665	

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych gospodarstwa rybackiego.

Współczynnikiem przeliczeniowym kosztów dla materiałów bezpośrednich jest ilość zużytych kilogramów paszy. Dla pozostałych kosztów wytworzenia współczynnik ustalany jest na podstawie ilości czasu pracy, jaki potrzebny jest do obsługi poszczególnych akwenów.

Tabela 7. Współczynniki przeliczeniowe dla materiałów kosztów przerobu

Wyszczególnienie	Ilość [kg]	Współczynnik dla materiałów	Współczynnik dla przerobu
Materiał zarybieniowy	13 524	10,92	0,5
Karp hodowlany	269 621	37,42	3
Inne ryby	11 520	5,64	1

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych gospodarstwa rybackiego.

Jednostki umowne w tabelach 8 i 9 oblicza się, mnożąc ilość każdego wyrobu przez współczynnik przeliczeniowy.

Tabela 8. Liczby jednostek umownych dla kosztów materiałów

Wyszczególnienie	Ilość [kg]	Współczynnik	Liczba jednostek umownych	Koszt jednostek materiałów
Materiał zarybieniowy	13 524	10,92	147 682,08	0,36
Karp hodowlany	269 621	37,42	10 089 218	1,24
Inne ryby	11 520	5,64	64 972,8	0,19
			10 301 873	

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych gospodarstwa rybackiego.

Tabela 9. Liczby jednostek umownych dla kosztów przerobu

Wyszczególnienie	Ilość [kg]	Współczynnik	Liczba jednostek umownych	Koszt jednostek pozostały
Materiał zarybieniowy	13 524	0,5	6 762	1,08
Karp hodowlany	269 621	3	808 863	6,45
Inne ryby	11 520	1	11 520	2,15
			827 145	

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych gospodarstwa rybackiego.

Koszt rzeczywisty jednostkowy wylicza się poprzez przemnożenie kosztu jednostki umownej przez współczynnik przeliczeniowy.

W tabeli 10 zaprezentowano zestawienie kosztów jednostkowych.

Tabela 10. Zestawienie kosztów

Wyszczególnienie	Koszt jedn. materiałów	Koszt jedn. pozostały	Koszt jedn. wytworzenia
Materiał zarybieniowy	0,36	1,08	1,44
Karp hodowlany	1,24	6,45	7,69
Inne ryby	0,19	2,15	2,34

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych gospodarstwa rybackiego.

Koszt jednostkowy wytworzenia materiału zarybieniowego wynosi 1,44 zł kg. Koszt jednostkowy wytworzenia karpia wynosi 7,69 zł/kg, natomiast koszt jednostkowy wytworzenia innych ryb ukształtował się na poziomie 2,34 zł/kg.

Drugi wariant kalkulacji kosztów jest złożony z kilku etapów, które przyporządkowują poniesione koszty do określonych obiektów.

W przedsiębiorstwie jest dziewięć obiektów stawowych. Tabela 11 zawiera informacje dotyczące poszczególnych obiektów i uzyskanej z nich produkcji w 2009 r.

Tabela 11. Powierzchnia obiektów i wielkość odłowów

Obiekt	Powierzchnia użytkowa (ha)	Odłów				Zużycie paszy (kg)
		ilość szt.	% ilości szt.	waga w kg	% wagi w kg	
1	36,95	318 120	27,87	39 350	13,35	131 696
2	13,98	165 600	14,51	9 984	3,39	41 400
3	11,87	129 000	11,30	4 320	1,47	29 472
4	19	204 000	17,87	9 204	3,12	30 492
5	36,8	108 516	9,51	32 366	10,98	116 246
6	42,3	76 632	6,71	61 488	20,87	174 936
7	8,47	69 600	6,10	11 520	3,91	53 916
8	109,14	35 148	3,08	67 872	23,03	226 236
9	79,36	34 716	3,04	58 560	19,87	190 764
Razem		1 141 332		294 665		995 159

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych gospodarstwa rybackiego.

Zaprezentowane wyniki produkcji stanowią podstawę do przeprowadzania projektu procesu kalkulacji w gospodarstwie rybackim.

Koszty materiałów bezpośrednich stanowią następujące koszty poniesione w gospodarstwie:

– koszty zużycia paszy obliczono, przyjmując za klucz podziałowy zużycie paszy wyrażone w kilogramach;

– koszty zużycia materiału zarybieniowego obliczano z wykorzystaniem klucza, którym jest ilość materiału zarybieniowego zużytego w danym stawie.

Cena paszy za kg wynosi 0,34 zł, a cena jednej sztuki materiału zarybieniowego 0,52 zł. Szczegółowy rozkład wartości kosztów zużycia paszy i materiału zarybieniowego na poszczególne obiekty zaprezentowano w tabeli 12.

Aby wyliczyć koszty pozostałe przypadające na dane obiekty stawowe, przyjęto klucz podziałowy, którym jest powierzchnia stawu.

W tabeli 12 przedstawione zostały koszy pozostałe przypadające na poszczególne obiekty, jak i koszty jednostkowe, otrzymane jako iloraz kosztów wytworzenia przypisanych poszczególnym obiektom i ilości odłowów w kilogramach otrzymanych z każdego stawu.

Tabela 12. Zestawienie kosztów wytworzenia i kosztu jednostkowego

	Zużycie paszy w zł	Materiał zarybieniowy w zł	Koszty pozostałe w zł	Koszty wytworzenia w zł	Koszt jedn. w zł/kg
1	45 283,47	164 766,61	122 608,57	332 658,66	10,14
2	14 235,29	85 770,62	46 388,85	146 394,76	17,60
3	10 133,87	66 814,07	39 387,38	116 335,33	32,32
4	10 484,60	105 659,47	63 046,36	179 190,42	23,36
5	39 971,03	56 204,62	122 110,84	218 286,49	8,09
6	60 151,30	39 690,67	140 361,10	240 203,07	4,69
7	18 538,88	36 048,52	28 105,40	82 692,81	8,61
8	77 790,68	18 204,50	362 151,55	458 146,73	8,10
9	65 593,72	17 980,75	263 334,68	346 909,16	7,11
Suma	342 182,84	591 139,85	1 187 494,74	2 120 817,43	

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych gospodarstwa rybackiego.

Skalkulowany koszt jednostkowy wytworzenia kg ryby jest różny na poszczególnych obiektach i waha się w od 4,69 zł/kg aż do 32 zł/kg. Relatywnie wysokie koszty produkcji zaobserwowano na obiekcie 3 i 4, gdzie przy znacznej powierzchni otrzymano relatywnie niską wagę odłowionej ryby.

W artykule ukazane zostały dwa warianty kalkulacji kosztu jednostkowego z wykorzystaniem różnych metod kalkulacji, które mogą być zastosowane w gospodarstwie.

Pierwszy wariant wykorzystywał metodę podziałową ze współczynnikiem, która pozwala wyznaczyć koszt jednostkowy wytworzenia dla trzech asortymentów, takich jak: karp hodowlany, materiał zarybieniowy i inne ryby. Metoda kalkulacji podziałowej ze współczynnikiem nie ukazuje rzeczywistego obiektu kalkulacji, ponieważ dokonuje się kalkulacji kosztów produktów dla tzw. produkcji przeliczeniowej. Zastosowanie w gospodarstwie rybackim tego wariantu kalkulacji nie jest uzasadnione, bo podstawową działalnością podmiotu jest produkcja karpia i on cieszy się szczególnym zainteresowaniem klientów, a produkcja pozostałych rodzajów ryb jest znikoma w porównaniu z produkcją podstawową.

Drugi wariant kalkulacji to kalkulacja kosztów właściwa dla gospodarstw funkcjonujących na rynku rolniczym. Kalkulacja ta wylicza koszt jednostkowy poniesiony na wyprodukowanie jednego kilograma ryb na danym obiekcie stawowym. Dokonuje się grupowania kosztów bezpośrednich poniesionych na danym obiekcie produkcyjnym, a następnie rozlicza koszty pośrednie.

Kalkulacja wykorzystywana w gospodarstwach rolnych pozwala na ocenę poziomu kosztów poniesionych na hodowlę ryb na poszczególnych stawach. Wykorzystywanie tej metody do wyliczenia kosztu jednostkowego dokonuje oceny poziomu kosztu na poszczególnych obiektach. Taka ocena jest bardzo istotna dla gospodarstwa rybackiego, ponieważ w 2009 r. poniosło stratę, a wyliczone koszty przypadające na obiekty mogą dać odpowiedź na pytanie, gdzie ich poziom

był najwyższy. Znając poziom kosztów, jednostka może dążyć do ograniczenia ich poziomu, a także eliminowania czynników przyczyniających się do ich wzrostu. Kalkulacja wykorzystywana w gospodarstwach rolnych pozwala na ocenę poziomu kosztów poniesionych na hodowlę ryb w poszczególnych stawach. Wykorzystywanie tej metody do wyliczenia kosztu jednostkowego dokonuje oceny poziomu kosztu na poszczególnych obiektach.

Wariantem kalkulacji, stanowiącym najlepsze rozwiązanie i przynoszącym podmiotowi najrzetelniejszą informację o ponoszonych kosztach, byłby rachunek kosztów działań, ale podmiot nie gromadzi informacji, które umożliwiłyby sporządzenie tego rachunku.

8. PODSUMOWANIE

W artykule zaprezentowano możliwości, jakie daje rachunek kosztów pełnych i różnorodność metod kalkulacji do wyceny produktów. Zaprezentowano dwa rozwiązania kalkulacji kosztów w gospodarstwie rybackim, które działa w branży rybnej. Prowadzi hodowlę ryb na dziewięciu obiektach, obejmujących obszar około 357 ha.

Przedsiębiorstwo rybackie ukazane w artykule stosuje tylko najprostsze metody kalkulacji kosztów, które nie dostarczają informacji umożliwiających podejmowanie decyzji o opłacalności produkcji i ewentualnego jej ograniczenia.

Jak wykazują badania, wśród przedsiębiorstw produkcyjnych małych i średnich jest to zjawisko powszechne. Podmioty te nie wykorzystują w sposób kompleksowy metod i narzędzi wspomagających procesy podejmowania decyzji, rzadko korzystają ze skomplikowanych rozwiązań kalkulacyjnych, które pozwoliłyby im oceniać opłacalność i racjonalnie planować i podejmować decyzje, a ich działalność opiera się na intuicji.

Większość podmiotów wykorzystuje informacje o kosztach przede wszystkim w obszarze ich ewidencji, w ograniczonym zakresie sięgając po inne niż tradycyjne systemy rachunku kosztów. Omówione rozwiązania są przykładami zastosowania kalkulacji kosztów, która dostarcza informacji niezbędnych do podejmowania decyzji i planowania strategicznego. Wzbogacenie informacji kosztowych o analizę przepływu poszczególnych zasobów, identyfikację „wąskich gardeł", umożliwiłoby racjonalizację wykorzystania zasobów, wzrost wykorzystania zdolności produkcyjnej i redukcję „wąskich gardeł" w wyniku wprowadzonych usprawnień.

Sektor MSP stanowi w Polsce bardzo ważny element funkcjonowania gospodarki. Z 1 862 tys. przedsiębiorstw funkcjonujących w 2008 r. 1 788 tys. to mikroprzedsiębiorstwa. Udział tego sektora w tworzeniu PKB wynosi około 50%. Czasy kryzysu wskazują, że małe organizmy gospodarcze dobrze znoszą zawiro-

wania rynkowe i finansowe. Z reguły nie dysponując wielkim potencjałem, mają ograniczone potrzeby informacyjne.

Wykorzystanie rachunku kosztów pełnych i zmiennych umożliwiłoby tym podmiotom realną ocenę wyników jednostki, pozwalając na pogłębienie znajomości własnych kosztów, na identyfikację możliwości oddziaływania na kształtowanie się kosztów, a także na określenie kierunków działań wspierających racjonalizację kosztów, co może motywować do wdrażania innowacyjnych rozwiązań.

BIBLIOGRAFIA

1. Cebrowska T. (red.), *Rachunkowość finansowa i podatkowa*, PWN, Warszawa 2005.
2. Gierusz J., *Poradnik ewidencji i rozliczenia kosztów*, Wydawnictwo ODDK, Warszawa 2005.
3. Janik W., *Rachunkowość dla menadżerów*, WSPA, Lublin 2004.
4. Kożuch A., Kożuch A.J., Wakuła M., *Rachunkowość po polsku*, Wydawnictwo CeDeWu, Warszawa 2007.
5. Maciejowa D., *Koszy i ich rachunek*, Wydawnictwo Naukowe Wydziału Zarządzania UW, Warszawa 2006.
6. *Mały rocznik statystyczny Polski*, Główny Urząd Statystyczny, Warszawa 2008.
7. *Mały rocznik statystyczny Polski*, Główny Urząd Statystyczny, Warszawa 2010.
8. Niemczyk R., *Rachunkowość handlowa*, Wydawnictwo Difin, Warszawa 2010.
9. Nowak E., *Rachunkowość kurs podstawowy*, PWN, Warszawa 2008.
10. *Perspektywy rozwoju rachunkowości, analizy i rewizji finansowej w teorii i praktyce*, „Rachunkowość" 12 (2010).
11. Piechota R., *Projektowanie rachunku kosztów działań,* Wydawnictwo Difin, Warszawa 2005.
12. Sobańska I. (red.), *Rachunek kosztów i rachunkowość zarządcza. Najnowsze tendencje, procedury i ich zastosowanie w przedsiębiorstwie*, Wydawnictwo C.H. Beck, Warszawa 2006.
13. Śnieżek E., *Wprowadzenie do rachunkowości*, Wydawnictwo Oficyna, Kraków 2009.
14. Ustawa z dnia 29 września 1994 r. o rachunkowości, tekst jedn. Dz.U. z 2009 r., nr 152, poz. 1223 z późn. zm., art. 28, pkt 3.
15. www.rsi.org.pl/dane/downnald/przetw ¬ryby.pdf 2 [dostęp: 2 X 2011].

EFFECT OF PRODUCT VALUATION METHODS ON PROFIT OR LOSS ON THE EXAMPLE OF A FISHING FIRM

Summary

Information about the unit cost of production is needed to determine the effectiveness of the product is sold. This value allows to make decisions related to development activities or the cessation of production in inefficient areas.

The article presents the unit cost calculation using different methods and their impact on financial performance and efficiency of divisional enterprise within the test objects.

Małgorzata Węgrzyńska[1]

ROLA POLITYKI RACHUNKOWOŚCI W PUBLICZNEJ SZKOLE WYŻSZEJ

1. WSTĘP

Polityka rachunkowości jest najważniejszym dokumentem opisującym w podmiocie gospodarczym przyjęte zasady rachunkowości, które są szeroko opisane zarówno w polskim, jak i międzynarodowym prawie bilansowym. Obowiązek przyjęcia odpowiednich zasad rachunkowości spoczywa na kierowniku jednostki, który ma za zadanie dopasować ją do specyfiki działalności podmiotu gospodarczego, tak by stanowiła istotne wsparcie w procesie pozyskiwania rzetelnych i wiarygodnych, a co za tym idzie, istotnych danych finansowych, potrzebnych do oceny działalności jednostki.

Celem artykułu jest przedstawienie roli zasad (polityki) rachunkowości w publicznej szkole wyższej i jej wpływu na rzetelność sprawozdania finansowego poddanego badaniu przez biegłego rewidenta.

2. POLITYKA RACHUNKOWOŚCI W ŚWIETLE PRAWA BILANSOWEGO

Zgodnie z założeniami ustawy z dnia 29 września 1994 r. o rachunkowości[2] jednostki mają obowiązek utworzenia i stosowania jednolicie opisu przyjętych przez siebie zasad (polityki) rachunkowości. Zgodnie z art. 3 ust 1 pkt 11

[1] Dr inż. Małgorzata Węgrzyńska – Wyższa Szkoła Bankowa w Poznaniu, Katedra Rachunkowości i Finansów Przedsiębiorstw, adiunkt; malgorzata.wegrzynska@wsb.poznan.pl

[2] Ustawa z dnia 29 września 1994 r. o rachunkowości, Dz.U. 09.152.1223 z późn. zm.

„przez przyjęte zasady (politykę) rachunkowości – rozumie się wybrane i stosowane przez jednostkę rozwiązania dopuszczone ustawą, w tym także określone w MSR, zapewniające wymaganą jakość sprawozdań finansowych". Natomiast podmiot gospodarczy zobowiązany jest przez ustawę o rachunkowości w art. 4 ust. 1 o stosowanie przyjętych zasad (polityki) rachunkowości, rzetelnie i jasno, tak by przedstawić sytuację majątkową i finansową oraz wynik finansowy. Ustawodawca określił jedynie obowiązek stosowania polityki (zasad) rachunkowości, jednak nie przymusza jednostki, by odzwierciedlały one specyfikę prowadzonej przez nie działalności gospodarczej, formy prawnej, przedmiot i rozmiar działalności z uwzględnieniem schematu organizacyjnego – tak by zrozumienie procesów było odzwierciedlone w zapisach księgowych.

Podczas badania sprawozdania finansowego biegły rewident stoi przed pewnym utrudnieniem, gdyż informacje, które otrzymuje z systemu księgowego, nie stanowią często odzwierciedlenia prawdziwych procesów gospodarczych zachodzących w jednostce, jak nakazuje art. 4.2. uor, a to przecież ich treść ekonomiczna odzwierciedla specyfikę działalności. Zdarza się, że biegły otrzymuje do badania politykę rachunkowości, która nie jest kompletna, a co najważniejsze, zapisy księgowe nie stanowią odzwierciedlenia przyjętych zasad rachunkowości. Brak jest spełnienia zapisów art. 4.2 uor, że rachunkowość jednostki obejmuje:

1) przyjęte zasady (politykę) rachunkowości;

2) prowadzenie, na podstawie dowodów księgowych, ksiąg rachunkowych, ujmujących zapisy zdarzeń w porządku chronologicznym i systematycznym;

3) okresowe ustalanie lub sprawdzanie drogą inwentaryzacji rzeczywistego stanu aktywów i pasywów;

4) wycenę aktywów i pasywów oraz ustalanie wyniku finansowego;

5) sporządzanie sprawozdań finansowych;

6) gromadzenie i przechowywanie dowodów księgowych oraz pozostałej dokumentacji przewidzianej ustawą;

7) poddanie badaniu i ogłoszenie sprawozdań finansowych w przypadkach przewidzianych ustawą.

Dodatkowo należy zaznaczyć, że polityka rachunkowości i jej zmiany nie są przyjmowane w formie uchwały i nie widnieją na niej żadne podpisy osób upoważnionych do jej przyjęcia ani też dnia wejścia w życie, co jest niezgodne w myśl art. 10 ust. 1 ustawy o rachunkowości. Należy pamiętać, że za stosowanie polityki rachunkowości odpowiedzialny jest kierownik jednostki. Zgodnie z art. 4.5 uor „kierownik jednostki ponosi odpowiedzialność za wykonywanie obowiązków w zakresie rachunkowości określonych ustawą, w tym z tytułu nadzoru, również w przypadku, gdy określone obowiązki w zakresie rachunkowości – z wyłączeniem odpowiedzialności za przeprowadzenie inwentaryzacji w formie spisu z natury – zostaną powierzone innej osobie za jej zgodą. Przyjęcie odpowiedzialności przez inną osobę powinno być stwierdzone w formie pisemnej. W przypadku gdy kierownikiem jednostki jest organ wieloosobowy, a nie została wskazana osoba

odpowiedzialna, odpowiedzialność ponoszą wszyscy członkowie tego organu". Należy podkreślić, że „Kierownik jednostki oraz członkowie rady nadzorczej lub innego organu nadzorującego jednostki są zobowiązani do zapewnienia, aby sprawozdanie finansowe oraz sprawozdanie z działalności spełniały wymagania przewidziane w ustawie" (art. 4a.1 uor) oraz „kierownik jednostki oraz członkowie rady nadzorczej lub innego organu nadzorującego jednostki odpowiadają solidarnie wobec spółki za szkodę wyrządzoną działaniem lub zaniechaniem" (art. 4a.2 uor). Natomiast zmiany, zgodnie z art. 8.2 uor, „w celu rzetelnego i jasnego przedstawienia sytuacji jednostka może, ze skutkiem od pierwszego dnia roku obrotowego, bez względu na datę podjęcia decyzji, zmienić dotychczas stosowane rozwiązania na inne, przewidziane ustawą. Zmiana dotychczas stosowanych rozwiązań wymaga również określenia w informacji dodatkowej wpływu tych zmian na sprawozdania finansowe wymagane innymi przepisami prawa, jeżeli zostały one sporządzone za okres, w którym powyższe rozwiązania uległy zmianie. W przypadku takim należy w sprawozdaniu finansowym jednostki za rok obrotowy, w którym zmiany te nastąpiły, podać przyczyny tych zmian, określić liczbowo ich wpływ na wynik finansowy oraz zapewnić porównywalność danych sprawozdania finansowego dotyczących roku poprzedzającego rok obrotowy, w którym dokonano zmian".

Kolejno ustawa o rachunkowości reguluje, w art. 4.4, iż jednostka może w ramach przyjętych zasad (polityki) rachunkowości stosować uproszczenia. Warunkiem, który musi spełnić jednostka, jest zabezpieczenie prawdziwego i rzetelnego obrazu podmiotu gospodarczego, czyli można dokonać pewnych uproszczeń, pod warunkiem, że nie zniekształci to obrazu sytuacji majątkowej i finansowej oraz wyniku finansowego. A przyjęte zasady (politykę) rachunkowości należy stosować w sposób ciągły, dokonując w kolejnych latach obrotowych jednakowego grupowania operacji gospodarczych, wyceny aktywów i pasywów, w tym także dokonywania odpisów amortyzacyjnych lub umorzeniowych, ustalania wyniku finansowego i sporządzania sprawozdań finansowych, tak aby za kolejne lata informacje z nich wynikające były porównywalne. Wykazane w księgach rachunkowych na dzień ich zamknięcia stany aktywów i pasywów należy ująć w tej samej wysokości w otwartych na następny rok obrotowy księgach rachunkowych (art. 5.1).

Istotą opracowania prawidłowej polityki rachunkowości jest więc prawidłowe stosowanie nadrzędnych zasad rachunkowości, jakimi są między innymi: zasada memoriału, zasada współmierności przychodów i kosztów, zasada ostrożności.

Podsumowując, polityka rachunkowości stanowi odpowiedź uwzględniającą właściwości jednostki oraz potrzeby informacyjne kadry zarządzającej na informacje pochodzące ze zbiorów księgowych.

3. OPIS ZASAD RACHUNKOWOŚCI W WYBRANEJ SZKOLE WYŻSZEJ

Polityka (zasady) rachunkowości stanowi świadomy wybór kadry zarządzającej wynikający z szeregu rozwiązań proponowanych przez prawo bilansowe. Sprawą naturalną jest, że rozwiązania proponowane w polityce rachunkowości ulegają z biegiem czasu licznym zmianom. Najczęściej zmiany te mają na celu przybliżenie i prawidłowe odwzorowanie procesów gospodarczych zachodzących w jednostce, choć należy podkreślić, że często stanowią narzędzia stosowane w rachunkowości agresywnej. Celem takiej agresywnej zmiany jest przedstawienie obrazu jednostki w świetle wygodnym dla kadry zarządzającej dla celów zewnętrznej i wewnętrznej sprawozdawczości. Takie działania często nie pociągają za sobą formalnych zmian w dokumentacji polityki (zasad) rachunkowości, a stosowane są krótkoterminowo. Istotna jest więc identyfikacja takich poczynań, gdyż stanowi to zagrożenie dla ciągłości i porównywalności danych finansowych ujętych w sprawozdaniu finansowym.

Kierownik jednostki w trakcie konstruowania polityki rachunkowości powinien odpowiedzieć sobie na następujące pytania:

1) Czy sporządzona polityka rachunkowości stanowi odwzorowanie specyfiki działalności jednostki?

2) Czy sporządzona polityka rachunkowości jest na tyle spójna i klarowna, że nie będzie sporządzała dodatkowych utrudnień z jej stosowaniem?

3) Czy odzwierciedla stan prawny jednostki?

4) Czy jest dostosowana do struktury organizacyjnej podmiotu gospodarczego?

5) Czy będzie umożliwiała prezentację różnic bilansowych i podatkowych?

Polityka (zasady) rachunkowości szkoły wyższej musi być przyjęta rozporządzeniem rektora, w którym powinny zawrzeć się następujące elementy: wprowadzenie, opis prowadzenia ksiąg rachunkowych, obowiązujące metody wyceny aktywów i pasywów oraz ustalanie wyniku finansowego, sposób prowadzenia ksiąg rachunkowych, zasady rozliczania przychodów i kosztów, opis systemu ochrony danych.

3.1. WPROWADZENIE DO POLITYKI RACHUNKOWOŚCI

W tej części dokumentu niezbędne jest stwierdzenie, że jako szkoła wyższa prowadzi rachunkowość według zasad stosowanych przez podmioty gospodarcze, określonych odrębnymi przepisami, co wynika z rozporządzenia Rady Ministrów z dnia 22 grudnia 2006 r. w sprawie zasad gospodarki finansowej uczelni publicznej (Dz.U. 2006 r., nr 246, poz. 1796), a tymi odrębnymi zasadami jest ustawa

o rachunkowości z dnia 29 września 1994 r. Uczelnia sporządza sprawozdanie finansowe, wymagane ustawą w art. 45 uor na dzień zamknięcia ksiąg rachunkowych, ze szczegółowością określoną w załączniku nr 1 do ustawy o rachunkowości. Prowadząc księgi rachunkowe, uczelnia uwzględnia specyficzne warunki działalności szkół wyższych, określone przepisami rozporządzenia w sprawie zasad gospodarki finansowej uczelni i przepisami ustawy z dnia 27 lipca 2005 r. – Prawo o szkolnictwie wyższym (Dz.U. nr 64, poz. 1365 z późn. zm.).

Uwzględniając formę prawną działalności uczelni państwowej, uczelnia jest finansowana z dotacji z budżetu państwa na zadania ustawowo określone, z przychodów własnych, z przychodów z tytułu darowizn, dziedziczenia, zapisów oraz ofiarności publicznej, środków pochodzących ze źródeł zagranicznych, niepodlegających zwrotowi oraz może być finansowana ze środków budżetów terytorialnych i ich związków, a w przypadku uczelni niepublicznych i prywatnych z czesnego wpłacanego przez studentów.

Zgodnie z art. 101 (i dalsze) Prawa o szkolnictwie wyższym uczelnie publiczne zobowiązane są do tworzenia następujących funduszy: funduszu zasadniczego, funduszu pomocy materialnej dla studentów i doktorantów, innych funduszy, których utworzenie przewidują odrębne przepisy (Zakładowy Fundusz Świadczeń Socjalnych, Zakładowy Fundusz Nagród). Uczelnia też ma możliwość tworzenia dodatkowych funduszy, jakimi są między innymi: własny fundusz stypendialny, uczelniany fundusz nagród, fundusz wdrożeniowy.

Konieczne jest stwierdzenie, że uczelnia stosuje zasady rachunkowości, prowadzi rachunkowość zgodnie z wymogami prawa, przeprowadza inwentaryzacje i chroni dokumentację określoną ustawą o rachunkowości. Niezbędne jest wskazanie osoby odpowiedzialnej za prowadzenie ksiąg rachunkowych. Zgodnie z ustawą jest to rektor, który pełni funkcje kierownika jednostki. W tej sprawie rektor może przekazać odpowiedzialność za prowadzenie ksiąg rachunkowych za obopólnym porozumieniem potwierdzonym dokumentem.

Wprowadzenie powinno także zawierać wskazanie momentu przygotowania sprawozdania finansowego, rok obrotowy oraz osoby składające podpis zatwierdzający roczne sprawozdanie finansowe. Osobami tymi są rektor i kwestor. Praktyka pokazuje, że najkorzystniejsze dla jednostki uczelnianej jest przyjęcie roku obrotowego, który pokrywa się z rokiem akademickim. Rozwiązanie to umożliwia odpowiednie przypisanie zdarzeń gospodarczych do dotyczących je okresów. W wyniku takiego ustalenia roku obrotowego łatwiej jest służbom księgowym rozliczanie między innymi stypendium, czesnego, zapomóg. W związku z tym rzetelniej można rozliczyć rok akademicki. Należy pamiętać, że uczelnie mają obowiązek badania sprawozdania finansowego przez biegłego rewidenta. Tak zbadane sprawozdanie finansowe powinno być zatwierdzone przez senat uczelni najpóźniej do 6 miesięcy po zamknięciu ksiąg rachunkowych oraz opublikowane w Monitorze Polskim B.

3.2. OPIS PROWADZENIA KSIĄG RACHUNKOWYCH

Zgodnie z art. 9 uor uczelnia musi prowadzić księgi rachunkowe w języku polskim i walucie polskiej. Należy określić program finansowo-księgowy, który jest wykorzystany do rejestracji zdarzeń gospodarczych. Konieczne jest stwierdzenie momentu otwarcia oraz zamknięcia ksiąg rachunkowych (por. Art. 12.1.2 ustawy o rachunkowości), ostatecznego zamknięcia ksiąg rachunkowych z wyjaśnieniem mechanizmu ich zamknięcia. Istotne jest wskazanie miejsca przechowywania ksiąg rachunkowych oraz dokumentacji księgowej. Niezbędną informacją jest określenie okresów sprawozdawczych (rok obrachunkowy) oraz obligatoryjnych sprawozdań – dla GUS na formularzu F – 01/s oraz ich częstotliwości. Także zasady, jakie są spełniane przez księgę główną i pomocniczą: zasada podwójnego zapisu, zasada powtarzanego zapisu, zasada systematycznego i chronologicznego zapisu księgowego, wyszczególnienie kont księgi pomocniczej. W opisie prowadzenia ksiąg rachunkowych bezwzględnie powinien znajdować się opis metod, technik i okresów inwentaryzacji poszczególnych składników sprawozdania finansowego. Terminy, techniki, metody powinny być zgodne z wymogami ustawy o rachunkowości (por. rozdz. 3 uor).

3.3. OBOWIĄZUJĄCE METODY WYCENY AKTYWÓW I PASYWÓW ORAZ USTALANIA WYNIKU FINANSOWEGO

Zgodnie z ustawą o rachunkowości uczelnia wyższa powinna opisać, jakie środki trwałe zalicza do ewidencji w podziale na ich cechy, tj. o przewidywanym okresie ekonomicznej użyteczności dłuższym niż rok, kompletne, zdatne do użytku i przeznaczone na potrzeby jednostek organizacyjnych lub do oddania w używanie na podstawie najmu, dzierżawy lub innej umowy o podobnym charakterze. Można dokonać wstępnej ich klasyfikacji zgodnie z załącznikiem 1 do ustawy o rachunkowości. Istotne jest opisanie ustalania wartości początkowej każdego ze środków trwałych i wartości niematerialnych i prawnych. Określenie i przedstawienie podstawowego narzędzia ewidencyjnego środków trwałych z podziałem na grupy środków trwałych i ich rodzaje. Wraz z tabelami środków trwałych powinna zostać przedstawiona metoda dokonywania odpisów umorzeniowych oraz sposób klasyfikacji środków trwałych zgodnie z ustawą o podatku dochodowym, wyodrębnienie środków trwałych o niskiej wartości umarzanych jednorazowo. Wskazanie komórki organizacyjnej odpowiedzialnej za prowadzenie ilościowo-wartościowej ewidencji środków trwałych. Zwykle obszarem tym zajmuje się dział kwestury. Polityka rachunkowości powinna określać sposoby wyceny środków trwałych i wartości niematerialnych i prawnych wraz z pozostałymi elementami bilansu, uwzględniając aktywa i pasywa wyrażone w walucie obcej i zobowiązania warunkowe. Zasady te są wybierane z tych dostępnych

w ustawie o rachunkowości (szerzej rozdz. 4 ustawy o rachunkowości „Wycena aktywów i pasywów oraz ustalenie wyniku finansowego").

Z punktu widzenia audytora największym problemem szkoły jest rozliczenie międzyokresowe przychodów. Rozliczenia te związane są między innymi ze środkami pieniężnymi w formie dotacji, subwencji na realizację działalności dydaktycznej, badawczej, wpływów z tytułu odpłatności za studia. Szkoły wyższe nie radzą sobie z przypisaniem przychodów do okresów, do których należą. Dotyczy to czesnego płaconego w jednej płatności, czyli tak zwanej opłaty rocznej, semestralnej. Brak polityki rachunkowości i stosowania zasady memoriału doprowadza do tego, że audytor w trakcie badania takiego sprawozdania napotka wiele nieprawidłowości. Sytuacja ta związana jest także z brakiem odpowiedniego oprogramowania komputerowego, które w sposób dokładny i rzetelny powiązałoby rachunek bankowy, należności i rozliczenia międzyokresowe przychodów.

Uczelnia wyższa ewidencjonująca zdarzenia gospodarcze zgodnie z wymogami ustawy o rachunkowości zobligowana jest do sporządzania rachunku zysków i strat. Polityka powinna zawierać informacje o wariancie sporządzonego rachunku zysków i strat, ustaleniu poszczególnych wyników działalności oraz sposobu rozdysponowania zysku oraz pokrycia straty. Pokrycie straty powinno być spójne z zapisami statutu uczelni. W przypadku wygenerowania straty szkoła publiczna powinna kierować się zapisami o prawie o szkolnictwie wyższym, w którym czytamy, że stratę pokrywa się z funduszu zasadniczego. Uchwałę o pokryciu straty lub podziale zysku podejmuje senat uczelni. Natomiast w momencie, kiedy mowa jest o szkole niepublicznej, powinno mieć się na uwadze, że założycielem szkoły jest spółka z ograniczoną odpowiedzialnością, która regulowana jest przez kodeks spółek handlowych i sposób pokrycia straty jest odmienny niż w szkole publicznej.

Na mocy art. 64 ust. 1 ustawy o rachunkowości uczelnia publiczna zobowiązana jest do sporządzania rachunku z przepływów pieniężnych. Polityka rachunkowości powinna informować o metodzie sporządzania rachunku przepływów pieniężnych.

Dodatkowo uczelnia w opisie zasad rachunkowości powinna poinformować o potrzebie przygotowania zestawienia zmian w kapitale własnym oraz treści ekonomicznej, jakie niesie raport sprawozdania finansowego.

3.4. ZAKŁADOWY PLAN KONT

Zakładowy plan kont powinien zawierać wykazy kont księgi głównej i ksiąg pomocniczych oraz powinien opisywać przyjęte przez uczelnię zasady klasyfikacji zdarzeń, zasady prowadzenia kont ksiąg pomocniczych oraz powiązania tych kont z kontami księgi głównej. Plany kont definiują: konta bilansowe, konta rozrachunkowe, konta pozabilansowe.

3.5. PROGRAMOWE ZASADY OCHRONY DANYCH

Zgodnie z rozdz. 8 ustawy o rachunkowości niezbędne staje się określenie przez szkołę zasad ochrony danych, okresu przechowywania dokumentacji szkoły, miejsca, ważne jest wskazanie osoby, która poniesie odpowiedzialność za ochronę danych. W przypadku gdy jednostka stosuje algorytmy do rozliczania zdarzeń gospodarczych, niezbędne jest przechowywanie algorytmów i parametrów poszczególnych programów.

3.6. ROZLICZANIE PRZYCHODÓW I KOSZTÓW

Szkoła może uzyskiwać przychody i ponosić koszty z dwóch głównych źródeł. Pierwszym źródłem są przychody i koszty działalności dydaktycznej, natomiast drugim są przychody i koszty działalności badawczej.

Do przychodów z działalności dydaktycznej zalicza się w szczególności (zgodnie z Prawem o szkolnictwie wyższym): dotacje budżetowe przyznane przez właściwego ministra, przychody z opłat za zajęcia dydaktyczne (czesne), opłaty za kształcenie osób niebędących obywatelami polskimi, wpływy ze sprzedaży wydawnictw, opłaty za wynajem pomieszczeń i udostępnienie innych składników majątkowych służących tej działalności, opłaty związane z działalnością dydaktyczną, opłaty za korzystanie z hoteli asystenckich bądź akademików, opłaty za konferencje i zjazdy, darowizny. Do kosztów działalności dydaktycznej zalicza się całość kosztów związanych z procesem dydaktycznym, kształceniem i rozwojem kadr naukowych, badaniami niezbędnymi do prowadzenia procesu dydaktycznego oraz kształcenia i rozwoju kadr naukowych, utrzymaniem obiektów służących prowadzeniu działalności kulturalnej i usługowej, realizowanej przez studentów i pracowników w ramach zespołów kulturalnych i artystycznych, kół naukowych i innych grup działających przy uczelni, kosztem własnym pozostałej działalności, której przychody zaliczane są do przychodów działalności dydaktycznej.

Przychodami z działalności badawczej są dotacje budżetowe na badania kadry naukowej, przychody z prac badawczych realizowanych na podstawie umów, pozostałe przychody. Uczelnia powinna stwierdzić w polityce rachunkowości, że pokrywa koszty działalności badawczej z przychodów tej działalności. Są to m.in. przychody z tytułu sprzedaży i likwidacji majątku trwałego, kary i grzywny otrzymane, otrzymane darowizny i ofiary, rozwiązania rezerw i odpisania przedawnionych i umorzonych zobowiązań, nieodpłatnie otrzymanych księgozbiorów.

Koszty niezwiązane ze zwykłą działalnością uczelni stanowią pozostałe koszty operacyjne. Są to m.in. koszty sprzedaży i likwidacji majątku trwałego, zapłaconych kar, grzywien i odszkodowań, strat w środkach trwałych, odpisania

przedawnionych, umorzonych i nieściągalnych należności, jeżeli nie obciążają one uprzednio dokonanego odpisu aktualizującego ich wartość, utrzymania obiektów socjalnych, odpisu aktualizującego wartość należności, nieodpłatnie przekazanych egzemplarzy obowiązkowych, przecen i likwidacji książek, inne koszty.

Ewidencja kosztów to głównie wskazanie układu kosztów, jaki jest wykorzystywany do rozliczania działalności szkoły. Można przyjąć, że działalność eksploatacyjna powinna być rozliczana w zespole 5 kosztów. Wówczas na odpowiednich kontach analitycznych ujmuje się poniesione koszty poszczególnych rodzajów działalności. Natomiast na kosztach wydziałowych powinno się księgować koszty ogólne podstawowych jednostek organizacyjnych uczelni, wykonujących bezpośrednio zadania naukowo-dydaktyczne oraz prace badawcze. Pomocne jest, gdy koszty ogólne zarządu uczelni ewidencjonuje się na koncie „Koszty ogólne Uczelni". A na kontach zespołu piątego należy ujmować koszty proste według rodzaju, rozliczenia kosztów złożonych, przenoszonych z poszczególnych kont zespołu 5 lub 6 na inne konta zespołu 5, 6, 7. Powinna zostać spełniona zasada mówiąca, że koszty powinny być bezpośrednio nanoszone na działalności, których one dotyczą.

Ewidencja analityczna do kont zespołu 5 powinna być prowadzona dla poszczególnych wydziałów, katedr i zakładów, których koszty rozliczane są okresowo, oraz takich, których koszty rozliczane są po ich zakończeniu. Przy czym jednostkami kalkulacyjnymi może być całość zadań dydaktycznych interesującej jednostki organizacyjnej, działalność badawcza wskazanej jednostki organizacyjnej, kierunki studiów, studia podyplomowe. Polityka rachunkowości powinna określać moment otwarcia ksiąg rachunkowych i przeniesienie produkcji w toku oraz określenie rozliczenia kosztów prostych według rodzajów oraz niektórych kosztów złożonych. Opis określonych rodzajów operacji, jakie mogą obciążać koszty wydziałowe, koszty handlowe, działalność pomocniczą, działalność socjalną, działalność bytową, pozostałą sprzedaż, koszty ogólne uczelni. Koniecznym warunkiem jest dobrze rozpisana polityka naliczania kosztów pośrednich. Narzuty kosztów pośrednich powinny odpowiadać i wynikać z pism KBN. Istotne jest opracowanie zasad rozliczania kosztów wydziałów pomocniczych. Jeśli szkoła posiada wydziały pomocnicze, typu zakład poligraficzny, transport, kotłownie, bursy itp., to powinno się dla nich ustalić odpowiednie zasady rozliczania. Nie powinno się także zapomnieć o przygotowaniu zasad rozliczania kosztów działalności socjalnej, kosztów działalności międzywydziałowej, jak i kosztów działalności wydziałowej. Problem także dotyczy rozliczania kosztów ogólnych, które powinny być odzwierciedlone na koncie koszty ogólne uczelni. Drażliwym obszarem rozliczania kosztów stanowi rozliczenie ich z zespołu, czyli tzw. rozliczenie kosztów działalności eksploatacyjnej i zamknięcie kont zespołu 5. Sposoby i techniki także powinny być szczegółowo omówione w polityce rachunkowości, gdyż stanowi to główny problem rozliczania całości kosztów.

Polityka rachunkowości musi dokładnie określać moment uznawania przychodu, identyfikację przychodów w podziale na obszary. Dokładna identyfikacja i klasyfikacja do poszczególnych segmentów działalności przychodów umożliwia ich łatwiejsze rozdysponowanie. Niezwykle pomocnym kontem jest konto rozliczeń międzyokresowych przychodów. Używane jest dla celów rozliczenia dotacji na działalność dydaktyczną, statutową, naukowo-badawczą.

4. PODSUMOWANIE

Uzasadnieniem funkcjonowania polityki (zasad) rachunkowości jest brak możliwości pełnego uregulowania wszystkich przypadków występujących w praktyce gospodarczej. Istnieje wyraźna potrzeba nadania jednostkom pewnych możliwości wyboru spośród akceptowanych przez prawo rozwiązań rachunkowości finansowej. Ma to na celu pokazanie wiernego i prawdziwego obrazu podmiotu gospodarczego. Praktyka wskazuje, że odpowiednie rozpisanie zasad rachunkowości umożliwia prawidłową ewidencję zdarzeń gospodarczych. Ujęcie w dość szczegółowy sposób najczęściej spotykanych operacji umożliwia jednostce prezentację prawdziwych i wiarygodnych danych finansowych i ocenę ekonomiczną jednostki. Szkoły borykają się z szeregiem problemów związanych z klasyfikacją kosztów i przychodów do okresów, których one dotyczą. Dlatego dobrze sporządzona polityka rachunkowości umożliwiłaby służbom księgowym, a także kadrze zarządzającej zarządzanie i optymalizację zadań, czyli usprawnianie procesu dydaktycznego, prawidłową kalkulację kosztów związanych z działalnością edukacyjną szkoły, właściwe zestawienie informacji dla celów kalkulacji kosztów i działu rachunkowości zarządczej, prawidłowe przyporządkowanie oraz przedstawienie rozliczeń międzyokresowych kosztów i przychodów.

BIBLIOGRAFIA

1. Ustawa z dnia 29 września 1999 r. o rachunkowości, Dz.U. 09.152.1223 z późn. zm.
2. Ustawa z dnia 27 lipca 2005 r. – Prawo o szkolnictwie wyższym, Dz.U. nr 64, poz. 1365 z późn. zm.

THE ROLE OF ACCOUNTING POLICIES IN PUBLIC HIGHER EDUCATION

Summary

This article aims to highlight the role of rules (policies) in a public institution of higher education and its impact on the reliability of financial statements under review by the auditor. Article summarizes the requirements posed by the Accounting Act and the law on higher education, which should be included in the correct accounting policy prepared for college. Different parts of the article discussing the necessary items and their information content. The article is an attempt to confirm the thesis that accurately and reliably prepared the accounting policy provides a rational and effective management of higher education institution.

Joanna Czaplak[1] Olga Szołno[2]

OCENA SKUTKÓW FUZJI BANKÓW PEKAO SA ORAZ BPH SA NA PODSTAWIE SPRAWOZDAWCZOŚCI FINANSOWEJ – DYLEMATY JAKOŚCI INFORMACJI PREZENTOWANEJ W SPRAWOZDANIU FINANSOWYM

1. WSTĘP

Transformacja systemu gospodarczego w Polsce istotnie wpłynęła na kształt sektora bankowego. W wyniku dekoncentracji wzrosła liczba banków, a tym samym poziom konkurencyjności w systemie. Zainicjowało to liczne procesy restrukturyzacji i zmian własnościowych, wśród których znaczące były i nadal są fuzje i przejęcia. Z reguły związane są z nimi efekty synergii, stanowiąc doskonałe narzędzie pozwalające na szybki przyrost majątku, często traktowany jako odzwierciedlenie skutecznego zarządzania i aktywnego działania banku. Niemniej jednak z fuzjami i przejęciami wiąże się również wiele trudności, a ich sukces zależy także od poniesionych kosztów implementacji, które mogą przewyższyć oczekiwane efekty.

Niniejszy artykuł ma charakter teoretyczno-empiryczny, a jego głównym celem jest identyfikacja i analiza skutków ekonomiczno-finansowych fuzji dwóch polskich dużych banków – Pekao SA oraz BPH SA, przeprowadzone na podstawie wybranych informacji ze sprawozdań finansowych banków. Integracja tych podmiotów stanowiła unikalne przedsięwzięcie w gospodarce polskiej po okresie transformacji. Dotąd w polskim sektorze bankowym nie było fuzji odbywającej się poprzez podział jednego z banków. Analiza funkcjonowania Pekao SA i BPH SA po integracji pozwoli odpowiedzieć na pytania, w jaki sposób połączenie wpłynęło na ich pozycję rynkową i czy rzeczywiście uzyskano zakładane efekty synergii.

[1] Mgr Joanna Czaplak – Uniwersytet Marii Curie-Skłodowskiej, Instytut Ekonomii i Finansów, asystentka; joanna.czaplak@poczta.umcs.lublin.pl

[2] Mgr Olga Szołno – Uniwersytet Marii Curie-Skłodowskiej, Instytut Ekonomii i Finansów, asystentka; olga.szolno@poczta.umcs.lublin.pl

2. SPRAWOZDANIE FINANSOWE JAKO ŹRÓDŁO INFORMACJI O BANKACH

W gospodarce rynkowej głównym celem, jakim kierują się podmioty gospodarcze, jest maksymalizacja zysku oraz wzrost ich wartości w dłuższym horyzoncie czasowym. Banki z uwagi na swoistą specyfikę działalności mają również do spełnienia inne ważne cele, m.in.: udział w kreacji pieniądza, umożliwienie finansowania podmiotów gospodarczych, tezauryzacji oszczędności obywateli. Stąd też maksymalizacja zysku w bankach staje się bardziej optymalizacją wyniku finansowego, banki bowiem muszą szczególnie uwzględniać element ryzyka w swojej działalności i nie mogą dążyć do nadmiernego wzrostu zysku kosztem bezpieczeństwa dalszego funkcjonowania. Zapominanie o prawidłowych relacjach pomiędzy maksymalizacją zysku a akceptowanym poziomem ryzyka często prowadzi do upadłości banków, a w konsekwencji do rozregulowania, czy nawet zachwiania całego systemu bankowego, co mogliśmy zaobserwować w ostatnich dwóch latach w różnych krajach świata. Realizacja podstawowych wymagań stawianych przez prawo bankowe przed bankami determinuje potrzebę jasnej i precyzyjnie określonej polityki rachunkowości oraz uczciwego sporządzania sprawozdań finansowych.

Sprawozdawczość finansowa, która rzetelnie i realnie odzwierciedla sytuację ekonomiczno-finansową, jest niezmiernie ważnym warunkiem dla prawidłowego i bezpiecznego funkcjonowania każdego banku i jego oceny. Jest też podstawą wszelkich analiz ekonomiczno-finansowych i porównań poszczególnych banków.

Rzetelne sprawozdanie finansowe zgodnie z Międzynarodowymi Standardami Rachunkowości powinno charakteryzować się jakościowymi cechami, do których należy: zrozumiałość, trafność, wiarygodność, przydatność, porównywalność oraz istotność. Pomimo formalnego określenia treści poszczególnych cech jakościowych spotykamy w praktycznej realizacji wymogu jakościowego sprawozdań finansowych wiele dylematów związanych z zapewnieniem obiektywnego odwzorowania majątkowo-finansowej rzeczywistości danego podmiotu gospodarczego. W praktyce problemem staje się również sama definicja jakości sprawozdań finansowych, której rozumienie często uzależnione jest od potrzeb poszczególnych odbiorców. Stąd nie do przecenienia jest rola i znaczenie jakości wszelkich danych zawartych w prezentowanych sprawozdaniach finansowych, w szczególności dla oceny kondycji ekonomiczno-finansowej banków, na podstawie analiz finansowych. Sprawozdania finansowe banków sporządzone tylko według określonych przepisami zasad oraz zgodnie z etyką zawodową mają szansę stać się w pełni wiarygodne.

Zgodnie z przepisami sprawozdanie finansowe banku składa się z: bilansu, rachunku zysków i strat, informacji dodatkowej, zestawienia zmian w kapitale własnym oraz rachunku przepływów pieniężnych[3].

[3] Z. Miętki, *Rachunkowość bankowa*, Poznań 2007, s. 305.

Sprawozdanie finansowe służy do oceny sytuacji majątkowej, finansowej oraz wyniku z działalności podmiotu, z uwzględnieniem przepływów finansowych, a dane zawarte w sprawozdaniu wykorzystuje szeroki krąg użytkowników przy podejmowaniu decyzji gospodarczych. Jest jednym z podstawowych źródeł informacji niezbędnych nie tylko do przeprowadzania wszelkich analiz ekonomiczno-finansowych, ale także planowania, podejmowania decyzji oraz kontroli wewnętrznej i zewnętrznej banków. Stopień wiarygodności przeprowadzanych analiz ekonomiczno-finansowych zdecydowanie zależy od poziomu rzetelności i jakości danych liczbowych zawartych w sprawozdaniu finansowym, które muszą być sporządzane zgodnie z przyjętą polityką rachunkowości. Stąd dostarczenie informacji o ściśle określonych cechach jakościowych zgodnych z formalnoprawnymi wymogami gwarantuje spełnienie oczekiwań odbiorców, stanowiąc podstawę do prawidłowego przeprowadzania wszelkich obiektywnych analiz finansowych.

Banki są instytucjami zaufania publicznego, dlatego też powinny w szczególny sposób dbać o jakość i wiarygodność danych liczbowych, prezentowanych w swoich sprawozdaniach finansowych. Stąd niezmiernie ważne staje się prawidłowo określona i weryfikowana polityka rachunkowości. Ten obszar rachunkowej działalności dostosowywany jest indywidualnie do specyfiki działalności poszczególnych jednostek gospodarczych, dzięki czemu daje szerokie możliwości przy wyborze reguł, metod oraz procedur sporządzania sprawozdań finansowych. Polityka rachunkowości powinna zawierać jednoznacznie wszelkie zasady ewidencji, wyceny i prezentacji wszystkich danych liczbowych. Jednak ustalając zasady, należy pamiętać, aby nie przekroczyć granic, które są wyznaczone przez przepisy prawa. Naruszenie ich mogłoby w skrajnym przypadku doprowadzić do oszustwa księgowego, zmierzającego do błędnego przedstawienia danych zawartych w sprawozdaniu finansowym, a przez to do interpretacji sprawozdania finansowego niezgodnego ze stanem faktycznym. Znajomość polityki rachunkowości danego banku umożliwia również wyrażenie opinii o wiarygodności jego sprawozdania finansowego i przeprowadzenia rzetelnych analiz ekonomiczno-finansowych.

Banki w szczególności muszą zachować zasadę ostrożności przy ustalaniu zasad i procedur sporządzania sprawozdania finansowego, w tym określania wyniku finansowego. Normy prawne, zapewniając elastyczność zasad prowadzenia rachunkowości, mogą niekiedy przyczynić się do kreatywnej księgowości. Jest ona istotnym zagrożeniem dla gospodarki rynkowej, ponieważ poprzez dozwolone manipulacje księgowe „malują" obraz danego podmiotu znacznie korzystniej, niż wynikałoby to z realnej oceny jego sytuacji finansowej. Polityka rachunkowości powinna zawierać stosowną granicę, na której „kończy się *true and fair view*, a zaczyna agresywna księgowość i fałszowanie sprawozdań finansowych"[4].

[4] P. Gut, *Kreatywna księgowość a fałszowanie sprawozdań finansowych*, Warszawa 2006, s. 38.

Sporządzane przez banki sprawozdania finansowe różnią się od sprawozdań innych podmiotów gospodarczych. Specyfika działalności banków i ich szczególna rola w gospodarce każdego kraju stawia przed ich sprawozdawczością finansową zdecydowanie większe wymogi związane z dostarczeniem informacji, zwłaszcza pod kątem bezpieczeństwa finansowego, w porównaniu z działalnością usługową, handlową lub produkcyjną.

Oceniając funkcjonowanie jednostki, jaką jest bank, można dokonać analizy samego bilansu i rachunku zysków i strat zarówno w przekroju pionowym, jak i poziomym. Analiza struktury i dynamiki danych ze sprawozdania finansowego jest zwykle poszerzona o analizę wskaźnikową odnośnie do podstawowych parametrów charakteryzujących działalność banku, w tym jego zdolności adaptacyjne do zmieniających się warunków funkcjonowania na konkurencyjnym rynku.

Do podstawowych kryteriów pozwalających dokonać analizy i oceny funkcjonowania banku należą wskaźniki płynności, wypłacalności i rentowności, zwłaszcza rentowności aktywów i rentowności kapitałów własnych. Umożliwiają one stosunkowo szybką diagnozę słabych i mocnych stron banku i pozwalają na identyfikację zagrożeń dla jego kondycji i perspektyw rozwoju.

Analiza ekonomiczno-finansowa banków jest podstawą do podejmowania wszelkich decyzji operacyjnych, jak i strategicznych decyzji inwestycyjnych. Dzięki niej bank może podejmować określone działania mające na celu właściwy rozwój jednostki, w tym również dotyczące fuzji w celu poprawy pozycji danego banku na rynku finansowym. Jakość tych analiz zależy od poziomu rzetelności i wiarygodności danych zawartych w sprawozdawczości finansowej banków. Odpowiednio przetworzone informacje zgodnie z przyjętą polityką rachunkowości oraz prawidłowo sporządzoną analizą stają się użytecznym narzędziem oceny fuzji i przejęć bankowych.

3. METODOLOGIA BADAŃ

W 2007 r. odbyła się fuzja dwóch banków należących do największych instytucji finansowych w polskim systemie bankowym – banku Pekao SA oraz BPH SA. Ponadto integracja ta stanowiła unikalne przedsięwzięcie, gdyż po raz pierwszy połączenie[5] odbyło się w wyniku podziału jednego z banków. W struktury Pekao SA wcielono ok. 80% aktywów BPH SA[6]. W wyniku tego powstały dwa nowe podmioty gospodarcze – powiększone Pekao SA oraz pomniejszony BPH SA. Z tego

[5] W niniejszym artykule pojęcia: „fuzja", „połączenie", „integracja" oraz „konsolidacja" stosowane są zamiennie.

[6] Raport roczny banku BPH SA 2008 r., s. 11-13.

powodu ocena skutków ekonomicznych fuzji powinna być oparta nie tylko na analizie kondycji finansowo-ekonomicznej Banku Pekao SA, lecz również BPH SA.

Badania empiryczne fuzji oparte są na sprawozdaniach finansowych obu podmiotów z lat 2006-2010. Przyjęty okres pozwoli skutecznie zidentyfikować efekty fuzji oraz umożliwi jej rzetelną ocenę. Wyniki finansowe z 2006 r. przedstawiają sytuację badanych podmiotów przed konsolidacją, stanowiąc bazę do analizy skutków fuzji dokonanej na podstawie wyników z lat 2007-2010. Należy również podkreślić, że jakość danych zawartych w sprawozdawczości finansowej obu banków miała znaczący wpływ na wyniki przeprowadzonych analiz. Rzetelność tych informacji umożliwiła dokonanie prawidłowej oceny skutków fuzji analizowanych banków.

Ze względu na unikalny charakter fuzji przed przystąpieniem do właściwej analizy konieczne jest przedstawienie jej specyfiki oraz założeń integracji, opracowanych przez zarządy obu banków. Porównanie prognozowanych efektów fuzji z rzeczywistymi jej skutkami pozwoli ocenić stopień realizacji przyjętych przez banki celów połączenia oraz zasadność tego przedsięwzięcia.

Analizę integracji banków Pekao SA i BPH SA ograniczono do czterech wybranych obszarów charakteryzujących funkcjonowanie badanych podmiotów: sieci dystrybucji wraz z zatrudnieniem, podstawowej działalności bankowej (akcji kredytowej i depozytowej), wybranych składników bilansu oraz podstawowych wskaźników finansowych.

Oceniając rozwój sieci dystrybucji, autorki analizują poziom zatrudnienia oraz zmianę liczby placówek obu banków przed konsolidacją i po niej. Pozwoli to odpowiedzieć na pytanie, jak fuzja zmieniła zasięg funkcjonowania analizowanych podmiotów. Podstawowa działalność bankowa to kolejny obszar badań, który obejmuje akcję kredytową i depozytową od jednostek sektora niefinansowego. Następnie autorki skupiły się na ocenie kształtowania się podstawowych składników bilansu banku, takich jak: suma bilansowa, kapitał własny oraz zysk netto. Stanowią one fundamenty rozwoju i główne czynniki wpływające na pozycję banku na rynku. Natomiast ostatnia część analizy obejmuje podstawowe wskaźniki efektywności ROE i ROA oraz wskaźnik określający bezpieczeństwo finansowe banków – współczynnik wypłacalności.

Trzeba dodać, że ze względu na ograniczenia objętościowe artykułu autorki do oceny skutków fuzji zastosowały jedynie wybrane narzędzia analizy porównawczej oraz wskaźnikowej.

4. CHARAKTERYSTYKA FUZJI BANKÓW PEKAO SA ORAZ BPH SA

W 2005 r. odbyła się integracja włoskiej grupy kapitałowej UniCredito Italiano oraz niemieckiego HypoVereinsbank AG. Zaowocowała ona licznymi fuzjami

podmiotów należących do tych dwóch gigantów sektora bankowego UE, w tym również w Polsce integracji Pekao SA z BPH SA. Dzięki niej pierwszy z podmiotów miał zostać liderem w polskim systemie bankowym oraz bankiem konkurencyjnym na skalę europejską.

Pekao SA jako instytucja uniwersalna świadczy szeroki zakres produktów bankowych zarówno dla osób fizycznych, jak i dla podmiotów instytucjonalnych. Bank ten tuż przed fuzją zajmował drugie miejsce (zaraz po PKO BP) wśród największych banków w Polsce pod względem: aktywów, kapitałów własnych, depozytów oraz zysku netto, a trzecie miejsce – tuż za PKO BP oraz BPH SA – odnośnie do wartości kredytów i pożyczek oraz liczby placówek[7]. BPH SA jest również bankiem uniwersalnym, jednak kierującym swoją ofertę głównie do podmiotów fizycznych oraz przedsiębiorstw. Podmiot ten przed integracją zajmował trzecie miejsce w rankingu największych banków w Polsce pod względem: aktywów, funduszy własnych, zysku netto oraz zatrudnienia[8].

Nowelizacja ustawy Prawo bankowe[9], dokonana w 2007 r., umożliwiła rozpoczęcie integracji omawianych banków poprzez wydzielenie części działalności biznesowej BPH SA w formie zorganizowanego przedsiębiorstwa, która została włączona w struktury Pekao SA. Wydzielony majątek pochodził z kapitałów własnych BPH SA i stanowił około 80% sumy bilansowej. Poza przejęciem składników majątkowych wraz z ich wyposażeniem niezbędnym do prowadzenia działalności nastąpił również transfer pracowników na rzecz Pekao SA. Natomiast pomniejszony BPH SA został wystawiony na sprzedaż w międzynarodowym przetargu, który wygrała grupa kapitałowa General Electric (GE), która już wcześniej była właścicielem niewielkiego banku działającego Polsce – GE Money Bank SA. Negocjacje pomiędzy UniCredito Italiano oraz GE, dotyczące przejęcia, zakończyły się w maju 2007 r., co zaowocowało w 2009 r. kolejną fuzją w sektorze bankowym – BPH SA połączył się z bankiem GE Money SA.

Zarządy łączących się banków – Pekao SA i BPH SA – w planie połączenia zaprezentowały również efekty, jakie powinna przynieść integracja. Założono, że po fuzji powiększony Pekao SA stanie się liderem na polskim rynku w obszarze klasycznej działalności bankowej. W wyniku fuzji omawiany bank miał uplasować się na drugiej pozycji, zaraz po PKO BP, pod względem zasięgu sieci dystrybucji. Wykorzystując doświadczenie banku BPH SA w pozyskiwaniu nowych klientów, bank Pekao SA powinien stać się najpopularniejszym bankiem świadczącym usługi finansowe dla gospodarstw domowych oraz odnieść sukces w obszarze bankowości korporacyjnej. Ponadto przejęcie przez Pekao SA znacz-

[7] *Świat pieniądza – ranking instytucji finansowych 2007* [dodatek do] „Rzeczpospolita" 2007, nr 4180, s. 8.

[8] Tamże.

[9] Zob. ustawa z dnia 29 sierpnia 1997 r. – Prawo bankowe, tekst jedn. Dz.U. z 2002 r., nr 72, poz. 665 ze zm., art. 124c.

nej części działalności biznesowej BPH SA poprawiłoby strukturę jego bilansu oraz umocniło pozycję na rynku. Podmiot ten miał się stać największym bankiem w Polsce pod względem wielkości aktywów oraz najbardziej efektywną instytucją finansową pod względem tworzenia wartości. Prognozowano, że powiększone Pekao SA po fuzji będzie osiągać ok. 2 mld zysku netto rocznie. Założenia integracji dotyczyły także pomniejszonego BPH SA. Według nich bank miał być samodzielnym podmiotem, który zachowa wszystkie oferowane przez siebie produkty bankowe oraz usługi finansowe. Mimo znacznej redukcji działalności biznesowej oraz sieci dystrybucji bank BPH SA, jako niezależny podmiot, powinien zachować niezbędne placówki oraz systemy IT do prowadzenia działalności. Po przeprowadzeniu fuzji instytucja ta miała zajmować dziewiątą pozycję wśród banków o największym zasięgu działania w skali kraju. Marka pomniejszonego BPH SA wraz z niezbędną infrastrukturą oraz bogatym wachlarzem produktów miała gwarantować, że nowy bank będzie w stanie kontynuować swoją działalność oraz będzie miał silne podstawy do dalszego rozwoju[10].

5. ANALIZA SKUTKÓW EKONOMICZNYCH FUZJI W BANKU PEKAO SA

Jak stwierdzono powyżej, w wyniku fuzji Pekao SA miał stać się wiodącym bankiem w Polsce pod różnymi względami, które zostały omówione w poprzednim punkcie. Na podstawie analizy funkcjonowania nowego zintegrowanego banku w kolejnych latach po połączeniu można ocenić, czy udało się zrealizować ten ambitny cel.

Tabela 1. Liczba oddziałów oraz poziom zatrudnienia banku Pekao SA w latach 2006-2010

Wyszczególnienie	2006	2007	2008	2009	2010	2010/2006 Przyrost proc.
Liczba placówek	782	1 100	1 102	1 098	1 073	37,2
Dynamika liczby placówek (%)	101	140,7	100,2	99,6	97,7	–
Poziom zatrudnienia	15 647	22 926	21 992	20 874	20 783	32,8
Dynamika poziomu zatrudnienia (%)	97,8	146,5	95,9	94,9	99,6	–

Źródło: opracowanie własne na podstawie Raportów rocznych banku Pekao SA za lata 2005-2010.

[10] *Plan podziału*, s. 16, 19, 21.

W wyniku przejęcia 285 oddziałów BPH SA liczba placówek Pekao SA w 2007 r. wzrosła o ponad 40%, dzięki czemu spełniony został jeden z celów bankowej integracji prawnej, a mianowicie zwiększenie sieci dystrybucji, a tym samym zasięgu działania (tabela 1). W efekcie tuż po fuzji Pekao SA zajął drugie miejsce w rankingu polskich banków pod względem liczby placówek. W latach 2008-2010 zaobserwować można niewielkie spadki zatrudnienia. W 2010 r. liczba zatrudnionych była o prawie 10% mniejsza w relacji do stanu z 2007 r. Na redukcję poziomu zatrudnienia oraz liczby placówek mógł również wpłynąć światowy kryzys finansowy. Trudna sytuacja makroekonomiczna znacząco zmniejszyła przychody osiągane przez banki oraz podniosła poziom ryzyka kredytowego. Mogło to zainicjować procesy dostosowawcze w ramach sieci dystrybucji, a tym samym skłonić do redukcji kosztów funkcjonowania.

Analizując sieć dystrybucji oraz poziom zatrudnienia z 2010 r. w porównaniu z 2006 r., możemy zauważyć, że przyrost liczby placówek był większy od wzrostu zatrudnienia. Zatem bank w wyniku integracji zwiększył swój zasięg działania przy mniejszym proporcjonalnie wzroście zatrudnienia.

Dzięki fuzji bank znacząco powiększył swój potencjał, wszystkie analizowane wielkości; suma bilansowa, fundusze własne, depozyty, kredyty i pożyczki oraz wynik finansowy netto wyraźnie zwiększyły się po 2007 r. (tabela 2).

Tabela 2. Wybrane składniki bilansu banku Pekao SA w latach 2006-2010

Wyszczególnienie	2006	2007	2008	2009	2010	2010/2006 Przyrost proc.
Suma bilansowa (mld zł)	67, 7	124, 1	131, 9	130,6	134, 1	98,1
Dynamika sumy bilansowej	109,3	183,3	106,3	99,0	102, 7	–
Fundusze własne (mld zł)	8 ,9	14,7	16,0	18,4	20,3	127,8
Dynamika funduszy własnych (%)	105,9	165,8	108,8	115,0	110,3	–
Depozyty* (mld zł)	51, 7	89, 1	90,2	96,7	100,1	93,7
Dynamika depozytów (%)	110,6	172,3	101,2	107,2	103,5	–
Kredyty i pożyczki* (mld zł)	32,7	69,7	82,5	79,5	83,1	153,9
Dynamika kredytów i pożyczek (%)	113,2	213,1	118,4	96,4	104,5	–
Wynik finansowy netto (mln zł)	1789,7	2 155,5	3 528,0	2 411, 7	2 525,5	41,1
Dynamika wyniku zysku netto (%)	116,6	120,4	163,7	68,4	104,7	–

* sektora niefinansowego

Źródło: opracowanie własne na podstawie Raportów rocznych banku Pekao SA za lata 2005-2010.

Suma bilansowa wzrosła o ok. 83% – co było konsekwencją powiększenia wartości portfela depozytowo-kredytowego w wyniku integracji – wartość depozytów powiększyła się o ponad 70%, a portfel kredytowy aż o 112,84% (tabela 2). W 2007 r. Pekao SA stał się największą instytucją w sektorze bankowym ze względu na wartość aktywów, jednak jego przewaga nad PKO BP zmniejszała się i w konsekwencji w 2009 r. oraz 2010 r. uplasował się na drugim miejscu[11]. Dynamika wyżej wspomnianych kategorii w latach 2008-2010 wskazuje, że po połączeniu Pekao SA uzyskał znacznie gorsze wyniki w ramach podstawowej działalności bankowej niż jego główny konkurent (tabela 3).

Tabela 3. Porównanie niektórych charakterystyk banków Pekao SA oraz PKO BP SA

Wyszczególnienie	2006		2010	
	Pekao SA	PKO BP SA	Pekao SA	PKO BP SA
Suma bilansowa (mld zł)	67, 7	99, 05	134, 1	167, 2
Fundusze własne (mld zł)	8 ,9	10, 03	20,3	21, 2
Depozyty* (mld zł)	51, 7	89, 01	100,1	146, 03
Kredyty i pożyczki* (mld zł)	32,7	57, 2	83,1	128, 9
Wynik finansowy netto (mln zł)	1 789,7	2 502,0	2 525,5	3 311,2

* sektora niefinasowego
Źródło: opracowanie własne na podstawie Raportów rocznych banku Pekao SA 2006 r., 2010 r.; Raportów rocznych banku PKO BP 2006 r., 2010 r.

Główną przyczyną mniejszej dynamiki depozytów po fuzji (tabela 2) było niezadowolenie klientów wynikające z pomyłek popełnianych podczas integracji operacyjnej oraz agresywna kampania banków konkurencyjnych, zwłaszcza PKO BP. Niemniej jednak Pekao SA w 2008 r. zajął pozycję lidera pod względem wartości udzielonych depozytów. Pozytywny jest również fakt, że badany podmiot utrzymał ich rosnącą dynamikę w całym badanym okresie, pomimo trudnej sytuacji makroekonomicznej. Bank pozyskiwał fundusze głównie od klientów z sektora niefinansowego, co wpłynęło na stabilną strukturę finansowania oraz dało mocne podstawy do akcji kredytowej. Systematycznie rosnąca dynamika depozytów nie zapewniła Pekao SA dominującej pozycji na rynku, gdyż w latach 2009--2010 badany podmiot był drugą pod względem wartości portfela depozytowego instytucją w sektorze bankowym[12].

[11] *Ranking 50 największych banków w Polsce w 2010 r.*, „Bank" 2010, nr 6, s. 7; *Ranking 50 największych banków w Polsce w 2011 r.*, „Bank" 2011, nr 6, s. 12.
[12] *Ranking 50 największych banków w Polsce w 2011 r.*

W wyniku fuzji wartość udzielonych kredytów i pożyczek wzrosła prawie o 113%. Ich wysoka dynamika została utrzymana także w 2008 r., jednak w kolejnych dwóch latach trend ten nie był aż tak spektakularny. Przyczyniły się do tego negatywne tendencje w przejętej część BPH SA, która odnotowała spadek w każdej dziedzinie działalności bankowej, od segmentu klientów indywidualnych po korporacyjnych[13]. W kolejnym roku wartość kredytów i pożyczek obniżyła się, szczególnie w ramach portfela kredytów korporacyjnych[14]. Wynikało to głównie z kryzysu finansowego. Spadek aktywności gospodarczej znacząco wpłynął na kondycję finansową przedsiębiorstw, która nie sprzyjała inwestycjom i przez to ograniczyła zapotrzebowanie tych podmiotów na źródła zewnętrznego finansowania. Niemniej jednak w 2010 r. wartość kredytów i pożyczek wzrosła, a przyczyniła się do tego konsekwentna strategia banku połączona z intensywną akcją promocyjną. Negatywne zawirowania na rynkach finansowych oraz problemy związane z integracją osłabiły zaufanie klientów, co mogło mieć wpływ na pozycję omawianego podmiotu w sektorze bankowym – w całym badanym okresie bank Pekao SA znajdował się na drugim miejscu pod względem wartości portfela kredytowego[15].

Kolejnym badanym składnikiem bilansu, na który miała wpływ fuzja, jest kapitał własny. Wskutek powiększenia funduszy własnych Pekao SA uzyskało silne fundamenty rozwoju swojej działalności. W całym badanym okresie fundusze własne wzrastały systematycznie, a ich dynamika była wyższa od dynamiki aktywów. Świadczy to o wzroście adekwatności kapitałowej banku oraz o poprawie zabezpieczenia przed ryzykiem. Należy również zwrócić uwagę, że na pozytywne tendencje związane z kapitałem własnym mogły wpływać wytyczne Komitetu Bazylejskiego, które Bank Pekao SA po raz pierwszy zastosował w 2008 r.[16] Fuzja banków pozytywnie wpłynęła na zysk netto, przyczyniła się do tego zwiększona baza klientów, która zaowocowała wysokimi dochodami z tytułu opłat i prowizji. Powiększone Pekao SA osiągnęło ponad 2 mld zysku netto po integracji, spełniając tym samym jedno z założeń fuzji. Efektywność funkcjonowania omawianego banku po fuzji, mierzona zyskiem netto, mogłaby być jeszcze większa, gdyby nie wysokie koszty integracji, które wyniosły 202,3 mln zł i stanowiły ponad 10% wyniku finansowego netto[17]. W 2009 r. zysk netto spadł gwałtownie, co mogło być konsekwencją światowego kryzysu finansowego. Rosnące bezrobocie, trudna sytuacja finansowa przedsiębiorstw spowodowały wzrost kosztów pozyskiwania funduszy przez banki oraz ograniczyły akcję kredytową. Pekao SA dość skutecznie poradził sobie z trudną sytuacją i już w 2010 r. odnotował wzrost dynamiki zysku netto o ok. 5%.

---

[13] M. Samcik, *Liderem na bank będzie Pekao albo PKO*, „Gazeta Wyborcza" 2008, nr 108, s. 29; Raport roczny Pekao SA 2007 r., s. 46-47; Raport roczny Pekao SA 2008 r., s. 59-60.

[14] Raport roczny Pekao SA 2009 r., s. 59.

[15] *Ranking 50 największych banków w Polsce w 2011 r*.

[16] Raport roczny Pekao SA 2008 r., s. 41.

[17] Tamże, s. 64, 66.

Analizując wybrane składniki bilansu z 2010 r. w relacji do 2006 r., możemy zauważyć, że fuzja pozytywnie wpłynęła na akcję kredytową Pekao SA, która zwiększyła się aż o ok. 154%. Przyrostowi tej działalności towarzyszył również wzrost kapitałów własnych, co wskazuje, że bank zachował wysoką wiarygodność kapitałową. Dynamika depozytów była niższa od dynamiki kredytów, zatem jeżeli tendencja ta utrzymałaby się, to w przyszłości bank mógłby mieć problemy z utrzymaniem płynności. Przyrostowi portfela kredytowego towarzyszył jednak niewielki wzrost zysku netto, co może wskazywać na nieefektywne wykorzystanie przez Pekao SA potencjału uzyskanego w wyniku fuzji.

Tabela 4. Wybrane wskaźniki charakteryzujące bank Pekao SA w latach 2006-2010

Wyszczególnienie	2006	2007	2008	2009	2010	2010/2006 Przyrost proc.
Wskaźnik wypłacalności (%)	16,5	12,1	12,2	16,2	17,6	6,7
Dynamika współczynnika wypłacalności (%)	84,6	73,3	100,8	132,8	108,6	-
Wskaźnik rentowności aktywów – ROA (%)	2,8	2,3	2,8	1,8	1,9	-32,1
Dynamika ROA (%)	110,4	82,1	121,7	64,3	105,6	-
Wskaźnik rentowności kapitałów własnych – ROE (%)	21,1	23,7	23,5	14,1	13,1	-37,9
Dynamika ROE (%)	109,9	112,3	99,2	60,0	92,9	-

Źródło: opracowanie własne na podstawie Raportu rocznego banku Pekao SA za lata 2005-2010.

Poprawę adekwatności kapitałowej nie potwierdza jednak dynamika współczynnika wypłacalności banku (tabela 4), którego wartość po dokonaniu fuzji spadła. Przyczynił się do tego znaczny przyrost sumy bilansowej w wyniku integracji oraz pogorszenie jakości portfela kredytowego, w szczególności ze względu na przejęte od BPH SA kredyty hipoteczne w walutach obcych[18]. Mimo to współczynnik wypłacalności kształtował się powyżej minimalnego wymogu – był o 10% większy od zalecanego poziomu[19]. Pozytywne jest także to, iż w latach 2008-2010 następował jego sukcesywny wzrost. W wyniku fuzji mogło pogorszyć się bezpieczeństwo ekonomiczne banku, jednak zachowany został odpowiedni poziom kapitałów własnych, pozwalający na bezpieczne prowadzenie i rozwój działalności banku.

[18] Raport roczny Pekao SA 2008 r., s. 59-60.

[19] Dla banków funkcjonujących już na rynku współczynnik wypłacalności nie powinien być niższy niż 8%. Zob. ustawa z dnia 29 sierpnia 1997 r. – Prawo bankowe, art. 128.

Warto również zwrócić uwagę na kształtowanie się współczynników efektywnościowych. Wzrostowi zysku netto tuż po fuzji towarzyszył spadek ROA oraz wzrost ROE (tabela 4). Dynamika pierwszego ze wskaźników mogła być zdeterminowana znacznym wzrostem aktywów banku w wyniki fuzji. Kolejny rok to już wzrost efektywności zarządzania majątkiem banku. Gwałtowny wzrost ryzyka operacyjnego wpłynął na znaczny spadek ROA, jednak już w 2010 r. Pekao SA stopniowo odbudowuje rentowność majątku. W omawianym okresie (z wyjątkiem 2009 r.) wskaźnik ROE wykazywał odwrotną tendencją niż ROA. Tuż po fuzji wzrósł on gwałtownie, najprawdopodobniej dzięki wysokiej dynamice zysku netto. Natomiast w 2008 r., wbrew rosnącej rentowności aktywów oraz wysokiej dynamiki zysku netto, ROE spadł. Przyczyną tego mogła być dźwignia finansowa. W wyniku podwyższenia stóp procentowych w gospodarce oraz wysokiej konkurencji na rynku bankowym wzrosły koszty pozyskania depozytów. Tym samym mogły być one wyższe niż rentowność całego majątku banku, co wpłynęłoby na ujemne działanie dźwigni i w konsekwencji pogorszyło zarządzanie powierzonymi kapitałami. Na spadek rentowności kapitałów własnych wpłynął również kryzys finansowy, który podniósł koszty oraz ryzyko prowadzenia działalności bankowej.

6. ANALIZA SKUTKÓW EKONOMICZNYCH FUZJI – NA PRZYKŁADZIE BANKU BPH SA

Nowy pomniejszony Bank Przemysłowo-Handlowy (BPH SA), który powstał w wyniku przeprowadzonej fuzji, miał z założenia być samodzielnym i sprawnie funkcjonującym bankiem o silnych podstawach dla jego dalszego rozwoju. Zakładano również, że utrzyma w pełnym zakresie ciągłość swojej dotychczasowej oferty lokat i produktów inwestycyjnych. Planowany wzrost działalności ułatwiać miała uznana marka i dotychczasowa reputacja wśród klientów banku.

Na dzień prawnej finalizacji fuzji BPH SA utracił silną i konkurencyjną pozycję i w efekcie spadł z trzeciej na piętnastą pozycję w rankingu polskich banków pod względem sumy bilansowej. W 2006 r., czyli przed fuzją, suma bilansowa BPH SA była jedynie o 4,35% mniejsza niż w konkurencyjnym Pekao SA. Po dokonaniu fuzji aktywa i pasywa nowego BPH SA stanowiły już tylko 10,49% sumy bilansowej Pekao SA. Zatem podstawowym zadaniem omawianego podmiotu stała się odbudowa potencjału przy mocno okrojonej działalności[20]. W 2009 r. nastąpiło połączenie BPH SA z GE Money Bankiem, co było konsekwencją przejęcia przez Grupę GE kontrolnego pakietu akcji nowego banku BPH SA w dniu

[20] Raport roczny BPH SA 2007 r., s. 3-6.

17 czerwca 2008 r. Fakt ten zakłóca analizę oceny funkcjonowania banku po fuzji z Pekao SA na podstawie wybranych składników bilansu oraz wskaźników.

Tabela 5. Liczba oddziałów oraz poziom zatrudnienia banku BPH SA w latach 2006-2010

Wyszczególnienie	2006	2007	2008	2009	2010	2010/2006 Przyrost proc.
Liczba placówek	485	200	249	474	442	-8,9
Dynamika liczby placówek	101,0	41,2	124,5	190,4	93,3	-
Poziom zatrudnienia*	9 671	3 172	4 265	7 571*	6 870*	-29,0
Dynamika poziomu zatrudnienia	97,8	32,8	134,5	177,5	90,7	-

* Bez urlopów macierzyńskich, wychowawczych i bezpłatnych.
Źródło: opracowanie własne na podstawie Raportu rocznego banku BPH SA za lata 2005-2010.

W wyniku fuzji sieć dystrybucji BPH SA została zredukowana początkowo o prawie 60% i o blisko 70% spadło zatrudnienie (tabela 5). Niemniej jednak bank ten zajmował nadal wysokie, dziewiąte miejsce wśród polskich banków pod względem zasięgu wyrażonego ilością posiadanych placówek. W kolejnych latach wskaźniki te ulegały znacznej poprawie, co świadczy o intensywnej walce o odzyskanie konkurencyjnej pozycji. W 2009 r. bank skokowo zwiększył zasięg swojego działania, jak i poziom zatrudnienia, co było konsekwencją integracji z GE Money. Natomiast kolejny rok to już optymalizacja liczby pracowników oraz wielkości placówek.

Konsekwencję w realizacji postawionego celu potwierdza również dynamika sumy bilansowej. Już w 2008 r. przyrost aktywów banku był o 21,54% większy niż w pierwszym roku po fuzji (tabela 6).

Sukces ten wynikał głównie z pozytywnych zmian w działalności depozytowo-kredytowej banku BPH SA. Po znacznym spadku (o 86,5%) w pierwszym roku po przeprowadzonej fuzji bank zwiększał swoją działalność depozytową, by osiągnąć w 2010 r. poziom jedynie o 23,6% mniejszy niż przed podziałem. Podobny spadek nastąpił również w obszarze działalności kredytowo-pożyczkowej. W 2007 r. ta sfera banku uległa zmniejszeniu aż o 81,3% w stosunku do 2006 r. Tak jak w przypadku depozytów, dzięki integracji z GE Money bank zanotował zdecydowany wzrost wartości kredytów i pożyczek. W 2009 r. ich poziom stanowił prawie 89% wartości z 2006 r., by ulec nieznacznemu spadkowi w kolejnym roku funkcjonowania banku. W efekcie wartość udzielonych kredytów i pożyczek była o 14,1% mniejsza w relacji do 2006 r. W rok po fuzji z GE Money omawiany bank osiągnął kolejny sukces w postaci spektakularnego przyrostu aktywów,

który był o ponad 120% większy niż przed integracją, co świadczy o pozytywnym efekcie synergii. Niemniej jednak nadal jego aktywa stanowiły tylko 27,81% aktywów zintegrowanego Pekao SA.

Tabela 6. Wybrane składniki bilansu banku BPH SA w latach 2006-2010

Wyszczególnienie	2006	2007	2008	2009	2010	2010/2006 Przyrost proc.
Suma bilansowa (mld zł)	64,8	13,0	15,8	35,2	37,3	-42,4
Dynamika sumy bilansowej (%)	111,8	20,1	121,5	222,5	106,0	–
Fundusze własne (w mld zł)	6,9	1,5	1,7	4,4	4,3	-37,7
Dynamika funduszy własnych (%)	107,9	21,7	113,3	258,8	97,7	–
Depozyty* (w mld zł)	39,4	5,3	10,0	27,3	30,1	-23,6
Dynamika depozytów (%)	116,7	13,5	188,8	273,0	110,3	–
Kredyty i pożyczki* (w mld zł)	32,7	6,1	8,7	29,1	28,1	-14,1
Dynamika kredytów i pożyczek (%)	109,7	18,7	142,6	334,5	96,6	–
Wynik finansowy netto (w mln zł)	1789,7	178,9	113,7	61,1	-122,1	X
Dynamika zysku netto (%)	116,6	10,0	63,5	53,7	x	–

* sektora niefinansowego
Źródło: opracowanie własne na podstawie Raportu rocznego banku BPH SA za lata 2005-2010.

W wyniku fuzji znacząco spadły kapitały własne (tabela 6), które wyznaczają rozmiary prowadzonej działalności, aby zatem umocnić pozycję banku, należało przede wszystkim zadbać o odpowiednią ich dynamikę. W wyniku integracji z GE Money dynamika funduszy własnych była ponad 30% większa niż sumy bilansowej, co poprawiło bezpieczeństwo funkcjonowania tego podmiotu. Z drugiej jednak strony, porównując tempo wzrostu funduszy własnych z tempem portfela kredytowego, należy stwierdzić, że bezpieczeństwo ekonomiczne banku uległo zmniejszeniu. Potwierdza to również kształtowanie się współczynnika wypłacalności (tabela 6). I tak wskaźnik wypłacalności spadł po dokonaniu fuzji o 11,5%, osiągając w 2010 r. dynamikę w relacji do okresu sprzed fuzji w wysokości 73,9%. Niemniej jednak kształtował się w całym omawianym okresie powyżej wymaganego minimum. Tuż po fuzji dynamika jego była rosnąca, jednak wynikała ona ze znacznego zmniejszenia skali działania. Już w 2008 r. wskaźnik ten zmniejszył się, a wynikiem tego były intensywne nakłady na rozwój. Zwiększenie akcji kredytowej, a tym samym wzrost ryzyka funkcjonowania banku wpłynęły na spadkową tendencję tego współczynnika, który pomimo tego nega-

tywnego trendu kształtował się powyżej wymaganego poziomu, co potwierdza, że BPH SA starał się maksymalnie wykorzystać swoją szansę na rozwój[21].

Podział banku wpłynął zdecydowanie negatywnie na efektywność funkcjonowania BPH SA. Tuż po fuzji wynik finansowy netto zmniejszył się dramatycznie – aż o 90,0% (tabela 6), co związane było z utratą znacznej i bardziej efektywnej części działalności biznesowej. Integracja z GE Money w 2009 r., zwiększająca możliwości rozwojowe banku, także wpłynęła negatywnie na jego wynik finansowy. W 2010 r. BPH SA osiągnął swoją działalnością ujemny wynik finansowy netto, zamykający się kwotą ponad 122 mln zł. Wynikało to głównie z wysokich kosztów integracji banków BPH SA oraz GE Money SA. Konieczne było ujednolicenie systemów informatycznych banków, odbudowanie bazy depozytowej oraz podjęcie niezbędnych działań restrukturyzacyjnych. Redukcja zatrudnienia wygenerowała również dodatkowe koszty dotyczące odpraw dla zwalnianych pracowników.

Tabela 7. Wybrane wskaźniki charakteryzujące bank BPH SA w latach 2006-2010

Wyszczególnienie	2006	2007	2008	2009	2010
Wskaźnik wypłacalności (%)	16,5	14,6	12,3	12,7	12,2
Dynamika wskaźnika wypłacalności (%)	84,6	88,5	84,2	103,3	96,1
Wskaźnik rentowności aktywów – ROA (%)	2,76	1,37	0,88	0,15	-0,37
Dynamika ROA (%)	110,4	49,6	64,2	17,0	x
Wskaźnik rentowności kapitałów własnych – ROE (%)	21,1	11,9	7,3	1,2	-3,1
Dynamika ROE (%)	109,9	56,4	61,3	16,4	x

Źródło: opracowanie własne na podstawie Raportu rocznego banku BPH SA za lata 2005-2010.

Spadkowa tendencja dotyczyła również współczynników ROA oraz ROE (tabela 7). Z roku na rok poziom wskaźnika rentowności aktywów i wskaźnika rentowności kapitałów własnych ulegał permanentnemu zmniejszeniu. Zdecydowane pogorszenie nastąpiło w 2010 r., gdy oba współczynniki osiągnęły ujemną wartość. Daje się też tutaj zauważyć, że znacznie szybszy i większy spadek nastąpił w zakresie wskaźnika rentowności kapitałów własnych. Podział omawianego podmiotu zdecydowanie negatywnie wpłynął na efektywność funkcjonowania nowego BPH SA. Główną przyczyną spadku podstawowych wskaźników była

[21] Raport roczny BPH SA 2007 r., s. 23, 24, 35; Raport roczny BPH SA 2008 r., s. 34, 35, 42, 43.

intensywna odbudowa skali działania. W konsekwencji tego wzrosły znacząco koszty, a to odbiło się na stopie zwrotu z majątku i z kapitału własnego[22].

7. PODSUMOWANIE

Rosnąca konkurencja, ciągle zmieniające się warunki makroekonomiczne, a tym samym wzrastające ryzyko operacyjne to wyzwania, którym starają się sprostać podmioty gospodarcze, w tym również banki. Jednym ze sposobów wzrostu potencjału oraz poprawy efektywności działania są fuzje i przejęcia. Za ich pomocą podmioty są w stanie bardzo szybko umocnić swoją pozycję na rynku. Niemniej jednak połączenie dwóch odrębnych jednostek gospodarczych jest niezwykle skomplikowanym i ryzykownym przedsięwzięciem, które nie zawsze przynosi oczekiwane efekty synergiczne. Taka sytuacja miała miejsce w przypadku połączenia dwóch kluczowych podmiotów polskiego sektora bankowego – Pekao SA oraz BPH SA, które dokonane zostało w 2007 r.

W wyniku fuzji bank Pekao SA znacznie powiększył swój potencjał, co miało mu umożliwić konkurowanie z liderem rynku – PKO BP. Na skutek integracji bank uzyskał czołową pozycję pod względem kapitalizacji rynkowej, został drugim – co do wielkości sieci dystrybucji – podmiotem w sektorze bankowym oraz utrzymał zysku netto na poziomie przekraczającym 2 mld zł w całym okresie po połączeniu, a w 2008 r. osiągnął nawet w tym obszarze swój historyczny wynik – ponad 3,5 mld zysku netto. Można stwierdzić, że w tych obszarach integracja przyniosła w pierwszych czterech latach oczekiwane efekty.

Natomiast w innych obszarach było gorzej, Pekao SA rok po fuzji stracił pozycję lidera na rzecz PKO BP pod względem: skali działania, wielkości portfela depozytowo-kredytowego oraz efektywności[23]. Dokonując oceny funkcjonowania banku Pekao SA w latach 2006-2010, nie można pominąć faktu globalnego kryzysu finansowego. Perturbacje na rynkach finansowych, rosnące ryzyko oraz spadek zaufania dla instytucji finansowych znacznie utrudniły funkcjonowanie wszystkich banków na świecie oraz w polskim systemie bankowym. Mimo niekorzystnych warunków makroekonomicznych bank Pekao SA odnotował wzrost klasycznej działalności bankowej, skali działania oraz zysku netto. Dobre wyniki banku mogły wynikać z przeprowadzonej fuzji, w której wyniku podmiot ten uzyskał znaczny potencjał oraz silne podstawy działania.

---

[22] Raport roczny BPH SA 2007 r., s. 67-68; Raport roczny BPH SA 2008 r., s. 75-78.

[23] *Ranking 50 największych banków w Polsce w 2010 r*., s. 7, 8, 11, 12; *Ranking 50 największych banków w Polsce w 2011 r*., s. 7, 8, 12, 13.

Bank BPH SA na skutek fuzji stracił 80% aktywów na rzecz Pekao SA, co znacząco wpłynęło na jego pozycję rynkową w kolejnych latach. Potwierdza to także analiza przeprowadzona w niniejszym artykule. BPH SA osiągnął znacznie gorsze wyniki po fuzji i spadł z trzeciej pozycji na piętnastą pod względem sumy bilansowej w rankingu największych polskich banków. Okrojony z większości majątku, BPH SA musiał walczyć o odbudowę konkurencyjności oraz liczyć się z zagrożeniem marginalizacji, a nawet z groźbą likwidacji działalności. Tym samym można stwierdzić, że operacja zakwalifikowana przez oba banki jako fuzja z punktu widzenia pomniejszonego BPH SA przypominała bardziej wrogie przejęcie. Pomniejszony BPH SA dzięki doświadczeniu, solidnej marce oraz w największym stopniu – fuzji z GE Money – konsekwentnie odbudowywał swoją pozycję (z wyjątkiem zysku netto w 2009 r.). W 2010 r. znalazł się on w pierwszej dziesiątce największych banków pod względem sumy bilansowej oraz portfela depozytowo-kredytowego[24]. Wydaje się, że najgorszy okres ma już za sobą.

Rzetelna ocena fuzji dwóch kluczowych banków polskiego systemu bankowego możliwa była dzięki prawidłowo sporządzonej sprawozdawczości finansowej badanych podmiotów, co potwierdzają raporty biegłych rewidentów. W obu omawianych podmiotach zostały spełnione podstawowe zasady rachunkowości: ciągłości, prawidłowości, rzetelności oraz sprawdzalności ksiąg rachunkowych. W analizie fuzji Pekao SA i BPH SA w latach 2006-2010 szczególnie istotne znaczenie miało zachowanie spójności i ciągłości systemów rachunkowych w obu bankach, co pozwoliło porównać sytuację ekonomiczną analizowanych podmiotów przed i po dokonaniu fuzji.

BIBLIOGRAFIA

1. Gut. P., *Kreatywna księgowość a fałszowanie sprawozdań finansowych*, Warszawa 2006.
2. Miętki Z., *Rachunkowość bankowa*, Poznań 2007.
3. Plan podziału Banku BPH SA, raport bieżący, http://www.bph.pl/res/docs/ir/rap_biez/bankbph_plan_podzialu.pdf; http://www.bph.pl/res/docs/ir/rap_biez/bankbph_plan_podzialu.pdf [dostęp: 8 III 2010].
4. *Ranking 50 największych banków w Polsce w 2010 r.*, „Bank" 2010, nr 6.
5. *Ranking 50 największych banków w Polsce w 2011 r.*, „Bank" 2011, nr 6.
6. Raport roczny banku BPH SA za lata 2005-2010.
7. Raport roczny banku PKO BP SA za lata 2006-2010.
8. Raport roczny banku Pekao SA za lata 2005-2010.

[24] *Ranking 50 największych banków w Polsce w 2011 r.*

9. Samcik M., *Liderem na bank będzie Pekao albo PKO*, „Gazeta Wyborcza" 2008, nr 108.
10. *Sprawozdanie finansowe bez tajemnic*, praca zbiorowa pod red. G.K. Świderskiej, Warszawa 2003.
11. *Świat pieniądza – ranking instytucji finansowych 2007* [dodatek do] „Rzeczpospolita" 2007, nr 4180.
12. Ustawa z dnia 29 sierpnia 1997 r. – Prawo bankowe, Dz.U. z 2002 r., nr 72, poz. 665 z późn. zm.
13. Ustawa z dnia 29 września 1994 r. o rachunkowości, Dz.U. z 2009 r., nr 152, poz. 1223 z późn. zm.

ASSESSMENT OF THE MERGER'S RESULTS OF BANKS THE PEKAO S.A. AND THE BPH S.A. BASED ON THE FINANCIAL REPORTING – THE DILEMMAS OF QUALITY INFORMATION IN THE FINANCIAL STATEMENT

Summary

The article presents results of merger of two banks – the Pekao S.A. and the BPH S.A. The analysis is carried out on the basis of the financial reporting and presents economic and financial results of integration.

Article consists of five chapters. The first part characterizes the financial statements of banks, which is the primary source of information about the activities and financial situation of company. The second part contains a description of the methodology of the study, necessary to make the comparative and synthetic ratio analysis financial position of banks. Chapter three is characterized by the assumptions of the merger and shows how it was done. While the last part of the article contains empirical studies on economic and financial situation of both banks after the merger.

The analysis showed the merger does not produce the expected synergies, both for the bank Pekao S.A. and the BPH S.A.

Konrad Stępień[1]

POLITYKA RACHUNKOWOŚCI JAKO PRZEDMIOT BADANIA BIEGŁEGO REWIDENTA

1. WSTĘP

Sprawozdanie finansowe przedsiębiorstwa jest podstawowym źródłem informacji wykorzystywanym przez otoczenie przedsiębiorstwa do oceny jego sytuacji finansowej i efektów prowadzonej działalności. Na jego podstawie podejmowane są różne ważne decyzje przez użytkowników sprawozdania finansowego. Z tego też powodu, jak wskazuje fundamentalna zasada rachunkowości – *true and fair view*, sprawozdanie finansowe powinno rzetelnie i jasno przedstawiać sytuację majątkową oraz finansową, a także wynik finansowy przedsiębiorstwa[2]. Jak wynika z powyższej naczelnej zasady, zarówno sprawozdawczość finansowa, jak i cała rachunkowość powinny być prowadzone zgodnie z przepisami, winny odzwierciedlać rzeczywistość, być zrozumiałe i godne zaufania.

W celu zapewnienia wiarygodności sprawozdania finansowego ustawa o rachunkowości nakazuje podmiotom gospodarczym o większym znaczeniu gospodarczym poddać sprawozdanie finansowe badaniu przez biegłego rewidenta[3]. Badanie sprawozdania finansowego przez biegłego rewidenta ma na celu wyrażenie opinii o tym sprawozdaniu.

Do końca 2008 r. art. 65 ustawy o rachunkowości mówił, że celem badania sprawozdania finansowego jest wyrażenie przez biegłego rewidenta pisemnej opinii wraz z raportem o tym, czy sprawozdanie finansowe jest prawidłowe oraz

[1] Dr Konrad Stępień – Państwowa Wyższa Szkoła Zawodowa w Tarnowie, Instytut Administracyjno-Ekonomiczny, starszy wykładowca; stepienk@uek.krakow.pl

[2] K. Stępień, *Rentowność a wypłacalność przedsiębiorstw*, Difin, Warszawa 2008, s. 27.

[3] Art. 64 ustawy z dnia 29 września 1994 r. o rachunkowości (tekst jedn. Dz.U. z 2009 r., nr 152, poz. 1223 ze zm.) wskazuje, które podmioty gospodarcze mają obowiązek poddania swoich sprawozdań finansowych badaniu przez biegłego rewidenta.

rzetelnie i jasno przedstawia sytuację majątkową i finansową, jak też wynik finansowy badanej jednostki. Znowelizowana ustawa o rachunkowości, począwszy od 1 stycznia 2009 r., rozszerzyła cel i zakres badania sprawozdania, wskazując, że biegły rewident ma zbadać, czy sprawozdanie finansowe jest zgodne z zastosowanymi zasadami (polityką) rachunkowości oraz czy rzetelnie i jasno przedstawia sytuację majątkową i finansową, jak też wynik finansowy badanej jednostki[4]. Jak wynika z powyższego, istotne znaczenie w badaniu biegłego rewidenta uzyskało sprawdzenie, czy sprawozdanie finansowe jest zgodne z polityką rachunkowości przedsiębiorstwa. Zadaniem biegłego rewidenta w ramach przeprowadzanego badania sprawozdania finansowego jest więc także wnikliwe rozpoznanie wybranych przez jednostkę zasad rachunkowości, stwierdzenie ich zgodności z prawem bilansowym (ustawą o rachunkowości, MSSF), jak również zweryfikowanie, czy podmiot stosuje się w sposób ciągły do wybranych zasad. W przypadku zaś stwierdzenia zmian w polityce rachunkowości przedsiębiorstwa ustalenie przyczyn wprowadzonych zmian, określenie ich wpływu na sprawozdanie finansowe oraz wynik finansowy, a także zbadanie, czy została zapewniona porównywalność sprawozdań finansowych.

Celem niniejszego opracowania jest ukazanie potrzeby badania polityki rachunkowości przez biegłego rewidenta oraz wskazanie podstawowych kierunków tego badania.

2. POLITYKA RACHUNKOWOŚCI JAKO INSTRUMENT KREOWANIA WIZERUNKU PRZEDSIĘBIORSTWA

Polityka rachunkowości przedsiębiorstwa jest w literaturze w różny sposób definiowana. Przykładowo w literaturze anglojęzycznej, a także w polskiej ustawie o rachunkowości stosuje się określenie „polityka rachunkowości", podczas gdy w literaturze niemieckojęzycznej używa się terminu „polityka bilansowa". Jedni autorzy traktują te pojęcia zamiennie, z kolei inni dopatrują się rozbieżności między tymi pojęciami. Słusznie zauważa T. Cebrowska, że „dyskusja nad tożsamością i rozbieżnościami tych określeń jest stosunkowo bogata i choć ważna z teoretycznego punktu widzenia, to dla praktyki nie ma większego znaczenia"[5].

Zdaniem A. Jarugowej „polityka rachunkowości to zastosowanie przez zarząd przedsiębiorstwa w sporządzaniu sprawozdań finansowych specyficznych zasad,

[4] Ustawa z dnia 18 marca 2008 r. o zmianie ustawy o rachunkowości, tekst jedn. Dz.U., nr 63, poz. 393, art. 65.

[5] *Rachunkowość finansowa i podatkowa,* red. T. Cebrowska, WN PWN, Warszawa 2006, s. 225.

konwencji, reguł i praktyk dobranych odpowiednio do odwzorowania jego rzeczywistej pozycji finansowej, dochodowej i dokonań […]. Jeżeli prawo czy standardy przewidują alternatywne zasady, to ujawnia się zastosowaną politykę polegającą na wyborze między przewidzianymi przez prawo bilansowe zasadami”[6].

Z kolei E. Walińska pisze, że „polityka rachunkowości obejmuje zasady, metody i procedury, przyjęte przez kierownictwo przedsiębiorstwa przy sporządzaniu i prezentacji sprawozdań finansowych, a jej wybór jest prawem podmiotu gospodarczego, zagwarantowanym przepisami prawa bilansowego i zwyczajem”[7].

E.A. Hendriksen i M.F. van Breda twierdzą, że „polityka rachunkowości jest zbiorem standardów rachunkowości, opinii, interpretacji, reguł oraz przepisów wykorzystywanych przez przedsiębiorstwa w ich sprawozdawczości finansowej. Polityka konkretnego przedsiębiorstwa obejmuje sposoby stosowania tych spośród zasad, które w ocenie kierownictwa jednostki są najbardziej odpowiednie w danych okolicznościach do przedstawienia rzetelnego obrazu pozycji finansowej, zmian pozycji finansowej oraz rezultatów operacji w zgodzie z ogólnie akceptowanymi zasadami rachunkowości, które wobec tego zostały przyjęte do celów przygotowania sprawozdań finansowych”[8].

W myśl ustawy o rachunkowości przez przyjęte zasady (politykę) rachunkowości rozumie się „wybrane i stosowane przez jednostkę rozwiązania dopuszczone ustawą [o rachunkowości], w tym także określone w MSR, zapewniające wymaganą jakość sprawozdań finansowych”[9]. „Określając zasady (politykę) rachunkowości należy zapewnić wyodrębnienie w rachunkowości wszystkich zdarzeń istotnych do oceny sytuacji majątkowej i finansowej oraz wyniku finansowego jednostki, przy zachowaniu zasady ostrożności”[10].

Natomiast analizując zapisy Międzynarodowych Standardów Rachunkowości, można zauważyć, że do 30 czerwca 1998 r. polityka rachunkowości była definiowana w MSR 1 jako „zasady, reguły, metody, uzgodnienia umowne i procedury przyjęte przez kierownictwo przedsiębiorstwa przy opracowywaniu i prezentacji sprawozdań finansowych”. Jednakże od 1 lipca 1998 r. zmieniony MSR 1 nie zawiera wspomnianej definicji. Miejsce „polityki rachunkowości” zastąpiły „zasady rachunkowości”. Kolejne zmiany MSR spowodowały, iż w 2004 r. zmieniony został MSR 8, którego aktualna nazwa brzmi: „Zasady (polityka) rachunkowości, zmiany wartości szacunkowych i korygowanie błędów”. Zgodnie z tym standardem „polityka rachunkowości to konkretne prawidła, metody, konwencje, reguły

---

[6] A. Jarugowa, E. Walińska, *Roczne sprawozdania finansowe – ujęcie księgowe a podatkowe*, ODDK Gdańsk 1997, s. 23-24.

[7] *Rachunkowość finansowa – ujęcie sprawozdawcze i ewidencyjne*, red. E. Walińska, Oficyna a Walters Kluwer business, Warszawa 2010, s. 390.

[8] E.A. Hendriksen, M. F. van Breda, *Teoria rachunkowości*, WN PWN, Warszawa 2002, s. 250.

[9] Ustawa z dnia 29 września 1994 r. o rachunkowości, art. 3, ust. 1, pkt 11.

[10] Ustawa z dnia 29 września 1994 r. o rachunkowości, art. 8, ust. 1.

i praktyki przyjęte przez jednostkę gospodarczą przy sporządzaniu i prezentacji sprawozdań finansowych”[11].

Jak wynika z powyżej przytoczonych definicji, polityka rachunkowości przedsiębiorstwa jest ściśle powiązana z zasadami rachunkowości. Jednakże trzeba mieć na względzie, że polityka rachunkowości jest pojęciem związanym ze swego rodzaju alternatywą stosowania zasad rachunkowości, z możliwością wyboru zasad rachunkowości przez przedsiębiorstwo spośród całej rzeszy zasad rachunkowości, do których prawo, a zarazem obowiązek wyboru wyznaczają przepisy prawa bilansowego. A zatem pojęcie zasad rachunkowości jest określeniem znacznie szerszym, gdyż obejmuje także te zasady, które jednostka musi bezwzględnie stosować, i nie ma tu żadnej możliwości wyboru.

Analizując powyższe definicje polityki rachunkowości, warto zauważyć, że ta przyznana podmiotom gospodarczym swoboda w doborze odpowiednich zasad rachunkowości ma jakiś istotny cel. Tym zasadniczym celem, jak się wydaje, jest zapewnienie odpowiedniej jakości sprawozdań finansowych, czyli innymi słowy, przedstawienie rzetelnego obrazu pozycji finansowej przedsiębiorstwa, po to, aby te sprawozdania finansowe były użyteczne dla ich odbiorców, użytkowników. Jak zaznacza E. Walińska, zadaniem polityki rachunkowości jest odwzorowanie w sposób *true and fair* dokonań podmiotu i jego sytuacji finansowej[12].

Warto podkreślić, że prawo bilansowe wyznacza jedynie ogólne ramy, ogólny kształt rachunkowości przedsiębiorstw. Nie uwzględnia jednak szczegółowo specyfiki ich działania. Z racji tego, że przedsiębiorstwa prowadzą zróżnicowaną działalność oraz funkcjonują w różnych warunkach, prawo bilansowe nie może stworzyć idealnego modelu, swego rodzaju wzorca rachunkowości dla każdego podmiotu gospodarczego. Z tego też względu dopuszczono, by to właśnie kierownictwo przedsiębiorstwa, uwzględniając specyfikę jego działalności, tak dobrało zasady rachunkowości spośród wielu dopuszczonych prawem, aby jak najlepiej, najwierniej i najrzetelniej przedstawić pozycję przedsiębiorstwa w sprawozdaniu finansowym. A zatem to kierownictwo przedsiębiorstwa decyduje o wyborze rozwiązań, które w ostateczności składają się na jego politykę rachunkowości, przy czym kryterium wyboru jest uzyskanie pożądanego obrazu firmy[13]. Biorąc po-

[11] Por. M. Remlein, *W poszukiwaniu ładu terminologicznego. Polityka rachunkowości, polityka bilansowa, zasady rachunkowości*, [w:] *Rachunkowość w teorii i praktyce. Rachunkowość finansowa*, red. W. Gabrusewicz, Wyd. Akademii Ekonomicznej w Poznaniu, Poznań 2007 s. 295; J. Szczotka, *Wpływ polityki rachunkowości na sprawozdanie finansowe przedsiębiorstwa*, [w:] *Sprawozdawczość i rewizja finansowa w kształtowaniu wiarygodności informacji ekonomicznej*, red. B. Micherda, Wyd. Uniwersytetu Ekonomicznego w Krakowie, Kraków 2007, s. 547-548.

[12] *Rachunkowość finansowa – ujęcie sprawozdawcze i ewidencyjne*, red. E. Walińska, s. 391-392.

[13] M. Remlein, *W poszukiwaniu ładu terminologicznego. Polityka rachunkowości, polityka bilansowa, zasady rachunkowości*, [w:] *Rachunkowość w teorii i praktyce. Rachunkowość finansowa*, s. 296.

wyższe pod uwagę, można stwierdzić, że polityka rachunkowości jest swoistym instrumentem kreowania wizerunku przedsiębiorstwa.

Z uwagi na fakt, że polityka rachunkowości kreuje obraz przedsiębiorstwa w sprawozdaniu finansowym, przepisy prawa bilansowego nakazują, by przyjęte zasady (politykę) rachunkowości stosować w sposób ciągły, dokonując w kolejnych latach obrotowych jednakowego grupowania operacji gospodarczych, wyceny aktywów i pasywów, w tym także dokonywania odpisów amortyzacyjnych lub umorzeniowych, ustalania wyniku finansowego i sporządzania sprawozdań finansowych, tak aby za kolejne lata informacje z nich wynikające były porównywalne[14]. Ponadto począwszy od 1 stycznia 2002 r., jednostki gospodarcze powinny posiadać dokumentację opisującą w języku polskim przyjęte przez nie zasady (politykę) rachunkowości, a w szczególności dotyczące:

„1) określenia roku obrotowego i wchodzących w jego skład okresów sprawozdawczych,

2) metod wyceny aktywów i pasywów oraz ustalania wyniku finansowego,

3) sposobu prowadzenia ksiąg rachunkowych […]”[15].

Dokumentację przyjętych zasad rachunkowości ustala i aktualizuje kierownik jednostki gospodarczej[16]. Okres jej przechowywania nie może być krótszy niż 5 lat od upływu jej ważności[17].

Ponieważ polityka rachunkowości determinuje kształt sprawozdania finansowego, a przez to i obraz sytuacji przedsiębiorstwa, jej prezentacja powinna być integralną częścią sprawozdania finansowego. Z tego też względu przepisy prawa bilansowego nakazują prezentowanie we wprowadzeniu do sprawozdania finansowego przyjętych zasad (polityki) rachunkowości, w tym metod wyceny i sporządzenia sprawozdania finansowego w zakresie, w jakim ustawa pozostawia jednostce prawo wyboru, oraz przedstawienie przyczyn i skutków ich ewentualnych zmian w stosunku do roku poprzedniego[18]. Wprowadzenie obowiązku omówienia przyjętych zasad (polityki) rachunkowości jednostki przed pozostałymi elementami sprawozdania finansowego pozwala jego użytkownikom zorientować się, jakie rozwiązania zostały wybrane przez kierownika jednostki, zanim zaczną oni czytanie pozostałych elementów sprawozdania. Opis polityki rachunkowości stanowi specyficzną legendę, ułatwiającą, a nierzadko w ogóle umożliwiającą właściwe odczytanie treści zawartych w sprawozdaniu finansowym[19].

Dopuszczalność dokonywania wyboru zasad rachunkowości przez kierownictwo jednostki gospodarczej ma na celu zapewnienie wiernego i rzetelnego wi-

[14] Ustawa z dnia 29 września 1994 r. o rachunkowości, art. 5, ust. 1.

[15] Ustawa z dnia 29 września 1994 r. o rachunkowości, art. 10, ust. 1.

[16] Ustawa z dnia 29 września 1994 r. o rachunkowości, art. 10, ust. 2.

[17] Ustawa z dnia 29 września 1994 r. o rachunkowości, art. 74, ust. 2, pkt 5.

[18] Ustawa z dnia 29 września 1994 r. o rachunkowości, art. 48, ust. 1, pkt 1.

[19] J. Szczotka, *Wpływ polityki rachunkowości na sprawozdanie finansowe przedsiębiorstwa*, s. 553.

zerunku pozycji finansowej przedsiębiorstwa prezentowanego w sprawozdaniu finansowym, uwzględniając specyfikę jego działalności. Jednakże paradoksalnie stwarza także możliwość kreowania obrazu przedsiębiorstwa, jego upiększania, a w skrajnych przypadkach swoistego przekłamania, zaciemniania czy też fałszowania tego wizerunku.

Warto zwrócić uwagę, że kierownictwo przedsiębiorstwa oceniane przez pryzmat sprawozdań finansowych może wykorzystywać politykę rachunkowości przedsiębiorstwa dla własnych celów. Celami tymi mogą być przykładowo[20]:

1) tendencja do stwarzania zbyt pozytywnego obrazu przedsiębiorstwa, przez co:

– wierzyciele będą się skłaniać do utrzymania i podwyższania gotowości kredytowej,

– akcjonariusze będą zachęcani do nabycia nowych akcji lub powstrzymywania się od wyprzedaży posiadanych akcji,

– pracownicy będą przekonani o pewności pracy,

– klienci będą ufać w nieprzerwaną realizację umów;

2) tendencja do tworzenia zbyt negatywnego obrazu przedsiębiorstwa, przez co:

– wierzyciele będą gotowi do wydłużania terminów spłaty pożyczek i kredytów oraz umarzania części odsetek, chcąc odzyskać pożyczony kapitał,

– akcjonariusze nie będą żądać wypłacania dywidendy, a w wyniku tego zysk posłuży do zwiększenia finansowego zasilenia w spółce (mogą jednak stracić ufność w kompetencje zarządu),

– klienci mogą odnieść wrażenie, że nie płacą zbyt wygórowanych cen, skoro zyski przedsiębiorstwa są nikłe,

– Skarb Państwa może być przekonany, że przedsiębiorstwo nie osiąga wyników, od których należałoby płacić podatek.

Oczywiście, trzeba mieć na względzie, że polityka rachunkowości kończy się tam, gdzie przekraczane są granice legalności, a zaczyna się kłamstwo i fałszerstwo. Mówi się wówczas o tzw. matactwach bilansowych[21]. Warto się jednak zastanowić, w jaki sposób można zapobiegać tym patologicznym zachowaniom.

Jednym ze sposobów eliminowania takich działań może być wprowadzenie ograniczonej ilości dopuszczalnych prawem rozwiązań związanych z wyborem zasad rachunkowości. Jednakże takie działania zaprzeczają sensowi istnienia polityki rachunkowości. Wydaje się, że manipulacja zasadami (polityką) rachunkowości może być skutecznie ograniczona poprzez rzetelne badanie sprawozdania finansowego przez biegłego rewidenta.

[20] Por. *Rachunkowość finansowa i podatkowa,* red. T. Cebrowska, s. 227.

[21] Tamże, s. 228.

3. KIERUNKI BADANIA POLITYKI RACHUNKOWOŚCI PRZEZ BIEGŁEGO REWIDENTA

Począwszy od 1 stycznia 2009 r., ustawa o rachunkowości (art. 65) rozszerzyła cel i zakres badania sprawozdania finansowego, wskazując, że biegły rewident ma zbadać, czy sprawozdanie to jest zgodne z zastosowanymi zasadami (polityką) rachunkowości oraz czy rzetelnie i jasno przedstawia sytuację majątkową i finansową, jak też wynik finansowy badanej jednostki. W świetle tego przepisu badanie polityki rachunkowości stało się istotnym elementem całego przeprowadzanego badania przez biegłego rewidenta.

Warto zauważyć, że badanie polityki rachunkowości przedsiębiorstwa wchodzi w skład pierwszego etapu badania sprawozdania finansowego, czyli tzw. przygotowania badania[22]. Jednakże oceny tej polityki biegły rewident powinien dokonywać w toku całego badania, a nie tylko w trakcie ogólnego przeglądu rachunkowości przy badaniu wstępnym[23]. Zadaniem biegłego rewidenta w ramach przeprowadzanego badania polityki rachunkowości przedsiębiorstwa jest wnikliwe rozpoznanie wybranych przez jednostkę zasad rachunkowości, stwierdzenie ich zgodności z prawem bilansowym (ustawą o rachunkowości, MSSF), jak również zweryfikowanie, czy podmiot stosuje się w sposób ciągły do wybranych zasad.

Z badaniem polityki rachunkowości są jednak związane pewne dylematy. Największy z nich dotyczy tego, czy biegły rewident ma oceniać celowość i zasadność wybranych przez jednostkę rozwiązań w ramach przyjętej polityki rachunkowości. Zdaniem K. Sawickiego biegły rewident nie powinien kwestionować wybranych przez badaną jednostkę instrumentów polityki rachunkowości, jeżeli nie są one sprzeczne z obowiązującymi przepisami. Poza tym biegły powinien wyrażać swoje poglądy dotyczące polityki rachunkowości tylko w szczególnych przypadkach, a do oceny celowości przyjętych rozwiązań nie jest zobowiązany[24].

Zdaniem innych autorów ocena zasadności wyboru instrumentów polityki rachunkowości jest kwestią otwartą, niemniej w pewnych sytuacjach prawa wyboru są ograniczane warunkami, w jakich mogą być wykorzystywane. Dlatego

---

[22] *Rewizja sprawozdań finansowych*, red. D. Krzywda, SKwP, Warszawa 2005, s. 154.

[23] J. Szczotka, *Polityka rachunkowości podstawą oceny wiarygodności i rzetelności sprawozdania finansowego*, [w:] *Sprawozdawczość i rewizja finansowa w procesie poprawy bezpieczeństwa obrotu gospodarczego*, Wyd. Akademii Ekonomicznej w Krakowie, Kraków 2005, s. 610.

[24] K. Sawicki, *Polityka bilansowa a badanie rocznych sprawozdań finansowych*, „Zeszyty Teoretyczne Rady Naukowej" 1997, nr 40, s. 133-134, za: P. Zieniuk, *Badanie polityki rachunkowości w świetle kontynuacji działalności*, [w:] *Sprawozdawczość i rewizja finansowa wobec kryzysu ekonomicznego*, red. B. Micherda, Wyd. Uniwersytetu Ekonomicznego w Krakowie, Kraków 2009, s. 507.

też uznaje się, że biegły rewident powinien ocenić zasadność stosowania danych rozwiązań w konkretnej sytuacji przedsiębiorstwa[25].

Rozpoczynając badanie polityki rachunkowości, biegły rewident powinien przede wszystkim rozpoznać, które ustalenia zawarte w polityce rachunkowości są dla danego przedsiębiorstwa kluczowe, a które mniej istotne. Kluczowe elementy polityki rachunkowości wiążą się zazwyczaj z najistotniejszymi pozycjami sprawozdania finansowego. Najprostszym, ale nie zawsze trafnym wnioskiem jest przyjęcie uproszczenia polegającego na stwierdzeniu, że najważniejsze dla obrazu sytuacji finansowej podmiotu pozycje aktywów i pasywów oraz przychodów i kosztów to te, których wartość jest najwyższa (np. pozycje stanowiące powyżej 10% sumy bilansowej). Takie podejście może stanowić punkt wyjścia do dalszych badań[26].

Kolejnym krokiem jest weryfikacja kompletności opisu polityki rachunkowości, w szczególności w zakresie kluczowych pozycji sprawozdania finansowego. Biegły rewident powinien także zwróć szczególną uwagę na te zapisy w polityce rachunkowości badanego podmiotu, które dotyczą obszarów sprawozdania finansowego najbardziej narażonych na manipulacje. Do obszarów tych należą m.in.[27]:

– rzeczowe aktywa trwałe oraz wartości niematerialne i prawne (dobór okresów, metod i stawek amortyzacyjnych, ustalanie odpisów z tytułu trwałej utraty wartości);

– inwestycje długo- i krótkoterminowe (wybór dokonany w zakresie ich wyceny i klasyfikacji);

– zapasy (wycena początkowa, wybór zasad rozchodu zapasów wywierający wpływ na wysokość kosztów, wycena bilansowa uwzględniająca odpisy aktualizujące);

– rozrachunki (wycena należności z uwzględnieniem zasad przyjętych do ustalania odpisów aktualizujących);

– rozliczenia międzyokresowe kosztów czynne (poziom istotności przyjęty dla uznania kosztu za znaczący, by go rozliczać międzyokresowo);

– rezerwy na zobowiązania i rozliczenia międzyokresowe kosztów bierne (zasadność tworzenia, sposób szacowania tych wielkości).

---

[25] T. Cebrowska, *Badanie polityki rachunkowości – nowe wyzwanie dla audytora*, [w:] *Rewizja sprawozdań finansowych a rozwój podmiotów gospodarczych*, Referaty i komunikaty na II Doroczną Konferencję Auditingu, Jachranka k. Warszawy, 22-24 listopada 2001, KIBR, Warszawa 2001, s. 21-25, za: P. Zieniuk, *Badanie polityki rachunkowości w świetle kontynuacji działalności*, [w:] *Sprawozdawczość i rewizja finansowa wobec kryzysu ekonomicznego*, s. 508.

[26] J. Szczotka, *Rozpoznanie kluczowych elementów polityki rachunkowości badanej jednostki podstawą prawidłowej weryfikacji sprawozdania finansowego*, [w:] *Sprawozdawczość i rewizja finansowa wobec kryzysu ekonomicznego*, red. B. Micherda, s. 390-392.

[27] J. Szczotka, *Wpływ polityki rachunkowości na sprawozdanie finansowe przedsiębiorstwa*, s. 549.

Przyjęte rozwiązania w wymienionych powyżej obszarach dotyczą głównie[28]:

– ustalania zakresu poszczególnych pozycji;

– klasyfikacji poszczególnych indywidualnych pozycji do grup aktywów i pasywów;

– zasad wyceny wstępnej (bieżącej) poszczególnych pozycji bilansu;

– zasad wyceny bilansowej;

– zasad ujmowania skutków utraty wartości aktywów;

– zasad tworzenia i sposobów szacowania wartości w przypadku pozycji szacunkowych.

Warto podkreślić, że obszary sprawozdania finansowego związane z tworzeniem rezerw i dopuszczające dokonywanie odpisów aktualizujących czy z tytułu trwałej utraty wartości są wyjątkowo narażone na manipulacje.

Należy wspomnieć, że w praktyce może mieć miejsce również sytuacja, iż podmiot gospodarczy nie przewidzi jakiegoś zdarzenia gospodarczego i nie uwzględni go, tworząc politykę rachunkowości. Jednakże w takim przypadku w momencie pojawienia się nowego zdarzenia (problemu) przyjęty sposób jego rozstrzygnięcia powinien zostać w tej polityce przedstawiony i zastosowany konsekwentnie w przyszłości dla tego typu zdarzeń. Wyjątek może stanowić sytuacja, że pierwotnie przyjęte rozwiązanie nie gwarantuje rzetelnego i jasnego przedstawienia sytuacji finansowej podmiotu w sprawozdaniu finansowym. Wówczas należy go zmienić z wszelkimi konsekwencjami przewidzianymi w prawie bilansowym[29].

Następnym etapem w badaniu polityki rachunkowości przedsiębiorstwa przez biegłego rewidenta jest kontrola zgodności wybranych rozwiązań z ich praktycznym zastosowaniem. Zdarzają się przypadki, gdy podmiot, co prawda, przyjął, opracował politykę rachunkowości, ale się do niej nie stosuje. Z tego też względu audytor, badając poszczególne obszary sprawozdania finansowego, powinien skontrolować, czy podmiot stosuje się w całości do wybranych zasad rachunkowości. W sytuacji wystąpienia niezgodności, w zależności od charakteru rozbieżności, biegły rewident może zasugerować podmiotowi jedno z dwu rozwiązań[30]:

1) wprowadzenie odpowiednich zmian w polityce rachunkowości (doprecyzowanie lub uzupełnienie zapisu);

2) wprowadzenie korekt do sprawozdania finansowego podlegającego badaniu w celu doprowadzenia do jego zgodności z przyjętą polityką rachunkowości.

Przepisy prawa bilansowego nakazują stosować przyjętą politykę rachunkowości w sposób ciągły, jednakże zezwalają także na jej zmianę w wyjątkowych

---

[28] Tamże.

[29] J. Szczotka, *Rozpoznanie kluczowych elementów polityki rachunkowości badanej jednostki podstawą prawidłowej weryfikacji sprawozdania finansowego*, s. 394.

[30] Tamże, s. 394-395.

sytuacjach[31]. Zmiany polityki rachunkowości mogą być dokonywane ze skutkiem od pierwszego dnia roku obrotowego, niezależnie od daty podjęcia decyzji[32].

Na skutek wprowadzonych zmian w polityce rachunkowości przedsiębiorstwa musi zostać wprowadzona aktualizacja dokumentacji opisującej te zasady. Należy również określić w informacji dodatkowej wpływ tych zmian na sprawozdanie finansowe, na wynik finansowy, a także zapewnić porównywalność danych sprawozdania finansowego dotyczących roku poprzedzającego rok obrotowy, w którym dokonano zmian[33]. Z tego też powodu w przypadku stwierdzenia przez biegłego rewidenta, iż przedsiębiorstwo dokonało zmian w swojej polityce rachunkowości, biegły powinien zapoznać się z przyczynami wprowadzonych zmian, określić ich wpływ na sprawozdanie finansowe oraz wynik finansowy, a także zbadać, czy została zapewniona porównywalność sprawozdań finansowych.

4. PODSUMOWANIE

Badanie polityki rachunkowości stanowi istotną część badania sprawozdania finansowego jednostki gospodarczej przez biegłego rewidenta. Dokonując identyfikacji przyjętej przez jednostkę polityki rachunkowości, biegły winien ustalić, które pozycje sprawozdania finansowego są kluczowe (dominujące), a które nieistotne. Kluczowe pozycje sprawozdania finansowego muszą być wyczerpująco opisane w polityce rachunkowości, w przeciwnym bowiem razie biegły rewident nie będzie w stanie stwierdzić, czy sprawozdanie finansowe jest zgodne z przyjętą polityką rachunkowości. Z kolei te pozycje sprawozdawcze, które biegły uznał za nieistotne, także winny znaleźć się w polityce rachunkowości przedsiębiorstwa, jednakże ich brak nie powinien mieć negatywnego wpływu na treść opinii i raportu.

W ramach przeprowadzanego badania polityki rachunkowości biegły rewident powinien wnikliwie rozpoznać wybrane przez jednostkę zasady rachunko-

[31] Zmiany polityki rachunkowości mogą być spowodowane następującymi przyczynami:
– zmianą prawa bilansowego (nowelizacja prawa, nowa interpretacja przepisów);
– zmianami dokonywanymi na poziomie jednostki (zmiana statutu, umowy, zalecenia biegłych rewidentów, kontroli skarbowej lub innej kontroli zewnętrznej, wejście jednostki do grupy kapitałowej i konieczność dostosowania się do obowiązujących w niej zasad, poważne zmiany struktury organizacyjnej, przedmiotu jej działalności, wprowadzenie dodatkowych uproszczeń lub rezygnacja z dotychczasowych, np. wobec objęcia jednostki obowiązkiem corocznego badania sprawozdania). Por. S. Koc, *Zasady (polityka) rachunkowości*, „Rachunkowość" 2009, nr 5, s. 10.

[32] Ustawa z dnia 29 września 1994 r. o rachunkowości, art. 8, ust. 1.

[33] Ustawa z dnia 29 września 1994 r. o rachunkowości, art. 8, ust. 2.

wości, zbadać ich zgodność z prawem bilansowym (ustawą o rachunkowości, MSSF), jak również zweryfikować, czy podmiot stosuje się w sposób ciągły do wybranych zasad. Natomiast w przypadku stwierdzenia przez biegłego rewidenta, że przedsiębiorstwo dokonało zmian w swojej polityce rachunkowości, biegły powinien zapoznać się z przyczynami wprowadzonych zmian, określić ich wpływ na sprawozdanie finansowe oraz wynik finansowy, a także zbadać, czy została zapewniona porównywalność sprawozdań finansowych.

BIBLIOGRAFIA

1. Cebrowska T., *Badanie polityki rachunkowości – nowe wyzwanie dla audytora*, [w:] *Rewizja sprawozdań finansowych a rozwój podmiotów gospodarczych*, Referaty i komunikaty na II Doroczną Konferencję Auditingu, Jachranka k. Warszawy, 22-24 listopada 2001, KIBR, Warszawa 2001.
2. Hendriksen E.A., van Breda M.F., *Teoria rachunkowości*, WN PWN, Warszawa 2002.
3. Jarugowa A., Walińska E., *Roczne sprawozdania finansowe – ujęcie księgowe a podatkowe*, ODDK Gdańsk 1997.
4. Koc S., *Zasady (polityka) rachunkowości*, „Rachunkowość" 2009, nr 5.
5. *Rachunkowość finansowa – ujęcie sprawozdawcze i ewidencyjne*, red. E. Walińska, Oficyna a Walters Kluwer business, Warszawa 2010.
6. *Rachunkowość finansowa i podatkowa,* red. T. Cebrowska, WN PWN, Warszawa 2006.
7. Remlein M., *W poszukiwaniu ładu terminologicznego. Polityka rachunkowości, polityka bilansowa, zasady rachunkowości*, [w:] *Rachunkowość w teorii i praktyce. Rachunkowość finansowa*, red. W. Gabrusewicz, Wyd. Akademii Ekonomicznej w Poznaniu, Poznań 2007.
8. *Rewizja sprawozdań finansowych*, red. D. Krzywda, SKwP, Warszawa 2005.
9. Sawicki K., *Polityka bilansowa a badanie rocznych sprawozdań finansowych*, „Zeszyty Teoretyczne Rady Naukowej" 1997, nr 40.
10. Stępień K., *Rentowność a wypłacalność przedsiębiorstw*, Difin, Warszawa 2008.
11. Szczotka J., *Polityka rachunkowości podstawą oceny wiarygodności i rzetelności sprawozdania finansowego*, [w:] *Sprawozdawczość i rewizja finansowa w procesie poprawy bezpieczeństwa obrotu gospodarczego*, Wyd. Akademii Ekonomicznej w Krakowie, Kraków 2005.
12. Szczotka J., *Rozpoznanie kluczowych elementów polityki rachunkowości badanej jednostki podstawą prawidłowej weryfikacji sprawozdania finansowego*, [w:] *Sprawozdawczość i rewizja finansowa wobec kryzysu ekonomicznego*, red. B. Micherda, Wyd. Uniwersytetu Ekonomicznego w Krakowie, Kraków 2009.

13. Szczotka J., *Wpływ polityki rachunkowości na sprawozdanie finansowe przedsiębiorstwa*, [w:] *Sprawozdawczość i rewizja finansowa w kształtowaniu wiarygodności informacji ekonomicznej*, red. B. Micherda, Wyd. Uniwersytetu Ekonomicznego w Krakowie, Kraków 2007.
14. Ustawa z dnia 18 marca 2008 r. o zmianie ustawy o rachunkowości, Dz.U. nr 63, poz. 393.
15. Ustawa z dnia 29 września 1994 r. o rachunkowości, Dz.U. z 2009 r., nr 152, poz. 1223 ze zm.
16. Zieniuk P., *Badanie polityki rachunkowości w świetle kontynuacji działalności*, [w:] *Sprawozdawczość i rewizja finansowa wobec kryzysu ekonomicznego*, red. B. Micherda, Wyd. Uniwersytetu Ekonomicznego w Krakowie, Kraków 2009.

THE ACCOUNTING POLICY AS OBJECT OF RESEARCH OF FINANCIAL STATEMENT AUDITOR

Summary

The accounting act orders to research by financial statement auditor if financial statement is accordance with accountancy principles (accounting policy) employed by this company and whether it represents a true and fair view of the company's financial situation and its result. And so research of accounting policy has become important element of whole carried research by the financial statement auditor.

Discerning reconnaissance chosen is task of auditor within the confines of carried research of accounting policy of enterprise by unit of principle of accountancy, affirmation of their correspondence with balance law, as well as confirm if subject applies for chosen principles continuously.

This paper elaboration devote appearance of requirement of research of accounting policy by financial statement auditor and indication of basic direction of this research.

Maciej Frendzel[1]

PREZENTACJA WYNIKÓW DZIAŁALNOŚCI INWESTYCYJNEJ I FINANSOWEJ – WYBRANE ZAGADNIENIA

1. WSTĘP

Podmioty gospodarcze często prowadzą szeroką działalność gospodarczą, która wykracza poza jeden obszar gospodarczy bądź sektor branżowy. Nawet podmioty koncentrujące się ściśle na wąsko zdefiniowanej działalności operacyjnej przeprowadzają często liczne dodatkowe transakcje, które – choć nieuznawane za działalność operacyjną – są świadomie zarządzane i mogą być z pewnej perspektywy uznane za działania zwykłe i normalne. Przykładem mogą być tutaj transakcje rozliczania pozycji w walucie obcej i powstające na nich różnice kursowe (np rozliczenie należności i zobowiązań handlowych), kwoty naliczane w związku z wynajmem zbędnej powierzchni magazynowej, zyski i straty na instrumentach pochodnych zabezpieczających transakcje lub salda operacyjne, kwoty odsetek naliczanych i otrzymywanych na lokatach bankowych, dywidendy otrzymywane od spółek, do których wyodrębniono część działalności podstawowej, itp. Zasadniczym pytaniem jest tutaj to, według jakiego kryterium i z jakiej perspektywy jednostka powinna klasyfikować przeprowadzane transakcje. Kwestią problematyczną jest ustalenie, czy jednostka powinna wyróżniać transakcje operacyjne, pozostałe operacyjne, finansowe (i ewentualnie w przypadku polskich rozwiązań nadzwyczajne), a może operacyjne, inwestycyjne i finansowe, czy też istota podziału leży w innym podejściu.

Przyjęta klasyfikacja może istotnie przekładać się na prezentację transakcji w rachunku zysków i strat i przez to na ocenę podmiotu przez inwestorów bądź wierzycieli. Problem ten jest szczególnie istotny w kontekście stosowania standardów międzynarodowych, ponieważ regulacje te pozostawiają dużą swobodę

[1] Dr Maciej Frendzel – Uniwersytet Łódzki, Wydział Zarządzania, Katedra Rachunkowości, adiunkt; mfrendzel@o2.pl

oceny i możliwości kształtowania i dostosowywania rachunku zysków i strat do specyfiki jednostki (ewentualnie sprawozdania z całkowitych dochodów, jeżeli jednostka nie prezentuje odrębnego rachunku zysków i strat). Zbliżony problem pojawia się również dla niektórych pozycji w przypadku stosowania ustawy o rachunkowości, gdy przepisy nie wskazują jednoznacznie sposobu ujęcia skutków transakcji, pozostawiając ujęcie przychodu działalności operacyjnej lub pozostałego przychodu operacyjnego ocenie jednostki[2]. Przyjęte przez dany podmiot rozwiązania powinny być zawarte w polityce rachunkowości i stosowane systematycznie w kolejnych okresach sprawozdawczych.

Niniejszy artykuł podejmuje problematykę właściwej prezentacji przychodów, zysków, kosztów i strat z działalności nieuznawanej za działalność *stricte* operacyjną. Celem opracowania jest zatem wskazanie różnych możliwości prezentacji pozycji wynikowych w rachunku zysków i strat w zależności od różnych rozwiązań przyjętych przez kierownictwo w polityce rachunkowości. Podstawą do przygotowania artykułu były analiza i interpretacja regulacji rachunkowości, studia literaturowe oraz analiza sprawozdań finansowych spółek giełdowych notowanych na Londyńskiej Giełdzie Papierów Wartościowych (ang. London Stock Exchange – LSE)[3].

2. RACHUNEK ZYSKÓW I STRAT I JEGO UMIEJSCOWIENIE WŚRÓD INNYCH SPRAWOZDAŃ FINANSOWYCH

W teorii rachunkowości można wyróżnić dwa podstawowe podejścia do roli rachunku zysków i strat oraz bilansu – podejście wynikowe i bilansowe. Podejście wynikowe przyjmuje, że rachunkowość, a przez to i sprawozdawczość finansowa ukierunkowane są na poprawne ustalenie i przedstawienie wyniku finansowego podmiotu i efektywności jego działań[4]. Zadanie to jest w tym podejściu pierwotne wobec prezentacji sytuacji finansowo-majątkowej podmiotu, ponieważ sytuacja

[2] Zob. np. par. V.1 KSR 5 „Leasing", Ministerstwo Finansów RP, http://www.mf.gov.pl/dokument.php?const= 1&dzial=74&id=17731&typ=news [dostęp: 24 X 2011].

[3] Postawioną hipotezę badawczą i sposób jej weryfikacji przedstawiono w punkcie prezentującym wyniki badania.

[4] Zob. A. Jaruga (red.), *Międzynarodowe regulacje rachunkowości. Wpływ na rozwiązania krajowe*, Wyd. C.H. Beck, Warszawa 2002, s. 17. Podejście wynikowe jest również określane w literaturze przedmiotu teorią transakcyjną lub metodą transakcyjną (ang. *Performance oriented Theory*). Por. A. Helin, K.G. Szymański, *Sprawozdawczość finansowa spółek kapitałowych*, FRR w Polsce, Warszawa 2001, s. 66-69; M. Gmytrasiewicz, *Dyskusyjne metody ustalania i prezentacji wartości według Międzynarodowych Standardów Sprawozdawczości Finansowej*, „Zeszyty Teoretyczne Rachunkowości" 2009, t. 53 (109).

ta jest często konsekwencją ujęcia lub odraczania w czasie kosztów i przychodów, a także wpływów i wydatków.

Przyjęcie podejścia wynikowego oznacza uwypuklenie pomiaru przychodów i kosztów oraz ich współmierności, a także uznanie rachunku zysków i strat jako nadrzędnego wobec bilansu. Bilans odzwierciedlający aktywa i pasywa jest zatem traktowany jako narzędzie pomocnicze, w konsekwencji czego przedstawia przede wszystkim te pozycje, które nie kwalifikują się do ujęcia w wyniku finansowym danego okresu sprawozdawczego. W podejściu wynikowym (w pewnym uproszczeniu) wykazywane w bilansie aktywa utożsamiane są w dużej części z odraczanymi w czasie kosztami. Obok nich pojawiają się również niezrealizowane wpływy (np. należności handlowe, pożyczki udzielone, inne inwestycje finansowe), a także same środki pieniężne. Wykazywane w bilansie pasywa oznaczają przede wszystkim odroczone w czasie przychody oraz przyszłe wydatki (zobligowania do zapłaty).

W podejściu wynikowym koszt nie jest definiowany jako pochodna zmian w zasobach lub zobowiązaniach, lecz jako pozycja pierwotna – odzwierciedla poniesione nakłady, pewne wyrzeczenie, „poświęcenie" czegoś dla zrealizowania korzyści. Wielkości te są ujmowane w wyniku finansowym, chyba że wiążą się z generowaniem korzyści w kolejnych okresach. Analogicznie pozycją pierwotną są przychody, które również podlegają rozliczeniu w czasie, jeżeli uznane są za przychody kolejnego bądź kilku kolejnych okresów.

W opozycji do podejścia wynikowego znajduje się podejście bilansowe, ukierunkowane na przedstawienie bieżącej sytuacji finansowej podmiotu[5]. Podejście to przewiduje ekonomiczne spojrzenie na jednostkę gospodarczą z perspektywy aktywów, jakimi dysponuje, oraz zobowiązań, jakie na niej ciążą. W tym ujęciu aktywa są definiowane w odniesieniu do czynników określających bieżącą sytuację finansową podmiotu gospodarczego, np. zasobów odzwierciedlających przyszłe korzyści ekonomiczne bądź majątku w postaci posiadanych dóbr gospodarczych. Sprawozdanie odzwierciedlające te zasoby i zobligowania (bilans) staje się podstawowym sprawozdaniem finansowym, a rachunek zysków i strat sprawozdaniem uzupełniającym, obrazującym przychody, koszty, zyski i straty, będące pochodnymi zmian aktywów i zobowiązań.

---

[5] Zob. A. Jaruga, *Międzynarodowe regulacje*, s. 17. Podejście bilansowe utożsamiane jest przez niektórych autorów z teorią wartości (ang. *Wealth oriented Theory*) lub metodą wartości – zob. np. A. Helin, K.G. Szymański, *Sprawozdawczość finansowa*, s. 66-69; J. Samelak, *Zasada ostrożności w teorii i praktyce rachunkowości (głos w dyskusji)*, „Zeszyty Teoretyczne Rachunkowości" 2007, t. 38 (94); E. Jezierska, *Nadrzędne zasady rachunkowości w świetle zmian we współczesnej rachunkowości*, „Zeszyty Teoretyczne Rachunkowości" 2008, t. 46 (102) – wykorzystujących do wyceny wartości godziwe (bieżące) oraz przewidujących ujmowanie przeszacowań w wyniku finansowym okresu. Należy wskazać, że samo podejście bilansowe nie wiąże się z konkretną koncepcją wyceny i sposobem ujmowania przeszacowań – może wykorzystywać zarówno miary historyczne, jak i bieżące.

Przyjęte w podejściu bilansowym i wynikowym różne ukierunkowanie rachunkowości uwidocznione jest w definicjach aktywów i zobowiązań oraz przychodów i kosztów. W świetle obu rozwiązań te same pozycje mogą być wykazane w bilansie, lecz analizowane są z różnej perspektywy. Przykładowo maszyna nabyta za środki pieniężne w podejściu wynikowym nie odzwierciedla składnika majątkowego ani zasobu, lecz stanowi poniesiony nakład (koszt), który nie kwalifikuje się do ujęcia w całości w wyniku finansowym okresu, w którym został poniesiony. Nakład ten, czyli pewne wyrzeczenie ze strony jednostki (kwota zapłacona za maszynę), przyczyni się do generowania przychodów w kilku kolejnych okresach i z tego powodu podlega rozliczeniu w czasie. Z perspektywy podejścia bilansowego maszyna traktowana jest nie jako wyrzeczenie czy poniesione przez jednostkę poświęcenie środków pieniężnych, lecz składnik majątkowy lub zasób definiowany w odniesieniu do potencjalnych korzyści ekonomicznych, które zostaną dzięki niemu wygenerowane[6].

Obowiązujące obecnie Międzynarodowe Standardy Sprawozdawczości Finansowej przyjmują jednoznacznie orientację bilansową. Uwidacznia się to przede wszystkim w definicjach aktywów, zobowiązań, przychodów i kosztów, ale również w dużym nacisku na wycenę początkową i bilansową pozycji prezentowanych w bilansie. Bardzo często standardy międzynarodowe, wskazując sposób ujęcia przeszacowania lub skutków wyceny, ograniczają się jedynie do wskazania, czy jest to element wpływający na wynik finansowy okresu, czy na odpowiedni kapitał rezerwowy (prezentowany jako inne całkowite dochody).

Nieco inne podejście przyjmuje ustawa o rachunkowości, która próbuje łączyć zarówno podejście wynikowe, jak i bilansowe. Za orientacją bilansową przemawiają definicje aktywów i zobowiązań, a także podporządkowane im definicje przychodów/zysków i kosztów/strat zawarte w art. 3 ustawy[7]. Z kolei za podejściem wynikowym przemawiają art. 6, który na mocy zasady współmierności uzasadnia wykazywanie w bilansie kosztów i przychodów odraczanych w czasie, oraz uzupełniające go art. 39 i 40 ustawy. Należy wskazać, że rozwiązania ustawowe budzą pewne wątpliwości koncepcyjne od strony ich spójności. Może to w niektórych przypadkach przekładać się na różne rozwiązania, wynikające z przyjęcia różnej perspektywy i w konsekwencji tego skutkować różnymi kwotami ujętych aktywów, zobowiązań i wyniku finansowego. Przykładem mogą być koszty przedkontraktowe, ponoszone np. przez jednostkę w związku z planowaną realizacją kontraktu długoterminowego. Przyjmując orientację bilansową (a więc

[6] Innym, wyraźniejszym przykładem różnic mogą być różne rozwiązania stosowane wobec nakładów poniesionych na przygotowanie oferty handlowej przed zawarciem umowy lub kosztów akwizycji, które w świetle podejścia wynikowego są rozliczane w czasie, a w świetle podejścia bilansowego nie kwalifikują się do ujęcia jako zasoby.

[7] Ustawa z dnia 29 września 1994 r. o rachunkowości, Dz.U. z 2009 r., nr 152, poz. 1223 z późn. zm.

art. 3), jednostka nie może wykazać takich pozycji jako aktywa, ponieważ nie jest spełniona definicja aktywów (brak kontroli nad zasobami, które skutkowałyby w przyszłości wpływem korzyści ekonomicznych). Z kolei podmiot stosujący zasadę współmierności (art. 6 ustawy) i bazujące na niej podejście przedstawione w art. 34c (zdanie drugie) może, czy wręcz powinien wykazać pozycję jako składnik aktywów (mimo braku wypełnienia definicji zawartej w art. 3), jeżeli oczekuje odzyskania kosztów w przyszłości. Wydaje się, że podmiot stosujący ustawę o rachunkowości powinien przyjąć w polityce rachunkowości zasady, którymi będzie się kierował, ujmując takie pozycje i systematycznie stosować je do zbliżonych zdarzeń.

3. OBSZARY RACHUNKU ZYSKÓW I STRAT

Podstawowym celem przygotowania i prezentacji rachunku zysków i strat jest przedstawienie przychodów, kosztów, zysków, strat i obciążeń podatkowych uwzględnionych w wyniku finansowym okresu. Od strony koncepcyjnej istnieje wiele możliwych wariantów wyodrębniania i grupowania elementów wpływających na wynik finansowy[8]. Przykładowo struktura może być uzależniona od częstotliwości występowania określonych transakcji w danej jednostce. W takim przypadku przychody i koszty oraz zyski i straty występujące z największą częstotliwością prezentowane są w pierwszej kolejności (pierwszej części tego sprawozdania), a dopiero po nich pojawiają się pozycje występujące rzadziej, kończąc na tych, które występują sporadycznie.

Pewną modyfikacją tej formuły może być wyodrębnienie pozycji ze względu na ich oczekiwaną częstotliwość występowania w przyszłości. W tym ujęciu wyodrębniana jest działalność kontynuowana, która będzie się powtarzać w przyszłości, oraz działalność niekontynuowana (zaniechana), która zgodnie z zamierzeniami kierownictwa jednostki będzie wygaszana lub sprzedana (bądź została w danym okresie wygaszona lub sprzedana).

Innym sposobem klasyfikacji pozycji wynikowych jest powiązanie transakcji z działalnością operacyjną jednostki. Rozwiązanie takie przewiduje w dużym zakresie ustawa o rachunkowości, która wskazuje na wyodrębnienie następujących elementów: przychody działalności operacyjnej, koszty działalności operacyjnej, przychody/zyski i koszty/straty pośrednio wiążące się z działalnością operacyjną (pozostałe przychody i koszty operacyjne), przychody/zyski i koszty/straty wiążące się z niefinansową działalnością inwestycyjną (pozostałe przychody i kosz-

[8] Należy podkreślić, że przedstawione poniżej możliwe sposoby prezentacji pozycji w rachunku zysków i strat nie wypełniają wszystkich możliwości w tym zakresie.

ty operacyjne) oraz przychody/zyski i koszty/straty wiążące się z finansowaniem podmiotu i inwestycjami finansowymi. Dokładna analiza przedstawionej klasyfikacji rodzi jednak wątpliwości, co uznawać za działalność operacyjną, pozostałą operacyjną i finansową. Ustawa o rachunkowości oraz akty wykonawcze i uzupełniające (np. krajowe standardy rachunkowości) jedynie częściowo rozwiązują ten problem poprzez wprowadzenie definicji pozostałych przychodów i kosztów operacyjnych oraz konkretne zapisy wskazujące ujęcie określonych przychodów/zysków lub kosztów/strat, pozostawiając stosunkowo wiele miejsca ocenie jednostki.

Kolejnym możliwym sposobem prezentacji pozycji wynikowych jest ich uporządkowanie w sposób powiązany z rachunkiem przepływów pieniężnych i wyodrębnionymi tam obszarami: działalnością operacyjną, inwestycyjną i finansową. W tym ujęciu istotne znaczenie ma zdefiniowanie wskazanych obszarów, ponieważ różne regulacje, poprzez odmienne określenie tych samych zagadnień, mogą powodować różne skutki dla potrzeb prezentacji. Obowiązujące obecnie regulacje krajowe i międzynarodowe nie przewidują dostosowania struktury rachunku zysków i strat do struktury rachunku przepływów pieniężnych, lecz takie zbliżenie może nastąpić w przyszłości[9]. Porównanie tych dwóch sprawozdań, zwłaszcza w kontekście ustawy o rachunkowości, pozwala na stwierdzenie, że pojawiająca się w obu działalność operacyjna i wynikające z niej skutki mogą być różnie określane. Przykładem może być tutaj podejście do różnic kursowych powstałych na należnościach handlowych lub zobowiązaniach handlowych, które w rachunku zysków i strat wykazywane są w działalności finansowej, a w rachunku przepływów pieniężnych w działalności operacyjnej (są np. uwzględniane w zmianie stanu takich wielkości). Innym przykładem mogą być przepływy wynikające z instrumentów pochodnych, które w rachunku przepływów pieniężnych mogą być prezentowane w ramach obszaru, w którym wykazywane są przepływy z pozycji zabezpieczanej, a w rachunku zysków i strat w działalności finansowej.

Należy podkreślić, że w niektórych obszarach – np. wykazanie przychodów operacyjnych, pozostałych przychodów operacyjnych czy przychodów finansowych – zastosowanie regulacji krajowych wymaga oceny, co jest działalnością podstawową podmiotu. Przykładowo część odsetkowa rat związanych z leasingiem finansowym u finansującego może być prezentowana jako przychód operacyjny („ze sprzedaży"), jeśli za część działalności podstawowej uznawane jest udostępnianie składników w leasingu, w pozostałych zaś przypadkach będzie to przychód finansowy. Zbliżony problem pojawia się w przypadku wynajmu nieruchomości – uznanie takiej działalności za działalność podstawową (lub jej część) powoduje, że opłaty należne powiązane są z ujęciem przychodu operacyjnego („ze sprzedaży"). Jeśli jednak obszar ten jest traktowany jako działalność uboczna, powstają pozostałe przychody operacyjne.

[9] Zob. *Preliminary Views on Financial Statement Presentation*, IASB, London 2008.

4. KLASYFIKACJA POZYCJI WYNIKOWYCH W KONTEKŚCIE STOSOWANIA MSSF

Większe wątpliwości w zakresie klasyfikacji pozycji w rachunku zysków i strat pojawiają się w przypadku zastosowania regulacji międzynarodowych. Wynika to ze wskazanej wcześniej specyfiki przepisów międzynarodowych – zazwyczaj wskazują na ujęcie kwoty w wyniku finansowym okresu bez odniesienia się do konkretnej pozycji rachunku zysków i strat[10]. Oznacza to, że właściwa prezentacja uzależniona jest w dużym stopniu od ocen i założeń kierownictwa jednostki, które powinny znaleźć swoje odzwierciedlenie w polityce rachunkowości i być stosowane systematycznie w kolejnych okresach. Kierownictwo powinno zatem określić m.in.:

– w jakiej pozycji rachunku zysków i strat (RZiS) jednostka wykazuje różnice kursowe powstałe na składnikach operacyjnych (np. należnościach i zobowiązaniach handlowych)?

– w jakiej pozycji jednostka wykazuje różnice kursowe powstałe na aktywach i zobowiązaniach finansowych (np. pożyczkach udzielonych i kredytach zaciągniętych)?

– w jakiej pozycji jednostka wykazuje przeszacowania inwestycji finansowych (np. czy przeszacowania instrumentów finansowych do wartości godziwej wykazuje w przychodach/kosztach finansowych, czy w innych przychodach/kosztach)?

– w jakiej pozycji jednostka wykazuje odpisy aktualizujące aktywa finansowe (np. czy w kosztach finansowych, czy w innych kosztach)?

– w jakiej pozycji jednostka wykazuje przeszacowania inwestycji niefinansowych (np. nieruchomości inwestycyjnych do wartości godziwej)?

– w jakiej pozycji jednostka wykazuje zyski/straty ze zbycia inwestycji finansowych (np. czy w przychodach/kosztach finansowych, czy innych operacyjnych)?

– w jakiej pozycji jednostka wykazuje zyski/straty ze zbycia inwestycji niefinansowych?

– w jakiej pozycji jednostka wykazuje kwoty tworzonych i rozwiązywanych rezerw[11] itp.?

Inny problem związany z klasyfikacją pozycji w rachunku zysków i strat wynika z przyjętego w MSSF pojęcia „przychodu z działalności zwykłej" (ang. *re-*

[10] Wyjątkiem są m.in. przychody z działalności zwykłej.

[11] Należy podkreślić, że wiele rezerw może być tworzonych w koszty operacyjne.

venue)[12]. MSR 1 „Prezentacja sprawozdań finansowych"[13], przedstawiając w załączniku różne warianty rachunku zysków i strat, wskazuje, że sprawozdanie to rozpoczyna się zawsze od przychodów, określanych angielskim terminem *revenue* (podobne rozwiązanie wskazane jest w paragrafach 102 i 103 MSR 1). Definicję pojęcia przychodu (w rozumieniu *revenue*) zawiera MSR 18 „Przychody"[14] (IAS 18 *Revenue*), który wskazuje, że są to wpływy „korzyści ekonomicznych brutto danego okresu, powstałe w wyniku zwykłej [ang. *ordinary*] działalności gospodarczej jednostki, skutkujące zwiększeniem kapitału własnego, innym niż zwiększenie kapitału wynikającego z wpłat udziałowców". Dodatkowo par. 1 MSR 18 stwierdza, że standard ten jest stosowany do przychodów (*revenue*) wynikających z następujących transakcji lub zdarzeń: „a) sprzedaży dóbr; b) świadczenia usług; oraz c) użytkowania przez inne podmioty aktywów jednostki gospodarczej, przynoszących odsetki, tantiemy i dywidendy".

Zasadniczą kwestią jest zatem odpowiedź na pytanie, co jest zwykłą działalnością podmiotu gospodarczego. Niewątpliwie w zakres zwykłej działalności wchodzi podstawowa działalność operacyjna. W przypadku podmiotu produkcyjnego będą to sprzedaż produktów: usługowego – świadczenie usług, handlowego – działalność handlowa, leasingowego – leasingowa itp. Zagadnieniem wymagającym jednak rozważenia jest to, czy zwykła działalność zawężona jest jedynie do tego elementu. Jeżeli jednostka, obok podstawowej działalności operacyjnej, dodatkowo przeprowadza systematycznie inne transakcje, np. świadomie zarządza i lokuje nadwyżki środków pieniężnych na lokatach terminowych (depozytach), udziela pożyczek bądź też inwestuje w obligacje Skarbu Państwa, to odsetki wynikające z takich transakcji można z pewnej perspektywy uznać za przychody z działalności zwykłej dla tego podmiotu. Analogiczna ocena powinna pojawić się dla np. wynajmu powierzchni biurowej czy magazynowej innym jednostkom, jeśli podmiot nie specjalizuje się w takiej działalności. Jeżeli określone działania prowadzone są systematycznie i są świadomie zarządzane, to wpisują się w działalność zwykłą. Analogicznie należałoby ocenić m.in. należne dywidendy. Jeżeli jednostka świadomie dywersyfikuje swoją działalność i inwestuje długoterminowo w inne podmioty wypłacające dywidendy bądź też wyodrębnia część swoich procesów do innych podmiotów, to z perspektywy sprawozdania jednostkowego może to być działalność zwykła[15].

---

[12] Niektórzy autorzy tłumaczą pojęcie *revenue* jako przychody operacyjne. Zob. np. T. Martyniuk, *Przychody jako kategoria prawa bilansowego*, „Zeszyty Teoretyczne Rachunkowości" 2010, t. 54 (110).

[13] MSR 1 „Prezentacja sprawozdań finansowych", [w:] *Międzynarodowe Standardy Sprawozdawczości Finansowej*, SKwP-IASB, Warszawa 2007.

[14] IAS 18 *Revenue*, [w:] *International Financial Reporting Standards 2010*, IASB, London 2010.

[15] W sprawozdaniu obejmującym podmioty podporządkowane (np. skonsolidowanym) inwestycje takie są eliminowane lub wykazywane metodą praw własności.

Przedstawione powyżej zapisy par. 1 standardu MSR 18 zostały jednoznacznie uszczegółowione w par. 5, który stwierdza: „użytkowanie przez inne podmioty aktywów jednostki gospodarczej powoduje uzyskanie przez nią przychodów [ang. *revenue*] w formie:

a) odsetek – tj. opłat za użytkowanie środków pieniężnych bądź ekwiwalentów środków pieniężnych lub kwot należnych jednostce gospodarczej;

b) tantiem – tj. opłat za użytkowanie długoterminowych aktywów jednostki gospodarczej, np. patentów, znaków handlowych, praw autorskich i programów komputerowych; oraz

c) dywidend – tj. rozdzielenia zysków pomiędzy posiadaczy inwestycji kapitałowych proporcjonalnie do ich stanu posiadania poszczególnych rodzajów kapitału".

Zapisy te nie pozostawiają wątpliwości, że przychody należne z tytułu elementów traktowanych często jako działalność finansowa (lub z pewnej perspektywy działalność inwestycyjna) mogą być wykazywane w ramach przychodów z działalności zwykłej na początku rachunku zysków i strat.

Prezentowana jako pierwszy element rachunku zysków i strat kwota przychodów z działalności zwykłej (ang. *revenue*) podlega rozbiciu na poszczególne tworzące ją istotne elementy bezpośrednio w tym sprawozdaniu lub w informacji dodatkowej do sprawozdania finansowego[16], a także jest dzielona na segmenty operacyjne[17]. Co ciekawe, MSSF 8 wymaga, aby jednostka, odnosząc się do każdego z segmentów operacyjnych zaprezentowała oddzielnie (jeżeli istotne) przychody z tytułu odsetek (ang. *interest revenue*)[18], co dodatkowo może świadczyć, że przychody odsetkowe stanowią lub mogą stanowić element działalności zwykłej.

Analizując przedstawione rozwiązania, należy rozważyć, co jest celem takiej prezentacji. Wysokość zrealizowanych w okresie przychodów nie informuje inwestorów jedynie o przychodach zrealizowanych na podstawowej działalności operacyjnej, lecz o przychodach na działalności zwykłej, powtarzającej się systematycznie i świadomie zarządzanej. Wielkość ta pozwala na prognozowanie, jakie wielkości jednostka zrealizuje w przyszłości. To, jakie obszary składają się na wykazywaną pozycję, odczytać można np. w notach, gdzie wyodrębnione zostaną istotne elementy (np. przychody z tytułu świadczenia usług, przychody ze sprzedaży produktów, przychody z tytułu odsetek, przychody z tytułu najmu, przychody z tytułu dywidend), jak również w nocie poświęconej sektorom operacyjnym.

W przedstawionym kontekście pojawia się pytanie, czy rzeczywiście podmioty prezentują wskazane elementy (odsetki, dywidendy) w ramach przychodów

[16] Wymóg par. 97 MSR 1, [w:] *Międzynarodowe Standardy Sprawozdawczości Finansowej*.

[17] Ujawnienia takie wynikają z wymagań MSSF 8 „Segmenty operacyjne", [w:] *International Financial.*

[18] Zob. par. 23 MSSF 8, [w:] *International Financial*.

z działalności zwykłej i jaka jest skala tego zjawiska, np. ile podmiotów wykazuje przychody z tytułu odsetek jako element przychodów rozpoczynających rachunek zysków i strat.

5. PRZYCHODY ZE ZWYKŁEJ DZIAŁALNOŚCI – WYNIKI BADAŃ WŁASNYCH

W celu sprawdzenia, czy jednostki wykazują m.in. przychody z tytułu odsetek w ramach przychodów ze zwykłej działalności rozpoczynających rachunek zysków i strat, przeprowadzono badanie empiryczne. Na podstawie przedstawionych w poprzednich punktach rozważań postawiono następującą hipotezę badawczą: „Największe pod względem kapitalizacji rynkowej niefinansowe podmioty notowane na Londyńskiej Giełdzie Papierów Wartościowych wykazują przychody z tytułu odsetek w ramach przychodów ze zwykłej działalności na początku rachunku zysków i strat". Podmioty notowane na LSE wybrano ze względu na zastosowanie MSSF oraz umiejscowienie giełdy londyńskiej w obszarze gospodarczo-kulturowym, w którym powstają standardy międzynarodowe. Weryfikacji hipotezy badawczej dokonano na podstawie analizy skonsolidowanych sprawozdań finansowych przygotowanych na koniec 2010 r.[19] przez spółki uwzględnione w indeksie FTSE100[20].

Po wstępnej analizie sprawozdań odrzucono 17 spółek ze względu na ich przynależność do sektorów finansowych (16 spółek) oraz stosowanie regulacji amerykańskich (1 spółka). Wśród sprawozdań pozostałych 83 podmiotów podlegających dalszej analizie stwierdzono, że 16 podmiotów wyodrębniło w rachunku zysków i strat przychody z tytułu odsetek i zaprezentowało je odrębnie od przychodów z działalności zwykłej, rozpoczynającej rachunek zysków i strat.

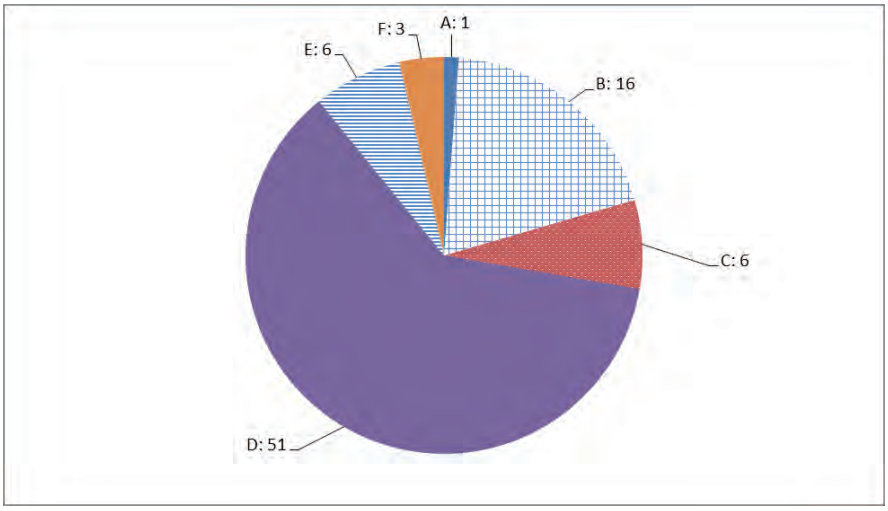
Dla kolejnych 57 jednostek ustalono, że zaprezentowały one w rachunku zysków i strat (lub sprawozdaniu z całkowitych dochodów) przychody finansowe. Wśród spółek podających przychody finansowe (57 podmiotów) 51 jednoznacznie wskazało na uwzględnienie w nich przychodów z tytułu odsetek. Pozostałe 6 spółek nie podało jednoznacznie, gdzie prezentuje przychody z tytułu odsetek

[19] Dzień bilansowy 31 X 2010 r. lub datę zbliżoną, jeżeli podmiot nie przygotowuje sprawozdania na koniec roku kalendarzowego, lecz inny moment.

[20] Indeks FTSE100 (ang. *Financial Times Stock Exchange*) to indeks akcji 100 największych spółek giełdowych notowanych na Londyńskiej Giełdzie Papierów Wartościowych, spełniających określone kryteria kapitalizacji i płynności. Spółki uwzględnione w FTSE100 stanowią ok 80% kapitalizacji giełdy londyńskiej.

w rachunku zysków i strat, odrębna prezentacja przychodów finansowych może jednak sugerować, że w tej części.

W grupie pozostałych 10 spółek (niewyodrębniających przychodów finansowych bądź przychodów z tytułu odsetek) 6 wykazało w rachunku zysków i strat przychody inwestycyjne (po przychodach z działalności zwykłej), w ramach których prezentowały przychody z tytułu odsetek, 3 nie wskazały, w jakiej pozycji prezentują przychody z tytułu odsetek, a 1 spółka podała, że przychody z tytułu odsetek korygują koszty finansowe. Wyniki badania prezentuje wykres 1.

Wykres 1. Rozkład spółek pod względem wykazywania przychodów odsetkowych

Legenda
A – przychody odsetkowe korygują koszty finansowe
B – w RZiS prezentowane przychody odsetkowe, jednak odrębnie od przychodów z działalności zwykłej
C – w RZiS prezentowane przychody finansowe, brak jednoznacznego wskazania umiejscowienia przychodów odsetkowych
D – w RZiS przychody odsetkowe uwzględnione w prezentowanych przychodach finansowych
E – w RZiS przychody odsetkowe uwzględnione w prezentowanych przychodach inwestycyjnych
F – brak informacji o przychodach odsetkowych

Źródło: opracowanie własne na podstawie badań własnych.

Przeprowadzone badanie pozwala na negatywną weryfikację postawionej hipotezy badawczej – podmioty notowane na giełdzie londyńskiej nie prezentują przychodów z tytułu odsetek jako elementu przychodów z działalności zwykłej na początku rachunku zysków i strat (lub sprawozdania z całkowitych dochodów, jeśli obejmuje ono pozycje wynikowe).

6. PODSUMOWANIE

Prezentacja wyników działalności inwestycyjnej i finansowej uzależniona jest od specyfiki jednostki, a także od regulacji rachunkowości, którym podlega. Zazwyczaj w podmiocie specjalizującym się w prowadzeniu inwestycji finansowych bądź niefinansowych uzasadnione jest wykazywanie osiąganych zysków lub strat z tego tytułu, w tym przychodów odsetkowych lub opłat dzierżawnych, jako elementu działalności operacyjnej. Analogicznie, elementy takie są wykazywane jako działalność pozostała lub finansowa u jednostek koncentrujących się na innych obszarach, np. produkcji i sprzedaży. Kwestią problematyczną pozostaje prezentacja takich elementów, gdy stanowią one istotną część systematycznie prowadzonej i świadomie zarządzanej działalności podmiotu. Wskazany problem nabiera dodatkowego znaczenia w kontekście stosowania regulacji międzynarodowych, ponieważ MSR 18 wskazuje, że np. przychody z tytułu odsetek lub przychody z dywidend stanowią element przychodów z działalności zwykłej (*revenue*). Zgodnie z wytycznymi MSR 1 przychody z działalności zwykłej są prezentowane jako pierwsza pozycja w rachunku zysków i strat. Jak obrazują przeprowadzone badania empiryczne, niefinansowe podmioty notowane na Giełdzie Papierów Wartościowych w Londynie, uwzględnione w indeksie FTSE 100, nie wykazują przychodów z tytułu odsetek w ramach *revenue*, lecz prezentują je odrębnie lub w ramach innych pozycji. Oznacza to, że wiele spółek zrównuje działalność „zwykłą" ze stosunkowo wąsko rozumianą działalnością operacyjną, a nie zgodnie z wytycznymi MSR 18.

BIBLIOGRAFIA

1. Gmytrasiewicz M., *Dyskusyjne metody ustalania i prezentacji wartości według Międzynarodowych Standardów Sprawozdawczości Finansowej*, „Zeszyty Teoretyczne Rachunkowości" 2009, t. 53 (109).
2. Helin A., Szymański K.G., *Sprawozdawczość finansowa spółek kapitałowych*, FRR w Polsce, Warszawa 2001.
3. *International Financial Reporting Standards*, IASB, London 2010.
4. Jaruga A.A. (red.), *Międzynarodowe regulacje rachunkowości. Wpływ na rozwiązania krajowe*, Wydawnictwo C.H. Beck, Warszawa 2002.
5. Jezierska E., *Nadrzędne zasady rachunkowości w świetle zmian we współczesnej rachunkowości*, „Zeszyty Teoretyczne Rachunkowości" 2008, t. 46 (102).
6. KSR 5 „Leasing", Ministerstwo Finansów RP, http://www.mf.gov.pl/dokument.php?const= 1&dzial=74&id=17731&typ=news [dostęp: 24 X 2011].

7. KSR 1 „Rachunek przepływów pieniężnych", Ministerstwo Finansów RP, http://www.mf.gov.pl/ dokument.php?const=1&dzial=74&id=17731&typ=news [dostęp: 24 X 2011].
8. Martyniuk T., *Przychody jako kategoria prawa bilansowego*, „Zeszyty Teoretyczne Rachunkowości" 2010, t. 54 (110).
9. *Międzynarodowe Standardy Sprawozdawczości Finansowej*, IASB-SKwP, Warszawa 2007.
10. *Preliminary Views on Financial Statement Presentation*, IASB, London 2008.
11. Rozporządzenie Ministra Finansów z dnia 12 grudnia 2001 r. w sprawie szczegółowych zasad uznawania, metod wyceny, zakresu ujawniania i sposobu prezentacji instrumentów finansowych, Dz.U. 2001, nr 149, poz. 1674 z późn. zm.
12. Samelak J., *Zasada ostrożności w teorii i praktyce rachunkowości (głos w dyskusji)*, „Zeszyty Teoretyczne Rachunkowości" 2007, t. 38 (94).
13. Ustawa z dnia 29 września 1994 r. o rachunkowości, tekst jedn. Dz.U. z 2009 r., nr 152, poz. 1223 z późn. zm.

PRESENTATION OF THE RESULTS OF INVESTING AND FINANCING ACTIVITIES – SELECTED ISSUES

Summary

An article undertakes an issue of presentation of income on investing and financing activities. There analyzed different possibilities of preparation of income statement depending on different perspectives as well as issues relating to presentation of revenue (gross income on ordinary activities). To verify a stated research hypothesis there made an analysis of some financial statements issued by companies listed on London Stock Exchange.

Małgorzata Frańczuk[1]

WPŁYW WYCENY ZAPASÓW NA WYNIK FINANSOWY PRZEDSIĘBIORSTWA

1. WSTĘP

Wycena zapasów stanowi istotny element rachunkowości jednostki, wpływający na wynik finansowy przedsiębiorstwa, prezentowany w rachunku zysków i strat – części sprawozdania finansowego przedsiębiorstwa. Każda jednostka gospodarcza jest zobowiązana m.in. wyceniać swój majątek i ustalać wynik finansowy, zestawiając uzyskane przychody z poniesionymi kosztami z różnych działalności[2]. Zgodnie z zasadami rachunkowości poprawność ewidencjonowania operacji gospodarczych, w tym obrotu zapasów, czy ustalanie wyniku finansowego, wpływa na jego wartość, a tym samym na jakość sporządzanego sprawozdania finansowego, które prezentowane jest nie tylko podmiotom wewnątrz przedsiębiorstwa dla celów zarządczych, ale również podmiotom z otoczenia. Jedne z nich badają poprawność przyjętych rozwiązań w zakresie prowadzenia rachunkowości inne oceniają kondycję finansową danego podmiotu gospodarczego, decydując o wzajemnej współpracy biznesowej.

Ustawodawca pozostawił podmiotom gospodarczym możliwość wyboru, którą z dozwolonych metod zastosują w swojej ewidencji księgowej. Przyjęte przez jednostkę rozwiązania dotyczące wyceny obrotu zapasów muszą być uwzględnione w polityce rachunkowości oraz wprowadzeniu do sprawozdania finansowego, przy czym do każdej grupy zapasów może zostać przyjęty inny sposób ewidencji ich przychodów i rozchodów[3].

---

[1] Mgr Małgorzata Frańczuk – Politechnika Lubelska, Wydział Zarządzania, Katedra Finansów i Rachunkowości, asystent; malgorzata.franczuk@wp.pl

[2] Ustawa z dnia 29 września 1994 r. o rachunkowości, tekst jedn. Dz.U. z 1994 r., nr 121, poz. 591 z późn. zm., art. 4, ust. 3, pkt 4.

[3] P. Kabalski, *Polityka rachunkowości w spółce stosującej MSSF*, Stowarzyszenie Księgowych w Polsce, Warszawa 2009, s. 25.

Celem niniejszej pracy jest ukazanie, jak przyjęty przez przedsiębiorstwo, a dopuszczony przez polskie i międzynarodowe przepisy prawne sposób wyceny obrotu zapasów wpływa na wynik finansowy przedsiębiorstwa i jednocześnie na jakość prezentowanego sprawozdania finansowego.

2. ZAPASY JAKO SKŁADNIK MAJĄTKU OBROTOWEGO PRZEDSIĘBIORSTWA

Zapasy, inaczej rzeczowe aktywa obrotowe, to najmniej płynny składnik majątku obrotowego, wykazywany w bilansie przedsiębiorstwa po stronie aktywów, co oznacza, że spośród wszystkich aktywów obrotowych najtrudniej jest go spieniężyć. Cechą charakterystyczną zapasów, tak jak całości aktywów obrotowych, jest to, że zużywają się w ciągu 12 miesięcy od dnia bilansowego lub w jednym cyklu produkcyjnym czy usługowym.

Według Międzynarodowych Standardów Rachunkowości, a dokładniej w MSR nr 2, zapasy definiowane są jako „aktywa przeznaczone do sprzedaży w toku zwykłej działalności gospodarczej, będące w trakcie produkcji przeznaczonej na taką sprzedaż lub mające postać materiałów lub dostaw surowców zużywanych w procesie produkcyjnym lub w trakcie świadczenia usług”[4]. Zgodnie z ustawą o rachunkowości na zapasy składają się: materiały, półprodukty i produkty w toku, produkty gotowe, towary oraz zaliczki na dostawy[5].

Materiały zużywają się całkowicie w procesie produkcyjnym lub usługowym. Nabywane są na potrzeby jednostki, a swoją wartość przenoszą na wytwarzane produkty. Grupa materiałów nie jest jednorodna, ponieważ oprócz elementów bezpośrednio wykorzystywanych w procesie produkcyjnym, czyli stanowiących części składowe wytwarzanych produktów, również zalicza się do nich składniki, które stwarzają warunki do procesów produkcyjnych i służą ogólnym celom podmiotu, np. materiały nabyte na cele administracyjne. Półprodukty i produkty w toku stanowią tak zwaną produkcję niezakończoną. Produkty gotowe wytworzone są w ramach jednostki gospodarczej, przeszły poszczególne fazy produkcyjne i przeznaczone są do sprzedaży. Towary zaś nabywane są przez jednostkę w celu odsprzedaży w stanie nieprzetworzonym[6].

---

[4] Międzynarodowy Standard Rachunkowości nr 2 „Zapasy” (MSR 2), Załącznik do Rozporządzenia Komisji (WE) Nr 1126/2008 z dnia 3 listopada 2008 r. przyjmującego określone Międzynarodowe Standardy Rachunkowości zgodnie z rozporządzeniem (WE) nr 1606/2002 Parlamentu Europejskiego i Rady, Dz.Urz. UE L 320/1 z późn. zm.

[5] Ustawa z dnia 29 września 1994 r. o rachunkowości, art. 3, ust. 1, pkt 19.

[6] K. Sawicki, *Bilans – aktywa i pasywa*, [w]: *Podstawy rachunkowości*, pod red. K. Sawickiego, Polskie Wydawnictwo Ekonomiczne, Warszawa 2005, s. 25-26; K. Winiarska, *Ewid-*

Struktura zapasów w zależności od przedmiotu działalności jest różna. W jednostkach zajmujących się handlem (hurtowym czy detalicznym) główny udział w zapasach ogółem stanowi na ogół najbardziej płynny składnik zapasów, czyli towary. W strukturze zapasów podmiotów gospodarczych prowadzących działalność produkcyjną można się spodziewać dominacji materiałów, produktów gotowych oraz półproduktów i produktów w toku[7]. W działalności usługowej natomiast przeważającą część w strukturze zapasów najprawdopodobniej będą stanowiły materiały.

3. EWIDENCJA ZAPASÓW – POLSKIE PRAWO BILANSOWE A MIĘDZYNARODOWE STANDARDY RACHUNKOWOŚCI

W myśl ustawy o rachunkowości zapasy – zarówno ich wprowadzanie do ewidencji, jak również rozchód – mogą być wyceniane na kilka alternatywnych sposobów. Bardzo ważny jest wybór i stosowanie przez jednostkę jednej metody wyceny do określonych składników zapasów oraz niezmienianie jej przynajmniej w ciągu roku obrotowego. Dotychczasowe rozwiązania można zmienić, począwszy od pierwszego dnia nowego roku obrotowego. Wówczas konieczne jest podanie przyczyn zaistniałych zmian w sprawozdaniu finansowym, zaprezentowanie ich wpływu na wynik finansowy w postaci liczbowej i zapewnienie porównywalności danych sprawozdawczych w odniesieniu do roku poprzedniego, zanim ta zmiana nastąpiła[8].

Przyjęte rozwiązania odnośnie do metod wyceny należy zapisać w polityce rachunkowości, która definiowana jest jako „wybrane i stosowane przez jednostkę rozwiązania dopuszczone ustawą, w tym także określone w MSR, zapewniające wymaganą jakość sprawozdań finansowych”[9]. Przepisy ustawy o rachunkowości jednoznacznie wskazują, że zapasy wycenia się „według cen nabycia lub kosztów wytworzenia nie wyższych od cen ich sprzedaży netto na dzień bilansowy”[10]. Jest to zgodne z zaleceniem ujętym w MSR 2, który stwierdza, że „zapasy wycenia się w cenie nabycia lub koszcie wytworzenia lub też według wartości netto możliwej do uzyskania, w zależności od tego, która z kwot jest niższa”[11].

---

encja materiałów i towarów, [w]: *Podstawy*, pod red. K. Sawickiego, PWE, Warszawa 2005, s. 176-177.

[7] W. Janik, A. Paździor, *Finansowe aspekty funkcjonowania przedsiębiorstw*, Wydawnictwo WSPA, Lublin 2010, s. 72.

[8] Ustawa z dnia 29 września 1994 r. o rachunkowości, art. 8, ust. 2.

[9] Ustawa z dnia 29 września 1994 r. o rachunkowości, art. 3, ust. 1, pkt 11; art. 10, ust. 1, pkt 2.

[10] Ustawa z dnia 29 września 1994 r. o rachunkowości, art. 28, ust. 1, pkt 6.

[11] Międzynarodowy Standard Rachunkowości nr 2 „Zapasy” (MSR 2), Załącznik do Rozporządzenia Komisji (WE) Nr 1126/2008 z dnia 3 listopada 2008 r. przyjmującego określone Między-

Cena nabycia[12] jest to cena zakupu powiększona o koszty zakupu, takie jak m.in.: koszty załadunku, wyładunku, transportu, montażu składnika majątku, składowania, ubezpieczenia w drodze. Cenę nabycia pomniejsza się o rabaty, opusty itp., udzielone przez dostawców. Cena zakupu to kwota podana przez dostawcę za dany składnik majątku bez podatku od towarów i usług (VAT), naliczonego, jeśli podlega on zwrotowi, czy odliczeniu od VAT należnego oraz bez podatku akcyzowego. W przypadku przyjęcia darowizny, gdy niemożliwe jest ustalenie ceny nabycia zapasów, wycena dokonywana jest na podstawie ceny sprzedaży takiego składnika aktywów. Koszty wytworzenia[13] to koszty bezpośrednio związane z produktem i uzasadniona część kosztów pośrednich, czyli zmienne pośrednie koszty produkcji i część stałych kosztów pośrednich produkcji. Koszty bezpośrednie to wartość materiałów bezpośrednich użytych do produkcji, przetworzenia, robocizna bezpośrednia i inne związane z doprowadzeniem produktu do stanu w dniu wyceny. Cena sprzedaży netto[14] jest to cena sprzedaży pomniejszona o podatek VAT należny, o rabaty, opusty, podatek akcyzowy należny, koszty związane z przystosowaniem danego składnika do sprzedaży, powiększona o dotacje przedmiotowe[15].

Oprócz wskazania przez ustawodawcę sposobu wyceny zapasów jako całej grupy należącej do aktywów obrotowych w art. 34 ustawy o rachunkowości sprecyzowano sposób wyceny poszczególnych składników należących do zapasów. W odniesieniu do obrotu materiałami i towarami zaleca się stosowanie wyceny na podstawie ceny zakupu, o ile nie zniekształci to stanu aktywów oraz wyniku finansowego danej jednostki. Wycena w cenie zakupu jest łatwiejsza od wyceny w cenie nabycia, a dodatkowo jest ona ostrożniejsza w związku z tym, że oparta jest na cenach rynkowych. Gdy koszty zakupu w stosunku do ceny zakupu są znaczne, a zakup i rozchód materiałów czy towarów dzieli dłuższy okres, to w wycenie materiałów i towarów wskazane jest stosowanie cen nabycia[16]. W przypadku półproduktów i produktów w toku, których produkcja nie będzie trwała dłużej niż 3 miesiące, nie są one przeznaczone do sprzedaży i nie są produkowane na rzecz środków trwałych w budowie, wyceny można dokonywać w bezpośrednich kosztach wytworzenia lub jedynie w wysokości materiałów bezpośrednich. Dopuszcza się także niewycenianie ich w ogóle, jeśli – tak jak w przypadku materiałów i towarów – nie zniekształci to

narodowe Standardy Rachunkowości zgodnie z rozporządzeniem (WE) nr 1606/2002 Parlamentu Europejskiego i Rady, Dz.Urz. UE L 320/1 z późn. zm.

[12] Ustawa z dnia 29 września 1994 r. o rachunkowości, art. 28, ust. 2.

[13] Ustawa z dnia 29 września 1994 r. o rachunkowości, art. 28, ust. 3.

[14] Ustawa z dnia 29 września 1994 r. o rachunkowości, art. 28, ust. 5.

[15] W. Gos, *Ogólne zasady rachunkowości finansowej*, [w:] *Rachunkowość finansowa przedsiębiorstw według polskiego prawa bilansowego oraz Dyrektyw UE i MSR/MSSF część 1*, pod red. K. Sawickiego, Ekspert Wydawnictwo i Doradztwo, Wrocław 2008, s. 31-32.

[16] S. Koc, *Zasady (polityka) rachunkowości*, „Rachunkowość" 2009, nr 5, s. 6.

stanu aktywów oraz wyniku finansowego podmiotu gospodarczego[17]. Produkty gotowe natomiast mogą być wyceniane według rzeczywistych kosztów wytworzenia, co stosują najczęściej jednostki zajmujące się produkcją niepowtarzalną, małoseryjną, gdy po zakończeniu produkcji łatwo jest je określić[18]. Usystematyzowanie informacji odnośnie do składników zapasów, a możliwą do zastosowania według ustawy o rachunkowości, rzeczywistą ceną ich przychodów przedstawiono w tabeli 1.

Tabela 1. Składniki zapasów a rzeczywista wycena ich przychodów w ewidencji księgowej

Lp.	Składnik zapasów	Wycena przychodów zapasów
1.	Materiały	cena zakupu lub cena nabycia
2.	Półprodukty i produkty w toku	koszty wytworzenia lub wysokość materiałów bezpośrednich lub niewycenianie ich w ogóle
3.	Produkty gotowe	koszty wytworzenia
4.	Towary	cena zakupu lub cena nabycia

Źródło: opracowanie własne.

Gdy asortyment materiałów zużywanych przez jednostkę oraz sprzedawanych towarów jest duży i szeroki, co szczególnie widoczne jest w sprzedaży hurtowej, wycena obrotu tymi składnikami zapasów według cen rzeczywistych byłaby uciążliwa. Podobnie sytuacja wygląda przy wycenie produktów gotowych wytwarzanych przez przedsiębiorstwa, których produkcja ma charakter powtarzalny. W takich przypadkach najczęściej wycena przychodów, rozchodów i stanów końcowych dokonywana jest przy zastosowaniu stałych cen ewidencyjnych, ustalonych w ramach danego podmiotu gospodarczego i obowiązujących w jego ewidencji obrotu wszystkimi zapasami. Jako podstawę przy ustalaniu stałych cen ewidencyjnych materiałów i towarów przyjmuje się cenę nabycia lub zakupu, a w odniesieniu do produktów gotowych planowany koszt wytworzenia, cenę sprzedaży netto czy wielkości szacunkowe. Stałe ceny ewidencyjne różnią się od rzeczywistych cen nabycia, zakupu, kosztów wytworzenia, a powstałe różnice stanowią tzw. odchylenia od cen ewidencyjnych materiałów, towarów lub pro-

[17] Ustawa z dnia 29 września 1994 r. o rachunkowości, art. 34, ust. 1, pkt 1-2.

[18] J. Mindowicz, *Zapasy*, [w:] *Rachunkowość finansowa i podatkowa*, red. T. Cebrowska, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa 2005, s. 335.

duktów gotowych, które ujmuje się na odrębnym koncie księgowym, a następnie rozlicza proporcjonalnie między rozchodowane zapasy a stan końcowy[19].

4. WYCENA ROZCHODU ZAPASÓW I ICH STANU KOŃCOWEGO PRZY ZASTOSOWANIU CEN RZECZYWISTYCH W EWIDENCJI

Wycena obrotu materiałowego i towarowego według cen nabycia lub zakupu obliczonych oddzielnie dla każdego asortymentu byłaby dla przedsiębiorstwa trudna i czasochłonna, ponieważ w przypadku cen nabycia koszty zakupu mogą być różne w zależności od umowy z dostawcą, np. która ze stron pokrywa koszty transportu. W odniesieniu do kosztów zakupu trudnością jest np. uwzględnianie innej ich wysokości w przypadku zamówienia mniejszych niż zwykle partii materiałów czy towarów i konieczność zapłaty wyższej ceny lub odwrotnie – większe zamówienia i dodatkowe rabaty czy zakupy tych samych materiałów lub towarów, tylko u innych dostawców, którzy proponują różne ceny. Taka sytuacja – te same materiały czy towary, ale pochodzące z różnych dostaw i wycenione przez to według innej ceny – komplikuje wycenę ich rozchodu, ponieważ trudno jest określić, z której dostawy dany materiał lub towar pochodzi[20].

W związku z tym jeżeli cena nabycia, zakupu materiałów czy towarów lub koszt wytworzenia w odniesieniu do produktów gotowych, podobnych, biorąc pod uwagę rodzaj lub przeznaczenie, jest różna, to przepisy ustawy o rachunkowości przewidują możliwość wyceny rozchodu zapasów jedną z czterech metod[21]:

1) według cen przeciętnych, czyli ustalonej po każdej dostawie lub okresowo średniej ważonej cen lub kosztów danego zapasu;

2) metoda FIFO (*first in – first out*) – „pierwsze weszło – pierwsze wyszło" polegająca na wycenie rozchodu danego składnika kolejno po cenie lub kosztach składników najwcześniejszej dostawy;

3) metoda LIFO (*last in – first out*) – „ostatnie weszło – pierwsze wyszło", to znaczy wycena rozchodu dokonywana jest kolejno po cenach lub kosztach składników pochodzących z ostatniej dostawy;

4) szczegółowa identyfikacja rzeczywistych cen czy kosztów zapasów, które dotyczą ściśle określonego rozchodu, bez względu na datę ich zakupu lub wy-

[19] Tamże, s. 324-325, 335.

[20] J. Matuszewicz, P. Matuszewicz, *Rachunkowość od podstaw*, Finans-Servis Zespół Doradców Finansowo-Księgowych Sp. z o.o., Warszawa 2009, s. 162-163.

[21] Ustawa z dnia 29 września 1994 r. o rachunkowości, art. 34, ust. 3; J. Matuszewicz, P. Matuszewicz, *Rachunkowość od podstaw*, s. 163.

tworzenia – następuje przyporządkowanie danej ceny lub kosztu do konkretnego składnika zapasów.

W odróżnieniu od ustawy o rachunkowości Międzynarodowe Standardy Rachunkowości pozwalają stosować trzy z czterech wyżej wymienionych metod[22]. Do wyceny rozchodu i stanu końcowego zapasów dany podmiot gospodarczy może przyjąć metodę cen przeciętnych lub FIFO, a w przypadku składników zapasów przeznaczonych do realizacji konkretnych przedsięwzięć i jeśli nie są one wzajemnie wymienialne, zaleca się stosowanie formuły polegającej na identyfikacji szczegółowej[23]. Metoda LIFO według MSR 2 do wyceny rozchodu i stanu końcowego zapasów jest niedozwolona. Uzasadnieniem takiego podejścia jest fakt, że metoda ta nie odzwierciedla rzeczywistości odnośnie do gospodarowania zapasami, ich przepływu oraz to, że dana metoda nie może być stosowana tylko ze względu na m.in. korzyści podatkowe, co niewątpliwie umożliwia metoda LIFO[24]. Otóż w warunkach inflacji stosowanie metody LIFO wpływa na zwiększenie kosztów, co przekłada się na zmniejszenie wyniku finansowego danej jednostki gospodarczej, a tym samym mniejsze obciążenia podatkowe[25].

5. WYCENA ZAPASÓW A WYNIK FINANSOWY JEDNOSTKI

Wynik finansowy przedsiębiorstwa prezentowany jest w elemencie sprawozdania finansowego – rachunku zysków i strat. Ma on również swoje miejsce w bilansie po stronie źródeł finansowania majątku, a dokładniej w grupie kapitałów własnych. Jego rodzaj (zysk lub strata) oraz wartość stanowią miarę rentowności działalności gospodarczej. Informacje zawarte w sprawozdaniu finansowym, w tym wysokość wyniku finansowego, są niezwykle użyteczne nie tylko dla podmiotów wewnętrznych przedsiębiorstwa, ale dla całego otoczenia biznesowego danej jednostki gospodarczej. Odbiorcami sprawozdań finansowych są bowiem właściciele, czyli inwestorzy, którzy finansując działalność ze środków własnych, ponoszą ryzyko. Podobnie wierzyciele, a przede wszystkim pożyczko- i kredytodawcy, których kapitał w postaci np. pożyczek, kredytów bankowych, kredytów

[22] Międzynarodowy Standard Rachunkowości nr 2 „Zapasy" (MSR 2), Załącznik do Rozporządzenia Komisji (WE) Nr 1126/2008 z dnia 3 listopada 2008 r. przyjmującego określone Międzynarodowe Standardy Rachunkowości zgodnie z rozporządzeniem (WE) nr 1606/2002 Parlamentu Europejskiego i Rady, Dz.Urz. UE L 320/1 z późn. zm.

[23] P. Kabalski, *Polityka rachunkowości w spółce stosującej MSSF*, s. 43.

[24] G.K. Świderska, *Zapasy i czynne rozliczenia międzyokresowe kosztó*w, [w]: *Sprawozdanie finansowe bez tajemnic – rachunkowość finansowa w praktyce,* pod red. G.K. Świderskiej i W. Więcława, Difin, Warszawa 2006, s. 38.

[25] Szerzej na temat wpływu metody LIFO na wynik finansowy w punkcie 4 niniejszej pracy.

kupieckich wspomaga funkcjonowanie jednostki przez finansowanie procesów inwestycyjnych czy działalności bieżącej. Dawcy kapitału dokonują oceny sytuacji finansowej danego podmiotu w celu określenia możliwości przedsiębiorstwa do spłaty zobowiązań, gdzie jednym z ważnych elementów w ocenie stanowi rodzaj i wysokość poszczególnych kategorii wyniku finansowego. Ma to za zadanie stwierdzić, czy dana działalność jest rentowna. Istotne również jest m.in. określenie wysokości osiąganej nadwyżki finansowej, czyli zysku netto powiększonego o amortyzację. Dodatkowo do grupy adresatów sprawozdań finansowych można zaliczyć m.in.: organy państwowe, zarządzających przedsiębiorstwem, pracowników, doradców inwestycyjnych.

W zależności od przyjętej przez jednostkę metody wyceny rozchodu zapasów różna jest wartość rozchodu i stanu końcowego, tym samym różna jest wartość kosztów ujętych w rachunku zysków i strat, co wpływa na wartość wyniku finansowego jednostki. Wpływ stosowanego przez jednostkę sposobu wyceny i wysokość kosztów rozważmy na przykładzie 1, do którego założenia ujęto w tabeli 2, natomiast rozwiązanie w tabeli 3.

Przykład 1.

Dana jest jednostka gospodarcza, której obrót zapasami w miesiącu lipcu kształtował się zgodnie z danymi zaprezentowanymi w tabeli 2. Należy ustalić cenę zastosowaną do wyceny rozchodu zapasów w dniu 16 VII, wartość rozchodowanych zapasów oraz wartość zapasu na dzień 30 VII.

Tabela 2. Założenia do przykładu 1

Przychody zapasów			
Data	Ilość (w szt.)	Cena (zł/szt.)	Wartość (w zł)
10 VII	10	500	5000
14 VII	15	600	9000
Rozchody zapasów			
16.07	15	?	?

Źródło: opracowanie własne.

Tabela 3. Wartość rozchodu oraz stanu końcowego zapasów na podstawie założeń w zależności od przyjętej metody wyceny

Zastosowana metoda	Zapas na początek okresu		Rozchód w dniu 16 VII			Zapas na koniec okresu (na dzień 30 VII)		
	ilość (w szt.)	wartość (w zł)	ilość (w szt.)	cena (zł/ szt.)	wartość (w zł)	ilość (w szt.)	cena (zł/szt.)	wartość (w zł)
Ceny przeciętne	25	14 000	15	$\frac{14\,000}{25} = 560$	8400	10	560	5600
FIFO	25	14000	10	500	8000	10	600	6000
			5	600				
LIFO	25	14000	15	600	9000	10	500	5000

Źródło: opracowanie własne.

Z danych obliczonych w tabeli 3 na podstawie przyjętych założeń wynika, że w zależności od wybranego sposobu wyceny wartości rozchodowanych zapasów i stanu końcowego są różne. W warunkach rosnących cen wartość rozchodowanych zapasów najwyższa jest w przypadku przyjęcia metody LIFO i wyniosła 9000 zł, a najniższa w metodzie FIFO – 8000 zł. Natomiast wartość zapasu na koniec okresu najwyższa jest przy zastosowaniu metody FIFO, a najniższa w metodzie LIFO.

Tabela 4. Różnice w wartości rozchodu oraz stanu końcowego zapasów w odniesieniu do poszczególnych metod

Zastosowane metody	Wartość rozchodu w dniu 16 VII (w zł)	Różnica (w zł)	Wartość zapasu w zł na koniec okresu (na dzień 30 VII)	Różnica (w zł)
Ceny przeciętne	8400	400	5600	400
FIFO	8000		6000	
Ceny przeciętne	8400	600	5600	600
LIFO	9000		5000	
FIFO	8000	1000	6000	1000
LIFO	9000		5000	

Źródło: opracowanie własne.

Różnice wartościowe w wycenie zapasów według poszczególnych metod zaprezentowano w tabeli 4. Największa różnica zarówno w odniesieniu do wartości rozchodu, jak i wartości zapasu końcowego jest między metodami FIFO a LIFO, która na podstawie obliczonych danych wyniosła 1000 zł. Znaczna różnica zachodzi w wycenie według metod LIFO i cen przeciętnych, czyli 600 zł. Najmniejszą różnicę w wycenie zapasów obserwuje się przy zastosowaniu metod FIFO i cen przeciętnych. Według danych liczbowych wyniosła ona 400 zł.

Ogólnie rzecz biorąc, metoda FIFO pozwala wyceniać zapasy po aktualnych wartościach. W warunkach inflacji konsekwencją takiego podejścia jest niższa wycena kosztów uzyskania przychodów, a tym samym większy wynik finansowy jednostki gospodarczej i jednocześnie wzrost obciążeń podatkowych. W bilansie natomiast ma miejsce wyższa wycena zapasów. Metoda ta jest najczęściej stosowana w przedsiębiorstwach. Zaleca się ją w warunkach szybkiej rotacji zapasów.

Metoda LIFO powoduje efekt odwrotny niż w przypadku metody FIFO. W warunkach inflacyjnego wzrostu cen wycena rozchodu zapasów po cenie ostatniej dostawy znacznie obciąża koszty uzyskania przychodu. To powoduje zmniejszenie wyniku finansowego podmiotu gospodarczego ustalanego w rachunku zysków i strat, a tym samym niższe obciążenie podatkowe. Z drugiej strony, stosując metodę LIFO, pozostałe zapasy są wycenione po niższych cenach wcześniejszych dostaw, co wpływa na mniejszą wycenę w bilansie.

Metoda cen przeciętnych uśrednia wycenę rozchodu zapasów, jednak jest metodą kłopotliwą, ponieważ cena przeciętna zmienia się z każdą dostawą. Wymaga to ustalania cen przeciętnych od nowa w każdym okresie sprawozdawczym lub po każdej dostawie[26].

Porównując ze sobą metody, wybór między formułą FIFO a cen przeciętnych nie będzie decyzją strategiczną dla jednostki, której zapasy nie są znaczne i szybko rotują, ponieważ mimo że inna będzie wartość zapasów w bilansie i wynik finansowy, w zależności od przyjętej metody, to różnice będą niewielkie. W odniesieniu do podmiotów, gdzie zapasy są duże, a rotacja wolniejsza, ich koszty mogą zmieniać się wyraźnie. Wtedy warto byłoby zastanowić się nad tym, która z metod będzie lepsza. Wybierając metodę cen przeciętnych, wartość zapasów w bilansie i ich koszt w rachunku zysków i strat będzie uśredniony. Szczególne znaczenie ma to dla przedsiębiorstw funkcjonujących w warunkach niestabilnego rynku, gdzie wahania cen są duże. Natomiast zastosowanie metody FIFO nakierowane jest na odzwierciedlenie w bilansie bardziej aktualnych cen nabycia, zakupu czy kosztów wytworzenia zapasów.

Wybór pomiędzy FIFO a LIFO będzie już miał duży wpływ na wartość zapasów w bilansie i wynik finansowy w rachunku zysków i strat[27]. S. Koc w artykule

[26] K. Winiarska, *Ewidencja materiałów i towarów*, [w:] *Podstawy*, pod red. K. Sawickiego, Polskie Wydawnictwo Ekonomiczne, Warszawa 2005, s. 179.

[27] P. Kabalski, *Polityka rachunkowości w spółce stosującej MSSF*, s. 44.

Zasady (polityka) rachunkowości nie zaleca stosowania metody LIFO, mimo dopuszczenia przez polskie prawo bilansowe, ponieważ nie odzwierciedla ona rzeczywistych procesów zachodzących w jednostce gospodarczej. Faktycznie bowiem na początku ma miejsce rozchód zapasów najwcześniej, a nie ostatnio nabytych. Ponadto stosowanie tej metody może okazać się uciążliwe dla podmiotu oraz być kwestionowane przez organy podatkowe[28].

Metoda polegająca na szczegółowej identyfikacji rzeczywistych cen czy kosztów zapasów najczęściej stosowana jest w warunkach braku wymienialności zapasów, które składają się z niewielu pozycji, ale charakteryzuje je wysoka wartość jednostkowa. Wynika to z łatwości przyporządkowania określonej ceny nabycia czy kosztu wytworzenia do danego składnika zapasów[29].

Jednostka gospodarcza, przyjmując metodę ewidencji obrotu zapasów, może do każdej z pozycji zapasów określić inny sposób ewidencji ich obrotu. Potwierdzają to także zapisy w MSR nr 2 „Zapasy", gdzie zezwala się na stosowanie różnych metod wyceny rozchodu i stanu końcowego, jeśli zapasy wykazują różny charakter i przeznaczenie. W związku z tym jedna grupa zapasów może być wyceniana według metody cen przeciętnych, a inna np. metodą FIFO[30].

6. PODSUMOWANIE

Podsumowując powyższe rozważania oraz zaprezentowany przykład liczbowy, można stwierdzić, że wybór określonej metody wyceny zapasów wpływa na wynik finansowy jednostki gospodarczej. Przyjmując metodę FIFO, wzrasta wartość wyniku finansowego w rachunku zysków i strat, ale w bilansie wartość zapasów jest mniejsza i odzwierciedla bardziej aktualne ceny nabycia, zakupu czy koszty wytworzenia zapasów. Stosując metodę LIFO, zabronioną przez MSR, ale dozwoloną przez polskie prawo bilansowe, maleje wynik finansowy, zmniejszają się obciążenia podatkowe, co może być negatywnie odebrane przez organy podatkowe, jednak zapasy w bilansie wykazują wyższą wartość. Wybór zatem przyjętych przez jednostkę rozwiązań dopuszczonych przepisami ustawowymi i dotyczących ewidencji obrotu zapasami musi być dobrze przemyślany przez kierownictwo jednostki gospodarczej. Kadra zarządzająca powinna wziąć pod uwagę kilka kryteriów, np. jak szybko zapasy rotują w przedsiębiorstwie, czy utrzymywany jest niewielki poziom zapasów, czy znaczny, jak kształtują

[28] S. Koc, *Zasady (polityka) rachunkowości*, s. 6.

[29] G.K. Świderska, *Zapasy i czynne rozliczenia międzyokresowe kosztó*w, [w]: *Sprawozdanie*, pod red. G.K. Świderskiej i W. Więcława, Difin, Warszawa 2006, s. 38.

[30] P. Kabalski, *Polityka rachunkowości w spółce stosującej MSSF*, s. 25.

się dane makroekonomiczne, tj. czy jednostka funkcjonuje w warunkach inflacji w gospodarce, czy deflacji. Problem wyboru metody wyceny zapasów, szczególnie pomiędzy FIFO a LIFO, jest istotny przede wszystkim w warunkach wysokiej inflacji, ze względu na duży wpływ na wynik finansowy jednostki gospodarczej. Powstaje wówczas dylemat, czy wybór dozwolonej przepisami ustawy o rachunkowości metody LIFO powinien zostać źle odebrany przez podmioty zewnętrzne jako jedną z grup odbiorców sprawozdań finansowych. Powszechnie wiadomo bowiem, że przedsiębiorstwa, funkcjonując w gospodarce, przede wszystkim nastawione są na realizację swoich celów, dlatego dokonują wyboru rozwiązań dla siebie optymalnych, które przybliżą je do osiągnięcia zamierzeń. Nie bez znaczenia oczywiście jest branie pod uwagę licznej grupy odbiorców sprawozdań finansowych podmiotów gospodarczych zainteresowanych ich sytuacją finansową. Dlatego też przedstawianie sytuacji finansowej w sposób rzetelny i wiarygodny, w tym ustalanie wysokości wyniku finansowego, pozwala zapewnić wysoką jakość prezentowanych wyników, do czego jednostki powinny niewątpliwie dążyć w swojej działalności.

BIBLIOGRAFIA

1. Gos W., *Ogólne zasady rachunkowości finansowej*, [w:] *Rachunkowość finansowa przedsiębiorstw według polskiego prawa bilansowego oraz Dyrektyw UE i MSR/MSSF część 1*, pod red. K. Sawickiego, Wrocław 2008.
2. Janik W., Paździor A., *Finansowe aspekty funkcjonowania przedsiębiorstw*, WSPA, Lublin 2010.
3. Kabalski P., *Polityka rachunkowości w spółce stosującej MSSF*, Stowarzyszenie Księgowych w Polsce, Warszawa 2009.
4. Koc S., *Zasady (polityka) rachunkowości*, „Rachunkowość" 2009, nr 5.
5. Matuszewicz J., Matuszewicz P., *Rachunkowość od podstaw*, Finans-Servis Zespół Doradców Finansowo-Księgowych Sp. z o.o., Warszawa 2009.
6. Międzynarodowy Standard Rachunkowości nr 2 „Zapasy" (MSR 2), Załącznik do Rozporządzenia Komisji (WE) Nr 1126/2008 z dnia 3 listopada 2008 r. przyjmującego określone Międzynarodowe Standardy Rachunkowości zgodnie z rozporządzeniem (WE) nr 1606/2002 Parlamentu Europejskiego i Rady, Dz.Urz. UE L 320/1 z późn. zm.
7. Mindowicz J., *Zapasy*, [w:] *Rachunkowość finansowa i podatkowa*, red. T. Cebrowska, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa 2005.
8. Sawicki K., *Bilans – aktywa i pasywa*, [w:] *Podstawy rachunkowości*, pod red. K. Sawickiego, Polskie Wydawnictwo Ekonomiczne, Warszawa 2005.

9. Świderska G.K., *Zapasy i czynne rozliczenia międzyokresowe kosztó*w, [w:] *Sprawozdanie finansowe bez tajemnic – rachunkowość finansowa w praktyce,* pod red. G.K. Świderskiej i W. Więcława, Difin, Warszawa 2006.
10. Ustawa z dnia 29 września 1994 r. o rachunkowości, Dz.U. z 1994 r., nr 121, poz. 591 z późn. zm.
11. Winiarska K., *Ewidencja materiałów i towarów*, [w:] *Podstawy rachunkowości,* pod red. K. Sawickiego, Polskie Wydawnictwo Ekonomiczne, Warszawa 2005.

THE INFLUENCE OF VALUATION OF INVENTORY ON A FINANCIAL RESULT OF A COMPANY

Summary

A choice of one of the methods of valuation of inventory allowable in a polish legislation and the International Accounting Standards is a very important element that influences a financial result of a company presented in a financial statement. It is significant to select the method which will provide faithful illustration of the processes taking place in the company. That will influence a high quality of the financial statement.

In this article it was presented the differences in the valuation of inventory in terms of chosen method on a data example. It was also pointed at how the way of valuation of inventory rotation will affect a height of the financial result of a business entity.

Karolina Gałązka[1]

WYBRANE ASPEKTY ANALIZY KOSZTÓW NIEWYKORZYSTANEJ ZDOLNOŚCI PRODUKCYJNEJ

1. WSTĘP

Racjonalne prowadzenie działalności gospodarczej wymaga, aby zasoby przedsiębiorstwa były wykorzystywane najefektywniej. Poprawa efektywności wykorzystania zasobów jest najważniejszym źródłem wzrostu zysku oraz osiągnięcia długookresowego celu w postaci wzrostu wartości przedsiębiorstwa. Wyrażone wartościowo zużycie zasobów stanowi dla przedsiębiorstwa realne koszty prowadzenia danej działalności gospodarczej. Podejmując określonego rodzaju działalność, przedsiębiorstwo ponosi także koszty o innym charakterze, jakimi są na przykład koszty utraconych korzyści. Kosztami tymi są potencjalne dochody możliwe do osiągnięcia z alternatywnych form inwestowania (np. z obligacji, lokat bankowych, wkładów długoterminowych), z których przedsiębiorstwo rezygnuje, podejmując daną działalność. Oceniając efektywność prowadzonego przedsiębiorstwa, należy zatem porównać realnie ponoszone koszty nie tylko z osiąganymi efektami, ale także z kosztami utraconych korzyści[2].

Dla większości kadry zarządzającej bardzo częstym problemem jest znalezienie odpowiedzi na pytania z zakresu efektywności podejmowanych decyzji. Jak zauważa M. Dobija oraz K. Kucharczyk, menedżerowie, prowadząc działalność gospodarczą, zadają sobie pytania, które odnoszą się między innymi do takich problemów, jak:

– przewidywalny zysk, jeżeli sprzedaż osiągnie określony poziom;
– wpływ zmiany wysokości cen niezbędnych surowców na wynik operacyjny;
– stopień pokrycia przez marżę brutto kosztów z danej działalności[3].

---

[1] Mgr inż. Karolina Gałązka – Politechnika Lubelska, Katedra Finansów i Rachunkowości, asystent; kg4@interia.pl

[2] *Strategia sukcesu firmy*, Państwowe Wydawnictwo Ekonomiczne, Warszawa 2000, s. 25-26.

[3] D. Dobija, M. Kucharczyk, *Rachunkowość zarządcza*, Wydawnictwa Akademickie i Profesjonalne Sp. z o.o., Warszawa 2009, s. 356.

Kategoria kosztów stanowi zatem istotny element rachunku ekonomicznego, jest on bowiem podstawą racjonalnego działania każdej jednostki gospodarczej. Koszty ponoszone przez podmioty gospodarcze kształtują, obok przychodów, jej wyniki finansowe. Jak wiadomo, zadaniem rachunkowości jest dostarczenie informacji zarówno finansowych, jak i niefinansowych. Zastosowanie więc odpowiednich rozwiązań – metod kalkulacji kosztów – stanowi jeden z elementów realizacji wartości poznawczej rachunkowości danej jednostki[4].

Jednostki działające na rynku gospodarczym określają, zwykle metodą szacunkową, dla każdego zasobu wielkości niewykorzystywanego potencjału lub nadmiernie wykorzystanego do produkcji danego wyrobu. Celem artykułu jest analiza niewykorzystanych zasobów produkcyjnych jednostek gospodarczych. Analiza została przeprowadzona na podstawie informacji statystycznej oraz badań ankietowych w regionie województwa lubelskiego. Przedstawiono strukturę ponoszonych kosztów przez podmioty gospodarcze, która poprzedzona została definicją oraz kryteriami klasyfikacji kosztów zarówno dla celów rachunkowości finansowej, jak i zarządczej. Sformułowane zostały wnioski dotyczące sposobów kalkulacji kosztów niewykorzystanych zasobów.

2. NAKŁADY, WYDATKI I KOSZTY WYSTĘPUJĄCE W PRZEDSIĘBIORSTWIE

Pojęcie kosztu nieodłącznie wiąże się z prowadzeniem każdej działalności gospodarczej. W każdym przypadku dotyczącym celowego działania następuje zużycie określonych środków gospodarczych. Warto jest zatem zadać pytania: Czy każde zużycie jest równoznaczne z powstaniem kosztu? Czy zużycie może zawierać się w koszcie?

Przytaczając definicję kosztu, należy rozpatrzyć dwa podejścia – księgowe i ekonomiczne. Dla ekonomistów koszt jest tylko niezbędną częścią zużycia, np. M. Dobija pisze: „Koszt wiąże się z ekonomicznym pojęciem wartości, a więc ze zużyciem uzasadnionym i niezbędnym. W rozważaniach dotyczących pojęcia kosztu konieczne jest uwzględnienie normy zużycia przypisanej danej działalności. Norma z kolei określa liczbowe miary zużycia stosowane przy istniejących warunkach prowadzenia działalności gospodarczej”[5]. Według E. Burzym kosztami nazywamy każde niezbędne (gospodarczo i społecznie uzasadnione) zużycie

[4] M. Stępień, *Współczesne wyzwania sprawozdawczości kosztów w jednostce gospodarczej*, „Zeszyty Teoretyczne Rachunkowości” 2009, t. 51 (107), s. 162.

[5] M. Dobija, *Rachunkowość zarządcza i controlling*, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa 1997, s. 108.

środków rzeczowych oraz usług obcych, wyrażone w cenach zakupu. Jest to także niezbędne wykorzystanie pracy ludzkiej wyrażone w płacach, związane z efektem użytecznym, powstałym w danym okresie w jakimkolwiek aspekcie działalności przedsiębiorstwa[6]. Wynika z tego, że o koszcie w sensie ekonomicznym możemy mówić tylko wtedy, gdy jest on równoważny z poziomem zużycia uzasadnionego, ściśle określonego przez wzorce i normy. Natomiast rozpatrując pojęcie kosztu z punktu widzenia księgowego, będziemy mieli na myśli zużycie zasobów wyrażone w jednostkach pieniężnych. Przykładem takiej interpretacji jest definicja I. Sobańskiej, gdzie koszt został określony jako „monetarnie wyrażone zużycie dóbr oraz środków finansowych (ang. *input*), zaangażowane w wytwarzanie nowych dóbr (ang. *output*) i realizację celu rzeczowego przedsiębiorstwa"[7]. Innym potwierdzeniem takiego stanu rzeczy jest stwierdzenie B. Siwonia, mówiące nam o tym, że „koszt jest pieniężnym wyrazem pomiaru zużycia różnego rodzaju środków na rzecz wyznaczonego efektu działalności"[8]. Także definicja K. Sawickiego nawiązuje do wyżej wymienionych. Pisze on, że koszty można określić jako „wyrażone w pieniądzu celowe zużycie rzeczowych składników majątku i usług obcych, wynagrodzenia za pracę i nakłady czysto pieniężne związane z normalną działalnością danej jednostki w pewnym okresie"[9]. W księgowości bowiem podstawą klasyfikacji zużycia jest dokumentacja stwierdzająca fakt jego zaistnienia. Poprawnie wystawiony dokument jest wystarczającym dowodem zużycia. Księgowi nie pytają, czy zużycie było słuszne. Nie dokonują merytorycznej oceny celowości zużycia, ponieważ ta należy do kierowników produkcji i zarządu.

Przedsiębiorstwo podczas realizacji swojej działalności ponosi bardzo zróżnicowane koszty. Aby móc efektywnie zarządzać kosztami i podejmować jak najtrafniejsze decyzje, dokonuje się ich klasyfikacji. Klasyfikacja powinna być uporządkowana według przyjętego kryterium w taki sposób, aby odszukanie niezbędnych danych nie było kłopotliwe. Polega ona na podziale kosztów na oddzielne składniki, a następnie na utworzeniu z tych składników określonych grup. Za kryterium klasyfikacji zwykle przyjmuje się różnego rodzaju obiekty powodujące powstawanie kosztów w przedsiębiorstwie oraz stopień wykorzystania potencjału produkcyjnego w danym okresie. Do najczęściej stosowanych w praktyce obiektów zaliczmy m.in.: rodzaj działalności, funkcje, zużywane zasoby, produkty finalne, strukturę organizacyjną, procesy, fazy cyklu życia produktu itd. Zestawie-

---

[6] E. Burzym, *Pomiar i ocena rentowności przedsiębiorstw przemysłowych*, PWE, Warszawa 1971, s. 99-115.

[7] I. Sobańska, *Aspekty rozwoju rachunku kosztów w praktyce*, „Zeszyty Teoretyczne Rachunkowości" 2010, t. 56 (112), s. 207.

[8] B. Siwoń, *Kontrola kosztów działalności gospodarczej,* Państwowe Wydawnictwo Ekonomiczne, Warszawa 1988, s. 54.

[9] A. Jarugowa, W. Malc, K. Sawicki, *Rachunek kosztów,* Państwowe Wydawnictwo Ekonomiczne, Warszawa 1990, s. 24.

nie kosztów podzielonych według podstawowych kryteriów klasyfikacji zawiera tabela 1.

Tabela 1. Kryteria klasyfikacji kosztów w przedsiębiorstwie

Lp.	Kryterium klasyfikacji	Podział kosztów
1.	Według rodzajów kosztów	1. Amortyzacja
		2. Zużycie materiałów i energii
		3. Usługi obce
		4. Wynagrodzenia
		5. Ubezpieczenia społeczne i inne świadczenia
		6. Podatki i opłaty (w tym podatek akcyzowy)
		7. Pozostałe koszty
2.	Według miejsca powstawania	1. Koszty na wydziałach podstawowych
		2. Koszty na wydziałach pomocniczych
		3. Koszty zarządu
		4. Koszty zakupu
		5. Koszty sprzedaży
3.	Według typów działalności	1. Koszty działalności podstawowej
		2. Koszty działalności usługowej
		3. Koszty działalności handlowej
4.	Według potrzeb produkcji	1. Koszty produkcyjne
		2. Koszty nieprodukcyjne
5.	Według celu przeprowadzenia klasyfikacji	1. Koszty dla celów sprawozdawczych
		2. Koszty dla celów wewnętrznych
6.	Według stopnia złożoności	1. Koszty proste
		2. Koszty złożone
7.	Według procesu produkcji	1. Koszty produkcji podstawowej (koszty podstawowe)
		2. Koszty ogólne
8.	Według okresu	1. Koszty bieżące
		2. Koszty pozostałych okresów
9.	Według związku z produktem (kalkulacyjne)	1. Koszty bezpośrednie
		2. Koszty pośrednie
10.	Według stopnia reakcji na zmiany produkcji	1. Koszty stałe
		2. Koszty zmienne
11.	Według istotności przy podejmowaniu decyzji	1. Koszty decyzyjne
		2. Koszty niedecyzyjne
12.	Według możliwości ich kontroli	1. Koszty kontrolowane
		2. Koszty niepodlegające kontroli

13.	Alternatywne	1. Koszty do poniesienia
		2. Koszty utraconych możliwości
14.	Według charakteru kosztów kontrolowanych	1. Koszty inżynierskie
		2. Koszty menedżerskie
15.	Według sposobu odniesienia na obiekt	1. Koszty indywidualne
		2. Koszty wspólne
16.	Według relacji pomiędzy zwiększeniem produkcji a zwiększeniem kosztów	1. Koszty krańcowe
		2. Koszty przyrostowe
17.	Według zasadności poniesienia kosztów	1. Koszty uzasadnione
		2. Koszty nieuzasadnione
18.	Według faz cyklu życia produktu	1. Koszty fazy projektowania
		2. Koszty fazy wytwarzania
		3. Koszty fazy posprzedażnej

Źródło: opracowanie własne na podstawie: W. Janik, *Rachunek kosztów w działalności produkcyjnej i usługowej*, WSPA, Lublin 2009, s. 33-37.

Gdy przedsiębiorca zużyje nabyte środki, mówimy, że ponosi określone nakłady. Możemy także powiedzieć, że nabycie i wykorzystanie tych samych zasobów spowoduje powstanie kosztów. Łatwo więc odnieść mylne wrażenie, że nakłady są dokładnie tym samym, co koszty. Posługując się ekonomiczną definicją kosztu, zauważamy, że koszty są tylko niezbędnym i uzasadnionym zużyciem zasobów. Wynika stąd, że wykorzystując więcej środków produkcyjnych w określonym procesie, niż przewiduje norma, ponosimy stratę. Strata ta nie może być utożsamiana z wartością ekonomiczną produktu lub usługi, a tym samym nie możemy jej utożsamiać z kosztem w rozumieniu ekonomicznym. Strata jednak zawiera się w pojęciu nakładu, ponieważ mówiąc o nakładach, mamy na myśli sumę kosztów i strat.

Innym pojęciem często mylonym z kosztem jest wydatek. Wydatek to każde zmniejszenie stanu środków pieniężnych i to niezależnie od celu oraz przeznaczenia tego rozchodu[10].

Podsumowując, klasyfikacja kosztów jest bardzo ważnym elementem w procesie zarządzania kosztami. Wykorzystanie poszczególnych kryteriów pozwala uzyskać odpowiedzi na m.in. takie pytania, jak: Jaki powinien być planowany rozmiar produkcji? Jaką przyjąć cenę jednostkową? Które działy generują najwięcej kosztów nieprodukcyjnych? Kto jest odpowiedzialny za dane koszty?

Jest to więc narzędzie niezwykle pomocne w ocenie realizacji bieżących zadań. Staje się także niezbędne przy określeniu kosztów niewykorzystanych zasobów, co wpływa na podejmowanie kluczowych dla przedsiębiorstwa decyzji.

[10] W. Janik, *Rachunek kosztów w działalności produkcyjnej i usługowej*, WSPA, Lublin 2009, s. 25.

3. KOSZTY NIEWYKORZYSTANYCH ZDOLNOŚCI PRODUKCYJNYCH ORAZ METODY ICH ANALIZY – WEDŁUG MSR

Przez normalny poziom wykorzystania zdolności produkcyjnych rozumie się przeciętną, zgodną z oczekiwaniami w typowych warunkach, wielkość produkcji za daną liczbę okresów lub sezonów, przy uwzględnieniu planowanych remontów. Pozostała część kosztów odpowiadająca wielkości niewykorzystanych zdolności produkcyjnych (tzw. koszty nieuzasadnione, koszty puste lub koszty niewykorzystanego potencjału) jest zaliczana do kosztów okresu. Według MSR 2 par. 2: „ Dla celów przypisania stałych pośrednich kosztów produkcji do kosztów przetworzenia zapasów przyjmuje się normalną zdolność produkcyjną aparatu wytwórczego. Normalną zdolność produkcyjną określa produkcja na średnim poziomie, której uzyskania oczekuje się w czasie kilku okresów lub sezonów, w typowych okolicznościach, z uwzględnieniem utraty zdolności produkcyjnej wynikającej z planowanej konserwacji. Można wziąć pod uwagę aktualny poziom produkcji, o ile zbliżony jest on do poziomu normalnej zdolności produkcyjnej”[11].

Jednostka powinna zapewnić wiarygodne udokumentowanie obliczenia normalnego poziomu zdolności produkcyjnych oraz ewidencję wykorzystania zdolności produkcyjnych, dostosowaną do sposobu ich pomiaru, pozwalającą ustalić wielkość niewykorzystanych w danym okresie zdolności produkcyjnych. Normalny poziom zdolności produkcyjnych powinien być systematycznie weryfikowany.

Jednostka może ustalać koszty będące konsekwencją niewykorzystania zdolności produkcyjnych:

– bieżąco – poprzez przypisanie do produktów stałych pośrednich kosztów produkcji wyłącznie w wysokości odpowiadającej poziomowi tych kosztów przy normalnym wykorzystaniu zdolności produkcyjnych;

– okresowo – poprzez dokonywaną okresowo, nie później niż na dzień bilansowy, eliminację kosztów będących konsekwencją niewykorzystania zdolności produkcyjnych z kosztów wytworzenia zapasu produktów.

W celu ustalenia kosztów będących konsekwencją niewykorzystania zdolności produkcyjnych wskazane jest, aby jednostka:

1) Określiła poziom szczegółowości pomiaru niewykorzystanego potencjału wytwórczego.

2) Dokonała wyboru jednostek pomiaru rozmiarów potencjału wytwórczego.

3) Określiła normalny poziom zdolności produkcyjnych.

---

[11] Międzynarodowy Standard Rachunkowości nr 2 „Zapasy” (MSR 2), [w:] Międzynarodowe Standardy Sprawozdawczości Finansowej (MSSF) obejmujące Międzynarodowe Standardy Rachunkowości (MSR) oraz Interpretacje według stanu na dzień 1 stycznia 2007 r., SKwP i IASB, Warszawa 2007.

4) Ustaliła stawkę (stawki) kosztów normalnego wykorzystania zdolności produkcyjnych jednostki pomiaru poprzez podzielenie kosztów utrzymania normalnego potencjału wytwórczego przez normalny poziom zdolności produkcyjnych.

5) Ustaliła rzeczywisty poziom wykorzystania zdolności produkcyjnych i poziom zdolności niewykorzystanych.

6) Ustaliła koszty niewykorzystanych zdolności wytwórczych, mnożąc stawkę (stawki) kosztów normalnego poziomu wykorzystania przez liczbę jednostek zdolności niewykorzystanych.

Zależnie od sposobu organizacji produkcji pomiar wielkości wykorzystanego i niewykorzystanego potencjału może nastąpić na poziomie:

– całego zakładu produkcyjnego;

– jednostek organizacyjnych zakładu, np. wydziałów;

– linii produkcyjnych w ramach poszczególnych wydziałów;

– stanowisk roboczych w ramach poszczególnych linii lub wydziałów;

– pojedynczych zasobów wykorzystywanych w jednostce, w postaci maszyn, ludzi i pomieszczeń.

Dostęp menedżerów i kontrolerów do informacji o zmianach w wysokościach kosztów rożnych zasobów, jakie wywoływane są wahaniami w popycie na konkretne produkty, zapewnia skuteczną optymalizację działania organizacji. Ponadto świadomość kosztów niewykorzystanych zasobów pozwala uniknąć przedsiębiorstwu tzw. spirali śmierci kosztów stałych, jaka wynika z braku prawidłowej kalkulacji kosztów niewykorzystanych zasobów.

Zależnie od sposobu organizacji produkcji pomiar rozmiarów potencjału wytwórczego może następować za pomocą takich jednostek, jak:

– wielkość produkcji wyrażona w: tonach (kilogramach), megawatach, hektolitrach, sztukach;

– liczba godzin pracy: pracowników (rh), maszyn i urządzeń (mh);

– inne czynniki dobrze odzwierciedlające zużycie zasobów w jednostce: liczba m^2 powierzchni produkcyjnych, liczba m^3 kubatury pomieszczeń, liczba wykonywanych operacji itp.

Zasoby organizacyjne zapewniają odpowiedni potencjał do wykonywania pracy. Klienci kreują zapotrzebowanie na ten potencjał poprzez kupowanie określonej grupy produktów lub usług oferowanych przez jednostkę. Większość z zasobów jest wykorzystywana, a ich koszty są alokowane do produktów i usług na poszczególnych poziomach kalkulacji kosztów. Jednak gdy podczas alokacji zostają uwzględnione koszty niewykorzystanych zasobów, wówczas firmy przeszacowują zarówno koszty procesów (działań), jak i koszty związane z produktem.

Zależnie od organizacji produkcji przy ustalaniu normalnego poziomu zdolności produkcyjnych można uwzględniać:

– teoretyczne zdolności produkcyjne potencjału wytwórczego;

– ograniczenia teoretycznego poziomu zdolności produkcyjnych, wynikające z planowanych konserwacji, remontów i ulepszeń;

– system pracy (jedna, dwie, trzy zmiany);

– sieć powiązań maszyn i urządzeń w zespoły, linie lub ciągi technologiczne, mającą wpływ na uzyskiwane zdolności produkcyjne;

– inne czynniki (np. występujące cyklicznie czynniki o charakterze naturalnym: niskie temperatury).

Ustalenie stawki dla stałych pośrednich kosztów produkcji wymaga uprzedniego wydzielenia kosztów stałych produkcji z ogółu kosztów pośrednich produkcji. Może to z kolei nastąpić przez zastosowanie jednej z metod wydzielania kosztów stałych i zmiennych: metody księgowej, metody statystycznej oraz podziału zasobów na zasoby elastyczne (zmienne) i zaangażowane.

Określenie zatem rzeczywistego stopnia wykorzystania zdolności produkcyjnych polega na pomiarze wykonanych ilości dla określonych wyżej jednostek pomiaru rozmiarów potencjału wytwórczego. Ustalenie liczby wykorzystanych i niewykorzystanych zdolności produkcyjnych następuje przez porównanie rzeczywistego stopnia wykorzystania zdolności (jednostek pomiaru) z poziomem uznanym za normalny. „W jednostkach gospodarczych konieczna jest zatem znajomość skutków posiadania rezerw produkcyjnych (usługowych). Przyczyniają się one bowiem do powstawania kosztów pustych (nieabsorbowalnych). Kosztami tymi nazywa się tę część kosztów stałych, która przypada na niewykorzystaną część zdolności produkcyjnych”[12]. Poziom tych kosztów można ustalić w następujący sposób:

$$K_{pu} = K_s (1 - P/ZP),$$

gdzie: K_{pu} – koszty nieabsorbowalne (koszty puste),
K_s – koszty stałe,
P – wielkość produkcji,
ZP – poziom zdolności produkcyjnej.

Jednym z celów współczesnej kadry zarządzającej powinno być dążenie do minimalizacji kosztów nieabsorbowalnych. Proces ten realizowany jest poprzez dokładniejsze wykorzystanie posiadanego potencjału gospodarczego. W przypadku przedsiębiorstw działających na rynku konkurencyjnym efektywne wykorzystanie zdolności produkcyjnych oznacza proporcjonalny przyrost zysku[13].

[12] W. Janik, M. Paździor, *Rachunek kosztów w zarządzaniu organizacjami*, CeDeWu, Warszawa 2010, s. 38.

[13] Tamże.

4. KOSZTY CAŁOKSZTAŁTU PROWADZONYCH DZIAŁALNOŚCI W WOJEWÓDZTWIE LUBELSKIM

Województwo lubelskie należy do najuboższych regionów Polski, w 2006 r. było też regionem o najniższym regionalnym PKB w Unii Europejskiej. Obszar ten zajmuje nadal niską pozycję na tle innych regionów pod względem podstawowych wskaźników obrazujących poziom przedsiębiorczości. W województwie w 2009 r. na 1000 mieszkańców przypadło ponad 75 zarejestrowanych firm, co dało regionowi, podobnie jak w latach ubiegłych, dopiero 15. miejsce w rankingu województw. Lubelszczyzna wyprzedziła do tej pory tylko województwo podkarpackie. W przypadku liczby nowo powstałych firm na 1000 mieszkańców województwo zajęło 12. miejsce, podobnie jak w roku poprzednim. W przypadku zlikwidowanych jednostek odnotowano bardzo dobrą, trzecią pozycję. Lubelszczyzna pozostaje również na niskiej, 13. pozycji, jeśli chodzi o liczbę firm z kapitałem zagranicznym[14].

Tabela 2. MSP zarejestrowane w REGON w stosunku do liczby mieszkańców

Lp.	Województwo lubelskie	Liczba firm na 1000 mieszkańców	Miejsce w Polsce
1.	MSP ogółem	75,65	15
2.	MSP nowo powstałe	8,42	12
3.	MSP zlikwidowane	6,47	3
4.	MSP z kapitałem zagranicznym	0,58	13

Źródło: *Raport o stanie sektora małych i średnich przedsiębiorstw w Polsce w latach 2008-2009,* Warszawa 2010, s. 85.

W tabeli 3 zawarto charakterystykę kosztów ogółem prowadzonej działalności gospodarczej na terenie województwa lubelskiego. Najwyższy udział kosztów z całokształtu działalności stanowią koszty podstawowej działalności operacyjnej. W 2000 r. stanowiły one 95% wszystkich kosztów i udział ich wzrósł do 98% w 2005 r., a następnie nieco spadł do poziomu 97% w latach 2008 i 2009. We wszystkich badanych okresach poziom pozostałych kosztów operacyjnych oraz kosztów finansowych utrzymywał się na tym samym poziomie i mieścił się w przedziale od 1% do 3%.

Wartość kosztów ogółem w cenach bieżących wzrosła w 2009 r. o 83,5% w stosunku do 2000 r. Natomiast koszty podstawowej działalności operacyjnej wzrosły w 2009 r. o 87,4% w stosunku do 2000 r.

[14] Raport o stanie sektora małych i średnich przedsiębiorstw w Polsce w latach 2008-2009, Warszawa, s. 85.

Tabela 3. Koszty i ich struktura w cenach bieżących w latach 2000-2009

Lp.	Koszty ogółem	2000		2005		2008		2009	
		w mln zł	%	w mln zł	%	w mln zł	%	w mln zł	%
1.	*Koszty z całokształtu działalności*	*29 742,9*	*100%*	*36 086,9*	*100%*	*61 772,4*	*100%*	*54 571,8*	*100%*
2.	Koszt własny sprzedanych produktów	17 687,3	59%	20 734,6	57%	30 126,3	49%	29 944,1	55%
3.	Wartość sprzedanych towarów i materiałów	10 555,6	35%	14 470,0	40%	29 525,4	48%	22 984,1	42%
4.	*Koszty podstawowej działalności operacyjnej*	*28 242,9*	*959%*	*35 204,6*	*98%*	*59,651,7*	*97%*	*52 928,2*	*97%*
5.	Pozostałe koszty operacyjne	477,1	2%	493,5	1%	914,7	1%	804,1	1%
6.	Koszty finansowe	1 022,9	3%	388,8	1%	1 206,0	2%	839,5	2%
7.	*Dynamika*	*100,0%*		*121,3%*		*171,2%*		*88,3%*	

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych GUS.

Koszty uzyskania przychodów z całokształtu działalności w 2010 r. były o 6,8% wyższe niż w 2009 r. Na jednostki sektora prywatnego przypadało 88,0% kosztów uzyskania przychodów z całokształtu działalności[15].

W tabeli 4 zawarto informacje o kosztach ogółem w latach 2010 i 2011 dla pierwszych kwartałów tych okresów. Jednoznacznie widać utrzymujący się poziom kosztów z podstawowej działalności w wysokości 97% wszystkich kosztów. Tak samo, jak w latach 2008 i 2009.

Tabela 4. Koszty i ich struktura w cenach bieżących w pierwszym kwartale w latach 2010-2011

Lp.	Koszty ogółem	Dane za 1 kwartał			
		2010		2011	
		w mln zł	%	w mln zł	%
1.	*Koszty z całokształtu działalności*	434 978,4		485 532,3	
2.	Koszt podstawowej działalności operacyjnej	420 418,6	97%	471 911,9	97%

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych GUS.

[15] Główny Urząd Statystyczny, *Bilansowe wyniki finansowe podmiotów gospodarczych za 2010 rok,* Warszawa 2011, s. 2.

Struktura kosztów działalności operacyjnej w układzie rodzajowym, przeprowadzona w latach 2000-2009, wykazała, że najwyższy udział, około 48% w latach 2000-2005 stanowi zużycie materiałów i energii, co świadczy o materiało- i energochłonności prowadzonych działalności. W 2008 r. koszt ten spada do poziomu 43%, a w 2009 r. do 41%. Poziom zbliżony do 20% wykazały wynagrodzenia i usługi obce (tabela 5). W strukturze rodzajowej kosztów ogółem w 2010 r. zwiększył się jedynie udział kosztów zużycia materiałów o 2,5 pkt proc.[16]

Tabela 5. Struktura kosztów rodzajowych w latach 2000-2009

Lp.	Koszty przedsiębiorstw w układzie rodzajowym	2000		2005		2008		2009	
		w mln zł	%	w mln zł	%	w mln zł	%	w mln zł	%
1.	*Koszty ogółem*	*18 276,5*	*100%*	*21 319,9*	*100%*	*30 683,4*	*100%*	*30 654,9*	*100%*
2.	Zużycie materiałów i energii	8 704,1	48%	10 298,2	48%	13 234,1	43%	12 612,6	41%
3.	Usługi obce	2 678,6	15%	3 793,2	18%	6 775,6	22%	6 224,9	20%
4.	Wynagrodzenia	3 458,8	19%	3 581,5	17%	5 213,6	17%	5 339,8	17%
5.	Ubezpieczenia i świadczenia na rzecz pracowników	847,9	5%	863,7	4%	1 151,3	4%	1 172,2	4%
6.	Amortyzacja	1 093,8	6%	1 253,8	6%	1 436,3	5%	1 583,5	5%
7.	Pozostałe koszty rodzajowe	1 493,3	8%	1 529,5	7%	2 872,5	9%	3 721,9	12%
8.	*Dynamika*	*100,0%*		*116,7%*		*143,9%*		*99,9%*	

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych GUS.

W latach 2000-2009 zaobserwować można poprawę wskaźnika poziomu kosztów z całokształtu działalności. W 2000 r. należało przeznaczyć nieco ponad 98% generowanych przychodów na pokrycie kosztów. Natomiast w latach 2005-2009 jednostki gospodarcze przeznaczały blisko 96% przychodów na pokrycie ponoszonych kosztów (tabela 6).

Tabela 6. Wskaźnik poziomu kosztów w latach 2000-2009

Lp.	Wskaźnik poziomu kosztów [%]	2000	2005	2008	2009
1.		98,4	96,4	95,1	95,9

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych GUS.

[16] Tamże, s. 2.

W badanych przedsiębiorstwach odnotowano w 2010 r. poprawę podstawowych wskaźników ekonomiczno-finansowych w stosunku do notowanych w 2009 r. Wskaźnik poziomu kosztów z całokształtu działalności wyniósł 95% (wobec 95,9% w 2009 r.).

Tabela 7. Wskaźnik poziomu kosztów w pierwszym kwartale w latach 2010-2011

Lp.	Wskaźnik poziomu kosztów [%]	Dane za 1 kwartał	
1.		2010	2011
2.		95,0	94,7

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych GUS.

Można zatem postawić tezę, iż przychody z całokształtu działalności rosły szybciej niż koszty ich uzyskania. Znalazło to odzwierciedlenie w poprawie wskaźnika poziomu kosztów w kolejnych latach – 2010 i 2011 (z 95,0% przed rokiem do 94,7% w roku 2011).

5. POZIOM NIEWYKORZYSTANEJ ZDOLNOŚCI PRODUKCYJNEJ NA PRZYKŁADZIE PRZEPROWADZONYCH BADAŃ ANKIETOWYCH

W celu przeanalizowania niewykorzystanej zdolności produkcyjnej małych i średnich przedsiębiorstw przeprowadzono badania własne w MŚP województwa lubelskiego. Badaniami objęto 154 jednostki gospodarcze na terenie województwa lubelskiego – z tego 100 jednostek osób fizycznych prowadzących działalność gospodarczą, 21 spółek z ograniczoną odpowiedzialnością, 13 spółek cywilnych, 9 spółek jawnych, 5 spółdzielni, 3 przedsiębiorstwa państwowe oraz 2 spółki akcyjne (tabela 8).

Tabela 8. Rodzaj prowadzonej działalności analizowanych przedsiębiorstw (udział w stosunku do ogółu)

Lp.	Sektor (branża)	Udział
1.	Produkcyjne	8,44
2.	Handlowe	20,78
3.	Usługowe	38,31
4.	Produkcyjno-handlowe	9,09
5.	Produkcyjno-usługowe	4,55
6.	Handlowo-usługowe	15,58
7.	Produkcyjno-handlowo-usługowe	3,25
8.	Razem	100,00

Źródło: opracowanie własne na podstawie badań ankietowych przeprowadzonych w MŚP województwa lubelskiego w 2010 r.

Biorąc pod uwagę rodzaj prowadzonej działalności, największą popularność w grupie przebadanych jednostek zdobyły przedsiębiorstwa działające w branży usługowej (59 firm – 38,31%). Na drugim miejscu ukształtowały się jednostki handlowe (32 firmy – 20,78%), a na trzecim połączenie tych dwóch najpopularniejszych, czyli działalność handlowo-usługowa (24 firmy – 15,58%) – tabela 9.

Tabela 9. Liczba zatrudnionych pracowników w badanych jednostkach w stosunku do ogółu

Lp.	Rodzaj przedsiębiorstwa	szt.	%
1.	Mikro (0-9)	100	64,94
2.	Małe (10-49)	36	23,38
3.	Średnie (50-249)	14	9,09
4.	Duże (powyżej 250)	4	2,60
5.	Razem	154	100,00

Źródło: opracowanie własne na podstawie badań ankietowych przeprowadzonych w MŚP województwa lubelskiego w 2010 r.

Na zadane pytanie: „Czy przedsiębiorstwo posiada wolne moce produkcyjne?" ankietowani w zdecydowanej większości (prawie 80%) odpowiadali „Nie". Jednak procent udzielonych odpowiedzi, że w przebadanych jednostkach są niewykorzystane zasoby, nie jest satysfakcjonujący – 20% ankietowanych. Im niższy poziom niewykorzystanych zasobów, tym lepiej, gdyż w dobrze funkcjonującym przedsiębiorstwie nie powinny powstawać koszty puste. Należy dążyć do ograniczenia kosztów nieabsorbowalnych, co w konsekwencji przyczyni się do przyrostu zysku (tabela 10).

W przypadku średnich przedsiębiorstw sytuacja odnośnie do niepełnego wykorzystania potencjału gospodarczego jest na znacznie lepszym poziomie niż w mikro- i małych podmiotach. Wśród przebadanych małych jednostek ponad 33% deklaruje, że posiada niewykorzystane zasoby, a w przypadku mikroprzedsiębiorstw – 17%. Podczas gdy w przebadanych średnich podmiotach gospodarczych poziom niewykorzystanych zasobów deklaruje nieco ponad 7% ankietowanych (tabela 10).

Tabela 10. Udział przedsiębiorstw mających wolne moce produkcyjne w przebadanych jednostkach gospodarczych (udział w stosunku do ogółu)

Lp.	Rodzaj przedsiębiorstwa	Mikro		Małe		Średnie		Duże		Razem	
		szt.	**%**	**szt.**	**%**	**szt.**	**%**	**szt.**	**%**	**szt.**	**%**
1.	Tak	17	17,00	12	33,33	1	7,14	2	50	32	**20,78**
2.	Nie	83	83,00	24	66,67	13	92,86	2	50	122	**79,22**
3.	Razem:									154	100

Źródło: opracowanie własne na podstawie badań ankietowych przeprowadzonych w MŚP województwa lubelskiego w 2010 r.

W grupie przebadanych mikroprzedsiębiorstw najwięcej jednostek wykazało 30% stopień wolnych rezerw produkcyjnych – prawie 36% ankietowanych. Nieco ponad 29% w tej grupie ankietowanych przyznało się do 20% rezerw zasobów. Prawie 18% analizowanych mikrojednostek ma połowę wolnych zasobów produkcji. Natomiast tylko jedno przedsiębiorstwo przyznało, że generuje koszty puste aż na 60% poziomie wszystkich mocy produkcyjnych (tabela 11).

Tabela 11. Przedsiębiorstwa według stopnia niewykorzystanej zdolności produkcyjnej (udział w stosunku do ogółu)

Lp.	Stopień niewykorzystanej zdolności produkcyjnej	Mikro		Małe		Średnie		Duże		Razem	
		szt.	**%**	**szt.**	**%**	**szt.**	**%**	**szt.**	**%**	**szt.**	**%**
1.	2%	-	-	1	12,50	-	-	-	-	1	3,13
2.	10%	-	-	3	37,50	-	-	1	50,00	4	12,50
3.	20%	5	29,41	1	12,50	-	-	-	-	6	18,75
4.	30%	6	35,29	6	75,00	1	100	-	-	13	40,63
5.	40%	2	11,76	-	-	-	-	1	50,00	3	9,38
6.	50%	3	17,65	1	12,50	-	-	-	-	4	12,50
7.	60%	1	5,88	-	-	-	-	-	-	1	3,13
8.	Razem									32	100,00

Źródło: opracowanie własne na podstawie badań ankietowych przeprowadzonych w MŚP województwa lubelskiego w 2010 r.

W przypadku małych przedsiębiorstw sytuacja odnośnie do stopnia niewykorzystanej zdolności produkcyjnej kształtuje się podobnie jak w przypadku mikrojednostek. Znowu najwięcej podmiotów wykazało 30% stopień wolnych zasobów – 75% ankietowanych. W tej grupie nie wykazano stopnia rezerw produkcyjnych na poziomie 60%. Jednak w odróżnieniu od mikroprzedsiębiorstw tym razem wskazano na minimalny poziom niewykorzystanych rezerw produkcyjnych, w wysokości 2–12,5% przebadanych małych jednostek. Dziesięcioprocentowy poziom niewykorzystanych zasobów produkcyjnych wskazało prawie 38% ankietowanych.

Wyniki z przebadanych średnich i dużych jednostek gospodarczych stanowią potwierdzenie poprzednich analiz dotyczących mikro- i małych przedsiębiorstw. To znaczy, że tak samo jak poprzednio, w większości wskazywano na 30% poziom niewykorzystanej zdolności produkcyjnej. Jednak biorąc pod uwagę, iż w dobrze zarządzanym przedsiębiorstwie wolne zasoby nie powinny wystąpić, procent ten w stosunku do omówionych w poprzednim rozdziale kosztów z całokształtu działalności jest bardzo wysoki.

Zagadnienie kalkulacji kosztów niewykorzystanych zasobów oraz konsekwencje ich rozliczania na produkty bardzo dobrze przedstawił w jednym ze swoich artykułów Tomasz M. Zieliński, prezes zarządu ABC Akademia Sp. z o.o.

Dokonał on kalkulacji kosztu jednostkowego produktu z uwzględnieniem wykorzystanych i niewykorzystanych zasobów produkcyjnych przedsiębiorstwa.

W pewnym przedsiębiorstwie przyjęto miesięczny koszt amortyzacji maszyny w jednostce produkcyjnej wytwarzającej 10 szt. produktów finalnych, w wysokości 60 000 zł. Maszyna ta była obsługiwana przez jednego operatora, którego wynagrodzenie miesięczne wynosiło 4000 zł. Ponadto miesięczne koszty wynajmu hali produkcyjnej wynoszą 4700 zł. Oznacza to zatem, że koszty pośrednio produkcyjne przypadające na jedną sztukę wyrobu gotowego wynoszą 6870 zł. Do wytworzenia każdego produktu niezbędne było zużycie czynników produkcji o koszcie 4000 zł na sztukę. W rezultacie koszt jednostkowy wytworzenia produktu wynosił 10 870 zł (tabela 12).

Tabela 12. Dane do kalkulacji kosztów wytworzenia produktu

Lp.	Wyszczególnienie	Kwota
1.	Wydajność maszyny	10 szt.
2.	Wynajem hali	4700 zł
3.	Amortyzacja	60 000 zł
4.	Wynagrodzenie operatora	4000 zł
5.	Koszty pośrednie jednostkowe	6870 zł
6.	Koszty czynników produkcji	4000 zł
7.	Koszt wytworzenia produktu	10 870 zł

Źródło: opracowanie własne na podstawie: *Studium przypadku „As Easy As ABC". Kalkulacja kosztów niewykorzystanych zasobów.*

Ponadto wytworzone produkty sprzedawane były po cenie 12 000 zł, co pozwalało w rezultacie na osiągniecie 1130 zł marży brutto (co stanowiło 9,4% osiągniętych przychodów). Ze względu na specyfikę procesu produkcyjnego oraz na bardzo ubogi koszyk dotychczasowych zamówień firma wytwarzała w pierwszym miesiącu tylko dwa wyroby gotowe dla dwóch klientów. Produkty ze względu na fakt wchodzenia firmy na rynek sprzedawane zostały w cenie 11 200 zł za sztukę. Po zakończeniu miesiąca kalendarzowego w dziale księgowości dokonano kalkulacji kosztu wytworzenia produktu, który stał się podstawą do ustalenia zyskowności ze sprzedaży danego wyrobu (tabela 13).

Tabela 13. Kalkulacja kosztów wytworzenia na początku i na koniec miesiąca kalendarzowego

Lp.		cena sprzedaży	12 000 zł
1.	Kalkulacja kosztów i zyskowności na początku miesiąca kalendarzowego	koszty wytworzenia wyrobu	10 870 zł
2.		jednostkowa marża brutto	1130 zł
3.		rentowność sprzedaży	9,4%

4.	Kalkulacja kosztów i zyskowności na koniec miesiąca kalendarzowego	cena sprzedaży	11 200
5.		koszty wytworzenia wyrobu	38 250
6.		jednostkowa marża brutto	-27 050
7.		rentowność sprzedaży	-241,5%

Źródło: opracowanie własne na podstawie: *Studium przypadku „As Easy As ABC". Kalkulacja kosztów niewykorzystanych zasobów.*

Wyniki kalkulacji okazały się porażające dla menedżerów. Koszt wytworzenia produktu skalkulowano na 38 250 zł, co przy cenie sprzedaży wynoszącej 11 200 zł dało stratę jednostkową na poziomie 27 150 zł. Należałoby zatem zadać pytanie, co wpłynęło na tak dużą stratę (tabela 14).

Tabela 14. Porównanie kalkulacji kosztów wytworzenia produktów finalnych

Lp.	Kalkulacja kosztów i zyskowności na początku miesiąca kalendarzowego	Kalkulacja kosztów i zyskowności na koniec miesiąca kalendarzowego	Różnica
1.	10 870 zł	38 250	-27 380

Źródło: opracowanie własne na podstawie: *Studium przypadku „As Easy As ABC". Kalkulacja kosztów niewykorzystanych zasobów.*

Zasoby produkcyjne i ich efektywność jednostkowa nie zmieniła się, szacowane efektywne koszty wytworzenia wynosiły nadal 10 870 zł, więc powinno to zapewnić określoną korzyść wynikającą ze sprzedaży wyrobów gotowych. Różnica w kalkulacji kosztów i zyskowności sprzedawanych wyrobów na początku i na koniec miesiąca kalendarzowego wynika z rozliczenia kosztów niewykorzystanych zasobów produkcyjnych zarówno na wytworzone, jak i sprzedane produkty.

6. PODSUMOWANIE

Podczas budowania modelu kalkulacji kosztów w danej jednostce niezwykle ważny jest pomiar kosztów niewykorzystanych zasobów. Prawidłowa kalkulacja kosztów nieabsorbowalnych sprawia, że w modelach kosztowych nie ma zjawiska subsydiowania kosztów oraz minimalizowane jest ryzyko wystąpienia tzw spirali śmierci kosztów stałych. Dobra informacja kosztowa, wzbogacona o dane na temat kosztów niewykorzystanych zasobów, prawidłowo wspiera menedżerów w podejmowaniu decyzji związanych z dopasowywaniem poziomu zasobów (kosztów) do rozmiarów działalności. Sprzyja także uruchamianiu trafnych ini-

cjatyw usprawnień procesów biznesowych firmy oraz pozwala na skuteczne zarządzanie portfelem produktów i klientów przedsiębiorstwa[17].

Diagnoza sytuacji województwa lubelskiego w badaniach przeprowadzanych przez różne jednostki wskazuje, że obszar ten postrzegany jest jako jeden z najsłabszych w kraju. Województwo lubelskie zajmuje nadal niską pozycję w porównaniu z innymi regionami pod względem podstawowych wskaźników obrazujących poziom przedsiębiorczości.

Celem artykułu była analiza niewykorzystanych zdolności produkcyjnych w jednostkach gospodarczych. Główne wnioski wynikające z przeprowadzonych badań wskazują, że małe przedsiębiorstwa charakteryzują się 33% stopniem niewykorzystanych zasobów. W mikroprzedsiębiorstwach odsetek przedsiębiorstw generujących koszty puste wynosił 17%, podczas gdy w przebadanych średnich podmiotach gospodarczych poziom niewykorzystanych zasobów zadeklarowało nieco ponad 7% ankietowanych. Jednak biorąc pod uwagę, iż w dobrze zarządzanym przedsiębiorstwie wolne zasoby nie powinny wystąpić, procent ten w stosunku do omówionych kosztów z całokształtu działalności jest bardzo wysoki. Jednoznacznie widać utrzymujący się poziom kosztów z podstawowej działalności w stosunku do ogółu kosztów generowanych przez przedsiębiorstwo w wysokości 97% w całym analizowanym okresie. Przedsiębiorstwa, niezależnie od rozmiarów i rodzajów prowadzonych działalności, generują koszty nieabsorbowalne.

Produkty w księgach rachunkowych wycenia się według kosztów ich wytworzenia. Warto więc pamiętać, że nie zalicza się do tej wartości kosztów będących konsekwencją niewykorzystanych zdolności produkcyjnych – kosztów pustych. Potwierdzeniem tej tezy jest zamieszczony w artykule przykład rozliczenia kosztów wytworzenia wyrobu gotowego z uwzględnieniem wykorzystanych i niewykorzystanych zasobów produkcyjnych przedsiębiorstwa. Wiele osób sporządzających sprawozdania finansowe często pomija fakt wyceny produktu finalnego według rzeczywiście poniesionych kosztów wytworzenia. Zostaje wówczas przyjęte założenie, że występuje pełne wykorzystanie zasobów produkcyjnych. Według wielu ekspertów może prowadzić to do istotnych błędów.

Jak wynika z przedstawionych badań, zjawisko niewykorzystanych zdolności produkcyjnych jest obecne w procesie zarządzania przedsiębiorstwem. Średni poziom niewykorzystanych zdolności ukształtował się na poziomie 30% niezależnie od skali i rodzaju prowadzonej działalności gospodarczej.

Koszty niewykorzystanych zasobów, jak sama nazwa wskazuje, dotyczą zasobów i tam powinny być zatrzymywane. Przedmiotem zarządzania jest wówczas zasób, a decyzje menedżerskie dotyczą eliminacji nadmiernych zasobów organizacyjnych.

---

[17] T. Zieliński, *Studium przypadku „As Easy As ABC". Kalkulacja kosztownie wykorzystanych zasobów*, http://www.abcakademia.com.pl/cz4_As%20Easy%20As%20ABC.pdf

BIBLIOGRAFIA

1. Burzym E., *Pomiar i ocena rentowności przedsiębiorstw przemysłowych*, PWE, Warszawa 1971.
2. Dobija D., Kucharczyk M., *Rachunkowość zarządcza*, Wydawnictwa Akademickie i Profesjonalne Spółka z o.o., Warszawa 2009.
3. Dobija M.*, Rachunkowość zarządcza i controlling*, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa 1997.
4. Główny Urząd Statystyczny, *Bilansowe wyniki finansowe podmiotów gospodarczych za 2010 rok,* Warszawa 2011.
5. Janik W., *Rachunek kosztów w działalności produkcyjnej i usługowej*, WSPA, Lublin 2009.
6. Janik W., Paździor M., *Rachunek kosztów w zarządzaniu organizacjami*, CeDeWu, Warszawa 2010.
7. Jarugowa A., Malc W., Sawicki K., *Rachunek kosztów,* Państwowe Wydawnictwo Ekonomiczne, Warszawa 1990.
8. Międzynarodowy Standard Rachunkowości nr 2 „Zapasy" (MSR 2), [w:] Międzynarodowe Standardy Sprawozdawczości Finansowej (MSSF) obejmujące Międzynarodowe Standardy Rachunkowości (MSR) oraz Interpretacje według stanu na dzień 1 stycznia 2007 r., SKwP i IASB, Warszawa 2007.
9. Obłój K., *Strategia sukcesu firmy*, Państwowe Wydawnictwo Ekonomiczne, Warszawa 2000.
10. Raport o stanie sektora małych i średnich przedsiębiorstw w Polsce w latach 2008--2009, Warszawa 2010.
11. Siwoń B., *Kontrola kosztów działalności gospodarczej,* Państwowe Wydawnictwo Ekonomiczne, Warszawa 1988.
12. Sobańska I., *Aspekty rozwoju rachunku kosztów w praktyce*, „Zeszyty Teoretyczne Rachunkowości" 2010, t. 56 (112).
13. Stępień M., *Współczesne wyzwania sprawozdawczości kosztów w jednostce gospodarczej*, „Zeszyty Teoretyczne Rachunkowości" 2009, t. 51 (107).
14. Zieliński T., *Studium przypadku „As Easy As ABC". Kalkulacja kosztownie wykorzystanych zasobów,* http://www.abcakademia.com.pl/cz4_As%20Easy%20As%20ABC.pdf

SELECTED ASPECTS OF COST ANALYSIS UNUSED PRODUCTION CAPACITY

Summary

Category of costs is an important element of economic calculation. It is the rational basis of each company. Costs incurred by the operators are formed, in addition to income,

its financial performance. Units operating in the market economy bear the cost of the unused potential or excessively used to manufacture the product.

The aim of article is analyze the unused productive resources of the business. Cost analysis was carried empty on the basis of statistical information and surveys in the region of Lublin province. An example of cost calculation, when unused production resources are accounted for as manufactured and sold products. Requests were made on how to calculate the cost of unused resources.

Maria Niewiadoma[1]

WPŁYW ZMIAN POLITYKI RACHUNKOWOŚCI NA ENTROPIĘ SEKTORA BANKOWEGO W WARUNKACH KRYZYSU

1. WSTĘP

Rozwój współczesnej gospodarki światowej jest uzależniony od możliwości wieloodłamowych przemian przede wszystkim w sektorze finansowym. Należy jednak pamiętać, że określenie sektora finansowego obejmuje – oprócz banków – rynek ubezpieczeniowy, rynek kapitałowy oraz rynek emerytalny. Analiza bieżącej sytuacji rynków międzynarodowych wskazuje na zdecydowanie najwyższy wpływ na postępujące zmiany i istniejący stan w skali makroekonomicznej jednostek funkcjonujących zgodnie z Prawem bankowym[2]. Sektor bankowy stanowi zatem ważniejszy element, który poddaje się ocenie szczególnie wówczas, gdy obserwuje się długoterminowe, ulegające pogłębieniu, sytuacje kryzysowe. Wysoki stopień niepewności i zmienności w zakresie czynników endogenicznych i egzogenicznych organizacji sektora bankowego w XXI w. pociąga za sobą konieczność ustalania realnych przyczyn zaistniałych przekształceń oraz opracowywanie nowych możliwości wpływu na poprawę ich bieżącej sytuacji (wynikającej z przeprowadzanych analiz i opracowywanych diagnoz o charakterze prognostycznym). Na otoczenie podmiotów gospodarczych wpływ wywiera makrootoczenie i mikrootoczenie[3]. Ze względu na to, że makrootoczenie[4] informuje o stanie

[1] Dr Maria Niewiadoma – Uniwersytet Ekonomiczny we Wrocławiu, Instytut Rachunkowości, Katedra Teorii Rachunkowości i Analizy Finansowej, adiunkt; maria.niewiadoma@ue.wroc.pl

[2] Ustawa z dnia 30 kwietnia 2004 r. – Prawo bankowe, Dz.U. 2004, nr 91, poz. 870 z późn. zm.; ustawa z dnia 29 września 1994 r. o rachunkowości, Dz.U. 2002, nr 76, poz. 694 z późn. zm., art. 48b, ust. 3 pkt 2.

[3] M. Romanowska, *Planowanie strategiczne w przedsiębiorstwie*, Państwowe Wydawnictwo Ekonomiczne, Warszawa 2004, s. 47-49.

[4] Mikrootoczenie obejmuje zespół warunków funkcjonowania przedsiębiorstw działających w danym miejscu i czasie. W skład czynników makroekonomicznych wchodzą m.in.: stan infra-

istniejącym, na który – w zasadzie – podmioty gospodarcze nie mają możliwości wywierania bezpośredniego wpływu, niniejsze rozważania zostaną ograniczone do elementów tworzących mikrootoczenie. Należy jeszcze podkreślić istotę mikrootoczenia – z punktu widzenia zarządzania operacyjnego – bowiem wśród ważniejszych składników (oprócz otoczenia konkurencyjnego firmy, kształtowanego przez te podmioty gospodarcze, które tworzą z organizacją sektora bankowego powiązania biznesowe) uwzględniają one wykształconą politykę (zasady) rachunkowości. Narastające sytuacje kryzysowe powodują, że podejmowane decyzje związane z działalnością jednostek Prawa bankowego obejmują różne rodzaje ryzyka, dotyczące działalności operacyjnej, inwestycyjnej i/lub finansowej, np.: sposobu wejścia w inwestycję (poprzez emisję udziałów/akcji w celu podwyższenia kapitału własnego), analizy posiadanych inwestycji (w zakresie postanowień w sprawie dywersyfikacji ryzyka poprzez unikanie nadmiernej koncentracji lokowanego kapitału w jednym podmiocie) czy ofert długoterminowych kredytów na rzecz innych banków[5].

Celem artykułu jest przeprowadzenie analizy szczególnych aspektów polityki (zasad) rachunkowości, realizowanej w bankach (istotnych z punktu widzenia sprawozdawczości finansowej), w przypadku braku stabilności na rynku kapitałowym oraz w sytuacjach narastającego poziomu kryzysu, gdy należy uwzględnić różne aspekty entropii w biznesie. Wykorzystano w nim następujące metody badawcze: analizy piśmiennictwa, badania dokumentów empirycznych, metodę sondażu diagnostycznego, konstrukcji logicznej oraz oceny indywidualnych przypadków.

Rozpatrzono aktualne ważniejsze przepisy prawne, literaturę przedmiotu: polską i zagraniczną (dotyczącą państw Unii Europejskiej) oraz elementy związane z MSR i MSSF – w ich szczególnym zastosowaniu dla jednostek sektora bankowego. Opracowanie oparto także na badaniach szczególnych przypadków z zakresu polityki (zasad) rachunkowości z wybranych banków komercyjnych, funkcjonujących w Polsce: Banku Pekao SA, Nordea Polska SA i Getin Holding Banku SA za 2010 r.

Problematyka polityki rachunkowości związana ze sporządzaniem sprawozdań finansowych jest szczególnie ważna ze względu na fakt, że stanowi efekt funkcjonowania sprawozdawczości, która jest przygotowywana dla wielu odrębnych grup instytucji, osób prawnych i fizycznych, zainteresowanych kondycją majątkowo-finansową banku. Odbiorcami tych informacji sprawozdawczych są – w praktyce gospodarczej – różni interesariusze, obejmujący najczęściej[6]:

---

struktury, prawo, sytuacja gospodarcza regionu oraz państwa, upodobania mieszkańców, ich demograficzna segmentacja, normy kulturowe.

[5] H. Towarnicka, *Strategia inwestycyjna przedsiębiorstw,* Wydawnictwo Akademii Ekonomicznej, Wrocław 2004, s. 30-32.

[6] Zob. T.E. Lee, *Fiancial Reporting and Corporate Governance*, J. Wiley & Sons 2006, s. 13-14.

1) inwestorów, czyli właścicieli bądź współwłaścicieli (wykazujących zainteresowanie rzetelnością wykazywanych informacji, szczególnie w zakresie własności [kapitałów] firmy);

2) analityków, których zadaniem jest ocena kondycji finansowej banków – ze szczególnym zwróceniem uwagi na te wskaźniki ekonomiczne, które są potrzebne dla oceny realizacji rekomendacji bankowych (w tym w sytuacji kryzysowej rynków kapitałowych, np. Rekomendacji T[7]);

3) klientów bankowych, zainteresowanych ofertami jednostek sektora bankowego pod względem możliwości otrzymania kredytów, pożyczek czy lokowania wolnych środków pieniężnych w rentowne papiery wartościowe, terminowe lokaty, czy na rachunkach bankowych, z możliwością zapewnienia, że we właściwym momencie okresu sprawozdawczego (np. na dzień realizacji transakcji, w terminie wymagalności) zaistnieje realna gwarancja realizacji proponowanych usług bądź zwrotu wniesionych kwot z właściwym „zarobkiem" (np. odsetkami, dywidendą, różnicami kursowymi, wartością godziwą albo wartością odzyskiwalną);

4) pracowników, dla których kondycja finansowa banku – jako pracodawcy – możliwa do odczytania z pozycji sprawozdania finansowego, stanowi gwarancję stabilizacji zawodowej i realizacji „ścieżki indywidualnego awansu" (w długoterminowym okresie);

5) instytucji, organizacji i urzędów państwowych (typu: urzędy skarbowe, ZUS), które bezpośrednio lub za pośrednictwem swoich agend – ze względu na potrzeby bieżącej analizy i weryfikację zmian regulacji prawnych – są zobligowane do monitorowania jednostek sektora finansowego w celu wykazywania możliwości fiskalnych państwa oraz realizacji celów budżetu centralnego w skali makroekonomicznej.

2. ENTROPIA W ZAKRESIE SEKTORA BANKOWEGO

W nowym paradygmacie tworzenia sukcesu w zakresie funkcjonowania światowej gospodarki rynkowej nadrzędną rolę powinna odgrywać synergia trzech determinant: pomysł, ludzie i kapitał[8]. Wiąże się to z rozwojem człowieka i optymalnym wykorzystaniem elementów dla niego dostępnych. Dywagacje teoretyków i praktyków sprowadzają się do zaznaczania, że nowy pojawiający się światopogląd to prawo entropii[9], które znajduje zastosowanie w – szeroko ro-

[7] Por. *Mity związane z Rekomendacją T,* KNF z dnia 4 marca 2010 r., http://www.knf.gov.pl/aktualnosci/2010/Mity_zwiazane_z_Rekomendacja_T.html

[8] L. Czarnecki, *Biznes po prostu*, Wyd. Studio Emka, Warszawa 2001, s. 28 i n.

[9] J. Rifkin, *Entropia: New World View*, Viking Press 1980.

zumianym – biznesie. Z naukowego punktu widzenia prawo entropii jest znane jako tzw. II prawo termodynamiki, zgodnie z którym energię można przetworzyć zawsze w jednym kierunku, tzn. z energii użytecznej w bezużyteczną lub ze stanu skoncentrowanego w stan rozproszony. Entropia jest miarą rozproszonej i bezużytecznej energii.

Nie ma jednolitości w wyjaśnieniach dotyczących entropii, bo można spotkać się z poglądami, że:

1) Przemianom fazowym towarzyszy zmiana entropii, a spadek entropii jest zgodny z procesem uporządkowania układu[10];

2) Porządek nie musi być rozumiany jako forma ładu, ale oznacza, że liczba różnych sposobów, na które można zmienić stan istniejący (nie naruszając podstaw układu istniejącego), jest względnie ograniczona[11].

Zgodnie zatem z drugim aspektem rozumienia entropii: im większa swoboda ruchu, tym większa entropia, stan o wysokim stopniu nieuporządkowania można uzyskać na dużo więcej różnorodnych sposobów niż stan uporządkowany, ponadto jest on bardziej prawdopodobny od stanu uporządkowanego. Entropia jest zatem – podsumowując to zagadnienie – miarą nieuporządkowania stanu badanego układu.

W społeczeństwach o wysokim stopniu konsumpcji przetwarzanie energii (czyli informacji w biznesie) następuje intensywnie i bardzo szybko, zatem sprzyja przyrostowi entropii. W systemach zamkniętych – a takim systemem jest sektor bankowy – ogólna suma możliwości stosowanych rozwiązań jest zawsze stała (choć z pewnością nie do końca rozpoznana, nawet przez wysoko wykształconą kadrę zarządzającą w bankach), jednak wskutek realizacji odmiennych zamierzeń ciągle zmniejsza się ilość narzędzi w zakresie realnego prawdopodobieństwa ich wykorzystania, z korzyścią dla różnych grup decydentów w długoterminowej perspektywie czasowej.

Z interpretacją II zasady termodynamiki[12] (czyli prawa entropii) – w stosunku do aktualnej sytuacji gospodarczej jednostek sektora bankowego – jest też związany swoisty paradoks. Mimo że wszystkie zjawiska makroekonomiczne są sumą odwracalnych zjawisk w skali mikroekonomicznej, przyjmuje się jednak – wbrew zdrowemu rozsądkowi – możliwość ich nieodwracalności. A konsekwencje funkcjonowania prawa entropii w sektorze bankowym wiążą się z sytuacją kryzysową[13].

---

[10] P.W. Atkins, *The Second Law*, Scientific American Books, New York 1984.

[11] P. Feynmann, *The Pleasure of Finding Things Out. The Best Short Works of Richard*, New York 1999.

[12] C.J. Adkins, *Equilibrium Thermodynamics,* Cambridge University Press 1983.

[13] „W takich krajach jak Grecja czy Portugalia widać pewien paradoks: im bardziej jakiś kraj ma zdeformowaną gospodarkę, tym większe pole dla reform i tym większe szanse na przyspieszenie pod warunkiem ich przeprowadzania" (L. Balcerowicz, *Kryzys może być dobrą lekcją dla Polski. Czas na reformy*, „Dziennik Gazeta Prawna" 12 VIII 2011).

Sytuacja kryzysowa stanowi zespół zewnętrznych i wewnętrznych okoliczności, które wpływają na istniejący układ w taki sposób, że powodują powstawanie w nim zmian o różnorodnym charakterze i niejednolitych rozmiarach. Rezultatem tych alternacji może być powstawanie jakościowo nowego układu bądź zmienione struktury i funkcje w układzie istniejącym. Kryzysy są wywoływane przez czynniki zewnętrzne[14] i wewnętrzne. Należy podkreślić, że w grupie czynników wewnętrznych (związanych z pogłębianiem się kryzysu) znajdują się m.in. błędnie sformułowane cele rozwoju oraz brak kompetencji kadry zarządzającej w formułowaniu polityki (zasad) rachunkowości wówczas, gdy obowiązujące przepisy prawne nie do końca określają np. koncepcje wyceny pozycji ujmowanych w sprawozdaniu finansowym.

3. DYLEMATY ZASAD (POLITYKI) RACHUNKOWOŚCI W BANKACH

Od 2005 r. banki komercyjne w Polsce mają obowiązek sporządzać skonsolidowane sprawozdania finansowe według standardów rachunkowości (MSR) oraz standardów sprawozdawczości (MSSF), a także posiadają prawo decydowania o formie sprawozdawczości finansowej w zakresie własnych sprawozdań finansowych oraz sprawozdań spółek, które wchodzą w skład ich grup kapitałowych[15]. W przypadku zasad (polityki) rachunkowości oznacza to konieczność dostosowania się – w przyjętych rozwiązaniach jednostki sektora bankowego – do ustaleń określonych w MSR/MSSF wraz z obowiązującymi (na dzień bilansowy) oficjalnymi interpretacjami. W zakresie zasad i rozwiązań nieuregulowanych MSR/MSSF (zatwierdzonych przez Unię Europejską) – obowiązują przepisy polskiego prawa bilansowego[16] oraz wymogi odnoszące się do emitentów papierów wartościowych dopuszczonych (bądź będących przedmiotem ubiegania się o dopuszczenie) do obrotu na rynkach oficjalnych notowań giełdowych.

Na politykę rachunkowości w każdej jednostce gospodarczej składają się zasady, podstawy, konwencje, reguły i praktyki stosowane przez jednostkę przy sporządzaniu i prezentacji sprawozdań finansowych.

Należy jednak zwrócić uwagę, że w przypadku banków akcesoryjny wpływ na ewentualne zmiany w przygotowywanych w kolejnych latach obrotowych sprawozdaniach finansowych wywierają dodatkowo następujące czynniki:

---

[14] W niniejszym opracowaniu rozważania ograniczono wyłącznie do czynników wewnętrznych sprzyjających powstawaniu kryzysów.

[15] Ustawa z dnia 27 sierpnia 2004 r. o zmianie ustawy o rachunkowości oraz o zmianie ustawy o biegłych rewidentach i ich samorządzie, Dz.U. z 2004 r., nr 213, poz. 2155, art. 1, art. 3, art. 4, art. 8.

[16] Ustawa z dnia 29 września 1994 r. o rachunkowości, Dz.U. 2002, nr 76, poz. 694 z późn. zm., art. 5, art. 7, art. 8.

1) bieżące zmiany we wprowadzanych nowych (lub wdrażanych po obligatoryjnych modyfikacjach) standardach rachunkowości (MSR) i standardach sprawozdawczości (MSSF);

2) skutki sytuacji kryzysowej na światowych rynkach kapitałowych;

3) wybory i rozstrzygnięcia kierownictwa jednostki, oparte na osądzie zatrudnionej wykwalifikowanej kadry menedżerskiej (w przypadku braku szczegółowych wytycznych), przy jednoczesnym zachowaniu podstawowych założeń, że informacje zawarte w sprawozdaniu finansowym będą:

– wiarygodne, kompletne,

– zgodne z zasadą ostrożności,

– odzwierciedlały ekonomiczną treść transakcji, innych zdarzeń i warunków (a nie tylko ich formę prawną),

– neutralne (tzn. wolne od stronniczości),

– przydatne dla różnych użytkowników sprawozdań finansowych podejmujących na ich podstawie ważne decyzje ekonomiczne[17].

4. WPŁYW ZMIAN W ZAKRESIE OBOWIĄZUJĄCYCH MSR/MSSF NA POLITYKĘ (ZASADY) RACHUNKOWOŚCI BANKÓW

Skutkiem wprowadzania nowych standardów rachunkowości bądź zamianą dotychczas funkcjonujących MSR/MSSF na nowe może być konieczność uaktualniania elementów zasad rachunkowości. Występuje wówczas – w konsekwencji zaistnienia takich sytuacji, na przykład:

– wprowadzanie nowych pozycji do sprawozdania finansowego,

– zmiana nazw pozycji w sprawozdaniu finansowym,

– przewartościowanie kwot pozycji w sprawozdaniu finansowym.

Przykład 1.

Wprowadzane (bądź zastępowane nowymi) MSR/MSSF mogą okazywać się w różnych okresach ważne pod względem ich wpływu na pozycje ujmowane w sprawozdaniach finansowych banków.

Na przykład opracowany w listopadzie 2009 r. MSSF 9 „Instrumenty finansowe" (w miejsce poprzednio funkcjonującego MSR 39 „Instrumenty finansowe – ujmowanie i wycena") zastąpił różne modele klasyfikacji i wyceny dotyczące instrumentów finansowych jednym modelem. Główne zmiany wynikające z zastosowania MSSF 9 oznaczają m.in.:

[17] Por. Międzynarodowe Standardy Sprawozdawczości Finansowej 2009, MSR 8, par. 10.

– likwidację kategorii aktywów finansowych dostępnych do sprzedaży i utrzymywanych do terminu zapadalności;

– wprowadzenie dwóch kategorii aktywów finansowych: wycenianych według zamortyzowanego kosztu i wycenianych według wartości godziwej;

– zmienione kryteria kwalifikacji składników majątkowych do grupy aktywów finansowych wycenianych według zamortyzowanego kosztu;

– nowe zasady rozpoznawania zmian wyceny do wartości godziwej inwestycji w kapitałowe instrumenty finansowe;

– likwidację konieczności wyodrębniania wbudowanych instrumentów pochodnych.

Dodatkowo od 1 października 2010 r. wprowadzono zmiany MSSF 9 w zakresie zobowiązań finansowych. Formalną datą wejścia w życie MSSF 9 jest 1 stycznia 2013 r. Ważną kwestią jest możliwość wcześniejszego przyjęcia MSSF 9 do praktyki sektora bankowego. Jeśli ten standard sprawozdawczości zostanie przyjęty w konkretnej jednostce sektora bankowego przed 1 stycznia 2012 r., to istotne jest, że danych za porównywalne okresy nie trzeba przekształcać. A te podmioty, które przyjęły ten standard sprawozdawczości finansowej przed 1 stycznia 2011 r. (w zmienionej polityce rachunkowości), mogą wyznaczyć dowolną datę między tym dniem a datą zastosowania MSSF 9, gdy – według nowych reguł – zostanie dokonana klasyfikacja aktywów finansowych.

Warto jeszcze zaznaczyć, że nie wszystkie – nowo wprowadzone standardy MSR/MSSF w bankach – muszą wiązać się ze zmianami zasad rachunkowości, bo np. w 2010 r. niektóre nowo przyjęte przez Unię Europejską standardy sprawozdawczości (MSR), sprawozdawczości finansowej (MSSF) oraz interpretacje nie wywarły wpływu na sprawozdania finansowe banków[18], w tym:

– Zmiany do MSSF 5 Aktywa trwałe przeznaczone do sprzedaży oraz działalność zaniechana (nastąpiło doprecyzowanie ujawnień w grupie aktywów trwałych przeznaczonych do sprzedaży lub działalności zaniechanej).

– Zmiany do MSSF 8 Segmenty operacyjne (zmiany dotyczą ujawniania danych w zakresie sum aktywów i sum zobowiązań przedstawianych regularnie organowi odpowiedzialnemu za podejmowanie decyzji strategicznych w banku).

– Zmiany do MSR 1 Prezentacja sprawozdań finansowych (wskazano sposób kwalifikowania pozycji zobowiązań w formie instrumentu zamiennego poprzez emisję instrumentu kapitałowego).

– Zmiany do MSR 7 Sprawozdanie z przepływów pieniężnych (modyfikacje dotyczyły prezentacji przepływów środków pieniężnych w kwestii nakładów na aktywa banku).

[18] Por. Raport Nordea Bank SA za rok 2010, http://www.nordea.pl/_items/pdf/sprawozdanie_finansowe_nobp_2010.pdf; por. Sprawozdanie finansowe Getin Holding SA za rok zakończony dnia 31 XII 2010, http://www.getin.pl/pliki/wza/2011_03_28/2011_WZA_DOK-5_PL.pdf

– Zmiany do MSR 17 Leasing (dokonano uszczegółowienia wymagań w zakresie klasyfikacji umów leasingu gruntów i budynków).

– Zmiany do MSR 36 Utrata wartości aktywów (poprawki wiązały się z przypisaniem wartości firmy do ośrodków, które wypracowują środki pieniężne).

– Zmiany do MSR 39 Instrumenty finansowe: ujmowanie i wycena (nastąpiło bardziej precyzyjne określenie wyłączeń zakresu dotyczących transakcji połączonych oraz kwestii dotyczących rachunkowości zabezpieczeń).

– Interpretacja KIMSF 9 Ponowna ocena wbudowanych instrumentów pochodnych (doprecyzowano, iż w przypadku oceny wbudowanych instrumentów pochodnych w momencie reklasyfikacji osąd ten powinien zostać dokonany na podstawie okoliczności, jakie wystąpiły w czasie późniejszym w jednym z dwóch przypadków, tzn. kiedy spółka została stroną umowy po raz pierwszy oraz gdy zostały dokonane zmiany warunków umowy, które znacząco wpływają na przepływy pieniężne wymagane w ramach umowy).

– Interpretacja KIMSF 16 Zabezpieczenie udziałów w aktywach netto jednostki działającej za granicą (dotyczyła m.in. wskazania sposobu, jak jednostka powinna określić kwoty do przeklasyfikowania z kapitału własnego na wynik finansowy – zarówno w odniesieniu do instrumentu zabezpieczającego, jak i pozycji zabezpieczanej – w terminie realizacji transakcji zbycia inwestycji),

– KIMSF 17 Przekazanie aktywów niegotówkowych właścicielom (nowe interpretacje udzieliły odpowiedzi na pytania: Kiedy należy ujmować należną dywidendę? Jakimi metodami należy wyceniać należną dywidendę? W jaki sposób należy traktować różnice między wartością bilansową dzielonych aktywów a wartością bilansową należnej dywidendy przy jej rozliczaniu?).

Przykład 2.

Zdarza się w praktyce gospodarczej sektora bankowego, że wprowadzanie nowych interpretacji MSR/MSSF powoduje przeszacowanie dotychczasowych pozycji bilansowych bądź wynikowych, co implikuje ich wpływ na podane w poprzednich okresach obrotowych wartości w pozycjach sprawozdania finansowego.

Na przykład w 2010 r. zmiany dotyczące MSSF 2 „Płatności w formie akcji" wpłynęły w Banku Pekao SA na nową klasyfikację transakcji płatności w formie akcji między jednostkami należącymi do grupy kapitałowej. W związku ze zmianą tej interpretacji program motywacyjny Grupy UniCredit z pozycji „Pozostałe zobowiązania" został przekwalifikowany do „Pozostałych kapitałów" w Skonsolidowanym sprawozdaniu z sytuacji finansowej za 2010 r. kwota tej reklasyfikacji wyniosła 2 191 000 PLN na dzień 31 grudnia 2010 r.[19]

[19] Skonsolidowane Sprawozdanie Finansowe Grupy Kapitałowej Banku Pekao SA za rok zakończony 31 XII 2010, s. 14 i n., http://www.pekao.com.pl/informacje_dla_inwestorow/informacje_finansowe/sprawozdania_finansowe#tab2

5. ZMIANY ZASAD (POLITYKI) RACHUNKOWOŚCI Z TYTUŁU WYPEŁNIANIA LUK W PRZEPISACH DOTYCZĄCYCH WYCENY POZYCJI SPRAWOZDAWCZYCH

Gdy banki stają przed problemem dokonania subiektywnych ocen, estymacji i przyjęcia założeń, które wpływają na stosowane zasady rachunkowości oraz na prezentowane kwoty, wówczas opracowywane metody szacunkowe muszą podlegać weryfikacji. Korekty w szacunkach są rozpoznawane w okresie, w którym dokonano zmiany zasad estymacji (pod warunkiem, że korekta dotyczy tylko tego okresu) lub w okresie, w którym dokonano modyfikacji i okresach przyszłych, gdy korekta wpływa na bieżący oraz na przyszłe okresy obrotowe. Konieczność wypracowania – w ramach zasad (polityki) rachunkowości ustaleń wewnętrznych (tzn. dokonywania wyceny w formie szacunkowej), może dotyczyć m.in.:

1) Aktywów finansowych (w zakresie utraty wartości)

Obiektywne przesłanki utraty wartości aktywów finansowych obejmują m.in. informacje o następujących zdarzeniach powodujących stratę:

– znaczące trudności finansowe emitenta lub dłużnika bądź wynikająca z trudności finansowych dłużnika konieczność restrukturyzacji zadłużenia;

– niedotrzymanie warunków umowy przez dłużnika, np. niespłacenie lub opóźnienie spłaty raty, odsetek, części kapitału albo prowizji;

– złożenie wniosku o ogłoszenie upadłości dłużnika bądź wniosku o wszczęcie postępowania naprawczego;

– zanik aktywnego rynku na daną pozycję aktywów finansowych (np. ze względu na trudności finansowe emitenta);

– decyzja o wszczęciu postępowania egzekucyjnego;

– uzyskane informacje, które wskazują na możliwy do szacunkowego pomiaru spadek przyszłych przepływów pieniężnych, związanych z grupą aktywów finansowych od momentu ich początkowego ujęcia.

Ta grupa czynników wewnętrznych może też uwzględniać np. kwoty inwestycji banku w jednostki zależne i stowarzyszone[20].

2) Aktywów trwałych (w zakresie utraty wartości)

Bank dokonuje (na każdy dzień bilansowy) oceny aktywów trwałych w zakresie możliwości występowania przesłanek, które wskazują na utratę ich wartości. Jeśli zaistnieje taka sytuacja, wówczas należy dokonać oceny tzw. wartości odzyskiwalnej. Gdy wartość bilansowa danej pozycji aktywów przewyższa jego wartość odzyskiwalną, wtedy należy uznać utratę jego wartości i dokonać odpisu aktualizującego tę pozycję do kwoty wartości odzyskiwalnej. Ta wartość (potencjalnie możliwa do odzyskania) jest jedną z dwóch następujących wielkości – w zależności od tego, która z nich jest wyższa:

[20] Szerzej na ten temat napisano w punkcie 6 niniejszego opracowania.

– wartość godziwa[21] danego składnika aktywów lub ośrodka wypracowującego środki pieniężne, pomniejszona o koszty sprzedaży (albo zbycia) lub

– wartość użytkowa ustalana dla poszczególnych składników majątkowych.

Przy dokonywaniu estymacji wartości użytkowej pozycji aktywów trwałych należy przyjąć konkretne założenia, dotyczące m.in. przyszłych terminów i kwot przepływów pieniężnych, które bank może otrzymać z tytułu tych aktywów trwałych, ewentualnie innych czynników, np. braku płynności. Przyjęcie odmiennych założeń dotyczących wyceny mogłoby mieć wpływ na wartość bilansową niektórych składników aktywów trwałych.

3) Aktywów trwałych przeznaczonych do sprzedaży

Aktywa trwałe klasyfikuje się w banku jako przeznaczone do sprzedaży wówczas, gdy możliwość ich sprzedaży jest wysoce prawdopodobna i raczej natychmiastowa oraz jeśli rozpoczęto już poszukiwanie ich potencjalnego nabywcy. Powstaje zatem problem ustalania ceny pozycji aktywów trwałych przeznaczonych do sprzedaży (w odniesieniu do ich wartości godziwej), gdy przewidywany termin sfinalizowania sprzedaży nie przekracza 12 miesięcy od momentu włączenia ich do tej grupy[22].

Przed grupowaniem tych składników majątkowych do kategorii: aktywa przeznaczone do sprzedaży, ich wartość bilansowa[23] była ustalana zgodnie z zasadami (polityką) rachunkowości konkretnego banku. Dopiero przy przeklasyfikowaniu aktywów trwałych do grupy aktywów trwałych przeznaczonych do sprzedaży osoby sprawujące nadzór nad aktywami trwałymi w kwestii ustalania utraty ich

---

[21] „Wartość godziwa to kwota, którą można byłoby otrzymać w transakcji sprzedaży składnika aktywów lub zapłacić w transakcji przekazania zobowiązania przeprowadzonej między uczestnikami rynku na dzień wyceny (tj. cena wyjściowa)" (zob. MSSF 13 „Wycena wartości godziwej", „Biuletyn MSSF", czerwiec 2011, http://www.iasplus.com/europe/1106plifrsnewsletter.pdf).

„Wartość godziwa to cena, którą można otrzymać za sprzedaż składnika aktywów lub zapłacić za przeniesienie zobowiązania w dobrowolnej i zwyczajowej transakcji przeprowadzonej między uczestnikami rynku na dzień wyceny (tzn. cena wyjścia)" (MSSF 13 „Konferencja Deloitte z dn. 19 X 2011", http://wcc.on24.com/event/35/37/64/rt/1/documents/slidepdf/webcast_mssf13_19102011.pdf).

[22] Okres ten bank może przedłużyć w przypadku, gdy opóźnienie jest spowodowane wydarzeniami niezależnymi od niego oraz gdy istnieją przesłanki, że sprzedaż tej pozycji aktywów trwałych przeznaczonych do sprzedaży zostanie zrealizowana.

[23] Wartość bilansowa to wartość księgowa pozycji aktywów lub wartość księgowa aktywów i zobowiązań ośrodka, który wypracowuje środki pieniężne. Wiele ośrodków w sektorze bankowym wypracowujących środki pieniężne to różne jednostki gospodarcze, tzn. mogą obejmować środki trwałe oraz wartości niematerialne, a także aktywa obrotowe i zobowiązania krótkoterminowe czy inne aktywa i zobowiązania. Tylko aktywa wchodzące w zakres MSR 36 „Utrata wartości aktywów" uwzględnia się w wartości bilansowej. Na przykład pozycja: kapitałowe papiery wartościowe traktowane jako „dostępne do sprzedaży" nie są uwzględniane w wartości bilansowej ośrodka wypracowującego środki pieniężne, bo takie elementy posiadają oddzielne przepływy pieniężne. Wartość bilansowa musi uwzględniać odpowiednią część majątku wspólnego lub wartości jednostki gospodarczej.

wartości podejmują decyzje w zakresie wyznaczenia innych reguł estymacji ich wartości.

Aktywa trwałe przeznaczone do sprzedaży jednostka sektora bankowego poddaje wycenie według wartości odzyskiwalnej aktywów, która jest równa ich wartości godziwej pomniejszonej o koszty sprzedaży (lub zbycia) albo według ich wartości użytkowej, w zależności od tego, która z wymienionych wielkości jest wyższa. Jeżeli wartość godziwa pomniejszona o koszty sprzedaży nie została ustalona na podstawie cen rynkowych, wtedy należy też dodatkowo uwzględnić informacje w zakresie:

– opisu poszczególnych wykorzystanych kluczowych założeń oraz podejścia kierownictwa do ustalenia wartości najważniejszych warunków i przesłanek oraz

– stwierdzenia, czy wartości poszczególnych założeń są zgodne z dotychczas stosowaną polityką (zasadami) rachunkowości w banku lub danymi pochodzącymi z innych źródeł (np. oficjalnych zewnętrznych), a jeśli nie są, wtedy należy przedstawić przyczyny zaistniałego stanu faktycznego.

Tabela 1. Skonsolidowane sprawozdanie z sytuacji finansowej banku Pekao SA na 31 XII 2010 r. (w części dotyczącej porównania wartości bilansowej i wartości godziwej aktywów) (w tys. zł)

31 XII 2010	Wartość bilansowa	Wartość godziwa	Zwyżka/zniżka wartości godziwej ponad wartość bilansową
AKTYWA			
Kasa, należności od Banku Centralnego	5 969 104	5 969 104	–
Należności od banków	6 258 811	6 258 662	–149
Aktywa finansowe przeznaczone do obrotu	965 641	965 641	–
Aktywa z tytułu pochodnych instrumentów finansowych	1 557 033	1 557 033	–
Pozostałe instrumenty finansowe wyceniane do wartości godziwej przez rachunek zysków i strat	16 735	16 735	–
Kredyty i pożyczki udzielone klientom (*)	77 803 954	76 641 713	–1 162 241
Należności z tytułu leasingu finansowego	3 038 975	3 038 975	–
Instrumenty zabezpieczające	258 688	87 573	
Papiery wartościowe dostępne do sprzedaży	25 856 387	25 856 387	–
Papiery wartościowe utrzymywane do terminu wymagalności	4 542 058	4 555 968	13 910
Inwestycje w jednostki podporządkowane	214 616	214 616	–
Razem	126 482 002	125 162 407	–1 148 480

(*) W tym weksle uprawione do redyskonta w Banku Centralnym.

Źródło: Sprawozdanie finansowe – raport skonsolidowany banku Pekao SA na 31 XII 2011 r., http://www.pekao.com.pl/informacje_dla_inwestorow/informacje_finansowe/sprawozdania_finansowe#tab2

4) Wyceny instrumentów pochodnych oraz niekwotowanych papierów dłużnych dostępnych do sprzedaży

Wartość godziwą nieopcyjnych instrumentów pochodnych oraz papierów dłużnych dostępnych do sprzedaży, a niekwotowanych na aktywnym rynku można wyznaczać, stosując np. modele wyceny, które bazują na zdyskontowanych przepływach pieniężnych. Opcje są zwykle szacunkowo wyceniane przy użyciu modeli wyceny opcji. Zmienne stosowane do wyceny powinny uwzględniać informacje pochodzące z bieżących obserwacji rynków kapitałowych. Ponadto podczas ustaleń założeń przy estymacji tych pozycji należy pamiętać o wskaźnikach dotyczących ryzyka kredytowego kontrahenta, które w istotny sposób wpływają na wycenę tych instrumentów.

5) Rezerwy na odprawy emerytalne i rentowe

Rezerwę na odprawy emerytalne i rentowe można ustalać metodą indywidualną, zgodnie z metodą prognozowanych uprawnień jednostkowych, dla każdego pracownika oddzielnie. Za podstawę do kalkulacji rezerwy dla pracownika przyjmuje się najczęściej przewidywaną kwotę odprawy emerytalnej bądź odprawy rentowej, której wysokość jest uzależniona od:

– podstawy wymiaru odprawy emerytalnej (albo odprawy rentowej) oraz procentowego współczynnika, ustalanego proporcjonalnie do stażu pracy pracownika według regulaminu Zakładowego Układu Zbiorowego Pracy;

– przewidywanego wzrostu podstawy wymiaru odprawy emerytalnej (albo odprawy rentowej) do czasu osiągnięcia przez pracownika wieku emerytalnego.

Obliczona w ten sposób kwota powinna być dyskontowana aktuarialnie z uwzględnieniem prawdopodobieństwa dotrwania danej osoby do wieku emerytalnego[24] i dyskonta finansowego[25].

6) Wartość firmy

Jeśli bank przejął wskutek transakcji połączenia inną firmę, wówczas ma obowiązek dokonywania testów utraty wartości tej firmy pod kątem wystąpienia przesłanek utraty wartości w okresach rocznych (tzn. przynajmniej raz w roku).

Przykład 3.

W Nordea Banku Polska SA w 2010 r. testem na utratę wartości objęto wartość firmy powstałą wskutek połączenia: Nordea Bank Polska SA z BWP Unibank SA oraz Nordea Bank Polska SA z LG Petro Bank SA[26].

[24] Prawdopodobieństwo dotrwania konkretnej osoby do wieku emerytalnego obejmuje możliwość zwolnienia się z pracy, ryzyko całkowitej niezdolności do pracy i ryzyko śmierci.

[25] Dyskonto finansowe bazuje na rentowności papierów wartościowych wolnych od ryzyka i nominowanych w walucie, w której wypłacane są świadczenia pracownicze.

[26] Zob. Roczne sprawozdanie finansowe Nordea Bank Polska SA za 2010 r., s. 35-36.

W teście ustalono możliwe do zidentyfikowania ośrodki, które wypracowują środki pieniężne. Przypisano im wstępnie odpowiednią wartość firmy wynikającą z łączenia spółek.

Natomiast wartość odzyskiwalną ustalono na podstawie przeprowadzonego oszacowania wartości użytkowej pozycji aktywów, przy uwzględnieniu estymowanej prognozy oczekiwanych przyszłych przepływów pieniężnych, które będą generowane podczas realizacji zasady kontynuowania (użytkowania). Prognozy dotyczące przepływów pieniężnych były oparte na założeniach odzwierciedlających ocenę kierownictwa w zakresie całokształtu warunków, które wystąpią (bądź mogą zaistnieć) podczas pozostającego okresu użytkowania aktywów.

Planowane prognozy, które dotyczą przepływów pieniężnych, bazują na przyjętym w Nordea Banku Polska SA planie finansowym oraz długoterminowej strategii przewidywanej działalności gospodarczej. Zasadność przyjętych założeń jest okresowo weryfikowana, a ewentualne rozbieżności między szacowanymi przyszłymi przepływami a przepływami rzeczywistymi są poddawane bieżącej i regularnej analizie przez kierownictwo banku.

7) Wyceny opcji menedżerskich

Opcje na akcje są zwykle przyznawane w ramach programu motywacyjnego dla kadry menedżerskiej, kluczowej dla realizacji celów strategicznych banku. Wartość godziwa praw pierwszeństwa do objęcia akcji banku jest rozliczona w czasie przez szacowany okres nabywania uprawnień do objęcia akcji banku przez osoby uczestniczące w tym programie.

Wartość godziwa prawa pierwszeństwa do objęcia akcji banku najczęściej szacuje się na dzień przyznania opcji (praw pierwszeństwa do objęcia akcji banku) poprzez zastosowanie modelu Blacka–Scholesa[27] dla potrzeb wyceny opcji na akcje wypłacające dywidendę, z uwzględnieniem oczekiwań zarządu banku odnośnie do ilości praw, które zostaną zrealizowane. Wartość programu akcji pracowniczych na każdą datę bilansową może być korygowana w przypadku zmian oczekiwań zarządu banku, dotyczących np. ilości praw, które zostaną zrealizowane. Przy wycenie transakcji rozliczanych w instrumentach kapitałowych uwzględnia się wyłącznie ceny rynkowe tych papierów wartościowych.

Przykład 4.

Zwyczajne Walne Zgromadzenie Getin Holding Banku SA w dniu 28 marca 2008 r. podjęło uchwałę o wdrożeniu programu motywacyjnego dla kadry mene-

[27] Model Blacka–Scholesa ma na celu zminimalizowanie strat związanych z transakcjami kupna i sprzedaży o wysokim poziomie ryzyka. Umożliwia optymalny wybór metody finansowania działalności i efektywne zarządzanie ryzykiem. W bankach model Blacka–Scholesa wiąże się z wyceną opcji na akcje i pozwala określić zmienność ceny na podstawie danych historycznych lub na podstawie cen opcji. Por. W. Tarczyński, M. Zwolankowski, *Inżynieria finansowa, instrumentarium, strategie, zarządzanie rynkiem,* Agencja Wydaw. Placet, Warszawa 1999.

dżerskiej[28] (tzw. osób uprawnionych). W ramach tego programu dokonano warunkowego podwyższenia kapitału zakładowego banku do kwoty 4 mln PLN w drodze emisji nie więcej niż 4 mln akcji serii N (po 1 PLN za akcję). Wyemitowane przez bank obligacje serii O uprawniające do objęcia akcji serii N były oferowane osobom uprawnionym na zasadach określonych w programie opcji menedżerskich w drodze oferty zawarcia tzw. umowy opcyjnej. Spółka Getin Holding Bank SA w 2008 r. przyznała opcje na akcje do realizacji w latach 2009-2010. Realizacja opcji w 2009 i 2010 r. została uzależniona od warunków rynkowych, tj. w 2009 r. pod warunkiem wzrostu średniego kursu akcji spółki w I kwartale 2009 r. w stosunku do analogicznego okresu 2008 r. o 17% (do 14,8 PLN za akcję), a w 2010 r. pod warunkiem wzrostu średniego kursu akcji Spółki w I kwartale 2010 r. w stosunku do analogicznego okresu 2009 r. także o 17%. Ponadto w przypadku niespełnienia się warunku rynkowego z 2009 r. uznano, że nieprzyznane opcje mogą zostać przekazane kadrze menedżerskiej w 2010 r., pod warunkiem, że nastąpi wzrost średniego kursu akcji spółki w I kwartale 2010 r. w stosunku do analogicznego okresu 2008 r. o 37% do 17,3 PLN za akcję.

Jednak w 2009 r. nie zostały spełnione wskazane warunki, zatem nie zrealizowano 166 098 opcji na akcje przyznane osobom uprawnionym w 2008 r. Z kolei w 2009 r. Walne Zgromadzenie przyznało kadrze kierowniczej spółki 464 627 dodatkowych opcji na akcje Getin Holding SA, które zostały zrealizowane. Z tytułu spełnienia warunków określonych na 2010 r. (tzn. wzrost średniego kursu akcji spółki w I kwartale 2010 r. w stosunku do analogicznego okresu 2009 r o 17%), zrealizowano 522 861 opcji. Ponadto 12 kwietnia 2010 r. (za osiągnięcie dobrych wyników w I kwartale 2010 r.) przyznano pracownikom zarządu Spółki 846 477 dodatkowych opcji, które zostały im przekazane. Ostatecznie w 2010 r nastąpiła realizacja 1 369 338 opcji na akcje dla osób uprawnionych. Łączna wartość godziwa opcji przyznanych kadrze menedżerskiej spółki wyniosła 8 780 000 PLN, zatem o taką kwotę powiększono pozycję: koszty wynagrodzeń w 2010 r. W sprawozdaniu finansowym banku Getin Holding SA koszt tej opcji jest rozpoznawany z uwzględnieniem prawdopodobieństwa realizacji postawionych celów oraz w proporcji do okresu nabywania uprawnień.

Do dnia 31 grudnia 2010 r. spółka rozpoznała z tego tytułu w ramach inwestycji w Getin Noble Bank SA kwotę 3 665 000. PLN.

Wartość godziwa prawa pierwszeństwa do objęcia akcji w banku Getin Holding SA jest poddawana szacowaniu na każdy dzień przyznania opcji (tzn. praw pierwszeństwa do objęcia akcji spółki), przy wykorzystaniu modelu Blacka–Scholesa, z uwzględnieniem prawdopodobieństwa przyznania opcji wyliczonego modelem dwumianowym.

[28] Zob. Sprawozdanie finansowe Getin Holding SA za rok zakończony dnia 31 XII 2010, s. 27 i n., http://www.getin.pl/pliki/wza/2011_03_28/2011_WZA_DOK-5_PL.pdf

Tabela 2. Wielkości zakładane na 2010 r. w wycenie wartości godziwej praw pierwszeństwa do objęcia akcji w Getin Holding Banku SA

Pozycja	Stosowana miara pozycji (proc., PLN lub lata)
Stopa dywidendy	0
Przewidywany wskaźnik zmienności	37,47%
Historyczny wskaźnik zmienności	37,47%
Stopa procentowa wolna od ryzyka	4,025%
Spodziewany okres ważności opcji	0,4 (w latach)
Wycena opcji wg modelu Blacka–Scholesa	10,09 (w PLN)
Średnia ważona cena akcji w okresie przyznawania opcji	11,07 (w PLN)

Źródło: Sprawozdanie finansowe Getin Holding SA za rok zakończony dnia 31 XII 2010 r., s. 27 i n., http://www.getin.pl/pliki/wza/2011_03_28/2011_WZA_DOK-5_PL.pdf

Wartość programu akcji pracowniczych na każdą datę bilansową jest korygowana w sytuacji, gdy zmianom uległy oczekiwania zarządu pod względem ilości praw, które zostaną zrealizowane. Natomiast spodziewany okres ważności praw pierwszeństwa do objęcia akcji banku Getin Holding SA ustala się, opierając się na danych historycznych i nie musi w sposób jednoznaczny określać możliwych do wystąpienia przebiegów realizacji. Z kolei przewidywany wskaźnik zmienności stanowi odzwierciedlenie założenia, że historyczny wskaźnik zmienności informuje – z dużym poziomem prawdopodobieństwa – o przyszłych trendach i tendencjach, które mogą okazać się odmienne w realistycznej gospodarce rynkowej sektora finansowego.

6. USTALENIA ISTOTNYCH WARTOŚCI POZYCJI SPRAWOZDAWCZYCH OPARTE NA SZACUNKACH I PROFESJONALNYM OSĄDZIE

Sporządzenie sprawozdania finansowego zgodnie z MSR/MSSF wymaga – jak już wspomniano – dokonania przez jednostki sektora finansowego pewnych obliczeń o charakterze szacunkowym oraz przyjmowania wewnętrznych założeń, które nie pozostają bez wpływu na poziom kwot prezentowanych pozycji w sprawozdaniu finansowym.

Przeprowadzane estymacje i formułowane założenia, które podlegają regularnej ocenie przez kierownictwo banku, oparte są na doświadczeniach historycznych i innych czynnikach, w tym na oczekiwaniach dotyczących przyszłych zdarzeń, które w konkretnej sytuacji, na dany moment bilansowy, wydają się uzasadnionymi argumentami.

Obowiązujące przepisy, tzn. międzynarodowe standardy: MSR/MSSF, prawo bilansowe, a nawet KSR (krajowe standardy rachunkowości), nie precyzują jednak wyjaśnień, kiedy można – w sposób zdecydowany – uznać, że zastosowane uproszczenie wywiera negatywny wpływ na rzetelność ksiąg rachunkowych i sporządzone na ich podstawie sprawozdanie finansowe oraz wyliczone wskaźniki. MSR 8 „Zasady (polityka) rachunkowości, zmiany wartości szacunkowych i korygowanie błędów" informuje jedynie, że „[…] pominięcia lub nieprawidłowości – są istotne, jeżeli mogą, pojedynczo lub łącznie, wpłynąć na decyzje gospodarcze podejmowane przez użytkowników na podstawie sprawozdania finansowego. Istotność uzależniona jest od wielkości i rodzaju pominięcia lub nieprawidłowości ocenianych w kontekście towarzyszących okoliczności. Czynnikiem rozstrzygającym może być wielkość i rodzaj pozycji lub kombinacja obu tych czynników"[29].

Uwzględniając powyższe okoliczności, zaznaczyć należy, że przy opracowaniu własnych standardów (w ramach polityki rachunkowości) zarząd banku może także wziąć pod uwagę najnowsze stanowiska innych gremiów ustanawiających standardy, posiłkujących się podobnymi ramami koncepcyjnymi, np. rozwiązania opracowane i przyjęte przez inne banki komercyjne w poprzednich okresach obrotowych.

Ponadto zadaniem każdego podmiotu gospodarczego w sektorze bankowym jest ustalenie – we własnym zakresie – progu istotności dla potrzeb polityki (zasad) rachunkowości. Wówczas kierownik jednostki może np. określić, że progiem istotności jest niższa jedna z dwóch wartości[30]: 1,0-2,0% sumy bilansowej lub 0,5-1,0% przychodów ze sprzedaży, pod warunkiem, że przyjęte uproszczenie nie spowoduje zniekształcenia rzetelnego obrazu sytuacji finansowej i majątkowej oraz wyniku finansowego banku.

Wszelkie istotne błędy (stanowiące efekt zastosowanych rozwiązań wewnętrznych przez bank) należy korygować poprzez przekształcenie wartości porównawczych za poprzednie okresy obrotowe[31] oraz, jeśli błąd wystąpił przed najwcześniejszym prezentowanym okresem, w drodze przekształcenia sprawozdania z sytuacji finansowej na bilans otwarcia.

Szacunki dokonywane na koniec okresu sprawozdawczego odzwierciedlają założenia i warunki, które istniały na te terminy/daty (np. kurs walutowy, ceny rynkowe, stopy procentowe). Mimo iż otrzymane wyniki estymowanych wyliczeń opierają się na posiadanej (i na bieżąco uaktualnianej) wiedzy menedżerów,

---

[29] MSR 8 „Zasady (polityka) rachunkowości, zmiany wartości szacunkowych i korygowanie błędów".

[30] Por. *Jak ustalić własną politykę rachunkowości,* „Zeszyty Metodyczne Rachunkowości" 2011, Dodatek nr 7 (295).

[31] Z wyłączeniem przypadków, gdy jest to niemożliwe w praktyce gospodarczej. Por. *Praktyczny przewodnik po MSSF*, Deloitte, Warszawa 2011, s. 34 i n.

dotyczącej bieżących warunków oraz działań, które jednostka podejmuje, rzeczywiste rezultaty mogą się różnić od tych szacunków w sposób zdecydowany. Niepewność dotycząca ustaleń o charakterze szacunkowym wykazuje bezpośredni wpływ na ryzyko istotnej nieprawidłowości wartości szacunkowych. Natomiast zniekształcenia wielkości szacunkowych mogą być skutkiem planowanej albo niezamierzonej stronniczości kadry menedżerskiej jednostki Prawa bankowego.

Niepewność szacunku prowadzonego w bankach wiąże się najczęściej z[32]:

1) poziomem złożoności działalności gospodarczej (np. w zakresie osądu wyniku z instrumentów wycenianych w wartości godziwej przez rachunek zysków i strat oraz z rewaluacji[33]);

2) stopniem komplikacji zawieranych transakcji bądź z wystąpieniem transakcji o charakterze nietypowym – jednak o znacznej wartości i istotnym wpływie na wynik finansowy netto;

3) prowadzeniem działalności związanej ze zmiennością rynku finansowego (np. w zakresie realizacji transakcji typu *futures* czy *forwards*);

4) występowaniem znaczących transakcji z podmiotami powiązanymi;

5) częstotliwością ustaleń i aktualizowania metod szacunków dotyczących nowych transakcji (bądź już istniejących pozycji sprawozdawczych za poprzednie okresy obrotowe);

6) trudnością dostępu do wiarygodnych danych statystycznych (np. giełdowych cen papierów wartościowych, rynkowych stóp procentowych);

7) koniecznością szacowania poziomu wartości godziwej, jeśli przyjęty model wyceny jest powszechnie znany i stosowany, a założenia do modelu oraz dane źródłowe mogą być poddane weryfikacji, bo są powszechnie dostępne;

8) brakiem spójności między nowymi rozwiązaniami technologii informatycznej a strategią prowadzonej działalności w regionach niestabilnych gospodarczo;

9) estymacją wartości godziwej, jeśli proponowana metoda wyceny jest prosta i łatwa w zastosowaniu przez banki komercyjne w odniesieniu do odpowiednich pozycji sprawozdań finansowych;

10) toczącym się postępowaniem sądowym oraz wysokim poziomem zobowiązań warunkowych (np. z tytułu udzielonych gwarancji finansowych).

---

[32] Por. M. Towpik, R. Kałużny, A. Piechocka-Kałużna, *Badanie wartości szacunkowych w sprawozdaniach finansowych*, KIBR, Warszawa 2011, s. 87 i n.

[33] Wynik prezentowany w zakresie dłużnych papierów wartościowych oraz kapitałowych papierów wartościowych dotyczy wyniku generowanego na aktywach finansowych desygnowanych do wyceny w wartości godziwej przez rachunek zysków i strat przy początkowym ujęciu, z kolei wynik ustalany dla pochodnych instrumentów finansowych jest wynikiem generowanym na instrumentach pochodnych klasyfikowanych jako papiery wartościowe przeznaczone do obrotu. Zob. Raport Nordea Bank Polska SA za 2010 r., s. 10 i n.

Przykład 5. Utrata wartości inwestycji banku w jednostki zależne i stowarzyszone

Na każdy dzień bilansowy jednostka sektora bankowego dokonuje oceny występowania przesłanek, które informują o ewentualnej utracie wartości inwestycji w jednostki zależne i stowarzyszone. Jeśli stwierdza się fakt zaistnienia takich przesłanek, wówczas oszacowuje się wartość odzyskiwalną[34] inwestycji. Wymaga to przyjęcia założeń dotyczących m.in. przyszłych przepływów pieniężnych, które są możliwe do wygenerowania przez te jednostki oraz odpowiednich stóp dyskontowych dla tych kwot przepływów.

Zmiana warunków będących podstawą przyjmowanych założeń (związana np. z sytuacją kryzysową) może mieć wpływ na ewentualne szacunki utraty wartości inwestycji w jednostki zależne i stowarzyszone.

Przykład 6. Klasyfikacja zobowiązań na długo- i krótkoterminowe

Dla potrzeb sprawozdania finansowego dokonuje się klasyfikacji zobowiązań na długo- i krótkoterminowe. Wstępnie ten podział jest dokonywany na podstawie warunków umowy dotyczącej zobowiązań. Natomiast w kolejnych momentach bilansowych ta klasyfikacja jest przeprowadzana na podstawie zrealizowanych ustaleń szacunkowych przez kadrę menedżerską, jeśli z warunków umowy dodatkowo wynika, że jednostka sektora bankowego posiada prawo do dokonania wcześniejszej spłaty tych elementów rozrachunków.

Sporządzenie sprawozdań finansowych wiąże się z przejęciem przez kierownictwo banku odpowiedzialności w zakresie określeń i wyjaśnień, czy zdarzenia, warunki oraz konkretne transakcje rzeczywiście wiążą się z potrzebą ustalania wartości szacunkowych, co w konsekwencji pociąga za sobą konieczność ich wyceny i ujawnienia w sprawozdaniach finansowych. Kierownictwo jednostki sektora bankowego nadzoruje też wyniki wartości szacunkowych, które były wyliczone w poprzednim okresie obrotowym (lub okresach obrotowych) wraz z odpowiednią reakcją na skutki tej procedury nadzorczej (w przypadku wniosków po badaniu sprawozdania finansowego, przeprowadzonym przez biegłego rewidenta). Regulacje dotyczące sporządzania sprawozdań finansowych przez jednostki Prawa bankowego nakładają na ich kierownictwo powinność tworzenia własnych procesów sprawozdawczości finansowej dla osiągnięcia poprawnej procedury ustalania wartości szacunkowych. Zatem cele kadry menedżerskiej w tym zakresie powinny się koncentrować na regularnym projektowaniu tych procesów w taki sposób, aby:

[34] Wartość odzyskiwalna odpowiada wartości godziwej pomniejszonej o koszty sprzedaży lub wartości użytkowej składnika aktywów albo ośrodka wypracowującego środki pieniężne, zależnie od tego, która z nich jest wyższa. A zatem w zależności od tego, która wielkość będzie wyższa, wartością odzyskiwalną będzie albo wartość użytkowa, albo wartość godziwa pomniejszona o koszty sprzedaży. Por. MSR nr 36 „Utrata wartości aktywów", § 6.

1) wybór metod i modeli wyceny (o charakterze szacunkowym) był zgodny z przyjętymi zasadami (polityką) rachunkowości;

2) gromadzić na bieżąco odpowiednie bazy danych i założenia, stanowiące podstawę wyliczeń wartości szacunkowych;

3) przeprowadzać okresowe przeglądy okoliczności za poprzednie okresy obrotowe w zakresie ustaleń metod i modeli wyceny wartości szacunkowych, a także dokonywać ponownych wyliczeń (o charakterze szacunkowym), gdy zbadane okoliczności wskazują na taką konieczność.

Występowanie wysokiego poziomu ryzyka związanego z wykorzystaniem metod szacunkowych dla potrzeb sprawozdawczości finansowej może też być następstwem nieprawidłowo zorganizowanej kontroli wewnętrznej w banku. Zatem w sytuacjach, gdy dochodzi do badania sprawozdania finansowego banku przez biegłych rewidentów, ten aspekt funkcjonowania podmiotu powinien być poddany szczególnej analizie i ocenie.

7. PODSUMOWANIE

Entropia stanowi formę wskazania na fakty, że „nic nie wydaje się już niezmienne" i dlatego rozwiązanie jednej sytuacji kryzysowej prowadzi zazwyczaj do innego, jeszcze większego kryzysu[35]. Rola, jaką pełnią banki na rynku kapitałowym, sprowadza się do trzech najbardziej istotnych dziedzin działalności banku, tzn. do udziału w kreacji pieniądza, akcesu w społecznym podziale pracy oraz dokonywania alokacji i transformacji środków[36]. Wpływ kryzysu na poziom entropii w sektorze bankowym jest widoczny szczególnie wówczas, gdy istnieje dowolność interpretacji MSR/MSSF oraz możliwość indywidualnego zastosowania tych rozwiązań w polityce (zasadach) rachunkowości poszczególnych podmiotów gospodarczych (co w praktyce sektora bankowego w 2010 r. zaobserwowano w przypadku MSSF 2, MSSF 9 oraz zmian w interpretacjach do: MSR 1, MSR 7, MSR 17, MSR 36, MSR 39, MSSF 5, MSSF 8, a także modyfikacji interpretacji KIMSF 9, KIMSF 16 i KIMSF 17). Niezbędna jest wtedy szczegółowa analiza przez kompetentnych pracowników tych jednostek wielu koncepcji, wariantów

[35] „Na rynkach finansowych przez kilkadziesiąt lat obserwowano nieskoordynowane ruchy rozmaitych wskaźników. Finansiści nauczyli się oceniać ryzyko i je ograniczać, prowadząc skomplikowane operacje. Gdy na rynku zaczął się niepokój, okazało się, że wszystkie instytucje i segmenty rynku są ze sobą powiązane" (zob. W. Gadomski, *Pytania o kryzys*, Obserwatorfinansowy.pl, http://www.obserwatorfinansowy.pl/2011/10/15/kryzys-swiatowy-pytania-przyczyny-ratowanie-strefy-euro/?k=analizy [dostęp 15 X 2011]).

[36] Por. W.L. Jaworski, Z. Krzyżkiewicz, B. Kosiński, *Banki, rynek, operacje, polityka*, Poltex, Warszawa 2002, s. 12.

i możliwości, które mogą wystąpić przy odmiennych terminach wprowadzania zmian, opracowywania nowych modeli szacunkowej wyceny konkretnych pozycji sprawozdawczych i rodzajach podejmowanych decyzji, które ostatecznie wywierają wpływ na układ i poziom wartości pozycji prezentowanych w sprawozdaniu finansowym.

Stosowane estymacje wyliczeń i założenia, oparte na doświadczeniach historycznych, wiedzy kadry menedżerskiej i innych czynnikach (np. oczekiwaniach w zakresie przyszłych zdarzeń), muszą podlegać ciągłej ocenie przez kierownictwo każdego banku komercyjnego (te zagadnienia analizowano na przykładzie różnych rozwiązań stosowanych w 2010 r. w ramach polityki rachunkowości w banku Pekao SA, Nordea Polska SA i Getin Holding banku SA).

Pomimo tezy, że wartości szacunkowe wykazywane w sprawozdaniu finansowym opierają się na optymalnej wiedzy dotyczącej warunków bieżących i dotyczą działań, które jednostki sektora bankowego podejmują każdego dnia, rzeczywiste rezultaty badań mogą się od tych estymacji różnić. Prezentacja informacji ustalonych na bazie danych szacunkowych i subiektywnych ocenach kierownictwa na koniec okresu sprawozdawczego odzwierciedla warunki, które istniały na te daty (np. na moment bilansowy: kurs walutowy, ceny rynkowe, stopy procentowe). Zasady sprawozdawczości finansowej często oznaczają też dla kierownictwa banku wybór konkretnych wytycznych dla celów polityki bilansowej. Oznacza to w praktyce gospodarczej wystąpienie trzech następujących możliwości:

1) traktowanie oszacowanej wielkości jako elementu o charakterze alternatywnym (odzwierciedlającym ocenę kierownictwa co do najbardziej prawdopodobnego poziomu wyniku);

2) obligatoryjne wymaganie stosowania konkretnej metody wyceny dla wartości szacunkowej, np. oczekiwanej wartości zdyskontowanej, ważonej konkretnym poziomem prawdopodobieństwa;

3) ustalenie wartości szacunkowej bezpośrednio albo dokonanie wiarygodnej estymacji wyłącznie po rozważeniu różnych alternatywnych założeń bądź danych, na bazie których ta wielkość jest szacowana.

Jeśli jednak występuje wysoki poziom niepewności wyliczeń szacunkowych, wówczas informacje o tych wielkościach nie mogą być wykazywane w sprawozdaniach finansowych, ale w informacji dodatkowej (w notach) do sprawozdania finansowego.

Zdarza się, że w trakcie działalności gospodarczej mogą wystąpić sprzeczności między celami polityki (zasad) rachunkowości a zróżnicowaną oceną informacji zawartych w sprawozdaniu finansowym. Dodatkowo w sytuacji kryzysowej może dojść do zaistnienia kryterium wyróżniania dwóch przeciwstawnych celów polityki bilansowej: subiektywnie pozytywnego oraz tendencyjnie negatywnego (w zakresie np. struktury kapitału, stanu pozycji majątkowych, sytuacji finansowej czy elementów pozabilansowych – obejmujących np. zobowiązania warunkowe udzielone i otrzymane – w ramach pozycji pozabilansowych). Ponadto może

wystąpić motyw poprawy lub celowego wyeksponowania negatywnego obrazu spółki. Stosowanie konkretnych rozwiązań polityki rachunkowości oznacza czasem tzw. balansowanie między tymi dwoma podejściami, w celu poprawy bądź pogorszenia obrazu jednostki[37]. Dążenie do przedstawienia banku w najkorzystniejszej wersji, z punktu widzenia realizacji jego rozwoju (lub przynajmniej realizacji zasady kontynuacji działania w warunkach sytuacji kryzysowej), doprowadza w praktyce do wypracowania różnych reguł i rozwiązań polityki bilansowej banku. Podkreślić należy, że „upiększanie" sprawozdania finansowego – oprócz możliwości stosowania dopuszczonych przez prawo, alternatywnych form, które mieszczą się w regułach polityki bilansowej, wiąże się też z wykorzystaniem luk w regulacjach prawnych (w zakresie MSR/MSSF, Prawa bilansowego, Prawa bankowego) czy stosowaniem wypracowanych metod szacunkowych i własnych subiektywnych ocen, w dodatku np. z opóźnieniem w czasie (gdy istnieje fakultatywna możliwość wprowadzenia standardów w różnym terminie – dotyczy to np. MSSF 9). Nie do końca jeszcze rozpoznane i ulegające częstym modyfikacjom nowe zasady wyceny (np. związane z MSR 36) – czyli wartość odzyskiwalna (dotycząca np. aktywów finansowych, aktywów trwałych przeznaczonych do sprzedaży) i wartość godziwa (odnosząca się np. do instrumentów pochodnych oraz niekwotowanych papierów dłużnych dostępnych do sprzedaży) powodują powstawanie sytuacji trudnych pod względem jednoznacznego wypracowania rozwiązań przez bank, szczególnie w warunkach kryzysu finansowego. Wskazać też należy na tworzenie nowych elementów pozycji sprawozdań finansowych, które oznaczają właściwe rozpoznanie już stosowanych przez inne banki zasad wyceny bądź wypracowanie własnych modeli (mowa tu o opcjach menedżerskich, do których często wykorzystuje się model Blacka–Scholesa). Konsekwencją takich okoliczności mogą być – odbierane przez różnych adresatów sprawozdań – manipulacje faktycznych informacji w celu poprawy bądź pogorszenia wizerunku podmiotu albo zafałszowanie o charakterze neutralnym, a czasem kłopoty z poprawnym rozpoznaniem i oceną stanu faktycznego. Realizacja polityki bilansowej pod kątem optymalnej realizacji celów przyjętych przez konkretne jednostki sektora bankowego nie powinna być w konflikcie z nadrzędną zasadą rachunkowości – zasadą prawdziwego i rzetelnego obrazu. Należy w związku z tym pamiętać, że wypracowany kształt obrazu sytuacji majątkowej i finansowej podmiotu implikuje potrzebę pogodzenia wielorakich, często wzajemnie się wykluczających, celów informacyjnych, ich zewnętrznych i wewnętrznych odbiorców. Zatem polityka rachunkowości – w przypadku sektora bankowego – jest rodzajem specyficznego, ciągłego procesu, który musi podlegać bieżącej, regularnej aktualizacji, uwzględniać wzajemne zależności oraz równoważyć wiele – nawet przeciwstawnych – interesów.

[37] K. Maksymik, *Polityka bilansowa – sztuka czy kuglarstwo?,* „BDO Spółki Giełdowe" 2008, nr 12 (1).

BIBLIOGRAFIA

1. Adkins C.J., *Equilibrium Thermodynamics*, Cambridge University Press 1983.
2. Atkins P.W., *The Second Law*, New York, Scientific American Books 1984.
3. Balcerowicz L., *Kryzys może być dobrą lekcją dla Polski. Czas na reformy*, „Dziennik Gazeta Prawna" 12 VIII 2011.
4. MSSF 13 „Wycena wartości godziwej", „Biuletyn MSSF", czerwiec 2011, http://www.iasplus.com/europe/1106plifrsnewsletter.pdf
5. Czarnecki L., *Biznes po prostu*, Wyd. Studio Emka, Warszawa 2001.
6. Feynmann P., *The Pleasure of Finding Things Out. The Best Short Works of Richard*, New York 1999.
7. Gadomski W., *Pytania o kryzys*, Obserwatorfinansowy.pl, http://www.obserwatorfinansowy.pl/2011/10/15/kryzys-swiatowy-pytania-przyczyny-ratowanie-strefy-euro-/?k=analizy [dostęp 15 X 2011].
8. *Jak ustalić własną politykę rachunkowości,* „Zeszyty Metodyczne Rachunkowości" 2011, Dodatek nr 7 (295).
9. Jaworski W.L., Krzyżkiewicz Z., Kosiński B., *Banki, rynek, operacje, polityka*, Poltex, Warszawa 2002.
10. MSSF 13 „Konferencja Deloitte z dn. 19 X 2011", http://wcc.on24.com/event/35/37/64/rt/1/documents/slidepdf/webcast_mssf13_19102011.pdf
11. Lee T.E., *Fiancial Reporting and Corporate Governance*, J. Wiley & Sons 2006.
12. Maksymik K., *Polityka bilansowa – sztuka czy kuglarstwo?*, „BDO Spółki Giełdowe" 2008, nr 12 (1).
13. Międzynarodowe Standardy Sprawozdawczości Finansowej 2009, MSR 8.
14. *Mity związane z Rekomendacją T,* KNF z dn. 4 marca 2010, http://www.knf.gov.pl/aktualnosci/2010/Mity_zwiazane_z_Rekomendacja_T.html
15. MSSF 13 „Konferencja Deloitte z dn. 19 X 2011", http://wcc.on24.com/event/35/37/64/rt/1/documents/slidepdf/webcast_mssf13_19102011.pdf
16. MSSF 13 „Wycena wartości godziwej", „Biuletyn MSSF", czerwiec 2011, http://www.iasplus.com/europe/1106plifrsnewsletter.pdf
17. *Praktyczny przewodnik po MSSF,* Deloitte, Warszawa 2011.
18. Raport Nordea Bank SA za rok 2010, http://www.nordea.pl/_items/pdf/sprawozdanie_finansowe_nobp_2010.pdf
19. Rifkin J., *Entropia: New World View*, Viking Press 1980.
20. Roczne sprawozdanie finansowe Nordea Bank Polska SA za 2010 r.
21. Romanowska M., *Planowanie strategiczne w przedsiębiorstwie*, Państwowe Wydawnictwo Ekonomiczne, Warszawa 2004.
22. Rybiński K., *Upadek Rzymu szesnaście wieków później, czyli idzie nowe średniowiecze, „*Dziennik Gazeta Prawna" 20 X 2011.
23. Skonsolidowane Sprawozdanie Finansowe Grupy Kapitałowej Banku Pekao SA za rok zakończony 31 XII 2010, http://www.pekao.com.pl/informacje_dla_inwestorow/informacje_finansowe/sprawozdania_finansowe#tab2

24. Sprawozdanie finansowe Getin Holding SA za rok zakończony dn. 31 XII 2010, http://www.getin.pl/pliki/wza/2011_03_28/2011_WZA_DOK-5_PL.pdf
25. Sprawozdanie finansowe – raport skonsolidowany banku Pekao SA na 31 XII 2011, http://www.pekao.com.pl/informacje_dla_inwestorow/informacje_finansowe/sprawozdania_finansowe#tab2
26. Tarczyński W., Zwolankowski M., *Inżynieria finansowa, instrumentarium, strategie, zarządzanie rynkiem,* Agencja Wyd. Placet, Warszawa 1999.
27. Towarnicka H., *Strategia inwestycyjna przedsiębiorstw,* Wyd. Akademii Ekonomicznej, Wrocław 2004.
28. Towpik M., Kałużny R., Piechocka-Kałużna A., *Badanie wartości szacunkowych w sprawozdaniach finansowych*, KIBR, Warszawa 2011.
29. Ustawa z dnia 30 kwietnia 2004 r. – Prawo bankowe, Dz.U. 2004, nr 91, poz. 870 z późn. zm.
30. Ustawa z dnia 29 września 1994 r. o rachunkowości, Dz.U. 2002, nr 76, poz. 694 z późn. zm.
31. Ustawa z dnia 27 sierpnia 2004 r. o zmianie ustawy o rachunkowości oraz o zmianie ustawy o biegłych rewidentach i ich samorządzie, Dz.U. z 2004 r., nr 213, poz. 2155.

THE INFLUENCE OF THE CHANGES OF THE POLITICS OF ACCOUNTANCY ON THE ENTROPY OF THE BANKING SECTOR IN THE CRISIS

Summary

The article is connected with the necessity of establishing the politics (principles) of accountancy in the banking sector entities, when they are worked in the financial crisis situation. The analysis is the most important with the influence on the entropy of solutions applied at banks. The essence of entropy was introduced in the banking sector and dilemmas connected with the actualization of IAS/IFRS and their reflection in the financial report. The special attention was also turned on the problem of the pricing according to estimated values for needs the financial reporting. The realization of the chosen aim was based on analysis in 2010 three commercial banks: Getin Holding Bank SA, Nordea Bank SA oraz Pekao SA.

Joanna Koczar[1]

POLITYKA RACHUNKOWOŚCI A ROSYJSKIE PRAWO BILANSOWE

1. WSTĘP

Federacja Rosyjska (FR) jest jednym z wielu krajów, które kilka lat temu podjęły decyzję o zreformowaniu systemu rachunkowości z uwzględnieniem zasad sformułowanych w Międzynarodowych Standardach Sprawozdawczości Finansowej. Od początku wdrażania reform prawa bilansowego zarówno w rosyjskojęzycznej literaturze przedmiotu, jak i w praktyce gospodarczej FR podkreślano konieczność opracowania, oprócz federalnego prawa o rachunkowości, narodowych (krajowych) standardów rachunkowości i sprawozdawczości finansowej[2].

Dyskusję nad koniecznością wprowadzenia daleko idących zmian prawa bilansowego spowodowały społeczne i gospodarcze przemiany, które zaszły w Europie w latach dziewięćdziesiątych XX w. W wyniku tych zmian państwo, nazywane jeszcze wtedy Związkiem Socjalistycznych Republik Radzieckich (ZSRR), przestało być jedynym podmiotem zainteresowanym informacjami pochodzącymi z systemu rachunkowości i podejmującym (jako właściciel) decyzje o inwestycjach w różnych dziedzinach gospodarki. Pojawiły się nowe formy działalności gospodarczej (jako jedne z pierwszych tzw. kooperatywy), którym należało umożliwić prowadzenie działalności na podstawie dostosowanego do ich potrzeb prawa bilansowego.

Jak podkreśla się w rosyjskojęzycznej literaturze przedmiotu, proces zbliżania rosyjskiego prawa bilansowego do norm obowiązujących w innych krajach rozpoczął się w 1992 r.

[1] Dr Joanna Koczar – Uniwersytet Ekonomiczny we Wrocławiu, Katedra Teorii Rachunkowości i Analizy Finansowej, adiunkt; joanna.koczar@wp.pl

[2] Х.Г. Сапожникова, *О концепции развития бухгалтерского учёта в Российской Федерации*, „Вестник ВГУ", Серия: „Экономика и управление" 2005, № 1, s. 111.

Na obecny kształt prawa bilansowego w Federacji Rosyjskiej mają wpływ zarówno międzynarodowe standardy, jak i doświadczenia księgowych w prowadzeniu ksiąg rachunkowych i sporządzaniu sprawozdań finansowych w stosunkowo nowych warunkach gospodarki rynkowej.

Celem napisania tego artykułu jest dokonanie analizy aktualnie obowiązującego w Federacji Rosyjskiej prawa bilansowego w zakresie dotyczącym polityki rachunkowości i ocena wpływu tego prawa na zaspokajanie potrzeb informacyjnych odbiorców w tym zakresie. W artykule zastosowano wnioskowanie dedukcyjne i indukcyjne na podstawie studiów rosyjskojęzycznej literatury przedmiotu oraz obowiązujących w Federacji Rosyjskiej aktów prawnych.

2. KONSTRUKCJA PRAWA BILANSOWEGO W FEDERACJI ROSYJSKIEJ

Prawo bilansowe obowiązujące w Federacji Rosyjskiej ujęto w czterostopniowy system regulacji. Pierwszy stopień prawnych i metodycznych podstaw systemu rachunkowości stanowi prawo Federacji Rosyjskiej (takie jak na przykład: Konstytucja FR, Kodeks Obywatelski FR, Federalne prawo o rachunkowości), a uzupełnieniem tych aktów prawnych są dekrety Prezydenta FR. Do regulacji drugiego stopnia zalicza się zbiór narodowych (krajowych) standardów (inaczej: stanowisk)[3], wydawanych przez Ministerstwo Finansów Federacji Rosyjskiej. Opublikowane standardy mają charakter obowiązujący i stanowią podstawę (bazę prawną) dla wszystkich podmiotów prowadzących księgi rachunkowe oraz, w części, dla podmiotów, które ksiąg rachunkowych nie prowadzą, ponieważ działają na podstawie przepisów podatkowych, jednak ze względu na kształt regulacji prawnych zobowiązane są na przykład do prowadzenia określonych ewidencji zgodnie z wymogami standardów. Trzeci stopień regulacji stanowią metodyczne wytyczne dotyczące prowadzenia rachunkowości, plan kont (zbudowany i opublikowany przez Ministerstwo Finansów FR), czy – również wydawane przez Ministerstwo Finansów FR – komentarze do standardów. Czwarty stopień stanowią wewnętrzne dokumenty podmiotów gospodarczych, takie jak na przykład: polityka rachunkowości, roboczy plan kont, plan obiegu dokumentów[4], w których

[3] Należy podkreślić, że i w rosyjskiej literaturze z zakresu rachunkowości, i w prawodawstwie FR można spotkać oba określenia, zarówno stosowane zamiennie, jak i oddzielnie. Jako przykład może służyć federalne prawo o rachunkowości, gdzie używa się określeń: „stanowiska (standardy)" oraz „stanowiska i standardy".

[4] Т. Межуева, *Нормативное регулирование бухгалтерского учёта в РФ,* www.rosbuh.com [dostęp:18 I 2011]; А.Е. Сушбов, Б.Т. Жарылгасова*, Бухгалтерский учёт и аудит*, Кнорус, Москва 2005, s. 13.

na podstawie powszechnie obowiązujących zasad i założeń formułowana jest polityka rachunkowości podmiotu gospodarczego.

Do najważniejszych aktów prawnych stanowiących w Federacji Rosyjskiej podstawę do zbudowania przez podmiot gospodarczy polityki rachunkowości, należą:

– federalne prawo o rachunkowości[5];

– standard „Polityka rachunkowości"[6];

– standard o prowadzeniu ksiąg rachunkowych i sprawozdawczości finansowej[7];

– standard „Sprawozdawczość finansowa organizacji"[8];

– rozporządzenie Ministra Finansów FR o formach sprawozdawczości finansowej[9].

W federalnym prawie o rachunkowości określone zostały cele i zadania rachunkowości, odbiorcy informacji, główne wymogi dotyczące prowadzenia ksiąg rachunkowych, ogólne zasady dotyczące wyceny i inwentaryzacji oraz zawarte podstawowe zagadnienia dotyczące sporządzania sprawozdań finansowych[10].

Należy podkreślić, że regulacje dotyczące budowy polityki rachunkowości przez podmioty gospodarcze, podobnie jak zasady sporządzania sprawozdań finansowych, na poziomie prawa federalnego uregulowane są w bardzo ogólny sposób. Zarówno formułowanie, jak i ujawnienie polityki rachunkowości w sposób zgodny z obowiązującym w Federacji Rosyjskiej prawem bilansowym wymaga sięgania do standardów odnoszących się do wybranych pozycji aktywów (np. standard o wartościach niematerialnych), do wyniku finansowego (np. standard o dochodach, standard o kosztach), czy innych (np. standard dotyczący aktywów i zobowiązań wyrażonych w walutach obcych). To poszczególne standardy szczegółowo precyzują zasady formułowania i zakres ujawniania polityki rachunkowości, zawartość sprawozdania finansowego, treść poszczególnych elementów oraz zagadnienia związane z publikacją i badaniem[11].

---

[5] *Федеральный закон „О бухгалтерском учете" от 21 ноября 1996 № 129ФЗ.*

[6] *Положение по бухгалтерскому учёту „Учётная политика организации", ПБУ 1 (2008).*

[7] *Положение по ведению бухгалтерского учёта и бухгалтерской отчётности в Российской Федерации, утверждено Приказом Министерства Финансов Российской Федерации от 29 июля 1998 г. Н 34н, зарегистрировано в Минюсте РФ 27 августа 1998 г. № 1598.*

[8] *Положение по бухгалтерскому учёту „Бухгалтерская отчётность организации", ПБУ 4/99, утверждено приказом Минфина России от 06.07.99 № 45н, с изменениями от 18.02.2006 № 115н, от 08.11.2010 № 142н.*

[9] *Приказ Минфина Российской Федерации от 22 июля 2003 г. № 67н, „О формах бухгалтерской отчётности организации" (с изменениями от 31 декабря 2004 г., от 18 сентября 2006 г., от 8 ноября 2010 г.).*

[10] *Федеральный закон „О бухгалтерском учете".*

[11] *Положение по ведению бухгалтерского учёта и бухгалтерской отчётности в Российской Федерации*; *Положение по бухгалтерскому учёту „Бухгалтерская отчётность организации".*

Taka konstrukcja prawa bilansowego w Federacji Rosyjskiej prowadzi do stwierdzenia, że ma ono charakter zdecentralizowany oraz że niewątpliwy wpływ na konstrukcję prawa miały Międzynarodowe Standardy Sprawozdawczości Finansowej.

O wpływie MSSF na rosyjskie prawo bilansowe świadczą również odwołania zawarte w niektórych standardach, spośród których można wymienić:

– możliwość testowania wartości niematerialnych pod kątem utraty wartości według porządku przewidzianego przez MSSF[12];

– możliwość uwzględnienia rozwiązań zawartych w MSSF przy formułowaniu polityki rachunkowości, w przypadkach, jeżeli w aktach prawnych FR dany problem nie został uwzględniony[13].

Interesujący jest również zapis dotyczący formułowania polityki rachunkowości przez prowadzące działalność na terenie Federacji Rosyjskiej podmioty, które stanowią filie lub przedstawicielstwa podmiotów zagranicznych. Tego typu podmioty mogą formułować politykę rachunkowości zgodnie ze standardem obowiązującym w tym zakresie w Federacji Rosyjskiej lub formułować ją zgonie z przepisami obowiązującymi w kraju, w którym dany podmiot ma swoją siedzibę. W praktyce przyjęcie przez podmiot zagraniczny drugiego ze wskazanych prawem rozwiązań możliwe jest jedynie pod warunkiem, że przepisy kraju, w którym podmiot taki ma swoją siedzibę, nie stoją w sprzeczności z MSSF[14].

Warto również podkreślić, że wejście w życie wspomnianego wcześniej rozporządzenia Ministra Finansów, dotyczącego form sprawozdawczości, uważa się za jeden z ważniejszych kroków na drodze zbliżenia rosyjskiej sprawozdawczości finansowej do rozwiązań międzynarodowych[15]. Rozporządzenie to wprowadziło nową formę bilansu, rachunku wyników, zestawienia zmian w kapitale, rachunku przepływów pieniężnych i załącznika do bilansu. Zawarto w nim również wytyczne dotyczące zawartości poszczególnych formularzy i procedury sporządzania sprawozdania finansowego.

Na podstawie analizy wymogów zawartych w standardzie o sprawozdawczości finansowej oraz studiów literatury można podzielić zakres wyjaśnień dodatkowych na części, które trafnie scharakteryzowali А.Е. Сушбов і Б.Т Жарылгасова[16]:

– krótka charakterystyka struktury organizacyjnej i działalności podmiotu;

– polityka rachunkowości;

---

[12] *Положение по бухгалтерскому учёту „Учёт нематериальных активов", ПБУ 14(2007), с изменениями от 25.10.2010 № 132 н, III.22.*

[13] *Положение по бухгалтерскому учёту „Учётная политика организации"*, II.7.

[14] Tamże, I.1.

[15] А.Е. Сушбов, Б.Т. Жарылгасова, *Бухгалтерский учёт и аудит*, s. 458.

[16] Tamże, s. 476-477.

– główne czynniki, które miały wpływ na działalność podmiotu w danym roku;

– informacja o podmiotach (zarówno osobach fizycznych, jak i osobach prawnych), które mają zdolność wpływania na działalność podmiotu, takich jak np. spółka „matka", spółka „córka", ale również o akcjonariuszach (w szerszym rozumieniu: właścicielach) podmiotu, którego sprawozdania finansowego te wyjaśnienia dotyczą;

– zdarzenia warunkowe;

– zdarzenia po dacie bilansowej;

– informacje o rodzajach działalności i rynkach zbytu;

– wyjaśnienia do informacji liczbowych zawartych w formularzach;

– różnice między informacjami ujętymi w sprawozdaniu finansowym na podstawie ksiąg rachunkowych a danymi wynikającymi z rejestrów prowadzonych do celów podatkowych.

Podsumowując, w rosyjskim prawie bilansowym przyjęto generalną zasadę, zgodnie z którą prawo to dotyczy wszystkich podmiotów znajdujących się na terytorium Federacji Rosyjskiej, w tym również filii i przedstawicielstw podmiotów zagranicznych, jeżeli inne rozwiązanie nie zostało przewidziane międzynarodowymi umowami (podmioty, o których można powiedzieć, że mają swoje „korzenie" za granicą, to jedyne, które w prawie bilansowym zostały wymienione „personalnie"). Wyłączone, ale jedynie w pewnym stopniu[17], spod działania prawa o rachunkowości są dwie grupy podmiotów – osoby fizyczne prowadzące działalność gospodarczą oraz adwokaci[18].

Obywatele[19] prowadzący działalność gospodarczą w swoim imieniu (nie jako osoba prawna) oraz adwokaci prowadzący działalność w formie gabinetu adwokackiego[20] prowadzą ewidencję przychodów i kosztów zgodnie z prawem podatkowym FR[21].

---

[17] Należy podkreślić, że na przykład nikt nie jest wyłączony z prowadzenia ewidencji środków trwałych i wartości niematerialnych i prawnych zgodnie z prawem o rachunkowości. Podobne rozwiązania dotyczą również innych zagadnień, co świadczy o uznaniu pierwszeństwa prawa bilansowego przed prawem podatkowym.

[18] *Федеральный закон „О бухгалтерском учете"*, rozdz. 4.

[19] Rosyjskie prawo posługuje się terminem „obywatel", co według przyjętego w Polsce nazewnictwa odpowiada terminowi „osoba fizyczna".

[20] Polskim powszechnie używanym odpowiednikiem tego terminu jest „kancelaria adwokacka".

[21] *Федеральный закон Налоговый кодекс российской федерации. глава 26.2. упрощенная система налогообложения, Часть 1, от 31.07.1998 Н 146-ФЗ, принят ГД ФС РФ 16.07.1998*

3. ODBIORCY INFORMACJI ZE SPRAWOZDANIA FINANSOWEGO

Odbiorcami informacji sprawozdawczej są inwestorzy, kredytodawcy, kontrahenci, władze podatkowe, pracownicy, właściciele, zarząd[22]. Dla tych podmiotów przeznaczone są informacje z systemu rachunkowości, które charakteryzują się określonymi cechami jakościowymi[23].

W rosyjskojęzycznej literaturze przedmiotu wyodrębnia się trzy zasadnicze grupy odbiorców informacji sprawozdawczej. Są nimi:

– odbiorcy wewnętrzni (administracja danego podmiotu);

– odbiorcy bezpośrednio zainteresowani (użytkownicy zewnętrzni, zainteresowani informacjami ze względu na swoje bezpośrednie interesy finansowe);

– odbiorcy pośrednio zainteresowani (użytkownicy zewnętrzni, zainteresowani informacjami ze względu na swoje interesy, pośrednio związane z danym podmiotem)[24].

Tabela 1. Podział odbiorców informacji sprawozdawczej

Administracja	Użytkownicy zewnętrzni	
	bezpośrednio zainteresowani	pośrednio zainteresowani
– zarząd – dyrektorzy – menedżerowie – kierownicy i specjaliści – właściciele i wspólnicy	– obecni lub potencjalni inwestorzy – banki – dostawcy – inni kredytodawcy	– urzędy skarbowe i inne organy podatkowe – departamenty Ministerstwa Finansów – urząd statystyczny – instytucje zajmujące się planowaniem – audytorzy – instytucje upełnomocnione do zarządzania majątkiem państwowym i samorządowym – inni (giełdy, pracownicy związków zawodowych, konsultanci naukowi, klienci)

Źródło: opracowanie własne na podstawie Н.П. Кондраков, *Бухгалтерский (финансовый, управленческий учёт)*, ТК Велби, Москва 2006, s. 5-6.

Grupy te różnią się od siebie zarówno pod względem potrzeb informacyjnych, jak i możliwości dostępu do informacji. W pierwszej grupie dostęp do informacji ograniczony jest ze względu na trzy kryteria, do których należy zaliczyć: dostosowanie informacji do pełnionej funkcji, koszt informacji i konieczność zachowania

[22] K. Sawicki, *Rachunkowość finansowa przedsiębiorstw*, Ekspert, Wrocław 2010, s. 16.

[23] B. Iwasieczko, *Cechy informacji sprawozdawczej jako podstawowego źródła informacji jednostki gospodarczej*, „Prace Naukowe AE we Wrocławiu" 2004, nr 1048, s. 10.

[24] А.Е. Сушбов, Б.Т. Жарылгасова, *Бухгалтерский учёт и аудит*, s. 456; Н.П. Кондраков, *Бухгалтерский (финансовый, управленческий учёт),* ТК Велби, Москва 2006, s. 5-6.

tajemnicy biznesu. Listę informacji, które taką tajemnicę stanowią, określa zarząd danego podmiotu. W literaturze podkreśla się, że celowe jest sporządzenie takiej listy w formie pisemnej, a zatem jej należyte udokumentowanie. Ma to znaczenie nie tylko dla osób będących wewnętrznymi użytkownikami informacji, ale również dla zewnętrznych podmiotów, które – aby mogły wykonać swoje obowiązki (np. skontrolować prawidłowość naliczania różnego rodzaju podatków lub innych zobowiązań publicznoprawnych) – uzyskują dostęp nie tylko do informacji zawartych w sprawozdaniu finansowym, ale również do całości lub części informacji wewnętrznych. Podmioty te są zobowiązane, z mocy prawa, do ochrony tajemnicy biznesowej.

Użytkownicy zewnętrzni, związani bezpośrednimi interesami z danym podmiotem, posługują się głównie informacjami zawartymi w sprawozdaniu finansowym i na tej podstawie określają, na przykład, perspektywy rozwoju, zdolność płatniczą czy płynność danego podmiotu. W takiej samej sytuacji znajduje się grupa określana jako inni użytkownicy informacji, pośrednio związani interesami z danym podmiotem gospodarczym[25].

Informacje generowane przez system rachunkowości mogą być wykorzystywane zarówno przez uczestników wewnętrznego (krajowego) rynku, jak i na skalę międzynarodową, pod warunkiem, że będą zrozumiałe, użyteczne, wiarygodne i porównywalne[26].

Jednym z głównych zadań rachunkowości jest dostarczanie pełnej i wiarygodnej informacji o działalności i sytuacji majątkowej podmiotu gospodarczego wszystkim wymienionym grupom odbiorców informacji[27].

Należy podkreślić, że dla pierwszej grupy odbiorców, która na podstawie informacji z systemu rachunkowości ma podejmować decyzje zarządcze, sprawozdanie finansowe sporządzane na zakończenie roku obrotowego jest niewystarczające. Rok obrotowy, który upływa między jednym a drugim sprawozdaniem, powoduje, że dane w nim zawarte są historyczne, podczas gdy zarządzający podmiotem potrzebują do podejmowania decyzji informacji bieżących, zebranych w odpowiednich raportach i sprawozdaniach, których źródłem jest rachunkowość zarządcza. Odbiorcy zewnętrzni nie mają do takiej informacji dostępu. Jeżeli, na przykład, odbiorcą informacji sprawozdawczej jest obecny lub potencjalny dostawca, który udziela kredytu kupieckiego, to, opierając się na sprawozdaniu finansowym za poprzedni rok obrotowy, może on podjąć błędną decyzję, gdyż sytuacja odbiorcy może być już zupełnie inna.

Warto zwrócić uwagę, że obowiązujące obecnie w Federacji Rosyjskiej prawo bilansowe zabezpiecza interesy zewnętrznych odbiorców. Podmioty, które podlegają federalnemu prawu o rachunkowości, zobowiązane są (na podstawie

[25] Tamże, s. 5-6.

[26] А.Е. Сушбов, Б.Т. Жарылгасова, *Бухгалтерский учёт и аудит*, s. 18-19.

[27] *Федеральный закон „О бухгалтерском учете”*, I.1.3.

przepisów należących do pierwszego i drugiego stopnia regulacji rachunkowości) do sporządzania sprawozdań śródrocznych. Sprawozdania te sporządzane są w odstępach miesięcznych (dotyczy podmiotów należących do sektora finansów publicznych) lub kwartalnych (w przypadku pozostałych podmiotów), narastająco od początku roku. Zawierają one bilans oraz rachunek wyników (jeżeli przepisy szczególne nie stanowią inaczej), a w niektórych przypadkach ujawnia się w nich również informacje o zmianach, które zaszły w polityce rachunkowości. Natomiast od decyzji właścicieli danego podmiotu zależy, czy w sprawozdaniach tych zostaną ujawnione również inne informacje[28]. Sprawozdania śródroczne muszą być sporządzane zgodnie z wymogami stawianymi sprawozdaniu rocznemu w czasie nie dłuższym niż 30 dni od końca danego miesiąca lub kwartału. Należy podkreślić, że informacje, których źródłem są sprawozdania śródroczne, mogą być, przynajmniej w pewnym stopniu, wykorzystywane na potrzeby zarządzania podmiotem gospodarczym. Dodatkowo w standardzie dotyczącym sprawozdawczości finansowej położono nacisk na zabezpieczenie neutralności informacji, poprzez wprowadzenie zakazu stronniczego zaspokajania potrzeb jednych grup odbiorców informacji przed drugimi. Uznano, że celowe pomijanie lub zmiana formy ujawniania informacji mogłyby wpłynąć na ocenę i decyzje podejmowane przez odbiorców[29].

4. KSZTAŁTOWANIE POLITYKI RACHUNKOWOŚCI

Standard „Polityka rachunkowości organizacji" jest podstawowym aktem prawnym regulującym zasady formułowania i ujawniania polityki rachunkowości przez podmioty gospodarcze będące osobami prawnymi. Wyłączeniu spod działania standardu podlegają państwowe i samorządowe instytucje oraz podmioty prowadzące działalność kredytową.

Filie i przedstawicielstwa podmiotów zagranicznych otrzymały, jak już wcześniej wspomniano, możliwość formułowania polityki rachunkowości zgodnie z prawem obowiązującym w tym zakresie w Rosji lub zgodnie z prawem obowiązującym w kraju, skąd pochodzą, pod warunkiem, że prawo to nie stoi w sprzeczności – co warto podkreślić – nie z rosyjskim prawem bilansowym, ale Międzynarodowymi Standardami Sprawozdawczości Finansowej.

Na potrzeby niniejszego standardu przyjęto, że pod pojęciem polityki rachunkowości podmiotu gospodarczego należy rozumieć przyjęty przez podmiot cało-

[28] *Положение по бухгалтерскому учёту „Бухгалтерская отчётность организации"*, XI.48-52.

[29] Tamże, II.7.

kształt sposobów prowadzenia ksiąg rachunkowych, pomiaru wartości, bieżącego grupowania oraz okresowego podsumowywania zdarzeń gospodarczych. Przez sposób prowadzenia ksiąg rachunkowych należy rozumieć sposoby grupowania i oceny zdarzeń gospodarczych, sposoby zmniejszania wartości aktywów, organizację obiegu dokumentów, inwentaryzację, funkcjonowanie zespołu kont księgowych, organizację rejestrów i obróbkę informacji.

Polityka rachunkowości powinna gwarantować[30]:

– spełnienie wymogu wyczerpującego odzwierciedlenia w rachunkowości wszystkich zdarzeń gospodarczych;

– spełnienie wymogu odzwierciedlenia zdarzeń we właściwym okresie sprawozdawczym;

– większą gotowość do uznania w księgach rachunkowych kosztów i zobowiązań niż ewentualnych (możliwych) przychodów i aktywów, nie dopuszczając tym samym do powstania cichych rezerw;

– odzwierciedlenie w księgach rachunkowych zdarzeń gospodarczych w taki sposób, aby punkt wyjścia stanowiła ich treść ekonomiczna i warunki gospodarowania, a nie forma prawna (wymóg wyższości treści nad formą);

– identyczność danych kont analitycznych (obroty i salda) z kontami syntetycznymi na ostatni dzień kalendarzowy każdego miesiąca (wymóg braku sprzeczności);

– racjonalność prowadzenia ksiąg rachunkowych z punktu widzenia warunków gospodarowania i wielkości podmiotu gospodarczego (wymóg racjonalności).

Standard w zakresie sposobu formułowania polityki rachunkowości dotyczy wszystkich podmiotów prowadzących księgi rachunkowe, natomiast w zakresie ujawniania polityki rachunkowości standard dotyczy tych podmiotów, które są zobowiązane do publikacji sprawozdania finansowego, całkowicie lub częściowo, zgodnie z prawem obowiązującym w Federacji Rosyjskiej lub zgodnie ze swoimi dokumentami założycielskimi, oraz podmiotów, w przypadku których publikacja sprawozdania stanowi ich własną inicjatywę.

Warto zwrócić uwagę na fakt, że odpowiedzialność za organizację rachunkowości oraz przestrzeganie prawa bilansowego przy realizacji operacji gospodarczych ponoszą zarządzający podmiotem[31]. Natomiast odpowiedzialność za sformułowanie polityki rachunkowości spoczywa na głównym księgowym podmiotu gospodarczego lub innej osobie, na której zgodnie z prawem ciąży obowiązek prowadzenia ksiąg rachunkowych danego podmiotu. Zarządzający podmiotem muszą tę politykę jedynie zaakceptować, co polega na zatwierdzeniu[32]:

---

[30] *Положение по бухгалтерскому учёту „Учётная политика организации"*, II.6.

[31] *Федеральный закон „О бухгалтерском учет"*, I.6.1.

[32] *Положение по бухгалтерскому учёту „Учётная политика организации"*, II.4.

1) planu kont, zawierającego konta syntetyczne i analityczne (określanego, zgodnie z prawem, jako „roboczy plan kont”[33];

2) wzorów dokumentów stanowiących pierwotne dokumenty księgowe, wzorów prowadzonych rejestrów oraz dokumentów przeznaczonych na potrzeby sprawozdawczości wewnętrznej danego podmiotu;

3) zasad przeprowadzania inwentaryzacji aktywów i zobowiązań;

4) metod wyceny aktywów i zobowiązań;

5) zasad obiegu dokumentów i technologii przetwarzania informacji sprawozdawczej;

6) zasad przeprowadzania kontroli operacji gospodarczych;

7) innych decyzji niezbędnych do zorganizowania rachunkowości.

Przyjęcie polityki rachunkowości przedstawiają odpowiednie dla danego podmiotu dokumenty, o cechach zarządzeń wewnętrznych[34].

Sformułowanie polityki rachunkowości wymaga przyjęcia kilku założeń. Pierwszym z nich jest majątkowe wyodrębnienie. Aktywa i zobowiązania danego podmiotu traktowane są oddzielnie w stosunku do aktywów i zobowiązań właścicieli tego podmiotu i oddzielnie w stosunku do aktywów zobowiązań innych podmiotów. Drugim założeniem jest kontynuacja przez podmiot działalności w dającej się przewidzieć przyszłości. Zakłada się również, że nie występuje ani zamiar, ani konieczność likwidacji lub istotnego zmniejszenia zakresu działalności, a co za tym idzie, zobowiązania będą spłacane według zakładanych terminów wymagalności[35].

Zakłada się również, że polityka rachunkowości będzie stosowana w sposób ciągły, przez kolejne lata obrotowe[36]. Przerwanie ciągłości stosowania polityki rachunkowości może nastąpić w wyjątkowych przypadkach, takich jak:

– zmiana prawa bilansowego;

– opracowanie przez podmiot gospodarczy nowych sposobów prowadzenia ksiąg rachunkowych;

– istotna zmiana warunków prowadzenia działalności przez podmiot gospodarczy.

Zmiany te, w celu zapewnienia porównywalności informacji, wprowadza się od początku nowego roku obrotowego, a ogłasza w wyjaśnieniach do sprawozdania finansowego (informacji dodatkowej)[37]. Warto zwrócić uwagę na fakt, że zgodnie z obowiązującym w Federacji Rosyjskiej prawem podmioty gospodarcze

---

[33] Należy podkreślić, że jest to, jak sformułowano w prawie bilansowym, tzw. roboczy plan kont, który jest dostosowany do potrzeb danego podmiotu, ale powstaje na bazie planu kont publikowanego przez Ministerstwo Finansów FR (w przeciwieństwie do przyjętych w Polsce rozwiązań w FR nie obowiązuje pełna dowolność w tworzeniu tego dokumentu).

[34] *Положение по бухгалтерскому учёту „Учётная политика организации”*, II.8.

[35] Tamże, II.5.

[36] *Федеральный закон „О бухгалтерском учете”*, I.6.4.

[37] Tamże, III.13.4.

nie mają możliwości dostosowania roku obrotowego do swoich potrzeb. Rokiem obrotowym jest zawsze rok kalendarzowy. Odstępstwo od tej reguły przewidziane jest jedynie w przypadku podmiotów rozpoczynających działalność. W takiej sytuacji pierwszym rokiem obrotowym jest okres liczony od dnia rejestracji podmiotu do 31 grudnia danego roku. Wyjątek stanowi rozpoczęcie przez podmiot działalności po dniu 31 października danego roku – dla takich podmiotów pierwszy rok obrotowy kończy się dopiero 31 grudnia następnego roku kalendarzowego[38].

Ostatnim założeniem jest przyjęcie zasady memoriałowego podejścia do zdarzeń gospodarczych, czyli ujmowania ich w tym roku obrotowym, w którym miały miejsce, niezależnie od faktycznego otrzymania lub wypłaty środków pieniężnych związanych z tymi zdarzeniami[39].

Jeżeli polityka rachunkowości zostanie sformułowana przy przyjęciu tych założeń, to założenia te nie podlegają ujawnieniu w sprawozdaniu finansowym. Natomiast jeżeli zostanie ona sformułowana przy przyjęciu innych założeń, to należy je ujawnić w sprawozdaniu wraz ze wskazaniem przyczyn ich zastosowania.

W standardzie podkreśla się również, że w przypadku, gdy w czasie przygotowywania sprawozdania finansowego istnieje znaczna niepewność odnośnie do wydarzeń i warunków, które mogą spowodować zasadnicze wątpliwości co do przyjęcia założenia o kontynuowaniu działalności, to podmiot powinien ujawnić takie wątpliwości i w sposób jednoznaczny opisać, z czym są one związane[40].

Przy formułowaniu polityki rachunkowości w zakresie dotyczącym danego problemu dokonuje się wyboru jednego z kilku dopuszczanych prawem rozwiązań. Jeżeli w danym przypadku w aktach prawnych nie przewidziano sposobu, w jaki należy prowadzić księgi rachunkowe, to podmiot sam opracowuje odpowiednie rozwiązanie, przyjmując jako punkt wyjścia standard o polityce rachunkowości, inne standardy krajowe oraz MSSF. Przy tym należy podkreślić, że standardy krajowe mają zastosowanie przy opracowywaniu odpowiednich rozwiązań w zakresie analogicznych lub powiązanych zdarzeń gospodarczych, ustaleń, warunków uznania i porządku wyceny aktywów, zobowiązań, przychodów i kosztów[41].

Sposoby prowadzenia ksiąg rachunkowych zebrane przez podmiot przy formułowaniu polityki rachunkowości stosuje się od pierwszego stycznia roku następnego po roku, w którym nastąpiło zatwierdzenie polityki rachunkowości. Ustalone zasady stosują wszystkie filie, przedstawicielstwa i inne oddziały (włączając w to również jednostki samobilansujące się), niezależnie od miejsca, w którym się znajdują.

---

[38] *Положение по бухгалтерскому учёту „Бухгалтерская отчётность организации”*, III.13.

[39] *Положение по бухгалтерскому учёту „Учётная политика организации”*, II.5.

[40] Tamże, IV.19-20.

[41] Tamże, II.7.

Podmioty nowo powstałe (np. w wyniku reorganizacji) dokumentują przyjęcie polityki rachunkowości zgodnej ze standardem do dziewięćdziesięciu dni od daty zarejestrowania osoby prawnej, natomiast uważa się, że przyjęta przez taki podmiot polityka jest stosowana od dnia rejestracji[42].

5. ZMIANY POLITYKI RACHUNKOWOŚCI

Zmiana przyjętej przez podmiot polityki rachunkowości jest możliwa w przypadku zmiany obowiązującego w Federacji Rosyjskiej prawa lub w przypadku, jeżeli podmiot opracuje nowe zasady prowadzenia ksiąg rachunkowych. Przy czym zakłada się, że celem wprowadzenia zmiany sposobu prowadzenia rachunkowości ma być uzyskanie większej wiarygodności odzwierciedlania zdarzeń gospodarczych w księgach rachunkowych oraz zwiększenie wiarygodności sprawozdania finansowego. Celem może też być zmniejszenie pracochłonności procesu, jakim jest rachunkowość, bez obniżenia stopnia wiarygodności generowanych informacji.

Kolejna sytuacja, w której możliwe jest wprowadzenie zmian w polityce rachunkowości, to zasadnicza zmiana warunków gospodarowania (prowadzenia działalności), która może być związana z reorganizacją lub zmianą rodzaju działalności.

Za zmianę polityki rachunkowości nie uważa się zatwierdzenia sposobu ewidencji zdarzeń gospodarczych, które w sposób zasadniczy różnią się od zdarzeń mających miejsce wcześniej lub pojawiły się po raz pierwszy w trakcie prowadzonej przez podmiot działalności.

W każdym przypadku zmiana polityki rachunkowości musi przyjąć pisemną postać i zostać zatwierdzona odpowiednim dokumentem (np. zarządzeniem) obowiązującym w danym podmiocie gospodarczym. Zmiany wchodzą w życie od pierwszego dnia następnego roku obrotowego, poza sytuacjami, gdy w przyczynach ich wprowadzenia zastrzeżono inaczej.

Skutki zmian polityki rachunkowości wywierające lub mające możliwość wywierania zasadniczego wpływu na sytuację finansową podmiotu, jego wyniki finansowe i/lub na przepływ środków pieniężnych muszą być wycenione w formie pieniężnej. Wycena ta jest przeprowadzana na podstawie skontrolowanych przez podmiot danych na dzień, od którego przyjmuje się zmieniony sposób prowadzenia rachunkowości.

Skutki zmian polityki rachunkowości wywołane zmianami obowiązującego w Federacji prawa odzwierciedla się w polityce rachunkowości i w sprawozdaw-

[42] Tamże, II.9.

czości finansowej według zasad narzuconych prawem. W przypadku braku norm prawnych w tym zakresie skutki zmian wynikających ze zmian prawa i mających lub mogących mieć zasadniczy wpływ na sytuację finansową podmiotu, jego wyniki finansowe lub przepływ środków pieniężnych są ujmowane w sprawozdaniu finansowym retrospektywnie, z wyjątkiem przypadków, kiedy wycena tych skutków w stosunku do poprzedzających rok obrotowy okresów nie może być przeprowadzona z wystarczającą wiarygodnością[43]. Przy retrospektywnym sposobie odzwierciedlania skutków zmian polityki rachunkowości zakłada się, że zmieniony sposób prowadzenia ksiąg rachunkowych uwzględnia się od momentu, kiedy zdarzenia gospodarcze danego typu miały miejsce. Kluczowe znaczenie dla retrospektywnego odzwierciedlenia skutków zmian polityki rachunkowości ma korekta pozycji „niepodzielony zysk (niepokryta strata)" za najwcześniejszy przedstawiony w sprawozdaniu finansowym okres oraz znaczenie zmian dla powiązanych pozycji sprawozdania finansowego ujawnianych za kolejne, ujęte w sprawozdaniu, lata obrotowe, tak jakby nowa polityka rachunkowości obowiązywała od momentu pojawienia się zdarzeń gospodarczych danego typu. W przypadkach, gdy wycena skutków zmian polityki rachunkowości w odniesieniu do poprzednich lat obrotowych nie może zostać przeprowadzona w wystarczająco wiarygodny sposób, zmieniony sposób prowadzenia ksiąg rachunkowych stosuje się w stosunku do odpowiednich zdarzeń gospodarczych, mających miejsce po zmianie polityki rachunkowości (perspektywicznie). Podejście perspektywiczne stale mają prawo stosować jedynie pomioty należące do sektora małych przedsiębiorstw, które nie prowadzą publicznej emisji papierów wartościowych (pod warunkiem, że prawo FR nie przewiduje w danym zakresie innego rozwiązania)[44].

Wszelkie zmiany polityki rachunkowości, które mają lub mogą mieć wpływ na sytuację finansową podmiotu, jego wynik finansowy lub przepływy pieniężne, podlegają oddzielnemu ujawnieniu w sprawozdaniu finansowym.

6. UJAWNIENIE POLITYKI RACHUNKOWOŚCI

Zgodnie z rosyjskim prawem bilansowym podmioty prowadzące księgi rachunkowe zobowiązane są do ujawniania przyjętych przy formułowaniu polityki rachunkowości zasad prowadzenia ksiąg rachunkowych, jeżeli w sposób istotny mogą one wpływać na ocenę i decyzje podejmowane przez czytelników sprawozdania finansowego.

[43] Tamże, III.15.
[44] Tamże, III.15.1.

Za istotne uznaje się te zasady, w przypadku których brak wiedzy o nich uniemożliwia użytkownikom sprawozdań finansowych wiarygodną ocenę sytuacji finansowej, wyników finansowych podmiotu lub jego przepływów pieniężnych.

W przypadkach, gdy sprawozdanie finansowe danego podmiotu nie jest publikowane w całości, obowiązkowe jest ujawnienie polityki rachunkowości w zakresie, który dotyczy publikowanych informacji.

Standard określa zakres obowiązkowo ujawnianych w sprawozdaniu finansowym informacji dotyczących zmian polityki rachunkowości. Zalicza się do nich:

1) przyczyny, dla których dokonano zmian;

2) streszczenie wprowadzonych zmian;

3) sposób (porządek) odzwierciedlenia skutków zmian polityki rachunkowości w sprawozdaniu finansowym;

4) sumy korekt wynikających ze zmiany polityki rachunkowości w odniesieniu do każdej pozycji sprawozdania, której zmiana dotyczy, za każdy ujęty w sprawozdaniu rok obrotowy (dotyczy to również ujawnienia sumy tych korekt w przeliczeniu na jedną akcję, jeżeli podmiot zobowiązany jest do ujawnienia tego typu informacji);

5) sumę odpowiadającą wprowadzonym zmianom korekty, odnoszącej się do lat obrotowych poprzedzających lata ujęte w sprawozdaniu (ma być ona ujawniona w stopniu, w jakim jest to praktycznie możliwe do zrealizowania).

Jeżeli zmiany polityki rachunkowości uwarunkowane są przyjęciem nowego aktu prawnego lub zmianą aktu wcześniej obowiązującego, to ujawnieniu podlegają, oprócz wymienionych wyżej, również te skutki zmian polityki rachunkowości, które z tego aktu wynikają, zgodnie z zasadami przewidzianymi w danym akcie.

Jeżeli akt prawny dotyczący prawa bilansowego został zatwierdzony i opublikowany, ale jeszcze nie wszedł w życie, podmiot powinien ujawnić fakt nieuwzględnienia tego aktu oraz ocenić możliwy wpływ uwzględnienia działania takiego aktu na pozycje sprawozdania finansowego, za okres, w którym rozpocznie się jego stosowanie.

W przypadku, jeżeli ujawnienie informacji dotyczących zmian polityki rachunkowości zgodnie z wymienionymi podpunktami za jakiś oddzielny rok obrotowy (poprzedzający lata ujęte w sprawozdaniu lub za okresy wcześniejsze w porównaniu z ujętymi w sprawozdaniu) jest niemożliwe, to w sprawozdaniu należy ujawnić ten fakt, wskazując jednocześnie, od którego momentu rozpoczyna się działanie danej zmiany polityki rachunkowości.

Istniejące zasady prowadzenia ksiąg rachunkowych oraz informacje o zmianach polityki rachunkowości muszą zostać ujawnione w wyjaśnieniach do sprawozdania finansowego, czyli w informacji dodatkowej, wchodzącej w skład sprawozdania finansowego. W przypadkach, gdy sporządzane są śródroczne sprawozdania finansowe, mogą one nie zawierać informacji o polityce rachunkowości, jeżeli nie zaszły w niej zmiany od momentu sporządzenia rocznego sprawozdania

finansowego za poprzedzający rok obrotowy, w którym to sprawozdaniu politykę tę ujawniono[45].

W wyjaśnieniach do sprawozdania finansowego należy również ujawnić zmiany polityki rachunkowości dotyczące roku obrotowego następującego po roku, za który sporządzane jest sprawozdanie.

7. PODSUMOWANIE

Obowiązujące w Federacji Rosyjskiej prawo bilansowe normuje, na poziomie pierwszego i drugiego stopnia regulacji, obowiązki podmiotów gospodarczych związane z formułowaniem polityki rachunkowości, jej ujawnianiem w sprawozdaniu finansowym oraz obowiązki związane z wprowadzaniem w tej polityce zmian. Szczególne znaczenie ma w tym przypadku federalne prawo o rachunkowości, standard dotyczący polityki rachunkowości oraz standard o sprawozdawczości finansowej. W wymienionych aktach prawnych sformułowano ogólne ramy działania, obowiązujące zasady i wymogi. Standardy te nie zawierają natomiast rozwiązań szczegółowych dotyczących poszczególnych problemów lub pozycji sprawozdania finansowego. Rozwiązania te, spośród których podmiot gospodarczy może dokonać wyboru przy budowie swojej polityki rachunkowości, ujęte są w szczegółowy sposób w pozostałych standardach.

Taki sposób unormowania zasad formułowania polityki rachunkowości wydaje się czytelny. Natomiast sam zakres ujawnień wydaje się w należyty sposób zabezpieczać interesy zewnętrznych użytkowników sprawozdania finansowego. Uzasadnione wątpliwości może budzić możliwość zastosowania się w praktyce do przepisów dotyczących wyceny skutków zmian polityki rachunkowości w odniesieniu do przeszłych okresów sprawozdawczych.

Odpowiedzialność za sporządzenie polityki rachunkowości spoczywa na głównym księgowym danego podmiotu (lub osobie, która w praktyce pełni jego obowiązki), natomiast zarządzający podmiotem odpowiedzialni są za jej zatwierdzenie w odpowiednio udokumentowany sposób.

Zakres informacji dotyczących polityki rachunkowości ujmowanych w rocznym sprawozdaniu finansowym oraz konieczność ujmowania skutków zmian polityki rachunkowości w sprawozdaniu śródrocznym wydaje się w wystarczający sposób zabezpieczać interesy zewnętrznych odbiorców oraz wspomagać proces zarządzania danym podmiotem gospodarczym.

[45] Tamże, Iv.21-24.

BIBLIOGRAFIA

1. *Федеральный закон Налоговый кодекс российской федерации. глава 26.2. упрощенная система налогообложения, Часть 1, от 31.07.1998 Н 146-ФЗ, принят ГД ФС РФ 16.07.1998 (действующая редакция).*
2. *Федеральный закон „О бухгалтерском учете" от 21 ноября 1996 № 129ФЗ.*
3. Iwasieczko B., *Cechy informacji sprawozdawczej jako podstawowego źródła informacji jednostki gospodarczej*, „Prace Naukowe AE we Wrocławiu" 2004, nr 1048.
4. *Кондраков Н.П., Бухгалтерский (финансовый, управленческий учёт),* ТК Велби, Москва 2006.
5. Межуева Т., *Нормативное регулирование бухгалтерского учёта в РФ,* www.rosbuh.com [dostęp: 18 I 2011].
6. *Положение по бухгалтерскому учёту „Бухгалтерская отчётность организации", ПБУ 4/99, утверждено приказом Минфина России от 06.07.99 № 45н, с изменениями от 18.02.2006 № 115н, от 08.11.2010 № 142н.*
7. *Положение по бухгалтерскому учёту „Учётная политика организации", ПБУ 1/2008, утверждено приказом Минфина России от 06.10.2008 № 106 н, с изменениями от 11.03.2009 № 22н, от 25.10.2010 № 132 н, от 08.11.2010 № 144н.*
8. *Положение по бухгалтерскому учёту „Учёт нематериальных активов", ПБУ 14/2007, с изменениями от 25.10.2010 № 132н.*
9. *Положение по ведению бухгалтерского учёта и бухгалтерской отчётности в Российской Федерации, утверждено Приказом Министерства Финансов Российской Федерации от 29 июля 1998 г. Н 34н, зарегистрировано в Минюсте РФ 27 августа 1998 г. № 1598.*
10. *Приказ Минфина Российской Федерации от 22 июля 2003 г. № 67н, „О формах бухгалтерской отчётности организации", (с изменениями от 31 декабря 2004 г., от 18 сентября 2006 г., от 8 ноября 2010 г.).*
11. Сапожникова Х.Г., *О концепции развития бухгалтерского учёта в Российской Федерации*, „Вестник ВГУ, Серия: Экономика и управление" 2005, № 1.
12. Sawicki K., *Rachunkowość finansowa przedsiębiorstw*, Ekspert, Wrocław 2010.
13. Сушбов А.Е., Жарылгасова Б.Т., *Бухгалтерский учёт и аудит*, Кнорус, Москва 2005.

ACCOUNTING POLITICS AND RUSSIAN BALANCE LAW

Summary

One of the most important goals that was set before the reform of balance law in the Russian Federation concerned bringing together current regulations about IFRS and secur-

ing interests of information users in a way which will ensure that received information are reliable and comparable.

The aim of this article is to perform an analysis and assessment of the current balance law in the Russian Federation concerning accounting politics.

It can be assumed that the current balance law which is formulated in a four-level regulatory system (including federal law and national accounting standards) fulfills informative expectations of its users in the area of articulation and disclosure of accounting politics.

Część II

WYCENA I EWIDENCJA KSIĘGOWA W POLITYCE RACHUNKOWOŚCI I SPRAWOZDANIU FINANSOWYM JAKO NARZĘDZIA KREOWANIA OBRAZU JEDNOSTKI

Alicja Oniszczuk[1]

ZAWARTOŚĆ INFORMACYJNA ZAKŁADOWEGO PLANU KONT W ASPEKCIE NADRZĘDNYCH ZASAD RACHUNKOWOŚCI

1. WSTĘP

Zakładowy plan kont, stanowiący ewidencyjny wyraz opracowanej przez podmiot polityki rachunkowości, często z tą polityką bywa utożsamiany. Podejście takie nie jest jednak właściwe, o czym świadczy art. 10 ustawy o rachunkowości, określający obszary polityki rachunkowości.

Zakładowy plan kont został zawarty w obszarze dotyczącym prowadzenia ksiąg rachunkowych. Poza tym obszarem pozostają:

– określenie roku obrotowego i wchodzących w jego skład okresów sprawozdawczych;

– zasady wyceny aktywów i pasywów i ustalania wyniku finansowego;

– zasady ochrony danych zawartych w księgach rachunkowych, w dowodach księgowych, w dokumentach inwentaryzacyjnych oraz w sprawozdaniu finansowym.

Powinien on ustalać wykaz kont księgi głównej, przyjęte zasady klasyfikacji zdarzeń, zasady prowadzenia kont ksiąg pomocniczych oraz ich powiązania z kontami księgi głównej. Jest on więc swoistym przewodnikiem po systemie rachunkowości i stanowi najbardziej obszerną cześć dokumentacji polityki rachunkowości[2].

Zakładowy plan kont powinien być opracowany z uwzględnieniem nadrzędnych zasad rachunkowości, a więc zasady wiernego i rzetelnego obrazu, zasady istotności, ciągłości, memoriału i współmierności, ostrożności oraz indywidualnej wyceny.

---

[1] Dr Alicja Oniszczuk – Wyższa Szkoła Zarządzania i Administracji w Zamościu, adiunkt.

[2] A. Kamieńska-Stańczuk, *Polityka rachunkowości polskich fundacji w świetle badań empirycznych*, „Zeszyty Teoretyczne Rachunkowości" 2010, nr 55 (111), s. 75-93.

Zasada wiernego i rzetelnego obrazu stanowi kanon rachunkowości, jej cel i podstawę realizowanej funkcji informacyjnej. Zasadzie tej podporządkowane są pozostałe zasady.

Artykuł jest próbą pokazania rozwiązań przyjętych w zakładowym planie kont w aspekcie wymienionych powyżej zasad.

2. ZASADA ISTOTNOŚCI

Z zasady istotności ujętej w art. 4 ust. 4 oraz art. 8 ust. 1 ustawy o rachunkowości[3] wynika obowiązek wyodrębnienia w rachunkowości wszystkich zdarzeń istotnych do oceny sytuacji majątkowej, finansowej i wyniku finansowego podmiotów, ale też możliwość stosowania uproszczeń. Uproszczenia te nie powinny jednak powodować ograniczenia ich rzetelnego i jasnego obrazu. Wyjaśnienia w tym miejscu wymaga określenie dopuszczalnego poziomu uproszczenia tzw progu istotności. Wyrażany jest on najczęściej procentowo w stosunku do aktywów, wyniku finansowego czy przychodów lub jako niższa z dwóch wielkości: 1,0–2,0% sumy bilansowej lub 0,5–1,0% przychodów ze sprzedaży[4]. Tak ustaloną wielkość uważa się za istotną. Pominięcie w księgach rachunkowych i w sprawozdaniu finansowym takiego zdarzenia gospodarczego zniekształca obraz jednostki i uniemożliwia podejmowanie przez użytkowników tych informacji właściwych decyzji. Należy w tym miejscu jednak zwrócić uwagę na fakt, że im na wyższym poziomie ustalony jest próg istotności, tym niższa jest jakość sprawozdania finansowego. Każda jednostka we własnym zakresie ustala próg istotności, zamieszczając taką informację w dokumentacji polityki rachunkowości.

Uproszczenia te mogą dotyczyć między innymi:

– Ujmowania towarów i materiałów na dzień ich nabycia w cenach zakupu zamiast w cenach nabycia, a całością kosztów zakupu obciążania kosztów zużycia materiałów w miesiącu ich nabycia. By móc przyjąć takie rozwiązanie, należy dokonać oceny, czy nie spowoduje ono istotnego zniekształcenia stanu aktywów oraz wyniku finansowego. Jeżeli tak, to do wyceny tych składników zapasów należy stosować ceny nabycia. Wystąpienie w zespole 6 zakładowego planu kont konta „Rozliczenia międzyokresowe kosztów zakupu" świadczy, iż jednostka przyjęła wzorcowe rozwiązanie, a więc wycenę zapasów w cenie nabycia.

---

[3] Ustawa o rachunkowości z dnia 29 września 1994, art. 4, ust. 3, stan prawny na 1 stycznia 2010 r., tekst jedn. Dz.U. z 2009 r., nr 152, poz. 1223, nr 157, poz. 1241 i nr 165, poz. 1316.

[4] *Jak ustalić własną politykę rachunkowości*, „Dodatek do Zeszytów Metodycznych Rachunkowości" 2011, nr 7.

– Ujmowania towarów, materiałów i produktów na dzień ich nabycia w stałych cenach ewidencyjnych różnych od cen rzeczywistych. W tej sytuacji w zespołach kont, w których występują te składniki zapasów (3, 6), wystąpią konta „Odchyleń od cen ewidencyjnych". Brak tych kont oznacza, że jednostka dokonuje tej wyceny w cenach rzeczywistych. Rozliczanie tych odchyleń na rozchodowane materiały, towary i produkty przy użyciu przeciętnego narzutu odchyleń niewątpliwie w jakimś stopniu również zmienia zarówno obraz kosztów, jak też poziomu zapasów.

– Ewidencji i amortyzowania środków trwałych uznanych za niskocenne, odpisywanych w koszty w momencie przekazania do użytkowania. Uproszczenie to obniża poziom aktywów, a zawyża koszty.

– Ujmowania informacji o zdarzeniach otrzymanych po sporządzeniu rocznego sprawozdania, ale przed jego zatwierdzeniem, tylko w informacji dodatkowej, bez obowiązku dokonywania odpowiednich zapisów w księgach roku obrotowego oraz w sprawozdaniu finansowym. Pominięcie lub zaniżenie w ten sposób określonych pozycji sprawozdania sprawia, że obniża się jego wartość poznawcza.

– Wyceny produktów w toku produkcji w wysokości kosztów bezpośrednich, materiałów bezpośrednich lub niewycenianie ich w ogóle. Wybór któregokolwiek z tych rozwiązań wpływa na poziom kalkulowanego kosztu wytworzenia produktu, a w konsekwencji na poziom wyniku finansowego.

– Rozliczania kosztów pośrednich proporcjonalnie do materiałów bezpośrednich, robocizny bezpośredniej czy sumy kosztów bezpośrednich. Każdy z powyższych kluczy podziału sprawia, że poziom kosztu wytworzenia produktów jest różny, rodząc kolejne konsekwencje w zakresie oceny ich rentowności czy ustalania wyniku finansowego.

Powyższe uproszczenia mogą mieć zastosowanie, pod warunkiem jednak, że w sposób istotny nie zniekształcają sytuacji majątkowo-finansowej czy wyniku finansowego jednostek.

Należy jednak zwrócić uwagę na to, że nie do wszystkich uproszczeń można określić próg istotności, gdyż nie wykazują one wymiernego związku z sytuacją majątkowo-kapitałową i wynikiem finansowym. Informację o stosowaniu takich uproszczeń należy ująć w informacji dodatkowej. Uproszczenia te mogą dotyczyć między innymi:

– wyboru wariantu rachunku kosztów;

– rezygnacji z ewidencji magazynowej materiałów, towarów czy produktów;

– wyboru innego niż siedziba jednostki miejsca do prowadzenia ksiąg rachunkowych;

– możliwości użycia dowodów zastępczych do dokonywania ewidencji niektórych operacji.

Wyodrębniona powyżej grupa uproszczeń nie ma wymiaru ilościowego. Nie można więc określić dla nich progu istotności. Mogą one jednak zmniejszać za-

wartość informacyjną ksiąg rachunkowych oraz ograniczać możliwości wyboru dopuszczalnych rozwiązań.

Na uwagę zasługują dwa pierwsze uproszczenia, a mianowicie dotyczące: rachunku kosztów, rezygnacji z ewidencji magazynowej zapasów.

Jak wiadomo, możliwe są trzy rozwiązania w zakresie ewidencji i rozliczania kosztów podstawowej działalności operacyjnej:

1) tylko według rodzajów (na kontach zespołu 4);

2) tylko według funkcji (na kontach zespołu 5);

3) według rodzajów i równolegle według funkcji (zespół 4 i zespół 5).

Najszerszy zakres informacji o kosztach zawiera trzecie rozwiązanie. Pozwala ono odpowiedzieć jednocześnie na dwa pytania: co jest kosztem oraz gdzie te koszty powstały. Taka wiedza, zwłaszcza dla kadry kierowniczej, ma istotne znaczenie dla procesów decyzyjnych. Wymienione dwa pierwsze rozwiązania o znacznie niższej wartości poznawczej z zakresu kosztów zalicza się do rozwiązań uproszczonych. Jeżeli więc w zakładowym planie kont wystąpią tylko konta zespołu 4 lub tylko zespołu 5 oznacza to, że dana jednostka prowadzi uproszczony rachunek kosztów. Gdy natomiast zawiera on konta obu zespołów, rachunek kosztów jest pełny. Ograniczenie ewidencji kosztów podstawowej działalności operacyjnej do układu rodzajowego skazuje podmiot na porównawczy wariant rachunku zysków i strat. Ewidencja tych kosztów tylko w układzie funkcjonalnym umożliwia natomiast sporządzenie jedynie wariantu kalkulacyjnego.

Rezygnacja z ewidencji magazynowej zapasów jest połączona z okresowym ustalaniem ich stanu, ich wyceną i korektą kosztów o wartość tych niezużytych lub niesprzedanych składników. Taką metodę powinno się stosować w jednostkach prowadzących działalność w niewielkim zakresie, gdy zapasy i ich zużycie jest kontrolowane przez właściciela jednostki lub jego zaufanych członków rodziny. Zastosowanie takiego rozwiązania w dużych jednostkach o wysokim poziomie zapasów może pociągać za sobą niekontrolowane straty z tego tytułu.

3. ZASADA CIĄGŁOŚCI

Zachowana zasada ciągłości opisana w art. 5 ust. 1 ustawy o rachunkowości powinna dotyczyć rozwiązań z zakresu[5]: grupowania operacji; wyceny aktywów i pasywów; ustalania wyniku finansowego; uproszczeń w ewidencji księgowej; ujęcia w księgach rachunkowych otwartych na następny rok obrotowy stanów aktywów i pasywów w wysokości wykazanej w księgach na dzień ich zamknięcia za ubiegły rok.

[5] Ustawa o rachunkowości z dnia 29 września 1994 r., art. 4, ust. 3, stan prawny na 1 stycznia 2010 r., tekst jedn. Dz.U. z 2009 r., nr 152, poz. 1223, nr 157, poz. 1241 i nr 165, poz. 1316.

Zasada ciągłości umożliwia porównywalność danych zamieszczonych w sprawozdaniu finansowym. Umacnia to, w ocenie jego użytkowników, przekonanie, że informacje w nim zawarte są rzetelne, a w związku z tym też bardziej użyteczne. Zasada ciągłości zakłada kontynuację przez jednostkę działalności w niezmniejszonym istotnie zakresie, bez postawienia jej w stan upadłości lub likwidacji. Brak możliwości kontynuowania działalności determinuje stosowanie szeregu dodatkowych obowiązków, które nie wynikają z zasady ciągłości. Można do nich zaliczyć: wycenę aktywów po cenie sprzedaży, dokonywanie odpisów z tytułu trwałej utraty wartości, tworzenie rezerw na zobowiązania wynikające z zaniechania działalności, wyodrębnienie w rachunku zysków i strat, kosztów i przychodów działalności zaniechanej od kosztów i przychodów działalności kontynuowanej.

Zmiana dotychczas stosowanych rozwiązań wymaga również (art. 8 ust. 2 ustawy o rachunkowości) określenia w informacji dodatkowej wpływu tych zmian na sprawozdanie finansowe i wynik finansowy, jak też podania przyczyn tych zmian. Zachowanie zasady kontynuacji kierownik jednostki powinien zadeklarować we wprowadzeniu do sprawozdania.

Wszelkie zmiany w polityce rachunkowości są możliwe jedynie wówczas, gdy wpływają na wzmocnienie zasady wiernego i jasnego obrazu sytuacji majątkowej, finansowej i wyniku finansowego.

4. ZASADA MEMORIAŁOWA I WSPÓŁMIERNOŚCI

Kolejne dwie nadrzędne zasady rachunkowości, zasada memoriałowa i współmierności, powinny potwierdzać ujęte w zakładowym planie kont:

– po pierwsze, konta rozrachunkowe a więc należności i zobowiązań;

– po drugie, konta rozliczeń międzyokresowych kosztów i przychodów oraz rezerw na zobowiązania.

Zgodnie bowiem z zasadą memoriałową (art. 6 ust. 1 ustawy o rachunkowości) w księgach rachunkowych jednostki należy ująć wszystkie osiągnięte, przypadające na jej rzecz przychody i obciążające ją koszty związane z tymi przychodami, dotyczące danego roku obrotowego, niezależnie od terminu ich zapłaty. Osiągnięte przychody mogą mieć więc pokrycie w należnościach, a poniesione koszty w zobowiązaniach.

Szczególną rolę w związku z tym w zakładowych planach kont odgrywa zespół 2, o nazwie „Rozrachunki i roszczenia". Jest on bowiem wynikiem stosowanej w rachunkowości zasady memoriałowej. Powinien więc obejmować wszystkie konta należności i zobowiązań, włącznie z rezerwami na zobowiązania, kredytami bankowymi, przychodami przyszłych okresów czy funduszami specjalnymi. Tymczasem

w planach kont wielu jednostek konta te rozrzucone są między różne zespoły: kredyty bankowe ujęte są np. w zespole 1 („Środki pieniężne i rachunki bankowe"), a rezerwy i fundusze specjalne w zespole 8 („Kapitały, rezerwy, wynik finansowy").

W sytuacji gdy jednostka jest zobligowana przepisami ustawy o rachunkowości do sporządzenia rachunku przepływów pieniężnych i wybiera metodę bezpośrednią, powinna również to uwzględnić w budowie omawianego zespołu 2, wyodrębniając w nim trzy grupy kont rozrachunkowych, a mianowicie: rozrachunki z tytułu działalności operacyjnej, inwestycyjnej i finansowej. Regulowanie tych rozrachunków wiąże się z przepływami pieniężnymi. Taki układ kont rozrachunków ułatwiłby sporządzanie rachunku przepływów i zwiększyłby wartość informacyjną zakładowych planów kont.

Uwzględnienie ponadto w budowie tego zespołu kryterium geograficznego i podmiotowego pozwala na wyodrębnienie:

– rozrachunków z dostawcami krajowymi i zagranicznymi z dalszym rozwinięciem analitycznym, uwzględniającym: eksport, import oraz wewnątrzwspólnotowe nabycie i wewnątrzwspólnotowe dostawy towarów;

– rozrachunków z jednostkami powiązanymi i pozostałymi, umożliwiając tym samym wnikliwą ich analizę.

Określona w art. 6 ust. 2 ustawy o rachunkowości zasada współmierności stanowi, iż dla zapewnienia współmierności przychodów i związanych z nimi kosztów do aktywów lub pasywów danego okresu zaliczane będą koszty lub przychody dotyczące przyszłych okresów oraz przypadające na ten okres sprawozdawczy koszty, które jeszcze nie zostały opłacone[6]. Jeżeli koszty dotyczą przyszłych okresów, to jednostki mają obowiązek dokonywania czynnych rozliczeń międzyokresowych kosztów, zaliczając koszty dotyczące przyszłych okresów do aktywów. Aktywuje się więc koszty, tymczasowo odnosząc je na konto bilansowe 640 „Czynne rozliczenia międzyokresowe kosztów". Stosownie do upływu czasu lub wielkości świadczeń są one następnie odpisywane w ciężar odpowiednich kont wynikowych. W ten sposób rozlicza się opłacone z góry czynsze, koszty prac rozwojowych, odpisy na fundusze specjalne, koszty ubezpieczeń majątkowych i osobowych za przyszłe okresy, opłaconą z góry prenumeratę czasopism i innych fachowych publikacji, koszty przygotowania nowej produkcji itp.

Ponoszone, lecz jeszcze nieopłacone koszty ewidencjonowane są natomiast w ramach rozliczeń międzyokresowych biernych. Jedne i drugie rozliczenia międzyokresowe kosztów dotyczą wyłącznie podstawowej działalności operacyjnej oraz działalności finansowej. Zgodnie z tą zasadą przychodom uzyskanym ze sprzedaży produktów, towarów i materiałów oraz operacji finansowych odpowiadają trzy składniki kosztów:

– rzeczywiście poniesione i opłacone w roku bieżącym;

---

[6] Ustawa o rachunkowości z dnia 29 września 1994 r., art. 4, ust. 3, stan prawny na 1 stycznia 2010 r., tekst jedn. Dz.U. z 2009 r., nr 152, poz. 1223, nr 157, poz. 1241 i nr 165, poz. 1316.

– poniesione w ubiegłych latach i aktywowane, a dotyczące danego okresu;
– koszty jeszcze nieopłacone.

Omawiana zasada powinna dotyczyć nie tylko współmierności czasowej, ale też merytorycznej. Współmierność merytoryczna polega na przyporządkowaniu przychodom ze sprzedaży produktów kosztów wytwarzania sprzedanych produktów. Zachowanie tej współmierności staje się problemem szczególnie w porównawczej metodzie ustalania wyniku finansowego w warunkach pełnego układu ewidencyjnego kosztów (na kontach zespołu 4 i 5). Żeby do tej porównywalności doprowadzić, na konto wynik finansowy należy przeksięgować saldo konta 490 „Rozliczenie kosztów rodzajowych", oznaczające zmianę stanu produktów. Saldo tego konta umieszcza się również w sporządzanym porównawczym wariancie rachunku zysków i strat.

Zasada współmierności dotyczy też przychodów pobranych z góry, a dotyczących przyszłych okresów, obejmujących zgodnie z art. 41.1 ustawy w szczególności[7]:

1) równowartość otrzymanych lub należnych od kontrahentów środków z tytułu świadczeń, których wykonanie nastąpi w następnych okresach sprawozdawczych;

2) środki pieniężne otrzymane na sfinansowanie nabycia lub wytworzenia środków trwałych, w tym także środków trwałych w budowie oraz prac rozwojowych;

3) ujemną wartość firmy;

4) przyjęte nieodpłatnie, w tym także w drodze darowizny, środki trwałe, środki trwałe w budowie oraz wartości niematerialne i prawne.

Zaliczone do rozliczeń międzyokresowych przychodów kwoty zwiększają stopniowo pozostałe przychody operacyjne, równolegle do odpisów amortyzacyjnych lub umorzeniowych od środków trwałych lub kosztów prac rozwojowych sfinansowanych z tych źródeł, zapewniając ich porównywalność.

Ujęcie w zakładowym planie kont rozliczeń międzyokresowych kosztów i przychodów świadczy o przestrzeganiu w polityce rachunkowości danej jednostki omówionych powyżej zasad (memoriałowej i współmierności). Dzięki temu w każdym okresie sprawozdawczym są ujęte właściwe dla niego koszty i przychody, a ustalony wynik finansowy jest rzetelny i porównywalny w czasie i w przestrzeni. Wyrazem tych zasad jest również obecność w zakładowym planie kont dwóch kont – „Aktywa z tytułu odroczonego podatku dochodowego" oraz „Rezerwy z tytułu odroczonego podatku dochodowego". Świadczy to również o tym, że dana jednostka jest zobowiązana do corocznego badania i ogłaszania sprawozdań, gdyż tylko te jednostki są zobligowane do rozliczania podatku odroczonego.

[7] Ustawa o rachunkowości z dnia 29 września 1994 r., art. 4 ust. 3, stan prawny na 1 stycznia 2010 r., tekst jedn. Dz.U. z 2009 r., nr 152, poz. 1223, nr 157, poz. 1241 i nr 165, poz. 1316.

5. ZASADA OSTROŻNOŚCI

Zasada ostrożności, opisana w art. 7.1 ustawy, odnosząca się do wyceny składników bilansu, nakłada na jednostki obowiązek uwzględniania w wyniku finansowym, bez względu na jego wysokość[8]:

1) obniżania wartości handlowej lub użytkowej składników majątkowych w tym również dokonywane w postaci odpisów amortyzacyjnych;

2) wyłącznie niewątpliwe pozostałe przychody operacyjne, a wszystkie poniesione pozostałe koszty operacyjne;

3) rezerwy na znane jednostce ryzyko, grożące straty oraz skutki innych zdarzeń.

Wyrazem stosowania tej zasady jest dokonywanie odpisów amortyzacyjnych oraz aktualizujących, jak też tworzenie rezerw. Występowanie więc w zakładowym planie kont kont: „Umorzenie środków trwałych i wartości niematerialnych i prawnych", „Odpisy aktualizujące długoterminowe aktywa finansowe oraz rzeczowe, zapasy i należności" oraz „Rezerwy na zobowiązania" świadczy o tym, że opracowana przez jednostkę polityka rachunkowości uwzględnia również wymogi tej zasady. Konta odpisów aktualizujących powinny być ujęte w tych zespołach, w których występuje składnik aktywów tracących wartość, a więc w zespołach 0, 1, 2, 3, 6. Pozwala to na indywidualną wycenę środków trwałych, wartości niematerialnych i prawych, długoterminowych i krótkoterminowych aktywów finansowych, materiałów, towarów, produktów oraz należności. O terminach dokonywania odpisów czy tworzenia rezerw decyduje jednostka. Zaniechanie dokonywania tych odpisów czy tworzenia rezerw wpływa zarówno na zniekształcenie wyniku finansowego (zawyżenie), aktywów (zawyżenie), jak też pasywów (zaniżenie). Skutkuje to dalszymi konsekwencjami w postaci nieprawdziwego obrazu rentowności, czy też płynności finansowej jednostki.

6. ZASADA INDYWIDUALNEJ WYCENY

Zasada indywidualnej wyceny jest ostatnią z nadrzędnych zasad rachunkowości, której uwzględnienie przy opracowywaniu polityki rachunkowości jest równie ważne jak zasad pozostałych. Wyraża się ona tym, że wartość poszczególnych składników aktywów i pasywów, przychodów i kosztów, zysków i strat nadzwyczajnych ustala się oddzielnie. Pozwala to na uzyskanie pełniejszego obrazu sytuacji majątkowej,

[8] Ustawa o rachunkowości z dnia 29 września 1994 r., art. 4 ust. 3, stan prawny na 1 stycznia 2010 r., tekst jedn. Dz.U. z 2009 r., nr 152, poz. 1223, nr 157, poz. 1241 i nr 165, poz. 1316.

finansowej i wyniku finansowego, a więc bardziej użytecznego zarówno dla kadry kierowniczej jednostki, jak też dla jednostek z jej otoczenia. Należy więc w praktyce rachunkowości wyraźnie odnieść się do tej zasady.

Uwzględnienie w polityce rachunkowości zasady indywidualnej wyceny wymaga uwzględnienia w zakładowym planie kont podziału na konta syntetyczne oraz analityczne. Ten układ może być różny, od niewielkiej liczby kont syntetycznych i rozbudowanej analityki, po bardzo rozbudowaną syntetykę, uzupełnioną o mniejszą liczbę kont analitycznych. Najczęściej stwierdza się, że konta syntetyczne służą zapewnieniu informacji niezbędnych do sporządzenia sprawozdania finansowego, konta analityczne zaś do sprawnego zarządzania składnikami majątku, kapitałami własnymi i różnego rodzaju zobowiązaniami, kosztami i przychodami. Stwierdzenie to nie jest do końca prawdziwe. Można bowiem utworzyć taką liczbę kont syntetycznych, która pozwoli na wypełnienie pozycji bilansu oznaczonych cyframi rzymskimi, a pozostałe, oznaczone cyframi arabskimi, małymi literami i myślnikami, wypełnić na podstawie zbudowanych wieloszczeblowo kont analitycznych. Szerokie zastosowanie mają też konta analityczne przy sporządzaniu rachunku zysków i strat, zwłaszcza w zakresie pozostałej działalności operacyjnej, jak też działalności finansowej.

Konta analityczne zgodnie z art. 17 ust. 1 ustawy powinno się prowadzić w szczególności dla[9]:

1) środków trwałych, w tym także środków trwałych w budowie, wartości niematerialnych i prawnych oraz dokonywanych od nich odpisów amortyzacyjnych lub umorzeniowych;

2) rozrachunków z kontrahentami;

3) rozrachunków z pracownikami, a w szczególności, jako imienną ewidencję wynagrodzeń pracowników zapewniającą uzyskanie informacji, z całego okresu zatrudnienia;

4) operacji sprzedaży (kolejno numerowane własne faktury i inne dowody, ze szczegółowością niezbędną do celów podatkowych);

5) operacji zakupu (obce faktury i inne dowody, ze szczegółowością niezbędną do wyceny składników aktywów i do celów podatkowych);

6) kosztów i istotnych dla jednostki składników aktywów;

7) operacji gotówkowych w przypadku prowadzenia kasy.

Utworzona wieloszczeblowo ewidencja, analityczna dla środków trwałych oraz wartości niematerialnych i prawnych, aż do poszczególnych pozycji inwentarzowych, umożliwia:

– sprawdzenie zgodności ich bytu księgowego z bytem fizycznym podczas przeprowadzanej inwentaryzacji oraz wyjaśnienie i rozliczenie ewentualnych różnic;

[9] Ustawa o rachunkowości z dnia 29 września 1994 r., art. 4, ust. 3, stan prawny na 1 stycznia 2010 r., tekst jedn. Dz.U. z 2009 r., nr 152, poz. 1223, nr 157, poz. 1241 i nr 165, poz. 1316.

– indywidualne naliczanie amortyzacji, dzięki czemu można określić szczegółowo ich stopień dekapitalizacji;

– uchwycenie ich zmian ilościowych, jak też z tytułu trwałej utraty wartości podczas całego okresu ekonomicznej ich użyteczności;

– indywidualną wycenę, z uwzględnieniem zasady istotności.

Analityka dla rzeczowych składników aktywów obrotowych powinna pozwolić:

1) z jednej strony, na wyodrębnienie zapasów prawidłowych, zbędnych i nadmiernych celem dokonania odpisów aktualizujących oraz ich upłynnienie;

2) z drugiej, na kontrolę ich stanu mającą na celu zapewnienie ciągłości produkcji w przypadku materiałów oraz ciągłości sprzedaży w przypadku towarów i produktów.

Analityka do kont rozrachunków umożliwia dotrzymanie terminów ich płatności, jak też właściwą ich wycenę na dzień bilansowy, z uwzględnieniem zasady ostrożności.

Analityka w zakresie zakupu i sprzedaży służy ustaleniu poziomu VAT naliczonego, w tym podlegającego i niepodlegającego odliczeniu, poziomu VAT należnego i ostatecznego rozliczenia się jednostek z urzędem skarbowym z tytułu tego podatku.

Rozwinięcie analityczne kosztów według rodzaju powinno pozwolić zarówno na właściwe ich rozlokowanie na miejsca ich powstawania w ramach kont zespołu 5, jak też identyfikację ich bilansowego i podatkowego charakteru. Brak tej analityki sprawia, że, po pierwsze, szeregiem kosztów wytwarzania obciąża się konto „Koszty zarządu", co zniekształca poziom jednych i drugich, a więc i wyniku finansowego na sprzedaży (w kalkulacyjnym rynku zysków i strat); a po drugie, utrudnia ustalenie podstawy opodatkowania oraz poziomu podatku dochodowego.

Analityka kosztów powinna dotyczyć również kont kosztów zespołu 5. Utworzona do każdego z nich w układzie rodzajowym wzmacnia bowiem znaczenie rachunku kosztów jako narzędzia racjonalizacji poziomu i struktury kosztów.

W grupie kont przychodów i kosztów ich uzyskania ujętych w zespole 7 rozbudowana analityka powinna dotyczyć zarówno podstawowej działalności operacyjnej, jak też pozostałej działalności operacyjnej oraz działalności finansowej. Umożliwia to wnikliwą analizę ich poziomu w kontekście etapów tworzenia wyniku finansowego (na sprzedaży, na pozostałej działalności operacyjnej, na działalności finansowej czy zdarzeń nadzwyczajnych). Ten sam bowiem poziom wyniku finansowego netto może wykazywać różną strukturę. Może w nim dominować wynik na sprzedaży lub inne wyniki cząstkowe. Jeżeli w tej strukturze dominuje wynik na sprzedaży, należy przypuszczać, że ma on trwały charakter. Świadczy bowiem o tym, że jednostka wytwarza produkty wysokiej jakości, wykazuje duży udział w rynku, ma lojalnych klientów. Dominacja natomiast w jego tworzeniu

pozostałych wyników cząstkowych świadczy o jego przejściowym i nietrwałym charakterze.

Szczegółowa analityka powinna dotyczyć zwłaszcza kosztów i przychodów podstawowej działalności operacyjnej, z uwzględnieniem ujęcia rzeczowego, podmiotowego i geograficznego.

Ujęcie rzeczowe pozwala na właściwą ocenę rentowności poszczególnych rodzajów działalności oraz poszczególnych produktów, co stanowi podstawę procesów decyzyjnych w zakresie wyboru struktury produkcji (np. rezygnacji z niskorentownych produktów).

Rozbudowana analityka kosztów i przychodów w układzie podmiotowym pozwala na ocenę rentowności sprzedaży z jednostkami powiązanymi i pozostałymi.

Analityka w układzie geograficznym stanowi podstawę oceny poziomu rentowności sprzedaży krajowej, eksportu i wewnątrzwspólnotowej dostawy towarów. Informacja ta może wskazać na konieczne kierunki zmian w tym zakresie.

Zakres kont analitycznych powinien być na tyle szczegółowy, aby zapewniał[10]:

1) konieczne informacje do analizy stanu majątkowego, finansowego i wyniku finansowego;

2) niezbędne informacje dla opracowania „Dodatkowych informacji i objaśnień" jako jednego z elementów sprawozdania finansowego;

3) możliwość bieżącej kontroli wielkości różnego rodzaju rozrachunków celem terminowego ich regulowania;

4) kontrolę stanu rzeczowych składników aktywów jednostki.

Uwzględnienie w polityce rachunkowości omówionych powyżej nadrzędnych zasad rachunkowości wpływa w sposób bezpośredni na generowanie rzetelnego i wiernego obrazu sytuacji majątkowej i finansowej oraz wyniku finansowego jednostki.

Zasada rzetelnego i jasnego obrazu realizowana jest również poprzez system kont pozabilansowych. Ewidencja ta może dotyczyć bowiem dużego obszaru istotnych zdarzeń zachodzących w jednostkach, nieujmowanych jednak w ewidencji bilansowej. Niektóre z nich, zwłaszcza dotyczące zobowiązań warunkowych, są wyjątkowo ważne, gdyż wskazują na poziom ponoszonego ryzyka.

Reasumując, należy stwierdzić, iż uwzględnienie przy opracowywaniu polityki rachunkowości, a w niej zakładowego planu kont, nadrzędnych zasad rachunkowości zwiększa porównywalność informacji wynikających ze sprawozdań finansowych różnych jednostek, zwiększa ich wiarygodność, a tym samym użyteczność dla podejmowanych decyzji.

---

[10] *Ustawa o rachunkowości. Komentarz, stan prawny na 15 października 2009 r.*, pod red. E. Walińskiej, s. 28, 29.

8. PODSUMOWANIE

Zakładowy plan kont stanowi ewidencyjny wyraz przyjętej w danej jednostce polityki rachunkowości. Zachowując swój zindywidualizowany charakter, dostosowany do prowadzonej działalności każdego podmiotu, powinien on jednak uwzględniać pewne uniwersalne zasady, tzw. nadrzędne, dzięki którym przyjęte rozwiązania są porównywalne w czasie i w przestrzeni, umożliwiając tym samym jednostkom z otoczenia danego podmiotu, jak też samemu podmiotowi właściwe podejmowanie decyzji.

Wśród tych zasad jedna z nich, a więc zasada rzetelnego i jasnego obrazu sytuacji majątkowo-finansowej i wyniku finansowego, stanowi cel rachunkowości. Pozostałe zasady, a więc: istotności, ciągłości, memoriału i współmierności, ostrożności i indywidualnej wyceny, są podporządkowane zasadzie głównej. Dzięki zasadzie istotności jednostka nie pomija operacji istotnych, dbając również o ich właściwą wycenę. Zasada ciągłości sprawia, że informacje zamieszczone w księgach rachunkowych i w sprawozdaniu finansowym są porównywalne, ułatwiając dokonywanie wyborów przez ich użytkowników. Realizacja zasad memoriału i współmierności (czasowej i merytorycznej) wpływa zarówno na poziom sumy bilansowej, jak też na porównywalność kosztów i przychodów za poszczególne okresy sprawozdawcze. Wyrazem ich stosowania są ujęte w bilansie oraz w zakładowym planie kont rozliczenia międzyokresowe kosztów, przychodów i rezerwy na zobowiązania oraz to, że przychodom danego okresu sprawozdawczego odpowiadają trzy składniki kosztów: rzeczywiste poniesione i opłacone w bieżącym okresie, poniesione w ubiegłych okresach, a dotyczące danego okresu, oraz koszty poniesione, lecz jeszcze nieopłacone. Zespół drugi, będący wynikiem zasady memoriałowej, powinien obejmować wszystkie konta rozrachunków dotyczące zarówno działalności operacyjnej, jak też inwestycyjnej i finansowej. Ułatwia to tym samym sporządzanie rachunku przepływów pieniężnych. Zasada ostrożności ma swój wyraz w dokonywaniu odpisów aktualizujących wartość składników aktywów oraz tworzeniu rezerw na zobowiązania, urealniając stan sytuacji majątkowo-finansowej i wyniku finansowego jednostek. Odpisy bowiem obniżają wartość zamieszczanych w bilansie składników aktywów, a rezerwy zwiększają stan zobowiązań. Jedne i drugie tworzone są w ciężar kosztów, wpływając tym samym na wynik finansowy. Zasada indywidualnej wyceny stanowi wsparcie dla zasady ostrożności, ale też wpływa na to, że obraz jednostki przedstawiony w sprawozdaniu finansowym jest rzetelny, jasny i zrozumiały.

Efektywna realizacja nadrzędnych zasad rachunkowości wymaga przyjęcia określonego układu kont syntetycznych i analitycznych. Szczególną rolę mają tu do spełnienia konta analityczne, umożliwiające przedstawienie w miarę szczegółowego obrazu jednostki oraz właściwą wycenę jej składników.

BIBLIOGRAFIA

1. Kamieńska-Stańczuk A., *Polityka rachunkowości polskich fundacji w świetle badań empirycznych*, „Zeszyty Teoretyczne Rachunkowości" 2010, nr 55 (111).
2. Ustawa o rachunkowości z dnia 29 września 1994 r., tekst jedn. Dz.U. z 2009 r., nr 152, poz. 1223, nr 157, poz. 1241 i nr 165, poz. 1316.
3. *Jak ustalić własną politykę rachunkowości*, „Dodatek do Zeszytów Metodycznych Rachunkowości" 2011, nr 7.
4. *Ustawa o rachunkowości*. *Komentarz, stan prawny na 15 października 2009 r*., pod red. E. Walińskiej.

THE CONTENTS OF THE CHART OF ACCOUNTS IN TERMS OF ACCEPTED ACCOUNTING PRINCIPLES

Summary

Chart of accounts is the registration term adopted according to the enterprise's accounting policy. While retaining its individual nature adapted to the activities of each entity, it should, however, take account of certain accepted accounting principles, so that the solutions adopted are comparable over time and space by allowing the same units around the subject and the subject itself for appropriate decision making.

An attempt to show the influence of accepted accounting principles, with particular emphasis on the principle of true and fair view on the form of chart of accounts was presented in the paper.

Maciej Frendzel[1] Joanna Żurawska[2]

WYKORZYSTANIE WARTOŚCI GODZIWEJ DO WYCENY NIERUCHOMOŚCI INWESTYCYJNYCH PRZEZ GIEŁDOWE SPÓŁKI DEWELOPERSKIE Z RYNKU LONDYŃSKIEGO I WARSZAWSKIEGO – WYNIKI BADAŃ WŁASNYCH

1. WSTĘP

Wycena stanowi jeden z najważniejszych obszarów w rachunkowości. Świadczyć o tym może m.in. wyróżnienie przez Richarda Mattessicha paradygmatu wyceny, stwierdzającego, że głównym zadaniem rachunkowości jest dokonywanie wyceny[3]. Zastosowanie określonego parametru pomiaru wartości może być w regulacjach rachunkowości narzucone bądź też pozostawać w gestii jednostki gospodarczej w wymiarze określonym w przepisach. W świetle obowiązujących obecnie rozwiązań decyzja w zakresie wyceny sprowadza się zazwyczaj do wyboru między wyceną w koszcie historycznym i wyceną w wartości bieżącej, odzwierciedlanej często przez wartość godziwą. Przykładem może być tutaj np. możliwość wyboru między wyceną w koszcie historycznym rzeczowych aktywów trwałych a zastosowaniem dla nich modelu przeszacowania (regulacje międzynarodowe), zastosowaniem kosztu lub wartości rynkowej (godziwej) dla inwestycji krótkoterminowych (ustawa o rachunkowości) lub taki sam wybór dla nieruchomości inwestycyjnych.

Z ostatniej wskazanej możliwości – wyceny nieruchomości inwestycyjnych w wartości godziwej – mogą skorzystać zarówno podmioty stosujące regulacje międzynarodowe (np. podmioty notowane na Giełdzie Papierów Wartościowych w Warszawie, przygotowujące skonsolidowane sprawozdania finansowe), jak i pod-

[1] Dr Maciej Frendzel – Uniwersytet Łódzki, Wydział Zarzadzania, Katedra Rachunkowości, adiunkt; mfrendzel@o2.pl

[2] Mgr Joanna Żurawska – Uniwersytet Łódzki, Wydział Zarządzania, Katedra Rachunkowości, wykładowca; joanna_zurawska@uni.lodz.pl

[3] A. Szychta, *Paradygmaty w nauce rachunkowości w świetle koncepcji Thomasa S. Kuhna*. *Wybrane prace z dorobku 60-lecia Katedry Rachunkowości Uniwersytetu Łódzkiego 1948-2008*, Wydawnictwo UŁ, Łódź 2008.

mioty podlegające ustawie o rachunkowości. Celem niniejszego opracowania jest omówienie podstawowych możliwości wyceny nieruchomości inwestycyjnych, jakie mogą wykorzystać podmioty notowane na rynkach europejskich, wpływu decyzji kierownictwa na sytuację finansową podmiotu prezentowaną w bilansie oraz prezentacja wyników badania, które przeprowadzono w celu sprawdzenia stopnia wykorzystania wartości godziwej do wyceny nieruchomości inwestycyjnych przez podmioty deweloperskie notowane na Londyńskiej Giełdzie Papierów Wartościowych (ang. London Stock Exchange (LSE)) i Giełdzie Papierów Wartościowych w Warszawie (GPW).

Podstawą do napisania artykułu były studia literaturowe, analiza i interpretacja międzynarodowych i krajowych regulacji rachunkowości oraz analiza skonsolidowanych sprawozdań finansowych spółek notowanych na GPW i LSE.

2. MOŻLIWOŚCI WYCENY NIERUCHOMOŚCI INWESTYCYJNYCH W ŚWIETLE MIĘDZYNARODOWYCH I KRAJOWYCH REGULACJI RACHUNKOWOŚCI

Zarówno regulacje polskie, jak i międzynarodowe przewidują odrębne zasady wyceny dla nieruchomości inwestycyjnych. Generalnie jednostka może wybrać w polityce rachunkowości i systematycznie wyceniać nieruchomości inwestycyjne w koszcie historycznym lub wartości bieżącej (godziwej).

2.1. WYCENA NIERUCHOMOŚCI INWESTYCYJNYCH W ŚWIETLE MSR

Wytyczne odnośnie do ujmowania, wyceny i ujawniania informacji dotyczących nieruchomości inwestycyjnych zawiera MSR 40 „Nieruchomości inwestycyjne”[4]. Zgodnie z tym standardem, nieruchomości zaliczone do inwestycji wyceniane są początkowo według ceny nabycia lub kosztu wytworzenia, z uwzględnieniem również kosztów przeprowadzenia transakcji.

Na dzień bilansowy jednostki mogą wyceniać posiadane nieruchomości inwestycyjne według jednego z modeli: modelu kosztu lub modelu wartości godziwej[5].

Wybrany przez jednostkę model wyceny powinien być stosowany generalnie dla wszystkich posiadanych nieruchomości inwestycyjnych.

---

[4] *Międzynarodowe Standardy Sprawozdawczości Finansowej*, [wyd. polskie] SKwP, Warszawa 2007, [wyd. angielskie] IASB, London 2009.

[5] Zob. P. Kabalski, *Polityka rachunkowości w spółce stosującej MSSF*, SKwP, Warszawa 2009.

Według pierwszego modelu analizowana grupa aktywów wyceniana jest w cenie nabycia lub koszcie wytworzenia, stosownie do parametru zastosowanego przy początkowym ujęciu[6], które są systematycznie pomniejszane o łączne odpisy amortyzacyjne (umorzenie) oraz ewentualne odpisy z tytułu utraty wartości.

Zgodnie z drugim modelem analizowany składnik na dzień bilansowy jest wyceniany w wartości godziwej (bez uwzględniania kosztów transakcyjnych, które należałoby ponieść, sprzedając pozycję). Zyski lub straty wynikające z przeszacowania ujawniane są w rachunku zysków i strat w okresie, w którym powstały[7]. MSR 40 nie precyzuje jednak, w której grupie kosztów i przychodów kwoty te powinny być wykazane, z wyjątkiem wskazania, że nie są to przychody z działalności zwykłej.

Należy zauważyć, że jednostki, które w polityce rachunkowości wybiorą do wyceny nieruchomości inwestycyjnych model kosztu, zobowiązane są zgodnie z MSR 40 do dokonywania wyceny posiadanych nieruchomości również w wartości godziwej (z wyjątkiem sytuacji, kiedy nie istnieje możliwość wiarygodnego ustalenia tej wartości) dla potrzeb ujawnienia tej informacji w informacji dodatkowej.

2.2. MOŻLIWOŚCI WYCENY NIERUCHOMOŚCI INWESTYCYJNYCH W ŚWIETLE USTAWY O RACHUNKOWOŚCI

Ustawa o rachunkowości określa ogólne zasady wyceny początkowej wszystkich składników inwestycji, bez względu na ich postać. Zgodnie z art. 35 ust. 1 ustawy o rachunkowości[8] nabyte lub powstałe aktywa finansowe oraz inne inwestycje ujmuje się w księgach rachunkowych na dzień ich nabycia albo powstania, według ceny nabycia albo ceny zakupu, jeżeli koszty przeprowadzenia i rozliczenia transakcji nie są istotne.

W związku z tym, że nieruchomości inwestycyjne mogą powstać w drodze wytworzenia we własnym zakresie, wycena początkowa może bazować również na koszcie wytworzenia[9].

Na dzień bilansowy analizowane pozycje wyceniane są w zależności od decyzji kierownika, jednostki, określonej w polityce rachunkowości. Podmiot może przyjąć jedno z dwóch rozwiązań:

---

[6] Z uwzględnieniem ewentualnie dodatkowych kosztów modernizacji itp.

[7] Chyba że podmiot prezentuje sprawozdanie z całkowitych dochodów, obejmujące pozycje wynikowe. Wówczas przeszacowanie pojawia się w tym sprawozdaniu.

[8] Ustawa z dn. 29 września 1994 r. o rachunkowości, Dz.U. z 2009, nr 152, poz. 1223 z późn. zm.

[9] Wydaje się, że w zapisach ustawy pojawia się pewna niespójność na linii art. 28 i art. 35, odnoszących się do inwestycji długoterminowych.

– wycenę według zasad stosowanych do środków trwałych oraz wartości niematerialnych i prawnych, tzn. według ceny nabycia lub kosztów wytworzenia lub wartości przeszacowanej, pomniejszonych o odpisy amortyzacyjne lub umorzeniowe, a także o odpisy z tytułu trwałej utraty wartości, lub

– wycenę według ceny rynkowej bądź inaczej określonej wartości godziwej.

Skutki wyceny bilansowej nieruchomości inwestycyjnych wycenianych w wartości godziwej, czyli jej zwiększenia lub zmniejszenia, a także odpisy amortyzacyjne oraz z tytułu trwałej utraty wartości, ujęte dla pozycji wycenianych w koszcie, odnoszone są na wynik finansowy i prezentowane w rachunku zysków i strat jako odpowiednio pozostałe koszty i przychody operacyjne[10].

Należy podkreślić, że zarówno rozwiązania międzynarodowe, jak i krajowe nie przewidują naliczania amortyzacji w przypadku, gdy jednostka zdecydowała się na wycenę w wartości godziwej.

3. WARTOŚĆ GODZIWA JAKO PODSTAWA WYCENY NIERUCHOMOŚCI

Wartość godziwa definiowana jest w międzynarodowych regulacjach rachunkowości[11] jako „kwota, za jaką wymieniono by składnik aktywów między dobrze poinformowanymi, zainteresowanymi i niepowiązanymi stronami transakcji”[12]. Tak sformułowana wielkość utożsamiana jest w literaturze przedmiotu z rynkową ceną równowagi, a w przypadku braku możliwości odniesienia do aktywnego rynku z oszacowaną wartością rynkową[13]. Zbliżoną definicję zawiera ustawa o rachunkowości, która obok wskazanych powyżej elementów dodaje określenie: „na warunkach rynkowych”, co uwidacznia zbliżenie tego pojęcia do wartości rynkowej.

---

[10] Art. 3 ust. 1 pkt 32 ustawy z dn. 29 września 1994 r. o rachunkowości, Dz.U. z 2009 r., nr 152, poz. 1223 z późn. zm.

[11] Międzynarodowe regulacje rachunkowości to Międzynarodowe Standardy Sprawozdawczości Finansowej (MSSF). Zob. R. Ignatowski, *Instytucjonalne uwarunkowania i otoczenie globalnych standardów rachunkowości*, Wydawnictwo UŁ, Łódź 2009, s. 121-123.

[12] MSR 40, § 5 [w:] *Międzynarodowe Standardy*. W maju 2011 r. Rada Międzynarodowych Standardów Rachunkowości (RMSR) przyjęła (wchodzący w życie 1 grudnia 2013 r.) MSSF 13 „Pomiar wartości godziwej”, który redefiniuje wartość godziwą – jest to „cena, którą otrzymano by ze sprzedaży składnika aktywów w zwykłej transakcji między uczestnikami rynku na dzień wyceny”.

[13] Zob. M. Barth, *Fair Value Accounting: Evidence from Investment Securities and the Market Valuation of Banks*, „Accounting Review” 1994, Vol. 69, No 1; R. Herz, *Robert H. Herz's Remarks*, FEI Conference 2002, New York; D. Tweedie, *Interview with Sir David Tweedie*, „Insight” Q3 (2007).

Wartość godziwa reprezentuje kwotę, która zostałaby ustalona w transakcji między zainteresowanymi, niepowiązanymi i dobrze poinformowanymi stronami. Jak zauważono najlepszym odzwierciedleniem wartości godziwej jest wartość rynkowa, której podstawową cechą jest to, że ustalana jest ona w drodze dostosowań rynkowych. Zainteresowani i dobrze poinformowani uczestnicy rynku znają wszystkie publicznie dostępne informacje i kierują się nimi wraz ze swoimi preferencjami odnośnie do ryzyka przy podejmowaniu decyzji minimalizujących ryzyko, maksymalizujących ich zysk bądź optymalizujących relacje między tymi dwoma wielkościami. Na rynku, poprzez zestawienie różnych oczekiwań i preferencji pojedynczych uczestników oraz licznych transakcji między nimi, dochodzi do ustalenia ceny rynkowej, która odzwierciedla stan równowagi na rynku w danym momencie. Określona cena równowagi reprezentuje wypadkową oczekiwań rywalizujących uczestników rynku – ich zachowania prowadzą do ustanowienia takiej ceny, przy której następuje maksymalna wymiana na rynku.

W związku z tym, że celem ustalenia wartości godziwej jest odzwierciedlenie wartości rynkowej na dzień pomiaru, wartość godziwa odzwierciedla cenę równowagi w danym momencie[14]. Jeśli nie istnieją obserwowalne ceny rynkowe na dzień wyceny, celem ustalenia wartości godziwej jest odzwierciedlenie wartości rynkowej poprzez jej oszacowanie tak, jak gdyby rynek istniał[15].

Wartość rynkowa, a przez to wartość godziwa, odzwierciedla rynkowe oczekiwania w zakresie najlepszego i najpełniejszego wykorzystania danej pozycji, co oznacza, że jednostki będące uczestnikami rynku rozważają ich sprzedaż, jak również zatrzymanie i czerpanie korzyści z dalszego ich wykorzystania w określonym przedziale czasu. Decyzje odnośnie do zatrzymania lub sprzedaży uzależnione są od tego, co uczestnicy rynku uznają za najbardziej korzystne rozwiązanie, w wyniku czego wartość rynkowa nie może być z założenia traktowana jako kwota możliwa do uzyskania z wymuszonej lub natychmiastowej sprzedaży danej pozycji.

Wykorzystanie w rachunkowości wartości rynkowej może budzić pewne wątpliwości, ponieważ nawet na otwartych, dobrze rozwiniętych, aktywnych i dobrze uregulowanych rynkach pojawiają się od czasu do czasu tzw. bańki cenowe lub spirale spadków, które mogą powodować, że ceny nie odzwierciedlają wszelkich dostępnych informacji (część inwestorów może kierować się emocjami) bądź które są przez zewnętrznych obserwatorów uznane za nieracjonalne. W takim przypadku wykorzystanie wartości rynkowej dla potrzeb rachunkowości może wprowadzić do sprawozdawczości finansowej istotny element ryzyka, zwłaszcza gdy ceny rynkowe są podatne na niedoskonałości rynku lub możliwe irracjonalne

[14] Zob. R. Herz, *Robert H. Herz's Remarks*; D. Tweedie, *Interview with Sir David Tweedie*.

[15] Zob. materiał dyskusyjny (*Discussion Paper*) *Measurement Bases for Financial Accounting – Measurement on Initial Recognition*, IASB, London 2005, par. 106.

zachowania uczestników, będące skutkiem np. działań spekulantów „nakręcających" rynek.

Oprócz wskazanych niedoskonałości mechanizmu ustalania ceny można się również zastanowić nad możliwymi cyklami wzrostów i spadków na rynku, w tym nad powiązaniem cen rynkowych z fazami cyklu gospodarczego danego kraju. W takim kontekście pojawiają się wątpliwości, czy wartość rynkowa podlegająca silnym wahaniom lub wyniesiona na zbyt wysoki poziom na skutek działań spekulantów lub danej fazy cyklu powinna być wykorzystywana w rachunkowości i czy nie należałoby ewentualnie dokonywać odpowiednich korekt do „spekulacyjnych" cen rynkowych, np. poprzez ich uśrednianie w pewnym okresie.

Wycena nieruchomości inwestycyjnych w wartości godziwej oznacza, że ich wartość jest urealniona na dzień bilansowy do kwoty, którą jednostka uzyskałaby z niewymuszonej transakcji sprzedaży. Jednocześnie wielkość ta odzwierciedla również oczekiwania uczestników rynku co do możliwości generowania przepływów środków pieniężnych z danego składnika (głównie wynajmu) przy rynkowym ryzyku wystąpienia tych przepływów. Zastosowanie tego parametru wyceny wpisuje się zatem w cele sprawozdawczości finansowej ogólnego przeznaczenia, która dostarcza informacji potrzebnych użytkownikom przy podejmowaniu decyzji ekonomicznych.

Istotną kwestią, którą należy wskazać przy analizie wykorzystania wartości godziwej do wyceny nieruchomości inwestycyjnych, jest sposób ujmowania przeszacowań. Obowiązujące obecnie regulacje międzynarodowe i ustawowe przewidują, że ujęcie zmian wartości odnoszone jest bezpośrednio w wynik finansowy okresu, w którym wystąpiło. Rozwiązanie takie oznacza odejście od zasady realizacji, która przewiduje, że zysk lub straty ujmowane są w wyniku okresu jedynie w momencie ich zrealizowania w drodze transakcji z zewnętrznym podmiotem. Oznacza to, że zmiennością charakteryzuje się nie tylko wartość wykazywanych w bilansie pozycji, ale również wynik finansowy[16].

Ujęcie zmiany wartości w zysku lub stracie okresu jest jednym z kilku możliwych rozwiązań, które od strony koncepcyjnej można rozważać przy wycenie aktywów w wartościach bieżących. Innym rozwiązaniem jest ujęcie przeszacowania na kapitale z aktualizacji wyceny. Takie rozwiązanie pozwala urealnić obraz podmiotu od strony prezentowanych zasobów, lecz ogranicza fluktuacje wyniku finansowego. Międzynarodowe regulacje rachunkowości przewidują takie rozwiązania dla rzeczowych aktywów trwałych, czyli m.in. nieruchomości, które jednostka utrzymuje dla własnych potrzeb, np. do produkcji i sprzedaży dóbr, świadczenia

[16] Z tego względu wybór takiego rozwiązania jest często określany podejściem agresywnym. Zob. P. Kabalski, *Polityka rachunkowości w spółce stosującej MSSF*, SKwP, Warszawa 2009, s. 18.

usług, dla celów administracyjnych[17]. Dla nieruchomości inwestycyjnych RMSR odrzuciła jednak takie rozwiązanie, uznając, że ujęcie przeszacowania w wyniku lepiej odzwierciedla dokonania finansowe podmiotu.

Zarząd jednostki ma pełną swobodę w zakresie wyboru modelu wyceny dla nieruchomości inwestycyjnych, przy czym przyjęty model (kosztu lub wartości godziwej) powinien być stosowany generalnie dla wszystkich analizowanych pozycji. Oznacza to, że ten sam podmiot (lub identyczne dwie jednostki) może prezentować różne wartości w sprawozdaniu finansowym, a także różne kwoty i ostatecznie różny wynik finansowy za okres sprawozdawczy, w zależności od decyzji kierownictwa przyjętej w polityce rachunkowości. Z tego względu, analizując sytuację finansową danego podmiotu, jak również porównując go z innymi podmiotami z danego sektora lub funkcjonującymi na rynku, należy uwzględnić ten wybór w analizie.

4. WYKORZYSTANIE WARTOŚCI GODZIWEJ DO WYCENY NIERUCHOMOŚCI INWESTYCYJNYCH PRZEZ SPÓŁKI DEWELOPERSKIE NOTOWANE NA LONDYŃSKIEJ GIEŁDZIE PAPIERÓW WARTOŚCIOWYCH ORAZ GIEŁDZIE PAPIERÓW WARTOŚCIOWYCH W WARSZAWIE

W celu zbadania stopnia wykorzystania wartości godziwej do wyceny nieruchomości inwestycyjnych w spółkach deweloperskich przeprowadzono badania sprawozdań finansowych spółek z tego sektora, notowanych na Giełdzie Papierów Wartościowych w Warszawie (GPW) oraz Londyńskiej Giełdzie Papierów Wartościowych (LSE).

Badaniem objęto sprawozdania finansowe 23 spółek notowanych na GPW oraz 66 spółek notowanych na LSE. Do analizy wybrano sprawozdania skonsolidowane, chyba że jednostka nie prezentowała takiego sprawozdania. W przypadku spółek notowanych na GPW przeanalizowano sprawozdania finansowe za 2010 r., z wyjątkiem jednej spółki, której sprawozdanie obejmowało pierwszą połowę 2011 r. Sprawozdania spółek z giełdy londyńskiej przygotowane były w większości przypadków za rok 2010. W sporadycznych przypadkach, gdy okres objęty sprawozdaniem finansowym nie pokrywał się z rokiem kalendarzowym, dane ustalono na ostatni dzień bilansowy poprzedzający 30 września 2011 r.

[17] Podobne rozwiązanie przewiduje również ustawa o rachunkowości dla inwestycji innych niż inwestycje w nieruchomości (art. 35). Zob. P. Kabalski, M. Frendzel, *O sensie stosowania modelu przeszacowania do wyceny środków trwałych*, „Folia Oeconomica" 2011, nr 249.

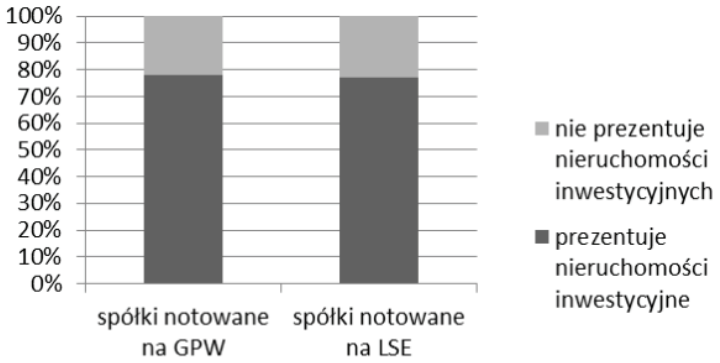
W prowadzonych badaniach przyjęto następujące kierunki analizy sprawozdań finansowych:

– czy spółka wykazuje w bilansie nieruchomości inwestycyjne;

– według jakiego modelu spółka wycenia w bilansie posiadane nieruchomości inwestycyjne;

– jaki jest udział wartości posiadanych nieruchomości inwestycyjnych w całkowitej wartości majątku spółki.

Na podstawie przeanalizowanych sprawozdań finansowych spółek deweloperskich notowanych na GPW ustalono, że nieruchomości inwestycyjne wykazało w bilansie 18 spółek (78%). Analiza sprawozdań finansowych spółek deweloperskich z rynku londyńskiego dostarczyła bardzo podobnych wyników. Wsród 66 zbadanych spółek 51 podmiotów (77%) wykazało w swoim majątku nieruchomości inwestycyjne. Wykres 1 prezentuje rozkład spółek pod względem wykazywania nieruchomości inwestycyjnych.

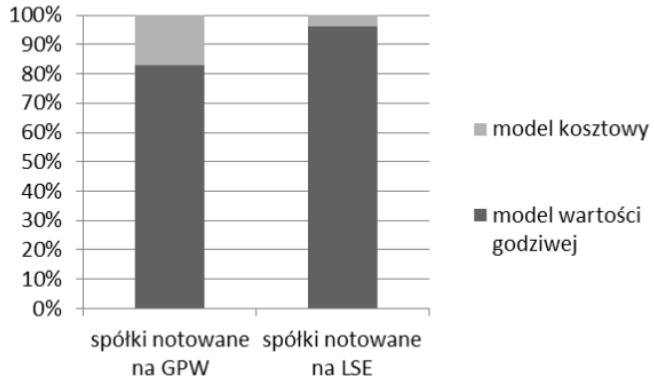
Wykres 1. Rozkład spółek deweloperskich notowanych na GPW i LSE, prezentujących nieruchomości inwestycyjne w bilansie

Źródło: opracowanie własne na podstawie badań własnych.

Brak wykazywania nieruchomości inwestycyjnych może być skutkiem tego, że niektóre podmioty deweloperskie koncentrują się na „wytwarzaniu" i sprzedaży nieruchomości, a w konsekwencji tego nieruchomości są wykazywane w zapasach.

Wśród spółek z sektora deweloperskiego notowanych na GPW, posiadających nieruchomości inwestycyjne, zdecydowana większość, bo aż 83%, do wyceny bilansowej tych pozycji zastosowało model wartości godziwej. W przypadku rynku londyńskiego zastosowanie wartości godziwej jako podstawy wyceny analizowanej grupy aktywów było jeszcze szersze – jedynie dwie spółki posiadające nieruchomości inwestycyjne stosowały do ich wyceny model kosztu, pozostałe zaś 96% przyjęło model wartości godziwej. Wykres 2 obrazuje rozkład zasto-

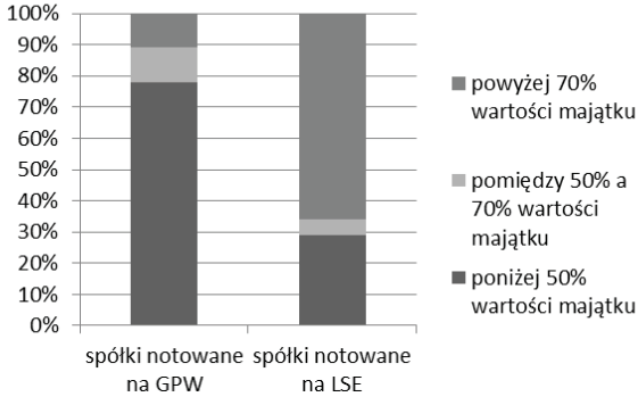
sowania wartości godziwej i kosztu przez podmioty wykazujące nieruchomości inwestycyjne.

Wykres 2. Rozkład spółek deweloperskich wykazujących nieruchomości inwestycyjne pod względem zastosowanego modelu wyceny

Źródło: opracowanie własne na podstawie badań własnych.

Następnie analizie poddano udział wykazywanych nieruchomości inwestycyjnych w ogólnej wartości majątku spółek deweloperskich z giełdy warszawskiej i londyńskiej. W tym przypadku otrzymane wyniki dla spółek z obu rynków znacznie się różnią. Wykres 3 obrazuje tę relację.

Wykres 3. Procentowy udział nieruchomości inwestycyjnych w sumie bilansowej spółek deweloperskich prezentujących nieruchomości inwestycyjne

Źródło: opracowanie własne na podstawie badań własnych.

Jak obrazuje wykres 3, w spółkach notowanych na GPW największy odsetek (78%) stanowią spółki, w których wartość posiadanych nieruchomości inwestycyjnych nie przekracza połowy wartości całkowitych aktywów. Jedynie w przypadku czterech spółek (22%) wartość nieruchomości inwestycyjnych przekraczała połowę wartości wszystkich aktywów, a tylko w dwóch spółkach (11%) wartość analizowanej grupy aktywów stanowiła ponad 70% całego majątku. W przypadku spółek deweloperskich notowanych na LSE badanie uwidoczniło inne relacje. U ponad 72% spółek wartość nieruchomości inwestycyjnych przekracza połowę ogólnej wartości aktywów, a prawie 67% spółek prezentowało nieruchomości inwestycyjne w kwocie przekraczającej 70% wartości całego swojego majątku.

Przedstawione wielkości obrazują, że podmioty deweloperskie na rynku londyńskim koncentrują swoją działalność na wynajmie i utrzymaniu nieruchomości inwestycyjnych, podczas gdy spółki z giełdy warszawskiej traktują je w znaczącej części jedynie jako element prowadzonej działalności. Tabela 1 prezentuje pełne wyniki przeprowadzonych badań w wielkościach bezwzględnych.

Tabela 1. Ilościowe zestawienie spółek deweloperskich wykazujących nieruchomości inwestycyjne

Kierunek przeprowadzonych badań	Spółki notowane na GPW	Spółki notowane na LSE
Liczba przebadanych spółek	23	66
Spółki wykazujące w bilansie NI	18	51
Spółki dokonujące wyceny NI w wartości godziwej	15	49
Spółki dokonujące wyceny NI w koszcie	3	2
Spółki, w których wartość NI stanowi ponad 50% sumy aktywów	4	37
Spółki, w których wartość NI stanowi ponad 70% sumy aktywów	2	34

Źródło: opracowanie własne na podstawie badań własnych.

5. PODSUMOWANIE

Wycena w wartości godziwej może budzić pewne kontrowersje, zwłaszcza gdy jednostki gospodarcze mogą dobrowolnie stosować ten parametr wyceny na podstawie zapisów przyjętych w polityce rachunkowości. Przeprowadzone

badania empiryczne wskazują, że w przypadku spółek notowanych na Londyńskiej Giełdzie Papierów Wartościowych i Giełdzie Papierów Wartościowych w Warszawie z sektora deweloperskiego wartość godziwa jest powszechnie stosowanym i dominującym parametrem wyceny. Na podstawie badań można zatem stwierdzić, że jeżeli notowany podmiot deweloperski wykazuje nieruchomości inwestycyjne, to najprawdopodobniej wycenia je na dzień bilansowy w wartości godziwej.

BIBLIOGRAFIA

1. Barth M., *Fair Value Accounting: Evidence from Investment Securities and the Market Valuation of Banks*, „Accounting Review" 1994, Vol. 69, No 1.
2. Herz R., *Robert H. Herz's Remarks*, FEI Conference 2002, New York.
3. Ignatowski R., *Instytucjonalne uwarunkowania i otoczenie globalnych standardów rachunkowości*, Wydawnictwo UŁ, Łódź 2009.
4. Kabalski P., *Polityka rachunkowości w spółce stosującej MSSF*, SKwP, Warszawa 2009.
5. Kabalski P., Frendzel M., *O sensie stosowania modelu przeszacowania do wyceny środków trwałych*, „Folia Oeconomica" 2011, nr 249.
6. *Materiał dyskusyjny (Discussion Paper) „Measurement Bases for Financial Accounting – Measurement on Initial Recognition"*, IASB, London 2005.
7. *Międzynarodowe Standardy Sprawozdawczości Finansowej*, [wyd. polskie] SKwP, Warszawa 2007, [wyd. angielskie] IASB, London 2009.
8. *MSSF 13 „Pomiar wartości godziwej"* / *IFRS 13 „Fair value measurement"*, IASB, London 2011.
9. Szychta A., *Paradygmaty w nauce rachunkowości w świetle koncepcji Thomasa S. Kuhna*. *Wybrane prace z dorobku 60-lecia Katedry Rachunkowości Uniwersytetu Łódzkiego 1948-2008*, Wydawnictwo UŁ, Łódź 2008.
10. Tweedie D., *Interview with Sir David Tweedie*, „Insight" Q3 (2007).
11. Ustawa z dnia 29 września 1994 r. o rachunkowości, Dz.U. z 2009 r., nr 152, poz. 1223 z późn. zm.
12. Walińska E. (red.), *Meritum. Rachunkowość i sprawozdawczość finansowa*, Dom Wydawniczy ABC, Warszawa 2008.

THE USE OF FAIR VALUE FOR THE MEASUREMENT OF INVESTMENT PROPERTY BY PROPERTY STOCK COMPANIES OF LONDON AND WARSAW MARKET – RESULTS OF OWN RESEARCH

Summary

An article relates to possibilities of preparation of accounting policies in relation to investment properties and their impact on financial statements. After discussion of main problematic issues relating to measurement at fair value, there presented the results of own research on the use of fair value by real estate development companies listed on London Stock Exchange and Warsaw Stock Exchange.

Ewa Jastrzębska[1]

SPRAWOZDAWCZOŚĆ FINANSOWA DOTYCZĄCA WARTOŚCI FIRMY

1. WSTĘP

Wartość firmy jest elementem bilansu, stanowi zatem kategorię rachunkowości. MSSF nr 3 definiuje wartość firmy jako składnik aktywów prezentujący przyszłe korzyści ekonomiczne, powstające z aktywów nabytych w ramach połączenia jednostek, których nie można pojedynczo zidentyfikować ani osobno ująć[2]. Ustawa o rachunkowości[3] określa wartość firmy jako różnicę pomiędzy ceną nabycia określonej jednostki lub zorganizowanej jej części a niższą od niej wartością godziwą przejętych aktywów netto. Ujęcie wartości firmy w aktywach bilansu warunkuje kwestia jej nabycia. Wartość firmy jako kategoria bilansowa może pojawić się zatem w aktywach jednostki wówczas, gdy jednostka dokonała przejęcia innego podmiotu oraz gdy cena przejęcia przewyższała wartość godziwą aktywów netto jednostki przejmowanej. Nie należy utożsamiać wartości firmy jako kategorii bilansowej z wewnętrzną wartością firmy, stanowiącą różnicę pomiędzy wartością przedsiębiorstwa a jego wyceną księgową.

Artykuł przedstawia znaczenie problemu wyboru przez jednostkę polityki rachunkowości na podstawie kategorii wartość firmy. Artykuł stanowi pewnego rodzaju analizę porównawczą zasad wyceny i prezentacji wartości firmy, wynika-

[1] Mgr Ewa Jastrzębska – firma prywatna, Główny Księgowy; jastrzebska-ewa@wp.pl

[2] Rozporządzenie Komisji (WE) nr 495/2009 z 3 czerwca 2009 r., zmieniające rozporządzenie (WE) nr 1126/2008 przyjmujące określone międzynarodowe standardy rachunkowości zgodnie z rozporządzeniem (WE) nr 1606/2002 Parlamentu Europejskiego i Rady w odniesieniu do Międzynarodowego Standardu Sprawozdawczości Finansowej (MSSF) 3, Dz.U. UE L 149/22 z dnia 12 VI 2009 r.

[3] Ustawa z dnia 29 września 1994 r. o rachunkowości, Dz.U. z 2009 r., nr 152, poz. 1223 z późn. zm.

jących z zapisów ustawy o rachunkowości oraz Międzynarodowych Standardów Rachunkowości.

2. WYCENA WARTOŚCI FIRMY W ŚWIETLE KRAJOWYCH I MIĘDZYNARODOWYCH REGULACJI BILANSOWYCH

Dla prawidłowego ustalenia wartości firmy konieczne jest określenie następujących wielkości: ceny nabycia jednostki i wartości godziwej przejętych aktywów netto[4].

Wartość godziwą przejętych aktywów netto określa się zgodnie z art. 44 b ust. 4 ustawy o rachunkowości. Gdy cena nabycia jednostki lub jej zorganizowanej części różni się od wartości godziwej przejętych aktywów netto, to powstała różnica stanowi dodatnią lub ujemną wartość firmy. Dodatnia wartość firmy to nadwyżka ceny przejęcia nad wartością godziwą aktywów netto jednostki przejętej.

Wartość firmy zgodnie z zapisami ustawy o rachunkowości podlega amortyzacji przez okres nie dłuższy niż 5 lat, okres ten w uzasadnionych przypadkach może zostać wydłużony do lat 20. Jednostka gospodarcza ustala plan amortyzacji wartości firmy w zależności od metody i stopnia dekapitalizacji. Ustalając plan amortyzacji, należy uwzględnić między innymi pozycję przedsiębiorstwa na rynku, atrakcyjność jego produktów, zaawansowanie technologiczne procesów produkcyjnych, pojawienie się nowej konkurencji[5]. Wydłużenie okresu amortyzacji podlega ujawnieniu w dodatkowych informacjach i objaśnieniach wraz z jego uzasadnieniem. Wartość firmy amortyzuje się metodą liniową, a odpisy amortyzacyjne odnosi się w ciężar pozostałych kosztów operacyjnych.

Ujemna wartość firmy powstaje, gdy cena nabycia jednostki lub zorganizowanej jej części jest niższa od wartości godziwej przejętych aktywów netto. Ujemną wartość firmy, zgodnie z art. 44b ust. 11, rozlicza się w księgach jednostki gospodarczej następująco:

– kwotę, która nie przewyższa wartości godziwej nabytych aktywów trwałych, z wyłączeniem długoterminowych aktywów finansowych notowanych na regulowanych rynkach, zalicza się do rozliczeń międzyokresowych przychodów przez okres będący średnią ważoną okresu ekonomicznej użyteczności nabytych i podlegających amortyzacji aktywów;

---

[4] W. Frąckowiak (red.), *Fuzje i przejęcia*, Polskie Wydawnictwo Ekonomiczne, Warszawa 2009, s. 203.

[5] A. Helin, *Skonsolidowane sprawozdanie finansowe. Jak sporządzić sprawozdanie finansowe jednostek powiązanych*, Ośrodek Doradztwa i Doskonalenia Kadr, Gdańsk 2009, s. 94.

– kwota, która przekracza wartość godziwą nabytych aktywów trwałych, z wyłączeniem długoterminowych aktywów finansowych notowanych na regulowanych rynkach, zaliczana jest do pozostałych przychodów operacyjnych.

Ujemną wartość firmy odpisuje się w pozostałe przychody operacyjne do wysokości, w jakiej dotyczy oszacowanych w sposób wiarygodny przyszłych strat i kosztów, ustalonych przez jednostkę przejmującą na dzień połączenia. Odpis ten następuje w okresie sprawozdawczym, w którym straty i koszty wpływają na wynik finansowy. Jeżeli straty i koszty te nie zostały poniesione w uprzednio przewidywanych okresach sprawozdawczych, to dotyczącą ich ujemną wartość firmy odpisuje się w sposób określony w art. 44b ust. 11 ustawy o rachunkowości.

Ujemna wartość firmy przedstawia swego rodzaju zysk z transakcji połączenia, ponieważ jednostka przejmująca zapłaciła niższą cenę niż wartość godziwa aktywów netto, które przejęła[6].

MSSF 3 pozwala wyłącznie na stosowanie metody nabycia do rozliczania połączeń jednostek gospodarczych. Stosując metodę nabycia do rozliczenia połączeń, jednostka przejmująca powinna zidentyfikować wartość firmy.

W zakresie zmian w zasadach rozliczania połączeń jednostek zamierzano pierwotnie wprowadzić model pełnej wartości firmy, czyli wprowadzić koncepcję podmiotu gospodarczego[7]. Ostatecznie przyjęto kompromisowe rozwiązanie, na użytek MSSF 3 dozwolono zastosowanie modelu całkowitej wartości firmy jako alternatywne wobec tradycyjnego podejścia[8].

Udziały niekontrolujące zostały zdefiniowane przez MSSF 3 jako kapitały w jednostce zależnej, których nie można bezpośrednio lub pośrednio przyporządkować do jednostki dominującej. MSSF 3 dopuszcza stosowanie dwóch metod wyceny tych udziałów: w wartości godziwej lub w wartości proporcjonalnego udziału niekontrolujących udziałów w możliwych do zidentyfikowania aktywach netto jednostki przejmowanej.

Zgodnie z par. 19 MSSF 3 wyboru metody należy dokonywać indywidualnie dla każdego połączenia jednostek. W związku z przyjęciem różnych koncepcji wyceny udziałów niedających kontroli ustalenie wartości firmy może być dwutorowe.

Wartość firmy na dzień przejęcia ujmuje się jako nadwyżkę:

sumy:

– płatności przetransferowanej, mierzonej zgodnie z MSSF 3 według wartości godziwej;

---

[6] M. Remlein, *Połączenie i podział jednostek gospodarczych w świetle polskich i międzynarodowych regulacji bilansowych*, Stowarzyszenie Księgowych w Polsce, Warszawa 2008, s. 48.

[7] Zmieniony MSSF 3 obowiązuje od okresów rozpoczynających się 1 stycznia 2009 r.

[8] A. Jaruga, M. Frendzel, R. Ignatowski, P. Kabalski, *Międzynarodowe Standardy Sprawozdawczości Finansowej (MSSF/MSR) 2009. Najnowsze zmiany*, Stowarzyszenie Księgowych w Polsce, Warszawa 2009, s. 139-140.

– wartości udziałów przypisanych do udziałowców niesprawujących kontroli, którą ustala się zgodnie z MSSF 3, oraz

– w przypadku przejęć przeprowadzonych wieloetapowo, także ustalonej na dzień przejęcia wartości godziwej wcześniej nabytych (tj. do dnia przejęcia) i posiadanych udziałów kapitałowych w przejmowanej jednostce,

ponad

– kwotę netto zidentyfikowanych nabytych aktywów oraz przejętych zobowiązań.

Wartość firmy ustala się według wzoru: a + b + c – d[9].

W przypadku połączeń jednostek realizowanych etapami w jednostce przejmowanej uprzednio posiadane udziały przeszacowuje się do wartości godziwej na dzień przejęcia, a wynikający z tej transakcji zysk lub stratę ujmuje się w rachunku zysków i strat[10].

MSSF 3 nie przewidują ujęcia ujemnej wartości firmy w sprawozdaniu finansowym. W przypadku, gdy podczas nabycia przedsiębiorstwa lub jego zorganizowanej części wystąpi ujemna wartość firmy, należy dokonać sprawdzenia poprawności wyceny aktywów netto przejmowanego przedsiębiorstwa oraz ujęcia w rachunku zysków i strat jakiejkolwiek nadwyżki powstałej po tej ponownej ocenie. Zgodnie ze standardem nadwyżka taka może wynikać z: błędów w szacowaniu wartości godziwych, w szczególności nieuwzględniania w szacunkach wartości godziwych potencjalnych przyszłych kosztów; wyceny niektórych składników sprawozdania finansowego jednostki przejmowanej, nie według ich wartości godziwej lub zakupu okazyjnego.

Ustawa o rachunkowości określa dwie metody połączeń jednostek gospodarczych: metodę nabycia oraz metodę łączenia udziałów. MSSF 3 dopuszcza wyłącznie metodę nabycia. Zgodnie z art. 44b ust. 15 ustawy o rachunkowości koszty poniesione bezpośrednio z przejęciem powiększają cenę przejęcia, MSSF 3 zaś zabrania aktywowania tych kosztów w wartości firmy. W przeciwieństwie do ustawy o rachunkowości MSSF 3 nie przewidują ujęcia ujemnej wartości firmy w bilansie.

Ustalenie skonsolidowanej wartość firmy, zgodnie z ustawą o rachunkowości, następuje poprzez porównanie ceny nabycia udziałów z proporcjonalną do praw własności częścią wartości godziwej aktywów netto jednostki podporządkowanej. Metoda ta odpowiada metodzie proporcjonalnego udziału przyjętej w MSSF 3[11].

---

[9] A. Jaruga, M. Frendzel, R. Ignatowski, P. Kabalski, *Międzynarodowe Standardy Sprawozdawczości Finansowej (MSSF/MSR) 2009. Najnowsze zmiany*, s. 141.

[10] Od 1 stycznia 2009 r. sprawozdanie z całkowitych dochodów.

[11] J. Siewierska, M. Kołosowski, *Sprawozdanie finansowe według MSSF/MSR i ustawy o rachunkowości*, Ośrodek Doradztwa i Doskonalenia Kadr, s. 105-106.

3. KOREKTA WARTOŚCI FIRMY W OKRESIE PÓŹNIEJSZYM

Zgodnie z art. 44b ust. 8 ustawy o rachunkowości wartość bilansową aktywów i zobowiązań ustalonych na dzień połączenia koryguje się w kolejnych okresach sprawozdawczych, jeżeli w wyniku zaistniałych zdarzeń lub uzyskanych informacji ustalenie wartości godziwej na dzień połączenia było niewłaściwe. W takim przypadku należy dokonać odpowiedniej korekty wartości firmy lub ujemnej wartości firmy, pod warunkiem, że jednostka przewiduje odzyskanie wartości wynikającej z przyszłych korzyści ekonomicznych i korekta taka dokonywana jest w ciągu roku obrotowego, w którym nastąpiło połączenie. W przeciwnym przypadku korektę taką zalicza się odpowiednio do pozostałych przychodów lub kosztów operacyjnych.

Gdy warunki połączenia zakładają możliwość korekty ceny przejęcia w wyniku zaistnienia w przyszłości określonych zdarzeń, wówczas korektę taką uwzględnia się przy określaniu ceny przejęcia na dzień połączenia, jeśli wystąpienie w przyszłości zdarzeń powodujących korektę jest prawdopodobne, a kwota korekty ceny może być określona w sposób wiarygodny. Zgodnie z art. 44b ust. 9 ustawy o rachunkowości, jeśli w kolejnych okresach sprawozdawczych nie wystąpią zdarzenia warunkujące zmianę ceny przejęcia lub faktyczna zmiana ceny będzie się różniła od wartości oszacowanej, to należy dokonać odpowiedniej korekty ceny przejęcia i wartości firmy lub ujemnej wartości firmy. Jeżeli na dzień połączenia wystąpienie takich zdarzeń w przyszłości nie było prawdopodobne lub nie można było oszacować w sposób wiarygodny wyniku tych zdarzeń, ówczesna cena przejęcia nie uwzględnia efektów przyszłych zdarzeń warunkowych. Jeżeli jednak po dniu połączenia zaistnieją okoliczności, które uprawdopodobnią wystąpienie tych zdarzeń w przyszłości i umożliwią ich wiarygodny szacunek, to należy dokonać odpowiedniej korekty ceny przejęcia oraz wartości firmy lub ujemnej wartości firmy.

MSSF 3 dopuszcza korygowanie pozycji ujętych w pierwotnym rozliczeniu połączenia jednostek w okresie do jednego roku po dacie przejęcia w przypadku pozyskania nowych informacji dotyczących faktów i okoliczności występujących na dzień przejęcia. Wszelkich korekt tego typu dokonuje się retrospektywnie, tak jak gdyby miały one miejsce w dniu przejęcia. Jeśli początkowe rozliczenie połączenia jednostek nie jest zakończone przed końcem okresu sprawozdawczego, w którym połączenie miało miejsce, jednostka przejmująca prezentuje w swoim sprawozdaniu finansowym przybliżone kwoty dotyczące pozycji, których rozliczenie jest niezakończone. Okres wyceny, zdefiniowany jako okres następujący po dniu przejęcia, w którym jednostka przejmująca może skorygować przybliżone kwoty ujęte w związku z połączeniem, nie może przekroczyć jednego roku.

MSSF 3 prezentuje odmienne niż ustawa o rachunkowości stanowisko w kwestii korygowania wartości firmy na skutek zmian wartości godziwej. Zgodnie

z zapisami par. 58 MSSF 3 jako korekta wartości firmy może być uznana zmiana będąca skutkiem uzyskania dodatkowych informacji na temat faktów i okoliczności, które istniały na dzień przejęcia, pod warunkiem, że zmiana nastąpiła w okresie wyceny. Zmiany wynikające z następujących po dniu przejęcia zdarzeń, takich jak osiągnięcie określonego pułapu przychodów, uzyskanie określonej ceny sprzedaży akcji lub przełom w pracach badawczo-rozwojowych, nie są korektami z okresu wyceny i nie wpływają na wartość firmy w późniejszych okresach[12].

Zarówno ustawa o rachunkowości, jak i MSSF 3 dopuszczają zatem możliwość skorygowania wartości firmy w okresie późniejszym. Różnice dotyczą okresu dokonywania korekty, ujmowania skutków zmian ceny przejęcia oraz kwestii korekty wartości firmy na skutek zmian wartości godziwej zapłaty warunkowej. Ponadto MSSF 3 wymaga ujawnienia w sprawozdaniu finansowym informacji umożliwiających użytkownikom sprawozdania finansowego ocenę skutków finansowych korekt ujętych w bieżącym okresie, które dotyczą połączeń jednostek przeprowadzonych w danym okresie lub poprzednich okresach sprawozdawczych. Ustawa o rachunkowości nie wymaga ujawnienia tego zakresu informacji[13].

4. UTRATA WARTOŚCI FIRMY W ŚWIETLE PRZEPISÓW KRAJOWYCH ORAZ MIĘDZYNARODOWYCH

Zgodnie z art. 28 ust. 7 ustawy o rachunkowości trwała utrata wartości zachodzi wówczas, gdy istnieje duże prawdopodobieństwo, że kontrolowany przez jednostkę składnik aktywów nie przyniesie w przyszłości w znaczącej części lub w całości przewidywanych korzyści ekonomicznych, co uzasadnia dokonanie odpisu aktualizującego, doprowadzającego wartość bilansową składnika aktywów do ceny sprzedaży netto lub wartości godziwej ustalonej w inny sposób. Zgodnie z zapisami KRS 4[14] oraz MSR 36 „Utrata wartości aktywów"[15] składnik aktywów nie powinien być wykazywany w kwocie przewyższającej jego wartość odzyskiwaną. Wartość odzyskiwana to wartość wyższa z dwóch kwot, na które składają się: wartość użytkowa, czyli bieżąca, szacunkowa wartość przyszłych przepływów pieniężnych, których uzyskania oczekuje się z tytułu dalszego użytkowania

[12] J. Siewierska, M. Kołosowski, *Sprawozdanie finansowe według MSSF/MSR i ustawy o rachunkowości*, s. 98.

[13] Tamże, s. 96-99.

[14] Krajowy Standard Rachunkowości nr 4 „Utrata wartości aktywów", Dz.Urz. MF z 2008 r., nr 4, poz. 35.

[15] Rozporządzenie Komisji (WE) nr 1126/2008 z 3 listopada 2008 r. przyjmujące określone standardy rachunkowości zgodnie z rozporządzeniem (WE) nr 1606/2002 Parlamentu Europejskiego i Rady, Dz.U. UE L 320/1 z dnia 29 XI 2008 r. z późn. zm.

danego składnika aktywów; oraz wartość godziwa pomniejszona o koszty doprowadzenia do sprzedaży.

Do utraty wartości dochodzi wówczas, gdy wartość odzyskiwana jest niższa od wartości bilansowej.

KRS 4 nakłada na jednostki gospodarcze obowiązek testowania utraty wartości składnika aktywów jedynie w przypadku, gdy stwierdzi się występowanie przesłanek świadczących o tym, że składnik ten utracił zdolność do przynoszenia korzyści ekonomicznych. Wartość firmy jest testowana jako składnik ośrodka generującego środki pieniężne i jeżeli zaszła utrata wartości tego ośrodka, część lub całość tej utraty alokowana jest na wartość firmy. W przypadku, gdy w ramach przejętej jednostki gospodarczej wyróżniono kilka ośrodków generujących środki pieniężne, wartość firmy rozpoznana na przejęciu tej jednostki powinna być alokowana między poszczególne ośrodki na uzasadnionej podstawie. Najczęściej za klucz rozliczeniowy wykorzystywany do alokowania wartości firmy na poszczególne ośrodki wypracowujące korzyści ekonomiczne służy wartość godziwa poszczególnych nabytych aktywów netto. Ośrodek wypracowujący korzyści ekonomiczne to najmniejszy do zidentyfikowania zespół aktywów wypracowujących korzyści ekonomiczne grupowo, w znacznej mierze niezależnie od aktywów wypracowujących korzyści ekonomiczne pojedynczo oraz od innych aktywów wypracowujących korzyści ekonomiczne pojedynczo. Rzadziej spotyka się wykorzystywanie wielkości naturalnych, takich jak na przykład liczba pracowników zatrudnionych w poszczególnych ośrodkach wypracowujących korzyści ekonomiczne.

„Wartość firmy, powstałą w wyniku połączenia jednostek gospodarczych, ocenia się łącznie jako element grupowego obiektu utraty wartości[16]. Na jego wartość wynikającą z ksiąg rachunkowych składają się:

– suma wartości netto wszystkich aktywów składających się na taki ośrodek wypracowujący korzyści ekonomiczne,

– część wartości netto aktywów wspólnych zwiększająca wartość grupowego obiektu utraty wartości,

– wartość firmy lub część wartości firmy przypadająca na dany ośrodek (w przypadku gdy wiąże się ona z dwoma lub większą ilością ośrodków),

– zmniejszenia w postaci przypadających na dany ośrodek zobowiązań i rezerw”.

MSSF 3 wymaga, żeby wartość firmy powstała w momencie nabycia podlegała kapitalizacji i nie była amortyzowana, lecz co roku testowana pod kątem utraty wartości, zgodnie z MSR 36. Utrata wartości następuje wówczas, gdy rzeczywista wartość składnika aktywów spada poniżej wartości wykazywanej w sprawozdaniu finansowym. MSR 36 wymaga poddania testowi na utratę wartości wartość firmy

[16] M. Towpik, R. Kałużny, A. Piechocka-Kałużna, *Badanie wartości szacunkowych w sprawozdaniach finansowych*, Krajowa Izba Biegłych Rewidentów, Warszawa 2011, s. 56-57.

oraz wartości niematerialne o nieokreślonym okresie użytkowania, jak również takie, które nie są jeszcze gotowe do użytkowania co rok, bez względu na to, czy istnieją przesłanki wskazujące na możliwość wystąpienia utraty wartości. Pozostałe składniki aktywów, podobnie jak w KRS 4, poddawane są testowi na utratę wartości jedynie w sytuacji, gdy występują do tego przesłanki. Coroczny test na utratę wartości firmy może być przeprowadzony w dowolnym terminie w ciągu roku, pod warunkiem, że przeprowadza się go co roku w tym samym terminie.

Wartość firmy powinna zostać przyporządkowana i poddawana testom na utratę wartości na możliwie najniższym poziomie, na którym jest monitorowana na wewnętrzne potrzeby zarządcze jednostki oraz nie powinna być testowana na poziomie wyższym niż poziom segmentu operacyjnego, będącego częścią składową jednostki zaangażowanej w działalność gospodarczą, w związku z którą może uzyskiwać przychody i ponosić koszty.

Wybrany przez jednostkę gospodarczą sposób wyceny wartości godziwej i wyceny udziałów nieuprawniających do sprawowania kontroli ma wpływ na testy na utratę wartości i w konsekwencji na wysokość ujętego odpisu z tytułu utraty wartości. Zastosowanie metody proporcjonalnego udziału wymaga ubruttowienia wartości firmy. Natomiast zastosowanie metody wartości godziwej oznacza, że nie ma obowiązku ubruttowienia wartości firmy. Wybór tej metody skutkuje jednak koniecznością ujęcia całości odpisów z tytułu utraty wartości w rachunku zysków i strat. Różnica pomiędzy zasadami przeprowadzania testu na utratę wartości firmy i ujmowania jego wyników wynikająca z MSR 36 oraz KRS pojawi się zatem, gdy udział jednostki gospodarczej w jednostce podporządkowanej wynosi mniej niż 100%.

5. PODSUMOWANIE

W każdym sprawozdaniu finansowym istnieją transakcje, dla których wyceny opierają się na wartościach szacunkowych. Wszelkie zmiany wartości szacunkowych wynikające ze zmian w polityce rachunkowości mają wpływ zarówno na bieżące wyniki finansowe jednostki, jak i wyniki następnych okresów. Jedną z pozycji sprawozdania finansowego, której wartość należy ustalić w drodze oszacowania, jest wartość firmy.

Każda jednostka gospodarcza ma możliwość wyboru sposobu kalkulacji wartości firmy. Gdy pojawią się udziały niedające kontroli, kierownictwo jednostki powinno rozważyć swoje przyszłe zamiary, aby wybrać właściwą metodę ich wyceny.

„Wybór wyceny udziałów niesprawujących kontroli w wartości godziwej (która na ogół przewyższa proporcjonalny udział możliwych do zweryfikowania aktywów netto) oddziałuje na rezydualną wartość firmy. Inne istotne elementy:

– wybór ma wpływ wyłącznie na początkową ocenę udziałów niesprawujących kontroli – opcja wartości godziwej nie jest dostępna w przypadku późniejszych zmian udziałów niesprawujących kontroli;

– podwyższona kwota przypisana do wartości godziwej w wyniku wyboru wyceny udziałów niesprawujących kontroli stanowi trwałą różnicę kwoty bilansowej wartości firmy;

– oznacza to, że wartość firmy podlegająca testom na utratę wartości zgodnie z MSR 36 będzie się różniła. MSSF 3 obejmuje jednak nowelizację do MSR 36, która wyrównuje tę różnicę. Jeżeli jednostka dokonuje wyceny udziałów niesprawujących kontroli proporcjonalnie do własnego udziału w możliwych do zidentyfikowania aktywach netto jednostki zależnej na dzień przejęcia, nie w wartości godziwej, przy testowaniu utraty wartości bilansowa wartość firmy alokowana do tego ośrodka zostaje ubruttowiona tak, by uwzględniała wartość firmy przypisaną do udziałów niesprawujących kontroli. Tak skorygowaną wartość bilansową porównuje się z wartością odzyskiwalną jednostki w celu sprawdzenia utraty wartości ośrodka generującego przepływy pieniężne;

– w przypadku niewybrania przez jednostkę opcji wyceny udziałów niesprawujących kontroli w wartości godziwej, wartość firmy w odniesieniu do udziałów niesprawujących kontroli nie zostaje ujęta, ponieważ dodatkowe transakcje realizowane po objęciu kontroli rozlicza się jako transakcje kapitałowe”[17].

Zasadnicze różnice w zakresie zasad wyceny i prezentacji wartości firmy, pomiędzy zapisami ustawy o rachunkowości a Międzynarodowymi Standardami Rachunkowości, dotyczą: amortyzacji wartości firmy, kwestii ujmowania ujemnej wartości firmy; korekty wartości firmy na skutek zmian wartości godziwej zapłaty warunkowej oraz kwestii ujmowania kosztów poniesionych bezpośrednio w związku z połączeniem.

BIBLIOGRAFIA

1. *Połączenie jednostek gospodarczych i zmiany struktury własnościowej. Przewodnik po znowelizowanych standardach MSSF 3 i MSR 27*, http:// www.deloitte.com, Deloitte 2011.
2. Frąckowiak W. (red.), *Fuzje i przejęcia*, Polskie Wydawnictwo Ekonomiczne, Warszawa 2009.

[17] *Połączenie jednostek gospodarczych i zmiany struktury własnościowej. Przewodnik po znowelizowanych standardach MSSF 3 i MSR 27*, http://www.deloitte.com, Deloitte 2011, s. 30.

3. Helin A., *Skonsolidowane sprawozdanie finansowe. Jak sporządzić sprawozdanie finansowe jednostek powiązanych*, Ośrodek Doradztwa i Doskonalenia Kadr, Gdańsk 2009.
4. Jaruga A., Frendzel M., Ignatowski R., Kabalski P., *Międzynarodowe Standardy Sprawozdawczości Finansowej (MSSF/MSR) 2009. Najnowsze zmiany*, Stowarzyszenie Księgowych w Polsce, Warszawa 2009.
5. *Krajowy Standard Rachunkowości nr 4 „Utrata wartości aktywów"*, Dz.Urz. MF z 2008 r., nr 4, poz. 35.
6. Remlein M., *Połączenie i podział jednostek gospodarczych w świetle polskich i międzynarodowych regulacji bilansowych*, Stowarzyszenie Księgowych w Polsce, Warszawa 2008, s. 48.
7. Rozporządzenie Komisji (WE) nr 1126/2008 z 3 listopada 2008 r. przyjmujące określone standardy rachunkowości zgodnie z rozporządzeniem (WE) nr 1606/2002 Parlamentu Europejskiego i Rady, Dz.U. UE L 320/1 z dnia 29 XI 2008 r. z późn. zm.
8. Rozporządzenie Komisji (WE) nr 495/2009 z 3 czerwca 2009 r. zmieniające rozporządzenie (WE) nr 1126/2008 przyjmujące określone międzynarodowe standardy rachunkowości zgodnie z rozporządzeniem (WE) nr 1606/2002 Parlamentu Europejskiego i Rady w odniesieniu do Międzynarodowego Standardu Sprawozdawczości Finansowej (MSSF) 3, Dz.U. UE L 149/22 z dnia 12 VI 2009 r.
9. Siewierska J., Kołosowski M., *Sprawozdanie finansowe według MSSF/MSR i ustawy o rachunkowości,* Ośrodek Doradztwa i Doskonalenia Kadr, Gdańsk 2010.
10. Towpik M., Kałużny R., Piechocka-Kałużna A., *Badanie wartości szacunkowych w sprawozdaniach finansowych*, Krajowa Izba Biegłych Rewidentów, Warszawa 2011.
11. Ustawa z dnia 29 września 1994 r. o rachunkowości, tekst jedn. Dz.U. z 2009 r., nr 152, poz. 1223 z późn. zm.

FINANCIAL REPORTING CONNECTED WITH COMPANY'S VALUE

Summary

A company's value as part of business is an element of accounting. The aim of this article is to present rules of including the company's value in a financial reporting of united and affiliated units, done in accordance with national and international regulations.

The article includes amendment to MSSF 3 "Merger of units" implementing new rules of valuation of company's value, and unauthorized participation to exercise supervision, and influence of chosen method of valuation of a company over manner of carrying out a test on losing a value, and height of revaluation write-down included.

Monika Król-Stępień[1]

WYMOGI POLITYKI RACHUNKOWOŚCI W ZAKRESIE DOKUMENTOWANIA SYSTEMÓW INFORMATYCZNYCH RACHUNKOWOŚCI A WYMOGI STAWIANE BIEGŁYM REWIDENTOM W ZAKRESIE BADANIA W ŚRODOWISKU ZAAWANSOWANYM INFORMATYCZNIE – SPOJRZENIE PRAKTYCZNE

1. WSTĘP

Każda jednostka działalności gospodarczej prowadząca księgi rachunkowe zobligowana jest określić zasady (politykę) rachunkowości. Na zasadach tych opierają się wszystkie przedsięwzięcia podejmowane w trakcie roku obrotowego, jak i na etapie sporządzania sprawozdań finansowych. Wiele jednostek zobligowanych jest poddawać swoje sprawozdania badaniu przez biegłego rewidenta. Jednym z obszarów badania jest ocena przyjętych przez jednostkę zasad (polityki) rachunkowości i potwierdzenie ich zgodności z zapisami ustawy o rachunkowości.

Artykuł jest próbą odpowiedzi na pytania: Czy zapisy ustawy o rachunkowości dotyczące zasad prowadzenia ksiąg przy użyciu komputera są dostosowane do dzisiejszych realiów? Czy jednostki są w stanie spełnić postanowienia ustawy o rachunkowości dotyczące systemów informatycznych rachunkowości? Czy obowiązujące biegłych rewidentów standardy dostarczają wskazówek i narzędzi, jak należy testować systemy informatyczne rachunkowości?

2. WYMOGI POLITYKI RACHUNKOWOŚCI W ZAKRESIE DOKUMENTOWANIA SYSTEMÓW INFORMATYCZNYCH RACHUNKOWOŚCI

Jak podkreślono we wstępie, jednostki prowadzące księgi rachunkowe zobligowane są do opracowania polityki rachunkowości. Szczególne wymogi w za-

[1] Mgr Monika Król-Stępień – Uniwersytet Ekonomiczny we Wrocławiu, Katedra Rachunkowości Finansowej i Kontroli, asystent; monika.krol-stepien@ue.wroc.pl

kresie polityki rachunkowości ustawa nakłada na jednostki prowadzące księgi rachunkowe przy użyciu komputera. Podkreślenia wymaga, iż zapisy ustawy w zakresie systemów komputerowych są jednolite dla wszystkich jednostek i ustawa nie zakłada stosowania żadnych uproszczeń.

W tym miejscu warto postawić pytanie: Czy zapisy ustawy o rachunkowości dotyczące zasad prowadzenia ksiąg przy użyciu komputera są dostosowane do dzisiejszych realiów? Od kilkunastu lat obserwuje się intensywny rozwój technologii informatycznych. Powszechna dostępność technologii i ich rozwój sprawiają, że trudno dziś o jednostkę, która prowadzi księgi ręcznie. Co więcej, współczesne systemy informacyjne rachunkowości daleko wykraczają poza tradycyjne systemy informatyczne służące prowadzeniu księgi głównej.

Zapisy rozdz. 2 ustawy o rachunkowości dotyczącego zasad prowadzenia ksiąg można odczytać, iż zasady zostały określone w konwencji ręcznego prowadzenia ksiąg i mogą stwarzać dla odbiorcy wrażenie, że prowadzenie ksiąg z wykorzystaniem komputera występuje incydentalnie. Tym samym można wysunąć wniosek, iż zapisy ustawy o rachunkowości nie przystają do dzisiejszych realiów. Potwierdzeniem tego jest chociażby stanowisko w sprawie niektórych zasad prowadzenia ksiąg rachunkowych wydane przez Komitet Standardów Rachunkowości w dniu 13 kwietnia 2010 r. Potwierdzenie tezy znajdujemy już w samym wprowadzeniu do stanowiska[2]: brak niektórych szczegółowych uregulowań w ustawie oraz wątpliwości powstające przy praktycznym stosowaniu rozdz. 2 ustawy Prowadzenie ksiąg rachunkowych uzasadniają potrzebę przedstawienia przez KSR stanowiska w sprawie niektórych zasad prowadzenia ksiąg rachunkowych.

Stanowisko to zawiera szereg wskazówek praktycznych, jednakże szczegółowe regulacje w tak istotnych kwestiach powinny mieć rangę ustawy, dlatego konieczna jest jej nowelizacja w obszarze zasad prowadzenia ksiąg.

We wstępie postawiono kolejne pytanie: Czy jednostki są w stanie spełnić postanowienia ustawy o rachunkowości dotyczące dokumentowania systemów informatycznych? W dokumentacji opisującej zasady rachunkowości jednostek prowadzących księgi z wykorzystaniem komputera – w myśl art. 10 ust. 1 pkt 3 lit. b i c oraz pkt 4 – powinny być ujęte takie elementy, jak[3]:

1) wykaz zbiorów danych, stanowiących księgi rachunkowe na komputerowych nośnikach danych z określeniem ich struktury, wzajemnych powiązań oraz ich funkcji w prowadzeniu całości ksiąg rachunkowych;

2) opis systemu przetwarzania danych przy użyciu komputera zawierający:

[2] Stanowisko Komitetu Standardów Rachunkowości z dnia 13 kwietnia 2010 r. w sprawie niektórych zasad prowadzenia ksiąg rachunkowych, www.mf.gov.pl

[3] Ustawa z dnia 29 września 1994 r. o rachunkowości, tekst jedn. Dz.U. 2009, nr 152, poz. 1223 z późn. zm., art. 10.

– wykaz programów,
– omówienie procedur i funkcji,
– opis algorytmów i parametrów,
– opis programowych zasad ochrony danych,
– metody zabezpieczenia dostępu do danych i systemu ich przetwarzania,
– wersję oprogramowania,
– datę rozpoczęcia eksploatacji;

3) podstawowe zasady ochrony danych, a w szczególności metody dostępu do danych i systemu ich przetwarzania;

4) opis systemu służącego ochronie danych i ich zbiorów, czyli ksiąg rachunkowych, dowodów księgowych.

Przepisy ustawy zobowiązują zatem jednostki do wykazu zbiorów i opisu systemu przetwarzania danych. O ile samo udokumentowanie wykazu programów, wersji oprogramowania, czy daty rozpoczęcia raczej nie jest problematyczne, o tyle kwestia legalności oprogramowania na stanowiskach komputerowych – w sytuacji gdy dla poszczególnych operatorów wymagana jest odrębna licencja – w ramach tzw. racjonalizacji kosztów może rodzić problemy natury prawnej i etycznej. Nie bez znaczenia dla stosowania oprogramowania, przy użyciu którego prowadzi się księgi rachunkowe, są przepisy ustawy z dnia 4 lutego 1994 r. o prawie autorskim i prawach pokrewnych. Przepisy tej ustawy regulują zasady ochrony programów komputerowych tak, jak innych utworów. Przestrzeganie przez jednostkę prawa autorskiego z zakresie oprogramowania komputerowego to[4]:

– zakup licencjonowanego oprogramowania na określoną liczbę komputerów;
– korzystanie z programu zgodnie z umową licencyjną.

Podstawowy problem z praktycznym zastosowaniem wymogów art. 10 ust. 1 pkt 3 lit. c dotyczy opisu algorytmów i parametrów przetwarzania danych. Potwierdzeniem tego są wyniki ankiety przeprowadzonej wśród biegłych rewidentów (omówionej szczegółowo w części 3 artykułu).

Przepisy ustawy zobowiązują ponadto jednostki do opracowania rozwiązań w zakresie ochrony danych. Warunkiem stosowania wybranych rozwiązań w zakresie przechowywania ksiąg rachunkowych jest spełnienie następujących warunków określonych w art. 71[5]:

1) dokumentację, a której mowa w art. 10 ust. 1 u.o.r. księgi rachunkowe, dowody księgowe, dokumenty inwentaryzacyjne i sprawozdania finansowe należy

[4] *System rachunkowości wspomaganej komputerem*, praca zb. pod red. I. Dziedziczaka i J. Stępniewskiego, SKwP, Warszawa 1999, s. 62.

[5] Ustawa z dnia 29 września 1994 r. o rachunkowości, Dz.U. 2009, nr 152, poz. 1223 z późn. zm., art. 71.

przechowywać w należyty sposób i chronić przed niedozwolonymi zmianami, nieupoważnionym rozpowszechnianiem, uszkodzeniem lub zniszczeniem;

2) przy prowadzeniu ksiąg rachunkowych przy użyciu komputera ochrona danych powinna polegać na stosowaniu odpornych na zagrożenia nośników danych, na doborze stosowanych środków ochrony zewnętrznej, na systematycznym tworzeniu rezerwowych kopii zbiorów danych zapisanych na informatycznych nośnikach danych, pod warunkiem zapewnienia trwałości zapisu informacji systemu rachunkowości, przez czas nie krótszy od wymaganego do przechowywania ksiąg rachunkowych, oraz na zapewnieniu ochrony programów komputerowych i danych systemu informatycznego rachunkowości poprzez stosowanie odpowiednich rozwiązań programowych i organizacyjnych, chroniących przed nieupoważnionym dostępem lub zniszczeniem.

Należy podkreślić, że ustawa nie określa przykładów trwałych nośników danych. Zapewnienie trwałości zapisu danych polega na przeniesieniu lub przechowywaniu danych w sposób pozwalający zachować je w niezmienionej postaci. W szczególności[6]:

– raz zapisane dane nie mogą ulec skasowaniu ani modyfikacji;

– nośnik danych jako przedmiot nie może sam z siebie utracić swoich cech technicznych w trakcie eksploatacji i przechowywania, czyli musi być zapewniona trwałość zapisu informacji przez czas nie krótszy od wymaganego dla przechowywania ksiąg rachunkowych.

Wydaje się, że nośnikami tymi, obok wydruków, są: dyski magnetooptyczne, streamery, dyski optyczne CD-ROM, mikrofilmy. Podstawową kwestią jest zatem sporządzanie kopii zapasowych, które powinny być przechowane w innych miejscach, gwarantujących ich nienaruszalność.

Jak wspomniano powyżej, elementem dokumentacji przyjętych przez jednostkę zasad (polityki) rachunkowości jest opis systemu ochrony danych i ich zbiorów, w tym także dowodów księgowych. Ustawa o rachunkowości nie definiuje jednak, co się składa na system ochrony ani nie określa jego zakresu.

Celem ochrony dostępu do systemu jest zapobieganie przed korzystaniem z systemu osób nieupoważnionych lub nieuprawnionych. Dlatego ustalając zasady ochrony dostępu, należy odpowiedzieć na pytanie: Kto musi mieć dostęp do systemu oraz do czego powinien mieć dostęp dany użytkownik? Wymieniony rodzaj ochrony sprowadza się do zabiegów organizacyjnych i technicznych, które ograniczają możliwości pracy w systemie komputerowym. Mogą być nimi[7]:

– upoważnienie dostępu do pomieszczeń jednostki, w tym dostępu do pomieszczeń, w których znajduje się sprzęt komputerowy;

---

[6] Ustawa z dnia 29 września 1994 r. o rachunkowości, Dz.U. 2009, nr 152, poz. 1223 z późn. zm., art. 13.

[7] *System rachunkowości wspomaganej komputerem*, s. 118-119.

– zabezpieczenie przed nieupoważnionym wtargnięciem do pomieszczeń – odpowiednie drzwi, okna, zamki, alarmy, blokady;

– środki identyfikacji użytkowników uruchamiających komputery – kluczyk odblokowujący, karta identyfikacyjna, hasła;

– ograniczenia w podjęciu pracy – konieczność instalacji wymiennego nośnika w pamięci zewnętrznej.

Ochrona systemu przed uszkodzeniem polega więc na ustaleniu zabezpieczeń przed zdarzeniami wpływającymi na zakłócenia pracy systemu, a mianowicie: awarią sprzętu komputerowego, niewłaściwym działaniem użytkownika, wirusami komputerowymi, wadliwym działaniem systemowego oprogramowania itp.

Podsumowując, zapisy ustawy ogólnie określają zasady prowadzenia ksiąg z wykorzystaniem komputera i nie zawierają gotowych rozwiązań. Tym samym, aby spełnić wymogi ustawy o rachunkowości, jednostka musi być świadoma zagrożeń w obszarze środowiska, w którym funkcjonuje, aby zabezpieczyć się przed potencjalnymi negatywnymi skutkami. Celem spełnienia ogólnie określonych wymogów ustawy niezbędna jest podstawowa znajomość zagadnień informatycznych.

3. OCENA JAKOŚCI DOKUMENTACJI POLITYKI RACHUNKOWOŚCI W OBSZARZE DOKUMENTOWANIA SYSTEMÓW INFORMATYCZNYCH – WYNIKI ANKIETY

W dniach 26-28 października 2011 r. w Jachrance k. Warszawy odbyła się XII Doroczna Konferencja Auditingu pod hasłem „Wpływ MSRF na praktykę rewizji finansowej w Polsce". Wśród uczestników konferencji przeprowadzono ankietę: „Rewizja finansowa w środowisku zaawansowanym informatycznie". Ankieta została przeprowadzona wśród biegłych rewidentów – rozdano około 200 ankiet, zwrócono 47 wypełnionych. Analiza wyników ankiety prowadzi do wniosku, że jednostki stosujące systemy informatyczne mają problem z praktycznym zastosowaniem art. 10 ust. 1 pkt 3 lit. c.

Zdaniem biegłych rewidentów 40% badanych przez nich jednostek nie jest w stanie spełnić wymogów ustawowych dotyczących dokumentowania sposobu przetwarzania danych w kwestii opisu algorytmów i parametrów przetwarzania.

95% ankietowanych stwierdziło, ze podstawową przyczyną braku dokumentacji jest niechęć twórców zintegrowanych systemów do ujawniania swojego *know-how*, gdyż algorytmy działania, zindywidualizowane rozwiązania czy klucze dostępu do systemów są traktowane jako wiedza tajemna.

Wszyscy ankietowani zgodnie potwierdzili, że w przypadku podmiotów stosujących tzw. pudełkowe (zestandaryzowane) rozwiązania jednostki posiadają

dokumentację – najczęściej w postaci książki zawierającej opis zasad księgowania z wykorzystaniem określonego systemu, jednak zdaniem 90% ankietowanych opracowania książkowe nie spełniają wymogów ustawy o rachunkowości.

Analiza wyników ankiety potwierdza trudność w praktycznym stosowaniu zapisów ustawy o rachunkowości. W przypadku jednostek poddających swoje sprawozdania badaniu dodatkowy ciężar odpowiedzialności przerzucony jest na biegłego rewidenta, bo ma on ocenić, czy jednostka posiada dokumentację polityki rachunkowości spełniającą wymogi ustawy. Już sama odpowiedź na pytanie, czego wymaga ustawodawca, rodzi wątpliwości: Czy spisu logarytmów – stanowiących wiedzę tajemną? Czy raczej książkowego opracowania zasad funkcjonowania systemu – zawierającego informacje ogólne?

Pytań jest więcej, bo nie ma pewności, czy to, co jednostka uzna za stosowne, zadowoli również biegłego rewidenta, czy organy skarbowe. Kto posiada kompetencje do oceny logarytmów funkcjonowania systemów? Tym samym ankieta potwierdziła konieczność nowelizacji ustawy o rachunkowości w kwestii zakresu elementów, które powinna określać polityka rachunkowości.

4. PODSTAWY PRAWNE BADANIA SPRAWOZDAŃ FINANSOWYCH W ŚRODOWISKU ZAAWANSOWANYM INFORMATYCZNIE

Podstawową pomoc w wyborze określonego sposobu postępowania dla biegłych rewidentów w Polsce stanowią zapisy Krajowych Standardów Rewizji Finansowej (KSRF), obowiązujące od 9 kwietnia 2010 r. KSRF nie są jedynym źródłem określającym zasady badania sprawozdań finansowych. KSRF nr 1 Ogólne zasady badania sprawozdań finansowych już w ust. 6 wskazuje, że[8]: przeprowadzając badanie sprawozdania finansowego, biegły rewident powinien kierować się postanowieniami standardu i innych krajowych standardów rewizji finansowej, wydanych przez Krajową Radę Biegłych Rewidentów, oraz osądem zawodowym, wypływającym z jego wiedzy, doświadczenia i intuicji.

Ponadto KSRF nr 1 w ust. 7 odsyła do postanowień Międzynarodowych Standardów Rewizji Finansowej (MSRF), wydanych przez Międzynarodową Federację Księgowych (IFAC). Dotyczy to między innymi przypadków, gdy biegły rewident uzna potrzebę kierowania się tymi standardami, m.in. gdy[9]: ma do czynienia

[8] Krajowy Standard Rewizji Finansowej nr 1 Ogólne zasady badania sprawozdań finansowych, Warszawa 2010, www.kibr.org.pl, ust. 6.

[9] Krajowy Standard Rewizji Finansowej nr 1 Ogólne zasady badania sprawozdań finansowych, Warszawa 2010, www.kibr.org.pl, ust. 7.

ze sprawą nieuregulowaną lub uregulowaną zbyt ogólnie w krajowych standardach rewizji finansowej.

Niniejszy rozdział jest próbą znalezienia odpowiedzi na pytanie postawione we wstępie: Czy obowiązujące biegłych rewidentów standardy dostarczają wskazówek i narzędzi, jak należy badać sprawozdania finansowe w środowisku zaawansowanym informatycznie? W tym celu dokonano krytycznej oceny zapisów KSRF nr 1 w zakresie dotyczącym sposobu badania jednostki prowadzącej księgi rachunkowe z wykorzystaniem narzędzi informatycznych. KSRF nr 1 w czterech ustępach odnosi się do kwestii będących przedmiotem zainteresowania.

W ust. 23 KSRF nr 1 wskazana jest istota problemu[10]. Techniczne sposoby prowadzenia ksiąg rachunkowych i sporządzania sprawozdań finansowych nie wywierają wpływu na cel i przedmiot badania. Jednak technika prowadzenia przez jednostkę ksiąg rachunkowych wywiera wpływ na sposób badania, zależny m.in. od stosowanej technologii przetwarzania danych, złożoności systemów informatycznych, liczby kont i operacji gospodarczych, które są charakterystyczne dla danej jednostki. W jednostkach stosujących proste programy, rejestrujące małą liczbę operacji gospodarczych na niewielkiej liczbie kont, sposób badania ksiąg rachunkowych prowadzonych za pomocą komputera nie różni się w zasadzie od sposobu badania ksiąg prowadzonych tradycyjnymi technikami.

Zapisy ust. 23 KSRF nr 1 budzą wątpliwości, gdyż w dobie informatyzacji trudno o jednostkę podlegającą badaniu, która w sposób ręczny prowadziłaby księgi rachunkowe. Ponadto mała liczba operacji na niewielkiej liczbie kont wcale nie musi oznaczać, że biegły nie ma do czynienia ze złożonymi i nietypowymi transakcjami.

W kolejnym ust., nr 24 KSRF nr 1, stwierdza się, że[11]: badanie ksiąg rachunkowych jednostek stosujących złożone systemy informatyczne, w których na dużej liczbie kont ujmuje się masowo występujące operacje gospodarcze, powinno być starannie przemyślane i przeprowadzone, zwłaszcza jeśli: jednostka stosuje systemy o tzw. bezpośrednim dostępie (w sieciach) oraz w toku przetwarzania danych stosowana jest technologia tzw. baz danych.

Stwierdzenie zawarte w powyższym ustępie może prowadzić do błędnego wnioskowania. Pierwszy obszar wątpliwości dotyczy złożoności systemu. Standard posługuje się pojęciem systemu, wskazując, iż złożony system informatyczny oznacza, iż na dużej liczbie kont ujmuje się masowo występujące operacje gospodarcze. Praktyka gospodarcza wskazuje szereg przykładów operacji występujących incydentalnie, które wymagają stosowania złożonych systemów informatycznych. Idąc dalej tokiem rozumowania KSRF nr 1 i stosując prostą negację,

[10] Krajowy Standard Rewizji Finansowej nr 1 Ogólne zasady badania sprawozdań finansowych, Warszawa 2010, www.kibr.org.pl, ust. 23.

[11] Krajowy Standard Rewizji Finansowej nr 1 Ogólne zasady badania sprawozdań finansowych, Warszawa 2010, www.kibr.org.pl, ust. 24.

można wysunąć wniosek, że jeżeli nie mamy do czynienia ze złożonym systemem informatycznym, badanie ksiąg rachunkowych nie musi być przeprowadzane starannie i być może w ogóle nie wymaga myślenia. Tak postawiona teza oczywiście jest mylna, bo przecież nikt nie zwalnia biegłego rewidenta ze stosowania zawodowego osądu wypływającego z jego wiedzy, doświadczenia i intuicji. Ale skoro zapisy KSRF nr 1 mogą prowadzić do błędnego wnioskowania, można uznać, iż sformułowania zawarte w standardzie wymagają precyzji i tym samym konieczna jest ich zmiana.

Kolejny akapit ust. nr 24 KSRF nr 1 zawiera sformułowanie[12], że biegły rewident przeprowadzający badanie sprawozdania finansowego takiej jednostki powinien uwzględnić zarówno korzyści, jak i zagrożenia płynące ze stosowania nowoczesnej techniki i technologii przetwarzania danych.

Zatem biegły powinien uwzględnić zarówno korzyści, jak i zagrożenia płynące ze stosowania nowoczesnych technik przetwarzania danych. O ile uwzględnienie zagrożeń powinno być koniecznością, bo ma wpływ na ryzyko badania, o tyle niezrozumiałe jest obligatoryjne rozpoznanie korzyści.

W następnych akapitach ust. 24 KSRF 1 zawiera kolejne wskazówki, które winny być stosowane przez audytorów przy badaniu w warunkach złożonych systemów informatycznych. Przy badaniu celowe jest uwzględnienie wymienionych w ustępie szczególnych cech złożonych systemów księgowości prowadzonej za pomocą komputera. Sformułowania z ust. 24 określa się mianem szczególnych cech złożonych systemów księgowości i standard sugeruje jedynie, iż celowe jest uwzględnienie wspomnianych cech. Standard powinien cechy określić raczej mianem hipotez, które w toku badania winny obligatoryjnie podlegać weryfikacji. Największą trudność zastosowania w praktyce i tym bardziej udokumentowania w toku badania przez biegłego rewidenta rodzi zapis z podpunktu g ust. 24, który brzmi[13]: systemy księgowości prowadzonej za pomocą komputera są na ogół wyposażane przez producentów programów w stosowną dokumentację; dokumentacja ta powinna być przez biegłego rewidenta wykorzystana do rozpoznania sposobów przetwarzania danych księgowych i oceny ich prawidłowości; porównanie opisanych w dokumentacji procedur rachunkowości lub funkcji z rzeczywiście stosowanymi przy przetwarzaniu stanowi ważną pomoc przy rozpoznawaniu systemu, zwłaszcza jeśli biegły rewident nie dysponuje specjalnym programem wspomagającym przeprowadzanie rewizji.

Gdy sformułowanie to zestawimy z wynikami ankiety, dochodzimy do wniosku, iż systemy w wielu przypadkach nie są wyposażone w stosowną dokumentację, jednostki w większości przypadków nie posiadają opisu algorytmów

[12] Krajowy Standard Rewizji Finansowej nr 1 Ogólne zasady badania sprawozdań finansowych, Warszawa 2010, www.kibr.org.pl, ust. 24.

[13] Krajowy Standard Rewizji Finansowej nr 1 Ogólne zasady badania sprawozdań finansowych, Warszawa 2010, www.kibr.org.pl, ust. 24.

i parametrów, a tym samym biegły rewident ma problem z wykorzystaniem tej dokumentacji do rozpoznania sposobów przetwarzania danych księgowych i tym bardziej oceny ich prawidłowości.

W przedostatnim ust. nr 25, dotyczącym badania w warunkach stosowania systemów informatycznych, KSRF nr 1 odsyła bezpośrednio do zapisów ustawy o rachunkowości, która wskazuje wytyczne dotyczące systemów informatycznych rachunkowości. Zapisy ust. nr 25 brzmią[14]: Zakres badania środowiska księgowości prowadzonej za pomocą komputera sugerują przepisy ustawy o rachunkowości, dotyczące:

– stwierdzeń, które powinna zawierać opinia;

– zagadnień, które powinny być przedstawione w raporcie;

– opisu przyjętych przez jednostkę zasad (polityki) rachunkowości;

– kryteriów uznawania ksiąg rachunkowych za rzetelne, bezbłędne i prowadzone w sposób sprawdzalny;

a w razie potrzeby

– wymagań stawianych poszczególnym rodzajom ksiąg rachunkowych (w tym prowadzonych za pomocą komputera).

Sformułowania ust. 25 standardu nadal pozostawiają biegłego rewidenta samego sobie, gdyż ustawa o rachunkowości, jak wskazano, nie zawiera uniwersalnych i kompleksowych uregulowań w zakresie dokumentowania systemów informatycznych, a tym bardziej w zakresie ich badania.

5. PODSUMOWANIE

Podsumowując, ani ustawa o rachunkowości, nawet wzmocniona stanowiskiem KSR, ani KSRF nie dają odpowiedzi na pytania, jak dokumentować i jak badać systemy informatyczne rachunkowości. Co więcej, ogólnikowy opis tak istotnych zagadnień – co udowodniono w artykule – budzi szereg wątpliwości z ich praktycznym zastosowaniem. Tym samym niezbędna jest nowelizacja zapisów ustawy oraz nowelizacja standardów wykonywania zawodu dla biegłych. Warto podkreślić na koniec, że MSRF również nie zawierają gotowych rozwiązań w wyżej wymienionym zakresie, gdyż MSRF nr 401 „Badanie w środowisku komputerowych systemów informacyjnych" został wycofany w 2004 r.

Aby ograniczyć odpowiedzialność za niezgodność z wymogami ustawy dokumentacji polityki rachunkowości, służbom finansowo-księgowym pozostaje zatem współpraca z służbami odpowiedzialnymi za zasoby informatyczne celem

[14] Krajowy Standard Rewizji Finansowej nr 1 Ogólne zasady badania sprawozdań finansowych, Warszawa 2010, www.kibr.org.pl, ust. 25.

rozpoznania systemu księgowości i kontroli wewnętrznej w obszarach, na które wpływa środowisko informatyczne. Jedynie po pełnym rozpoznaniu możliwe jest ich udokumentowanie w polityce rachunkowości w postaci opisu obowiązujących w rzeczywistości gospodarczej zasad.

Z kolei w celu ograniczenia ciążącego na biegłym ryzyka badania konieczne jest przede wszystkim opracowanie strategii badania, rozpoznanie obszarów zagrożeń i przeprowadzanie testów zgodności w zakresie działania systemów informatycznych. Ze względu na brak wskazówek i narzędzi biegłemu pozostaje zawodowy osąd wypływający z wiedzy, doświadczenia i intuicji, a w razie poważnych wątpliwości – skorzystanie z pomocy ekspertów w zakresie zarządzania ryzykiem informatycznym.

BIBLIOGRAFIA

1. Fedak Z., *Metody i technika badania sprawozdań finansowych*, SKwP, Warszawa 1998.
2. Krajowy Standard Rewizji Finansowej nr 1 Ogólne zasady badania sprawozdań finansowych, Warszawa 2010, www.kibr.org.pl
3. Międzynarodowe Standardy Rewizji Finansowej 2005, IFAC, KibR, SKwP, Warszawa 2001
4. Międzynarodowe Standardy Rewizji Finansowej i Kontroli Jakości, t. 1-3, IFAC KibR, SKwP, Warszawa 2009-2010.
5. Stanowisko Komitetu Standardów Rachunkowości z dnia 13 kwietnia 2010 r. w sprawie niektórych zasad prowadzenia ksiąg rachunkowych, www.mf.gov.pl
6. *System rachunkowości wspomaganej komputerem*, praca zb. pod red. I. Dziedziczaka i J. Stępniewskiego, SKwP, Warszawa 1999.
7. Ustawa z dnia 29 września 1994 r. o rachunkowości, Dz.U. 2009, nr 152, poz. 1223, www.mf.gov.pl
8. Ustawa z dnia 4 lutego 1994 r. o prawie autorskim i prawach pokrewnych, Dz.U. z 2006 r., nr 90, poz. 631 z późn. zm.

ACCOUNTING POLICY REQUIREMENTS IN THE SCOPE OF DOCUMENTATION OF ACCOUNTING INFORMATION SYSTEMS VERSUS REQUIREMENTS FOR EXPERTS IN THE SCOPE OF AUDITS IN AN ADVANCED INFORMATION SYSTEM – A PRACTICAL APPROACH.

Summary

The intensive development of information technologies nowadays has led to the fact that an accounting information system is much more advanced than traditional nominal ledger systems, sale management systems or warehouse management systems. Information systems determine ways of data processing, which may have a significant influence on the economic and financial position of every entity. This article is an attempt to find out whether economic entities meet requirements of the accounting policy in the scope of accounting information systems, and whether standards applicable to expert auditors provide guidelines and tools for conducting audits in advanced information technology conditions. It is a critical approach to legal requirements applicable to economic entities and expert auditors.

Grażyna Voss[1]

NIERUCHOMOŚCI INWESTYCYJNE W ŚWIETLE MIĘDZYNARODOWYCH STANDARDÓW RACHUNKOWOŚCI

1. WSTĘP

Inwestycje niefinansowe obejmują składniki aktywów z wyjątkiem aktywów finansowych, które zostały nabyte w celu przyrostu wartości uzyskiwania wpływów z czynszów lub innych opłat. Warunek ten spełniają te składniki, które zaliczane są do nieruchomości (np. grunty, prawo wieczystego użytkowania gruntu, budowle, budynki, lokale), ruchomości (np. dzieła sztuki, kamienie szlachetne, numizmaty), wartości niematerialnych i prawnych. Jednak zaliczenie tych składników majątkowych do inwestycji zależy przede wszystkim od tego, czy jednostka nabyła wymienione składniki w celu uzyskania korzyści ekonomicznych, w przeciwnym razie jednostka powinna zaliczyć wymienione składniki zgodnie z przeznaczeniem i wykorzystaniem ich w ramach prowadzonej działalności statutowej do środków trwałych, wartości niematerialnych i prawnych lub zapasów.

Celem niniejszego artykułu będzie wykazanie wpływu zastosowania różnych metod wyceny nieruchomości inwestycyjnych na obraz przedsiębiorstwa w sprawozdaniu finansowym jednostki.

2. ISTOTA I POJĘCIE NIERUCHOMOŚCI INWESTYCYJNYCH

Nieruchomości inwestycyjne są to aktywa posiadane przez jednostkę w celu osiągnięcia korzyści ekonomicznych wynikających z przyrostu ich wartości lub tytułu najmu, niewykorzystywane przez jednostkę do prowadzenia działalności

[1] Dr Grażyna Voss – Katedra Rachunkowości, Wyższa Szkoła Bankowa w Toruniu.

gospodarczej (produkcyjnej, usługowej, handlowej). W art. 3 ust. 1 pkt 17 ustawy o rachunkowości nieruchomość może być uznana za inwestycję jeżeli spełni równocześnie następujące warunki:

– znajduje się w posiadaniu jednostki i nie występują żadne ograniczenia co do sposobu jej pozyskania (może być nabyta, otrzymana w formie aporty lub bezpłatnej darowizny, jednostka może ją również wytworzyć we własnym zakresie);

– przynosi jednostce wymierne korzyści w formie czynszów lub wzrostu wartości rynkowej;

– nie może być wykorzystywana do prowadzenia działalności gospodarczej;

– jeżeli nieruchomość służy częściowo do uzyskania przychodów z czynszu, a częściowo wykorzystywana jest do prowadzenia działalności gospodarczej, należy rozważyć możliwość jej podziału na dwa elementy, zaliczane do środków trwałych i do nieruchomości inwestycyjnych. Nieruchomość może być zaliczana do nieruchomości inwestycyjnych jeżeli tylko w znikomej części wykorzystywana jest w działalności gospodarczej (statutowej)[2].

Zgodnie z Międzynarodowym Standardem Rachunkowości (MSR) nr 40 nieruchomość inwestycyjna to nieruchomość (grunt, budynek lub część budynku albo oba te elementy), którą właściciel lub leasingobiorca w leasingu finansowym traktuje jako źródło przychodów z czynszów lub utrzymuje w posiadaniu ze względu na przyrost ich wartości, względnie obie te korzyści, przy czym nieruchomością taką nie jest:

1) wykorzystana przy produkcji, dostaw dóbr, świadczeniu usług lub czynnościach administracyjnych ani też

2) przeznaczona na sprzedaż w ramach zwykłej działalności jednostki.

W przypadku nieruchomości ważnym elementem jest jej prawidłowa klasyfikacja, gdyż można ją zaliczyć do środków trwałych lub do inwestycji. Wymienione kategorie różnią się między sobą przeznaczeniem, z jakim je jednostka posiada.

Na podstawie przedstawionych definicji można stwierdzić, iż zarówno ustawodawca polski, jak i regulacje międzynarodowe w ten sam sposób określają przesłanki pozwalające na określenie istoty nieruchomości inwestycyjnych.

3. WYCENA NIERUCHOMOŚCI INWESTYCYJNYCH

Zgodnie z MSR 40 nieruchomość inwestycyjną wycenia się początkowo według ceny nabycia lub kosztu wytworzenia, uwzględniając jednocześnie koszty przeprowadzonej transakcji. Na cenę nabycia składa się cena zakupu powiększo-

[2] Ustawa z dnia 29 września 1994 r. o rachunkowości z późn. zm.

na o wszelkie koszty bezpośrednio związane z transakcją zakupu, np.: opłaty za usługę prawną, podatek od zakupu nieruchomości i pozostałe koszty transakcji. Natomiast kosztem wytworzenia nieruchomości zbudowanej przez jednostkę jest jej koszt ustalony na dzień zakończenia budowy i przystosowania do użytkowania. Warto przy tym pamiętać, że ceny nabycia lub kosztu wytworzenia nie zwiększają: koszty rozruchu (z wyjątkiem tych, które zostały poniesione w celu doprowadzenia nieruchomości do stanu umożliwiającego jej użycie), początkowe straty operacyjne poniesione, zanim nieruchomość osiągnie zaplanowane obłożenie, i koszty nadmiernych strat w materiałach, robociznach i innych zasobach zużytych podczas budowy.

Jeżeli jednostka dokonała zakupu nieruchomości zaliczanej do inwestycji, a płatność za nią jest odroczona, to ceną nabycia będzie równowartość ceny płatnej w gotówce, natomiast różnica między ceną gotówkową a łączną płatnością ujmowana jest jako koszt z tytułu odsetek w okresie kredytowania.

Wartość początkową prawa do użytkowania nieruchomości będącej przedmiotem leasingu ustala się zgodnie z zasadami ujmowania leasingu finansowego według MSR 17. Oznacza to, że składnik ten ujmowany jest w wartości niższej z dwu wartości: wartości godziwej i wartości bieżącej minimalnych płatności leasingowych. Wszelkie zapłacone premie z tytułu leasingu traktowane są dla danego składnika jako element minimalnych płatności leasingowych, dlatego też ujmuje się je jako wartość danego składnika aktywów, a nie jako zobowiązanie.

Po przyjęciu nieruchomości inwestycyjnej i wprowadzeniu do ewidencji jednostka wybiera jedną z metod wyceny: model wartości godziwej lub model ceny nabycia lub kosztu wytworzenia. Następnie wybrany model (ujęty w polityce rachunkowości jednostki) stosuje do wszystkich swoich nieruchomości inwestycyjnych.

Model wartości godziwej zakłada, że wartość godziwa nieruchomości inwestycyjnej odzwierciedla warunki rynkowe na dzień bilansowy, a szacunek wartości godziwej przeprowadza się na konkretny dzień, gdyż wartość taka może okazać się niewłaściwa lub nieprawidłowa w innym terminie. W definicji wartości godziwej przyjmuje się, że wymiana w ramach umowy i jej sfinalizowanie następują jednocześnie, bez możliwości zmiany ceny, co mogłoby mieć miejsce przy zawieraniu transakcji na warunkach rynkowych pomiędzy zainteresowanymi i dobrze poinformowanymi stronami transakcji, jeśli moment wymiany w ramach umowy i jej sfinalizowanie różniłyby się od siebie.

Wartość godziwa zgodnie z MSR 40 odzwierciedla między innymi przychody z czynszów z aktualnych umów leasingu, jak również racjonalne i uzasadnione założenia odzwierciedlające rynkową ocenę przychodów z czynszów z przyszłych umów leasingowych. Najlepszą podstawą ustalenia wartości godziwej są pochodzące z aktywnego rynku aktualne ceny rynkowe podobnych nieruchomości inwestycyjnych. Jednak przy braku informacji z aktywnego rynku jednostka bierze pod uwagę informacje z różnych źródeł, np. aktualne ceny na aktywnym rynku

nieruchomości o innym charakterze, będące w innym stanie i inaczej zakończone, lub niedawne ceny z mniej aktywnego rynku albo projekcje zdyskontowanego przepływu środków pieniężnych oparte na wiarygodnych szacunkach. Należy jednak pamiętać, że ustalając wartość godziwą nieruchomości inwestycyjnej, nie uwzględnia się przyszłych nakładów inwestycyjnych służących ulepszeniu lub udoskonaleniu nieruchomości.

W sytuacji braku możliwości wiarygodnego ustalenia wartości godziwej jednostka w wyjątkowych przypadkach wycenia nieruchomość inwestycyjną, stosując model ceny nabycia lub kosztu wytworzenia określony w MSR 16.

Przeniesienie poszczególnych nieruchomości pomiędzy nieruchomościami a nieruchomościami inwestycyjnymi może nastąpić poprzez: rozpoczęcie użytkowania nieruchomości, rozpoczęcie dostosowania nieruchomości do sprzedaży, zakończenie użytkowania nieruchomości, oddanie nieruchomości stronie trzeciej, zakończenie budowy i dostosowanie nieruchomości.

Jednostka zobowiązana jest do usunięcia z ksiąg nieruchomości inwestycyjnej w momencie jej zbycia lub w przypadku trwałego wycofania z użytkowania.

Zgodnie z obowiązującymi przepisami (ustawa o rachunkowości i MSR 40) nieruchomości zaliczane do inwestycji wycenia się nie rzadziej niż na dzień bilansowy według zasad stosowanych dla środków trwałych lub według ceny rynkowej bądź innej określonej wartości godziwej[3]. Podsumowując, należy stwierdzić, że w zakresie wyceny na dzień bilansowy nieruchomości są dwa alternatywne sposoby wyceny[4]:

– wycena w cenie nabycia lub koszcie wytworzenia pomniejszonych o odpisy amortyzacyjne lub umorzeniowe z tytułu trwałej utraty wartości;

– wycena w wartości godziwej.

Skutki wyceny nieruchomości inwestycyjnych są odnoszone na wynik finansowy poprzez pozostałe koszty operacyjne (spadek wartości) i pozostałe przychody operacyjne (wzrost wartości).

W sytuacji zastosowania przez jednostkę wyceny bilansowej nieruchomości inwestycyjnych na zasadach stosowanych przy wycenie środków trwałych skutki takiej wyceny znajdą odzwierciedlenie w bilansie i rachunku zysków i strat. W takiej sytuacji wartość netto nieruchomości inwestycyjnych wchodzących w skład aktywów trwałych może być podstawą analizy pionowej bilansu oraz analizy wskaźnikowej. Ponadto struktura aktywów dostarcza informacji dotyczących ewentualnego zabezpieczenia przyszłych zobowiązań oraz ogólnego poziomu płynności. Koszty i przychody jednostka gospodarcza odnosi na wynik finansowy i dzięki temu ma możliwość oddziaływania na strukturę wyniku finansowego, będącego miernikiem wyników działalności.

---

[3] Ustawa o rachunkowości z dnia 29 września 1994 r. z późn. zm., art. 28, ust. 1, pkt 1, ust. 2,3,8.

[4] J. Gierusz, *Plan kont z komentarzem*, ODDK Gdańsk 2009, s. 51.

Jednostki dokonujące wyceny nieruchomości inwestycyjnych, wykorzystując wartość godziwą, odnoszą skutki tej wyceny na wynik finansowy i dzięki temu stanowi ona podstawę oceny ogólnej sytuacji na podstawie rachunku zysków i strat.

Na szczególną uwagę przy wycenie nieruchomości inwestycyjnych zasługuje fakt przekwalifikowania nieruchomości do nieruchomości inwestycyjnych. Ustawa o rachunkowości nie określa zasad przekwalifikowania nieruchomości do nieruchomości inwestycyjnych z innych kategorii aktywów[5], jednak MSR dokładnie określają przypadki, kiedy jednostka gospodarcza może dokonać przekwalifikowania nieruchomości do nieruchomości inwestycyjnych, i odwrotnie. Przekwalifikowanie nieruchomości następuje wówczas, gdy w podmiocie gospodarczym została podjęta decyzja o zmianie sposobu i zasad użytkowania nieruchomości. Bez względu na okoliczności dotyczące:

– rozpoczęcia użytkowania nieruchomości przez jednostkę (nieruchomości inwestycyjne przekwalifikowane na nieruchomości);

– zakończenia użytkowania nieruchomości przez jednostkę (nieruchomość przekwalifikowano na nieruchomość inwestycyjną);

– oddania nieruchomości w leasing operacyjny (nieruchomość przekwalifikowano na nieruchomość inwestycyjną);

– zakończenia budowy środka trwałego i dostosowanie go do innego użytkowania niż cele statutowe (przekwalifikowanie środka trwałego do nieruchomości inwestycyjnych);

– rozpoczęcia działań mających na celu przygotowanie nieruchomości do sprzedaży (przekwalifikowanie nieruchomości inwestycyjnej do zapasów).

W wypadku przekwalifikowywania nieruchomości inwestycyjnej do zapasów należy pamiętać, że takie przekwalifikowanie może mieć miejsce jedynie wtedy, gdy jednostka podejmie proces dostosowywania nieruchomości do sprzedaży, w przeciwnym razie nieruchomość inwestycyjną pozostawia się w księgach rachunkowych bez przekwalifikowania do dnia sprzedaży i wyksięgowania z ksiąg rachunkowych.

Zgodnie z MSR 40 jednostka nie dokonuje przekwalifikowania nieruchomości inwestycyjnej w okresie modernizacji mającej na celu dostosowanie nieruchomość do potrzeb własnych jednostki. Pozostaje ona nieruchomością inwestycyjną do czasu zakończenia modernizacji.

[5] D. Bednarski, D. Gałązka, B. Hudziak, P. Kędzia, G. Maślanko, M. Ratajczak, R. Śmigórski, *Środki trwałe, wartości niematerialne i prawne, inwestycje w nieruchomości*, ODDK, Gdańsk 2004, s. 243.

4. EWIDENCJA NIERUCHOMOŚCI INWESTYCYJNYCH

Jednostki gospodarcze mogą ujmować w ewidencji księgowej nieruchomości inwestycyjne na koncie numer 037 „Nieruchomości i prawa będące inwestycjami długoterminowymi”[6]. Do tego konta syntetycznego wymagana jest ewidencja szczegółowa w postaci kart analitycznych, na których należy prowadzić ewidencję analityczną pozwalającą na ustalenie wartości początkowej i zmian w niej zachodzących dla wszystkich poszczególnych nieruchomości inwestycyjnych. Ewidencja nieruchomości inwestycyjnych obejmuje następujące etapy[7]: wprowadzenie do ewidencji nieruchomości inwestycyjnej, operacje bieżące dotyczące utrzymania nieruchomości inwestycyjnej, operacje związane z wyceną bilansową, zbycie nieruchomości inwestycyjnych, przekwalifikowanie nieruchomości inwestycyjnych.

Konto „Nieruchomości i prawa będące inwestycjami długoterminowymi” służy do ewidencji zmian wartości nieruchomości zaliczanych do inwestycji długoterminowych. Strona Winien – Wn konta wykazywać może następujące zapisy:

– Stan początkowy składników wynikający z bilansu otwarcia.
– Zakup nieruchomości.
– Aporty wniesione do spółki w postaci nieruchomości.
– Różnice kursowe.
– Koszty finansowania zewnętrznego.
– Przekwalifikowanie ze środka trwałego.

Strona Ma konta może wykazywać następujące zapisy:

– Wycena nieruchomości – różnica pomiędzy wartością godziwą a ceną zakupu, nabycia, kosztem wytworzenia.
– Odpisy aktualizujące wartość.
– Dotychczasowe umorzenie.
– Przekwalifikowanie nieruchomości inwestycyjnej do środków trwałych.
– Różnice kursowe.
– Utrata inwestycji z przyczyn losowych.

5. UJAWNIANIE INFORMACJI

Nieruchomości inwestycyjne wpływają na kształt i strukturę bilansu. W ujęciu początkowym zostaną zaprezentowane w pozycji A.IV.1. jako Aktywa trwałe

[6] J. Gierusz, *Plan kont z komentarzem*, s. 84.

[7] K. Tkocz-Wolny, *Problemy szczegółowego ujęcia i wyceny nieruchomości inwestycyjnych w rachunkowości*, [w:] *Rachunkowość sztuka pomiaru i komunikowania*, [praca zb.], Oficyna Wydawnicza SGH, Warszawa 2011, s. 514.

– Inwestycje długoterminowe – Nieruchomości. Takie ujęcie będzie miało miejsce przy wycenie nieruchomości inwestycyjnych na takich samych zasadach, jak środki trwałe. Jeśli jednostka stosuje wartość godziwą, to skutki wzrostu lub utraty wartości widać będzie w pozycji pasywów A. VIII. Zysk/strata netto.

W jednostkach gospodarczych mogą również wystąpić różnice przejściowe w wartości księgowej i podatkowej nieruchomości inwestycyjnych. Skutki tych różnic odnoszone są na aktywa z tytułu odroczonego podatku dochodowego lub w pasywach w pozycji Rezerwa z tytułu odroczonego podatku dochodowego. Ponadto skutki finansowe wynikające z bieżącej działalności jednostki w obrocie nieruchomościami inwestycyjnymi odnoszone są na rachunek zysków i strat jako wynik z pozostałej działalności operacyjnej – zysk ze zbycia niefinansowych aktywów trwałych (G.I), strata ze zbycia niefinansowych aktywów trwałych (H.I). Skutki związane z bieżącą wyceną odnoszone są na Inne przychody operacyjne lub Inne koszty operacyjne. Ponadto w informacji dodatkowej podawane są informacje na temat: polityki rachunkowości, w tym metod wyceny, oraz szczegółowych zmian wartości nieruchomości inwestycyjnych na początek i koniec okresu obrachunkowego, a także wartości dotychczasowego umorzenia.

Jednostka gospodarcza w świetle regulacji zawartych w MSR 40 ujawnia informacje na temat nieruchomości inwestycyjnych:

– czy stosuje model wartości godziwej, czy model oparty na cenie nabycia lub koszcie wytworzenia;

– jeżeli stosuje model wartości godziwej, czy i w jakich okolicznościach prawa do użytkowania nieruchomości będącej przedmiotem leasingu operacyjnego są klasyfikowane i wykazywane jako nieruchomości inwestycyjne;

– jeżeli sklasyfikowanie nieruchomości jest trudne;

– metody i istotne założenia przyjęte przy ustalaniu wartości godziwej nieruchomości inwestycyjnej, łącznie z informacją o tym, czy ustalając wartość godziwą, uzyskano dowody pochodzące z rynku, czy też w większym zakresie oparto się na innych czynnikach, ze względu na charakter nieruchomości i brak porównywalnych danych rynkowych;

– na ile wartość godziwa nieruchomości inwestycyjnej wynika z ekspertyzy wydanej przez niezależnego rzeczoznawcę, posiadającego uznawane kwalifikacje zawodowe, który ostatnio przeprowadzał wyceny nieruchomości inwestycyjnych o podobnej lokalizacji i zaliczanych do tej samej kategorii;

– ujęte w rachunku zysków i strat kwoty:
  – przychodów z czynszów dotyczących nieruchomości inwestycyjnej,
  – bezpośrednich kosztów operacyjnych dotyczących nieruchomości inwestycyjnej, która w danym okresie przyniosła przychody z czynszów,
  – bezpośrednich kosztów operacyjnych dotyczących nieruchomości inwestycyjnej, która w danym okresie nie przyniosła przychodów z czynszów,
  – łączną zmianę wartości godziwej, ujętą w rachunku zysków i strat, dotyczącą sprzedaży nieruchomości inwestycyjnych z puli aktywów ujmo-

wanych zgodnie z modelem ceny nabycia lub kosztu wytworzenia do puli aktywów ujmowanych zgodnie z modelem wartości godziwej;

– fakt istnienia i kwoty ograniczeń realizacji korzyści z nieruchomości inwestycyjnej lub przekazania przychodu i zysku z tego tytułu;

– zobowiązania umowne dotyczące zakupu, wybudowania lub dostawy nieruchomości inwestycyjnej oraz zobowiązania dotyczące napraw, utrzymania i ulepszenia nieruchomości.

Jednostka stosująca model wartości godziwej dodatkowo ujawnia uzgodnienie wartości godziwej z początku okresu z jej wartością z końca okresu. W modelu ceny nabycia lub kosztu wytworzenia jednostka ujawnia: stosowane metody amortyzacji, zwiększenia i zmniejszenia wartości składnika, kwotę odpisów aktualizacyjnych, różnice kursowe i przeniesienie nieruchomości. Zgodnie z MSR 40 jednostka gospodarcza ma znacznie szerszy zakres ujawniania informacji.

6. PODSUMOWANIE

Polityka rachunkowości wpływa silnie na kreowanie obrazu sytuacji ekonomicznej przedsiębiorstwa, w szczególności poprzez prawo do wyboru metod wyceny aktywów i pasywów. Na poziom kosztów istotny wpływ będą miały stawki amortyzacyjne, odpisy z tytułu trwałej utraty wartości. Warto zwrócić uwagę, że jednostka gospodarcza, dokonując wyboru określonych instrumentów polityki inwestycyjnej, musi mieć świadomość, że wybór określonych metod wyceny aktywów inwestycyjnych może spotęgować pozytywne/negatywne rezultaty polityki inwestycyjnej[8]. Dokonując wyceny składników aktywów, w przypadku braku aktywnego rynku jednostka stosuje wartość szacunkową, określaną przez ekspertów. Dla nieruchomości inwestycyjnych ze względu na ich charakter – związanie z miejscem i czas, rynek nieruchomości jest bardzo specyficzny i niedoskonały, na co wpływa struktura uczestników rynku i niewielka liczba transakcji. Chociaż można upatrywać w niewielkiej liczbie transakcji na rynku nieruchomości związku z niewielką liczbą podmiotów gospodarczych posiadających nieruchomości inwestycyjne, to należy pamiętać, iż w ujęciu wartościowym nieruchomość odgrywa znaczącą rolę w strukturze majątkowej, a aktualizacja wyceny na dzień bilansowy nie pozostaje bez znaczenia dla rachunku zysków i strat.

Zastosowanie różnych metod wyceny nieruchomości inwestycyjnych w sposób istotny wpływa na ewidencję i prezentację danych w sprawozdaniu finansowym, zakres informacji jest zróżnicowany, co wymusza na użytkownikach dobrą

[8] A. Karmańska, *Ryzyko w rachunkowości*, Wydawnictwo Difin, Warszawa 2008, s. 200.

znajomość w zakresie czytania i interpretacji sprawozdań w celu podejmowania właściwych decyzji.

BIBLIOGRAFIA

1. Bednarski D., Gałązka D., Hudziak B., Kędzia P., Maślanko G., Ratajczak M., Śmigórski R., *Środki trwałe, wartości niematerialne i prawne, inwestycje w nieruchomości*, ODDK, Gdańsk 2004, s. 243.
2. Gierusz J., *Dylematy wyceny inwestycji w nieruchomościach*, „Zeszyty Teoretyczne Rachunkowości" 2009, t. 53 (109).
3. Gierusz J., *Plan kont z komentarzem*, ODDK, Gdańsk 2009.
4. Karmańska A., *Ryzyko w rachunkowości*, Wydawnictwo Difin, Warszawa 2008.
5. *Międzynarodowe Standardy Sprawozdawczości Finansowej (MSSF) International Accounting*, SKwP, Standars Board, Warszawa 2007.
6. Międzynarodowy Standard Rachunkowości nr 40 „Nieruchomości inwestycyjne", rozporządzenie Komisji (WE) nr 1126/2008 z dnia 3 listopada 2008 r. przyjmujące określone międzynarodowe standardy rachunkowości zgodnie z rozporządzeniem (WE) nr 1606/2002 Parlamentu Europejskiego i Rady, Dz. Urz. UE z 29 XI 2008 r., nr L. 320/1, s. 323-334.
7. Ustawa z dnia 29 września 1994 r. o rachunkowości, Dz.U. 1994, nr 121, poz. 591 z późn. zm.
8. Tkocz-Wolny K., *Problemy szczegółowego ujęcia i wyceny nieruchomości inwestycyjnych w rachunkowości*, [w:] *Rachunkowość sztuka pomiaru i komunikowania*, [praca zb.], Oficyna Wydawnicza SGH, Warszawa 2011.

PROPERTY INVESTMENT IN THE LIGHT OF THE INTERNATIONAL ACCOUNTING STANDARDS

Summary

Investment property is held by the entity because of the rental income, capital appreciation or both of these benefits simultaneously. Entities acquire and maintain real estate investment as one of the elements of assets whose value, useful life, purpose and funding is diversified. The purpose of this article is to present methods of valuation of investment properties and principles of records and how to disclose information in its financial statements under International Financial Reporting Standards and Accounting Act (benchmarking).

Katarzyna Piotrowska[1]

PRACE BADAWCZO-ROZWOJOWE A POLITYKA RACHUNKOWOŚCI

1. WSTĘP

Działalność gospodarcza podlega ciągłym zmianom – jest to efekt nie tylko wpływu otoczenia, ale i decyzji podejmowanych przez kierownictwo organizacji gospodarczej, funkcjonującej w tym otoczeniu. Zdobywanie i utrzymywanie przewagi konkurencyjnej na rynku gospodarczym wymaga od kierownika organizacji ciągłego podejmowania działań innowacyjnych. Ich źródłem jest działalność badawczo-rozwojowa, realizowana albo w procesie ciągłym, albo w formie projektu jednorazowego. Informacja o efektach tej działalności jest prezentowana w sprawozdaniu finansowym oraz sprawozdaniu z działalności zarządu, które stanowią główne źródło informacji o działalności gospodarczej organizacji. Sprawozdania te sporządzane są zgodnie z zasadami rachunkowości, regulacjami prawnymi i indywidualnie przyjętą przez kierownictwo polityką rachunkowości. Celem przyjętej polityki rachunkowości jest – między innymi – określenie sposobu identyfikacji, pomiaru i wyceny oraz prezentacji prac badawczo-rozwojowych w sprawozdawczości finansowej. Pojawiają się więc pytania: Jak powinna wyglądać polityka rachunkowości w zakresie prac badawczo-rozwojowych? Kto powinien formułować taką politykę w organizacji gospodarczej? Jak to formułowanie powinno przebiegać?

Uniwersalne procedury w zakresie identyfikacji, wyceny i prezentacji prac badawczo-rozwojowych nie istnieją, dlatego też na poziomie organizacji gospodarczej należy przyjąć indywidualną politykę rachunkowości w tym zakresie, ujawnioną również we wprowadzeniu do sprawozdania finansowego. Celem artykułu jest więc próba udzielenia odpowiedzi na pytanie, jaką powinien przyjąć

[1] Dr Katarzyna Piotrowska – Uniwersytet Ekonomiczny we Wrocławiu, Katedra Teorii Rachunkowości i Analizy Finansowej, adiunkt; k-piotrowska@wp.pl

politykę rachunkowości w zakresie prac badawczo-rozwojowych kierownik organizacji gospodarczej?

2. IDENTYFIKACJA PRAC BADAWCZO-ROZWOJOWYCH W PRAWIE BILANSOWYM

W krajowych przepisach prawa bilansowego jedynie prace rozwojowe są zdefiniowane w odniesieniu do kosztów ponoszonych na etapie ich realizacji, które można aktywować jako zasób niematerialny i prezentować w bilansie jednostki. Koszty prac rozwojowych prowadzonych przez jednostkę na własne potrzeby, poniesione przed podjęciem produkcji, mogą być zaliczone do wartości niematerialnych i prawnych, jeżeli:

– produkt lub technologia wytwarzania są ściśle ustalone, a dotyczące ich koszty prac rozwojowych wiarygodnie określone;

– techniczna przydatność produktu lub technologii została stwierdzona i odpowiednio udokumentowana i na tej podstawie jednostka podjęła decyzję o wytworzeniu tych produktów lub stosowaniu technologii;

– koszty prac rozwojowych zostaną pokryte – według przewidywań – przychodami ze sprzedaży tych produktów lub zastosowanych technologii"[2].

Brak definicji prac badawczych i prac rozwojowych w krajowych standardach rachunkowości powoduje, że czynności o charakterze badawczo-rozwojowym podejmowane w jednostce gospodarczej należy definiować zgodnie ze standardami międzynarodowymi (MSR/MSSF). Tak więc „**prace rozwojowe** są praktycznym zastosowaniem odkryć badawczych lub też osiągnięć innej wiedzy w planowaniu lub projektowaniu produkcji nowych lub znacznie udoskonalonych materiałów, urządzeń, produktów, procesów technologicznych, systemów lub usług, które ma miejsce przed rozpoczęciem produkcji seryjnej lub zastosowaniem, z kolei **prace badawcze** są nowatorskim i zaplanowanym poszukiwaniem rozwiązań podjętym z zamiarem zdobycia i przyswojenia nowej wiedzy naukowej i technicznej"[3].

Przy czym w standardach zostały określone przykłady działań, które należy zakwalifikować do prac badawczych, oraz przykłady działań kwalifikowanych jako prace rozwojowe, co może pomóc jednostce gospodarczej w określeniu rodzaju podejmowanych czynności i przypisaniu ich do odpowiedniej grupy prac. Dlatego też etap, w którym jednostka gospodarcza identyfikuje podejmowane

[2] Ustawa z dnia 29 września 1994 r. o rachunkowości, tekst jedn. Dz.U. z 2009 r., nr 152, poz. 1223 z późn. zm., art. 33.

[3] *Międzynarodowe Standardy Sprawozdawczości Finansowej 2004*, [wyd. ang.] International Accounting Standards Committe, Londyn 2004, [wyd. pol.] SkwP, Warszawa 2004, s. 358.

czynności, jest najważniejszy w procesie przygotowania informacji sprawozdawczej, gdyż od niego zależy sposób wyceny i prezentacji w sprawozdaniu finansowym ostatecznych efektów realizowanych działań. Należy jednak stwierdzić, że w praktyce gospodarczej nie zawsze możliwe jest jednoznaczne zdefiniowanie realizowanych czynności, co z kolei determinuje problem prawidłowego zidentyfikowania kosztów ponoszonych w trakcie ich realizacji, a tym samym problem jednoznacznego pomiaru i wyceny ich efektów. Zgodnie z międzynarodowym prawem bilansowym jednostka gospodarcza, która nie jest w stanie oddzielić etapu prac badawczych od etapu prac rozwojowych, czy też odpowiednio zidentyfikować podejmowane czynności, powinna traktować nakłady na realizowane przedsięwzięcie tak, jak gdyby zostały poniesione wyłącznie na etapie prac badawczych.

Powtórzmy raz jeszcze to, co najważniejsze: proces identyfikacji podejmowanych działań ma szczególne znaczenie przy wycenie i prezentacji efektów tych prac, gdyż koszty poniesione na etapie badawczym obciążają wynik finansowy okresu, w którym zostały poniesione, co, niestety, wpływa na jego obniżenie, gdyż jednostka gospodarcza nie jest w stanie udowodnić istnienia składnika wartości niematerialnych, dzięki któremu będzie osiągała przyszłe korzyści ekonomiczne. Nie oznacza to, że ponoszone koszty nie zapewniają przyszłych korzyści ekonomicznych, lecz że wysoka niepewność dotycząca rezultatów ponoszonych kosztów nie pozwala na możliwy do zweryfikowania pomiar[4]. Inaczej jest w odniesieniu do prac rozwojowych, z których istoty wynika, że jednostka gospodarcza może – w pewnych przypadkach – określić prawdopodobieństwo uzyskania z ich tytułu przyszłych korzyści ekonomicznych, gdyż prace rozwojowe są bardziej zaawansowane niż działania pozostające na etapie badawczym. Dlatego też koszty prac rozwojowych ujmuje się jako składnik aktywów, warunkując konieczność udowodnienia przez jednostkę gospodarczą, że spełniają: „kryteria przyjęte w definicji składnika aktywów – składnik aktywów jest zasobem: pozostającym pod kontrolą organizacji w wyniku zdarzeń zaistniałych w przeszłości oraz z którego, według przewidywań organizacja gospodarcza osiągnie w przyszłości korzyści ekonomiczne, oraz kryteria dotyczące ujęcia – składnik wartości niematerialnych – tym samym prac rozwojowych – ujmuje się wtedy i tylko wtedy, gdy: jest prawdopodobne, że jednostka gospodarcza osiągnie przyszłe korzyści ekonomiczne, które można przyporządkować danemu składnikowi aktywów oraz można wiarygodnie ustalić cenę nabycia lub koszt wytworzenia danego składnika aktywów”[5].

[4] D. Dobija, *Pomiar i sprawozdawczość kapitału intelektualnego przedsiębiorstwa,* Wydawnictwo WSzPiZ im. L. Koźmińskiego, Warszawa 2003, s. 98.

[5] *Międzynarodowe Standardy Sprawozdawczości*, s. 358-362.

3. WYCENA PRAC BADAWCZO-ROZWOJOWYCH W PRAWIE BILANSOWYM

Niezależnie od tego, czy określone koszty związane z prowadzeniem prac badawczo-rozwojowych aktywujemy, czy też nie, to i tak musimy ustalić ich poziom (ich wartość, wielkość). Mimo że „»koszty zakończonych prac rozwojowych« są trudne do pomiaru. Koszt jest typową podstawą ich pomiaru, wybraną na gruncie pragmatycznym”[6]. Dlatego też najczęściej stosowaną zasadą wyceny jest „zasada kosztu historycznego. Przyjmując ją, należy wycenić wartość zakończonych prac rozwojowych na poziomie kosztu ich wytworzenia” (na dzień przyjęcia na stan majątku). Zgodnie z międzynarodowym prawem bilansowym „Koszt wytworzenia składnika wartości niematerialnych przez jednostkę we własnym zakresie jest sumą nakładów poniesionych od dnia, w którym składnik po raz pierwszy spełni kryteria ujmowania go w aktywach”[7].

Z kolei na dzień bilansowy koszty zakończonych prac rozwojowych wyceniamy według „kosztu wytworzenia pomniejszonego o umorzenie i łączną kwotę odpisów aktualizujących z tytułu utraty wartości”[8]. Można więc zaryzykować stwierdzenie, że podstawowym problemem, przy założeniu, że wartość początkową kosztów zakończonych prac rozwojowych już znamy, staje się oszacowanie okresu użytkowania, który w przypadku dokonywania odpisów amortyzacyjnych jest bardzo ważny. Pomocne staje się podzielenie kosztów zakończonych prac rozwojowych na te o ograniczonym okresie użytkowania i te o nieokreślonym czasie użytkowania. Otóż pewne rodzaje zakończonych prac rozwojowych (patenty, prawa autorskie) charakteryzują się tym, że mają określony maksymalny okres prawnego użytkowania, który rzadko jest dłuższy od okresu użyteczności ekonomicznej. Jeśli okoliczności pozwalają na rozciągnięcie rozliczania wartości poza prawny okres użytkowania, to okres amortyzowania powinien być dostosowany do okresu użytkowania ekonomicznego. Często jednak stosuje się okres prawny, zazwyczaj bez ochrony prawnej wartość przenoszona poza okres użytkowania prawnego jest zbyt niepewna, aby włączyć ją do harmonogramu amortyzacji. Znacznie częściej okres użytkowania ekonomicznego jest jednak krótszy od okresu prawnego. Wówczas okres użytkowania ekonomicznego powinien być decydujący przy szacowaniu okresu amortyzacji.

Tak więc nie jest odkrywcze stwierdzenie, że ustalenie prawidłowego okresu użytkowania zakończonych prac rozwojowych jest bardzo trudne. Wynika to z indywidualnego charakteru tych składników majątku. Zakłada się, że każdy z nich w większym lub mniejszym stopniu jest wyjątkowy i doświadczenie w tym za-

[6] E.A. Hendriksen, M.F. Breda, *Teoria rachunkowości*, PWN, Warszawa 2002, s. 626.
[7] *Międzynarodowe Standardy Sprawozdawczości Finansowej*, s. 359.
[8] Tamże, s. 375.

kresie jest mało pomocne. Jeszcze gorzej jest w sytuacji, gdy podmiot gospodarczy posiada koszty zakończonych prac rozwojowych o nieograniczonym okresie istnienia – teoretycznie, i nieokreślonym – w sposób naturalny czasie użytkowania (wytworzone technologie). Istnieją stanowiska, że z uwagi na charakter tych zasobów zarówno okres, jak i schemat amortyzacji muszą być arbitralne, a zatem pozbawione podstawy logicznej. Warto jednak podkreślić, że systematyczna amortyzacja znajduje uzasadnienie w tym, że wszystkie zasoby reprezentują korzyści, które są doprowadzane do współmierności z przyszłymi przychodami przez rozsądny okres[9]. Należy mieć na uwadze, że zgodnie z polskim prawem bilansowym okres dokonywania odpisów kosztów prac rozwojowych nie może przekraczać pięciu lat, czyli przy ustalaniu czasu wykorzystywania zasobu nie można go przekroczyć[10]. Co nie oznacza, że kierownik jednostki nie może tego okresu wydłużyć, jeżeli jest to uzasadnione, zgodnie z zasadą wiernego odzwierciedlenia sytuacji majątkowo-finansowej jednostki.

Na zmniejszenie wartości poszczególnych składników zasobów majątkowych w związku z ich wyceną bilansową, a tym samym i kosztów zakończonych prac rozwojowych ma wpływ również utrata wartości. Standardy rachunkowości regulują problematykę utraty wartości, co oznacza, że zasoby majątkowe podmiotu gospodarczego – zgodnie z zasadą ostrożności – powinny być wykazywane w wartości nieprzekraczającej ich wartości odzyskiwalnej. Zgodnie z przepisami prawa bilansowego składnik aktywów wykazany jest w wartości przekraczającej jego wartość odzyskiwalną, jeśli jego wartość bilansowa jest wyższa od wartości, jaką można uzyskać na drodze jego użytkowania lub sprzedaży. Jeśli taka sytuacja wystąpi, uznaje się, że dany składnik aktywów utracił część wartości i na mocy niniejszego przepisu podmiot gospodarczy powinien ująć odpis aktualizujący z tytułu tej utraty – oszacowany na podstawie przeprowadzonego testu na utratę tej wartości. Nie jest także odkrywcze stwierdzenie, że w przypadku kosztów zakończonych prac rozwojowych ze względu na ich indywidualny charakter nastąpią trudności w oszacowaniu wartości odzyskiwalnej, jak też ceny sprzedaży, co nie oznacza, żeby odpisów z tytułu utraty wartości nie uwzględniać przy wycenie kosztów zakończonych prac rozwojowych.

Podsumowując, należy stwierdzić, że koszty ponoszone przez jednostkę gospodarczą na realizację prac badawczych wpływają na wynik finansowy okresu, w którym zostały poniesione, a koszty prac rozwojowych stają się determinantą wyceny majątku, gdyż zostają aktywowane jako wartość zasobu majątkowego prezentowanego w bilansie organizacji. Jednakże określając wartość zasobu – koszty zakończonych prac rozwojowych na dzień bilansowy – należy uwzględnić odpis umorzeniowy i ewentualnie, jeżeli nastąpiła utrata wartości, odpis z ty-

[9] E.A. Hendriksen, M. Breda, *Teoria rachunkowości*, s. 640.

[10] Ustawa z dnia 29 września 1994 r. o rachunkowości, tekst jedn. Dz.U. z 2009 r., nr 152, poz. 1223 z późn. zm., art. 33, 44.

tułu tej utraty. Tak rozumiany i tak wyceniony zasób stanowi aktywa podmiotu wykorzystywane na potrzeby prowadzonej działalności gospodarczej. To nie jest jednak jedyny możliwy sposób wykorzystywania kontrolowanych zasobów, podmiot gospodarczy bowiem może z niego korzystać na prawach inwestycji, poprzez np. oczekiwanie wzrostu ich wartości, co w przypadku nowatorskich rozwiązań, które nie zostały jeszcze zastosowane w gospodarce, jest wielce prawdopodobne.

Tak więc organizacje gospodarcze mogą przekwalifikować zasoby z wartości niematerialnych i prawnych na inwestycje w wartości niematerialne i prawne lub mogą wytworzyć je we własnym zakresie z przeznaczeniem na cele inwestycyjne. Wówczas muszą wybrać do wyceny jedną z dwóch dozwolonych metod – zasadę ostrożnej wyceny (stosując powyżej opisane rozwiązanie do ustalania wartości tych inwestycji) – lub metodę ceny rynkowej lub wartości godziwej (tym samym dokonywać przeszacowań wartości zasobu przy jego wycenie). Nie jest ryzykowne stwierdzenie, że w odniesieniu do kosztów zakończonych prac rozwojowych stosowaną metodą będzie wycena w wartościach godziwych, gdyż na takie zasoby raczej nie istnieje aktywny rynek, co oznacza ustalenie i udokumentowanie tej wartości przez rzeczoznawcę lub specjalistę (eksperta) w danej dziedzinie nauki. Tak więc należy stwierdzić, że wartość zasobu majątkowego jako efekt realizowanych prac rozwojowych może być różna, jest to uzależnione nie tylko od identyfikacji kosztów – badawcze czy rozwojowe, ale i od sposobu wykorzystania tych zasobów, a więc celu ich przeznaczenia, jak również od innych kryteriów, które mogą mieć wpływ na wycenę i sposób ich prezentacji w sprawozdaniu finansowym[11]. Ostateczny sposób ujęcia w sprawozdawczości finansowej efektów realizowanych prac badawczo-rozwojowych jest zdeterminowany ich identyfikacją i wyceną.

4. UJAWNIANIE POLITYKI RACHUNKOWOŚCI

Polityka rachunkowości jest zbiorem standardów rachunkowości, opinii, interpretacji oraz przepisów wykorzystywanych przez przedsiębiorstwo w ich sprawozdawczości finansowej. Polityka konkretnego przedsiębiorstwa obejmuje „sposoby stosowania tych spośród zasad, które w ocenie kierownictwa jednostki są najbardziej odpowiednie w danych okolicznościach do przedstawienia rzetelnego obrazu pozycji finansowej, zmian pozycji finansowej oraz rezultatów operacji w zgodzie z ogólnie akceptowanymi zasadami rachunkowości, które wobec tego

[11] K. Piotrowska, *Prace i projekty badawczo-rozwojowe a sprawozdanie finansowe*, [niepublikowana praca doktorska], Wrocław 2005, s. 73 i n.

zostały przyjęte do celów przygotowania sprawozdań finansowych"[12]. Tak więc jednostki gospodarcze powinny być zobowiązane do ujawniania szczegółowego zestawienia wykorzystywanych metod rachunkowości, gdyż nie ma rzetelnej rachunkowości bez precyzyjnego określenia zakładowych zasad rachunkowości, do konsekwentnego ich stosowania, a postępowanie jednostki zgodnie z przyjętymi metodami dodatkowo powinno być poświadczone przez audytora, gdyż zrealizowanie przez biegłego rewidenta celu rewizji wymaga zbadania zgodności przyjętych zakładowych zasad rachunkowości z rozwiązaniami dopuszczonymi w regulacjach prawnych, oraz oceny, czy jednostka gospodarcza prawidłowo stosowała przyjęte w polityce rachunkowości zakładowe zasady rachunkowości[13].

Oznacza to, że przepisy prawa bilansowego nakładają na jednostkę – odnośnie do stosowania i ujawniania polityki rachunkowości, szczególnie w zakresie wartości szacunkowych – określone wymogi, takie jak:

– konieczność doboru i stosowania zasad (polityki) rachunkowości;

– prezentację informacji, w tym opis zasad (polityki) rachunkowości;

– zapewnienie dodatkowych informacji, jeśli informacja w sprawozdaniu nie wystarcza, aby umożliwić użytkownikom zrozumienie wpływu poszczególnych transakcji, a także wpływu innych zdarzeń i warunków na sytuację finansową jednostki.

Prawo bilansowe specyfikuje jedynie ogólne kryteria i wymogi dotyczące opisu zasad rachunkowości odnoszących się do wartości szacunkowych. Wymóg taki nałożony jest pośrednio na kierownictwo jednostki odpowiedzialne za sporządzanie sprawozdania finansowego. Z drugiej strony przypisy są na tyle elastyczne, że pozwalają jednostkom na dobór zasad rachunkowości, dostosowanie ich do rodzaju i złożoności prowadzonej działalności. Dzięki jednak pełniejszemu ujawnieniu zasad rachunkowości oraz istotnych szacunków jednostka może zaoszczędzić sobie kłopotów związanych ze składaniem dodatkowych wyjaśnień użytkownikom sprawozdań finansowych. Dodatkowo transparentność ujawnień doprowadza do właściwego zrozumienia stosowanych zasad[14].

Pojawia się więc pytanie, co ostatecznie w zakresie polityki rachunkowości, a więc zakładowych zasad rachunkowości, powinno być ujawnione, a co może stanowić nadal tajemnicę organizacji gospodarczej – czyli, co organizacja gospodarcza powinna ujawniać, a czego nie w zakresie polityki rachunkowości. Udzielając odpowiedzi na tak sformułowane pytanie, należy brać pod uwagę obowiązek przestrzegania wiarygodności informacji sprawozdawczej, tak by adresaci spra-

---

[12] E.A. Hendriksen, M. Breda, *Teoria rachunkowości*, s. 250.

[13] Tamże, s. 640; M. Kwicień, W. Hasik, *Zakładowe zasady rachunkowości – ewolucja polskiego prawa bilansowego*, [w:] *Rachunkowość w zarządzaniu jednostkami gospodarczymi,* pod. red. T. Kiziukiewicz, Uniwersytet Szczeciński, Akademia Rolnicza, Szczecin 2006, s. 159.

[14] M. Towpik, R. Kałużny, A. Piechocińska-Kałużny, *Badanie wartości szacunkowych sprawozdań finansowych, wybrane aspekty teoretyczne i praktyczne,* KIBR, Warszawa 2011, s. 84.

wozdania finansowego znali zastosowanie zasad identyfikacji i wyceny, jako że tworzą one w istocie podstawę sporządzenia całego sprawozdania. Znajomość tych zasad pozwala na:

– ocenę, czy i w jakim zakresie jednostka korzysta z istniejącego prawa wyboru różnych zasad wyceny, a tym samym, zdiagnozowanie, w jakim kierunku zmierza przyjęta przezeń polityka rachunkowości;

– ocenę dokonywanych zmian w czasie, co jest nieodzowne nie tylko dla zachowania porównywalności informacji sprawozdawczych, ale także dla rozpoznania celu polityki rachunkowości.

Zastosowane przez organizację gospodarczą zasady wyceny powinny być sprecyzowane w dokumentacji zasad (polityki) rachunkowości i opisane we wprowadzeniu do sprawozdania finansowego, przez co informacje o przyjętych regułach wyceny nabierają charakteru jawnego[15]. W zakresie prowadzenia działalności badawczo-rozwojowej organizacja gospodarcza powinna ujawnić sposób, w jaki identyfikuje te działania, jak je klasyfikuje, jak rozdziela etapy prowadzenia tej działalności, co też determinuje wycenę i ujęcie prac badawczo-rozwojowych w sprawozdaniu finansowym. Sposób postępowania przez organizację gospodarczą w odniesieniu do działalności badawczo-rozwojowej powinien być konsekwentny, ustalone przez nią zasady powinny być stosowane z roku na roku dla każdego realizowanego tego typu projektu zgodnie z zasadą ciągłości.

Na podstawie powyższych uwag należy stwierdzić, że w zakresie tego, co do tej pory stanowiło tajemnicę organizacji gospodarczej, nastąpiły pewne zmiany. W dobie globalizacji istnieją narzędzia, które chronią prawa do wartości intelektualnych (lepsza ochrona praw własności, system patentowy itp.), zatem informacja w zakresie na przykład szeroko określanych własności intelektualnych może stać się atutowym czynnikiem w walce np. o pozyskanie potencjalnego inwestora, wobec tego zostaną ujawnione przez organizację gospodarczą. Wiedza, doświadczenie, działania badawczo-rozwojowe stanowią bardzo ważny czynnik wpływający na funkcjonowanie organizacji gospodarczej, jednakże trudny do zidentyfikowania przez system rachunkowości, a więc trudny do wycenienia i właściwego zaprezentowania w sprawozdaniu finansowym. Są to czynniki o indywidualnym charakterze, zazwyczaj subiektywnej ocenie co do ich przydatności, subiektywnej ocenie co do przyszłych korzyści finansowych uzyskiwanych z tychże zasobów, a więc mogą stanowić element manipulacji w kreowaniu obrazu organizacji gospodarczej. Problem ujawnienia informacji w zakresie prowadzonej działalności badawczo-rozwojowej w organizacji gospodarczej, zaprezentowanej w postaci liczbowej, wynikającej z braku możliwości jednoznacznej identyfikacji efektów prowadzenia takiej działalności, a tym samym z ich zmierzeniem i zaprezentowaniem w sprawozdaniu finansowym (bilans, rachunek zysków i strat), może

[15] T. Cebrowska, *Zmiana zasad wyceny a błąd podstawowy,* „Prace Naukowe Akademii Ekonomicznej" [Wrocław] 2001, nr 911, s. 24.

zostać rozwiązany poprzez uzupełnianie tej informacji komentarzem słownym (wyjaśniającym), zawartym w informacji dodatkowej, bądź oceną sytuacji ekonomicznej organizacji gospodarczej w obszarze badań i rozwoju, zawartą w sprawozdaniu z działalności, co z kolei musi być zgodne z przyjętą przez kierownika organizacji gospodarczej polityką rachunkowości.

Wynika to z faktu, że polityka rachunkowości ustalona przez kierownika organizacji gospodarczej nie może być oderwana od strategii rozwoju danej organizacji gospodarczej. Decyzje w zakresie sposobu ujmowania prac badawczych czy też rozwojowych w sprawozdaniu finansowym powinny mieć swoje uzasadnienia w przyjętej polityce rachunkowości oraz w ustalanej strategii rozwoju całej organizacji gospodarczej. Użytkownik informacji, mając pełny, spójny obraz prowadzonej np. działalności badawczo-rozwojowej jest w stanie podjąć decyzję ekonomiczną. Wymaga to jednak od niego czytania pełnej informacji sprawozdawczej, wraz z ujawnioną we wprowadzeniu do sprawozdania finansowego polityką rachunkowości.

Podsumowując, należy stwierdzić, że to kierownik jednostki powinien ostatecznie podjąć decyzję o treści polityki rachunkowości, której formułowanie powinno odbywać się zgodnie z zasadą wiernego odzwierciedlenia obrazu jednostki, co oznacza przyjęcie takiego sposobu identyfikacji, wyceny i prezentacji prac badawczo-rozwojowych, który nie zniekształcałby informacji sprawozdawczej, wykorzystywanej przez interesariuszy rynkowych z otoczenia organizacji gospodarczej w procesie decyzyjnym.

5. FORMUŁOWANIE POLITYKI RACHUNKOWOŚCI W ZAKRESIE PRAC BADAWCZO-ROZWOJOWYCH

Polityka rachunkowości w zakresie prac badawczo-rozwojowych powinna być formułowana przez kierownika organizacji gospodarczej zgodnie z zasadami rachunkowości, jak i krajowymi regulacjami prawnymi, które zwykle odzwierciedlają określony model rachunkowości – model anglosaski lub kontynentalny. W zakresie realizacji określonych działań o charakterze badawczo-rozwojowym kierownik jednostki musi brać pod uwagę wiele czynników, które determinują ostatecznie sposób prezentowania efektów tych działań w sprawozdaniu finansowym. Prace badawczo-rozwojowe są działaniami specyficznymi, indywidualnymi w swoim charakterze i, niestety, mogą być wykorzystane do manipulowania lub fałszowania informacji sprawozdawczej, polegającej na:

– kształtowaniu wyniku finansowego na różnych jego poziomach poprzez wielkość kosztów i ich rodzaj;

– kształtowaniu wartości majątku, albo jego zawyżaniu, albo zaniżaniu;

– kształtowaniu struktury majątku poprzez prezentowanie w innych pozycjach bilansowych jego składników;

– kształtowaniu rachunku z przepływów pieniężnych w odniesieniu do segmentacji działalności – zamiast wykazywanie wydatków w segmencie operacyjnym wykazywanie w segmencie inwestycyjnym lub odwrotnie;

– braku ujawnienia objaśnień w informacji dodatkowej, braku ujawnień pełnej polityki rachunkowości we wprowadzeniu do sprawozdania finansowego, jak również fałszowaniu sprawozdania z działalności zarządu.

Dlatego też kierownik jednostki gospodarczej powinien przede wszystkim określić procedury w zakresie identyfikacji realizowanych projektów o charakterze badawczo-rozwojowym, aby kontrolerzy lub audytorzy nie podważali sposobu tej identyfikacji. Etap identyfikacji ponoszonych kosztów jest najważniejszy, gdyż od niego zależy wycena i sposób prezentacji prac badawczo-rozwojowych w sprawozdaniu finansowym. Jednoznacznie określone przez kierownika jednostki procedury postępowania w organizacji gospodarczej odnośnie do klasyfikacji podejmowanych działań zapewnią jednoznaczną ich identyfikację, a tym samym wycenę i prezentację w sprawozdaniu finansowym. Działania badawczo-rozwojowe są zwykle realizowane przez działy badawczo-rozwojowe jako działania stałe lub projekty jednorazowe, podejmowane ze względu na rodzaj działalności, branżę i potrzeby jednostki, dlatego też powinny być identyfikowane przez specjalistów z właściwej dziedziny nauki, co powinno być uwiarygodnione i udokumentowane np. w formie opracowanej karty projektu zawierającej dokładny jego opis z kosztorysem lub też pomiarem, stanowiącym podstawę wyceny przeprowadzonej z kolei przez specjalistów z dziedziny rachunkowości.

Tak więc klasyfikacja kosztów – badawcze czy rozwojowe – jest najważniejsza, od niej bowiem zależy obniżanie wyniku finansowego lub też aktywowanie zasobów majątkowych. Jednakże nie tylko ona determinuje sposób wyceny i prezentacji w sprawozdaniu finansowym. Należy dodatkowo określić, kto finansuje projekt, gdyż ma to wpływ na jego wycenę, jak również na sposób wykorzystywania jego rezultatów, gdyż efekty jego mogą być prezentowane jako zasoby wykorzystywane w działalności operacyjnej lub inwestycyjnej, co będzie miało z kolei bezpośredni wpływ na sposób prezentacji, jak i wybór metody wyceny bilansowej. Inwestycje mogą być wyceniane według metody ostrożnej lub wartości godziwej, przy czym sposób jej ustalenia również powinien być określony. Dlatego też taka karta projektu, stanowiąca jednocześnie oświadczenie specjalistów, będzie opisem projektu sklasyfikowanym według dodatkowych kryteriów.

Na etapie wyceny, czyli ustalenia wartości zasobu, kierownik jednostki gospodarczej powinien również opracować procedury wskazujące na sposób określenia metody i stawki amortyzacyjnej, przy czym podstawą powinna być również opinia specjalistów co do przewidywanego okresu użytkowania określonych

zasobów, wydawana dla każdego realizowanego projektu, którego efektem będzie zasób niematerialny. Specyfika realizowanych prac badawczo-rozwojowych (branża wysokich technologii, farmacja, motoryzacja, inne dziedziny szybkiego postępu) wskazuje, że zasoby te mogą również tracić swoją wartość, co należy odzwierciedlić w wycenie majątku. Kierownik jednostki w tym zakresie powinien określić procedury co do sposobu ustalania wartości takiego odpisu – sposób i częstotliwość wykonywania testu na utratę wartości oraz wyznaczenie specjalistów do jego przeprowadzania. Polityka rachunkowości polegająca na precyzyjnym opracowaniu procedur postępowania w zakresie identyfikacji, wyceny i prezentacji prac badawczo-rozwojowych wymaga specjalnego przygotowania, najlepiej przy pomocy ekspertów z danej dziedziny. Gwarantuje to konsekwentne postępowanie jednostki przy każdym realizowanym projekcie badawczo-rozwojowym, wówczas audytorzy nie będą mogli zakwestionować rzetelności tego postępowania.

6. PODSUMOWANIE

Ustalanie polityki rachunkowości, określającej ilość i rodzaj ujawnianych informacji, reguły i procedury pomiaru, a także formę prezentacji sprawozdań finansowych, jest procesem niezwykle złożonym. Wymaga właściwego przygotowania, gdyż sposób identyfikacji prac badawczo-rozwojowych, ich wyceny, czy też prezentacji w sprawozdaniu finansowym jest subiektywną oceną organizacji gospodarczej, w której są realizowane. Co z kolei powoduje, że ocena efektów podejmowanych prac badawczo-rozwojowych również staje się subiektywna. Skoro tak, to nie jest ryzykowne stwierdzenie, że nie jest możliwe ustalenie jednolitych procedur identyfikacji, wyceny i prezentacji prac badawczo-rozwojowych dla wszystkich organizacji gospodarczych realizujących działalność innowacyjną na poziomie przepisów prawnych. Z kolei możliwe jest – i konieczne staje się – określenie takich procedur postępowania w obrębie każdej organizacji gospodarczej w ramach ustalonej przez jej kierownika polityki rachunkowości. Tak ustalona polityka rachunkowości daje pewność użytkownikom sprawozdania finansowego, że organizacja gospodarcza sporządzała je, zachowując wszystkie cechy jakościowe informacji sprawozdawczej. Dzięki czemu informacja ta jest użyteczna w procesie decyzyjnym, gdyż odzwierciedla rzeczywistość gospodarczą organizacji, przedstawioną zgodnie z przyjętą polityką rachunkowości, ujawnioną we wprowadzeniu do sprawozdania finansowego.

BIBLIOGRAFIA

1. Cebrowska T., *Zmiana zasad wyceny a błąd podstawowy,* „Prace Naukowe Akademii Ekonomicznej" [Wrocław] 2001, nr 911.
2. Dobija D., *Pomiar i sprawozdawczość kapitału intelektualnego przedsiębiorstwa,* Wydawnictwo WSzPiZ im. L. Koźmińskiego, Warszawa 2003.
3. Hendriksen E.A., Breda M.F., *Teoria rachunkowości*, PWN, Warszawa 2002.
4. Kwiecień M., Hasik W., *Zakładowe zasady rachunkowości – ewolucja polskiego prawa bilansowego*, [w:] *Rachunkowość w zarządzaniu jednostkami gospodarczymi,* pod. red. T. Kiziukiewicz, Uniwersytet Szczeciński, Akademia Rolnicza, Szczecin 2006.
5. *Międzynarodowe Standardy Sprawozdawczości Finansowej 2004*, [wyd. ang.] International Accounting Standards Committe, Londyn 2004, [wyd. pol.] SkwP, Warszawa 2004.
6. Piotrowska K., *Prace i projekty badawczo-rozwojowe a sprawozdanie finansowe*, [niepublikowana praca doktorska], Wrocław 2005.
7. Topik M., Kałużny R., Piechocińska-Kałużny A., *Badanie wartości szacunkowych sprawozdań finansowych, wybrane aspekty teoretyczne i praktyczne*, KIBR, Warszawa 2011.
8. Ustawa z dnia 29 września 1994 r. o rachunkowości, tekst jedn. Dz.U. z 2009 r., nr 152, poz. 1223 z późn. zm.

RESEARCH AND DEVELOPMENT WORKS AND ACCOUNTING POLICY

Summary

Gaining and maintaining competitive advantage in the market economy requires from the management continuous innovative actions. One of the sources of competitive advantage are the research – development works. Information on the effects of such activities is presented in the financial statements and in the reports of management activities which constitute the primary source of information about business unit's operations. The financial statements are prepared in accordance with accounting rules, laws and accounting policies individually adopted by the management. Accounting policies refer how to determine the identification, measurement, valuation and presentation of research – development works in accordance with existing accounting standards. The question arises: How an accounting policy should look like referring to research and development works? There are no universal procedures of the presentation of research and development activities. That is why each entity, within the individually adopted accounting policy, should establish and disclose such procedures in the introduction to the financial statements.

Bożena Sowa[1]

EWIDENCJA RZECZOWYCH AKTYWÓW TRWAŁYCH – RÓŻNICE MIĘDZY POLSKIM PRAWEM BILANSOWYM A MSR/MSSF

1. WSTĘP

Podmioty gospodarcze działające we współczesnej rzeczywistości społeczno-gospodarczej skoncentrowane są na maksymalizacji zysku swoim właścicielom. Jednakże trwający proces globalizacji gospodarki pozwala na swobodny przepływ zasobów kapitałowych, usług jak również czynników wytwórczych, co ma również wpływ na kształtowanie się przepisów prawa w zakresie rachunkowości.

Należy podkreślić, że rachunkowość odgrywa znaczącą rolę w działalności gospodarczej każdego podmiotu, ponieważ stanowi istotne źródło informacji finansowej niezbędnej do jego funkcjonowania, rozwoju oraz walki na konkurencyjnym rynku. Różnice w systemie prawnym – zwłaszcza z zakresie rachunkowości – powodują, że w poszczególnych państwach występują rozbieżności w różnych obszarach rachunkowości, a zwłaszcza w zakresie sprawozdawczości finansowej. Dlatego też konieczne jest ujednolicenie i udoskonalenie rachunkowości; wypracowanie globalnych standardów rachunkowości, które – w konsekwencji – pozwolą na sporządzanie przejrzystych i porównywalnych sprawozdań finansowych.

Celem niniejszego artykułu jest prezentacja najistotniejszych różnic pomiędzy polskim prawem bilansowym a MSR/MSSF w zakresie ewidencji rzeczowych aktywów trwałych oraz wskazanie na wybrane zdarzenia, mające wpływ na ustalenie ich wartości początkowej.

[1] Dr Bożena Sowa – Uniwersytet Rzeszowski, Zakład Finansów, starszy wykładowca; bozenas@uniw.rzeszów.pl

2. PODSTAWY PRAWNE REGULUJĄCE PROBLEMATYKĘ RACHUNKOWOŚCI

Podstawowym aktem prawnym regulującym zasady rachunkowości w Polsce jest ustawa z dnia 29 września 1994 r.[2] o rachunkowości wraz z aktami wykonawczymi, która obowiązuje od 1 stycznia 1995 r., a jej zapisy wzorowane są na dyrektywach Unii Europejskiej oraz Międzynarodowych Standardach Rachunkowości (MSR/MSSF).

Wraz z postępującą globalizacją gospodarki, a co za tym idzie, potrzebą zmian w zakresie rachunkowości, polskie prawo bilansowe ulegało modyfikacjom zmierzającym do zbliżenia regulacji krajowych do rozwiązań międzynarodowych, co znajdowało wyraz w kolejnych nowelizacjach ustawy o rachunkowości. Podstawowymi celami ustawy o rachunkowości, które ukształtowały nową jakość prawa bilansowego w Polsce, są m.in.[3]:

– podniesienie rangi przepisów o rachunkowości;

– dostosowanie polskiego prawa bilansowego do zasad rachunkowości wynikających z dyrektyw Unii Europejskiej oraz Międzynarodowych Standardów Rachunkowości;

– dostosowanie przepisów o rachunkowości do działania jednostek w warunkach gospodarki rynkowej;

– rozszerzenie zakresu obowiązywania prawa bilansowego, gdyż ustawa o rachunkowości reguluje prowadzenie rachunkowości przez wszystkie podmioty, niezależnie od ich formy prawnej i rodzaju działalności, oraz ujednolicenie zasad rachunkowości i wzorów sprawozdań finansowych dla wszystkich jednostek.

Zważywszy na fakt, że rachunkowość ma ścisły związek z systemem gospodarczym, przemiany, jakie zaszły w Polsce w tym obszarze, spowodowały również zmiany w zakresie rachunkowości. Przyczyniło się to do wzrostu zainteresowania rachunkowością, a zwłaszcza jej funkcją informacyjną, ze strony podmiotów gospodarczych, kierowników jednostek, banków komercyjnych i innych instytucji będących odbiorcami danych finansowych[4].

Przyczyną tych zmian była również konieczność dostosowania polskich przepisów do norm prawnych obowiązujących w Unii Europejskiej, której Polska od 2004 r. jest członkiem.

---

[2] Ustawa z dnia 29 września 1994 r. o rachunkowości, tekst jedn. Dz.U. z 2009 r., nr 152, poz. 1223 z późn. zm.

[3] I. Olchowicz, *Rachunkowość podatkowa,* Wydawnictwo Difin, Warszawa 2005, s. 18.

[4] M. Foremna-Pilarska, M. Radawiecka, *Rachunkowość na tle rozwiązań międzynarodowych*, Wydawnictwo Difin, Warszawa 2007, s. 19.

Największy wpływ na przepisy prawa w zakresie rachunkowości miały[5]: Dyrektywa VI z dnia 25 lipca 1978 r. o rocznych sprawozdaniach finansowych spółek o różnych formach prawnych; Dyrektywa VII z dnia 13 czerwca 1983 r. o konsolidacji rocznych sprawozdań finansowych; Dyrektywa z dnia 8 grudnia 1986 r. o rocznych sprawozdaniach finansowych i skonsolidowanych sprawozdaniach finansowych banków i innych instytucji finansowych; Dyrektywa z dnia 19 grudnia 1991 r. o rocznych sprawozdaniach i skonsolidowanych sprawozdaniach finansowych towarzystw ubezpieczeniowych.

Ustawa o rachunkowości stanowi podstawę prawną regulującą całokształt zagadnień związanych z problematyką rachunkowości, jednakże w sprawach nieuregulowanych przepisami ustawy, przyjmując zasady (politykę) rachunkowości, podmioty mogą stosować krajowe standardy rachunkowości wydane przez Komitet Standardów Rachunkowości, a przypadku braku odpowiedniego standardu krajowego mogą stosować MSR[6].

Powyższy zapis nie ma zastosowania do jednostek sporządzających sprawozdania finansowe w myśl Międzynarodowych Standardów Rachunkowości, Międzynarodowych Standardów Sprawozdawczości Finansowej oraz związanych z nimi interpretacji publikowanych w formie rozporządzeń Komisji Europejskiej, gdyż stosują one przepisy ustawy oraz przepisy wykonawcze wydane na jej podstawie, w zakresie nieuregulowanym przez MSR[7].

Krajowe Standardy Rachunkowości opracowuje Komitet Standardów Rachunkowości, działający przy Ministerstwie Finansów na podstawie ustawy o rachunkowości oraz rozporządzenia Ministra Finansów z dnia 28 listopada 2001 r. w sprawie zakresu działania i sposobu organizacji Komitetu Standardów Rachunkowości[8].

Komitet Standardów Rachunkowości opublikował dotychczas sześć standardów, w tym m.in. Krajowy Standard Rachunkowości nr 4 „Utrata wartości aktywów”[9].

Na obecny kształt ustawy o rachunkowości miały również wpływ międzynarodowe standardy rachunkowości. Jako podstawę ustawy z dnia 29 września 1994 r. przyjęto IV Dyrektywę Unii Europejskiej oraz ówczesne wytyczne Międzynarodowych Standardów Rachunkowości, opracowane przez Komitet Rachunkowości. Zmiana głównego celu sprawozdania finansowego pozwoliła na dostosowanie polskiej sprawozdawczości finansowej do zasad gospodarki wolnorynkowej[10].

---

[5] E. Karwasińska, D. Maciejowska, *Rachunkowość finansowa w teorii i praktyce według najnowszego polskiego prawa bilansowego*, Wydawnictwo UW, Warszawa 2008, s. 16.

[6] Ustawa z dnia 29 września 1994 r. o rachunkowości, tekst jedn. Dz.U. z 2009 r., nr 152, poz. 1223 z późn. zm.,art. 10, ust. 3.

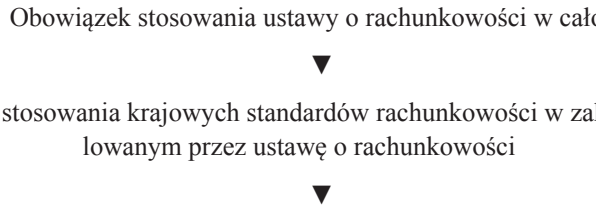
[7] Ustawa z dnia 29 września 1994 r. o rachunkowości, tekst jedn. Dz.U. z 2009 r., nr 152, poz. 1223 z późn. zm., art. 2, ust. 3.

[8] Dz.U. z 2001 r., nr 140, poz. 1580 z późn. zm.

[9] Dz.Urz. MF z 2007 r., nr 8, poz. 46.

[10] A. Helin, *Ustawa o rachunkowości*, Wydawnictwo C.H. Beck, Warszawa 2009, s. 616.

Hierarchię przepisów prawnych dla jednostek zobowiązanych do stosowania ustawy o rachunkowości przedstawia rysunek 1.

Rysunek 1. Hierarchia przepisów prawa dla jednostek stosujących ustawę o rachunkowości

Źródło: R. Seredyński, M. Krupa, A. Stawowy, S. Jałowiecka-Madeja, *Międzynarodowe Standardy Rachunkowości*, Wydawnictwo Poltext, Warszawa 2009, s. 15.

Standardy rachunkowości to wzorce przyjęte jako obowiązujące w odniesieniu do sprawozdań finansowych, zawierające zalecenia lub sugestie dotyczące rozwiązań w zakresie ujmowania, wyceny oraz prezentacji niektórych składników majątku i zobowiązań, elementów rachunku zysków i strat oraz innych zagadnień, których celem jest ujednolicenie i zapewnienie dobrej jakości sprawozdań finansowych[11].

Dostosowanie zasad ustawy o rachunkowości do wymagań MSR obowiązujących na świecie umożliwiło przyjęcie przez Polskę rozporządzenia (WE) nr 1606/2002 Parlamentu Europejskiego i Rady z dnia 19 lipca 2002 r. w sprawie stosowania międzynarodowych standardów rachunkowości[12], nakładającego na niektóre spółki obowiązek stosowania MSR przy sporządzaniu skonsolidowanych sprawozdań finansowych za każdy rok obrotowy, rozpoczynający się w dniu 1 stycznia 2005 r. lub po tej dacie.

Według MSR 1[13] kierownictwo jednostki gospodarczej powinno wybrać i stosować takie zasady rachunkowości, aby sprawozdanie finansowe było zgodne z MSSF oraz wszystkimi wymogami każdego mającego zastosowanie MSR i każdej interpretacji Stałego Komitetu ds. Interpretacji.

[11] M. Foremna-Pilarska, M. Radawiecka, *Rachunkowość*, s. 26.

[12] Dz.U. UE L z 2002 r., nr 243, poz. 1 z późn. zm.

[13] *MSR nr 1 „Prezentacja sprawozdań finansowych. Międzynarodowe Standardy Sprawozdań Finansowych (MSSF)”*, t. 1, Stowarzyszenie Księgowych w Polsce, Warszawa 2004, s. 709.

Kierownik jednostki ustala w formie pisemnej i aktualizuje dokumentację opisującą przyjęte przez jednostkę zasady (politykę) rachunkowości. Rozumie się przez to wybrane i stosowane przez jednostkę rozwiązania dopuszczone ustawą – w tym także określone w MSR – zapewniające wymaganą jakość sprawozdań finansowych[14].

Przystąpienie Polski do UE miało miejsce w czasie, gdy UE wprowadziła[15] Międzynarodowe Standardy Rachunkowości Finansowej jako jedyne zasady sporządzania sprawozdań finansowych dla spółek i grup kapitałowych notowanych na giełdzie papierów wartościowych, obowiązujące w Europejskim Obszarze Gospodarczym[16].

W 2004 r. Rada Standardów IASB[17] ujednoliciła nazewnictwo, wprowadzając wspólną nazwę: Międzynarodowe Standardy Sprawozdawczości Finansowej (MSSF) dla wszystkich dotychczas opracowanych i nowo tworzonych dokumentów[18]. W myśl definicji zawartej w § 11 MSR 1 „Prezentacja sprawozdań finansowych", Międzynarodowe Standardy Sprawozdawczości Finansowej (MSSF) tworzą standardy i ich interpretacje zatwierdzone przez Radę Międzynarodowych Standardów Rachunkowości (IASB), które obejmują: Międzynarodowe Standardy Rachunkowości Finansowej; Międzynarodowe Standardy Rachunkowości oraz interpretacje opracowane przez Komitet ds. Interpretacji Międzynarodowej Sprawozdawczości Finansowej (IFRIC) lub przez istniejący wcześniej Stały Komitet ds. Interpretacji (SIC).

Podstawą przyjęcia wyżej wymienionych standardów i ich interpretacji do porządku prawnego Wspólnoty jest rozporządzenie Komisji (WE) nr 1126/2008 z dnia 3 listopada 2008 r., przyjmujące określone międzynarodowe standardy rachunkowości zgodnie z rozporządzeniem (WE) nr 1606/2002 Parlamentu Europejskiego i Rady[19], wprowadzające tekst jednolity zawierający wszystkie międzynarodowe standardy rachunkowości przyjęte do dnia 15 października 2008 r. i uchylające rozporządzenie Komisji (WE) nr 1725/2003, na podstawie którego pierwotnie przyjęto określone międzynarodowe standardy rachunkowości oraz ich interpretacje, istniejące w dniu 14 września 2002 r.[20]

---

[14] M. Sobolewska, *Jak zmienić zakładowy plan kont w jednostce non profit. Rachunkowość organizacji non profit*, INFOR 2008, nr 11, s. 9.

[15] Od dnia 1 stycznia 2005 r.

[16] J. Aleszczyk, *Rachunkowość finansowa od podstaw*, Wydawnictwo Zysk i S-ka, Poznań 2011, s. 29.

[17] International Accounting Standards Board.

[18] J. Turyna, *Rachunkowość finansowa*, Wydawnictwo C.H. Beck, Warszawa 2008, s. 25.

[19] Dz.U. UE. L z 2008 r., nr 320, poz. 1 z późn. zm.

[20] Por. rozporządzenie Komisji (WE) nr 1126/2008 z dnia 3 listopada 2008 r. przyjmujące międzynarodowe standardy rachunkowości zgodnie z rozporządzeniem (WE) nr 1606/2002 Parlamentu Europejskiego i Rady.

Podstawa prawna przyjęcia MSR/MSSF do porządku prawnego Wspólnoty zawarta jest w rozporządzeniu 1606/2002 Parlamentu Europejskiego oraz Rady w sprawie stosowania międzynarodowych standardów rachunkowości. Poszczególne MSR/MSSF włączane są do prawa UE w formie rozporządzeń wykonawczych Komisji Europejskiej.

Procedura przyjęcia MSR/MSSF (tzw. *endorsement procedure*) obejmuje[21]:

– wydawanie rekomendacji w sprawie przyjęcia lub odrzucenia danego MSR/MSSF przez Europejską Grupę Doradczą ds. Sprawozdawczości Finansowej (European Financial Reporting Advisory Group – EFRAG) – prywatną organizację europejską doradzającą Komitetowi Regulacyjnemu ds. Rachunkowości;

– zaaprobowanie przyjęcia danego MSR/MSSF przez Komitet Regulacyjny ds. Rachunkowości (Accounting Regulatory Committee – ARC), działający przy Komisji Europejskiej;

– wydanie opinii przez Parlament Europejski;

– wydanie przez KE rozporządzenia zawierającego tekst przyjętego MSR/MSSF i opublikowanie go we wszystkich językach urzędowych UE.

Zgodnie z art. 4 rozporządzenia (WE) nr 1606/2002 Parlamentu Europejskiego i Rady z dnia 19 lipca 2002 r. w sprawie stosowania międzynarodowych standardów rachunkowości spółki, których papiery wartościowe na dzień 1 stycznia 2005 r. lub po tej dacie były dopuszczone do obrotu na regulowanym rynku któregokolwiek z państw członkowskich[22], są zobowiązane do sporządzania skonsolidowanych sprawozdań finansowych zgodnie z międzynarodowymi standardami rachunkowości.

Państwa członkowskie mają możliwość dopuszczenia lub nałożenia wymogu sporządzania również jednostkowych sprawozdań finansowych przez te podmioty zgodnie z MSSF[23]. Mogą dopuścić, jak również zobowiązać inne podmioty do sporządzania skonsolidowanych sprawozdań finansowych zgodnie z MSSF, nawet jeśli żadne ich papiery wartościowe nie są emitowane[24].

W wyniku zmiany ustawy o rachunkowości w 2004 r.[25], której celem było wdrożenie MSSF w Polsce, wprowadzano regulacje określające jednostki, zobowiązane do sporządzenia sprawozdań finansowych zgodnie z MSSF, a także wykaz jednostek, które mogą sporządzać sprawozdania finansowe zgodnie z MSSF.

---

[21] http://www.mf.gov.pl/dokument.php?const [dostęp: 25 X 2011].

[22] W rozumieniu art. 1 ust. 13 dyrektywy Rady 93/22/EWG z dnia 10 maja 1993 r. w sprawie usług inwestycyjnych w zakresie papierów wartościowych.

[23] *Rachunkowość międzynarodowa*, pod red. K. Winiarskiej, ODiDK sp. z o.o., Gdańsk 2009, s. 61.

[24] Rozporządzenie (WE) nr 1606/2002 Parlamentu Europejskiego i Rady z dnia 19 lipca 2002 r. w sprawie stosowania międzynarodowych standardów rachunkowości, art. 5.

[25] Dz.U. nr 213, poz. 2155.

Dzięki stosowaniu w świecie ogólnie akceptowanych norm i wzorców rachunkowość stała się międzynarodowym językiem biznesu[26]. W przypadku ich braku kierownictwo jednostki, przy opracowywaniu i stosowaniu zasad (polityki) rachunkowości, powinno kierować się osądem, zachowując następującą kolejność uwzględnianych źródeł[27]: po pierwsze, wymogi, czyli wytyczne ujęte w standardach i interpretacjach odnoszących się do podobnych i powiązanych zagadnień; po drugie, definicje, kryteria ujmowania i wyceny aktywów, zobowiązań, przychodów i kosztów określone w założeniach koncepcyjnych (§ 11 MSR 8).

3. ZASADY EWIDENCJONOWANIA RZECZOWYCH AKTYWÓW TRWAŁYCH, ZE SZCZEGÓLNYM UWZGLĘDNIENIEM ŚRODKÓW TRWAŁYCH

Art. 3 ust. 1 pkt 15 ustawy o rachunkowości definiuje pojęcie środków trwałych jako rzeczowe aktywa trwałe o przewidywanym okresie ekonomicznej użyteczności dłuższym niż jeden rok, kompletne i zdatne do użytku, przeznaczone na potrzeby jednostki.

Pod pojęciem środków trwałych rozumie się, z wyjątkiem aktywów zaliczonych do inwestycji[28]: rzeczowe aktywa trwałe i zrównane z nimi; o przewidywanym okresie ekonomicznej użyteczności dłuższym niż rok; kompletne i zdatne do użytku oraz przeznaczone na potrzeby jednostki.

Do środków trwałych zalicza się także obce środki trwałe, otrzymane przez jednostkę do używania na podstawie umów najmu, dzierżawy lub innych umów o podobnym charakterze, jeżeli – zgodnie z art. 3 ust. 4 ustawy o rachunkowości – zalicza się je do aktywów trwałych korzystającego z tych środków.

Zarówno MSR, jak i ustawa o rachunkowości nie uwzględnią wymogu własności lub współwłasności danego składnika aktywów, przyjmując za wystarczający warunek kontrolę jednostki za dany środek trwały[29].

Zgodnie z art. 3 ust. 1 pkt 16 ustawy o rachunkowości do aktywów trwałych zalicza się również środki trwałe w budowie, czyli środki trwałe w okresie ich budowy, montażu lub ulepszenia już istniejącego środka trwałego.

---

[26] I. Olchowicz, *Podstawy rachunkowości*, Wydawnictwo Vademecum Rachunkowości, Warszawa 2009, s. 27.

[27] R. Seredyński, M. Krupa, A. Stawowy, S. Jałowiecka-Madeja, *Międzynarodowe Standardy Rachunkowości*, Wydawnictwo Poltext, Warszawa 2009, s. 21.

[28] M. Wieczorek-Fronia, J. Zubrzycki, *Środki trwałe oraz wartości niematerialne i prawne*, Wydawnictwo Unimex, Wrocław 2010, s. 23.

[29] A. Dyduch, J. Sawicka, A. Stronczek, *Rachunkowość finansowa – wybrane zagadnienia*, Wydawnictwo C.H. Beck, Warszawa 2004, s. 101.

Jednostki stosujące Międzynarodowe Standardy Rachunkowości dokonują operacji na środkach trwałych (ujmowanie aktywów, ustalanie wartości początkowej i bilansowej oraz zasady prezentacji w sprawozdaniu finansowym) na zasadach określonych w Międzynarodowym Standardzie Rachunkowości 16 „Rzeczowe aktywa trwałe". Celem tego standardu jest uregulowanie sposobu księgowania rzeczowych aktywów trwałych tak, aby użytkownicy sprawozdania finansowego mogli zapoznać się z informacjami na temat inwestycji jednostki w rzeczowe aktywa trwałe i ze zmianami w ramach tych inwestycji[30].

Według unormowań w nim zawartych rzeczowe aktywa trwałe to środki trwałe utrzymywane w celu wykorzystania ich w procesie produkcyjnym lub przy dostawach dóbr i świadczeniu usług, w celu oddania do używania innym podmiotom na podstawie umowy najmu lub w celach administracyjnych, którym towarzyszy oczekiwanie, że będą wykorzystywane dłużej niż przez jeden okres[31].

W myśl § 3 MSR 16 standard nie ma zastosowania do:

– rzeczowych aktywów trwałych, które zostały zaklasyfikowane jako aktywa przeznaczone do sprzedaży i do których stosuje się MSSF 5 „Aktywa trwałe przeznaczone do sprzedaży oraz działalność zaniechana";

– aktywów biologicznych związanych z działalnością rolniczą, uregulowanych w MSR 41 „Rolnictwo";

– aktywów z tytułu poszukiwania i oceny zasobów mineralnych, dla których zasady ujmowania i wyceny zawarte są w MSSF 6 „Poszukiwanie i ocena zasobów mineralnych";

– praw do złóż mineralnych oraz zasobów mineralnych (ropa naftowa, gaz ziemny i podobne nieodnawialne zasoby naturalne).

Jeżeli jednak do wytworzenia lub utrzymywania tych aktywów (z wyjątkiem aktywów przeznaczonych do likwidacji) wykorzystywane są inne rzeczowe aktywa trwałe, podlegają one regulacjom niniejszego standardu. Standard nie określa, co stanowi odrębną pozycję rzeczowych aktywów trwałych (§ 9).

Przeprowadzając klasyfikację składników majątku, należy uwzględnić warunki charakterystyczne dla jednostki i na tej podstawie zastosować kryteria osobnego ujęcia. Dopuszczalne jest również łączenie nieistotnych jednostkowo, podobnych pozycji w grupy i traktowanie ich jako odrębnych środków trwałych.

Do rzeczowych aktywów trwałych zalicza się także znaczące części zamienne oraz awaryjne wyposażenie i sprzęt serwisowy (§ 8), jeżeli będą one wykorzystywane przez okres dłuższy niż jeden rok lub mogą być wykorzystywane na rzecz określonego składnika rzeczowych aktywów trwałych.

W przypadku obu uregulowań prawnych rzeczowe aktywa trwałe zdefiniowane są jako środki trwałe, które w przyszłości przyczyniają się do uzyskania korzyści ekonomicznych, mają wiarygodnie określoną wartość oraz ich okres

[30] Por. MSR 16, § 1.

[31] Por. MSR 16, § 6.

użytkowania przekracza 1 rok. Środki trwałe nie muszą także stanowić własności lub współwłasności danej jednostki, wystarczy, że jednostka sprawuje nad nimi kontrolę.

Ustawa o rachunkowości w sposób bardziej szczegółowy niż MSR 16 definiuje rzeczowe aktywa trwałe, dokonuje bowiem ich wyliczenia. Wspomniana ustawa wymienia składniki w szczególności zaliczane do środków trwałych, w tym prawo wieczystego użytkowania gruntu[32], które w MSR traktowane jest jako leasing[33].

MSR 16 nie zawiera również pojęcia środków trwałych w budowie, które – zgodnie z ustawą – stanowią aktywa trwałe w okresie budowy, montażu, adaptacji lub ulepszenia. Zgodnie z ustawą o rachunkowości do rzeczowych aktywów trwałych zalicza się również inwentarz żywy (np. zwierzęta pociągowe, hodowlane nieprzeznaczone do uboju, jeżeli będą wykorzystywane na potrzeby jednostki przez okres dłuższy niż rok), do którego ma zastosowanie MSR 41 „Rolnictwo".

Środki trwałe stanowią zróżnicowaną grupę składników majątkowych, dlatego też dokonuje się ich klasyfikacji według różnych kryteriów. Dla prawidłowego sporządzenia bilansu[34] niezbędny jest podział środków trwałych na: grunty (w tym prawo wieczystego użytkowania gruntu); budynki, lokale i obiekty inżynierii lądowej i wodnej; urządzenia techniczne i maszyny; środki transportu; inne środki trwałe.

Kolejny podział środków trwałych związany jest z Klasyfikacją Środków Trwałych (KŚT)[35]. Podział ten jest wykorzystywany przy sporządzaniu sprawozdań dla celów statystycznych, a także przy ustalaniu stawek amortyzacji dla celów podatkowych. Z punktu widzenia funkcji spełnianych przez poszczególne obiekty w procesie wytwarzania lub w toku nieprodukcyjnego użytkowania, rozróżnia się cztery zasadnicze zbiory środków trwałych:

1) nieruchomości – obejmujący grunty, budynki oraz obiekty inżynierii lądowej i wodnej; środki trwałe zaliczone do tego zbioru zapewniają odpowiednie warunki do prowadzenia procesów produkcyjnych oraz działalności nieprodukcyjnej;

2) obejmujący maszyny, urządzenia techniczne i narzędzia, tj. środki trwałe, którymi oddziałuje się bezpośrednio na przedmioty pracy, tj. surowce, materiały itp.;

3) obejmujący środki transportu służące do przemieszczania (przewożenia) przedmiotów i osób;

4) obejmujący inwentarz żywy.

W KŚT za podstawową jednostkę ewidencji przyjmuje się pojedynczy element majątku trwałego, spełniający określone funkcje w procesie wytwarzania wyrobów i świadczenia usług, może nim być np. budynek lub maszyna. W nie-

---

[32] Ustawa z dnia 29 września 1994 r. o rachunkowości, tekst jedn. Dz.U. z 2009 r., nr 152, poz. 1223 z późn. zm., art. 3, ust. 1, pkt 15, lit. a.

[33] *MSR 16 „Rzeczowe aktywa trwałe"*, pod red. K. Winiarskiej, Warszawa 2007, s. 98.

[34] Por. zał. 1 do ustawy z dnia 29 września 1994 r. o rachunkowości.

[35] Rozporządzenie Rady Ministrów z dnia 10 grudnia 2010 r. w sprawie Klasyfikacji Środków Trwałych, tekst jedn. Dz.U. nr 242, poz. 1622.

licznych przypadkach dopuszcza się przyjęcie w ewidencji środków trwałych, tzw. obiekt zbiorczy, którym może być np. zespół przewodów rurociągowych lub zespoły komputerowe.

Zgodnie z MSR 16 pozycję rzeczowych aktywów trwałych należy ująć jako składnik aktywów, jeżeli istnieje prawdopodobieństwo, że jednostka uzyska przyszłe korzyści ekonomiczne związane ze składnikiem aktywów oraz w wiarygodny sposób można wycenić cenę nabycia lub koszt wytworzenia składnika aktywów[36].

Kwalifikując dane aktywa do majątku trwałego, jednostka powinna ustosunkować się do korzyści ekonomicznych wynikających z jego posiadania oraz dokonać weryfikacji, czy rzeczywiście sprawuje nad danym aktywem kontrolę. Brak wspomnianej kontroli występuje np. w odniesieniu do majątku trwałego dotyczącego działalności socjalno-bytowej. Zgodnie z przepisami aktywa tego typu należą do zakładowego funduszu świadczeń socjalnych i są (jako takie) przez niego kontrolowane, ponadto środki pochodzące ze sprzedaży tych aktywów zasilają zakładowy fundusz świadczeń socjalnych, nie stanowią więc własności jednostki sprawozdawczej[37].

MSR 16 dzieli rzeczowe aktywa trwałe na grupy, które tworzą aktywa o podobnym rodzaju i zastosowaniu w działalności jednostki gospodarczej. Do nich można zaliczyć[38]: grunty, budynki i budowle, maszyny, statki, samoloty, pojazdy mechaniczne, meble i instalacje oraz wyposażenie biurowe.

MSR 16 nie reguluje, co stanowi najmniejszą jednostkę podlegającą osobnemu ujęciu, tzn. co stanowi odrębną pozycję rzeczowych aktywów trwałych, a to oznacza, że jednostka samodzielnie ocenia, uwzględniając warunki charakterystyczne dla jej działalności, w jaki sposób zastosować kryteria osobnego ujęcia. Może być zasadne agregowanie nieistotnych jednostkowo pozycji, takich jak narzędzia, i barwniki i zastosowanie kryteriów ujęcia dla zagregowanych wartości[39].

W obu regulacjach do rzeczowych aktywów trwałych nie zalicza się nieruchomości inwestycyjnych, czyli takich, które zostały nabyte w celu osiągnięcia korzyści ekonomicznych. Zarówno ustawa o rachunkowości, jak i MSR 16 dokonują podziału rzeczowych aktywów trwałych na podobne grupy, przy czym podział zastosowany w standardzie jest bardziej szczegółowy.

Ustawa dopuszcza pominięcie w ewidencji składników o niskiej wartości, za podstawową jednostkę ewidencji przyjmuje się natomiast pojedynczy element majątku trwałego, spełniający określone funkcje w procesie wytwarzania wyrobów i świadczenia usług (w nielicznych przypadkach dopuszcza się przyjęcie w ewidencji obiektu zbiorowego). Natomiast w MSR 16 nie określono, co stano-

[36] Por. MSR 16, § 7.
[37] A. Helin, *Ustawa o rachunkowości*, s. 652.
[38] Por. MSR 16, § 37.
[39] Por. MSR 16, § 9.

wi odrębną pozycję podlegającą osobnemu ujęciu jako pozycję środków trwałych, dopuszcza się natomiast agregowanie nieistotnych jednostkowo pozycji.

Ustawa o rachunkowości stawia w stosunku do środków trwałych wymóg kompletności i zdatności do użytku[40], podczas gdy MSR 16 podaje, że w niektórych przypadkach istotne części składowe obiektu posiadającego różne okresy użytkowania mogą być ujęte i amortyzowane odrębnie (np. silnik samolotu)[41].

Zgodnie z ustawą o rachunkowości wszystkie części zapasowe (nawet te nieistotne) oraz sprzęt serwisujący zalicza się do zapasów, a ich zużycie ujmuje się jako koszty bieżącego okresu, natomiast MSR 16 dopuszcza takie rozwiązanie tylko w stosunku do niewielkich części zamiennych. Standard nie stawia wymogu zdatności do użytku, podkreśla jedynie, że obiekt powinien być w stanie zdatnym do rozpoczęcia funkcjonowania, zgodnie z zamierzeniami kierownictwa.

Składniki środków trwałych wprowadza się do ewidencji księgowej według ich wartości początkowej. Istotne jest prawidłowe określenie tej wartości, gdyż stanowi ona podstawę ujęcia w księgach, a także naliczania odpisów amortyzacyjnych dla danego składnika majątku. Sposób wyceny składników aktywów jest ściśle określony zarówno przez krajowe przepisy prawa bilansowego, jak i standardy międzynarodowe.

Wartość początkowa i dotychczas dokonane od środków trwałych odpisy amortyzacyjne lub umorzeniowe mogą, na podstawie odrębnych przepisów, ulegać aktualizacji wyceny. Powstałą na skutek aktualizacji wyceny różnicę wartości netto środków trwałych odnosi się na kapitał (fundusz) z aktualizacji wyceny i nie może ona być przeznaczona do podziału. Nie można więc tej różnicy, odniesionej na kapitał (fundusz) z aktualizacji wyceny, rozliczyć tak długo, jak długo w ewidencji księgowej (bilansowej) będą figurowały środki trwałe, których wartość była zaktualizowana[42].

Zgodnie z art. 28 ust. 1 ustawy o rachunkowości środki trwałe wycenia się nie rzadziej niż na dzień bilansowy według cen nabycia lub kosztów wytworzenia lub wartości przeszacowanej (po aktualizacji środków trwałych), pomniejszonych o odpisy amortyzacyjne lub umorzeniowe, a także o odpisy z tytułu trwałej utraty wartości. Jeżeli ustalenie ceny nabycia nie jest możliwe (np. aktywa otrzymanego nieodpłatnie), jego wyceny dokonuje się według ceny sprzedaży takiego samego lub podobnego przedmiotu, a jeżeli ustalenie ceny sprzedaży nie jest możliwe, należy określić jego wartość godziwą.

---

[40] Ustawa z dnia 29 września 1994 r. o rachunkowości, tekst jedn. Dz.U. z 2009 r., nr 152, poz. 1223 z późn. zm., art. 3, ust. 1 pkt 15.

[41] Por. MSR 16, § 43-44.

[42] K. Winiarska, *Rachunkowość budżetowa*, Wydawnictwo Oficyna, Warszawa 2010, s. 60-61.

Tabela 1. Zasady ustalania wartości początkowej według art. 28 ustawy o rachunkowości

Sposób wyceny	Charakterystyka
Cena nabycia	Kwota należna zbywcy (-) Podlegający odliczeniu podatek od towarów i usług oraz podatek akcyzowy. (+) Obciążenia o charakterze publicznoprawnym w przypadku importu. (+) Koszty związane bezpośrednio z zakupem i przystosowaniem składnika aktywów do stanu zdatnego do używania lub wprowadzenia do obrotu, łącznie z kosztami transportu, jak też załadunku i rozładunku, składowania lub wprowadzenia do obrotu. (+) Koszty obsługi zobowiązań zaciągniętych w celu ich finansowania (i związane z nimi różnice kursowe) pomniejszony o przychody z tego tytułu. (-) Rabaty, upusty i inne, podobne zmniejszenia i odzyski.
Koszt wytworzenia	Ogół kosztów poniesionych za okres budowy, montażu, przystosowania i ulepszenia, do dnia bilansowego lub przyjęcia do używania. (-) niepodlegający odliczeniu podatek od towarów i usług oraz podatek akcyzowy. (+) Koszt obsługi zobowiązań zaciągniętych w celu ich finansowania (i związane z nimi różnice kursowe) pomniejszony o przychody z tego tytułu.
Wartość przeszacowana	Aktualizacja wyceny następuje wtedy, gdy w wyniku inflacji wartość początkowa jest zbyt niska w stosunku do aktualnych cen rynkowych. Tryb i terminy aktualizacji wyceny środków trwałych określa, w drodze rozporządzenia, Minister Finansów**.**
Cena (wartość) sprzedaży netto	Możliwa do uzyskania na dzień bilansowy cena sprzedaży (bez podatku od towarów i usług i podatku akcyzowego) (-) rabaty, upusty i inne podobne zmniejszenia oraz o koszty związane z przystosowaniem składnika aktywów do sprzedaży i dokonywaniem tej sprzedaży (+) należna dotacja przedmiotowa.
Wartość godziwa	Kwota, za jaką dany składnik aktywów mógłby zostać wymieniony, a zobowiązanie uregulowane na warunkach transakcji rynkowej, pomiędzy zainteresowanymi i dobrze poinformowanymi, niepowiązanymi ze sobą stronami.

Źródło: opracowanie własne.

Zgodnie z § 15 MSR 16 pozycję rzeczowych aktywów trwałych, która kwalifikuje się do ujęcia jako składnik aktywów, początkowo wycenia się według ceny nabycia lub kosztu wytworzenia.

Cena nabycia lub koszt wytworzenia rzeczowych aktywów trwałych jest ekwiwalentem ceny zapłaconej środkami pieniężnymi na dzień ujęcia. Jeżeli płatność

jest odroczona na okres dłuższy od normalnego terminu spłaty kredytu kupieckiego, różnicę pomiędzy ekwiwalentem ceny zapłaconej środkami pieniężnymi a kwotą całkowitej płatności ujmuje się jako koszty odsetek na przestrzeni okresu kredytowania, chyba że kwota ta jest aktywowana zgodnie z dopuszczonym podejściem alternatywnym, zawartym w MSR 23[43].

Koszty finansowania zewnętrznego, które można bezpośrednio przyporządkować nabyciu, budowie lub wytworzeniu dostosowywanego składnika aktywów, są częścią ceny nabycia lub kosztu wytworzenia tego składnika aktywów. Oznacza to, że koszty finansowania zewnętrznego takiego składnika aktywów powiększają jego wartość bilansową. Pozostałe koszty finansowania zewnętrznego ujmuje się jako koszty okresu, w którym zostały poniesione[44].

Rzeczowe aktywa trwałe mogą być również nabyte w drodze wymiany na inną pozycję lub pozycje aktywów niepieniężnych lub na grupę pozycji aktywów pieniężnych i niepieniężnych. Cenę nabycia takiej pozycji rzeczowych aktywów trwałych ustala się w wysokości godziwej, chyba że: transakcja wymiany nie ma treści ekonomicznej lub nie można wiarygodnie ustalić wartości godziwej żadnego z wymienianych aktywów.

Nabytą w ten sposób pozycję rzeczowych aktywów trwałych wycenia się zgodnie z powyższym, nawet gdy nie można niezwłocznie usunąć z bilansu pozycji danej w zamian. Jeśli nabyta pozycja nie jest wyceniana według wartości godziwej, jej cena nabycia jest równa wartości bilansowej składnika danego w zamian[45].

Tabela 2. Zasady ustalania wartości początkowej według § 6, § 16 i § 28 MSR 16

Sposób wyceny	Charakterystyka
Cena nabycia lub koszt wytworzenia	Cena zakupu łącznie z cłami importowanymi i niepodlegającymi odliczeniu podatkami od zakupu, pomniejszona o upusty handlowe i rabaty. (+) Wszystkie inne pozwalające się bezpośrednio przyporządkować koszty poniesione w celu dostosowania składnika aktywów do miejsca i stanu, w którym może on funkcjonować w sposób zgodny z zamierzeniami kierownictwa. (+) Szacunkowe koszty demontażu i usunięcia składnika aktywów oraz koszty przeprowadzenia renowacji miejsca, w którym się znajdował, do których jednostka jest zobowiązana w związku z nabyciem pozycji rzeczowych aktywów trwałych w danym okresie w celu innym niż wytwarzanie wyrobów. (+) Koszty finansowania zewnętrznego, które można bezpośrednio przyporządkować nabyciu, budowie lub wytworzeniu dostosowanego składnika aktywów.

[43] Por. MSR 16, § 23.

[44] „Zeszyty Metodyczne Rachunkowości" 2010, nr 6.

[45] Por. MSR 16, § 24.

Sposób wyceny	Charakterystyka
Wartość godziwa	Kwota, za jaką na warunkach rynkowych składnik aktywów mógłby zostać wymieniony pomiędzy zainteresowanymi, dobrze poinformowanymi stronami transakcji.
Wartość bilansowa	Wartość, w jakiej dany składnik aktywów jest ujmowany w bilansie po pomniejszeniu o umorzenie oraz odpisy aktualizujące z tytułu utraty wartości, a także kwotę odnoszących się do niego dotacji rządowych.

Źródło: opracowanie własne.

Do kosztów bezpośrednich, dających się przyporządkować do danego składnika rzeczowych aktywów trwałych, zgodnie z § 17 MSR 16, zalicza się:

– koszty świadczeń pracowniczych (zgodnie z definicją MSR 19 „Świadczenia pracownicze"), poniesione bezpośrednio w związku z wytworzeniem lub nabyciem pozycji rzeczowych aktywów trwałych;

– koszty przygotowania miejsca;

– koszty początkowej dostawy oraz koszty załadunku i rozładunku;

– koszty instalacji i montażu;

– koszty sprawdzenia, czy składnik aktywów działa poprawnie, pomniejszone o przychody netto ze sprzedaży wyrobów wytworzonych w trakcie doprowadzania składnika aktywów do pożądanego miejsca i stanu (na przykład próbna produkcja wytworzona w trakcie testowania);

– honoraria za profesjonalne usługi.

Zgodnie z § 29 MSR 16 jednostka dokonuje wyceny po początkowym ujęciu według modelu opartego albo na cenie nabycia lub koszcie wytworzenia, lub na wartości przeszacowanej. Wybraną zasadę stosuje się wobec całej grupy rzeczowych aktywów trwałych, co pozwala uniknąć sytuacji, w której w sprawozdaniu finansowym jednostki byłyby prezentowane aktywa o cenach i wartościach ustalanych na różne dni.

Model ceny nabycia lub kosztu wytworzenia

Zgodnie z § 30 MSR 16 po początkowym ujęciu pozycji rzeczowych aktywów trwałych, jako składnika aktywów, wykazuje się ją według ceny nabycia lub kosztu wytworzenia pomniejszonego o umorzenie oraz o zakumulowane odpisy aktualizujące z tytułu utraty wartości narastająco.

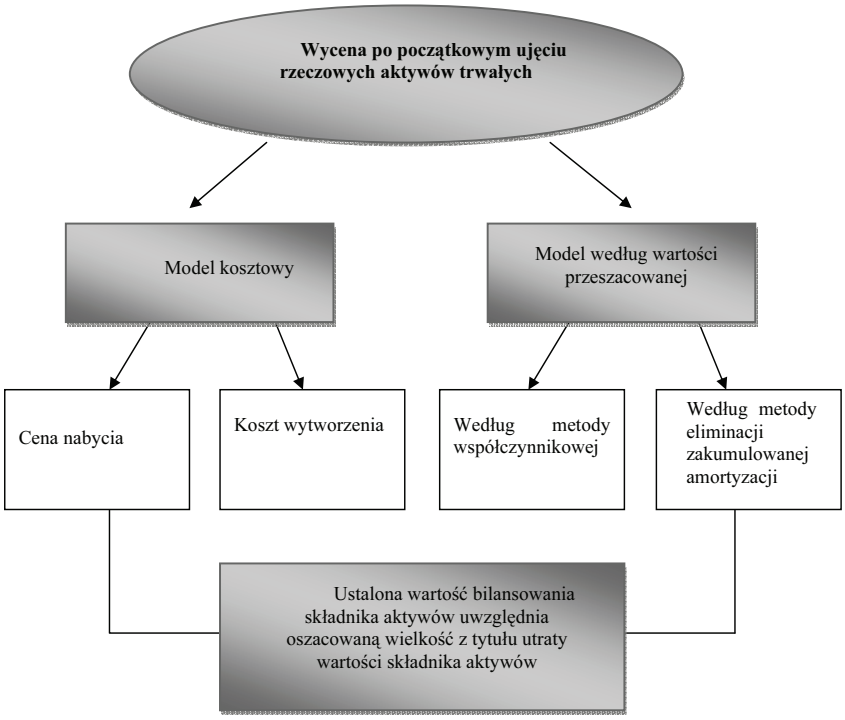
Stosowanie tego modelu wymaga ustalenia prawidłowej wartości początkowej, pozostałego okresu użytkowania i odpowiednich stawek amortyzacji za cały okres amortyzacji, a także uwzględnienia zdarzeń gospodarczych[46].

Model oparty na wartości przeszacowanej

Po początkowym ujęciu pozycji rzeczowych aktywów trwałych jako składnika aktywów, której wartość godziwą można wiarygodnie ustalić, pozycję taką wykazuje się w wartości przeszacowanej, stanowiącej jej wartość godziwą na

[46] *MSR 16 „Rzeczowe aktywa trwałe"*, pod red. K. Winiarskiej, s. 44.

dzień przeszacowania, pomniejszonej o kwotę późniejszego umorzenia i późniejszych odpisów aktualizujących z tytułu utraty wartości narastająco. Przeszacowania przeprowadza się na tyle regularnie, aby wartość bilansowa nie różniła się w sposób istotny od wartości, która zostałaby ustalona przy zastosowaniu wartości godziwej na dzień bilansowy[47].

Rysunek 2. Modele wyceny po początkowym ujęciu rzeczowych aktywów trwałych

Źródło: *MSR 16 „Rzeczowe aktywa trwałe”*, pod red. K. Winiarskiej, s. 43.

Za wartość godziwą uznaje się kwotę, za jaką dany środek trwały mógłby zostać wymieniony, a zobowiązanie zostałoby uregulowane na warunkach transakcji rynkowej pomiędzy zainteresowanymi i dobrze poinformowanymi, niepowiązanymi ze sobą stronami[48].

[47] Por. MSR 16, § 31.

[48] K. Winiarska (red.), *Podstawy rachunkowości,* Wydawnictwo Oficyna, Warszawa 2010, s. 175.

Wartość godziwą gruntów, budynków, a także maszyn i urządzeń stanowi zazwyczaj ich wartość rynkowa, ustalona na podstawie wyceny rzeczoznawców. W przypadku ewidencji transakcji rynkowych dokumentujących wartość godziwą (np. z powodu szczególnego charakteru maszyn i urządzeń) oraz w związku z tym, że z wyjątkiem sytuacji, gdy sprzedaż następuje w ramach sprzedaży zorganizowanej części przedsiębiorstwa, pozycje rzeczowych aktywów są rzadko sprzedawane osobno, konieczne może być oszacowanie wartości godziwej metodą dochodową lub zamortyzowanego kosztu zastąpienia[49].

Jednostka dokonuje wyboru sposobu wyceny i uwzględnia przyjęte założenia w polityce rachunkowości. Wybraną zasadę stosuje się wobec całej grupy rzeczowych aktywów trwałych, co pozwala na ujednolicenie wyceny składników na dzień bilansowy.

MSR 16, podobnie jak ustawa o rachunkowości, za wartość początkową środka trwałego przyjmuje cenę nabycia lub koszt wytworzenia. Obie regulacje nie zaliczają również do wartości początkowej kosztów administracyjnych oraz kosztów ogólnych, które nie są związane z doprowadzeniem składnika aktywów do postaci i miejsca, w jakich się znajduje na dzień wyceny. Różnica polega na tym, że MSR 16 uwzględnia w wartości początkowej szacunkowe koszty demontażu i usunięcia składnika aktywów oraz koszty przeprowadzenia renowacji miejsca, w którym dany środek trwały się znajdował.

Zgodnie z ustawą o rachunkowości cenę nabycia lub koszt wytworzenia środka trwałego należy zwiększyć o koszty obsługi zobowiązań zaciągniętych w celu ich finansowania i związane z nimi różnice kursowe poniesione do dnia przyjęcia do używania[50]. Podobne rozwiązanie zawiera MSR 23, stwierdzając, że cenę nabycia lub koszt wytworzenia składnika aktywów powiększają koszty finansowania zewnętrznego, jeżeli można je przyporządkować danemu składnikowi aktywów.

W przypadku braku możliwości określenia ceny nabycia lub kosztu wytworzenia obiekt ewidencjonuje się według wartości godziwej. Z definicji zawartych w obu regulacjach wynika, że „wartość godziwa powinna odzwierciedlać warunki rynkowe z dnia wyceny"[51].

Ustalanie wartości na dzień bilansowy oparte na modelu ceny nabycia lub kosztu wytworzenia jest zgodne z modelem wyceny bilansowej według ustawy o rachunkowości, natomiast zastosowanie wymienionej w ustawie aktualizacji wyceny środków trwałych jest możliwe tylko na mocy odrębnych przepisów.

Koszty poniesione na składnik aktywów w czasie, w którym mógłby on funkcjonować zgodnie z zamierzeniami kierownictwa, lecz nie jest używany lub nie są w pełni wykorzystane jego możliwości produkcyjne, zgodnie z § 20 MSR 16, nie

[49] Por. MSR 16, § 32.

[50] Ustawa z dnia 29 września 1994 r. o rachunkowości, tekst jedn. Dz.U. z 2009 r., nr 152, poz. 1223 z późn. zm., art. 28, ust. 1, pkt 2 i 3.

[51] A. Mazur, *Wartość godziwa*, „Rachunkowość" 2010, nr 1, s. 12.

są włączane do jego wartości bilansowej. W MSR 16 koszty związane z danym środkiem trwałym przestają być zaliczane do jego wartości bilansowej w momencie, gdy składnik majątku został doprowadzony do stanu pozwalającego na wykorzystanie go zgodnie z celem ustalonym przez kierownictwo, w ustawie o rachunkowości natomiast moment ten określono na dzień oddania środka trwałego do używania, co oznacza, że mogą się one nie pokrywać[52].

4. WYBRANE ZDARZENIA MAJĄCE WPŁYW NA ZMIANĘ WARTOŚCI POCZĄTKOWEJ RZECZOWYCH AKTYWÓW TRWAŁYCH

4.1. MODERNIZACJA ŚRODKÓW TRWAŁYCH

Zgodnie z art. 31 ust. 1 ustawy o rachunkowości wartość początkowa środków trwałych może być podwyższona o wydatki na ich ulepszenie, powodujące zwiększenie wartości użytkowej tych środków z dnia ich przekazania do używania.

Do wydatków na ulepszenie środków trwałych zalicza się wydatki na ich[53]: przebudowę, rozbudowę, rekonstrukcję, adaptację oraz modernizację.

Nakłady na ulepszenie powinny spowodować, że wartość użytkowa środka trwałego po zakończeniu ulepszenia przewyższa posiadaną przy przyjęciu do używania wartość użytkową mierzoną[54]: poprawą jakości, przedłużeniem okresu używania, poprawą jakości wytwarzanych produktów, poprawą zdolności produkcyjnej (wytwórczej) oraz obniżeniem kosztów eksploatacji.

O zwiększeniu wartości użytkowej ulepszonego środka trwałego może świadczyć wydłużenie okresu jego używania, podwyższenie zdolności wytwórczej, poprawa jakości wytwarzanych produktów, a także obniżenie kosztów jego eksploatacji[55].

Wartości środków trwałych nie zwiększają natomiast wydatki na remont[56]. Zgodnie z przepisami ustawy z dnia 7 lipca 1994 r. Prawo budowlane[57] remont to wykonanie w istniejącym obiekcie budowlanym robót budowlanych polegających na odtworzeniu stanu pierwotnego, a niestanowiących bieżącej konserwacji, przy czym dopuszcza się stosowanie wyrobów budowlanych innych, niż użyto w sta-

[52] A. Helin, *Ustawa o rachunkowości*, s. 653.

[53] Por. pismo Ministra Finansów z dnia 13 marca 1995 r., PO 3/722-160/94.

[54] T. Krawczyk, *Środki trwałe oraz wartości niematerialne i prawne w jednostkach sektora finansów publicznych*, Wydawnictwo Presscom, Wrocław 2011, s. 19.

[55] *Rachunkowość w biznesie*, pod red. A. Czubakowskiej, Polskie Wydawnictwo Ekonomiczne, Warszawa 2006, s. 96.

[56] Za remont można uznać wszelkie działania przywracające pierwotny stan techniczny środka trwałego wraz z wymianą zużytych składników technicznych.

[57] Tekst jedn. Dz.U. 2006 r., nr 156, poz. 1118 ze zm.

nie pierwotnym. Istotą remontu jest więc przywrócenie (odtworzenie) pierwotnego stanu technicznego środka trwałego, niezmieniającego jego charakteru i funkcji, następujące w trakcie eksploatacji środka trwałego i wynikające z tej eksploatacji.

Wydatki na ten cel poniesione zalicza się, bez względu na ich wysokość, w całości do kosztów uzyskania przychodów. Analogicznie traktuje się wydatki na nabycie części składowych lub peryferyjnych, w przypadku gdy nabyta część posiada takie same właściwości użytkowe[58].

Paragraf 10 MSR 16, podobnie jak ustawa o rachunkowości, nakazuje uwzględnianie w wartości początkowej środków trwałych nakładów poniesionych na nie w terminie późniejszym, które służą zwiększeniu przydatności składnika, zamianie części lub jego odnowieniu. Jako jego ulepszenie traktowane są także działania mające na celu przystosowanie środka trwałego do nowych procesów, które nie przyczynią się bezpośrednio do zwiększenia przyszłych korzyści ekonomicznych, związanych z daną pozycją aktywów, ale podjęcie tych działań jest konieczne, aby sprostać wymogom bezpieczeństwa lub ochrony środowiska[59].

Zgodnie z § 11 MSR 16 wartości bilansowej pozycji rzeczowych aktywów trwałych nie zwiększają koszty bieżącego utrzymania tych aktywów. Koszty te ujmowane są w rachunku zysków i strat w momencie poniesienia. Na koszty bieżącego utrzymania składają się koszty robocizny i koszty zużycia materiałów, mogą one również obejmować koszty niewielkich części i konserwacji poszczególnych pozycji rzeczowych aktywów trwałych.

4.2. UTRATA WARTOŚCI RZECZOWYCH AKTYWÓW TRWAŁYCH

Zgodnie z art. 28 ust. 7 ustawy o rachunkowości w przypadku istnienia dużego prawdopodobieństwa, że kontrolowany przez jednostkę składnik aktywów nie przyniesie w przyszłości, w znacznej części lub całości, przewidywanych korzyści ekonomicznych, uzasadnione jest dokonywanie odpisów aktualizujących z tytułu utraty wartości, doprowadzających wartość składnika aktywów, wynikającą z ksiąg rachunkowych, do ceny sprzedaży netto, a w przypadku jej braku do ustalonej w inny sposób wartości godziwej. Utrata wartości może być spowodowana zmianą technologii produkcji, przeznaczeniem do likwidacji lub wycofaniem z używania.

Ustawa o rachunkowości nie zawiera szczegółowych wytycznych odnośnie do sposobu badania, czy nastąpiła utrata wartości aktywów i w jakiej wysokości.

W 2007 r. opublikowano Krajowy Standard Rachunkowości 4 „Utrata wartości aktywów", w którym rozwinięto przepisy ustawy o rachunkowości określające zasady ustalania i ujmowania w księgach rachunkowych oraz wykazy-

[58] D. Małkowska, *Środki trwałe, wartości niematerialne i prawne*, ODDK, Gdańsk 2002, s. 112-113.

[59] Por. MSR 16, § 11.

wania w sprawozdaniu finansowym odpisów aktualizujących wartość bilansową aktywów jednostki, spowodowanych częściową lub całkowitą utratą zdolności do przynoszenia jednostce korzyści ekonomicznych przez te aktywa.

Testowanie wartości aktywów polega na porównaniu ich wartości bilansowej z wartością możliwą do odzyskania[60]. W myśl art. 28 ust. 7 ustawa uznaje za zasadne dokonanie odpisu aktualizującego, doprowadzającego wartość składnika aktywów wynikającą z ksiąg rachunkowych do ceny sprzedaży netto, w przypadku jej braku, do ustalonej w inny sposób wartości godziwej.

Wartość możliwa do odzyskania zdefiniowana jest w KSR 4, pkt 2.12, zgodnie z którym to wyższa z dwóch wartości: wartość handlowa (zdefiniowana w ustawie o rachunkowości jako cena sprzedaży netto składnika rzeczowych aktywów trwałych lub wartość godziwa pomniejszona o koszty sprzedaży) albo wartość użytkowa obiektu oceny utraty wartości.

Podobnie wartość możliwą do odzyskania (wartość odzyskiwaną) definiuje § 6 MSR 36 jako wartość godziwą pomniejszoną o koszty doprowadzenia do sprzedaży lub wartość użytkową składnika aktywów, zależnie od tego, która z nich jest wyższa.

Oszacowanie wartości ekonomicznej składnika lub grupy aktywów jest dokonywane zawsze wtedy, gdy istnieją przesłanki wskazujące na to, że mogła nastąpić utrata jego wartości lub ich wartości. Jeśli oszacowana wartość odzyskiwana jest wyższa niż wartość bilansowa składnika rzeczowych aktywów trwałych, to utrata wartości nie zachodzi. W przeciwnym przypadku należy zmniejszyć wartość bilansową do wartości odzyskiwanej, odnosząc odpis w ciężar pozostałych kosztów operacyjnych okresu i odpowiednio korygując roczne odpisy amortyzacyjne dotyczące danego składnika aktywów.

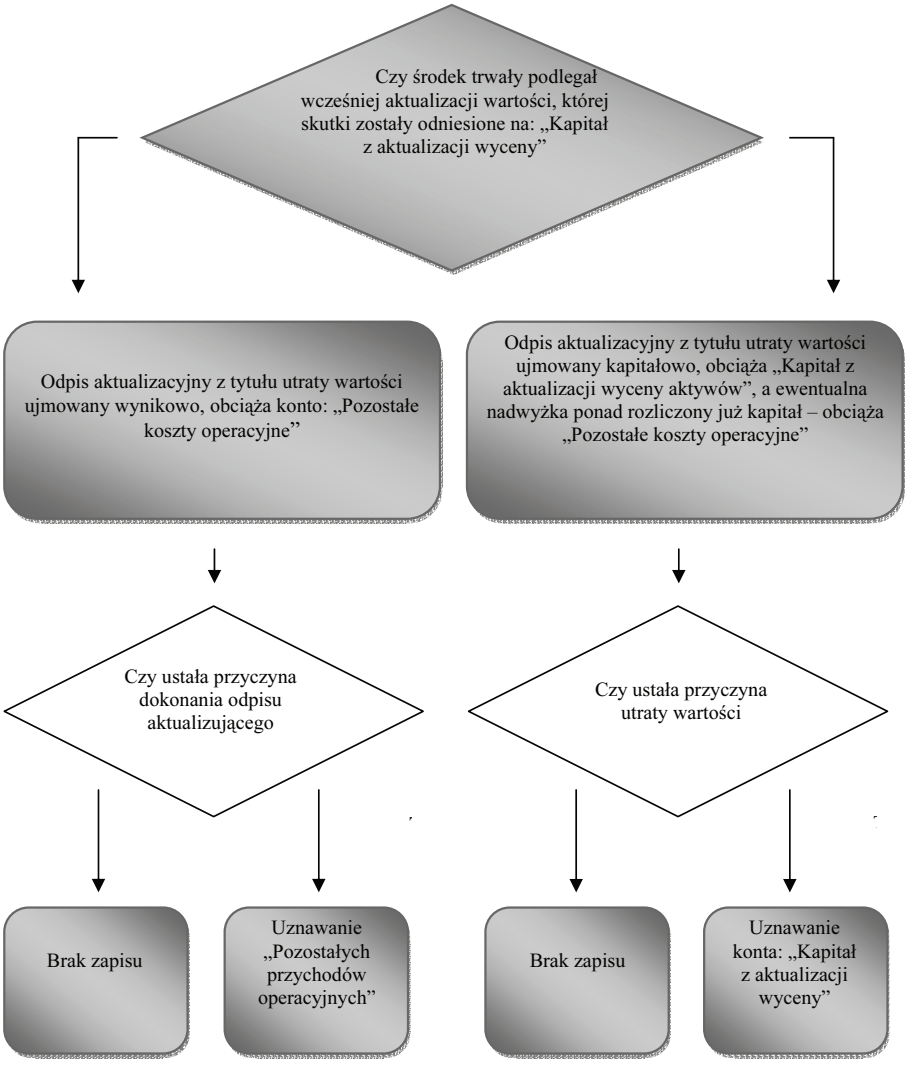
Zgodnie z art. 32 ust. 4 i 5 ustawy o rachunkowości oraz § 61 MSR 36 odpis aktualizujący z tytułu utraty wartości odnoszący się do składnika aktywów, nieobjętego uprzednio aktualizacją wyceny, ujmuje się bezpośrednio w rachunku zysków i strat.

Zarówno art. 35 c ustawy o rachunkowości, jak i § 110 MSR 36 dopuszcza możliwość przywrócenia wartości, gdy ustaną przyczyny, dla których dokonano odpisu aktualizującego wartość aktywów z tytułu trwałej utraty wartości. W takiej sytuacji równowartość całości lub odpowiedniej części uprzednio dokonanego odpisu aktualizującego zwiększa wartość danego składnika aktywów i podlega ujęciu jako przychód w rachunku zysków i strat, przy czym § 120 MSR 36 wymaga, aby odwrócenie odpisu aktualizującego z tytułu utraty wartości przeszacowanego składnika majątku zwiększyło kapitał własny (nadwyżka z aktualizacji wyceny), a ujmowane było jako przychód w rachunku zysków i strat do wysokości odpisu aktualizującego z tytułu utraty wartości danego przeszacowanego składnika aktywów, który został poprzednio ujęty jako koszt.

---

[60] P. Sadowski, *Testowanie utraty wartości rzeczowych aktywów trwałych*, „Rachunkowość" 2010, nr 2, s. 3.

Zasady ujmowania odpisów aktualizujących dokonanych z tytułu zaistnienia trwałej utraty wartości środków trwałych, jak również przywrócenia im wartości, gdy ustały przyczyny uzasadniające dokonanie tego odpisu, przedstawia rysunek 3.

Rysunek 3. Ujmowanie trwałej utraty wartości aktywów trwałych

Źródło: *Ewolucja prawnych rozwiązań współczesnej rachunkowości*, pod red. B. Micherdy, s. 114.

Ustawa o rachunkowości zawiera ogólne zasady korygowania wartości bilansowej rzeczowych aktywów trwałych, nie precyzując zasad pomiaru wartości, jak

również sposobu szacowania wartości godziwej tych składników, których ceny sprzedaży nie można ustalić[61].

Szczegółowe omówienie zagadnień związanych z utratą wartości zawarto w KSR 4. Należy stwierdzić, że polskie przepisy w zakresie ujmowania utraty wartości rzeczowych aktywów trwałych są zbieżne ze standardami międzynarodowymi.

5. PODSUMOWANIE

Współczesna gospodarka cechuje się niespotykaną wcześniej na tak szeroką skalę dynamiką zmian, jakie jej towarzyszą. Postępujący proces globalizacji sprawia, że na jednym rynku funkcjonują przedsiębiorstwa z różnych państw, a więc cechujące się odmiennymi uwarunkowaniami organizacyjno-prawnymi, w tym również regulujące zasady rachunkowości.

Rachunkowość jako zbiór zasad ewidencjonowania zdarzeń gospodarczych dostarcza informacji zarówno zarządzającym podmiotem gospodarczym, jak również wszystkim zainteresowanym jego sytuacją majątkową i finansową. Dlatego też różne zasady rachunkowości nie dają możliwości przeprowadzenia analizy porównawczej sporządzanych sprawozdań finansowych, które stanowią główne źródło informacji.

Wobec takiego stanu rzeczy proces harmonizacji przepisów w zakresie rachunkowości stał się konieczny, zważywszy na fakt, że inne warianty sprawozdań finansowych, odmienne zasady ujmowania aktywów i pasywów, różne obowiązki sprawozdawcze uniemożliwiają sporządzenie prawidłowych wniosków bez znajomości różnic w przepisach w zakresie prawa bilansowego. Dlatego też opracowanie jednolitych, ogólnie przyjętych standardów rachunkowości zapewniłoby podmiotom gospodarczym, funkcjonującym na międzynarodowym rynku, stosowanie jednolitych zasad, bez względu na to, w jakim kraju podmiot prowadziłby działalność.

BIBLIOGRAFIA

1. Aleszczyk J., *Rachunkowość finansowa od podstaw,* Wydawnictwo Zysk i S-ka, Poznań 2011.

[61] *MSR 16 „Rzeczowe aktywa trwałe”*, pod red. K. Winiarskiej, s. 139.

2. Dyduch A., Sawicka J., Stronczek A., *Rachunkowość finansowa – wybrane zagadnienia*, Wydawnictwo C.H. Beck, Warszawa 2004.
3. Dyrektywa Rady 93/22/EWG z dnia 10 maja 1993 r. w sprawie usług inwestycyjnych w zakresie papierów wartościowych.
4. Dyrektywa VI z dnia 25 lipca 1978 r. o rocznych sprawozdaniach finansowych spółek o różnych formach prawnych.
5. Dyrektywa VII z dnia 13 czerwca 1983 r. o konsolidacji rocznych sprawozdań finansowych.
6. Dyrektywa z dnia 19 grudnia 1991 r. o rocznych sprawozdaniach i skonsolidowanych sprawozdaniach finansowych towarzystw ubezpieczeniowych.
7. Dyrektywa z dnia 8 grudnia 1986 r. o rocznych sprawozdaniach finansowych i skonsolidowanych sprawozdaniach finansowych banków i innych instytucji finansowych.
8. *Ewolucja prawnych rozwiązań współczesnej rachunkowości,* pod red. B. Micherdy, Wydawnictwo C.H. Beck, Warszawa 2009.
9. Foremna-Pilarska M., Radawiecka M., *Rachunkowość na tle rozwiązań międzynarodowych*, Wydawnictwo Difin, Warszawa 2007.
10. Helin A., *Ustawa o rachunkowości*, Wydawnictwo C.H. Beck, Warszawa 2009.
11. Karwasińska E., Maciejowska D., *Rachunkowość finansowa w teorii i praktyce według najnowszego polskiego prawa bilansowego*, Wydawnictwo UW, Warszawa 2008.
12. Krajowy Standard Rachunkowości 4 „Utrata wartości aktywów", Dz.Urz. Ministra Finansów z 2007 r., nr 8, poz. 46.
13. Krawczyk T., *Środki trwałe oraz wartości niematerialne i prawne w jednostkach sektora finansów publicznych*, Wydawnictwo Presscom, Wrocław 2011.
14. Małkowska D., *Środki trwałe, wartości niematerialne i prawne*, ODDK, Gdańsk 2002.
15 Mazur A., *Wartość godziwa,* „Rachunkowość" 2010, nr 1.
16. Międzynarodowy Standard Rachunkowości 16.
17. Międzynarodowy Standard Rachunkowości 19.
18. Międzynarodowy Standard Rachunkowości 23.
19. Międzynarodowy Standard Rachunkowości 36.
20. *MSR 16 „Rzeczowe aktywa trwałe"*, pod red. K. Winiarskiej, Warszawa 2007.
21. *MSR nr 1 „Prezentacja sprawozdań finansowych. Międzynarodowe Standardy Sprawozdań Finansowych (MSSF)"*, t. 1, Stowarzyszenie Księgowych w Polsce, Warszawa 2004.
22. Olchowicz I., *Podstawy rachunkowości*, Wydawnictwo Vademecum Rachunkowości, Warszawa 2009.
23. Olchowicz I., *Rachunkowość podatkowa*, Wydawnictwo Difin, Warszawa 2005.
24. Pismo Ministra Finansów z dnia 13 marca 1995 r., PO 3/722-160/94.
25. *Rachunkowość międzynarodowa*, pod red. K. Winiarskiej, ODiDK sp. z o.o., Gdańsk 2009.
26. *Rachunkowość w biznesie*, pod red. A. Czubakowskiej, Polskie Wydawnictwo Ekonomiczne, Warszawa 2006.

27. Rozporządzenie (WE) nr 1606/2002 Parlamentu Europejskiego i Rady z dnia 19 lipca 2002 r. w sprawie stosowania międzynarodowych standardów rachunkowości, Dz.U. UE L z 2002 r., nr 243, poz. 1 z późn. zm.
28. Rozporządzenie Komisji (WE) nr 1126/2008 z dnia 3 listopada 2008 r. przyjmujące określone międzynarodowe standardy rachunkowości zgodnie z rozporządzeniem (WE) nr 1606/2002 Parlamentu Europejskiego i Rady, Dz.U. UE. L z 2008 r., nr 320, poz. 1 z późn. zm.
29. Rozporządzenie Ministra Finansów z dnia 28 listopada 2001 r. w sprawie zakresu działania i sposobu organizacji Komitetu Standardów Rachunkowości, Dz.U. 2001, nr 140, poz. 1580 z późn. zm.
30. Rozporządzenie Rady Ministrów z dnia 10 grudnia 2010 r. w sprawie Klasyfikacji Środków Trwałych, Dz.U. nr 242, poz. 1622.
31. Sadowski P., *Testowanie utraty wartości rzeczowych aktywów trwałych*, „Rachunkowość" 2010, nr 2.
32. Serdyński R., Krupa M., Stawowy A., Jałowiecka-Madeja S., *Międzynarodowe Standardy Rachunkowości*, Wydawnictwo Poltext, Warszawa 2009.
33. Sobolewska M., *Jak zmienić zakładowy plan kont w jednostce non profit. Rachunkowość organizacji non profit*, INFOR, 2008, nr 11.
34. Turyna J., *Rachunkowość finansowa*, Wydawnictwo C.H. Beck, Warszawa 2008.
35. Ustawa z dnia 29 września 1994 r. o rachunkowości, tekst jedn. Dz.U. z 2009 r., nr 152, poz. 1223 z późn. zm.
36. Ustawa z dnia 7 lipca 1994 r. – Prawo budowlane, tekst jedn. Dz.U. 2006 r., nr 156, poz. 1118, ze zm.
37. Wieczorek-Fronia M., Zubrzycki J., *Środki trwałe oraz wartości niematerialne i prawne,* Wydawnictwo Unimex, Wrocław 2010.
38. Winiarska K. (red.), *Podstawy rachunkowości*, Wydawnictwo Oficyna, Warszawa 2010.
39. Winiarska K., *Rachunkowość budżetowa,* Wydawnictwo Oficyna, Warszawa 2010.
40. www.mf.gov.pl/dokument.php?const [dostęp: 25 X 2011].
41. „Zeszyty Metodyczne Rachunkowości" 2010, nr 6.

TANGIBLE FIXED ASSETS ACCOUNT – DIFFERENCES BETWEEN POLISH BALANCE SHEET LAW AND MSR/MSSF

Summary

The continuous globalization process of economy allows free flow of capital resources, services and production factors which affects the development of legislation in the area of accountancy.

The aim of the article is to present the most essential differences between Polish balance sheet law and MSR/MSSF in the tangible fixed assets account and pointing out several factors which influence the estimation of their initial value.

The content of the article shows the discrepancies in legal regulations of the above issues. Therefore preparation of uniform and generally acceptable accounting standards would enable international businesses to implement uniform rules regardless of the country they choose for their economic activity.

Małgorzata Adamik-Citak[1]

RZECZOWE AKTYWA TRWAŁE – NOWA WARTOŚĆ I PREZENTACJA W WYNIKU ZMIANY ZASAD RACHUNKOWOŚCI

1. WSTĘP

Celem artykułu jest pokazanie, jaki wpływ miała zmiana polityki rachunkowości spowodowana przejściem na Międzynarodowe Standardy Sprawozdawczości Finansowej (MSSF) na wartość i prezentację rzeczowych aktywów trwałych. Od 2005 r. spółki notowane na Warszawskiej Giełdzie Papierów Wartościowych są zobligowane do prezentowania skonsolidowanych sprawozdań finansowych według narzuconych norm przez Unię Europejską.

Obszar badania obejmuje sposób wyceny rzeczowych aktywów trwałych i ich prezentacje w sprawozdaniu finansowym. Pierwszy okres sprawozdawczy prezentowany według międzynarodowych standardów porównano z ostatnim okresem sprawozdawczym, sporządzonym według polskiej ustawy o rachunkowości. Badaniem zostało objętych 20 losowo wybranych podmiotów notowanych na warszawskim parkiecie.

Tworząc politykę rachunkowości zgodną z MSSF, należy przeanalizować kilka standardów o rzeczowych aktywach trwałych. Najważniejsze zagadnienia księgowe dotyczące tych aktywów zawarte są w MSR 16, który określa zasady ujmowania aktywów, ustalenia ich wartości bilansowej oraz odpisów amortyzacyjnych i odpisów aktualizujących z tytułu utraty wartości, które w związku z nimi należy ująć[2]. Koszty zakupu środka trwałego pochodzące z finansowania zewnętrznego należy przeanalizować pod kątem MSR 23, który określa, jakie koszty, które

[1] Mgr Małgorzata Adamik-Citak – absolwentka Studiów Doktoranckich UE w Krakowie, biegły rewident; malgorzata.adamikcitak@gmail.com

[2] MSR 16, § 1, Rozporządzenie (WE) nr 1606/2002 Parlamentu Europejskiego i Rady UE z 19 lipca 2002 r. w sprawie stosowania Międzynarodowych Standardów Rachunkowości, Dz.U. WE L 243 z 11 IX 2002 r.

można bezpośrednio przyporządkować nabyciu, budowie lub wytworzeniu dostosowywanego składnika aktywów, są częścią ceny nabycia lub kosztu wytworzenia tego składnika aktywów. Pozostałe koszty finansowania zewnętrznego są ujmowane jako koszt okresu[3] w rachunku zysków i strat. Natomiast jeżeli nabycie było sfinansowane z dotacji rządowych lub innej pomocy publicznej, to należy pamiętać o MSR 20 „Dotacje rządowe oraz ujawnianie informacji na temat pomocy rządowej". Niniejszy standard stosuje się przy księgowaniu oraz ujawnianiu informacji na temat dotacji rządowych oraz w związku z informowaniem o innych formach pomocy rządowej[4]. Środki trwałe użytkowane na podstawie umowy leasingu są opisane w MSR 17.

Kwalifikacja do rzeczowych aktywów trwałych zależy od przeznaczenia danego aktywa, jeżeli np. nieruchomość nie jest wykorzystywana do prowadzenia w niej działalności gospodarczej, to zaliczamy ją do nieruchomości inwestycyjnych – MSR 40, posiadanie aktywów biologicznych to również odrębna kategoria aktywów trwałych określonych przez MSR 41. Jeżeli jednostka zaprzestaje wykorzystywać środki trwałe do prowadzonej działalności gospodarczej, to prezentuje je w sprawozdaniu z sytuacji finansowej w kategorii „aktywa trwałe dostępne do sprzedaży", reklasyfikacja taka wynika z MSSF-5. Polskie prawo bilansowe nie przewiduje odrębnej kategorii dla aktywów biologicznych i aktywów przeznaczonych do sprzedaży. Krajowe ramy prawne dotyczące środków trwałych są określone przez ustawę o rachunkowości i Krajowy Standard Rachunkowości nr 5.

2. PORÓWNANIE WARTOŚCI POCZĄTKOWEJ ŚRODKA TRWAŁEGO I UJĘCIE W KSIĘGACH WEDŁUG USTAWY O RACHUNKOWOŚCI I MIĘDZYNARODOWYCH STANDARDÓW

Wartość początkowa to wartość, jaką posiada środek trwały. Środki trwałe mogą być pozyskiwane przez jednostkę w drodze nabycia lub jego wytworzenia we własnym zakresie. W pierwszym przypadku na wartość początkową składa się cena zakupu oraz inne koszty, których poniesienie jest niezbędne do przystosowania składnika majątku do użytkowania. W drugim przypadku przy wycenie środka

[3] MSR 23, § 1, Rozporządzenie (WE) nr 1606/2002 Parlamentu Europejskiego i Rady UE z 19 lipca 2002 r. w sprawie stosowania Międzynarodowych Standardów Rachunkowości, Dz.U. WE L 243 z 11 IX 2002 r.

[4] MSR 20, § 1, Rozporządzenie (WE) nr 1606/2002 Parlamentu Europejskiego i Rady UE z 19 lipca 2002 r. w sprawie stosowania Międzynarodowych Standardów Rachunkowości, Dz.U. WE L 243 z 11 IX 2002 r.

trwałego należy uwzględnić wszystkie koszty, których poniesienie jest niezbędne od momentu rozpoczęcia budowy do momentu oddania go do użytkowania[5].

Tabela 3 przedstawia definicje wartości środków trwałych według polskiego i międzynarodowego standardu.

Tabela 3. Porównanie wartości początkowej aktywów trwałych

Opis	MSSF	PSR
Wartość początkowa	Cena nabycia lub koszt wytworzenia jest kwotą zapłaconych środków pieniężnych lub ich ekwiwalentów, lub wartością godziwą innych dóbr przekazanych z tytułu nabycia składnika aktywów w momencie jego nabycia lub wytworzenia, lub – tam, gdzie ma to zastosowanie – jest wartością przypisaną do danego składnika aktywów w momencie początkowego ujęcia, wynikającego z wymogów innych MSSF.	Art. 28 ustawy o rachunkowości – środki trwałe – według cen nabycia lub kosztów wytworzenia, lub wartości przeszacowanej (po aktualizacji wyceny środków trwałych), pomniejszonych o odpisy amortyzacyjne lub umorzeniowe, a także o odpisy z tytułu trwałej utraty wartości.

Źródło: opracowanie własne na podstawie ustawy o rachunkowości i MSR 16.

Czytając powyższe definicje wartości początkowej, można stwierdzić, że są one takie same dla obydwóch standardów. Występuje jednak zasadnicza różnica pod pojęciami ceny nabycia i kosztu wytworzenia. Do ceny nabycia w przypadku MSSF zalicza się szacunkowe koszty demontażu i usunięcia składnika aktywów oraz koszty przeprowadzenia renowacji miejsca, w którym się znajdował, do których jednostka jest zobowiązana w związku z nabyciem pozycji rzeczowych aktywów trwałych lub używaniem składnika rzeczowych aktywów trwałych. Polska ustawa nie uwzględnia kosztów, jakie jednostka będzie musiała ponieść po zakończeniu eksploatacji środka trwałego. Definicja ceny nabycia według polskiego prawa bilansowego to cena zakupu składnika aktywów, obejmująca kwotę należną sprzedającemu, bez podlegających odliczeniu podatku od towarów i usług oraz podatku akcyzowego, a w przypadku importu powiększona o obciążenia o charakterze publicznoprawnym oraz powiększona o koszty bezpośrednio związane z zakupem i przystosowaniem składnika aktywów do stanu zdatnego do używania lub wprowadzenia do obrotu, łącznie z kosztami transportu, jak też załadunku, wyładunku, składowania lub wprowadzenia do obrotu, a obniżona o rabaty, opusty, inne podobne zmniejszenia i odzyski. Jeżeli nie jest możliwe ustalenie ceny nabycia składnika aktywów, a w szczególności przyjętego nieodpłatnie, w tym w drodze darowizny, jego wyceny dokonuje się według ceny sprzedaży takie-

[5] G.K. Świderska (red.), *Sprawozdanie finansowe bez tajemnic*, Difin, Warszawa 2003, s. 3-7.

go samego lub podobnego przedmiotu[6]. Rozbieżności również pojawiają się na gruncie MSR 23, w związku z finansowaniem zewnętrznym. Zmieniana MSR 23 w 2007 r. zakłada wyeliminowanie rozwiązania polegającego na ujmowaniu kosztów finansowania zewnętrznego w rachunku zysków i strat[7]. Standard ten wymaga, aby koszty odsetek od kredytu zaciągniętego na zakup środka trwałego podwyższały jego wartość, polska ustawa nakazuje aktywowanie kosztów tylko do dnia oddania aktywa trwałego do użytkowania. MSR 23 nie pozwala aktywować różnic kursowych (doliczać do wartości początkowej środka trwałego), w przeciwieństwie do polskiej ustawy.

Tabela 4 pokazuje, jak spółki giełdowe po raz pierwszy zaprezentowały wartość środków trwałych, zmieniając politykę rachunkowości z polskich standardów na standardy UE.

Tabela 4. Początkowa wartość środków trwałych wykazana przez spółki notowane na GPW

Skrócona nazwa firmy	Okres porównywalny	Wartość rzeczowych aktów trwałych MSSF	Wartość rzeczowych aktów trwałych PSR	Różnica wartości	Wzrost (spadek) w stosunku PSR
1	2	3	4	5	6
COMARCH	2004	74 801,00	111 555,00	-36 754,00	-33%
ATM	2005	35 499,00	38 302,00	-2 803,00	-7%
DGA	2004	4 557,00	4 836,00	-279,00	-6%
ALMA	2004	48 682,00	49 291,00	-609,00	-1%
AMICA	2005	325 700,00	326 062,00	-362,00	0%
BEST	2004	377,00	377,00	0,00	0%
ARTERIA	2006	2 129,00	2 108,00	21,00	1%
BIOTON	2004	74 954,00	73 493,00	1 461,00	2%
ANGORA	2004	742 632,00	725 211,00	17 421,00	2%
BUDIMEX	2004	100 302,00	96 928,00	3 374,00	3%
FERRO	2008	25 439,00	24 385,00	1 054,00	4%
ABG	2004	2 881,00	2 750,60	130,40	5%
AMBER	2005	55 034,00	49 171,00	5 863,00	12%
CASH FLOW	2008	612,00	454,00	158,00	35%

[6] Ustawa z dnia 29 września 1994 r. o rachunkowości, art. 28.2, Dz.U. 1994, nr 121, poz. 591 z późn. zm.

[7] P. Kabalski, *Dylematy ujmowania kosztów finansowania zewnętrznego w kontekście nowelizacji MSR 23*, „Zeszyty Teoretyczne Rachunkowości" 2007, t. 41 (97), s. 133.

1	2	3	4	5	6
ARCUS	2007	1 691,00	1 162,00	529,00	46%
ATLANTA	2005	16 654,00	11 028,00	5 626,00	51%
ARMATURA	2008	104 056,00	63 533,00	40 523,00	64%
ALCHEMIA	2004	19 007,00	10 506,00	8 501,00	81%
BEEFSAN	2004	4 558,00	2 086,00	2 472,00	119%
DROZAPOL	2005	16 195,00	6 070,00	10 125,00	167%

Źródło: opracowanie własne.

Największy spadek wartości środków trwałych zaprezentowała grupa Comarch, co wynika z przeniesienia prawa wieczystego użytkowania gruntów do wartości niematerialnych. W literaturze MSSF wieczyste prawo użytkowania gruntów jest traktowane jako leasing operacyjny, więc wartość jego nie powinna być wykazywana w pozycjach środków trwałych, a już na pewno nie w wartościach niematerialnych. W 50% badanej grupy spadek (wzrost) nie przekroczył 10% w stosunku do wartości, jakie grupy prezentowały według polskich zasad rachunkowości. Największe przyrosty w stosunku do polskich zasad zaprezentowała Alchemia, Beefsan, Drozapol, odpowiednio: 81%, 119% i 167%.

3. AKTUALIZACJA WARTOŚCI ŚRODKA TRWAŁEGO W UJĘCIU POLSKIEGO PRAWA BILANSOWEGO I PRAWA UE

Zarówno ustawa o rachunkowości, jak i MSR 16 dopuszcza możliwość przeszacowania, czyli aktualizacji wartości początkowej środka trwałego. Ustawa uzależnia to od postanowień innych przepisów[8].

Tabela 5. Aktualizacja wartości rzeczowych aktywów trwałych

Opis	MSSF	PSR
Aktualizacja wartości	Możliwość dokonywania przeszacowania	Przeszacowania na podstawie odrębnych przepisów

Źródło: opracowanie własne na podstawie ustawy o rachunkowości i MSR 16.

W badanej próbie tylko jeden podmiot nie dokonał przeszacowania na dzień zmiany zasad polityki rachunkowości. Wartość przeszacowania trudno analizo-

[8] E. Gąsiorowska, *Wycena środków trwałych – różnice w przepisach polskich i międzynarodowych*, „Nowe Standardy Sprawozdawczości" 2007, nr 34, s. 11.

wać tylko jako różnicę wartości. Należy popatrzeć, jaki zmiana wartości środka trwałego miała wpływ na sumę bilansową. Poniżej przedstawiono tabelę struktury rzeczowych aktywów trwałych w stosunku do sum bilansowych według poszczególnych standardów (rzeczowe aktywa trwałe według MSSF/aktywa razem według MSSF*100% i rzeczowe aktywa trwałe według PSR/aktywa razem według PSR*100%).

Tabela 6. Struktura rzeczowych aktywów trwałych według MSSF i PSR

Firma	Wartość rzeczowych aktywów trwałych MSSF	Wartość rzeczowych aktywów trwałych PSR	Aktywa razem MSSF	Aktywa razem PSR	Struktura aktywów razem MSSF	Struktura aktywów razem PSR	Zmiana
COMARCH	74801	111555	272909	271988	27%	41%	-14%
ATM	35499	38302	122053	126654	29%	30%	-1%
ALMA	48682	49291	140265	139474	35%	35%	-1%
DGA	4557	4836	26562	27526	17%	18%	0%
AMIKA	325700	326062	789632	788271	41%	41%	0%
BEST	377	377	9450	9450	4%	4%	0%
ARTEIA	2129	2108	21848	21735	10%	10%	0%
BIOTON	74954	73493	258194	254423	29%	29%	0%
BUDIMEX	100302	96928	1754431	1820275	6%	5%	0%
ABG	2881	2750	53510	55433	5%	5%	0%
ARCUS	1691	1162	90564	89680	2%	1%	1%
ANGORA	742632	725211	1456784	1446284	51%	50%	1%
FERRO	25439	24385	115333	115999	22%	21%	1%
CASH FLOW	612	454	41025	99721	1%	0%	1%
AMBER	55034	49171	261391	247315	21%	20%	1%
ARMATURA	104056	63533	299172	205529	35%	31%	4%
ATLANTA	16654	11028	72211	64746	23%	17%	6%
ALCHEMIA	19007	10506	28110	19836	68%	53%	15%
BEEFSAN	4558	2086	15737	15038	29%	14%	15%
DROZAPOL	16195	6070	59515	50201	27%	12%	15%

Źródło: opracowanie własne.

Dla trzynastu podmiotów zmiana polityki rachunkowości z PSR na MSSF nie spowodowała w istotny sposób zmiany struktury rzeczowych aktywów trwałych do sumy bilansowej. Zmiana ta kształtowała się od (-1%) do 1%, natomiast w jednym przypadku była -14%, a w pozostałych sześciu podmiotach kształtowała się od 4% do 15%, co stanowiło 30% badanej próby.

4. PORÓWNANIE MODELU WYCENY RZECZOWYCH AKTYWÓW TRWAŁYCH

Międzynarodowe standardy dopuszczają dwa sposoby wyceny rzeczowych aktywów trwałych: model kosztu historycznego oparty na odpisach amortyzacyjnych i trwałej utraty wartości oraz krytykowany model oparty na wartości godziwej. Kontrowersje, jakie budzi wycena według wartości godziwej, spowodowały, że został opracowany standard MSSF 13, który określa, w jaki sposób należy szacować wartość godziwą. Polskie prawo bilansowe oparte jest na modelu kosztu historycznego.

Tabela 7. Sposób wyceny rzeczowych aktywów trwałych

Opis	MSSF	PSR
Metody wyceny	Dwa alternatywne modele wyceny: koszt historyczny, wartość przeszacowana	Koszt historyczny

Źródło: opracowanie własne na podstawie ustawy o rachunkowości i MSR 16.

Model oparty na wartości przeszacowanej wskazuje, że pozycje rzeczowych aktywów trwałych wykazuje się w wartości godziwej. Wartość gruntów oraz budynków ustala się zazwyczaj na podstawie wyceny opartej na ewidencji transakcji rynkowych, dokonywanej zwyczajowo przez profesjonalnych rzeczoznawców. Wartość godziwą maszyn i urządzeń stanowi zazwyczaj ich wartość rynkowa, ustalona na podstawie wyceny rzeczoznawców[9].

Tabela 8. Sposób wyceny rzeczowych aktywów trwałych badanej próby

Firma	Model wyceny	Amortyzacja określona w latach wg MSSF				
		PWUG	Budynki	Maszyny i urządzenia	Środki transportu	Pozostałe
1	2	3	4	5	6	7
ANGORA	c. nabycia lub k. wytworzenia	86-93	10-40	2-20	5-8	3-10
ABG	c. nabycia lub k. wytworzenia	99	10-25	5-10	2,5-5	10
ALCHEMIA	w wartości przeszacowanej do wartości godziwej					

[9] MSR 16, § 32, Rozporządzenie (WE) nr 1606/2002 Parlamentu Europejskiego i Rady UE z 19 lipca 2002 r. w sprawie stosowania Międzynarodowych Standardów Rachunkowości, Dz.U. WE L 243 z 11 IX 2002 r.

1	2	3	4	5	6	7
ALMA	c. nabycia lub k. wytworzenia		25-40	10-15	3-5	2-5
AMBER	wg kosztu historycznego		10-40	3-17	2,5 -7	4-10
AMICA	brak informacji	brak informacji				
ARMATUR	brak informacji	brak informacji				
ARCUS	c. nabycia lub k. wytworzenia		10	6-10	5	5-7
ARTERIA	c. nabycia lub k. wytworzenia			5-10	5	10
ATLANTA	c. nabycia lub k. wytworzenia		40-50	6-30	14-40	10-20
ATM	c. nabycia lub k. wytworzenia		10-40	4-10	5-7	4-10
BEEFSAN	c. nabycia lub k. wytworzenia	brak informacji				
BEST	c. nabycia lub k. wytworzenia		20-40	3-10	3-10	`3-10
BIOTON	c. nabycia lub k. wytworzenia	33	40	5-25	6-14	16
BUDIMEX	c. nabycia lub k. wytworzenia		10-50	2-25	3-10	2-10
CASH FLOW	c. nabycia lub k. wytworzenia	brak informacji				
COMARCH	c. nabycia lub k. wytworzenia		40	3	5	
DGA	c. nabycia lub k. wytworzenia		66	3	5,5-10	5-7
DROZAPOL	c. nabycia lub k. wytworzenia		3-40	2-15	2-7	
FERRO	c. nabycia lub k. wytworzenia		40	10	10	5

Źródło: opracowanie własne.

Powyższy przykład pokazuje, że spółki rzadko decydują się wyceniać środki trwałe według wartości godziwej. Niewątpliwie jest to metoda bardzo droga i obarczona dużym ryzykiem dla wyniku finansowego. Tabela nr 6 przedstawia, jaką amortyzację zastosowały grupy kapitałowe dla poszczególnych kategorii środków trwałych. W kilku podmiotach w informacji dodatkowej występuje wyodrębnione prawo wieczystego użytkowania gruntów (PWUG), może ono podlegać amortyzacji tylko wtedy, gdy zostało nabyte, a nie nadane. Zgodnie z MSR 17 nabyte prawo wieczystego użytkowania gruntów należy traktować jak leasing operacyjny. Prawo wieczystego użytkowaniu gruntów (PUWG) jest amortyzowane od 33 do 99 lat, budynki i budowle podlegają amortyzacji od 3 do 66 lat,

maszyny i urządzenia od 2 do 30 lat i środki transportu od 2 do 40 lat. Najkrócej amortyzowane są pozostałe środki trwałe – od 2 do 20 lat.

5. PREZENTACJE ŚRODKÓW TRWAŁYCH W SPRAWOZDANIU FINANSOWYM

W polskim prawie bilansowym zaliczki z tytułu zakupu środków trwałych prezentowane są w kategorii rzeczowe aktywa trwałe, natomiast międzynarodowe standardy traktują takie zaliczki jak należności z tytułu dostaw i usług. Jeżeli kwota jest istotna dla użytkownika sprawozdania, to zaliczkę tą należy wyodrębnić w nocie dotyczącej należności z tytułu dostaw i usług.

Zgodnie z MSSF 5 działanie polegające na poszukiwaniu potencjalnego nabywcy środka trwałego powoduje, że jego wartość prezentujemy w wartości godziwej w pozycji aktywa dostępne do sprzedaży i zaprzestajemy jego amortyzacji. W polskim prawie bilansowym amortyzacja środka trwałego trwa do momentu zaprzestania jego użytkowania i podlega prezentacji w kategorii rzeczowe aktywa trwałe.

Dla lepszego odbioru sprawozdania finansowego spółki wyodrębniają segmenty operacyjne (MSSF 8), do których przyporządkowują rzeczowe aktywa trwałe.

Zgodnie z polską ustawą o rachunkowości aktywa biologiczne prezentuje się razem z rzeczowymi aktywami trwałymi.

Tabela 9. Prezentacja środków trwałych w sprawozdaniu finansowym

Opis	MSSF	PSR
Prezentacja zaliczek na środki trwałe	Należności z tyt. dostaw i usług	Kategoria środków trwałych
Środki trwałe przeznaczone do sprzedaży	Odrębna linia prezentacyjna w sprawozdaniu z sytuacji finansowej	Brak takiej kategorii
Segmenty operacyjne	Ujawnienie z tyt. zaangażowania aktywów trwałych	Brak takiej kategorii
Ujawnienie dotyczące zwiększeń i zmniejszeń wartości środków trwałych	Tak	Tak
Aktywa biologiczne	Odrębna linia prezentacyjna w sprawozdaniu z sytuacji finansowej	Prezentowana w kategorii rzeczowe aktywa trwałe

Źródło: opracowanie własne.

W tabeli 8 przedstawiono sposób, w jaki prezentowane grupy kapitałowe ukazały rzeczowe aktywa trwałe.

Tabela 10. Prezentacja i ujawnienia dotyczące środków trwałych w badanej grupie spółek

Firma	Aktywa dostępne do sprzedaży	Aktywa biologiczne	Segmenty	Informacja o zaangażowanych środkach trwałych
ANGORA	Nie występuje w sprawozdaniu	Nie występuje w sprawozdaniu	Ujawnione	Tak
ABG	Nie występuje w sprawozdaniu	Nie występuje w sprawozdaniu	Brak informacji o segmentach	
ALCHEMIA	Nie występuje w sprawozdaniu	Nie występuje w sprawozdaniu	Brak informacji o segmentach	
ALMA	Nie występuje w sprawozdaniu	Nie występuje w sprawozdaniu	Brak informacji o segmentach	
AMBER	Nie występuje w sprawozdaniu	Prezentowane	Brak informacji o segmentach	
AMIKA	Nie występuje w sprawozdaniu	Nie występuje w sprawozdaniu	Brak informacji o segmentach	
ARMATURA	Prezentowane	Nie występuje w sprawozdaniu	Ujawnione	Tak
ARCUS	Nie występuje w sprawozdaniu	Nie występuje w sprawozdaniu	Ujawnione	Tak
ARTEIA	Nie występuje w sprawozdaniu	Nie występuje w sprawozdaniu	Ujawnione	Nie
ATLANTA	Prezentowane	Nie występuje w sprawozdaniu	Brak informacji o segmentach	
ATM	Nie występuje w sprawozdaniu	Nie występuje w sprawozdaniu	Ujawnione	Nie
BEEFSAN	Prezentowane	Nie występuje w sprawozdaniu	Brak informacji o segmentach	
BEST	Nie występuje w sprawozdaniu	Nie występuje w sprawozdaniu	Brak informacji o segmentach	
BIOTON	Nie występuje w sprawozdaniu	Nie występuje w sprawozdaniu	Ujawnione	Tak
BUDIMEX	Nie występuje w sprawozdaniu	Nie występuje w sprawozdaniu	Ujawnione	Tak
CASH FLOW	Nie występuje w sprawozdaniu	Nie występuje w sprawozdaniu	Brak informacji o segmentach	
COMARCH	Nie występuje w sprawozdaniu	Nie występuje w sprawozdaniu	Brak informacji o segmentach	
DGA	Nie występuje w sprawozdaniu	Nie występuje w sprawozdaniu	Ujawnione	Tak
DROZAPOL	Nie występuje w sprawozdaniu	Nie występuje w sprawozdaniu	Ujawnione	Nie
FERRO	Nie występuje w sprawozdaniu	Nie występuje w sprawozdaniu	Brak informacji o segmentach	

Źródło: opracowanie własne.

W badanej próbie tylko trzy grupy kapitałowe na dzień przejścia na MSSF z kategorii swoich środków trwałych wyodrębniły aktywa dostępne do sprzedaży, natomiast tylko jeden podmiot posiadał w swoich aktywach trwałych aktywa biologiczne. Dziewięć z dwudziestu podmiotów ujawniło informację o segmentach operacyjnych. Zaangażowanie rzeczowych aktywów trwałych w poszczególne segmenty operacyjne ujawniło tylko sześć z dziewięciu podmiotów.

6. PODSUMOWANIE

Zmiana polityki rachunkowości grup kapitałowych spowodowana przejściem na Międzynarodowe Standardy Sprawozdawczości Finansowej miała wpływ na wartość i prezentację rzeczowych składników majątku firm. Do celów artykułu wybrano losowo 20 grup kapitałowych, notowanych na Giełdzie Papierów Wartościowych z różnych branż gospodarki. Przestawione obliczenia i wyniki mają pokazać sposób, w jaki prezentowane podmioty ujęły rzeczowe aktywa trwałe w sprawozdaniu sporządzanym według MSSF. W siedmiu podmiotach z dwudziestu objętych badaniem zmieniła się wartość rzeczowych aktywów trwałych w sposób istotny. Istotność została obliczona poprzez przyrost struktury rzeczowych aktywów trwałych do aktywów ogółem według PSR i MSSF. Tylko jeden podmiot przyjął wycenę rzeczowych aktywów trwałych w wartości godziwej, trzy podmioty wykazały w sprawozdaniu z sytuacji majątkowej aktywa dostępne do sprzedaży, jeden podmiot zaprezentował aktywa biologiczne. Ujawnienie z tytułu segmentów operacyjnych zaprezentowało 45% podmiotów (9 z 20), ale tylko w sześciu sprawozdaniach były wymienione rzeczowe aktywa trwałe zaangażowane w te segmenty.

Stworzenie rzetelnej polityki rachunkowości w duchu MSSF wymaga od spółek dobrej znajomości wszystkich międzynarodowych standardów. Każde sprawozdanie powinno zawierać oświadczenie zarządu o zgodności sprawozdania finansowego ze wszystkimi standardami zatwierdzonymi i opublikowanymi przez Unię Europejską.

BIBLIOGRAFIA

1. Gąsiorowska E., *Wycena środków trwałych – różnice w przepisach polskich i międzynarodowych*, „Nowe Standardy Sprawozdawczości" 2007, nr 34, s. 11.

2. Kabalski P., *Dylematy ujmowania kosztów finansowania zewnętrznego w kontekście nowelizacji MSR 23*, „Zeszyty Teoretyczne Rachunkowości" 2007, t. 41 (97), s. 133.
3. G.K. Świderska (red.), *Sprawozdanie finansowe bez tajemnic*, Difin, Warszawa 2003, s. 3-7.
4. Rozporządzenie (WE) nr 1606/2002 Parlamentu Europejskiego i Rady UE z 19 lipca 2002 r. w sprawie stosowania Międzynarodowych Standardów Rachunkowości, Dz.U. WE L 243 z 11 IX 2002 r.
5. Ustawa z dnia 29 września 1994 r. o rachunkowości, Dz.U. 1994, nr 121, poz. 591 z późn. zm.

PROPERTY, PLANT AND EQUIPMENT – NEW VALUE AND PRESENTATION AS A RESULT OF ACCOUNTING POLICY CHANGE

Summary

The goal of this article is presenting the impact of a change in the accounting policy as a result of implementing International Financial Reporting Standards on the book value and presentation of tangible fixed assets. 20 capital groups representing various economic branches listed on the Warsaw Stock Exchange were randomly chosen for this article. Seven of those twenty subjects have experienced a significant change of property, plant and equipment value. The significance was calculated by the growth of structure of tangible fixed assets compared to the general assets according to Polish Accounting Standards and IFRS. Only one subject has set the fair value measurement assessment of tangible fixed assets. Three subjects have presented assets held for sale in their statements. One subject has presented biological assets. Nine subjects (45 %) have presented disclosure of operating segments, but only six statements included listings of tangible fixed assets committed for these segments.

Bożena Rudnicka[1]

UPROSZCZENIA W EWIDENCJI MATERIAŁÓW I ŚRODKÓW TRWAŁYCH, ICH INWENTARYZACJA W JEDNOSTKACH BUDŻETOWYCH A JAKOŚĆ SPRAWOZDANIA FINANSOWEGO

1. WSTĘP

Rozwiązania przyjęte w polityce rachunkowości mają wpływ nie tylko na stosowane w jednostce zasady ewidencji, wyceny i prezentacji w sprawozdaniu finansowym składników aktywów i pasywów oraz przychodów i kosztów, ale także na zasady inwentaryzacji. Jednym z przykładów takich rozwiązań jest, umocowana zasadą istotności, możliwość stosowania uproszczeń ewidencji materiałów i środków trwałych. Kierownik jednostki może podjąć decyzję o rezygnacji z bieżącej ewidencji materiałów, uznając celowość ich odpisania w koszty bezpośrednio po zakupie. Podobnie w przypadku środków trwałych może uznać za zbyteczne obejmowanie ewidencją bilansową składników majątku mających cechy środków trwałych, lecz o niskiej wartości, przyjmując za wystarczające dla realizacji celów kontroli wewnętrznej objęcie ich wyłącznie ilościową ewidencją pozabilansową.

Celem artykułu jest odniesienie się do występujących w jednostkach budżetowych problemów z inwentaryzacją materiałów odpisanych w koszty bezpośrednio po zakupie, z uwzględnieniem inwentaryzacji paliwa w bakach samochodów oraz inwentaryzacji środków trwałych, objętych wyłącznie ewidencją ilościową, także w kontekście rzetelności sprawozdania finansowego.

Przyczynkiem do przyjęcia takiego celu artykułu były przede wszystkim komunikowane na różnego rodzaju spotkaniach z księgowymi państwowych i samorządowych jednostek budżetowych przypadki obwiniania z tytułu naruszenia dyscypliny finansów publicznych przez kierowników tych jednostek za niezgodne

[1] Dr Bożena Rudnicka – Uniwersytet Ekonomiczny we Wrocławiu, Katedra Teorii Rachunkowości i Analizy Finansowej, starszy wykładowca; bozena.rudnicka@ue.wroc.pl

z ustawą o rachunkowości przeprowadzenie inwentaryzacji[2] oraz nierzetelne sporządzenie sprawozdania finansowego w sytuacji niedokonania na dzień bilansowy spisu z natury materiałów odpisanych w koszty bezpośrednio po zakupie, paliwa w bakach samochodów, a także nieprzeprowadzenia spisu z natury środków trwałych o małej wartości, objętych wyłącznie ewidencją ilościową. Stąd przedmiotem badań były przede wszystkim odpowiednie regulacje ustawy o rachunkowości, urzędowe interpretacje w tej materii oraz rozwiązania przyjęte w instrukcjach inwentaryzacyjnych wybranych jednostek.

2. ZASADA ISTOTNOŚCI I UPROSZCZENIA

Wskazany jako cel artykułu problem warto rozważyć w kontekście celu prowadzenia rachunkowości i stosowania zasady istotności. W art. 4 ust. 1 ustawy o rachunkowości[3] określono, że: „Jednostki obowiązane są stosować przyjęte zasady (politykę) rachunkowości, rzetelnie i jasno przedstawiając sytuację majątkową i finansową oraz wynik finansowy". Przy czym cel ten może być zrealizowany, jeśli zgodnie z art. 8 ust. 1 w polityce rachunkowości zostaną wyodrębnione wszystkie zdarzenia istotne do oceny sytuacji majątkowej i finansowej oraz wyniku finansowego jednostki. Tym samym, jak to określono w art. 4 ust. 4: „Jednostka może w ramach przyjętych zasad (polityki) rachunkowości stosować uproszczenia, jeżeli nie wywiera to istotnie ujemnego wpływu na realizację obowiązku określonego w ust. 1 art. 4".

Jak się to podkreśla w „Założeniach koncepcyjnych sporządzania i prezentacji sprawozdań finansowych", istotność to jedna z cech jakościowych informacji finansowych. Praktyczny wymiar jej realizacji pozwala na stosowanie uproszczeń we wszystkich tych przypadkach, gdy nie wpływa to na zmniejszenie jakości i potencjału informacyjnego danych prezentowanych w sprawozdaniach finansowych, albo też gdy pełna realizacja wymogów ustawy o rachunkowości wymagałaby poniesienia kosztów niewspółmiernie wysokich w stosunku do korzyści, którą potencjalny użytkownik mógłby uzyskać z tytułu dysponowania taką informacją[4].

Zasada istotności wymaga skonkretyzowania w polityce rachunkowości, przy czym przyjmuje się, że istotność informacji uwarunkowana jest przez dwa zasad-

[2] Ustawa z dnia 12 grudnia 2004 r. o odpowiedzialności za naruszenie dyscypliny finansów publicznych, tekst jedn. Dz.U. z 2005 r., nr 14, poz. 114 ze zm., art. 18.

[3] Ustawa z dnia 29 września 1994 r. o rachunkowości, Dz.U. z 1994 r., nr 121, poz. 591 ze zm.

[4] M. Michalak, *Art. 8 Zasada istotności; dopuszczalne odstępstwa od zasady ciągłości*, [w:] E. Walińska (red.), *Ustawa o rachunkowości. Komentarz,* LEX a Wolters Kluwer business, Warszawa 2009, s. 116.

nicze czynniki: 1) charakter informacji (pojemność informacyjną); 2) materialność informacji, czyli rząd wielkości.

Pojemność informacyjna ma charakter jakościowy, natomiast materialność odnosi się do progu wielkości decydującego o istotności danej informacji[5].

Zwyczajowo istotność, w jej wymiarze materialnym, mierzy się w procencie, np. według IFAC, i jest to odpowiednio w stosunku do wyniku finansowego brutto 3-7%; przychodów 1-3%; sumy bilansowej 1-3%. Wielkości niższe od podanych, w sumie łącznej za cały rok, mogą być uznane za nieistotne, chyba że istnieją co do tego jakieś inne przeciwwskazania[6].

Ponadto w tekście przywoływanego opracowania Z. Fedak w następujący sposób określa sens stosowania zasady istotności: „Zasada istotności (art. 4 ust. 4, art. 8 ust.1 ustawy) przewiduje takie zorganizowanie ewidencji, aby zapewniała ona ujęcie i wyodrębnienie tych wszystkich zdarzeń gospodarczych, które są ważne dla oceny sytuacji majątkowej, finansowej oraz wyniku finansowego jednostki bądź warunkują sprawowanie skutecznej kontroli wewnętrznej. Pominięcie lub zniekształcenie danych ksiąg rachunkowych lub rocznego sprawozdania finansowego uznaje się za istotne, jeżeli pojedynczo lub łącznie może spowodować wprowadzenie użytkownika w błąd, skutkujące podjęciem nietrafnej decyzji. Jeżeli zatem nie wprowadza to użytkownika rocznego sprawozdania finansowego w błąd, powodujący podjęcie mylnej decyzji lub zniekształcenie obrazu majątku bądź sytuacji finansowej jednostki, to mogą być stosowane – przy zachowaniu zasady ciągłości – uproszczenia. (Na przykład przedmioty długotrwałego użytku o niskiej wartości mogą nie być ujmowane w ewidencji księgowej i być jednorazowo odpisywane w koszt: nieznaczne koszty zakupu towarów mogą być odnoszone na koszt sprzedaży tych towarów w momencie zakupu; można pominąć stany produkcji w toku, jeśli ich wartość jest niska, a wielkość ulega nieznacznym tylko zmianom). Chodzi o to, aby księgi były prowadzone w sposób gospodarny, nie powodując kosztów ewidencji przewyższających pożytki z niej płynące".

Celowe byłoby jednak uzależnić istotność od tego, jaki rodzaj działalności prowadzi jednostka. W przypadku jednostek budżetowych, jako jednostek co do zasady niedziałających dla zysku, zasadne będzie odniesienie się do kosztów lub przychodów, a nie do zysku (straty) brutto[7].

Jednym z uproszczeń stosowanych powszechnie w jednostkach budżetowych jest rezygnacja z prowadzenia magazynu materiałów i ich bieżącej ewidencji,

---

[5] M. Michalak, *Art. 8 Zasada istotności; dopuszczalne odstępstwa od zasady ciągłości*, [w:], *Ustawa o rachunkowości. Komentarz*, s. 117.

[6] Z. Fedak, *Jednostkowe roczne sprawozdanie finansowe*, [w:] *Zamknięcie roku 2011*, Rachunkowość Sp. z o.o., Warszawa 2011, s. 25.

[7] M. Garstka, *Istotność jako element polityki rachunkowości i procedury badania sprawozdania finansowego*, [w:] *Rachunkowość sztuka pomiaru i komunikowania*, pod red. pracowników Katedry Rachunkowości, Oficyna Wydawnicza SGH w Warszawie, Warszawa 2011, s. 177.

a tym samym przyjęcie w polityce rachunkowości, że materiały są odpisywane w koszty działalności jednostki bezpośrednio po zakupie.

3. ZASADY EWIDENCJI MATERIAŁÓW I ICH INWENTARYZACJI

Możliwości wyboru sposobu ewidencji materiałów określa art. 17 ust. 2 ustawy o rachunkowości, zgodnie z którym kierownik jednostki, uwzględniając rodzaj i wartość poszczególnych grup rzeczowych składników aktywów obrotowych posiadanych przez jednostkę, podejmuje decyzję o stosowaniu jednej z następujących metod prowadzenia kont ksiąg pomocniczych dla tych grup składników:

1) ewidencji ilościowo-wartościowej, w której dla każdego składnika ujmuje się obroty i stany w jednostkach naturalnych i pieniężnych;

2) ewidencji ilościowej obrotów i stanów, prowadzonej dla poszczególnych składników lub ich jednorodnych grup wyłącznie w jednostkach naturalnych; wartość stanu wycenia się przynajmniej na koniec okresu sprawozdawczego, za który następują rozliczenia z budżetem z tytułu podatku dochodowego, dokonane na podstawie danych rzeczywistych;

3) ewidencji wartościowej obrotów i stanów towarów oraz opakowań, prowadzonej dla punktów obrotu detalicznego lub miejsc składowania, której przedmiotem zapisów są tylko przychody, rozchody i stany całego zapasu;

4) odpisywania w koszty wartości materiałów i towarów na dzień ich zakupu lub produktów gotowych w momencie ich wytworzenia, połączonego z ustalaniem stanu tych składników aktywów i jego wyceny oraz korekty kosztów o wartość tego stanu, nie później niż na dzień bilansowy.

Można założyć, że wskazany przepis odnosi się do tych składników materiałów, co do których kierownik jednostki może podjąć decyzję, że albo są objęte gospodarką magazynową i istnieje możliwość i potrzeba prowadzenia dla nich analitycznej ewidencji (ilościowo-wartościowej), albo nie są nią objęte, bo jest to nieracjonalne, np. ze względu na szybkie bieżące zużycie materiałów i niewielką wartość zapasu pozostającego z bieżących zakupów na następne okresy. Prowadzenie magazynu i ewidencji ilościowo-wartościowej spowodowałoby w tych okolicznościach poniesienie zbędnych kosztów, co oznacza brak gospodarności.

W zależności od przyjętych rozwiązań co do sposobu prowadzenia ewidencji materiałów, czy też jej nieprowadzenia jednostka może zastosować różne rozwiązania dotyczące inwentaryzacji materiałów. Jak wynika z art. 26 ust. 3 pkt 1 ustawy o rachunkowości, na dzień bilansowy konieczne jest przeprowadzenie spisu z natury materiałów odpisanych w koszty działalności bezpośrednio po ich zakupie, zgodnie z art. 17 ust. 2 pkt 4.

4. ODSTĄPIENIE OD INWENTARYZACJI MATERIAŁÓW BEZPOŚREDNIO PO ZAKUPIE ODPISANYCH W KOSZTY

Istnieje konieczność przeprowadzania na dzień bilansowy spisu z natury materiałów bezpośrednio po zakupie odpisanych w koszty. Często osoby kontrolujące w jednostce dokumentację z przeprowadzonej inwentaryzacji oraz instrukcję inwentaryzacyjną zarzucają jednostce nieprzeprowadzenie na dzień kończący rok obrotowy nieobjętych ewidencją magazynową materiałów biurowych i środków czystości oraz składników majątku mających cechy środków trwałych, ale ze względu na niską wartość nieujętych w książce inwentarzowej, lecz wyłącznie w ilościowej ewidencji pozabilansowej. Za błędne uważają też niedokonanie korekty kosztów z tytułu zużycia materiałów oraz niewykazanie ustalonej drogą spisu z natury wartości materiałów w bilansie.

Do tego, czy istnieje bezwzględny obowiązek przeprowadzania na dzień bilansowy spisu z natury materiałów bezpośrednio po zakupie odpisanych w koszty, ustosunkował się Departament Rachunkowości Ministerstwa Finansów, konsultując odpowiedź otrzymaną na pytanie zadane w tej materii przez jedną z jednostek miesięcznikowi „Rachunkowość”[8].

Pytanie i odpowiedź brzmiały następująco: „Czy kierownik jednostki może w ramach uproszczeń przyjętych w zasadach (polityce) rachunkowości (art. 4 ustawy o rachunkowości) odstąpić od inwentaryzacji materiałów na dzień 31 grudnia danego roku obrotowego, przekazanych bezpośrednio do zużycia, a nie zużytych do końca roku?” Odpowiedź była następująca: „W myśl art. 8 ustawy o rachunkowości, określającego zasadę istotności, jednostka może dokonać wyboru rozwiązań dopuszczonych ustawą i dostosować je do swoich potrzeb, pod warunkiem wyodrębnienia w rachunkowości wszystkich operacji gospodarczych istotnych do oceny swojej sytuacji majątkowej i finansowej, wyniku finansowego oraz rentowności jednostki, przy zachowaniu zasady ostrożności. Przepis ten powinien być stosowany z uwzględnieniem art. 4 ust. 4 ustawy, uprawniającego jednostkę do stosowania uproszczeń, jeżeli nie wywiera to istotnie ujemnego wpływu na rzetelne i jasne przedstawienie sytuacji majątkowej i finansowej oraz wyniku finansowego. Z kolei ustawa o rachunkowości w art. 24 ust. 1 wymaga, aby księgi rachunkowe były prowadzone rzetelnie, bezbłędnie, sprawdzalnie i bieżąco, co ma umożliwić rachunkowości spełnianie jej funkcji informacyjnych i kontrolnych. Dane wynikające z ksiąg rachunkowych powinny odzwierciedlać stan faktyczny zdarzeń i procesów oraz ich skutków, zachodzących w danej jednostce podczas prowadzonej przez nią działalności. Warunkiem spełnienia tego wymogu jest systematyczne sprawdzanie, kontrolowanie i weryfikacja stanu aktywów i pasywów. dotyczy to zwłaszcza rzeczowych aktywów obrotowych, których sta-

[8] *Konsultacje*, „Rachunkowość” 2011, nr 2, s. 38-39.

ny ulegają ciągłym zmianom pod wpływem różnych czynników. W celu zapewnienia wiarygodności danych zawartych w księgach rachunkowych, co stanowi warunek realizacji funkcji informacyjnej i kontrolnej – konieczna jest między innymi systematyczna kontrola zgodności danych ksiąg ze stanem rzeczywistym drogą inwentaryzacji, przez którą w znaczeniu ustawy o rachunkowości rozumie się ogół czynności zmierzających do ustalenia rzeczywistego stanu, między innymi aktywów danej jednostki na określony moment (dzień) i porównania tego stanu ze stanem księgowym, ujawnienia i wyjaśnienia różnic ustalonych podczas tego porównania, rozliczenia osób odpowiedzialnych z powierzonego im mienia oraz przydatności inwentaryzowanych składników majątku. Ustawa o rachunkowości w art. 26 zawiera przepisy określające terminy i metody inwentaryzacji aktywów i pasywów przeprowadzanej na ostatni dzień każdego roku obrotowego. Regulacja ta przewiduje możliwość stosowania różnych uproszczeń w zakresie częstotliwości, momentu i metody inwentaryzacji aktywów, w stosunku do terminu inwentaryzacji przypadającego generalnie na każdy dzień bilansowy (np. inwentaryzację zapasów materiałów znajdujących się w strzeżonych składowiskach i objętych ewidencją ilościowo-wartościową można przeprowadzać na dowolny dzień raz w ciągu 2 lat). Biorąc pod uwagę, że art. 26 przewiduje już uproszczenia dopuszczone przez ustawodawcę, nie jest możliwe stosowanie dodatkowych uproszczeń, polegających np. na odstąpieniu na dzień bilansowy materiałów bezpośrednio przekazanych do zużycia, a niezużytych do końca danego roku obrotowego. Art. 17 ust. 2 pkt 4 ustawy o rachunkowości wyraźnie stanowi, że w razie stosowania przez jednostkę metody polegającej na odpisywaniu w koszty wartości materiałów na dzień ich zakupu, wymagane jest ustalenie stanu tych składników aktywów (a więc ich spis z natury) i wycena oraz korekta kosztów o wartość tego stanu, nie później niż na dzień bilansowy.

Z opublikowanej przez redakcję odpowiedzi wynika, że zdaniem Departamentu Rachunkowości i redakcji miesięcznika „Rachunkowość" przeprowadzenie spisu z natury takich materiałów, a następnie dokonanie korekty kosztów z tytułu zużycia materiałów o wartość wycenionego, ustalonego drogą spisu, zapasu materiałów jest konieczne. Warto podkreślić, że przytoczona odpowiedź nie jest legalną wykładnią prawa i można się z nią nie zgodzić. Zdaniem autorki nie jest to istotne – także w kontekście, że nie jest nikomu użyteczne – wykazywanie w bilansie jednostki budżetowej wartości nieużytych materiałów kupowanych na zaspokajanie bieżących potrzeb jednostki (materiały biurowe, środki czystości), z reguły pozostających na podobnym poziomie w kolejnych latach, w sytuacji, gdy wartość ta często nie przekracza kilkuset złotych. Ale, niestety, zdarza się, że za pominięcie takiej korekty kontrolerzy wnioskują o ukaranie głównych księgowych z tytułu nierzetelnego przedstawienia sytuacji majątkowej w bilansie jednostki oraz obwiniają kierownika jednostki o naruszenie dyscypliny finansów publicznych.

5. WĄTPLIWOŚCI CO DO SPOSOBU UJĘCIA I POTRZEBY INWENTARYZACJI PALIWA W BAKACH SAMOCHODÓW

Niejednokrotnie osoby kontrolujące jednostkę żądają przedstawienia przez nią dowodów przeprowadzenia spisu z natury paliwa zatankowanego do baków samochodów, niezużytego do dnia bilansowego, argumentując, że obowiązek przeprowadzenia takiej inwentaryzacji wynika z treści punktu 1 art. 26 ust. 3 ustawy i uznają tym samym, że paliwo to należy traktować tak samo, jak materiały określone w art. 17 ust. 2 pkt 4 ustawy o rachunkowości[9]. Zdaniem autorki jest to niewłaściwa interpretacja tego artykułu. Odnosi się on bowiem do sytuacji, w której kierownik jednostki ma możliwość podjęcia decyzji: prowadzić magazyn materiałów czy też ze względów racjonalnych z niego zrezygnować.

Prawie żadna jednostka budżetowa nie ma możliwości magazynowania paliwa, bo do tego potrzebne są specjalne zbiorniki. Kierownik jednostki nie ma wyboru i tym samym nie podejmuje decyzji o sposobie prowadzenia ewidencji analitycznej paliwa. Podnoszony niekiedy argument, że spis z natury paliwa w bakach na koniec roku służy do kontroli prawidłowości jego zużycia, jest nie do przyjęcia. Taka kontrola zwyczajnie musi być prowadzona na bieżąco w ciągu roku obrotowego, i to nie na podstawie spisu z natury. Można pominąć w tym momencie rozważania, czy stosowany w praktyce sposób określania ilości paliwa w bakach na dzień bilansowy jest w ogóle zgodny z tym, co się rozumie przez rzeczywisty pomiar[10].

W instrukcji inwentaryzacyjnej jednej z jednostek budżetowych można przeczytać następujące postanowienie: „4.7 Inwentaryzację paliwa w samochodach na dzień kończący rok obrotowy tj. 31 grudnia przeprowadza się poprzez zatankowanie samochodów do pełna. Na arkuszach spisu z natury należy wskazać ilość paliwa w samochodach według pojemności zbiornika paliwa. Stan paliwa w środkach transportu należy porównać ze stanem paliwa wykazanym w ostatniej karcie drogowej roku obrotowego. Podstawą wyceny paliwa stanowią faktury zakupu paliwa, z ostatniego tankowania oraz z przed ostatniego tankowania" (w cytowanym fragmencie zachowano oryginalną pisownię).

Tak, jak wynika to zresztą z odpowiedzi, jakiej udzielił Departament Rachunkowości Ministerstwa Finansów jednej z firm transportowych na pytanie, czy ma ona obowiązek dokonywania spisu z natury paliwa w bakach, należy przyjąć, że paliwo w bakach nie jest składnikiem aktywów. Z chwilą zatankowania samochodu jego wartość jest kosztem, a ustawa nie określa obowiązku inwentaryzacji

[9] Ustawa z dnia 29 września 1994 r. o rachunkowości, Dz.U. z 1994 r., nr 121, poz. 591 ze zm.

[10] Zarządzenie nr 185/2011 Prezydenta Miasta Kalisza z dnia 18 kwietnia 2011 r. w sprawie wprowadzenia Instrukcji inwentaryzacyjnej w Urzędzie Miejskim w Kaliszu.

kosztów[11]. Biorąc pod uwagę, że coraz częściej spotyka się samochody z napędem elektrycznym, można by postawić kolejne pytanie, czy kiedykolwiek przyjdzie komukolwiek na myśl, aby tak interpretować omawianą regulację ustawy o rachunkowości, aby nakazać pomiar naładowania baterii takiego samochodu i o wartość energii niezużytej na dzień bilansowy pomniejszyć koszty, wykazując jednocześnie tę energię jako element aktywów jednostki. Można jeszcze dodać, że wartość paliwa w zatankowanych do pełna na dzień bilansowy bakach samochodów, co samo w sobie jest sytuacją sztuczną, niezgodną z rzeczywistymi potrzebami, jest mniejsza niż jeden promil sumy aktywów czy kosztów jednostki.

6. INWENTARYZACJA ŚRODKÓW TRWAŁYCH OBJĘTYCH POZABILANSOWĄ EWIDENCJĄ ILOŚCIOWĄ

Jednym z najczęściej stosowanych w rachunkowości uproszczeń jest wyłączanie z ewidencji środków trwałych składników majątkowych, które wprawdzie są użytkowane dłużej niż rok, ale mają stosunkowo niską wartość lub znaczenie w porównaniu ze środkami trwałymi objętymi ewidencją w postaci księgi lub książki inwentarzowej. Większość tych „niskocennych" środków trwałych w okresie ich używania jest objęta kontrolą w postaci ewidencji ilościowej.

Dość często ze strony księgowych jednostek budżetowych pada pytanie, także w kontekście przeprowadzanych w tych jednostkach kontroli i obawy o zarzut naruszenia dyscypliny finansów publicznych, czy istnieje ustawowy obowiązek inwentaryzacji właśnie takich środków, objętych wyłącznie ewidencją pozabilansową. Spotykają się bowiem oni ze stanowiskiem, że powinno się je inwentaryzować drogą spisu z natury co roku.

Warto więc podkreślić, że ustawa o rachunkowości w jej obecnym brzmieniu nie nakłada na jednostki obowiązku inwentaryzacji własnych składników majątkowych, mających cechy środków trwałych, w ramach przyjętych uproszczeń wyłączonych z aktywów i objętych pozabilansową ewidencją ilościową. Nie wynika to ani z regulujących zasady przeprowadzania inwentaryzacji art. 26 i 27 ustawy o rachunkowości, ani z żadnego artykułu ustawy dotyczącego środków trwałych, ani też z przepisów szczególnych, określonych rozporządzeniem Ministra Finansów z dnia 5 lipca 2010 r. w sprawie szczególnych, zasad rachunkowości i planów kont budżetu[12].

---

[11] *Inwentaryzacja, zasady i praktyka*, Rachunkowość Sp. z o.o., Warszawa 2011, s. 18.

[12] Rozporządzenie Ministra Finansów z dnia 5 lipca 2010 r. w sprawie szczególnych zasad rachunkowości oraz planów kont dla budżetu państwa, budżetów jednostek samorządu terytorialnego, jednostek budżetowych, samorządowych zakładów budżetowych, państwowych funduszy

Obowiązek inwentaryzacji własnych składników majątku objętych ewidencją pozabilansową został zniesiony nowelizacją ustawy o rachunkowości, która weszła w życie z dniem 1 stycznia 2002 r. Obowiązek ten wynikał wcześniej, od momentu wprowadzenia ustawy o rachunkowości do końca 2001 r., ze zmienionego od 2002 r. ust. 2 art. 26. Dla porównania w tabeli 1 zaprezentowano ten ustęp w postaci obowiązującej do końca 2001 r. i obecnie.

Tabela 1. Inwentaryzacja składników ujętych wyłącznie w ewidencji ilościowej

Art. 26 ust. 2 – Dz.U. nr 121 z 1994 r.[13]	Art. 26 ust. 2 – Dz.U. nr 152 z 2009 r.[14]
2. Inwentaryzacją należy objąć również znajdujące się w jednostce składniki majątkowe: 1) ujęte wyłącznie w ewidencji ilościowej, 2) będące własnością innych jednostek. Obowiązek określony w pkt 2 nie dotyczy jednostek świadczących usługi pocztowe, transportowe, spedycyjne i składowania.	2. Inwentaryzacją drogą spisu z natury obejmuje się również znajdujące się w jednostce składniki aktywów, będące własnością innych jednostek, powierzone jej do sprzedaży, przechowania, przetwarzania lub używania, powiadamiając te jednostki o wynikach spisu. Obowiązek ten nie dotyczy jednostek świadczących usługi pocztowe, transportowe, spedycyjne i składowania.

Źródło: opracowanie własne.

Nie znaczy to, że nie powinno się inwentaryzować drogą spisu z natury środków trwałych o niskiej wartości, objętych ilościową ewidencją pozabilansową. Ale nie można twierdzić, że obowiązek taki nakłada obecnie ustawa o rachunkowości. Jednak tylko spis z natury daje możliwość kontroli stanu tych środków. O jego częstotliwości i terminach decyduje nie ustawa o rachunkowości, lecz kierownik jednostki w ramach wydawanych przez siebie wewnętrznych regulacji. Logiczne jest, że przyjmowane samodzielnie przez jednostkę zasady inwentaryzacji środków trwałych objętych ilościową ewidencją pozabilansową nie muszą być bardziej rygorystyczne od tych, które ustawa o rachunkowości określa dla środków trwałych uznanych przez jednostkę za jej aktywa i objętych ewidencją bilansową. Tym samym ujęte wyłącznie w ewidencji ilościowej własne składniki majątku używane dłużej niż rok mogą być inwentaryzowane drogą spisu z natury raz w ciągu czterech lat, jeśli znajdują się na terenie strzeżonym, czy też corocznie, w kwartale kończącym rok obrotowy, jeśli na takim terenie się nie znajdują. Spis z natury „niskocennych" środków trwałych jest najwygodniej przeprowadzić razem z inwentaryzacją środków trwałych, ujętych w ewidencji bilansowej.

---

celowych oraz państwowych jednostek budżetowych, mających siedzibę poza granicami Rzeczypospolitej Polskiej, Dz.U. nr 128, poz. 861.

[13] Ustawa z dnia 29 września 1994 r. o rachunkowości, Dz.U. z 1994 r., nr 121, poz. 591 ze zm.

[14] Ustawa z dnia 29 września 1994 r. o rachunkowości, tekst jedn. Dz.U. z 2009 r., nr 152, poz. 1223 ze zm.

7. PODSUMOWANIE

Jednostkami, w których przestrzeganie zasad rachunkowości dotyczących inwentaryzacji jest poddawane częstej i szczegółowej kontroli, są jednostki budżetowe. W jednostkach tych bowiem nieprzeprowadzenie inwentaryzacji lub przeprowadzenie jej i rozliczenie niezgodnie z ustawą o rachunkowości stanowi naruszenie dyscypliny finansów publicznych i jest zagrożone z tego tytułu określonymi sankcjami[15]. Dlatego też dla tych jednostek bardzo ważna jest właściwa interpretacja przepisów ustawy o rachunkowości w zakresie inwentaryzacji zarówno na etapie tworzenia procedur, takich jak instrukcja inwentaryzacyjna, jak i podczas przeprowadzania i rozliczania inwentaryzacji.

Zgodnie z regulacjami ustawy o rachunkowości jednostki budżetowe mogą stosować uproszenia w ewidencji, jak i w przedstawianiu sytuacji majątkowej. Do najczęściej stosowanych w praktyce uproszczeń, określanych odpowiednimi zapisami w polityce rachunkowości, należą: rezygnacja z ewidencji materiałów odpisanych w koszty bezpośrednio po zakupie oraz wyłączenie z ewidencji bilansowej i objęcie ilościową ewidencją pozabilansową składników mających cechy środków trwałych, lecz o niskiej wartości.

Uproszenia te określają obowiązki jednostki w zakresie inwentaryzacji tych składników majątku. Materiały odpisane w koszty bezpośrednio po zakupie należy zinwentaryzować drogą spisu z natury dokładnie na dzień bilansowy. Zdaniem Departamentu Rachunkowości Ministerstwa Finansów od tego spisu nie można odstąpić, uzasadniając to zasadą istotności. Spisane materiały należy wycenić i o tak ustaloną kwotę zmniejszyć koszty zużycia materiałów, jednocześnie wykazując w bilansie materiały o tej wartości. Zdaniem autorki korekta taka, przy niskiej wartości zapasu materiałów, z reguły powtarzającego się na podobnym poziomie w kolejnych latach, jest zbędna. Jej brak nie odbija się na jakości sprawozdania finansowego, nie narusza bowiem ani charakteru jakościowego, ani ilościowego informacji prezentowanych w bilansie.

Paliwa w bakach samochodów na dzień bilansowy nie powinno się traktować tak jak materiałów. Od momentu zatankowania samochodu jest ono kosztem, a twierdzenie, że kierownik jednostki podejmuje racjonalnie uzasadnioną decyzję co do sposobu jego ewidencji, jest bezzasadne. Tym samym z ustawy o rachunkowości nie wynika obowiązek spisu z natury jego ilości, wyceny, a następnie korekty kosztów. Niestety, w praktyce spotyka się liczne przykłady stawiania zarzutów kierownikom jednostek za niedokonanie takiego spisu. W celu uniknięcia takiego zarzutu, kierownicy jednostek wprowadzają obowiązek spisu z natury paliwa w zatankowanych uprzednio do pełna bakach samochodów, aby nie być

[15] Ustawa z dnia 12 grudnia 2004 r. o odpowiedzialności za naruszenie dyscypliny finansów publicznych, tekst jedn. Dz.U. z 2005 r., nr 14, poz. 114 ze zm., art. 18, ust. 2.

obwinionymi o nierzetelne przedstawienie w sprawozdaniu finansowym majątku i kosztów jednostki. Jak się zdaje, przeczy to nie tylko zasadom rachunkowości, ale i zdrowemu rozsądkowi.

W swym obecnym brzmieniu ustawa o rachunkowości nie nakłada na jednostki obowiązku inwentaryzacji własnych składników majątku objętych wyłącznie ewidencją ilościową. Mimo że nie ma to wpływu na jakość sprawozdania finansowego, stan tych środków musi być jednak kontrolowany. Jedyną realną formą takiej kontroli jest spis z natury. Zasady spisu, w tym częstotliwość jego przeprowadzenia, jednostka powinna samodzielnie określić w procedurach wewnętrznych, wydawanych przez kierownika jednostki, np. w instrukcji inwentaryzacyjnej. Zasady te nie muszą odbiegać – a tym bardziej być ostrzejsze – od tych, które jednostka przyjmuje dla środków trwałych objętych ewidencją bilansową.

BIBLIOGRAFIA

1. Fedak Z., *Jednostkowe roczne sprawozdanie finansowe*, [w:] *Zamknięcie roku 2011*, Rachunkowość Sp. z o.o., Warszawa 2011.
2. Garstka M., *Istotność jako element polityki rachunkowości i procedury badania sprawozdania finansowego*, [w:] *Rachunkowość sztuka pomiaru i komunikowania*, pod red. pracowników Katedry Rachunkowości, Oficyna Wydawnicza SGH w Warszawie, Warszawa 2011.
3. *Inwentaryzacja, zasady i praktyka*, Rachunkowość Sp. z o.o., Warszawa 2011.
4. *Konsultacje*, „Rachunkowość" 2011, nr 2.
5. Michalak M., *Art. 8 Zasada istotności; dopuszczalne odstępstwa od zasady ciągłości*, [w:] *Ustawa o rachunkowości. Komentarz*, pod red. E. Walińskiej, LEX a Wolters Kluwer business, Warszawa 2009.
6. Rozporządzenie Ministra Finansów z dnia 5 lipca 2010 r. w sprawie szczególnych zasad rachunkowości oraz planów kont dla budżetu państwa, budżetów jednostek samorządu terytorialnego, jednostek budżetowych, samorządowych zakładów budżetowych, państwowych funduszy celowych oraz państwowych jednostek budżetowych mających siedzibę poza granicami Rzeczypospolitej Polskiej, Dz.U. nr 128, poz. 861.
7. Ustawa z dnia 29 września 1994 r. o rachunkowości, Dz.U. z 1994 r., nr 121, poz. 591 ze zm.
8. Ustawa z dnia 29 września 1994 r. o rachunkowości, tekst jedn. Dz.U. z 2009 r., nr 152, poz. 1223 ze zm.
9. Ustawa z dnia 12 grudnia 2004 r. o odpowiedzialności za naruszenie dyscypliny finansów publicznych, Dz.U. z 2005 r., nr 14, poz. 114 ze zm.
10. Zarządzenie nr 185/2011 Prezydenta Miasta Kalisza z dnia 18 kwietnia 2011 r. w sprawie wprowadzenia Instrukcji inwentaryzacyjnej w Urzędzie Miejskim w Kaliszu.

SIMPLIFICATIONS IN REGISTRATION AND CATALOGUING OF MATERIALS AND FIXED ASSETS IN BUDGETARY UNITS AND QUALITY OF FINANCIAL REPORT

Summary

According to the materiality principle a unit can use simplifications in the adopted accounting framework on the assumption that it does not withhold an ability to reliably present financial status of that unit. Such simplifications, which are commonly used in budgetary units, are writing off materials directly after acquisition into the operating costs and including fixed assets of small value only in quantitative register. It can have impact on both the method and the frequency of cataloguing. Controversial issues, especially between managers and head accountants of those units and subjects who control cataloguing and accounting principles adopted in a unit and correctness of preparing financial reports, are necessity of cataloguing and cost adjusting for the value of materials (including petrol in a fuel tank) which were written off into costs directly after acquisition and obligation to prepare physical inventory of assets that were recorded only in quantitative register. As it results from an assessment of regulations stated in the accounting act, a unit does not have legal obligation to prepare physical inventory of assets that were recorded only in quantitative register. Petrol in a fuel tank should not be treated as a reserve of materials. Quality of financial report is not raised by presentation of irrelevant information, such as value of unused office materials recorded on the balance day.

Krzysztof Klimczak[1]

ANALIZA POLITYKI RACHUNKOWOŚCI W PROCESIE WYKRYWANIA RYZYKA DEFRAUDACJI I STOSOWANIA RACHUNKOWOŚCI KREATYWNEJ

1. WSTĘP

Celem artykułu jest przeprowadzenie analizy polityki rachunkowości w celu zidentyfikowania ryzyka stosowania rachunkowości kreatywnej oraz ryzyka defraudacji. Jako baza do badania posłużyła „Polityka i zasady szczegółowe rachunkowości", przyjęte w Politechnice Śląskiej[2]. Opracowane w jednostce zasady (polityka) rachunkowości mają istotny wpływ na jakość sprawozdania finansowego, a co za tym idzie, na decyzje interesariuszy – odbiorców informacji ekonomicznej jednostki. Sprawozdanie finansowe jednostki może zawierać pewne błędy, informacja ekonomiczna może różnić się od stanu faktycznego. Przyczyną nieprawidłowości w sprawozdaniu finansowym mogą być popełnione błędy, może być stosowanie kreatywnej rachunkowości lub też w najgorszym przypadku oszustwa księgowe. Z badań prowadzonych przez ACFE (Stowarzyszenie Biegłych ds. Przestępstw i Nadużyć Gospodarczych) wynika, że straty z tytułu defraudacji i korupcji stanowią aż 5% wartości przychodów, biorąc dane z badanego podmiotu, stanowiłoby to wartość 1,43 mln zł (przychody 286 mln zł) przy wykazanym zysku netto 7,42 mln zł. Dlatego tak istotne jest, aby odpowiednio budować system „bezpieczeństwa", który może ograniczyć potencjalne straty jednostek. Z przedstawionych badań wynika, że w pewnych obszarach najlepszym sposobem na wykrywanie nieprawidłowości jest audyt wewnętrzny. W części teoretycznej przedstawiono definicje oraz różnice pomiędzy rachunkowością kreatywną a rachunkowością oszukańczą. Przedstawione zostały akty prawne regulujące odpowiedzialność z tytułu oszustw księgowych. W części badawczej zaprezen-

[1] Mgr inż. Krzysztof Klimczak MBA – Akademia Techniczno-Humanistyczna w Bielsku-Białej, Komórka Audytu Wewnętrznego; krzysztof.klimczak.bb@gmail.com

[2] Politechnika Śląska, *Polityka i zasady szczegółowe rachunkowości*, załącznik do zarządzenia nr 45/09/10, Gliwice 2010, http://www.polsl.pl/Jednostki/CZP/Do%20pobrania/Zarządzenia,%20pisma%20okólne,%20wzory%20wniosków/Z45R0910/ZZ45R0910.pdf

towane zostały wyniki badania polityki rachunkowości na możliwość stosowania rachunkowości kreatywnej. Wynikiem badania jest oszacowanie wystąpienia potencjalnego „koloryzowania" wyniku finansowego (zysku netto) – polepszenia, wykazania wyższych danych – w stosunku do szacowanego o 310%.

2. RACHUNKOWOŚĆ KREATYWNA A RACHUNKOWOŚĆ OSZUKAŃCZA

2.1. RÓŻNICA MIĘDZY RACHUNKOWOŚCIĄ KREATYWNĄ A RACHUNKOWOŚCIĄ OSZUKAŃCZĄ

Jednostki gospodarcze, w tym uczelnie wyższe, zobowiązane są do sporządzania sprawozdania finansowego oraz poddawania go badaniu przez biegłego rewidenta. Sprawozdanie finansowe powinno jasno i przejrzyście odzwierciedlać sytuację ekonomiczną jednostki, w tym wyniki działalności jednostki. Sprawozdanie finansowe jest źródłem informacji dla szerokiego spektrum odbiorców – od wewnętrznych (zaangażowanych w jednostkę – np. akcjonariusze) do zewnętrznych (np. banki, klienci, urząd skarbowy) Jednostki poddawane są presji „odpowiedniego" przedstawiania swojej sytuacji finansowej w zależności od tego, kto ma być „odbiorcą" tej informacji. Można byłoby spodziewać się „poprawiania" swoich wyników, jednak tzw. koloryzowanie sprawozdania finansowego realizowane w obu kierunkach – zarówno „na plus", jak i „na minus". Częściej występuje sytuacja poprawiania swojego wizerunku, np. w celu uzyskania kredytu z banku, zwiększenia ceny akcji, uzyskania wyższych premii (prowizji) przez kierownictwo. Zdarzają się jednak sytuacje, gdzie rzeczywistość przedstawiana jest gorzej, niż jest w rzeczywistości, np. zaniżanie wypracowanego zysku w celu obniżenia zobowiązań podatkowych, „transfer" zysków na przyszłe okresy, np. w sytuacji na przełomie okresów rozliczeniowych w przypadku, gdy w bieżącym okresie nie zostaną osiągnięte wyniki skutkujące wypłatą premii dla kierownictwa, a transferowane wyniki finansowe (np. zwiększanie sprzedaży) w przyszłości mogą wpłynąć na podstawę wypłaconej premii w przyszłym okresie.

Wpływ na „koloryzowanie" wyników finansowych jednostki mają działania niezamierzone – popełnione błędy – bądź zamierzone, jak działania kreatywne (zgodne z prawem) lub oszustwa (niezgodne z prawem). Opierając się na słowniczku terminów rewizji finansowej[3], związane z oszustwem zagadnienia można zdefiniować jako:

[3] International Federation of Accountants, *Słowniczek terminów rewizji finansowej*, http://www.ifac.org/sites/default/files/downloads/Polish_GuidetoUsingISAs_Glossary.pdf

– oszustwo – zamierzone działanie jednej lub większej liczby osób spośród kierownictwa, osób zarządzających i sprawujących nadzór nad jednostką, pracowników lub stron trzecich, wykorzystujących kłamstwa, w celu uzyskania nieuzasadnionej lub niezgodnej z prawem korzyści. Dla biegłego rewidenta ważne są dwa rodzaje zamierzonych nieprawidłowości: wynikające z oszukańczej sprawozdawczości finansowej oraz wynikające z zawłaszczenia aktywów;

– oszukańcza sprawozdawczość finansowa – wiąże się z zamierzonymi nieprawidłowościami, w tym spowodowanymi pominięciem kwot, bądź ujawnieniami w sprawozdaniu finansowym służącymi oszukaniu ich użytkowników;

– zawłaszczenie majątku – dotyczy kradzieży aktywów jednostki i jest zwykle popełniane przez pracowników w stosunkowo niewielkich i nieznaczących kwotach; może ono również być spowodowane przez kierownictwo, zdolne zwykle w większym stopniu do zatuszowania lub ukrycia zawłaszczenia w sposób trudny do wykrycia.

Ogólną zasadą jest, że sprawozdania finansowe powinny w sposób prawdziwy i rzetelny dawać obraz sytuacji (*true and fair view*). Czasami księgowi i kierownictwo firm są motywowani do prezentowania wyników, które nie pokazują prawdziwego i rzetelnego obrazu. Opierając się na definicji dr. hab. prof. US Dariusza Zarzeckiego, „z kreatywną księgowością[4] mamy do czynienia, gdy dopuszczone ustawowo zasady, zwyczaje i polityki księgowe są tak dobrane, aby zaprezentować najbardziej pożądany w danych okolicznościach obraz przedsiębiorstwa, ale niekoniecznie stanowiący rzetelne odzwierciedlenie rzeczywistości".

W konsekwencji można ująć, że oszustwo księgowe to działanie niezgodne z prawem, intencjonalne i ukrywane, dokonywane w celu wprowadzenia w błąd odbiorcę informacji ekonomicznej. Rachunkowością kreatywną można określić działanie zgodne z prawem, intencjonalne i ujawniane, dokonywane w celu osiągnięcia zamierzeń twórcy informacji ekonomicznej.

2.2. ODPOWIEDZIALNOŚĆ KARNA ZA OSZUSTWA KSIĘGOWE

Oszustwa księgowe oraz fałszowanie sprawozdań finansowych są jednym z rodzajów przestępstw gospodarczych i ponoszona odpowiedzialność karna z tego tytułu została uregulowana w następujących aktach prawnych:

– ustawa o rachunkowości z dnia 29 września 1994 r. odpowiedzialność za[5]:
  – nieprowadzenie ksiąg rachunkowych, prowadzenie ich wbrew przepisom ustawy lub podawanie w tych księgach nierzetelnych danych (art. 77

[4] Polska Akademia Rachunkowości, *Motywy i sposoby manipulacji księgowych*, Warszawa 2005, http://e-rachunkowosc.pl/artykul.php?view=249

[5] Ustawa z dnia 29 września 1994 r. o rachunkowości, tekst jedn. Dz.U. z 2009 r., nr 152, poz. 1223 z późn. zm.

pkt 1) – winny podlega karze grzywny lub karze pozbawienia wolności do lat 2, albo obu tym karom łącznie;
- niesporządzenie sprawozdania finansowego, sporządzenie go niezgodnie z przepisami ustawy lub zawarcie w tym sprawozdaniu nierzetelnych danych (art. 77 pkt 2) – winny podlega karze grzywny lub karze pozbawienia wolności do lat 2 albo obu tym karom łącznie;
- sporządzenie przez biegłego rewidenta niezgodnej ze stanem faktycznym opinii o sprawozdaniu finansowym i stanowiących podstawę jego sporządzenia księgach rachunkowych jednostki lub sytuacji finansowo-majątkowej tej jednostki (art. 78) – winny podlega grzywnie lub karze pozbawienia wolności do lat 2 albo obu tym karom łącznie;
- brak poddania badaniu przez biegłego rewidenta sprawozdania finansowego lub brak współpracy (lub uniemożliwianie pełnienia obowiązków) z biegłym rewidentem (art. 79 pkt 1 i 2) – winny podlega grzywnie albo karze ograniczenia wolności;
- niezłożenie sprawozdania finansowego do ogłoszenia (art. 79 pkt 3) – winny podlega grzywnie albo karze ograniczenia wolności;
- niezłożenie sprawozdania finansowego lub sprawozdania z działalności we właściwym rejestrze sądowym (art. 79 pkt 4) – winny podlega grzywnie albo karze ograniczenia wolności;

– kodeks karny skarbowy z 10 września 1999 r. odpowiedzialność za[6]:
- nieprowadzenie ksiąg rachunkowych, nieprzechowywanie ksiąg, nierzetelne prowadzenie ksiąg (art. 60 oraz art. 61) – winny podlega karze grzywny do 240 stawek dziennych;
- niewystawianie faktury lub rachunku za wykonanie świadczenia, wystawianie faktury lub rachunku w sposób nierzetelny albo posługiwanie się takim dokumentem, nieprzechowywanie wystawionej lub otrzymanej faktury lub rachunku, dokonanie sprzedaży z pominięciem kasy rejestrującej (gdy przepisy tego wymagają) albo niewydanie dokumentu z kasy rejestrującej (art. 62) – winny podlega karze grzywny do 240 stawek dziennych, a w przypadku mniejszej wagi – podlega karze grzywny za wykroczenia skarbowe;

– kodeks karny z 6 czerwca1997 r. odpowiedzialność za[7]:
- nadużycie uprawnień lub niedopełnienie obowiązków przez kierownictwo (art. 296) – podlega karze pozbawienia wolności do 3 lat w przypadku działania nieumyślnego, aż do 10 lat w przypadku, gdy wyrządza szkodę majątkową w wielkich rozmiarach, oraz od 6 miesięcy do lat 8, gdy działa w celu osiągnięcia korzyści majątkowej;

[6] Ustawa z dnia 10 września 1999 r. – Kodeks karny skarbowy, Dz.U. z 1999 r., nr 83, poz. 930 z późn. zm.

[7] Ustawa z dnia 6 czerwca 1997 r. – Kodeks karny, Dz.U. z 1997 r., nr 88, poz. 553 z późn. zm.

– nieprowadzenie dokumentacji działalności gospodarczej albo prowadzenie jej w sposób nierzetelny, niezgodny z prawdą (w szczególności niszcząc, usuwając, ukrywając, przerabiając lub podrabiając dokumenty dotyczące tej działalności) (art. 303) – winny podlega karze pozbawienia wolności do lat 3;

– przedkładanie fałszywych lub stwierdzających nieprawdę dokumentów albo nierzetelnych pisemnych oświadczeń w celu wyłudzenia kredytu, pożyczki bankowej, gwarancji kredytowej, dotacji, subwencji lub zamówienia publicznego (art. 297) – winny podlega karze pozbawienia wolności od 3 miesięcy do lat 5;

– działanie w celu udaremnienia lub ograniczenia zaspokojenia należności przez wierzycieli, np. sprzedaż majątku, niszczenie lub ukrywanie (obniżanie wartości składników majątku), doprowadzanie do upadłości, tworzenie nowej spółki (art. 300, 301, 302) – winny podlega karze pozbawienia wolności od 3 miesięcy do lat 5.

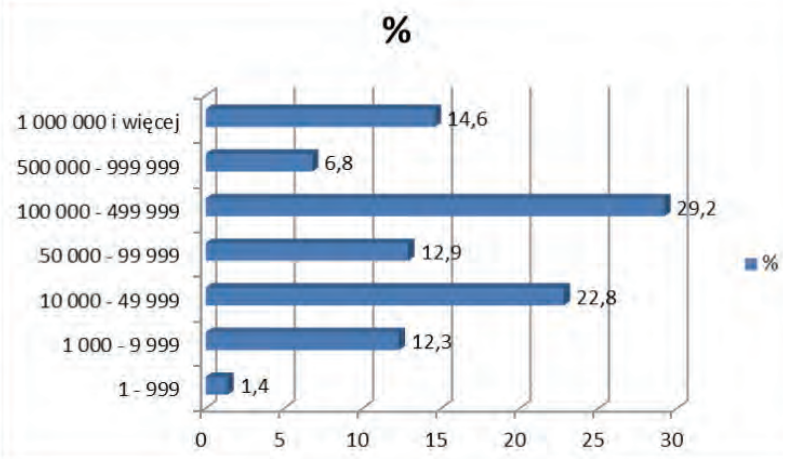
2.3. OSZUSTWA KSIĘGOWE – ICH KOSZTY I PRZYKŁADY STOSOWANYCH TECHNIK

Oszustwa księgowe (czasami utożsamiane jako defraudacje) są problemem praktycznie wszystkich organizacji. W Stanach Zjednoczonych prowadzone są systematyczne badania na temat wielkości i rodzaju defraudacji i korupcji. Badaniami takimi zajmuje się The Association Of Certified Fraud Examiners – ACFE (Stowarzyszenie Biegłych ds. Przestępstw i Nadużyć Gospodarczych). Wykazują one, że „straty przeciętnej organizacji z tytułu defraudacji i korupcji sięgają średnio 5 procent rocznych przychodów[8]". ACFE wyniki swoich badań publikuje z podziałem na rodzaje oszustw, sposoby popełniania oszustw oraz profilu sprawcy. Z badań tych wynika, że największą wartość oszustw popełniają osoby na najwyższych stanowiskach (kierownictwo firmy), a sposoby popełniania oszustw są bardzo różnorodne. Poniżej prezentowane są dane z przeprowadzonych przez ACFE badań w latach 2002 i 2004 na przykładzie nieuczciwych wypłat z kasy[9].

Średnie straty dotyczące wypłat z kasy wynosiły 18 000 USD. Wysokość strat pieniężnych dla nieuczciwych wypłat w przedziałach kwotowych prezentuje się następująco:

[8] N. Iyer, M. Samociuk, *Defraudacja i korupcja. Zapobieganie i korupcja*, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa 2007, s. 5.

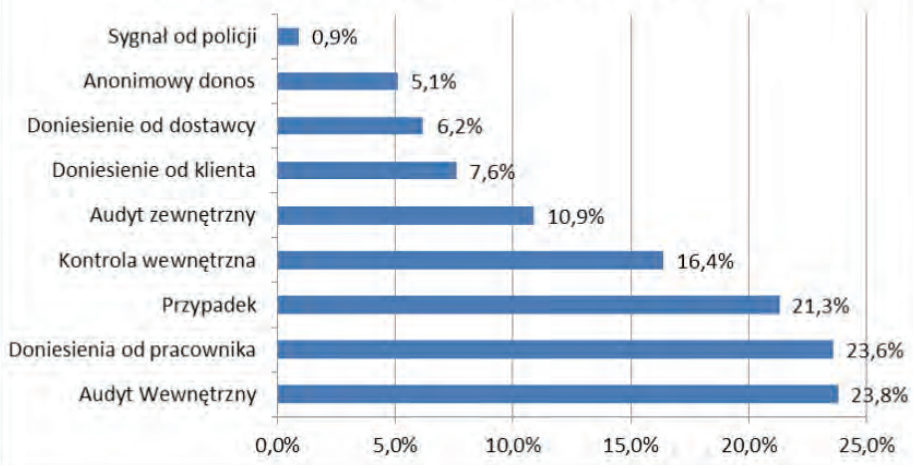
[9] J.T. Wells, *Nadużycia w firmach. Vademecum. Zapobieganie i wykrywanie*, Wydawnictwo Prawnicze LexisNexis, Warszawa 2006, s. 160-164.

Rysunek 1. Wysokość strat pieniężnych w przedziałach kwotowych

Źródło: opracowanie własne na podstawie raportu ACFE z 2004 r.

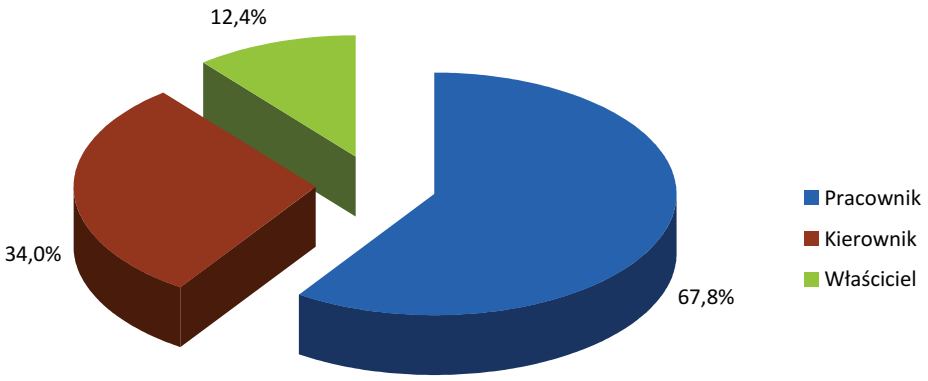
Z badania dotyczącego sposobu wykrycia nieuczciwych wypłat wynika, że najbardziej skuteczny jest audyt wewnętrzny, a najmniej sygnał policji – dane prezentuje rysunek 2.

Rysunek 2. Sposób wykrycia nieuczciwych wypłat

Źródło: opracowanie własne na podstawie raportu ACFE z 2004 r.

Badaniu poddano również profil sprawcy nieuczciwych wypłat z kasy – w 67,8% był to pracownik, w 34% kierownik, a w 12,4% właściciel (lub dyrektor). Dane te prezentuje rysunek 3.

Rysunek 3. Sprawcy nieuczciwych wypłat

Źródło: opracowanie własne na podstawie raportu ACFE z 2004 r.

3. PROCEDURY I TECHNIKI AUDYTU W PROCESIE WYKRYWANIA RYZYKA DEFRAUDACJI I RACHUNKOWOŚCI KREATYWNEJ

W niniejszej części prezentowane są stosowane przez audytora wewnętrznego listy kontrolne, które zostały sporządzone w celu zbadania zgodności zapisów polityki rachunkowości w badanej jednostce (Politechnika Śląska) z wymogami ustawy o rachunkowości. Ze względu na obszerność badanego obszaru badaniem nie będzie objęte pełne spektrum wymogów prawnych w zakresie polityki rachunkowości, lecz jedynie w wybranych obszarach. Na podstawie przeprowadzonych testów zgodności zidentyfikowane zostaną ryzyka wystąpienia symptomów rachunkowości kreatywnej, błędów i nieprawidłowości oraz próba oszacowania maksymalnego odchylenia od prezentowanego wyniku finansowego jednostki. Dla zobrazowania badań wyliczenia przeprowadzone zostaną na podstawie publikowanego na stronach internetowych

Politechniki Śląskiej w Gliwicach Sprawozdania Rektora z działalności Politechniki Śląskiej w roku 2009[10].

3.1. BADANIE POLITYKI RACHUNKOWOŚCI W ZAKRESIE INFORMACJI OGÓLNYCH

W niniejszym rozdziale przedstawiane zostały listy kontrolne z badania polityki rachunkowości badanej jednostki. Listy kontrolne w procesie przeprowadzania badania audytowego są techniką wykorzystywaną w początkowej fazie audytu i dotyczą testowania systemu kontroli (zapisów w przepisach wewnętrznych, regulaminach, procedurach, instrukcjach itd.). Wyniki badania systemu kontroli muszą być poparte testami kontroli (czy kontrole funkcjonują tak, jak zostało to opisane w procedurach). W badaniu swoim opieram się wyłącznie na testowaniu zapisów polityki rachunkowości i dlatego stawiane tezy należałoby poprzeć dalszymi testami.

Tabela 1. Lista kontrolna w zakresie informacji ogólnych

Lp.	Zagadnienie	Tak	Nie	Kryterium Uwagi
1.	2	3		5
1.	Określenie roku obrotowego i wchodzących w jego skład okresów sprawozdawczych:			Art. 10 ust. 1.1 Art. 3.1 ust. 8,9
1.1.	*Ustawa o rachunkowości:* Rok obrotowy => rozumie się przez to rok kalendarzowy lub inny okres trwający 12 kolejnych pełnych miesięcy kalendarzowych, stosowany również do celów podatkowych. Okres sprawozdawczy => rozumie się przez to okres, za który sporządza się sprawozdanie finansowe w trybie przewidzianym ustawą lub inne sprawozdanie sporządzane na podstawie ksiąg rachunkowych. *PiZSR (Polityka i zasady szczegółowe rachunkowości)*[1] Rokiem obrotowym w uczelni jest rok kalendarzowy. Księgi rachunkowe zamyka się na dzień kończący rok obrotowy, który jest dniem bilansowym. Okresem sprawozdawczym w uczelni jest miesiąc kalendarzowy.	TAK		
2.	Zakładowa polityka rachunkowości powinna zawierać:			Art. 10 ust. 1.3

[10] Politechnika Śląska, Sprawozdania Rektora z działalności Politechniki Śląskiej w roku 2009, Gliwice 2010, http://bip.polsl.pl/Sprawozdania/SPR2009.pdf

1	2	3	4	5
2.1.	*Ustawa o rachunkowości*: Opis systemu przetwarzania danych, a przy prowadzeniu ksiąg rachunkowych przy użyciu komputera – opis systemu informatycznego, zawierającego wykaz programów komputerowych, procedur lub funkcji, w zależności od struktury oprogramowania, wraz z opisem algorytmów i parametrów oraz programowych zasad ochrony danych, w tym w szczegółowości metod zabezpieczenia dostępu do danych i systemu ich przetwarzania, a ponadto określenie wersji oprogramowania i daty rozpoczęcia eksploatacji. *PiZSR:* – Księgi rachunkowe są prowadzone przy użyciu komputera. – Wykaz programów komputerowych => Program finansowo-księgowy firmy …….. o moduły: FK. – Szczegółowe metody zabezpieczenia dostępu do danych i systemu ich przetwarzania => *brak.* – Określenie wersji oprogramowania => *brak.* – Data rozpoczęcia eksploatacji => *brak.*		NIE	Art. 10 ust. 1.3c Brak części wymaganych ustawą informacji
2.2.	*Ustawa o rachunkowości:* Opis systemu służącego ochronie danych i ich zbiorów, w tym dowodów księgowych, ksiąg rachunkowych i innych dokumentów stanowiących podstawę dokonanych w nich zapisów. *PiZSR:* – Opisano ochronę danych w programach finansowo-księgowych. – Opisano ochronę dostępu do systemu finansowo-księgowego. – *Brak opisu zabezpieczenia dowodów księgowych* (wskazane jest wyłącznie miejsce przechowywania – kwestura).		NIE	Art. 10 ust. 1.4 Brak części wymaganych ustawą informacji
2.3.	*Ustawa o rachunkowości*: Zakładowy plan kont, ustalający wykaz kont księgi głównej, przyjęte zasady klasyfikacji zdarzeń gospodarczych, zasady prowadzenia kont ksiąg pomocniczych oraz ich powiązania z kontami księgi głównej. *PiZSR:* – Wykaz kont księgi głównej => istnieje i jest zgodny z ustawą. – Przyjęte zasady klasyfikacji zdarzeń gospodarczych => istnieją. – Zasady prowadzenia kont ksiąg pomocniczych oraz ich powiązania z kontami księgi głównej => istnieją i są zgodne z ustawą.	TAK		Art. 10 ust. 1.3a

Źródło: opracowanie własne.

Z przeprowadzonego testu w zakresie informacji ogólnych zapisanych w polityce rachunkowości badanej jednostki wynika, że wymogi stawiane w tym zakresie nie są spełnione – brak jest opisu zabezpieczenia dowodów księgowych. Nie oznacza to, że w badanej jednostce dowody księgowe nie są prawidłowo zabezpieczone, w polityce rachunkowości nie ma na ten temat informacji. Tezę tę potwierdziłyby dalsze testy.

3.2. BADANIE POLITYKI RACHUNKOWOŚCI W ZAKRESIE REZERW

Tabela 2. Lista kontrolna w zakresie rezerw

Lp.	Zagadnienie	Tak	Nie	Kryterium Uwagi
1.	*Ustawa o rachunkowości*: Rezerwy tworzy się na: – pewne lub o dużym stopniu prawdopodobieństwa przyszłe zobowiązania, których kwotę można w sposób wiarygodny oszacować, a w szczególności na straty z transakcji gospodarczych w toku, w tym z tytułu udzielonych gwarancji, poręczeń, operacji kredytowych, skutków toczącego się postępowania sądowego; – przyszłe zobowiązania spowodowane restrukturyzacją, jeżeli na podstawie odrębnych przepisów jednostka jest zobowiązana do jej przeprowadzenia lub zawarto w tej sprawie wiążące umowy, a plany restrukturyzacji pozwalają w sposób wiarygodny oszacować wartość tych przyszłych zobowiązań. *PiZSR:* – Uczelnia nie tworzy rezerw na świadczenia pracownicze z tytułu nagród jubileuszowych, wypłacanych na podstawie stosownych przepisów i odpraw emerytalnych, wypłacanych na podstawie Kodeksu Pracy. – Rezerwy na zobowiązania wycenia się w wiarygodnie oszacowanej wysokości. – Uczelnia nie tworzy rezerwy na podatek dochodowy od osób prawnych.		NIE	Art. 35d ust. 1 Brak części wymaganych ustawą informacji – nie tworzy się części rezerw (np. świadczenia pracownicze)

Źródło: opracowanie własne.

Na podstawie przeprowadzonych testów mamy (prawie) pewność, że brakuje części wymaganych ustawą informacji – nie tworzy się niektórych rezerw (np. na świadczenia pracownicze). W polityce rachunkowości zidentyfikowane zostały zapisy potwierdzające ten fakt, co tym bardziej utwierdza w przekonaniu o nieprawidłowościach w tym zakresie. Na podstawie tych testów należy postawić wniosek o tym, że rezerwy w badanej jednostce koniecznie powinny być badane, a najlepiej, aby były badane w pełnym zakresie.

3.3. BADANIE POLITYKI RACHUNKOWOŚCI W ZAKRESIE INWENTARYZACJI

Tabela 3. Lista kontrolna w zakresie inwentaryzacji

Lp.	Zagadnienie	Tak	Nie	Kryterium Uwagi
1	2	3	4	5
1.	Termin i częstotliwość przeprowadzenia inwentaryzacji			Art. 26
1.1.	*Ustawa o rachunkowości*: – składniki aktywów – z wyłączeniem aktywów pieniężnych, papierów wartościowych, produktów w toku produkcji oraz materiałów, towarów rozpoczęto nie wcześniej niż 3 miesiące przed końcem roku obrotowego, a zakończono do 15 dnia następnego roku; – zapasów materiałów, towarów, produktów gotowych i półproduktów znajdujących się w strzeżonych składowiskach i objętych ewidencją ilościowo-wartościową – przeprowadzono raz w ciągu 2 lat; – środków trwałych oraz maszyn i urządzeń i urządzeń wchodzących w skład środków trwałych w budowie, znajdujących się na terenie strzeżonym – przeprowadzono raz w ciągu 4 lat; – zapasów towarów i materiałów (opakowań) objętych ewidencją wartościową w punktach obrotu detalicznego jednostki – przeprowadzono raz w roku. *PiZSR:* Metody i terminy inwentaryzowania składników majątkowych określa odrębne zarządzenie nr 54/08/09 Rektora Politechniki Śląskiej z 16 kwietnia 2009 r. w sprawie wprowadzenia na Politechnice Śląskiej Instrukcji inwentaryzacyjnej.	TAK		
2.	Dokumentowanie i rozliczanie inwentaryzacji:			Art. 27
2.1.	*Ustawa o rachunkowości*: Przeprowadzenie i wyniki inwentaryzacji należy odpowiednio udokumentować i powiązać z zapisami ksiąg rachunkowych. Ujawnione w toku inwentaryzacji różnice między stanem rzeczywistym a stanem wskazanym w księgach rachunkowych należy wyjaśnić i rozliczyć w księgach rachunkowych tego roku obrotowego, na który przypada termin inwentaryzacji. *PiZSR:* Metody i terminy inwentaryzowania składników majątkowych określa odrębne zarządzenie nr 54/08/09 Rektora Politechniki Śląskiej z 16 kwietnia 2009 r. w sprawie wprowadzenia na Politechnice Śląskiej Instrukcji inwentaryzacyjnej.	TAK		
3.	Inwentaryzacja środków pieniężnych na rachunku bankowym, należności.			Art. 26 ust. 1,3

1	2	3	4	5
3.1.	*Ustawa o rachunkowości*: Jednostki przeprowadzają na ostatni dzień każdego roku obrotowego inwentaryzację: aktywów finansowych zgromadzonych na rachunkach bankowych lub przechowywanych przez inne jednostki, należności, w tym udzielone pożyczki, oraz powierzonych kontrahentom własnych składników aktywów – drogą otrzymania od banków i uzyskania od kontrahentów potwierdzeń prawidłowości wykazanego w księgach rachunkowych jednostki stanu tych aktywów oraz wyjaśnienia i rozliczenia ewentualnych różnic. *PiZSR:* Metody i terminy inwentaryzowania składników majątkowych określa odrębne zarządzenie nr 54/08/09 Rektora Politechniki Śląskiej z 16 kwietnia 2009 r. w sprawie wprowadzenia na Politechnice Śląskiej Instrukcji inwentaryzacyjnej.	TAK		

Źródło: opracowanie własne.

Na podstawie przeprowadzonych testów można uznać, że obszar związany z inwentaryzacją może być prowadzony prawidłowo, a przynajmniej w zakresie zapisów w polityce rachunkowości mamy potwierdzenie, że obszar ten jest prawidłowo opisany.

3.4. BADANIE POLITYKI RACHUNKOWOŚCI W ZAKRESIE WYCENY I EWIDENCJI KRÓTKOTERMINOWYCH AKTYWÓW FINANSOWYCH ORAZ ROZRACHUNKÓW

Tabela 4. Lista kontrolna w zakresie wyceny i ewidencji krótkoterminowych aktywów finansowych oraz rozrachunków

Lp.	Zagadnienie	Tak	Nie	Kryterium Uwagi
1	2	3	4	5
1.	Wycena inwestycji krótkoterminowych.			Art. 28 ust. 1,5
1.1.	*Ustawa o rachunkowości*: Inwestycje krótkoterminowe wycenia się według ceny (wartości) rynkowej albo według ceny nabycia lub ceny (wartości) rynkowej, zależnie od tego, która z nich jest niższa, a krótkoterminowe inwestycje, dla których nie istnieje aktywny rynek w inny sposób określony w wartości godziwej. *PiZSR:* Inwestycje krótkoterminowe wycenia się według wartości cen nabycia lub ich wartości rynkowej, w zależności od tego, która z nich jest niższa.	TAK		

1	2	3	4	5
2.	Wycena należności:			Art. 28 ust. 1,7
2.1.	*Ustawa o rachunkowości*: Należności wycenia się w kwocie wymaganej zapłaty z zachowaniem ostrożności. *PiZSR:* Należności wycenia się w kwocie wymaganej zapłaty, z zachowaniem zasady ostrożności, czyli po uwzględnieniu odpisów aktualizujących ich wartość. Należności aktualizuje się, dokonując odpisów aktualizujących kwoty należne od dłużników kwestionujących należność, postawionych w stan likwidacji lub upadłości bądź zagrożonych upadłością, albo zalegających z zapłatą należności w części lub całości przez okres dłuższy niż pół roku.	TAK		
3.	Wycena zobowiązań:			Art. 28 ust. 1,8
3.1.	*Ustawa o rachunkowości*: Zobowiązania wycenia się w kwocie wymaganej zapłaty. *PiZSR:* Zobowiązania wycenia się w kwocie wymagającej zapłaty.	TAK		
4.	Odpis aktualizujący wartość należności.			Art. 35 ust. 1
4.1.	*Ustawa o rachunkowości*: Wartość należności aktualizuje się uwzględniając stopień prawdopodobieństwa ich zapłaty poprzez dokonanie odpisu aktualizującego, w odniesieniu do: – należności od dłużników postawionych w stan likwidacji lub stan upadłości – do wysokości nieobjętej gwarancją lub innym zabezpieczeniem należności; – należności od dłużników w przypadku oddalenia wniosku o upadłość, jeżeli majątek dłużnika nie wystarcza na zaspokojenie kosztów postępowania upadłościowego – w pełnej wysokości; – należności kwestionowane przez dłużników oraz z których zapłatą dłużnik zalega według informacji finansowo-majątkowej dłużnika spłata należności w umówionej kwocie nie jest prawdopodobna – do wysokości nieobjętej gwarancją lub innym zabezpieczeniem należności; – należności stanowiących równowartość kwot podwyższających należności, w stosunku do których uprzednio dokonano odpisu aktualizującego – w wysokości tych kwot do czasu ich otrzymania lub odpisania; – należności przeterminowanych o znacznym stopniu prawdopodobieństwa nieściągalności, w przypadkach uzasadnionych rodzajem prowadzonej działalności lub strukturą odbiorców – w wysokości wiarygodnie oszacowanej kwoty odpisu, w tym także ogólnego, na nieściągalne należności.			

1	2	3	4	5
	PiZSR: Należności wycenia się w kwocie wymaganej zapłaty, z zachowaniem zasady ostrożności, czyli po uwzględnieniu odpisów aktualizujących ich wartość. Należności aktualizuje się, dokonując odpisów aktualizujących kwoty należne od dłużników kwestionujących należność, postawionych w stan likwidacji lub upadłości bądź zagrożonych upadłością, albo zalegających z zapłatą należności w części lub całości przez okres dłuższy niż pół roku.			

Źródło: opracowanie własne.

Na podstawie przeprowadzonych testów można uznać, że obszar związany z wyceną i ewidencją krótkoterminowych aktywów finansowych oraz rozrachunków jest prawidłowo opisany w polityce rachunkowości badanej jednostki. W związku z tym, że wewnętrzne regulacje są prawidłowo opisane – co potwierdzone jest w liście kontrolnej badanego obszaru – można przeprowadzić ograniczone testy zgodności.

3.5. PREZENTACJA DANYCH FINANSOWYCH BADANEGO PODMIOTU ORAZ ESTYMACJA BŁĘDÓW FINANSOWYCH I ICH WPŁYWU NA WYNIK FINANSOWY

Na podstawie przeprowadzonego badania, analizy zaprezentowanej w punktach 2.1-2.4, stwierdzono trzy nieprawidłowości:

– brak szczegółowej metody zabezpieczenia dostępu do danych i systemu ich przetwarzania, brak określenia wersji oprogramowania oraz brak daty rozpoczęcia eksploatacji (wymogi art. 10 ust. 1.3c ustawy o rachunkowości);

– brak opisu zabezpieczenia dowodów księgowych (wymogi art. 10 ust. 1.4 ustawy o rachunkowości);

– uczelnia nie tworzy rezerw na świadczenia pracownicze z tytułu nagród jubileuszowych, wypłacanych na podstawie stosownych przepisów i odpraw emerytalnych, wypłacanych na podstawie kodeksu pracy (wymogi art. 35d ust. 1 ustawy o rachunkowości).

Należy podkreślić, że w pkt 14 działu XIII – wycena majątku – polityki rachunkowości badanego podmiotu istnieje zapis w zakresie rezerw na zobowiązania, w którym przedstawione jest uzasadnienie braku tworzenia rezerw. Tabela 5 przedstawia wysokość odpraw emerytalnych i nagród jubileuszowych w latach 2005-2008 wraz z udziałem procentowym w sumie bilansowej[11]:

[11] Politechnika Śląska, *Polityka i zasady szczegółowe rachunkowości*, załącznik do zarządzenia nr 45/09/10, Gliwice 2010, http://www.polsl.pl/Jednostki/CZP/Do%20pobrania/Zarządzenia,%20pisma%20okólne,%20wzory%20wniosków/Z45R0910/ZZ45R0910.pdf, s. 10.

Tabela 5. Wysokość odpraw emerytalnych i nagród jubileuszowych w latach 2005-2008

Rok	Suma bilansowa	Nagrody jubileuszowe i odprawy emerytalne	Udział w %
2005	255 741 289,56	3 720 069,88	1,45
2006	287 587 786,12	3 653 558,34	1,27
2007	302 558 711,16	4 095 240,76	1,35
2008	303 392 344,74	5 027 144,80	1,66

Źródło: opracowanie własne na podstawie sprawozdania Rektora Politechniki Śląskiej z 2010 r.

Jak określono w pkt 14 rozdz. XIII polityki rachunkowości, wysokość wypłat „[…] występuje poniżej poziomu istotności (2%) w stosunku do sumy bilansowej" i „w związku z powyższym uczelnia nie tworzy rezerw na świadczenia pracownicze z tytułu nagród jubileuszowych, wypłacanych na podstawie stosownych przepisów i odpraw emerytalnych, wypłacanych na podstawie Kodeksu Pracy". Zapis ten, jak i stosowanie takiej zasady, jest niezgodny z przyjętymi w Politechnice Śląskiej zasadami, gdyż nigdzie w polityce rachunkowości nie określono poziomu istotności.

Analizując potencjalną wartość „wykreowaną" w uczelni, warto oprzeć się na faktycznych danych, które prezentowane są w sprawozdaniu Rektora z działalności Politechniki Śląskiej w 2009 r.[12] (tabela 6).

Tabela 6. Wyniki finansowe Polityki Śląskiej za 2009 r.

Wyszczególnienie	Przychody	Koszty	Wynik finansowy
1	2	3	4
1. Działalność dydaktyczna			
– plan – wykonania	290 172 849 286 849 857	294 728 958 285 661 250	- 4 556 109 1 188 607
2. Działalność badawcza Uczelni			
– plan – wykonania	107 966 016 94 224 152	107 098 931 93 054 177	867 085 1 169 975
3. Działalność badawcza – CK			
– plan – wykonania	7 448 713 6 918 978	7 524 347 7 400 783	- 75 634 - 481 805
4. Działalność gospodarcza			
– plan – wykonania	2 519 500 2 489 541	2 699 442 2 756 245	- 179 942 - 266 704
RAZEM DZIAŁALNOŚĆ OPERACYJNA			
– plan – wykonania	408 107 078 390 482 528	412 051 678 388 872 455	- 3 944 600 1 610 073

[12] Politechnika Śląska, Sprawozdanie Rektora z działalności Politechniki Śląskiej w roku 2009, Gliwice 2010, http://bip.polsl.pl/Sprawozdania/SPR2009.pdf, s. 10.

1	2	3	4
POZOSTAŁE PRZYCHODY, ZYSKI I STRATY			
– przychody i koszty operacji finansowych	x	x	1 520 409
– pozostałe przychody i koszty wykonania	x	x	4 287 650
– straty / zyski nadzwyczajne	x	x	0
– podatek dochodowy	x	x	0
STRATA / ZYSK NETTO			
– plan	x	x	0
– wykonania	x	x	7 418 132

Źródło: opracowanie własne na podstawie sprawozdania Rektora Politechniki Śląskiej z 2010 r.

Na podstawie przeprowadzonych analiz oraz uzyskanych danych finansowych możemy oszacować potencjalną wartość „wykreowaną" w sprawozdaniu finansowym za 2009 r. Przyjmuję wartość nieutworzonych w 2009 r. rezerwy na kwotę 5 027 144,80 zł (zob. tabela 5) – wartość świadczeń pracowniczych z tytułu nagród jubileuszowych w 2008 r. W 2009 r. wartość utworzonej rezerwy z tego tytułu powinna być wyższa – analizując trend z lat od 2005 do 2008, tj. 5 214 730,24, jednak do wyliczeń wzięta zostanie wartość niższa – korzystniejsza dla Uczelni. W tabeli 7 prezentuję oszacowany skorygowany zysk netto za 2009 r.

Tabela 7. Kalkulacja skorygowanego zysku netto Politechniki Śląskiej za 2009 r.

Opis	Kwota (zł)
Zysk netto (dane Politechniki Śląskiej – tabela 6)	7 418 132,00
Nieutworzone rezerwy	5 027 144,80
Zysk netto skorygowany	2 390 987,20
Procent wykreowanego wyniku (*Zysk netto / Zysk netto skorygowany*)	310 %

Źródło: opracowanie własne.

4. PODSUMOWANIE

Informacje pochodzące z ksiąg rachunkowych oraz ze sprawozdań finansowych, aby były użyteczne dla ich odbiorców, powinny w sposób prawdziwy i rzetelny przedstawiać obraz sytuacji. W praktyce gospodarczej występują motywacje do tzw. koloryzowania informacji ekonomicznej – zarówno „na plus", jak i „na minus". Część działań w procesie „koloryzowania" informacji ekonomicznych może zachodzić w ramach obowiązującego prawa i określona może być jako rachunkowość kreatywna, a część działań może stanowić oszustwa księgowe – działania niezgodne z prawem. Symptomy stosowania kreatywnej rachunkowości (lub oszustw księgowych) można rozpoznać, stosując procedury audytorskie.

W niniejszym artykule przeprowadzono wstępne badanie polityki rachunkowości Politechniki Śląskiej wraz z danymi finansowymi za 2009 r. Na podstawie badań i analiz stwierdzono niezgodność polityki rachunkowości z wymogami prawnymi w kilku punktach. Ustalono także, że prezentowany zysk netto za 2009 r. w kwocie 7,418 tys. zł może w rzeczywistości wynosić (tylko) 2,390 tys. zł, co świadczyłoby o wykreowaniu zysku netto wyższego od osiągniętego rzeczywistości o 310%! Oczywiście należy podkreślić, że dla uwiarygodnienia stawianej tezy należałoby przeprowadzić dalsze prace audytorskie, które jednoznacznie potwierdziłyby lub wykluczyłyby stawianą tezę.

BIBLIOGRAFIA

1. International Federation of Accountants, *Słowniczek terminów rewizji finansowej*, http://www.ifac.org/sites/default/files/downloads/Polish_GuidetoUsingISAs_Glossary.pdf
2. Iyer N., Samociuk M., *Defraudacja i korupcja. Zapobieganie i korupcja*, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa 2007.
3. Politechnika Śląska, Polityka i zasady szczegółowe rachunkowości, Załącznik do zarządzenia nr 45/09/10, Gliwice 2010, http://www.polsl.pl/Jednostki/CZP/Do%20pobrania/Zarządzenia,%20pisma%20okólne,%20wzory%20wniosków/Z45R0910/ZZ45R0910.pdf
4. Politechnika Śląska, Sprawozdanie Rektora z działalności Politechniki Śląskiej w roku 2009, Gliwice 2010, http://bip.polsl.pl/Sprawozdania/SPR2009.pdf
5. Polska Akademia Rachunkowości, *Motywy i sposoby manipulacji księgowych*, Warszawa 2005, http://e-rachunkowosc.pl/artykul.php?view=249
6. Ustawa z dnia 10 września 1999 r. – Kodeks karny skarbowy, Dz.U. z 1999 r., nr 83, poz. 930 z późn. zm.
7. Ustawa z dnia 29 września 1994 r. o rachunkowości, tekst jedn. Dz.U. z 2009 r., nr 152, poz. 1223 z późn. zm.
8. Ustawa z dnia 6 czerwca 1997 r. – Kodeks karny, Dz.U. z 1997 r., nr 88, poz. 553 z późn. zm.
9. Wells J.T., *Nadużycia w firmach. Vademecum. Zapobieganie i wykrywanie*, Wydawnictwo Prawnicze LexisNexis, Warszawa 2006.

ANALYSIS OF ACCOUNTING POLICIES IN THE PROCESS OF DETECTING THE RISK OF FRAUD AND CREATIVE ACCOUNTING

Summary

This article aims to presentation of the way the study of accounting policy in order to identify non-compliance accounting policy rules with the law and the risks of occurrence of creative accounting. In the article we can find definitions of creative accounting and accounting fraud. There are presented acts connected with accounting frauds, including information of responsibility for frauds. Important part is ACFE ‘s reports of frauds. Research shows that fraud on practically every organization, and the average loss is up 5% of revenues. An important part of a own study is conducted on the example of published financial data and accounting policies. The conclusion of research is to determine the irregularities in the records of the accounting policies and to demonstrate the risk of “coloring” of the net profit compared to the calculated by 310%! Development of the examined subject may be further research on the compliance tests confirming (or negative) the use of creative accounting in the tested entity.

PODSUMOWANIE

Rosnąca złożoność procesów gospodarczych sprawia, że ogólne zasady rachunkowości, wyceny aktywów i pasywów oraz zasady ewidencji księgowej muszą być indywidualnie komponowane dla potrzeb każdej jednostki gospodarczej, bez względu na sektor gospodarki, w którym funkcjonuje, oraz jej rozmiary. Politykę rachunkowości muszą posiadać wszystkie jednostki prowadzące księgi rachunkowe – od spółek notowanych na giełdzie papierów wartościowych i jednostek należących do sektora finansów publicznych, po spółki osób fizycznych. Opracowanie oraz stosowanie zasad rachunkowości jest z jednej strony obowiązkiem kierownika jednostki, wynikającym z ustawy o rachunkowości, z drugiej zaś stanowi rodzaj zobowiązania wobec społeczeństwa oczekującego wiarygodnej informacji o sytuacji finansowej i majątkowej podmiotów kształtujących otoczenie gospodarcze. W monografii poświęcono wiele uwagi znaczeniu oraz zakresowi merytorycznej zawartości polityki rachunkowości.

Postępujący proces harmonizacji rachunkowości sprawia, że zakres stosowania rozwiązań międzynarodowych jest coraz szerszy, a krajowe standardy rachunkowości przyjmują wiele rozwiązań zbliżonych do uregulowań międzynarodowych. Tworzy to dobry klimat dla poprawy procesu komunikacji pomiędzy podmiotami gospodarczymi, a także ich otoczeniem. Wobec wielości możliwych do zastosowania rozwiązań w wycenie i prezentacji operacji gospodarczych warunkiem zrozumienia treści sprawozdania finansowego jest rozpoznanie przyjętych przy jego sporządzaniu zasad rachunkowości. W monografii zaprezentowano opracowania poświęcone różnicom pomiędzy polskimi i międzynarodowymi standardami rachunkowości w zakresie zasad wyceny i prezentacji wybranych składników majątkowych (takich jak aktywa rzeczowe czy aktywa finansowe) oraz problemom rachunku kosztów.

Wiele miejsca w dyskusji nad znaczeniem polityki rachunkowości zajmuje też poprawność ujęcia operacji gospodarczych w księgach rachunkowych, w aspekcie prawidłowości ustalenia zobowiązania podatkowego z tytułu podatku dochodowego. Obowiązujące w Polsce zasady ustalania dochodu do opodatkowania nie mogą bowiem być pomijane przy opracowywaniu zasad rachunkowości, w tym w szczególności w obszarze dotyczącym rozliczeń międzyokresowych kosztów oraz księ-

gowego wyodrębniania przychodów i kosztów księgowych, które w danym roku nie wpływają na wartość zobowiązania podatkowego. Polityka rachunkowości musi uwzględniać różnice w prawie bilansowym i podatkowym, które pomimo dokonanych w ostatnich latach zmian w ustawodawstwie nadal pozostają cechą współczesnej sprawozdawczości finansowej.

Lektura zamieszczonych w monografii treści prowadzi do spostrzeżenia, że współcześnie polityka rachunkowości stanowi przedmiot zainteresowania nie tylko księgowych. Zaprezentowane artykuły poruszają również szerokie spektrum problemów dotyczących społecznej odpowiedzialności biznesu, analizy sprawozdań finansowych w warunkach przekształceń jednostek gospodarczych, jak i zagadnienia odpowiedzialności karnej kierownictwa jednostki związanej z uchybieniami w obowiązku posiadania i stosowania polityki rachunkowości, czy też poprawności funkcjonowania programów finansowo-księgowych i ochrony danych. Polityka rachunkowości stała się przedmiotem zainteresowania, obok ekonomistów, także etyków, prawników, inżynierów. Współcześnie sprostanie potrzebie wiernego i rzetelnego obrazu wymaga zaangażowania wiedzy i doświadczenia doradców finansowych, podatkowych, biegłych rewidentów, rzeczoznawców, radców prawnych oraz informatyków. Ostateczny efekt polityki rachunkowości, jakim jest sprawozdanie finansowe, nie może być zatem postrzegany jako wyłącznie efekt pracy księgowego. Jest to dokument, za który ponosi odpowiedzialność kierownik jednostki, bez względu na posiadane wykształcenie i kwalifikacje zawodowe.

Doświadczenia ostatnich lat obnażają zarówno gospodarcze, jak i społeczne skutki nieprawidłowości w zakresie informacji prezentowanych w sprawozdaniach finansowych. Jest to zjawisko ograniczające zaufanie do wiarygodności sprawozdania finansowego oraz do profesjonalizmu pracy księgowych. Na szczęście ta ostra krytyka stanowi też wyzwanie do podjęcia prac legislacyjnych, prowadzących do poprawy jakości informacji prezentowanej w sprawozdaniach finansowych. Zaprezentowana w niniejszej monografii przez teoretyków i praktyków rachunkowości złożoność problematyki polityki rachunkowości jednostek gospodarczych oraz jej interdyscyplinarny charakter wydaje się dość mocnym argumentem w trwającej w Polsce dyskusji nad uregulowaniem kwestii uprawnień do sporządzania i podpisywania sprawozdania finansowego. Certyfikacja zawodu księgowego stanowi z jednej strony narzędzie ochrony dla kierowników jednostki przed konsekwencjami nieprofesjonalnych zachowań głównych księgowych, z drugiej zaś – narzędzie ograniczające ryzyko nieprawidłowości w obszarze stosowanych zasad rachunkowości, w tym ryzyka oszustw księgowych.

Helena Żukowska
Bogna Sawicka